Brandeis University
Library

The Gift of

BRUNO WEIL

8x
R.N.+3

Rar. 81.

1133

Édition conforme pour le texte aux éditions publiées par S. Manuce de 1540–1546

4
49 36

9
114

M. TVLLII CICERONIS ORATIONVM

PARS II.

Cum correctionibus Pauli Manutii.

AL DVS

VENETIIS, M. D. LIIII.

ALFONSO PALETTONIO

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
Boston Library Consortium Member Libraries

http://www.archive.org/details/mtulliiciceronis1554cice

GVLIELMO BELLAIO LANGEO, APVD SVBALPINAS GEN= TES PRO REGE, PAV= LVS MANVTIVS, ALDI FILIVS, S. P. D.

AGNI refert, Bellai ornatiſſime, quo quidque tempore agatur; & ad
m *omnes res non paruum habere momentum ſolet occaſio quædam, & commoditas, qua uti dicuntur ij, qui nihil, niſi loco, facere conſueuerunt. nam quemadmodum pictorum tabulæ certo loco poſitæ delectant; eædemq́; minus bono lumine conſtitutæ, non item eorum, qui ſpectant, oculos tenere ſolent: ſic actiones noſtræ, mirum eſt, quantum opportunitate commendentur: ut interdum plus in tempore, quàm in ipſa re poſitum eſſe uideatur. quod ego cum ſemper iudicaſſem, tamen non ſum ueritus, quin tibi in ijs rebus uel maxime occupato, quas rex Chriſtianiſſimus, & poſt hominum memoriam maximus tuæ fidei, diligentiæq́; mandauit, hoc ipſum, quod nunc à me proficiſcitur, officium futurum eſſet uel iucundiſſimum. nam etſi magna tibi eſt grauiſſimorũ negotiorum impoſita moles, quam tu ſumma tua cum laude, & omnium pene gentium admiratione ſuſtines: tamen in ipſa illa occupatione ita te literarum tractatio delectat, ut et legas cum uoluptate, quæ alij ſcripta reliquerunt, & ſcribas ipſe quæ à poſteris cum admiratione legentur. ex*

347349

quo illud conſequeris, ut non modo regis uoluntati ſeruias, quod eſt ſumma laude dignum; ſed etiam poſteritati conſulas, quo laudabilius eſſe nihil poteſt. itaque tantum abeſt, ut à maioribus tuis omni decore affluentibus ad te ornandum quidquã haurias, ut etiam in te ſit, quod ad illos redundet. nam ſi tibi aliunde petenda ſit laus, unde plura ſuppetant ornamenta, quàm à fratribus tuis, maximéq; ab eo, qui à Paulo III. ita eſt in cardinalium collegium cooptatus, ut ei ſummus pontifex ampliſſimam dignitatem non quaſi optatam conceſſiſſe, ſed quaſi debitam perſoluiſſe uideatur? cui quidem uiro cum ad ſummam gloriam nihil deſit; cumq́; item tibi eæ res abunde adſint, quibus homines hominibus antecellere uidentur: tamen fit ueſtra bonitate, & ſapientia, ut uiciſſim & tu in illius dignitate, atque amplitudine, & ille in ingenio, atque in uirtute conquieſcat tua. uterque uero magna apud regem prudentiſſimum, & ſummo iudicio præditum auctoritate, magno eſtis apud omnes nomine & gloria. nam tu quidem, quis eſt tam longinquus, cui notiſſimus non ſis? non ex præſenti corporis forma, (quanquam multas prouincias regis legatus obiiſti) ſed ex imagine ingenij tui, quam ueriſſimis eloquentiæ coloribus expreſſam in tuis ſcriptis licet intueri. in hac cum & naturæ tuæ bonitas, & uirtutis eximia præſtantia cernatur: ſequitur, ut, ex ea qui te norunt, iidem ament. quorum ego in numero cum ita eſſem, ut nemini concederem: tamen non eſt credibile, quantum ad illam ipſam animi erga te mei uolũtatem addiderit Gulielmi Pellicerij, oratoris in hac

urbe regij, hominis præſtātiſſimi, prædicatio. cuius multi, & egregij de tua laude ſermones me iam antea commotum impulerunt, ut ex orationibus Ciceronis, cuius tu libros è manibus dimittere non ſoles, alteram partem cum tui nominis inſcriptione diuulgarem. qua in parte ab erroribus, & mendis uindicanda quantum operæ ſtudijq́; poſuerim, mihi ipſe ſum teſtis; quantum autem profecerim, & tu, & alij iudicabunt. tibi quidem, ſi conſequar, ut noſtra diligentia probetur: ſane meos labores non exiguo compenſatos eſſe fructu exiſtimabo. Vale. Venetijs.

INDEX ORATIONVM CICERONIS, QVAE SECVNDO VOLVMINE CONTINENTVR.

Pro lege Manilia ad populum, oratio XIII. *pagina* 1
Pro A. Cluentio Habito, oratio XIIII. 15
De lege agraria contra P. Seruilium Rullum trib. pl. in ſenatu, oratio XV. 61
De lege agraria contra Rullum trib. pl. ad populum, oratio XVI. 66
De lege agraria contra Rullum trib. pl. ad populum, oratio XVII. 73
Pro C. Rabirio perduellionis reo ad Quirites, oratio XVIII. 92
In L. Catilinam in ſenatu, oratio XIX. 99
In L. Catilinam ad Quirites, oratio XX. 107
In L. Catilinam ad Quirites, oratio XXI. 114
In L. Catilinam in ſenatu, oratio XXII. 121
Pro L. Murena, oratio XXIII. 127
Pro L. Flacco, oratio XXIIII. 151
Pro P. Sylla, oratio XXV. 175
Pro A. Licinio Archia poeta, oratio XXVI. 194
Ad equites R. antequam iret in exiliū, oratio, quam tamen Ciceronis non eſſe, manifeſtum eſt. 201
Ad Quirites poſt reditum ſuū, oratio XXVIII. 207
Poſt reditum in ſenatu, oratio XXIX. 213
Pro domo ſua ad pontifices, oratio XXX 223
De aruſpicum reſponſis, in ſenatu, oratio XXXI. 255
Pro Cn. Plancio, oratio XXXII. 272

PRO LEGE MANILIA, AD POPVLVM. ORATIO XIII.

VANQVAM *mihi ſemper frequens conſpectus ueſter multo iucundiſſimus, hic autem locus ad agendum ampliſſimus, ad dicendum ornatiſſimus eſt uiſus Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui ſemper optimo cuique maxime patuit, non mea me uoluntas, ſed meæ uitæ rationes ab ineunte ætate ſuſceptæ prohibuerunt. nam cum antea per ætatē non dum huius auctoritatem loci contingere auderem; ſtatueremq́;, nihil huc, niſi perfectum ingenio, elaboratum induſtria, afferri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus tranſmittendum putaui. ita neque hic locus uacuus unquam ab ijs, qui ueſtram cauſam defenderent, & meus labor in priuatorum periculis caſte integreq́; uerſatus, ex ueſtro iudicio fructum eſt ampliſſimum conſecutus. nam cum propter dilationem comitiorum ter prætor primus centurijs cunctis renunciatus ſum, facile intellexi Quirites, & quid de me iudicaretis, & quid alijs præſcriberetis. nam cum & auctoritatis in me tantum ſit, quantum uos honoribus mandandum eſſe uoluiſtis; & ad agendum facultatis tantum, quantum homini uigilanti ex forenſi uſu prope quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre: certe, &*

ſi quid etiam dicendo conſequi poſſum, iјs oſtendam potiſſimum, qui ei quoque rei fructum ſuo iudicio tribuendum eſſe cenſuerunt. atque illud in primis mihi lætandum iure uideo, quòd in hac inſolita mihi ex hoc loco ratione dicendi, cauſa talis oblata eſt, in qua oratio nemini deeſſe poteſt: dicendum eſt enim de Cn. Pompeij ſingulari eximiaq́; uirtute: huius autem orationis difficilius eſt exitum, quàm principium, inuenire: itaque non mihi tam copia, quàm modus in dicendo quærendus eſt. Atque ut inde oratio mea proficiſcatur, unde hæc omnis cauſa ducitur: bellum graue, & periculoſum ueſtris uectigalibus, atque ſocijs à duobus potentiſſimis regibus infertur, Mithridate, & Tigrane: quorum alter relictus, alter laceſſitus, occaſionem ſibi ad occupandam Aſiam oblatam eſſe arbitratur. equitibus R. honeſtiſſimis uiris, afferuntur ex Aſia quotidie literæ, quorum magnæ res aguntur, in ueſtris uectigalibus exercendis occupatæ: qui ad me, pro neceſſitudine, quæ mihi eſt cum illo ordine, cauſam reip. periculaq́; rerum ſuarum detulerunt: Bithyniæ, quæ nunc ueſtra prouincia eſt, uicos exuſtos eſſe complures: regnum Ariobarzanis, quod finitimum eſt ueſtris uectigalibus, totum eſſe in hoſtium poteſtate: Lucullum magnis rebus geſtis ab eo bello diſcedere: huic qui ſuccurrerit, non ſatis eſſe paratum ad tantum bellum adminiſtrandum: unum ab omnibus ſocijs, & ciuibus ad id bellum imperatorem depoſci, atque expeti: eundem hunc unum ab hoſtibus metui, præterea neminem. Cauſa quæ ſit, uidetis: nunc, quid agendum ſit, conſi=

derate. Primum mihi uidetur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de imperatore deligendo eſſe dicendum. genus eſt enim eiuſmodi, quod maxime ueſtros animos excitare, atque inflammare debet: in quo agitur populi R. glória, quæ uobis à maióribus cum magna in rebus omnibus, tum ſumma in re militari tradita eſt: agitur ſalus ſociorum atque amicorum, pro qua multa maiores ueſtri magna et grauia bella geſſerunt: aguntur certiſſima populi R. uectigalia, & maxima, quibus amiſſis, & pacis ornamenta, & ſubſidia belli fruſtra requiretis: aguntur bona multorum ciuium, quibus eſt & à uobis, & ab imperatoribus reip. conſulendum. & quoniam ſemper appetentes gloriæ, præter cæteras gentes, atque auidi laudis fuiſtis, delenda eſt uobis illa macula Mithridatico bello ſuperiore ſuſcepta, quæ penitus iam inſedit, atque inueterauit in populi R. nomine, quòd is, qui una die tota Aſia, tot in ciuitatibus, uno nuncio, atque una literarum ſignificatione ciues R. necandos, trucidandosq́; denotauit, non modo adhuc pœnam nullam ſuo dignam ſcelere ſuſcepit, ſed ab illo tempore annum iam tertium & uigeſimum regnat, & ita regnat, ut ſe non Ponto, neque Cappadociæ latebris occultare uelit, ſed emergere è patrio regno, atque in ueſtris uectigalibus, hoc eſt in Aſiæ luce uerſari. etenim adhuc ita ueſtri cum illo rege contenderũt imperatores, ut ab illo inſignia uictoriæ, non uictoriam reportarent. triumphauit L. Sylla, triumphauit L. Muræna de Mithridate, duo fortiſſimi uiri, & ſummi imperatores; ſed ita triumpharunt, ut ille pulſus, ſuperatusq́; regnaret. ueruntamen illis impe=

ratoribus laus eſt tribuenda, quòd egerunt; uenia dan da, quòd reliquerunt; propterea quòd ab eo bello Syllam in Italiam reſp. Murenam Sylla reuocauit. Mithridates autem omne reliquum tempus nō ad obliuionem ueteris belli, ſed ad comparationem noui contulit. qui poſteaquam maximas ædificaſſet ornaſſetq; claſſes, exercitusq; permagnos, quibuſcūque ex gentibus potuiſ ſet, comparaſſet, Boſporanis finitimis ſuis bellum inferre ſimulaſſet; uſque in Hiſpaniā legatos & literas miſit ad eos duces, quibuſcum tum bellum gerebamus: ut, cum duobus in locis diſiunctiſſimis, maximeq; diuerſis, uno cōſilio, ab unis hoſtium copijs, bellum terra, mariq; gereretur, uos ancipiti contentione diſtracti de imperio dimicaretis. ſed tamen alterius partis periculum Sertorianæ atque Hiſpanienſis, quæ multo plus firmamenti ac roboris habebat, Cn. Pompeij diuino conſilio, ac ſin gulari uirtute depulſum eſt: in altera parte ita res à L. Lucullo, ſummo uiro, eſt adminiſtrata, ut initia illa ge ſtarum rerum magna atque præclara nō felicitati eius, ſed uirtuti, hæc autem extrema, quæ nuper acciderunt, non culpæ, ſed fortunæ tribuenda eſſe uideantur. ſed de Lucullo dicam alio loco, & ita dicam Quirites, ut neque uera laus ei detracta oratione noſtra, neque falſa affícta eſſe uideatur. Sed pro ueſtri imperij dignita te atque gloria, quoniam is eſt exorſus orationis meæ, uidete, quem uobis animum ſuſcipiendum putetis. maiores ueſtri ſæpe, mercatoribus ac nauiculatoribus iniu rioſius tractatis, bella geſſerunt: uos, tot ciuium R. millibus uno nuncio atque uno tempore necatis, quo tandem animo eſſe debetis? legati quòd erāt appellati ſu

perbius, Corinthum patres ueſtri, totius Græciæ lumen, extinctum eſſe uoluerunt: uos eum regem inultum eſſe patiemini, qui legatum populi R. conſularem, uinculis, ac uerberibus, atque omni ſupplicio excruciatum necauit? illi libertatem ciuium R. imminutam non tulerunt: uos uitam ereptam negligetis? ius legationis uerbo uiolatum illi perſecuti ſunt: uos legatum populi R. omnī ſupplicio interfectum, inultum relinquetis? uidete, ne, ut illis pulcherrimum fuit, tantam uobis imperij gloriam relinquere, ſic uobis turpiſſimum ſit, illud, quod accepiſtis, tueri & conſeruare non poſſe. Quid, quòd ſalus ſociorum ſummum in periculum ac diſcrimen uocatur? regno expulſus eſt Ariobarzanes rex, ſocius populi R. atque amicus: imminent duo reges toti Aſiæ non ſolum uobis inimiciſſimi, ſed etiam ueſtris ſocijs atque amicis: ciuitates autem omnes cuncta Aſia, atque Græcia ueſtrum auxilium expectare propter periculi magnitudinem coguntur: imperatorem à uobis certū depoſcere, cum præſertim uos alium miſeritis, neque audent, neque ſe id facere ſummo ſine periculo poſſe arbitrantur: uident, & ſentiunt hoc idem, quod et uos, unum uirum eſſe, in quo ſumma ſint omnia, & eum prope eſſe, quo etiam carent ægrius: cuius aduentu ipſo, atque nomine, tametſi ille ad maritimum bellum uenerit, tamen impetus hoſtium repreſſos eſſe intelligunt, ac retardatos. hi uos, quoniam libere loqui non licet, tacite rogant, ut ſe quoque, ſicut cæterarum prouinciarum ſocios, dignos exiſtimetis, quorum ſalutem tali uiro commendetis: atque hoc etiam magis

quàm cæteros, quòd eiuſmodi in prouinciam homines cum imperio mittimus, ut, etiam ſi ab hoſte defendant, tamen ipſorum aduentus in urbes ſociorum non multum ab hoſtili expugnatione differant. hunc audiebant antea, nunc præſentem uident, tanta temperantia, tanta manſuetudine, tanta humanitate, ut ij beatiſſimi eſſe uideantur, apud quos ille diutiſſime commoratur. quare ſi propter ſocios nulla ipſi iniuria laceſſiti maiores ueſtri cum Antiocho, *cum* Aetolis, *cum* Pœnis *bella geſſerunt: quanto uos ſtudio conuenit, iniurijs prouocatos, ſociorum ſalutem una cum imperij ueſtri dignitate defendere, præſertim cum de ueſtris maximis uectigalibus agatur? nam cæterarum prouinciarum uectigalia Quirites tanta ſunt, ut his ad ipſas prouincias tutandas uix contenti eſſe poſſimus. Aſia uero tam opima eſt, & fertilis, ut & ubertate agrorum, & uarietate fructuum, & magnitudine paſtionis, & multitudine earum rerum, quæ exportantur, facile omnibus terris antecellat. itaque hæc uobis prouincia Quirites, ſi & belli utilitatem, & pacis dignitatem ſuſtinere uultis, non modo à calamitate, ſed etiam à metu calamitatis eſt defendenda. nam cæteris in rebus, cum uenit calamitas, tum detrimentum accipitur: at in uectigalibus non ſolum aduentus mali, ſed etiam metus ipſe affert calamitatem. nam cum hoſtium copiæ non longe abſunt, etiam ſi irruptio facta nulla ſit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deſeritur, mercatorum nauigatio conquieſcit. ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex ſcriptu-*

ra uectigal conſeruari poteſt: quare ſæpe totius anni fructus uno rumore periculi, atque uno belli terrore amittitur. quo tandem animo eſſe exiſtimatis aut eos, qui uectigalia uobis penſitant; aut eos, qui exercent, atque exigunt; cum duo reges cum maximis copijs prope adſint? cum una excurſio equitatus perbreui tempore totius anni uectigal auferre poſſit? cum publicani familias maximas, quas in ſalinis habent, quas in agris, quas in portubus atque cuſtodijs, magno periculo ſe habere arbitrentur? putatis'ne, uos illis rebus frui poſſe, niſi eos, qui uobis fructuoſi ſunt, conſeruaueritis, non ſolum, ut antea dixi, calamitate, ſed etiam calamitatis formidine liberatos? ac ne illud quidem uobis negligendum eſt, quod mihi ego extremum propoſueram, cum eſſem de belli genere dicturus, quod ad multorum bona ciuium R. *pertinet, quorum uobis pro ueſtra ſapientia* Quirites *habenda eſt ratio diligenter. nam & publicani, homines & honeſtiſſimi, & ornatiſſimi, ſuas rationes, & copias in illam prouinciam contulerunt: quorum ipſorum per ſe res, & fortunæ curæ uobis eſſe debent. etenim ſi uectigalia neruos eſſe reip. ſemper duximus, eum certe ordinem, qui exercet illa, firmamentum cæterorum ordinum recte eſſe dicemus. deinde cæteris ex ordinibus homines naui et induſtrij partim in* A*ſia negotiantur, quibus uos abſentibus conſulere debetis: partim ſuas & ſuorum in ea prouincia pecunias magnas collocatas habent. erit igitur humanitatis ueſtræ, magnum eorum ciuium numerum calamitate prohi=*

bere; ſapientiæ, uidere, multorum ciuium calamitatem à rep. ſeiunctam eſſe non poſſe. etenim illud primum parui refert, uos publicanis amiſſa uectigalia poſtea uictoria recuperare. neque enim iiſdem redimendi facultas erit, propter calamitatem; neque alijs uoluntas, propter timorem. deinde, quod nos eadem Aſia atque idem iſte Mithridates initio belli Aſiatici docuit, id quidem certe calamitate docti memoria retinere debemus. nam tum, cum in Aſia res magnas permulti amiſerunt, ſcimus Romæ, ſolutione impedita, fidem concidiſſe. non enim poſſunt una in ciuitate multi rem atque fortunas amittere, ut non plures ſecum in eandem calamitatem trahant. à quo periculo prohibete remp. & mihi credite id, quod ipſi uidetis: hæc fides, atque hæc ratio pecuniarum, quæ Romæ, quæ in foro uerſatur, implicita eſt cum illis pecunijs Aſiaticis, & cohæret. ruere illa non poſſunt, ut hæc non eodem labefactata motu concidant. quare uidete, num dubitandum uobis ſit, omni ſtudio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis ueſtri, ſalus ſociorum, uectigalia maxima, fortunæ plurimorum ciuium cum rep. defenduntur. Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam. poteſt enim hoc dici; belli genus eſſe ita neceſſarium, ut ſit gerendum; non eſſe ita magnum, ut ſit pertimeſcendum. in quo maxime laborandum eſt, nè forte à uobis, quæ diligentiſſime prouidenda ſunt, contempta eſſe uideantur. Atque ut omnes intelligant me L. Lucullo tantum impertiri laudis, quantum forti uiro, & ſapientiſſimo ho=

mini, & magno imperatori debeatur: dico, eius ad=uentu maximas Mithridatis copias, omnibus rebus or=natas atque inſtructas, eſſe deletas; urbemq; Aſiæ cla-riſſimam, nobisq; amiciſſimam, Cyzicenorum, ob=ſeſſam ab ipſo rege maxima multitudine, & oppu-gnatam uehementiſſime, L. Luculli uirtute, aſſidui=tate, conſilio, ſummis obſidionis periculis liberatam: ab eodem imperatore claſſem magnam, & ornatam, quæ ducibus Sertorianis ad Italiam ſtudio inflamma=to raperetur, ſuperatam eſſe, atque depreſſam: ma=gnas hoſtium prǽterea copias multis prælijs eſſe dele=tas: patefactumq; noſtris legionibus eſſe Pontum, qui ante populo R. ex omni aditu clauſus eſſet: Sinopem atque Amiſum, quibus in oppidis erant domicilia re=gis, omnibus rebus ornata atque referta, cæterasq; urbes Ponti, & Cappadociæ permultas uno aditu, at=que aduentu eſſe captas: regem ſpoliatum regno pa=trio atque auito, ad alios ſe reges atque alias gentes ſupplicem contuliſſe: atque hæc omnia, ſaluis populi R. ſocijs atque integris uectigalibus, eſſe geſta. Satis opinor hoc eſſe laudis: atque ita reputo, ut hoc uos in=telligatis, à nullo iſtorum, qui huic obtrectant legi at=que cauſæ, L. Lucullum ſimiliter ex hoc loco eſſe lau=datum. Requiretur fortaſſe nunc, quemadmodum, cum hæc ita ſint, reliquum poſſit eſſe magnum bel=lum. cognoſcite Quirites: non enim ſine cauſa quæri uidetur. Primum, ex ſuo regno ſic Mithridates pro=fugit, ut ex eodem Ponto Medea illa quondam profu=giſſe dicitur: quam prædicant in fuga fratris ſui

membra in ijs locis, qua ſe parens perſequeretur, diſſipauiſſe, ut eorum collectio diſperſa, mœrorq́; patrius celeritatem perſequendi retardaret. ſic Mithridates fugiens, maximam uim auri atque argenti, pulcherrimarumq́; rerum omnium, quas & à maioribus acceperat, & ipſe bello ſuperiore ex tota Aſia direptas in ſuum regnum congeſſerat, in Ponto omnem reliquit. hæc dum noſtri colligunt omnia diligentius, rex ipſe è manibus effugit. ita illum in perſequendi ſtudio mœror, hos lætitia tardauit. hunc in illo timore & fuga Tigranes rex Armenius excepit, diffidentemq́; rebus ſuis confirmauit, & afflictum erexit, perditumq́; recreauit. cuius in regnum poſteaquam L. Lucullus cum exercitu uenit, plures etiam gentes contra imperatorem noſtrum concitatæ ſunt: erat enim metus iniectus ijs nationibus, quas nunquam populus R. neque laceſſendas bello, neque tentandas putauit: erat etiam alia grauis atque uehemens opinio, quæ per animos gentium barbararum peruaſerat, fani locupletiſſimi & religioſiſſimi diripiendi cauſa in eas oras noſtrum exercitum eſſe adductum. ita nationes multæ atque magnæ nouo quodam terrore ac metu concitabantur. noſter autem exercitus, etſi urbem ex Tigranis regno ceperat, & prælijs uſus erat ſecundis, tamen nimia longinquitate locorum, ac deſiderio ſuorum commouebatur. hic iam plura non dicam. fuit enim illud extremum, ut ex ijs locis à militibus noſtris reditus magis maturus, quàm proceſſus longior, quæreretur. Mithridates autem & ſuam

manum

manum iam confirmarat, & eorum, qui ſe ex eius regno collegerant, & magnis aduentitijs multorum regum, & nationum copijs iuuabatur. hoc iam fere ſic fieri ſolere accepimus, ut regum afflictæ fortunæ facile multorum opes alliciant ad miſericordiam, maximeq́; eorum, qui aut reges ſunt, aut uiuunt in regno, quòd regale ijs nomen magnum & ſanctum eſſe uideatur: itaque tantum uictus efficere potuit, quantum incolumis nunquam eſt auſus optare. nam cum ſe in regnum recepiſſet ſuum, non fuit eo contentus, quod ei præter ſpem acciderat, ut illam, poſteaquam pulſus erat, terram unquam attingeret, ſed in exercitum ueſtrum clarum atque uictorem impetum fecit. ſinite hoc loco Quirites (ſicut poetæ ſolent, qui res Romanas ſcribunt) præterire me ueſtram calamitatem; quæ tanta fuit, ut eam ad aures L. Luculli non ex prælio nuncius, ſed ex ſermone rumor afferret. hic in ipſo illo malo, grauiſſimaq́; belli offenſione L. Lucullus, qui tamen aliqua ex parte ijs incommodis mederi fortaſſe potuiſſet, ueſtro iuſſu coactus, quòd imperij diuturnitati modum ſtatuendũ ueteri exemplo putauiſtis, partem militum, qui iam ſtipendijs confectis erant, dimiſit, partem Glabrioni tradidit. multa prætereo conſulto, ſed ea uos coniectura perſpicitis, quantum illud bellum futurum putetis, quod coniungant reges potentiſſimi, renouent agitatæ nationes, ſuſcipiant integræ gentes, nouus imperator ueſter accipiat uetere expulſo exercitu. Satis mihi multa uerba feciſſe uideor, quare hoc bellum eſſet genere ipſo neceſſarium, magnitudine periculoſum. reſtat, ut de imperatore ad id bellum deligen=

do, ac tantis rebus præficiendo dicendum eſſe uideatur. utinam Quirites uirorum fortium atque innocentium copiam tantam haberetis, ut hæc uobis deliberatio difficilis eſſet, quemnam potiſſimum tantis rebus, ac tanto bello præficiendum putaretis. nunc uero, cum ſit unus Cn. Pompeius, qui non modo eorum hominum, qui nunc ſunt, gloriam, ſed etiam antiquitatis memoriam uirtute ſuperarit: quæ res eſt, quæ cuiuſquam animum in hac cauſa dubium facere poſſit? ego enim ſic exiſtimo, in ſummo imperatore quatuor has res ineſſe oportere, ſcientiam rei militaris, uirtutem, auctoritatem, felicitatem. quis igitur hoc homine ſcientior unquam aut fuit, aut eſſe debuit? qui è ludo atque pueritiæ diſciplina, bello maximo, atque acerrimis hoſtibus, ad patris exercitum, atque in militiæ diſciplinam profectus eſt: qui extrema pueritia miles fuit ſummi imperatoris, ineunte adoleſcentia maximi ipſe exercitus imperator: qui ſæpius cum hoſte conflixit, quàm quiſquam cum inimico concertauit: plura bella geſſit, quàm cæteri legerunt: plures prouincias confecit, quàm alij concupiuerunt: cuius adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris non alienis præceptis, ſed ſuis imperijs; non offenſionibus belli, ſed uictorijs; non ſtipendijs, ſed triumphis eſt traducta. quod denique genus belli eſſe poteſt, in quo illum non exercuerit fortuna reip.? Ciuile, Africanum, Tranſalpinum, Hiſpanienſe, miſtum ex ciuitatibus, atque ex bellicoſiſſimis nationibus, ſeruile, nauale, uaria & diuerſa genera, & bellorum, & hoſtium non ſolum geſta ab hoc uno, ſed etiam confecta, nullam rem eſſe declarant in uſu mili-

tari poſitam, quæ huius uiri ſcientiam fugere poſſit. Iam uero uirtuti Cn. Pompeij quæ poteſt par oratio inueniri? quid eſt, quod quiſquam aut dignum illo, aut uobis nouum, aut cuiquam inauditum poſſit afferre? non enim illæ ſunt ſolæ uirtutes imperatoriæ, quæ uulgo exiſtimantur, labor in negotijs, fortitudo in periculis, induſtria in agendo, celeritas in conficiendo, conſilium in prouidendo: quæ tanta ſunt in hoc uno, quanta in omnibus reliquis imperatoribus, quos aut uidimus, aut audiuimus, non fuerunt. teſtis eſt Italia, quam ille uictor L. Sylla huius uirtute, & conſilio confeſſus eſt liberatam. teſtis eſt Sicilia, quam multis undique cinctam periculis, non terrore belli, ſed celeritate conſilij explicauit. teſtis eſt Africa, quæ magnis oppreſſa hoſtium copijs, eorum ipſorum ſanguine redundauit. teſtis eſt Gallia, per quam legionibus noſtris in Hiſpaniam iter, Gallorum internecione, patefactum eſt. teſtis eſt Hiſpania, quæ ſæpiſſime plurimos hoſtes ab hoc ſuperatos proſtratosq́; conſpexit. teſtis eſt iterum, et ſæpius Italia, quæ cum ſeruili bello tetro periculoſoq́; premeretur, ab hoc auxilium abſente expetiuit: quod bellum expectatione Pompeij attenuatū atque imminutū eſt, aduentu ſublatum ac ſepultum. teſtes uero iam omnes oræ, atque omnes exteræ gentes, ac nationes: denique maria omnia, tum uniuerſa, tum in ſingulis oris omnes ſinus atque portus. quis enim toto mari locus per hos annos aut tam firmum habuit præſidium, ut tutus eſſet; aut tam fuit abditus, ut lateret? quis nauigauit, qui non ſe aut mortis, aut ſeruitutis periculo committeret? cum aut hieme, aut referto prædonū mari naui-

garetur. hoc tantum bellum, tam turpe, tam uetus, tam late diuiſum atque diſperſum quis unquam arbitraretur, aut ab omnibus imperatoribus uno anno, aut omnibus annis ab uno imperatore confici poſſe? quam prouinciam tenuiſtis à prædonibus liberam per hoſce annos? quod uectigal uobis tutum fuit? quem ſocium defendiſtis? cui præſidio claſſibus ueſtris fuiſtis? quàm multas exiſtimatis inſulas eſſe deſertas? quàm multas aut metu relictas, aut à prædonibus captas urbes eſſe ſociorum? ſed quid ego longinqua commemoro? fuit hoc quondam, fuit proprium populi R. *longe à domo bellare, & propugnaculis imperij ſociorum fortunas, non ſua tecta defendere. ſocijs ueſtris ego mare clauſum per hoſce annos dicam fuiſſe; cum exercitus noſtri* Brunduſio *nunquam niſi ſumma hieme tranſmiſerint? quid, ad nos cum ab exteris nationibus uenirent, captos querar, cum legati populi* R. *redempti ſint? mercatoribus tutum mare non fuiſſe dicam; cum duodecim ſecures in prædonum poteſtatem peruenerint? quid aut* Colophonem, *aut* Samum, *nobiliſſimas urbes, innumerabilesq; alias captas eſſe cõmemorem; cum ueſtros portus, atque eos portus, quibus uitam, & ſpiritum ducitis, in prædonum fuiſſe poteſtatem ſciatis? an uero ignoratis portum* Caietæ *celeberrimum atque pleniſſimum nauium, inſpectante prætore à prædonibus eſſe direptum? ex* Miſeno *autem, eius ipſius liberos, qui cum prædonibus antea ibi bellum geſſerat, à prædonibus eſſe ſublatos? nam quid ego* Hoſtienſe *incõmodum, atque illam labem, atque ignominiam reip. querar, cum, prope inſpectantibus uobis, claſſis ea, cui* Conſul

populi R. *præpoſitus eſſet, à prædonibus capta, atque oppreſſa eſt?* Prò *dij immortales, tantam ne unius hominis incredibilis ac diuina uirtus, tam breui tempore, lucem afferre reip. potuit, ut uos, qui modo ante oſtium* Tiberinum *claſſem hoſtium uidebatis, ij nunc nullam intra oceani oſtium prædonum nauem eſſe audiatis? atque hæc qua celeritate geſta ſint, quanquam uidetis, tamen à me in dicendo prætereunda non ſunt. quis enim unquam aut obeundi negotij, aut conſequendi quæſtus ſtudio, tam breui tempore, tot loca adire, tantos curſus conficere potuit, quàm celeriter* Cn. Pompeio *duce belli impetus nauigauit? qui* Siciliã *adijt,* Africam *explorauit, inde* Sardiniam *cum claſſe uenit, nondum tempeſtiuo ad nauigandum mari: atque hæc tria frumentaria ſubſidia reip. firmiſſimis præſidijs, claſſibusq; muniuit. inde ſe cum in* Italiam *recepiſſet, duabus* Hiſpanijs, *&* Gallia *ciſalpina præſidijs, ac nauibus confirmata, miſſis item in oram* Illyrici *maris, & in* Achaiam, *omnemq́; Græciam nauibus,* Italiæ *duo maria maximis claſſibus, firmiſſimisq; præſidijs adornauit: ipſe autem, ut à* Brunduſio *profectus eſt, undequinquageſimo die totam ad imperiũ populi* R. Ciliciam *adiunxit: omnes, qui ubique prædones fuerunt, partim capti, interfectiq; ſunt, partim unius huius imperio, ac poteſtati ſe dediderunt. idem* Cretenſibus, *cum ad eum uſque in* Pamphyliam *legatos deprecatoresq́; miſiſſent, ſpem deditionis non ademit, obſidesq; imperauit. ita tantum bellum, tam diuturnum, tam longe lateq; diſperſum, quo bello omnes gentes, ac nationes premebantur,* Cn. Pompeius *extrema*

hieme apparauit, ineunte uere ſuſcepit, media æſtate confecit. Eſt hæc diuina atque incredibilis uirtus imperatoris. quid cæteræ, quas paulo ante commemorare cœperam, quantæ, atque quàm multæ ſunt? non enim ſolum bellandi uirtus in ſummo atque perfecto imperatore quærenda eſt, ſed multæ ſunt artes eximiæ, huius adminiſtræ comitesq; uirtutis. Ac primum, quanta innocentia debent eſſe imperatores? quanta deinde omnibus in rebus temperantia? quanta fide? quanta facilitate? quanto ingenio? quanta humanitate? quæ breuiter, qualia ſint in Cn. Pompeio, conſideremus: ſumma enim omnia ſunt Quirites, ſed ea magis ex aliorum contentione, quàm ipſa per ſeſe, cognoſci atque intelligi poſſunt. Quem enim poſſumus imperatorem aliquo in numero putare, cuius in exercitu ueneăt centuriatus atque uenierint? quid hunc hominem magnum, aut amplum de rep. cogitare, qui pecuniam ex ærario depromptam ad bellum adminiſtrandum, aut propter cupiditatem prouinciæ magiſtratibus diuiſerit, aut propter auaritiam Romæ in quæſtu reliquerit? ueſtra admurmuratio facit Quirites, ut agnoſcere uideamini, qui hæc fecerint. ego autem neminem nomino. quare iraſci mihi nemo poterit, niſi qui ante de ſe uoluerit confiteri. itaque propter hanc auaritiam imperatorum quantas calamitates, quocunque uentum ſit, noſtri exercitus ferant, quis ignorat? itinera, quæ per hoſce annos in Italia per agros atque oppida ciuiũ R. noſtri imperatores fecerunt, recordamini: tum facilius ſtatuetis, quid apud exteras nationes fieri exiſtimetis. utrum, plures arbĭtramini per hoſce annos

militum ueſtrorum armis hoſtium urbes, an hibernis, ſociorum ciuitates eſſe deletas? neque enim poteſt exercitum is continere imperator, qui ſe ipſum non continet; neque ſeuerus eſſe in iudicando, qui alios in ſe ſeueros eſſe iudices non uult. hic miramur hunc hominem tantum excellere cæteris, cuius legiones ſic in A*ſiam peruenerunt, ut non modo manus tanti exercitus, ſed ne ueſtigium quidem cuiquam pacato nocuiſſe dicatur? iam uero, quemadmodum milites hibernent, quotidie ſermones ac literæ perferuntur: non modo, ut ſumptum faciat in militem, nemini uis affertur, ſed ne cupienti quidem cuiquam permittitur: hiemis enim, non auaritiæ perfugium maiores noſtri in ſociorum atque amicorum tectis eſſe uoluerunt.* A*ge uero, cæteris in rebus quali ſit temperantia, conſiderate. unde illam tantam celeritatem, & tam incredibilem curſum initum putatis? non enim illum eximia uis remigum, aut ars inaudita quædam gubernandi, aut uenti aliqui noui tam celeriter in ultimas terras pertulerunt: ſed hæ res, quæ cæteros remorari ſolent, non retardarunt: non auaritia ab inſtituto curſu ad prædam aliquam reuocauit, non libido ad uoluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipſe ad quietem: poſtremo ſigna, & tabulas, cæteráq; ornamenta* Gr*æcorum oppidorum, quæ cæteri tollenda eſſe arbitrantur, ea ſibi ille ne uiſenda quidem exiſtimauit. itaque omnes quidem nunc in his locis* Cn. Pompeium *ſicut aliquẽ non ex hac urbe miſſum, ſed de cœlo delapſum intuentur: nunc denique inci-*

piunt credere, fuiſſe homines Romanos *hac quondam abſtinentia, quod iam nationibus exteris incredibile, ac falſo memoriæ proditum uidebatur. nunc imperij noſtri ſplendor illis gentibus lucet. nunc intelligunt, non ſine cauſa maiores ſuos tum, cum hac temperantia magiſtratus habebamus, ſeruire populo* R. *quàm imperare alijs maluiſſe. iam uero ita faciles aditus ad eum priuatorum, ita liberæ querimoniæ de aliorum iniurijs eſſe dicuntur, ut is, qui dignitate principibus excellit, facilitate par infimis eſſe uideatur. iam quantum conſilio, quantum dicendi grauitate et copia ualeat, in quo ipſo ineſt quædam dignitas imperatoria, uos Quirites hoc ipſo in loco ſæpe cognoſtis. fidem uero eius inter ſocios quantam exiſtimari putatis, quam hoſtes omnium gentium ſanctiſſimam eſſe iudicarint? humanitate iam tanta eſt, ut difficile dictu ſit, utrum hoſtes magis uirtutem eius pugnantes timuerint, an manſuetudinem uicti dilexerint. & quiſquam dubitabit, quin huic tantum bellum hoc tranſmittendum ſit, qui ad omnia ueſtræ memoriæ bella conficiēda diuino quodam conſilio natus eſſe uideatur? & quoniam auctoritas multum in bellis quoque adminiſtrandis, atque imperio militari ualet: certe nemini dubium eſt, quin ea in re idem ille imperator plurimum poſſit. uehementer autem pertinere ad bella adminiſtrāda, quid hoſtes, quid ſocij de imperatoribus ueſtris exiſtiment, quis ignorat; cum ſciamus homines in tantis rebus, ut aut contēnant, aut metuant, aut oderint, aut ament, opinione nō minus famæ, quam aliqua certa ratione cōmoueri? quod igitur nomen unquam in orbe terrarū clarius*

fuit? cuius res geſtæ pares? de quo homine uos, id quod maxime facit auctoritatem, tanta, & tam præclara iudicia feciſtis? an uero ullam uſquam eſſe oram tam deſertam putatis, quò non illius diei fama peruaſerit, cum uniuerſus populus R. *referto foro, repletisq; omnibus templis, ex quibus hic locus conſpici poteſt, unum ſibi ad commune omnium gentium bellum* Cn. Pompeium *imperatorem depopoſcit? itaque ut plura non dicam, neque aliorum exemplis confirmem, quantum huius auctoritas ualeat in bello; ab eodem* Cn. Pompeio *omnium rerum egregiarum exempla ſumantur: qui quo die à uobis maritimo bello præpoſitus eſt imperator, tanta repente uilitas annonæ ex ſumma inopia et caritate rei frumentariæ conſecuta eſt unius ſpe & nomine, quantam uix ex ſumma ubertate agrorum diuturna pax efficere potuiſſet.* Iam *uero accepta in* Ponto *calamitate ex eo prælio, de quo uos paulo ante inuitus admonui, cum ſocij pertimuiſſent, hoſtium opes, animiq; creuiſſent, cum ſatis firmum præſidium prouincia non haberet; amiſiſſetis* Aſiam Quirites, *niſi ipſum id temporis diuinitus* Cn. Pompeium *ad eas regiones fortuna populi* R. *attuliſſet. huius aduentus* Mithridatem *inſolita inflammatum uictoria continuit, et* Tigranem *magnis copijs minitantem* Aſiæ *retardauit. & quiſquam dubitabit, quid uirtute profecturus ſit, qui tantum auctoritate profecerit? aut quàm facile imperio atque exercitu ſocios, et uectigalia conſeruaturus ſit, qui ipſo nomine ac rumore defenderit?* Age *uero, illa res quantam declarat eiuſdem hominis apud hoſtes populi* R. *auctoritatem, quòd ex locis tam*

longinquis, tamq́; diuerſis, tam breui tempore omnes unà huic ſe dediderunt? quòd Cretenſium legati, cum in eorum inſula noſter imperator, exercitusq́; eſſet, ad Cn. Pompeium in ultimas prope terras uenerunt, eiq́; ſe omnes Cretenſium ciuitates dedere uelle dixerunt? quid? idem ipſe Mithridates, non'ne ad eundem Cn. Pompeium legatum uſque in Hiſpaniam miſit? eumq́; Pompeius legatum ſemper iudicauit: ij, quibus ſemper erat moleſtum ad eum potiſſimum eſſe miſſum, ſpeculatorem, quàm legatum iudicare maluerunt. Poteſtis igitur iam conſtituere Quirites, hanc auctoritatem multis poſtea rebus geſtis, magnisq́; ueſtris iudicijs amplificatam, quantum apud illos reges, quantum apud exteras nationes ualituram eſſe exiſtimetis. Reliquum eſt, ut de felicitate, quam præſtare de ſe ipſo nemo poteſt, meminiſſe & commemorare de altero poſſumus, ſicut æquum eſt homini de poteſtate deorum, timide & pauca dicamus. Ego enim ſic exiſtimo, Maximo, Marcello, Scipioni, Mario, & cæteris magnis imperatoribus, non ſolum propter uirtutem, ſed etiam propter fortunam ſæpius imperia mandata, atque exercitus eſſe commiſſos: fuit enim profecto quibuſdam ſummis uiris quædam ad amplitudinem, & gloriam, & ad res magnas bene gerendas diuinitus adiuncta fortuna. de huius autem hominis felicitate, quo de nunc agimus, hac utar moderatione dicendi: non ut in illius poteſtate fortunam poſitam eſſe dicam, ſed ut præterita meminiſſe, reliqua ſperare uideamur: ne aut inuiſa dijs immortalibus oratio noſtra, aut ingrata eſſe uideatur. itaque non ſum prædicaturus Quirites, quantas ille res domi,

militiæq;, terra, mariq;, quantaq; felicitate geſſerit, ut eius ſemper uoluntatibus non modo ciues aſſenſe= rint, ſocij obtemperarint, hoſtes obedierint, ſed etiam uenti tempeſtatesq; obſecundarint. hoc breuiſſime di= cam, neminem unquam tam impudentem fuiſſe, qui à dijs immortalibus tot & tantas res tacitus auderet optare, quot & quantas dij immortales ad Cn. Pompeium *detulerũt. quod ut illi proprium, ac perpetuum ſit* Qui*rites, cum communis ſalutis atque imperij, tum ipſius hominis cauſa, ſicuti facitis, uelle, & optare debetis. quare cum et bellum ita neceſſarium ſit, ut negligi non poſſit; ita magnum, ut accuratiſſime ſit adminiſtran= dum; et cum ei imperatorem præficere poſſitis, in quo ſit eximia belli ſcientia, ſingularis uirtus, clariſſima au ctoritas, egregia fortuna: dubitabitis* Quirites, *quin hoc tantum boni, quod à dijs immortalibus oblatum et datum eſt, in remp. conſeruandam, atque amplificãdam conferatis? quòd ſi* Romæ Cn. Pompeius *priuatus eſſet hoc tempore, tamen ad tantum bellum is erat deligẽdus atque mittendus. nunc cum ad cæteras ſummas utilita tes hæc quoque opportunitas adiungatur, ut in ijs ipſis locis adſit, ut habeat exercitum, ut ab ijs, qui habent, ac= cipere ſtatim poſſit: quid expectamus? aut cur non, du= cibus dijs immortalibus, eidem, cui cætera ſumma cum ſalute reip. commiſſa ſunt, hoc quoque bellum regium committimus?* At *enim uir clariſſimus, reip. et ueſtris be neficijs ampliſſimis affectus,* Q. Catulus, *itemq; ſummis ornamentis honoris, fortunæ, uirtutis, ingenij præditus* Q. Hortenſius, *ab hac ratione diſſentiunt: quorum ego auctoritatem apud uos multis locis plurimum ua=*

luiſſe, & ualere oportere confiteor: ſed in hac cauſa, tametſi cognoſcitis auctoritates contrarias fortiſſimorum uirorum et clariſſimorum, tamen, omiſſis auctoritatibus, ipſa re & ratione exquirere poſſumus ueritatem, atque hoc facilius, quòd ea omnia, quæ adhuc à me dicta ſunt, ijdem iſti uera eſſe concedunt; & neceſſarium bellum eſſe, & magnum; et in uno Cn. Pompeio *ſumma eſſe omnia. quid igitur ait* Hortenſius? *ſi uni omnia tribuenda ſunt, unum digniſſimum eſſe* Pompeium: *ſed ad unum tamen omnia deferri non oportere. obſoleuit iam iſta oratio, re multo magis, quàm uerbis refutata. nam tu idem* Q. Hortenſi *multa pro tua ſumma copia ac ſingulari facultate dicendi et in ſenatu contra uirum fortem* A. Gabinium *grauiter, ornateq́; dixiſti, cum is de uno imperatore contra prædones conſtituendo legem promulgaſſet: & ex hoc ipſo loco permulta idem cõtra legem uerba feciſti. quid tum, per deos immortales, ſi plus apud populum* R. *auctoritas tua, quàm ipſius populi* R. *ſalus & uera cauſa ualuiſſet, hodie hanc gloriam atque hoc orbis terræ imperium teneremus? an tibi tum imperium eſſe hoc uidebatur, cum populi* R. *legati, prætores, quæſtoresq́; capiebantur? cum ex omnibus prouincijs commeatu & priuato et publico prohibebamur? cum ita clauſa erant nobis omnia maria, ut neque priuatam rem maritimam, neque publicam iam obire poſſemus? quæ ciuitas antea unquam fuit, non dico* Athenienſium, *quæ ſatis late quondam mare tenuiſſe dicitur; non* Carthaginenſium, *qui permultum claſſe, maritimisq́; rebus ualuerunt; non* Rhodiorum, *quorum uſque ad noſtram me-*

moriam diſciplina naualis & gloria remanſit: quæ ciuitas antea unquam tam tenuis, quæ tam parua inſula fuit, quæ non portus ſuos, et agros, & aliquam partem regionis atque oræ maritimæ per ſe ipſa defenderet? At hercle aliquot annos continuos ante legem Gabiniam, ille populus R. cuius uſque ad noſtram memoriam nomen inuictum in naualibus pugnis permanſerat, magna ac multo maxima parte nō modo utilitatis, ſed dignitatis, atque imperij caruit. nos, quorum maiores Antiochum regem claſſe, Perſenq; ſuperarunt, omnibus naualibus pugnis Carthaginenſes, homines in maritimis rebus exercitatiſſimos paratiſſimosq;, uicerunt; ij nullo in loco iam prædonibus pares eſſe poteramus. nos quoque, qui antea nō modo Italiam tutam habebamus, ſed omnes ſocios in ultimis oris auctoritate noſtri imperij ſaluos præſtare poteramus, tum cum inſula Delos tam procul à nobis in Aegæo mari poſita, quò omnes undique cum mercibus atque oneribus commeabant, referta diuitijs, parua, ſine muro nihil timebat; ijdem non modo prouincijs, atque oris Italiæ maritimis, ac portubus noſtris, ſed etiam Appia iam uia carebamus. et his temporibus non pudebat magiſtratus populi R. in hunc ipſum locum aſcendere, cum eum uobis maiores ueſtri exuuijs nauticis, et claſſium ſpolijs ornatum reliquiſſent. Bono te animo tum Q. Hortenſi populus R. et cæteros, qui erant in eadem ſententia, dicere exiſtimauit ea, quæ ſentiebatis: ſed tamen in ſalute communi idem populus R. dolori ſuo maluit, quàm auctoritati ueſtræ obtemperare. itaque una lex, unus uir, unus annus non modo nos illa miſeria ac turpitudine liberauit,

ſed etiam effecit, ut aliquando uideremur omnibus gentibus ac nationibus terra mariq; imperare. quo mihi etiam indignius uidetur obtrectatum eſſe adhuc, Gabinio dicam, an ne Pōpeio, an utrique? id quod eſt uerius. ne legaretur A. Gabinius Cn. Pompeio expetenti ac poſtulanti? utrum, ille, qui poſtulat legatum ad tantum bellum quem uelit, idoneus non eſt, qui impetret, cum cæteri ad expilandos ſocios, diripiēdasq; prouincias, quos uoluerunt, legatos eduxerint: an ipſe, cuius lege ſalus ac dignitas populo R. atque omnibus gentibus conſtituta eſt, expers eſſe debet gloriæ eius imperatoris, atque eius exercitus, qui conſilio ipſius atque periculo eſt conſtitutus? an C. Falcidius, Q. Metellus, Q. Celius Latinienſis, Cn. Lentulus, quos omneis honoris cauſa nomino, cum tribuni pl. fuiſſent, anno proximo legati eſſe potuerunt: in hoc uno Gabinio ſunt tam diligentes? qui in hoc bello, quod lege Gabinia geritur, in hoc imperatore atque exercitu, quem per ſe ipſe conſtituit, etiam præcipuo iure eſſe deberet. de quo legando ſpero conſules ad ſenatum relaturos. qui ſi dubitabunt, aut grauabuntur, ego me profiteor relaturum: neque me impediet cuiuſquam Quirites inimicum edictum, quo minus fretus uobis ueſtrum ius, beneficiumq; defendam, neque præter interceſſionem quidquam audiam: de qua, ut arbitror, iſti ipſi, qui minantur, etiam atque etiam, qui id liceat, conſiderabunt. mea quidem ſententia Quirites unus A. Gabinius belli maritimi, rerumq; geſtarum auctor, comes Cn. Pompeio adſcribitur, propterea quòd alter uni id bellum ſuſcipiendum ueſtris ſuffragiis detulit, alter delatum, ſuſceptumq; confecit. Reliquum eſt,

ut de Q. Catuli auctoritate, et ſententia dicendum eſſe uideatur. qui cum ex uobis quæreret, ſi in uno Cn. Pompeio omnia poneretis, ſi quid de eo factum eſſet, in quo ſpem eſſetis habituri; cepit magnum ſuæ uirtutis fructum, ac dignitatis, cum omnes prope una uoce, in eo ipſo uos ſpem habituros eſſe, dixiſtis. etenim talis eſt uir, ut nulla res tanta ſit, ac tam difficilis, quam ille non & conſilio regere, & integritate tueri, & uirtute conficere poſſit. ſed in hoc ipſo ab eo uehementiſſime diſſentio, quòd quo minus certa eſt hominum ac minus diuturna uita, hoc magis reſp. dum per deos immortales licet, frui debet ſummi hominis uita atque uirtute. at enim nihil noui fiat contra exempla, atque inſtituta maiorum. non dico hoc loco, maiores noſtros ſemper in pace conſuetudini, in bello utilitati paruiſſe, ſemper ad nouos caſus temporum, nouorum conſiliorum rationes accommodaſſe: non dicam, duo bella maxima, Punicum & Hiſpanienſe, ab uno imperatore eſſe confecta; duas urbes potentiſſimas, quæ huic imperio maxime minabantur, Carthaginem atque Numantiam, ab eodem Scipione eſſe deletas: non commemorabo, nuper ita uobis patribusq́; ueſtris eſſe uiſum, ut in uno C. Mario ſpes imperij poneretur, ut idem cum Iugurtha, idem cum Cimbris, idem cum Theutonis bellum adminiſtraret: in ipſo Cn. Pompeio, in quo noui conſtitui nihil uult Q. Catulus, quàm multa ſint noua, ſummaq́; Catuli uoluntate conſtituta, recordamini. quid tam nouum, quàm adoleſcentulũ priuatum, exercitum difficili reip. tempore conficere? confecit: huic præeſſe? præfuit: rem optime ductu ſuo gerere? geſſit. quid tam præter cõſue-

tudinem, quàm homini peradoleſcenti, cuius à ſenatorio gradu ætas longe abeſſet, imperium atque exercitum dari? Siciliam permitti atque Africam, bellumq́; in ea adminiſtrãdum? fuit in his prouincijs ſingulari innocentia, grauitate, uirtute: bellum in Africa maximum confecit, uictorem exercitum deportauit. quid uero tam inauditum, quàm equitem R. triumphare? at eam quoque rem populus R. non modo uidit, ſed etiam ſtudio omni uiſendam putauit. quid tam inuſitatum, quàm ut, cum duo conſules clariſſimi, fortiſſimiq́; eſſent, eques R. ad bellum maximum, formidoloſiſſimumq́; pro conſule mitteretur? miſſus eſt. quo quidem tempore, cum eſſet non nemo in ſenatu, qui diceret, non oportere mitti hominem priuatum pro conſule; L. Philippus dixiſſe dicitur, non ſe illum ſua ſententia pro conſule, ſed pro conſulibus mittere. tanta in eo reip. bene gerendæ ſpes conſtituebatur, ut duorum conſulum munus unius adoleſcentis uirtuti committeretur. quid tam ſingulare, quàm ut ex S. C. legibus ſolutus, conſul ante fieret, quàm ullum alium magiſtratum per leges capere licuiſſet? quid tam incredibile, quàm ut iterum eques R. ex S. C. triumpharet? quæ in omnibus hominibus noua, poſt hominum memoriam conſtituta ſunt, ea tam multa non ſunt, quàm hæc, quæ in hoc uno homine uidimus. atque hæc tot exempla, tanta ac tam noua, profecta ſunt in eundem hominem à Q. Catulo, atque à cæterorum eiuſdem dignitatis ampliſſimorum hominum auctoritate. quare uideant, ne ſit periniquum, & non ferendum, illorum auctoritatem de Cn. Pompeij dignitate à uobis comprobatam

batam ſemper eſſe, ueſtrum ab illis de eodem homine iudicium, populiq́; R. auctoritatem improbari: præſertim cum iam ſuo iure populus R. in hoc homine ſuam auctoritatem uel contra omnes, qui diſſentiunt, poſſit defendere: propterea quòd iſtis reclamantibus uos unum illum ex omnibus delegiſtis, quem bello prædonum præponeretis. hoc ſi uos temere feciſtis, & reip. parum conſuluiſtis: recte iſti ſtudia ueſtra ſuis conſilijs regere conantur. ſin autem uos plus tum in rep. uidiſtis, uos his repugnantibus per uoſmet ipſos dignitatem huic imperio, ſalutem orbi terrarum attuliſtis: aliquando iſti principes & ſibi, & cæteris populi R. uniuerſi auctoritati parendum eſſe fateantur. Atque in hoc bello Aſiatico & regio non ſolum militaris illa uirtus, quæ eſt in Cn. Pompeio ſingularis, ſed aliæ quoque uirtutes animi multæ, & magnæ requiruntur. difficile eſt, in Aſia, Cilicia, Syria, regniſq́; exterarum nationum ita uerſari ueſtrum imperatorem, ut nihil aliud, quàm de hoſte ac de laude, cogitet. deinde etiam, ſi qui ſunt pudore ac temperantia moderatiores, tamen eos eſſe tales propter multitudinem cupidorum hominum nemo arbitratur. difficile eſt dictu Quirites, quanto in odio ſimus apud exteras nationes, propter eorum, quos ad eas hoc anno cum imperio miſimus, iniurias ac libidines. quod enim fanum putatis in illis terris, noſtris magiſtratibus religioſum, quam ciuitatem ſanctam, quam domum ſatis clauſam ac munitam fuiſſe? urbes iam locupletes ac copioſæ requiruntur, quibus cauſa belli propter diripiendi cupiditatem inferatur. Libenter hæc coram Q. Catulo & Q. Hortenſio diſputarem, ſum-

mis & clariſſimis uiris. nouerunt enim ſociorum uulnera: uident eorum calamitates, querimonias audiunt. pro ſocijs uos contra hoſtes exercitum mittere putatis, an hoſtium ſimulatione contra ſocios atque amicos? quæ ciuitas eſt in Aſia, quæ non modo unius imperatoris, aut legati, ſed unius tribuni mil. animos ac ſpiritus capere poſſit? quare etiam ſi quem habetis, qui collatis ſignis exercitus regios ſuperare poſſe uideatur, tamen, niſi erit idem, qui ſe à pecunijs ſociorum, qui ab eorum coniugibus ac liberis, qui ab auro, gazáq; regia manus, oculos, animum cohibere poſſit, non erit idoneus, qui ad bellum Aſiaticum, regiumq́; mittatur. ecquam putatis ciuitatem pacatam fuiſſe, quæ locuples ſit? ecquam eſſe locupletem, quæ iſtis pacata eſſe uideatur? ora maritima Quirites Cn. Pompeium non ſolum propter rei militaris gloriam, ſed etiam propter animi continentiam requiſiuit. uidebat enim populus R. non locupletari quotannis pecunia publica, præter paucos, neque eos quidquam aliud aſſequi claſſium nomine, niſi ut detrimentis accipiendis maiore affici turpitudine uideremur. nunc qua cupiditate homines in prouincias, quibus iacturis, quibus conditionibus proficiſcantur, ignorant uidelicet iſti, qui ad unum deferenda eſſe omnia non arbitrantur. quaſi uero Cn. Pompeium non cum ſuis uirtutibus, tum etiam alienis uitijs magnum eſſe uideamus. Quare nolite dubitare, quin huic uni credatis omnia, qui, inter annos tot, unus inuentus ſit, quem ſocij in urbes ſuas cũ exercitu ueniſſe gaudeant. Quòd ſi auctoritatibus hanc cauſam Quirites confirmandam putatis, eſt uobis au-

ctor uir bellorum omnium, maximarumq́; rerum peritiſſimus, P. Seruilius, *cuius tantæ res geſtæ terra, mariq́; extiterunt, ut, cum de bello deliberetis, auctor uobis grauior eſſe nemo debeat: eſt* C. Curio, *ſummis ueſtris beneficijs, maximisq́; rebus geſtis, ſummo ingenio, & prudentia præditus: eſt* Cn. Lentulus, *in quo omnes pro ampliſſimis ueſtris honoribus ſummum conſilium, ſummam grauitatem eſſe cognoſcitis: eſt* C. Caſſius, *integritate, uirtute, conſtantia ſingulari. quare uidete, num horum auctoritatibus illorum orationi, qui diſſentiunt, reſpondere poſſe uideamur. Quæ cum ita ſint* C. Manili, *primum iſtam tuam et legem, et uoluntatem, et ſententiam laudo, uehementiſſimeq́; comprobo: deinde te hortor, ut auctore populo* R. *maneas in ſententia, neue cuiuſquam uim, aut minas pertimeſcas. primum in te ſatis eſſe animi conſtantiæq́; arbitror: deinde cum tantam multitudinem, cum tanto ſtudio adeſſe uideamus, quantam non iterum in eodem homine præficiendo uidimus: quid eſt, quod aut de re, aut de perficiendi facultate dubitemus? ego autem, quidquid in me eſt ſtudij, conſilij, laboris, ingenij, quidquid hoc beneficio populi* Ro. *atque hac poteſtate prætoria, quidquid auctoritate, fide, conſtantia poſſum, id omne ad hanc rem conficiendam tibi, & populo* Ro. *polliceor & defero: teſtorq́; omnes deos, & eos maxime, qui huic loco temploq́; præſident, qui omnium mentes eorum, qui ad remp. adeunt, maxime perſpiciunt, me hoc neque rogatu facere cuiuſquam, neque quo* Cn. Pompeij *gratiam mihi per hanc cauſam conciliari putem, neque quo mihi ex cu=*

iuſquam amplitudine aut præſidia periculis, aut adiumenta honoribus quæram: propterea quòd pericula facile, ut hominem præſtare oportet, innocentia tecti pellemus, honores autem neque ab uno, neque ex hoc loco, ſed eadem noſtra illa laborioſiſſima ratione uitæ, ſi ueſtra uoluntas feret, conſequemur. Quamobrem, quidquid in hac cauſa mihi ſuſceptum eſt Quirites, id omne me reip. cauſa ſuſcepiſſe confirmo: tantumq́; abeſt, ut aliquam bonam gratiam mihi quæſiſſe uidear; ut multas etiam ſimultates, partim obſcuras, partim apertas, intelligam, mihi non neceſſarias, uobis non inutiles, ſuſcepiſſe. ſed ego me hoc honore præditum, tantis ueſtris beneficijs affectum, ſtatui Quirites ueſtram uoluntatem, & reip. dignitatem, & ſalutem prouinciarum atque ſociorum meis omnibus commodis, & rationibus præferre oportere.

PRO A. CLVENTIO HABITA ORATIO XIIII.

a Nimaduerti iudices, omnem accuſatoris orationem in duas diuiſam eſſe partes. quarum altera mihi niti, & magnopere confidere uidebatur inuidia iam inueterata iudicij Iuniani: altera tantummodo conſuetudinis cauſa, timide, & diffidenter attingere rationem ueneficij criminum: qua de re lege eſt hæc quæſtio conſtituta. itaque mihi certum eſt hanc eandem diſtributionem, inuidiæ, & criminum, ſic in defenſione ſeruare, ut omnes intelligant, nihil me nec ſubterfugere uoluiſſe reticendo, nec obſcurare dicendo. ſed cum conſidero quo modo mihi in utraque re ſit elaborandum: altera pars, ea, quæ propria eſt iudicij ueſtri, & legitimæ ueneficij quæſtionis, per mihi breuis, & non magnæ in dicendo contentionis fore uidetur: altera autem, quæ procul à iudicio remota eſt, quæ concionibus ſeditioſe concitatis accommodatior eſt, quam tranquillis, moderatisq; iudicijs, proſpicio quantum in agendo difficultatis, et quantum laboris ſit habitura. ſed in hac tanta difficultate illa me res tamen iudices conſolatur, quòd uos de criminibus ſic audire conſueuiſtis, ut eorum omnem diſſolutionem ab oratore quæratis, ut non exiſtimetis plus uos ad ſalutem reo largiri oportere, quàm quantum defenſor purgandis criminibus conſequi, et dicendo probare potuerit. de inuidia autem ſic inter uos diſceptare debetis, ut, non quid dicatur à nobis, ſed quid opor=

teat dici, conſideretis. agitur enim in criminibus, A. Cluentij proprium periculum; in inuidia, cauſa communis. quamobrem alteram partem cauſæ ſic agemus, ut uos doceamus; alteram ſic, ut oremus. in altera diligentia ueſtra nobis adiungenda eſt, in altera fides imploranda: nemo eſt enim, qui inuidiæ, ſine ueſtro ac ſine talium uirorum ſubſidio, poſſit reſiſtere. Equidem, quod ad me attinet, quò me uertam, neſcio. negem fuiſſe illam infamiam iudicij corrupti? negem illam rem agitatam in concionibus? iactatam in iudicijs? cõmemoratam in ſenatu? euellam ex animis hominum tantam opinionem? tam penitus inſitam? tam uetuſtam? non eſt noſtri ingenij. ueſtri auxilij eſt iudices, huius innocentiæ ſic in hac calamitoſa fama, quaſi in aliqua perniciosiſſima flamma, atque in communi incendio, ſubuenire. etenim ſicut alijs in locis parum firmamenti, et parum uirium falſitas habet: ſic in hoc loco falſa inuidia imbecilla eſſe debet. dominetur in concionibus; iaceat in iudicijs: ualeat in opinionibus ac ſermonibus imperitorum; ab ingenijs prudentium repudietur: uehementes habeat repentinos impetus; ſpatio interpoſito, et cauſa cognita, conſeneſcat: denique illa definitio iudiciorum æquorum, quæ nobis à maioribus tradita eſt, retineatur, ut in iudicijs et ſine inuidia culpa plectatur, et ſine culpa inuidia ponatur. quamobrem à uobis iudices, antequam de ipſa cauſa dicere incipio, hoc poſtulo: primum id, quod æquiſſimum eſt, ut ne quid huc præiudicati afferatis. etenim nõ modo auctoritatem, ſed etiam nomen iudicum amittemus, niſi hic ex ipſis cauſis iudicabimus, ac ſi ad cauſas iudicia iam facta domo defere-

mus. deinde, ſi quam opinionem iam ueſtris mentibus comprehendiſtis; ſi eam ratio conuellet, ſi ratio labefa=ctabit, ſi denique ueritas extorquebit, ne repugnetis, eamq; animis ueſtris aut libentibus, aut æquis remitta-tis: tum autem, cum ego unaquaque de re dicam, et di=luam, ne ipſi, quæ contraria ſunt, taciti cogitationi ue=ſtræ ſubijciatis, ſed ad extremum expectetis, et me me=um dicendi ordinem ſeruare patiamini. cum perorāro, tum, ſi quid erit præteritũ, à me requiratis. Ego me iu dices ad eam cauſam accedere, quæ iam per annos octo continuos ex contraria parte audiatur, atque, ipſa opi nione hominum, tacita prope conuicta atque damnata ſit, facile intelligo. ſed ſi quis mihi deus ueſtram ad me audiendum beneuolentiam conciliarit, efficiam profe=cto, ut intelligatis, nihil eſſe homini tam timendum, quàm inuidiam; nihil innocenti, ſuſcepta inuidia, tam optandum, quàm æquum iudicium, quòd in hoc uno denique falſæ infamiæ finis aliquis atque exitus repe=riatur. quamobrem magna me ſpes tenet, ſi ea, quæ ſunt in cauſa, explicare, atque omnia dicendo conſequi potuero, hunc locum, conſeſſumq; ueſtrum, quem illi horribilem A. Cluentio ac formidoloſum fore putaue=runt, eum tandẽ eius fortunæ miſeræ, multumq; iacta tæ portum ac perfugium futurum. tametſi permulta ſunt, quæ mihi, antequam de cauſa dicam, de commu nibus inuidiæ periculis dicẽda eſſe uideantur: tamen ne diutius oratione mea ſuſpenſa expectatio ueſtra tenea tur, aggrediar ad crimen, cum illa deprecatione iudices, qua mihi ſæpius utendum eſſe intelligo; ſic ut me au=diatis, quaſi hoc tempore hæc cauſa primum dicatur,

ſicuti dicitur; non quaſi ſæpe iam dicta, & nunquam probata ſit. hodierno enim die primum ueteris iſtius criminis diluendi poteſtas eſt data: ante hoc tempus error in hac cauſa atque inuidia uerſata eſt. quamobrem, dum multorum annorum accuſationi breuiter, dilucideq; reſpondeo, quæſo ut me iudices, ſicuti facere inſtituiſtis, benigne, attenteq; audiatis. Corrupiſſe dicitur. A. Cluentius iudicium pecunia, quo inimicum ſuum innocentem Statium Albium condemnaret. oſtendam iudices primum, quoniam caput illius atrocitatis atquæ inuidiæ fuit, innocentem pecunia circunuentum; neminem unquam maioribus criminibus, grauioribus teſtibus eſſe in iudicium uocatum: deinde ea de eo præiudicia eſſe facta ab ipſis iudicibus, à quibus condemnatus eſt, ut non modo ab iiſdem, ſed ne ab alijs quidem ullis abſolui ullo modo poſſet. cum hæc docuero, tum illud oſtendam, quod maxime requiri intelligo, iudicium illud pecunia eſſe tentatum, non à Cluentio, ſed contra Cluentium: faciamq;, ut intelligatis, in tota illa cauſa quid res ipſa tulerit, quid error affinxerit, quid inuidia conflarit. Primum igitur illud eſt, ex quo intelligi poſſit, debuiſſe Cluentium magnopere cauſæ confidere, quòd certiſſimis criminibus et teſtibus fretus ad accuſandum deſcenderit. hoc loco faciendum mihi iudices eſt, ut uobis breuiter illa, quibus Albius condemnatus eſt, crimina exponam. Abs te peto Oppianice, ut me inuitum de patris tui cauſa dicere exiſtimes, adductum fide atque officio defenſionis. etenim tibi ſi in præſentia ſatisfacere non potuero, tamen multæ mihi ad ſatisfaciendum reliquo tempore

facultates dabuntur: Cluentio niſi nunc ſatisfecero, po ſtea mihi ſatisfaciendi poteſtas non erit. ſimul & illud, quis eſt, qui dubitare debeat, contra damnatum, & mortuum, pro incolumi, & uiuo dicere? cum illi. in quem dicitur, damnatio omne ignominiæ periculum iam abſtulerit, mors uero etiam doloris: huic autem, pro quo dicitur, nihil poſſit offenſionis accedere ſine acerbiſſimo animi ſenſu ac dolore, & ſine ſummo dedecore uitæ ac turpitudine. atque ut intelligatis Cluentium non accuſatorio animo, non oſtentatione aliqua, aut gloria adductum, ſed nefarijs iniurijs, quotidianis inſidijs, propoſito ante oculos uitæ periculo, no men Oppianici detuliſſe, paulo longius exordium rei demonſtrandæ repetam: quod quæſo iudices ne moleſte patiamini: principijs enim cognitis, multo facilius extrema intelligetis. A. Cluentius Habitus fuit, pa ter huiuſce iudices, homo non ſolum municipij Larina tis, ex quo erat, ſed etiam regionis illius, & uicinitatis, uirtute, exiſtimatione, nobilitate facile princeps. is cum eſſet mortuus Sylla et Pompeio conſulibus reliquit hunc annos XV natum, grandem autem & nubilem filiam: quæ, breui tempore poſt patris mortem, nupſit A. Aurio Melino conſobrino ſuo, adoleſcenti in primis, ut tum habebatur, inter ſuos & honeſto, et nobili. cum eſſent hæ nuptiæ plenæ dignitatis, plenæ concordiæ, repente eſt exorta mulieris importunæ nefaria libido, non ſolum dedecore, uerum etiam ſcelere coniuncta. nam Saſſia mater huius Habiti, mater enim à me nominis cauſa, tametſi in hunc hoſtili odio, & crudelitate eſt, mater inquam appellabitur: neque unquam illa ita de

ſuo ſcelere, et immanitate audiet, ut naturæ nomen a= mittat: quo enim eſt ipſum nomen amantius, indulgen tiusq; maternum, hoc illius matris, quæ multos iam an nos, et nunc, cum maxime, filium interfectum cupit, ſingulare ſcelus maiore odio dignum eſſe ducetis. ea igi tur mater Habiti, Melini illius adoleſcentis, generi ſui, contra quàm fas erat, amore capta, primo, neque id ipſum diu, quoquo modo poterat, in illa cupiditate conti nebatur: deinde ita flagrare cœpit amentia, ſic inflam mata ferri libidine, ut eam non pudor, non pudici= tia, non pietas, non macula familiæ, non hominum fama, non filij dolor, non filiæ mœror à cupiditate re= uocaret. animum adoleſcentis, nondum conſilio, ac ra tione firmatum, pellexit ijs omnibus rebus, quibus illa ætas capi ac deliniri poteſt: filia, quæ non ſolum illo communi dolore muliebri in eiuſmodi uiri iniurijs an geretur, ſed nefarium matris pellicatum ferre non poſ ſet, de quo ne queri quidem ſine ſcelere ſe poſſe arbitra retur, cæteros ſui tanti mali ignaros eſſe cupiebat, in huius amantiſſimi ſui fratris manibus, & gremio, mœrore, & lacrymis conſeneſcebat. ecce autem ſubi= tum diuortium, quod ſolatium malorum omnium fo- re uidebatur. diſcedit à Melino Cluentia; ut in tantis iniurijs, non inuita; ut à uiro, non libenter. tum ue- ro illa egregia, ac præclara mater palam exultare læti tia, ac triumphare gaudio cœpit, uictrix filiæ, non libi dinis. itaque diutius ſuſpicionibus obſcuris lædi famam ſuam noluit; lectum illum genialem, quem biennio an te filiæ ſuæ nubenti ſtrauerat, in eadem domo ſibi orna ri, & ſterni, expulſa, atque exturbata filia, iubet. nu=

bit genero ſocrus, nullis auſpicibus, nullis auctoribus, funeſtis ominibus omnium. ò mulieris ſcelus incredibile, & præter hanc unam, in omni uita inauditum. ò libidinem effrænatam, & indomitam. ò audaciam ſingularem. non timuiſſe, ſi minus uim deorum, hominumq́; famam, at illam ipſam noctem, facesq́; illas nuptiales? non limen cubiculi? non cubile filiæ? non parietes denique ipſos ſuperiorum teſtes nuptiarum? perfregit, ac proſtrauit omnia cupiditate ac furore: uicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. tulit hoc commune dedecus iam familiæ, cognationis, nominis, grauiter filius. augebatur autem eius moleſtia quotidianis querimonijs, & aſſiduo fletu ſororis. ſtatuit tamen nihil ſibi in tantis iniurijs, ac tanto ſcelere matris grauius faciendum, quàm ut illa matre ne uteretur: ne, quam uidere ſine ſummo animi dolore non poterat, ea ſi matre uteretur, non ſolum uidere, ſed etiam probare ſuo iudicio putaretur. Initium quod huic cum matre fuerit ſimultatis, audiuiſtis. pertinuiſſe hoc ad cauſam, tunc, cum reliqua cognoueritis, intelligetis. nam illud me non præterit; cuiuſmodicunque mater ſit, tamen in iudicio filij de turpitudine parentis dici uix oportere. non eſſem ad ullam cauſam idoneus iudices, ſi hoc, quod in communibus hominum ſenſibus, atque in ipſa natura poſitum atque infixum eſt, id ego, cum ad amici pericula depellenda adhiberer, non uiderem. facile intelligo, non modo reticere homines parentum iniurias, ſed etiam animo æquo ferre oportere. ſed ego ea, quæ ferri poſſunt, ferenda; quæ taceri, tacenda eſſe arbitror. nihil in uita uidit ca-

lamitatis A. Cluentius, nullum periculum mortis adijt, nihil mali timuit, quod non totum à matre eſſet conflatum, & perfectum. quæ hoc tempore ſileret omnia, atque ea ſi obliuione non poſſet, tamen taciturnitate ſua tecta eſſe pateretur: ſed ea uero ſic agit, ut prorſus reticere nullo modo poſſit: hoc enim ipſum iudicium, hoc periculum, illa accuſatio, omnis teſtium copia, quæ futura eſt, à matre initio eſt adornata, à matre hoc tempore inſtruitur, atque omnibus eius opibus, & copijs comparatur: ipſa denique nuper Larino huius opprimendi cauſa Romam aduolauit: præſto eſt mulier audax, pecunioſa, crudelis: inſtruit accuſatores: inſtruit teſtes: ſqualore huius & ſordibus lætatur: exitium exoptat; ſanguinem ſuum profundere omnem cupit, dummodo profuſum huius ante uideat. hæc niſi omnia perſpexeritis in cauſa, temere à nobis illam appellari putatote. ſin autem erunt & aperta, & nefaria, Cluentio ignoſcere debetis, quòd hæc à me dici patiatur: mihi ignoſcere non deberetis, ſi tacerem. Nunc iam ſummatim exponam, quibus criminibus Oppianicus damnatus ſit: ut & conſtantiam A. Cluentij, & rationem accuſationis perſpicere poſſitis. Ac primum, cauſa accuſandi quæ fuerit, oſtendam, ut id ipſum A. Cluentium ui & neceſſitate coactum feciſſe uideatis. Cum manifeſto uenenum deprehendiſſet, quod uir matris Oppianicus ei parauiſſet; & res non coniectura, ſed oculis ac manibus teneretur, neque in cauſa ulla dubitatio poſſet eſſe: accuſauit Oppianicum; quàm conſtanter, & quàm diligenter, poſtea dicam: nunc hoc ſcire uos uolui, nullam

huic aliam accuſandi cauſam fuiſſe, niſi uti propoſitum uitæ periculum, & quotidianas capitis inſidias hac una ratione uitaret. atque ut intelligatis ijs accuſatum eſſe criminibus Oppianicum, ut neque accuſator timere, neque reus ſperare debuerit, pauca uobis illius iudicij crimina exponam: quibus cognitis, nemo ueſtrum mirabitur, illum diffidentem rebus ſuis ad Stalenum, atque ad pecuniam confugiſſe. Larinas quædam fuit Dinea, ſocrus Oppiani, quæ filios habuit M. & Numerium Aurios, & Cn. Magium, & filiam Magiam, nuptam Oppianico. M. Aurius adoleſcentulus bello Italico captus apud Aſculum, in Q. Sergij ſenatoris, eius, qui inter ſicarios damnatus eſt, manus incidit, & apud eum fuit in ergaſtulo. Numerius autem Aurius frater mortuus eſt, hæredemq; Cn. Magium fratrem ſuum reliquit. poſtea Magia uxor Oppianici mortua eſt. poſtremo, unus qui reliquus erat Dineæ filius, Cn. Magius eſt mortuus. is fecit hæredem illum adoleſcentem Oppianicum ſororis ſuæ filium, eumq; partiri cum Dinea matre iuſſit. interim uenit index ad Dineam neque obſcurus, neque incertus, qui nunciaret ei, filium eius M. Aurium uiuere, & in agro Gallico eſſe in ſeruitute. mulier amiſſis liberis, cum unius filij recuperandi ſpes eſſet oſtentata, omnes ſuos propinquos, filijq; ſui neceſſarios conuocauit, & ab his flens petiuit, ut negocium ſuſciperent, adoleſcentem inueſtigarent, ſibi reſtituerent eum filium, quem tantum unum ex multis fortuna reliquum eſſe uoluiſſet. hæc cum agere inſtituiſſet, oppreſſa morbo eſt. itaque teſtamentum fecit eiuſmodi,

ut illi filio HS CCCCIↃↃↃↃ millia legaret; hæredem inſtitueret eundem illum Oppianicum nepotem ſuum: atque his diebus paucis eſt mortua. propinqui tamen illi, quemadmodum uiua Dinea inſtituerant, ita, mortua illa, ad inueſtigandum Aurium cum eodem illo indice in agrum Gallicum profecti ſunt. interim Oppianicus, ut erat, ſicut multis ex rebus reperietis, ſingulari ſcelere, et audacia, per quendã Gallicanum familiarem ſuum, primum illum iudicem pecunia corrupit, deinde ipſum Aurium non magna iactura facta tollendum interficiendumq́; curauit. illi autem, qui erant ad propinquum inueſtigandum, et recuperandum profecti, literas Larinum ad Aurios illius adoleſcentis propinquos, ſuosq́; neceſſarios mittunt, ſibi difficilem eſſe inueſtigandi rationem, quòd intelligerent indicem ab Oppianico eſſe corruptum. quas literas A. Aurius, uir fortis & experiens, & domi nobilis, M. illius Aurij propinquus, in foro palam, multis audientibus, cum adeſſet Oppianicus, recitat, et clariſſima uoce, ſe nomen Oppianici, ſi interfectum M. Aurium comperiſſet, delaturum eſſe teſtatur. interim breui tempore illi, qui erant in agrum Gallicum profecti, Larinum reuertuntur, interfectum eſſe M. Aurium renunciant. animi non ſolum propinquorum, ſed etiam omnium Larinatium odio Oppianici, & illius adoleſcentis miſericordia commouentur. itaque cum A. Aurius, qui antea denunciarat, clamore hominem, ac minis inſequi cœpiſſet, Larino profugit, et ſe in caſtra clariſſimi uiri Q. Metelli contulit. poſt illam fugam & ſceleris, & conſcientiæ teſtem, nunquam ſe iudicijs, nunquam legi=

bus, nunquam inermem inimicis committere auſus eſt: ſed per illam L. Syllæ uim, atque uictoriam Larinum in ſummo timore omnium cum armatis aduolauit: quatuoruiros, quos municipes fecerant, ſuſtulit: ſe à Sylla, & alios præterea tres factos eſſe dixit, & ab eodem ſibi eſſe imperatum, ut Aurium illum, qui ſibi delationem nominis, & capitis periculum oſtentarat, & alterum Aurium, & eius C. filium, & Sex. Virbium, quo ſequeſtre in illo indice corrumpendo dicebatur eſſe uſus, proſcribendos interficiendosq́; curaret. itaque illis crudeliſſime interfectis, non mediocri ab eo cæteri proſcriptionis, & mortis metu terrebantur. his rebus in cauſa iudicioq́; patefactis, quis eſt, qui illum abſolui potuiſſe arbitraretur? Atque hæc parua ſunt: cognoſcite reliqua, ut non aliquando condemnatum eſſe Oppianicum, ſed aliquandiu incolumem fuiſſe miremini. Primum uidete hominis audaciam. Saſſiam in matrimonium ducere Habiti matrem, illam, cuius uirum A. Aurium occiderat, concupiuit. utrum, impudentior hic, qui poſtulet; an crudelior illa, ſi nubat? difficile dictu eſt. ſed tamen utriuſque humanitatem, conſtantiamq́; cognoſcite. petit Oppianicus, ut ſibi Saſſia nubat, et id magnopere contendit. illa autem non admiratur audaciam, non impudentiam aſpernatur, non denique illam Oppianici dexteram uiri ſui ſanguine redundantem reformidat: ſed, quòd haberet tres ille filios, idcirco ſe ab his nuptijs abhorrere reſpondit. Oppianicus, qui pecuniam Saſſiæ concupiuiſſet, domo ſibi quærendum remedium exiſtimauit ad eam moram, quæ nuptijs afferebatur. nam cum

hàberet ex Nouia infantem filium; alter autem eius filius, Pappia natus, Theani Apuli, quod abeſt à Larino decem & octo millia paſſuum, apud matrem educaretur: accerſit ſubito ſine cauſa puerum Theano, quod facere niſi ludis publicis, aut feſtis diebus antea non ſolebat. mater nihil mali miſera ſuſpicans mittit. ille ſe Tarentum proficiſci cum ſimulaſſet, eo ipſo die puer, cum hora undecima in publico ualens uiſus eſſet, ante noctem mortuus, & poſtridie, antequam luceret, combuſtus eſt. atque hunc tantum mœrorem matri prius hominum rumor, quàm quiſquam ex Oppianici familia renunciauit. illa cum uno tempore audiſſet ſibi non ſolum filium, ſed etiam exequiarum munus ereptum, Larinum confeſtim exanimata uenit, et ibi de integro funus iam ſepulto filio fecit. dies nondum decem interceſſerant, cum ille alter filius infans necatur. itaque nubit Oppianico continuo Saſſia lætanti iam animo, & ſpe optima confirmata: nec mirum, quæ ſe non nuptialibus donis, ſed filiorum funeribus delinitam uideret. itaque, quòd cæteri propter liberos pecuniæ cupidiores ſolent eſſe, ille propter pecuniam liberos amittere iucundum eſſe duxit. Sentio iudices, uos pro ueſtra humanitate his tantis ſceleribus breuiter à me demonſtratis uehementer eſſe commotos. quo tandem igitur animo fuiſſe illos arbitramini, quibus his de rebus non modo audiendum fuit, uerum etiam iudicandum? uos auditis de eo, in quem iudices non eſtis; de eo, quem non uidetis; de eo, quem odiſſe iam non poteſtis; de eo, qui et naturæ, et legibus ſatisfecit, quem leges exilio, natura morte mulctauit: auditis non ab

inimico: auditis ſine teſtibus: auditis, cum ea, quæ copioſiſſime dici poſſunt, breuiter à me ſtrictimq; dicuntur. illi audiebant de eo, de quo iurati ſententias ferre debebant; de eo, cuius præſentis nefarium, & conſceleratum uultum intuebantur; de eo, quem oderant propter audaciam; de eo, quem omni ſupplicio dignum eſſe ducebant: audiebant ab accuſatoribus: audiebant uerba multorum teſtium, audiebāt, cum unaquaque de re à P. *Canutio homine eloquentiſſimo, grauiter, & diu diceretur. & eſt quiſquam, qui, cum hæc cognouerit, ſuſpicari poſſit Oppianicum iudicio oppreſſum, & circumuentum eſſe innocentem? aceruatim iam reliqua iudices dicam, ut ad ea, quæ propiora huius cauſæ, & adiunctiora ſunt, perueniam. uos quæſo memoria teneatis, non mihi hoc eſſe propoſitum, ut accuſem Oppianicum mortuum, ſed, cum hoc perſuadere uobis uelim, iudicium ab hoc non eſſe corruptum, hoc uti initio ac fundamento defenſionis, Oppianicum, hominem ſceleratiſſimum, et nocentiſſimū, eſſe damnatum: qui uxori ſuæ Cluentiæ, quæ amita huius* Habiti *fuit, cum ipſe poculum dediſſet, ſubito illa in media potione exclamauit, ſe maximo cum dolore mori, nec diutius uixit, quàm locuta eſt: nam in ipſo ſermone hoc, & uociferatione mortua eſt. & ad hanc mortem tam repentinam, uocemq; morientis omnia præterea, quæ ſolent eſſe indicia, & ueſtigia ueneni, in illius mortuæ corpore fuerunt: eodemq; ueneno* C. *Oppianicum fratrem necauit. neque eſt hoc ſatis: tametſi in ipſo fraterno parricidio nullum ſcelus prætermiſſum uidetur: tamen, ut ad hoc nefarium facinus*

accederet, aditum ſibi alijs ſceleribus ante muniuit: nam cum eſſet grauida Auria fratris uxor, et iam appropinquare partus uideretur, mulierem ueneno interfecit, ut una illa, et quod erat fratre conceptum, necaretur: poſtea fratrem aggreſſus eſt: qui ſero, iam exhauſto illo poculo mortis, cum & de ſuo, & de uxoris interitu clamaret, teſtamentumq́; mutare cuperet, in ipſa ſignificatione huius uoluntatis eſt mortuus. ita mulierem, ne partu eius ab hæreditate fraterna excluderetur, necauit: fratris autem liberos prius uita priuarit, quàm illi hanc ab natura propriam lucem accipere potuerunt: ut omnes intelligerent, nihil ei clauſum, nihil ſanctum eſſe poſſe, cuius ab audacia fratris liberos ne materni quidem corporis cuſtodia tegere potuiſſet. memoria teneo, Mileſiam quandam mulierem, cum eſſem in Aſia, quòd ab hæredibus ſecundis accepta pecunia partum ſibi ipſa medicamentis abegiſſet, rei capitalis eſſe damnatam: neque iniuria: quæ ſpem parentis, memoriam nominis, ſubſidium generis, hæredem familiæ, deſignatum reip. ciuem ſuſtuliſſet. quanto eſt Oppianicus in eadem iniuria maiore ſupplicio dignus? ſiquidem illa, cum ſuo corpori uim attuliſſet, ſe ipſam cruciauit: hic autem idem illud effecit per alieni corporis mortem, atque cruciatum. cæteri non uidentur in ſingulis hominibus multa parricidia ſuſcipere poſſe: Oppianicus inuentus eſt, qui in uno corpore plures necaret. itaque cum hanc eius conſuetudinem audaciamq́; cognoſceret auunculus illius adoleſcentis Oppianici, Cn. Magius; iſq́; graui morbo affectus eſſet, & hæredem illum ſororis ſuæ filium faceret: amicis

adhibitis, præſente matre ſua Dinea, *uxorem ſuam interrogauit, eſſet'ne prægnans: quæ cum ſe eſſe reſpondiſſet, ab ea petiuit, ut, ſe mortuo, apud* Di*neam, quæ tum ei mulieri ſocrus erat, quoad pareret, habitaret; diligentiamq́; adhiberet, ut id, quod conceperat, ſeruaret, ut ſaluum parere poſſet. itaque ei teſtamento legat grandem pecuniam à filio, ſi qui natus eſſet: ab ſecundo hærede nihil legat. quid de* Oppia*nico ſuſpicatus ſit, uidetis: quid iudicarit, obſcurum non eſt: nam cuius filium faceret hæredem, eum tutorem liberis non adſcripſit. quid* Oppianicus *fecerit, cognoſcite, ut illum* Magiũ *intelligatis longe animo proſpexiſſe morientem: quæ pecunia mulieri legata erat à filio, ſi qui natus eſſet, eam præſentem* Oppianicus *non debitam mulieri ſoluit: ſi hæc ſolutio legatorum, & non merces abortionis appellanda eſt. quo illa pretio accepto, multiſq́; præterea muneribus, quæ tum ex tabulis* Oppianici *recitabantur, ſpem illam, quam in aluo commendatam à uiro continebat, uicta auaritia, ſceleri* Oppianici *uendidit. nihil poſſe iam ad hanc improbitatem addi uidetur. attendite exitum. quæ mulier, obteſtatione uiri, decem illis menſibus ne domum quidem ullam, niſi ſocrus ſuæ, noſſe debuit, hæc quinto menſe poſt uiri mortem ipſi* Oppianico *nupſit. quæ nuptiæ non diuturnæ fuerunt: erant enim non matrimonij dignitate, ſed ſceleris ſocietate coniunctæ.* Q*uid illa cædes* A*ſinij* Larinatis, *adoleſcentis pecunioſi, quàm clara, cum recens fuit, quàm omnium ſermone celebrata?* Fuit Aiulius *quidam* Larinas, *perdita nequitia, et ſumma egeſtate, arte quadam præditus ad libidines*

adoleſcentulorum excitandas accommodata: qui ut ſe blanditijs & aſſentationibus in Aſinij conſuetudinem penitus immerſit, Oppianicus continuo ſperare cœpit hoc ſe Aiulio, tanquam aliqua machina admota capere Aſinij adoleſcentiam, et fortunas eius patrias expugnare poſſe. ratio excogitata Larini eſt, res translata Romam: iniri enim id conſilium facilius in ſolitudine, perfici rem eiuſmodi commodius in turba poſſe arbitrati ſunt. Aſinius cum Aiulio Romam eſt profectus. hos ueſtigijs Oppianicus conſecutus eſt. iam ut Romæ uixerint, quibus conuiuijs, quibus flagitijs, quantis, & quàm profuſis ſumptibus, non modo conſcio, ſed etiam conuiua, & adiutore Oppianico, longum eſt mihi dicere, præſertim ad alia properanti. exitum huius aſſimulatæ familiaritatis cognoſcite. cum eſſet adoleſcens apud mulierculam quandam, atque ibi pernoctaret, et ibi diem poſterum commoraretur, Aiulius, ut erat conſtitutum, ſimulat ſe ægrotare, & teſtamentum facere uelle. Oppianicus obſignatores ad eum, qui neque Aſinium neque Aiulium noſſent, adducit, et illum Aſinium appellat: ipſe, teſtamento Aſinij nomine obſignato, diſcedit: Aiulius illico conualeſcit. Aſinius autem breui tempore, quaſi in hortulos iret, in arenarias quaſdam extra portam Eſquilinam perductus, occiditur. qui cum unum iam, & alterum diem deſideraretur; neque in ijs locis, ubi ex conſuetudine quærebatur, inueniretur; & Oppianicus in foro Larinatium dictitaret, nuper ſe, & ſuos amicos teſtamentum eius obſignaſſe. liberti Aſinij, et nonnulli amici, quòd eo die, quo poſtremum Aſinius uiſus erat, Aiulium cum eo fuiſſe,

& à multis uiſum eſſe conſtabat, in eum inuadunt, et hominẽ ante pedes Q. Manilij, qui tum erat triumuir, conſtituunt. atque ille continuo nullo teſte, nullo indice, recentis maleficij conſcientia perterritus, omnia, ut à me paulo ante dicta ſunt, exponit, Aſiniumq́; ab ſe, conſilio Oppianici interfectum fatetur. extrahitur domo latitans Oppianicus à Manilio: index Aiulius ex altera parte coràm tenetur. hic iam quid reliqua quæritis? Manilium plerique noratis. non ille honorem à pueritia, non ſtudia uirtutis, non ullum exiſtimationis bonæ fructum unquam cogitarat, ſed ex petulanti, atque improbo ſcurra, in diſcordijs ciuitatis, ad eam columnam, ad quam multorum ſæpe conuicijs perductus erat, cum ſuffragijs populi peruenerat. itaque rem cum Oppianico tranſigit: pecuniam ab eo accipit: cauſam & ſuſceptam, & manifeſtam relinquit. at tum in Oppianici cauſa crimen hoc Aſinianum cum teſtibus multis, tum uero indicio Aiulij probabatur. in quo inter allegatos Oppianici nomen primum eſſe conſtabat, eius, quem uos miſerum, atque innocentem falſo iudicio circumuentum eſſe dicitis. Quid? auiam tuam Oppianice Dineam, cui tu es hæres, pater tuus non manifeſto necauit? ad quam cum adduxiſſet medicum illum ſuum iam cognitum, et ſæpe uictorem, per quem interfecerat plurimos, mulier exclamat ſe ab eo nullo modo uelle curari, quo curante ſuos omnes perdidiſſet. tum repente Anconitanum quendam L. Clodium pharmacopolã circumforaneum, qui caſu tum Larinum ueniſſet, aggreditur, et cum eo HS quadringentis, id quod ipſius tabulis tum eſt de-

monſtratum, tranſigit. L. Clodius, *qui properaret, cui fora multa reſtarent, ſimul atque introductus eſt, rem conficit: prima potione mulierem ſuſtulit. neque poſtea* Larini *punctum eſt temporis commoratus. eadem hac* Dinea *teſtamentum faciente, cum tabulas prehendiſſet* Oppianicus*, qui gener eius fuiſſet, digito legata deleuit: & cum id multis locis feciſſet; poſt mortem eius, ne literis coargui poſſet, teſtamentum in alias tabulas tranſcriptum ſignis adulterinis obſignauit.* M*ulta prætereo conſulto: etenim uereor, ne hæc ipſa nimium multa eſſe uideantur: uos tamen eum ſimilem ſui fuiſſe in cæteris uitæ partibus exiſtimare debetis. illum tabulas publicas* Larini *cenſorias corrupiſſe, decuriones uniuerſi iudicauerunt: cum illo iam nemo rationem, nemo rem ullam contrahebat: nemo illum ex tam multis cognatis, et affinibus tutorem unquam liberis ſuis ſcripſit: nemo illum aditu, nemo congreſſione, nemo ſermone, nemo conuiuio dignum iudicabat: omnes aſpernabantur, omnes abhorrebant, omnes ut aliquam immanem, ac pernicioſam beſtiam, peſtemq; fugiebant. hunc tamen hominem tam audacem, tam nefarium, tam nocentem nunquam accuſaſſet* Habitus *iudices, ſi id prætermittere ſaluo capite ſuo potuiſſet. erat huic inimicus* Oppianicus*, erat, ſed tamen erat uitricus: crudelis, & huic infeſta mater: attamen mater: poſtremo nihil tam remotum ab accuſatione, quàm* Cluentius*, & natura, & uoluntate, et inſtituta ratione uitæ. ſed cum eſſet hæc illi propoſita conditio, ut aut iuſte pieq; accuſaret, aut acerbe, indigneq; moreretur: accuſare, quoquo modo poſſet, quàm illo modo*

emori, maluit. atque ut hæc ita eſſe perſpicere poſſitis, exponam uobis Oppianici facinus manifeſto compertũ, atque deprehenſum: ex quo ſimul utrunque, & huic accuſare, et illum condemnari neceſſe fuiſſe, intelligetis. Martiales quidam Larini appellabantur, miniſtri publici Martis, atque ei deo ueteribus inſtitutis religionibusq; Larinatium conſecrati. quorum cum ſatis magnus numerus eſſet; cumq; item, ut in Sicilia permulti Venerei ſunt, ſic illi Larini in Martis familia numerarentur: repente Oppianicus, eos omnes liberos eſſe, ciuesq; Romanos, cœpit defendere. grauiter id Decuriones Larinatiũ, cunctiq; municipes tulerunt: itaque ab Habito petiuerunt, ut eam cauſam ſuſciperet, publiceq; defenderet. Habitus, cum ſe ab omni eiuſmodi negotio remouiſſet, tamen pro loco, pro antiquitate generis ſui, pro eo quòd ſe non ſolum ſuis commodis, ſed etiam ſuorum municipum, cæterorumq; neceſſariorum natũ eſſe arbitrabatur, tantæ uoluntati uniuerſorum Larinatium deeſſe noluit. ſuſcepta cauſa, Romamq; delata, magnæ quotidie contentiones inter Habitum et Oppianicum ex utriuſque ſtudio defenſionis excitabantur. erat ipſe immani acerbaq; natura Oppianicus: incendebat eius amentiã infeſta atque inimica filio mater Habiti. magni autem illi ſua intereſſe arbitrabantur, hunc à cauſa Martialiũ dimouere. ſuberat etiã alia cauſa maior, quæ Oppianici, hominis auariſſimi, atque audaciſſimi, mentẽ maxime cõmouebat: nam Habitus uſque ad illius iudicij tẽpus nullum teſtamẽtum unquã fecerat: neque enim legare eiuſmodi matri, poterat in animũ inducere, neque teſtamento nomen omnino prætermittere

parentis. id cum Oppianicus ſciret, (neque enim erat obſcurum) intelligebat, Habito mortuo, bona eius omnia ad matrem eſſe uentura: quæ ab ſeſe poſtea, aucta pecunia, maiore præmio; orbata filio, minore periculo; necaretur. itaque his rebus incenſus, qua ratione Habitum ueneno tollere conatus ſit, cognoſcite. C. & L. Fabritij fratres gemini fuerunt, ex municipio Aletrinate, homines inter ſe cum forma, tum moribus ſimiles, municipum autem ſuorum diſſimillimi: in quibus quantus ſplendor ſit, quam prope æquabilis, quàm fere omnium conſtans, & moderata ratio uitæ, nemo ueſtrum, ut mea fert opinio, ignorat. his Fabritijs ſemper uſus eſt Oppianicus familiariſſime. iam hoc fere ſcitis omnes, quantam uim habeat ad coniungendas amicitias ſtudiorum ac naturæ ſimilitudo. cum illi ita uiuerent, ut nullum quæſtum turpem eſſe arbitrarentur; cum omnis ab his fraus, omnes inſidiæ, circumſcriptionesq; adoleſcentium naſcerentur; cumq; eſſent uitijs, atque improbitate omnibus noti: ſtudioſe, ut dixi, ad eorum ſe familiaritatem multis iam ante annis Oppianicus applicarat: itaque tunc ſic ſtatuit, per C. Fabritium (nam L. erat mortuus) inſidias Habito comparare. erat illo tempore infirma ualetudine Habitus, utebatur autem medico ignobili, ſed ſpectato homine Cleophanto: cuius ſeruum Diogenem Fabritius ad uenenum Habito dandum ſpe & pretio ſolicitare cœpit. ſeruus non incallidus, ſed, ut ipſa res declarauit, frugi atque integer, ſermonem Fabritij non eſt aſpernatus: rem ad dominum detulit: Cleophantus autem cum Habito eſt locutus: Habitus autem ſtatim cum

M. Bebrio ſenatore familiariſſimo ſuo communicauit: qui qua fide, qua prudentia, qua dignitate fuerit, meminiſſe uos arbitror. ei placuit, ut Diogenem Habitus emeret à Cleophanto, quo facilius aut comprehenderetur res eius indicio, aut falſa eſſe cognoſceretur. ne multis, Diogenes emitur: uenenum diebus paucis, multi uiri boni cum ex occulto interueniſſent, pecuniáq; obſignata, quæ ad eam rem dabatur, in manibus Scamandri liberti Fabritiorum deprehenditur. Prò dij immortales, Oppianicum quiſquam, his rebus cognitis, circumuentum dicit eſſe? quis unquam audacior? quis nocentior? quis apertior in iudicium adductus eſt? quod ingenium, quæ facultas dicendi, quæ à quoquam excogitata defenſio huic uni crimini potuit obſiſtere? ſimul & illud, quis eſt, qui dubitet, quin, hac re comperta, manifeſtóq; deprehenſa, aut obeunda mors Cluentio, aut ſuſcipienda accuſatio fuerit? Satis eſſe arbitror demonſtratum iudices, ijs criminibus accuſatum eſſe Oppianicum, ut honeſte abſolui nullo modo potuerit. cognoſcite nunc ita reum citatum eſſe illum, ut, re ſemel atque iterum præiudicata, condẽnatus in iudicium uenerit. Nam Cluentius iudices primum nomen eius detulit, cuius in manibus uenenum deprehenderat: is erat libertus Fabritiorum Scamander. integrum conſilium, iudicij corrupti nulla ſuſpicio: ſimplex in iudicium cauſa, certa res, uerum crimen allatum eſt. hic tum Fabritius, is, de quo ante dixi, qui liberto damnato ſibi illud impendere periculum uideret, quòd mihi cum Aletrinatibus uicinitatem, & cum pleriſque eorum magnum uſum eſſe ſciebat, frequens

tes eos ad me domum adduxit. qui quanquam de ho-mine, ſicut neceſſe erat, exiſtimabant: tamen, quòd erat ex eodem municipio, ſuæ dignitatis eſſe arbitrabantur, eum, quibus rebus poſſent, defendere: idq́; à me ut facerem, et ut cauſam Scamandri ſuſciperem, petebant: in qua cauſa patroni omne periculum continebatur. ego, qui neque illis, talibus uiris, ac tam amantibus mei, rem poſſem ullam negare, neque illud crimen tantum ac tam manifeſtum eſſe arbitrarer, ſicut nec illi quidem ipſi, qui mihi tum illam cauſam commendabant, arbitrabantur; pollicitus ijs ſum, me omnia, quæ uellent, eſſe facturum. res agi cœpta eſt: citatus eſt Scamander reus: accuſabat P. Canutius, homo inprimis ingenioſus, et in dicendo exercitatus: accuſabat autem ille quidem Scamandrum uerbis tribus, uenenum eſſe deprehenſum. omnia tela totius accuſationis in Oppianicum conijciebantur: aperiebatur cauſa inſidiarum: Fabritiorum familiaritas commemorabatur: hominis uita, et audacia proferebatur: denique omnis accuſatio uarie, grauiterq́; tractata, ad extremum manifeſta ueneni deprehenſione concluſa eſt. hic ego cum ad reſpondendum ſurrexi, qua cura dij immortales, qua ſolicitudine animi, quo timore. ſemper equidem magno cum metu incipio dicere: quotieſcunque dico, toties mihi uideor in iudicium uenire non ingenij ſolum, ſed etiam uirtutis atque officij: ne aut id profiteri uidear, quod non poſſim implere, quod eſt impudentiæ; aut id non efficere, quod poſſim, quod eſt aut perfidiæ, aut negligentiæ. tum uero ita ſum perturbatus, ut omnia timerem; ſi nihil dixiſſem, ne infantiſ-

ſimus; ſi multa in eiuſmodi cauſa dixiſſem, ne impudentiſſimus exiſtimarer. collegi me aliquando, & ita conſtitui, fortiter eſſe agendum; illi ætati, qua tum eram, ſolere laudi dari, etiam ſi in minus firmis cauſis hominum periculis non defuiſſem: itaque feci: ſic pugnaui, ſic omni ratione contendi, ſic ad omnia confugi, quantum ego aſſequi potui, remedia, ac perfugia cauſarum, ut, hoc, quod timide dicam, conſecutus ſim, ne quis illi cauſæ patronum defuiſſe arbitraretur. ſed ut quidquid ego apprehenderam, ſtatim accuſator extorquebat è manibus. ſi quæſieram, an inimicitiæ Scamandro *cum* Habito: *fatebatur nullas fuiſſe; ſed* Oppianicum, *cuius ille miniſter fuiſſet, huic inimiciſſimum fuiſſe, atque eſſe dicebat. ſin autem illud egeram, nullum ad* Scamandrum *morte* Habiti *uenturum emolumentum fuiſſe: concedebat; ſed ad uxorem* Oppianici, *hominis in uxoribus necandis exercitati, omnia bona* Habiti *uentura eſſe dicebat. cum illa defenſione uſus eſſem, quæ in libertinorum cauſis honeſtiſſima ſemper exiſtimata eſt,* Scamandrum *patrono eſſe probatum: fatebatur, ſed quærebat, cui probatus eſſet ipſe patronus. cum ego pluribus uerbis in eo commoratus eſſem,* Scamandro *factas inſidias eſſe per* Diogenem, *conſtitutumq́; inter eos de alia re fuiſſe; ut medicamentum, non uenenum,* Diogenes *afferret, hoc cuiuis uſu uenire poſſe: quærebat, cur in eiuſmodi locum tam abditum, cur ſolus, cur cum obſignata pecunia ueniſſet: denique hoc loco cauſa teſtibus honeſtiſſimis hominibus premebatur.* M. Bebrius *de ſuo conſilio* Diogenem *emptum, ſe præſente*

Scamandrum cum ueneno, pecuniáq; deprehenſum eſſe dicebat. P. Quintius Varus, homo ſumma religione, & ſumma auctoritate præditus, de inſidijs, quæ fierent Habito, & de ſolicitatione Diogenis, recenti, re ſecum Cleophantum locutum eſſe dicebat. atque in illo iudicio, cum Scamandrum nos defendere uideremur, uerbo ille reus erat, re quidem uera & periculo, & tota accuſatione Oppianicus: neque id obſcure ferebat, nec diſſimulare ullo modo poterat: aderat frequens, aduocabat, omni ſtudio, gratiáq; pugnabat; poſtremo, id quod maximo malo illi cauſæ fuit, hoc ipſo loco, quaſi reus ipſe eſſet, ſedebat. oculi omnium iudicum non in Scamandrum, ſed in Oppianicum conijciebantur: timor eius, perturbatio, ſuſpenſus, incertuſq; uultus, crebra coloris mutatio, quæ erant antea ſuſpicioſa, hæc aperta, ac manifeſta faciebant. cum in conſilium iri oporteret, quæſiuit ab reo C. Iunius Quæſitor ex lege illa Cornelia, quæ tum erat, clam an palam de ſe ſententiam ferri uellet? de Oppianici ſententia reſponſum eſt, quòd is Habiti familiarem Iunium eſſe dicebat, clam uelle ferri. itum eſt in conſilium: omnibus ſententijs præter unam, quam ſuam Stalenus eſſe dicebat, Scamander prima actione condemnatus eſt. quis tum erat omnium, qui Scamandro condemnato non iudicium de Oppianico factum eſſe arbitraretur? quid eſt illa damnatione iudicatum, niſi uenenum id, quod Habito daretur, eſſe quæſitum? quæ porro tenuiſſima ſuſpicio collata in Scamandrum eſt, aut conferri potuit, ut is ſua ſponte necare uoluiſſe Habitum putaretur? atque hoc tum iudicio facto, & Oppianico

re, & exiſtimatione iam, lege, & pronunciatione non=dum condemnato, tàmen Habitus Oppianicum *reum ſtatim non fecit: uoluit cognoſcere, utrum iudices in eos ſolos eſſent ſeueri, quos uenenum habuiſſe ipſos com periſſent; an etiam conſilia conſcientiasq́; eiuſmodi fa=cinorum ſupplicio dignas iudicarent. itaque* C. Fabri=*tium, quem propter familiaritatem* Oppianici *conſcium illi facinori fuiſſe arbitrabatur, reum ſtatim fecit: utq́; ei locus primus conſtitueretur, propter cauſæ coniun=ctionem impetrauit. hic tum* Fabritius *non modo ad me meos uicinos, & amicos* Aletrinates *non adduxit, ſed ipſe ijs neque defenſoribus uti poſtea, neque laudatori=bus potuit: rem enim integram hominis non alieni, quamuis ſuſpicioſam, defendere, humanitatis eſſe pu=tabamus; iudicatam labefactare conari, impudentiæ. itaque tum ille inopia & neceſſitate coactus, in cauſa eiuſmodi ad* Cepaſios *fratres confugit, homines indu=ſtrios, atque eo animo, ut, quæcunque dicendi pote=ſtas eſſet data, in honore, atque in beneficio ponerent. iam hoc quoque prope iniquiſſime comparatum eſt; quòd in morbis corporis, ut quiſque eſt difficillimus, ita medicus nobiliſſimus, atque optimus quæritur; in pe=riculis capitis, ut quæque cauſa difficillima eſt, ita de=terrimus obſcuriſſimusq́; patronus adhibetur. niſi forte hæc cauſa eſt, quòd medici nihil præter artificium, ora=tores etiam auctoritatem præſtare debent. citatur reus: agitur cauſa: paucis uerbis accuſat, ut de re iudicata,* Canutius. *incipit longo, & alte petito proœmio reſpon dere maior* Cepaſius. *primo attente auditur eius oratio: erigebat animum iam demiſſum, & oppreſſum* Op=

pianicus: gaudebat ipſe Fabritius: non intelligebat, animos iudicium non illius eloquentia, ſed defenſionis impudentia commoueri. poſteaquam de re cœpit dicere, ad ea, quæ erant in cauſa, addebat etiam ipſe noua quædam uulnera. hoc quanquam ſedulo faciebat, tamen interdum non defendere, ſed præuaricari accuſationi uidebatur. itaque cum callidiſſime ſe dicere putaret; & cum illa uerba grauiſſima ex intimo artificio deprompſiſſet, Reſpicite iudices hominum fortunas, reſpicite dubios, uarioſq; caſus, reſpicite C. Fabritij ſenectutem: cum hoc, Reſpicite, ornandæ orationis cauſa ſæpe dixiſſet, reſpexit ipſe: at C. Fabritius à ſubſellijs demiſſo capite diſceſſerat. hic iudices ridere; ſtomachari, atque acerbe ferre patronus cauſam ſibi eripi, & ſe cætera de illo loco, Reſpicite iudices, non poſſe dicere: nec quidquam propius eſt factum, quàm ut illum perſequeretur, & collo obtorto ad ſubſellia reduceret, ut reliqua poſſet perorare. iam tum Fabritius primum ſuo iudicio, quod eſt grauiſſimum, deinde legis ui, & ſententijs iudicum eſt condemnatus. quid eſt, quòd iam de Oppianici cauſa plura dicamus? apud eoſdem iudices reus eſt factus, cum is duobus præiudicijs iam damnatus eſſet: ab ijſdem autem iudicibus, qui Fabritiorum damnatione de Oppianico iudicarant, locus ei primus eſt conſtitutus: accuſatus eſt criminibus grauiſſimis, ijs, quæ à me breuiter dicta ſunt, & præterea multis, quæ ego omnia nunc omitto: accuſatus eſt apud eos, qui & Scamandrum miniſtrum Oppianici, & Fabritium conſcium maleficij condemnarant. utrum per deos immortales magis eſt mirandum, quòd is condemnatus eſt,

an quòd omnino reſpondere auſus eſt? quid enim illi iudices facere potuerunt? qui ſi innocentes Fabritios *condemnaſſent, tamen in* Oppianico *ſibi conſtare, & ſuperioribus conſentire iudicijs debuerunt. an uero illi ſua per ſe iudicia reſcinderent, cum cæteri ſoleant in iudicando, ne ab aliorum iudicijs diſcrepent, prouidere? et illi, qui* Fabritij *libertum, quia miniſter in maleficio fuerat; patronum, quia conſcius, condemnaſſent: ipſum principem atque architectum ſceleris abſoluerent? & qui cæteros, nullo præiudicio facto, tamen ex ipſa cauſa condemnaſſent: hunc, quem bis condemnatum iam acceperant, liberarent? tum uero illa iudicia ſenatoria non falſa inuidia, ſed uera atque inſigni turpitudine notata, atque operta dedecore, & infamia, defenſioni locum nullum reliquiſſent. quid enim tandem illi iudices reſponderent, ſi quis ab ijs quæreret: condemnaſtis* Scamandrum, *quo crimine? nempe, quòd* Habitum *per ſeruum medici ueneno necare uoluiſſet. quid* Habiti *morte* Scamander *conſequebatur? nihil; ſed adminiſter erat* Oppianici. *cõdemnaſtis* C. Fabritium; *quid ita? quia, cum ipſe familiariſſime* Oppianico *uſus, libertus autem eius in maleficio deprehenſus eſſet, illum expertem eius conſilij fuiſſe non probabatur. ſi igitur ipſum* Oppianicum *bis ſuis iudicijs cõdemnatum abſoluiſſent, quis tantam turpitudinem iudiciorum, quis tantam inconſtantiam rerum iudicatarum, quis tãtam libidinem iudicum ferre potuiſſet? quòd ſi hoc uidetis, quod iam omni oratione patefactum eſt, illo iudicio reum condemnari, præſertim ab ijſdem iudicibus, qui duo præiudicia feciſſent, neceſſe fuiſſe: ſimul illud uideatis neceſſe eſt,*

nullam accuſatori cauſam eſſe potuiſſe, cur iudicium uellet corrumpere. quæro enim abs te Tite Acti, relictis iam cæteris argumentis omnibus, num Fabritios quoque innocentes condemnatos exiſtimes? num etiam illa iudicia pecunia corrupta eſſe dicas, quibus iudicijs alter à Staleno ſolo abſolutus eſt, alter etiam ipſe ſe condemnauit? age, ſi nocentes, cuius maleficij? nunquid præter uenenum quæſitum, quo Habitus necaretur, obiectum eſt? nunquid aliud in illis iudicijs uerſatum eſt, præter haſce inſidias Habito ab Oppianico per Fabritios factas? nihil inquam aliud iudices reperietis. extat memoria: ſunt tabulæ publicæ: redargue me, ſi mentior: teſtium dicta recita: doce, in illorum iudicijs quid præter hoc uenenum Oppianici non modo in criminis, ſed in maledicti loco ſit obiectum. multa dici poſſunt, quare ita neceſſe fuerit iudicari: ſed ego occurram expectationi ueſtræ iudices. nam etſi à uobis ſic audior, ut nunquam benignius, neque attentius quenquam auditum putem: tamen uocat me aliò iandudum tacita ueſtra expectatio, quæ mihi obloqui uidetur: Quid ergo? negas'ne illud iudicium eſſe corruptum? non nego: ſed, ab hoc corruptum non eſſe, confirmo. à quo igitur eſt corruptum? opinor, primum ſi incertum fuiſſet, quiſnam exitus illius iudicij futurus eſſet, uериſimilius tamen eſſet, eum potius corrupiſſe, qui metuiſſet ne ipſe condemnaretur, quàm illum, qui ueritus eſſet, ne alter abſolueretur: deinde, cum eſſet nemini dubium quid iudicari neceſſe eſſet, eum certe potius, qui ſibi aliqua ratione diffideret, quàm eum, qui omni ratione confideret: poſtremo, certe potius illum, qui bis apud

eos

eos iudices offendiſſet, quàm illum, qui bis cauſam ijs probauiſſet. unum quidem certe, nemo erit tam iniquus Cluentio, *qui mihi non concedat; ſi conſtet corruptum illud eſſe iudicium, aut ab* Habito, *aut ab* Oppianico *eſſe corruptum. ſi doceo, non ab* Habito; *uinco, ab* Op*pianico: ſi oſtendo, ab* Oppianico; *purgo* Habitum. *quare etſi ſatis docui, rationem nullam huic corrumpendi fuiſſe, ex quo intelligitur ab* Oppianico *eſſe corruptum: tamen de illo ipſo ſeparatim cognoſcite.* Atque *ego illa non argumentabor, quæ ſunt grauia uehementer: eum corrupiſſe, qui in periculo fuerit; eum, qui metuerit; eum, qui ſpem ſalutis in alia ratione non habuerit; eum, qui ſemper ſingulari fuerit audacia. multa ſunt eiuſmodi: uerũ cum habeam rem non dubiam, ſed apertam, atque manifeſtam, enumeratio ſingulorum argumentorum non eſt neceſſaria.* Dico, C. Aelio Staleno *iudici pecuniam grandem* Statium Albium *ad corrumpendum iudicium dediſſe. nunquis negat? te appello* Oppianice, *te* T. Acti: *quorum alter eloquentia damnationem illam, alter tacita pietate deplorat. audete negare, ab* Oppianico Staleno *iudici pecuniam datam: negate, negate inquam in eo loco. quid reticetis? at negare non poteſtis, quod repetiſtis, quod confeſſi eſtis, quod abſtuliſtis. quo tandem igitur ore mentionem corrupti iudicij facitis, cum ab iſta parte iudici pecuniam ante iudicium datam, poſt iudicium ereptam eſſe fateamini? quonam igitur hæc modo geſta ſunt? repetam paulo altius iudices: et omnia, quæ in diuturna obſcuritate latuerunt, ſic aperiam, ut ea cernere oculis uideamini. uos quæſo, ut*

adhuc me attente audiſtis, item, quæ reliqua ſunt, audiatis: profecto nihil à me dicetur, quod non dignum hoc conuentu & ſilentio, dignum ueſtris ſtudijs, atque auribus eſſe uideatur. Nam ut primum Oppianicus ex eo, quòd Scamander reus erat factus, quid ſibi impenderet, cœpit ſuſpicari; ſtatim ſe ad hominis egentis, audacis, in iudicijs corrumpendis exercitati, tum autem iudicis, Staleni familiaritatem applicauit. ac primum, Scamandro reo, tantum donis datis muneribusq; profecerat, ut eo auctore uteretur cupidiore, quàm fides iudicis poſtulabat. poſt autem cum eſſet Scamander unius Staleni ſententia abſolutus, patronus autem, Scamandri ne ſua quidem ſententia liberatus; acrioribus ſaluti ſuæ remedijs ſubueniendum putauit. tum à Staleno, ſicut ab homine ad excogitandum acutiſſimo, ad audendum impudentiſſimo, ad efficiendum acerrimo, (hæc enim ille & aliqua ex parte habebat, & maiore ex parte ſe habere ſimulabat) auxilium capiti & fortunis ſuis petere cœpit. Iam hoc non ignoratis iudices, ut etiam beſtiæ fame dominante plerunque ad eum locum, ubi paſtæ aliquando ſint, reuertantur. Stalenus ille biennio ante, cum cauſam bonorum Safinij Atellæ recepiſſet, ſexcentis millibus nummum ſe iudicium corrupturum eſſe dixerat. quæ cum accepiſſet à pupillo, ſuppreſſit, iudicioq; facto, nec Safinio, nec bonorum emptoribus reddidit. quam cum pecuniam profudiſſet, & ſibi nihil non modo ad cupiditates ſuas, ſed ne ad neceſſitatem quidem reliquiſſet, ſtatuit ad eaſdem ſibi prædas ac ſuppreſſiones iudiciales reuertendum. itaque cum Oppianicum iam perdi-

tum, & duobus iugulatum præiudicijs uideret, promiſſis eum ſuis excitauit abiectum, & ſimul ſaluti deſperare uetuit. Oppianicus orare hominem cœpit, ut ſibi rationem oſtenderet iudicij corrumpendi. ille autem, quemadmodum ex ipſo Oppianico poſtea eſt auditum, negauit quenquam eſſe in ciuitate præter ſe, qui id efficere poſſet: ſed primo grauari cœpit, quòd ædilitatem ſe petere cum hominibus nobiliſſimis, & inuidiam atque offenſionem timere dicebat: poſt exoratus, initio permagnam pecuniam popoſcit, deinde ad id peruenit, quod confici potuit, & HS ſexcenta quadraginta millia deferri ad ſe domum iuſſit. quæ pecunia ſimul atque ad eum delata eſt, homo impuriſſimus ſtatim cœpit in eiuſmodi mente & cogitatione uerſari: nihil eſſe ſuis rationibus utilius, quàm Oppianicum condemnari: illo abſoluto, pecuniam illam aut iudicibus diſpertiendam, aut ipſi eſſe reddendam; damnato, repetiturum eſſe neminem. itaque rem excogitat ſingularem. atque hæc iudices, quæ uere dicuntur à nobis, facilius credetis, ſi cum animis ueſtris longo interuallo recordari C. Staleni uitam & naturam uolueritis. nam perinde ut opinio eſt de cuiuſque moribus, ita, quid ab eo factum & non factum ſit, exiſtimari poteſt. cum eſſet egens, ſumptuoſus, audax, callidus, perfidioſus; & cum domi ſuæ, miſerrimus, & inaniſſimus, tantum nummorum poſitum uideret; ad omnem malitiam, & fraudem uerſare mentem ſuam hæc ſecum cogitans cœpit: Dem'ne iudicibus? mihi igitur ipſi, præter periculum et infamiam, quid quæretur? nihil excogitem quamobrem

Oppianico damnari neceſſe ſit? quid tādem, (nihil enim eſt, quod fieri non poſſit) ſi quis eum forte caſus ex periculo eripuerit; non'ne reddendum eſt? præcipitantem igitur impellamus, inquit, & perditum proſternamus. capit hoc conſilium, ut pecuniam quibuſdam iudicibus leuiſſimis polliceatur, deinde eam poſtea ſupprimat: ut, quoniam graues homines, ſua ſponte ſeuere iudicaturos putabat, hos, qui leuiores erant, deſtitutione iratos Oppianico redderet. itaque, ut erat ſemper præpoſterus, atque peruerſus, initium facit à Bulbo, & eum, quòd iandiu nihil quæſierat, triſtem atque oſcitantem leuiter impellit. quid tu, inquit? ecquid me adiuuas Bulbe, ne gratis reip. ſeruiamus? ille uero, ſimul atque hoc audiuit; ne gratis; quò uoles, inquit, ſequar: ſed quid affers? tum ei quadraginta millia, ſi eſſet abſolutus Oppianicus, pollicetur, et eum, ut cæteros appellet, quibuſcum loqui conſueſſet, rogat: atque etiam ipſe conditor totius negotij Guttam aſpergit huic Bulbo. itaque minime amarus is uiſus eſt, qui aliquid ex eius ſermone ſpeculæ deguſtarat. unus & alter dies interceſſerat, cum res parum certa uidebatur: ſequeſter & confirmator pecuniæ deſiderabatur. tum appellat hilari uultu hominem Bulbus, ut blandiſſime poteſt: quid tu, inquit, Pacete? (hoc enim Stalenus cognomen ex imaginibus Aeliorum delegerat, ne, ſi ſe Ligurem feciſſet, nationis magis ſuæ, quàm generis uti cognomine uideretur) qua de re mecum locutus es, quærunt à me ubi ſit pecunia. hic ille planus improbiſſimus, quæſtu iudiciario paſtus, qui illi pecuniæ, quam condiderat, ſpe iam atque animo incubaret, contrahit

frontem, (recordamini faciē, atque illos eius fictos ſimulatosq́; uultus) queritur ſe ab Oppianico deſtitutum : & qui eſſet totus ex fraude & mendacio factus, quiq́; ea uitia, quæ à natura habebat, etiam ſtudio, atque artificio quodam malitiæ condiuiſſet, pulchre aſſeuerat ſe ab Oppianico deſtitutū: atque hoc addit teſtimonij, ſua illum ſententia, quam palam omnes laturi eſſent, condemnatum iri. manarat ſermo in conſilio, pecuniæ quādam mentionem inter iudices eſſe uerſatam : res neque iam fuerat occulta, quàm erat occultanda; neque tam erat aperta, quàm reip. cauſa aperienda. in ea obſcuritate, ac dubitatione omnium, Canutio perito homini, qui quodam odore ſuſpicionis Stalenū corruptum eſſe ſenſiſſet, neque dum rem perfectam arbitraretur, placuit repente iudices pronūciare. iudices, ſe id uelle dixerunt. hic tum Oppianicus non magnopere pertimuit: rem à Staleno perfectam eſſe arbitrabatur. in conſilium erant ituri iudices triginta & duo: ſententijs decem et ſex abſolutio confici poterat: HS quadraginta millia nummum in ſingulos iudices diſtributa eum numerum ſententiarum conficere debebant, ut ad cumulum ſpe maiorum præmiorum ipſius Staleni ſententia ſeptimadecima accederet. atque etiam caſu tum, quòd illud repente erat factum, Stalenus ipſe non aderat, cauſam neſcio quam apud iudicem defendebat. facile hoc Habitus patiebatur, facile Canutius. at non Oppianicus, neque patronus eius L. Quintius: qui cum eſſet eo tempore tribunus pl. conuitium C. Iunio iudici quæſtionis maximum fecit, ut ne ſine Staleno in conſilium iretur : cumq́; id ei per uiatores con=

ſulto negligentius agi uideretur, ipſe à publico iudicio ad priuatum Staleni iudicium profectus eſt, & illud pro poteſtate dimitti iuſſit; Stalenum ipſe ad ſubſellia adduxit. conſurgitur in conſilium, cum ſententias Oppianicus, quæ tum erat poteſtas, palam ferri uelle dixiſſet, ut Stalenus ſcire poſſet, quid cuique deberetur. uaria iudicum genera; nummarij pauci, ſed omnes irati. ut enim qui accipere in campo conſueuerunt, ijs candidatis, quorum nummos ſuppreſſos eſſe putant, inimiciſſimi ſolent eſſe: ſic eiuſmodi iudices infeſti tum reo uenerant: cæteri nocentiſſimum eſſe arbitrabantur; ſed ſpectabant ſententias eorum, quos corruptos putabant; ut ex ijs conſtituerent, à quo iudicium corruptum uideretur. ecce tibi eiuſmodi ſortitio, ut in primis Bulbo, & Staleno, & Guttæ eſſet iudicandum. ſumma omnium expectatio, quidnam ſententiæ ferrent leues, ac nummarij iudices. atque illi omnes ſine ulla dubitatione condemnant. hic tum iniectus eſt hominibus ſcrupulus, & quædam dubitatio, quidnam eſſet actum. deinde homines ſapientes ex uetere illa diſciplina iudiciorum, qui neque abſoluere hominem nocentiſſimum poſſent; neque eum, de quo eſſet orta ſuſpicio, pecunia oppugnatum, re illa incognita primo condemnare uellent; non liquere, dixerunt. nonnulli autem, ſeueri homines, hoc ſtatuerunt, quo quiſque animo quid faceret, ſpectari oportere: &, ſi alij pecunia accepta uerum iudicabant, tamen nihilo minus ſe ſuperioribus ſuis iudicijs conſtare putabant oportere: itaque damnarunt. quinque omnino fuerunt, qui illum ueſtrum innocentem Oppianicum ſiue impruden-

tia, ſiue miſericordia, ſiue aliqua ſuſpicione, ſiue ambitione adducti abſoluerent. condemnato Oppianico, ſtatim L. Quintius, homo maxime popularis, qui omnes rumorum, & concionum uentos colligere conſueſſet, oblatam ſibi facultatem putauit, ut ex inuidia ſenatoria poſſet creſcere; quòd eius ordinis iudicia minus iam probari populo arbitrabatur. habetur una atque altera concio uehemens & grauis: accepiſſe pecuniam iudices, ut innocentem reum condemnarent, tribunus pl. clamitabat: agi fortunas omnium dicebat, nulla eſſe iudicia; qui pecunioſum inimicum haberet, incolumem eſſe neminem poſſe. homines totius ignari negotij, qui Oppianicum nunquam uidiſſent, uirum optimum, & hominem prudentiſſimum, pecunia oppreſſum arbitrarentur, incenſi ſuſpicione rem in medium uocare cœperunt, & cauſam illam totam depoſcere. atque illo ipſo tempore in ædes T. Annij, hominis honeſtiſſimi, neceſſarij, et amici mei, noctu Stalenus acceritus ab Oppianico uenit. iam cætera nota ſunt omnibus: ut cum illo Oppianicus egerit de pecunia: ut ille ſe redditurum eſſe dixerit: ut eorum ſermonem omnem audierint uiri boni, qui tum conſulto prope in occulto ſtetiſſent: ut res patefacta atque in forum prolata, & pecunia omnis à Staleno extorta, atque erepta ſit. huius Staleni perſona populo iam nota atque perſpecta, ab nulla turpi ſuſpicione abhorrebat: ſuppreſſam eſſe ab eo pecuniam, quam pro reo pronunciaſſet, qui erant in concione non intelligebant: neque enim docebantur: uerſatam eſſe in iudicio mentionem pecuniæ ſentiebant: innocentem reum condemnatũ eſſe

audiebant: Staleni ſententia condemnatum uidebant: non gratis id ab eo factum eſſe, quòd hominem norant, iudicabant: ſimilis in Bulbo, in Gutta, in alijs nonnullis ſuſpicio conſiſtebat. itaque confiteor, (licet enim iam impune, hoc præſertim in loco confiteri) quòd Oppianici non modo uita, ſed etiam nomen ante illud tempus populo ignotum fuiſſet; indigniſſimum porro uideretur, circumuentum eſſe innocentem pecunia; hanc deinde ſuſpicionem augeret Staleni improbitas, et nonnullorum eius ſimilium iudicum turpitudo; cauſam autem ageret L. Quintius, homo cum ſumma poteſtate præditus, tum ad inflammandos animos multitudinis accommodatus; ſummam illi iudicio inuidiam, infamiamq; eſſe conflatam. atque in hanc flammam recentem C. Iunium, qui illi quæſtioni præfuerat, iniectum eſſe memini, et illum, hominem ædilitium, iam prætorem opinionibus hominũ conſtitutum, non diſceptatione dicendi, ſed clamore hominum de foro, atque adeo de ciuitate eſſe ſublatum. neque me pœnitet, hoc potius tempore, quàm illo, cauſam A. Cluentij defendere. cauſa enim manet eadem, quæ mutari nullo modo poteſt: temporis iniquitas, atque inuidia receſſit; ut, quod in tempore mali fuit, nihil obſit; quod in cauſa boni fuit, proſit. itaque, nunc quemadmodũ audiar, ſentio, non modo ab ijs, quorum iudiciũ atque poteſtas eſt; ſed etiam ab illis, quorum tantum eſt exiſtimatio. at tum ſi dicerẽ, non audirer, non quòd alia res eſſet, immo eadem, ſed tẽpus aliud. id adeo ſic cognoſcite. quis tum auderet dicere, nocentem condemnatum eſſe Oppianicum? quis nunc audet negare? quis tum poſſet arguere, ab

Oppianico tentatum eſſe iudicium pecunia? quis id hoc tempore inficiari poteſt? cui tum liceret docere, Oppianicum reum factum eſſe tum denique, cum duobus proximis præiudicijs condemnatus eſſet? quis eſt, qui id hoc tempore infirmare conetur? quare inuidia remota, quam dies mitigauit, oratio mea deprecata eſt, ueſtra fides, atque æquitas à ueritatis diſceptatione reiecit, quid eſt præterea, quod in cauſa relinquatur? uerſatam eſſe in iudicio pecuniam conſtat: ea, quæritur, unde profecta ſit, ab accuſatore, an ab reo. accuſator dicit hæc: primum, grauiſſimis criminibus accuſabam, ut nihil opus eſſet pecunia: deinde, condemnatum adducebam, ut ne eripi quidem pecunia poſſet: poſtremo, etiam ſi abſolutus eſſet, mearum tamen omnium fortunarum ſtatus incolumis maneret. quid contra reus? primum, ipſam multitudinem & atrocitatem criminum pertimeſcebam: deinde, Fabritijs propter conſcientiam mei ſceleris condemnatis, me eſſe condemnatum ſentiebam: poſtremo, in eum caſum ueneram, ut omnis mearum fortunarum ſtatus unius iudicij periculo contineretur. age, quoniam corrumpendi iudicij cauſas ille multas, & graues habuit, hic nullam; profectio ipſius pecuniæ requiratur. Confecit tabulas diligentiſſime Cluentius. hæc autem res habet hoc certe, ut nihil poſſit neque additum, neque detractum de re familiari latere. anni ſunt octo, cum iſta cauſa in iſta meditatione uerſatur: cum omnia, quæ nunc ad eam rem pertinent, & ex huius, & ex aliorum tabulis agitatis, tractatis, inquiritis: cum interea Cluentianæ pecuniæ ueſtigium nullum inuenitis. quid? Albiana pecu-

nia ueſtigijs'ne uobis odoranda eſt, an ad ipſum cubile uobis ducibus uenire poſſumus? tenentur uno in loco HS ſexcenta quadraginta millia nummum: tenentur apud hominem audaciſſimum: tenentur apud iudicem. quid uultis amplius? at enim Stalenus non fuit ab Oppianico, ſed à Cluentio ad iudicium corrumpendum conſtitutus. cur eum, cum in conſilium iretur, Cluentius & Canutius abeſſe patiebantur? cum in conſilium mittebant, Stalenum iudicem, cui pecuniam dederant, non requirebant? Oppianicus quærebat? Quintius flagitabat? ſine Staleno ne in conſilium iretur, tribunitia poteſtate perfectum eſt? at condemnauit. hanc enim damnationem dederat obſidem Bulbo, et cæteris, ut deſtitutus ab Oppianico uideretur. Quare ſi iſtinc cauſa corrumpendi iudicij, iſtinc pecunia, iſtinc Stalenus, iſtinc denique omnis fraus & audacia eſt; hinc pudor, honeſta uita, & nulla ſuſpicio pecuniæ, nulla corrumpendi iudicij cauſa: patiamini, ueritate patefacta, atque omni errore ſublato, eò tranſire illius turpitudinis infamiam, ubi cætera maleficia conſiſtant; ab eo inuidiam diſcedere aliquando, ad quem nunquam acceſſiſſe culpam uidetis. at enim pecuniam Staleno dedit Oppianicus, non ad corrumpendum iudicium, ſed ad conciliationem gratiæ. te'ne hoc Acti dicere, tali prudentia, et iam uſu atque exercitatione præditum? ſapientiſſimum eſſe dicunt eum, cui, quod opus ſit, ipſi ueniat in mentem; proxime accedere illum, qui alterius bene inuentis obtemperet. in ſtultitia contra eſt: minus enim ſtultus eſt is, cui nihil in mentem uenit; quàm ille, qui, quod ſtulte alteri uenit in men=

tem, comprobat. iſtam conciliationem gratiæ Stalenus tum recenti re, cum faucibus premeretur, excogitauit: ſiue, ut homines tum loquebantur, à P. Cethego admonitus, iſtam dedit conciliationis & gratiæ fabulam: nam fuiſſe hunc hominum ſermonem recordari poteſtis, Cethegum, quòd hominem odiſſet, & quòd eius improbitatem uerſari in rep. nollet, & quòd uideret eum, qui ſe ab reo pecuniam, cum iudex eſſet, clam atque extra ordinem accepiſſe confeſſus eſſet, ſaluum eſſe non poſſe, minus ei fidele conſilium dediſſe. in hoc ſi improbus Cethegus fuit, uidetur mihi aduerſarium remouere uoluiſſe. ſin erat eiuſmodi cauſa, ut Stalenus, nummos ſe accepiſſe, negare non poſſet; nihil autem erat periculoſius, nec turpius, quàm, ad quam rem accepiſſet, confiteri: non eſt conſilium Cethegi reprehendendum. uerum alia cauſa tum Staleni fuit, alia nunc Acti tua eſt. ille, cum re premeretur, quodcunque diceret, honeſtius diceret, quàm ſi, quod erat factum, fateretur: te uero illud idem, quod tum exploſum & eiectum eſt, nunc retuliſſe demiror. qui enim poterat tum in gratiam redire cum Oppianico Cluentius? qui cum matre habebat ſimultates: hærebat in tabulis publicis reus & accuſator: condemnati erant Fabricij: nec elabi alio accuſatore poterat Albius, nec ſine ignominia calumniæ relinquere accuſationem Cluentius. an, ut præuaricaretur? iam id quoque ad corrumpendum iudicium pertinet. ſed quid opus erat ad eam rem iudice ſequeſtre? & omnino, quamobrem tota iſta res per Stalenum potius, hominem ab utroque alieniſſimum,

ſordidiſſimum, turpiſſimum, quàm per bonum aliquem uirum ageretur, & amicum, neceſſariumq́; communem? Sed quid ego hæc pluribus, quaſi de re obſcura, diſputo? cum ipſa pecunia, quæ Staleno data eſt, numero ac ſumma ſua, non modo quanta fuerit, ſed etiam ad quam rem data fuerit, oſtendat. ſexdecim dico iudices, ut Oppianicus abſolueretur, corrumpendos fuiſſe; ad Stalenum ſexcenta & quadraginta millia nummum eſſe delata: ſi, ut tu dicis, gratiæ conciliandæ cauſa; quadraginta iſtorum acceſſio millium quid ualet? ſin, ut nos dicimus, ut DCXL millia nummum ſexdecim iudicibus darentur; non Archimedes melius potuit deſcribere. At enim iudicia facta permulta ſunt, à Cluentio iudicium eſſe corruptum. immo uero ante hoc tempus omnino iſta ipſa res ſuo nomine in iudicium nunquam eſt uocata: ita multum agitata, ita diu iactata iſta res eſt, ut hodierno die primum cauſa illa defenſa ſit, hodierno die primum ueritas uocem contra inuidiam his iudicibus freta miſerit. ueruntamen multa iſta iudicia quæ ſunt? ego enim me ad omnia confirmaui, & ſic paraui, ut docerem, quæ facta poſtea iudicia de illo iudicio dicerentur, partim ruinæ ſimiliora, aut tempeſtati, quàm iudicio, & diſceptationi fuiſſe; partim nihil contra Habitum ualere; partim etiam pro hoc eſſe; partim eſſe eiuſmodi, ut neque appellata unquam iudicia ſint, neque exiſtimata. hic ego, magis ut conſuetudinem ſeruem, quàm quòd uos non ueſtra hoc ſponte faciatis, petam à uobis, ut me, dum de his ſingulis diſputo iudicijs, attente audiatis. Condemnatus eſt C. Iunius, qui ei quæſtioni præ-

fuerat. adde etiam illud, ſi placet: tum eſt condemnatus, cum eſſet iudex quæſtionis. non modo cauſæ, ſed ne legi quidem quidquam per tribunum pl. laxamenti datum eſt. quo tempore illum à quæſtione ad nullum aliud reip. munus abduci licebat, eo tempore ad quæſtionem ipſe abreptus eſt. at quam quæſtionem? uultus enim ueſtri iudices me inuitant, ut, quæ reticenda putaram, libeat iam libere dicere. quid? illa tandem quæſtio, aut diſceptatio, aut iudicium fuit? putabo fuiſſe. dicat, qui uult, hodie, de illo populo concitato, cui tum mos geſtus eſt, qua de re Iunius *cauſam dixerit. quemcunque rogaris, hoc reſpondebit, quòd pecuniam acceperit, quòd innocentem circumuenerit. eſt hæc opinio. at ſi ita eſſet, hac lege accuſatum eſſe oportuit, qua accuſatur* Habitus: *at ipſe ea lege quærebat. paucos dies expectaſſet* Quintius: *at neque priuatus accuſare, nec ſedata iam inuidia uolebat. uidetis igitur, non in cauſa, ſed in tempore, ac poteſtate ſpem omnem accuſatoris fuiſſe. multam petiuit: qua lege? quòd in legem non iuraſſet; quæ res nemini unquam fraudi fuit: & quòd* C. Verres *prætor urbanus, homo ſanctus, & diligens, ſubſortitionem eius in eo codice non haberet, qui tum interlitus proferebatur. his de cauſis* C. Iunius *condemnatus eſt iudices, leuiſſimis, & infirmiſſimis, quas omnino in iudicium afferri non oportuit: itaque oppreſſus eſt non cauſa, ſed tempore. hoc uos* Cluentio *iudicium putatis obeſſe oportere? quam ob cauſam? ſi ex lege ſubſortitus non erat* Iunius, *aut ſi in legem aliquando non iurauerat, iccirco illius damnatione aliquid de* Cluentio *iudicabatur?*

non, inquit: ſed ille iccirco his legibus condemnatus eſt, quod contra aliam legem commiſerat. qui hoc confitentur, poſſunt, illud idem iudicium non fuiſſe, defendere. ergo iccirco, inquit, infeſtus tum prætor Iunio fuit, quòd illud iudicium corruptum per eum putabatur. num igitur hoc tempore cauſa mutata eſt? num alia res, alia ratio illius iudicij, alia natura totius negotij nunc eſt, ac tum fuit? non opinor ex ijs rebus, quæ geſtæ ſunt, rem ullam potuiſſe mutari. quid ergo eſt cauſæ, quòd nunc noſtra defenſio audiatur tanto ſilentio, tunc Iunio defendendi ſui poteſtas erepta ſit? quia tum in cauſa nihil erat præter inuidiam, errorem, ſuſpicionem, conciones quotidianas, ſeditioſe ac populariter concitatas. accuſabat tribunus pl. idem in concionibus, idem ad ſubſellia: ad iudicium non modo de concione, ſed etiam cum ipſa concione ueniebat. gradus illi Aurelij tum noui, quaſi pro theatro illi iudicio ædificati uidebantur: quos ubi accuſator concitatis hominibus complerat, non modo dicendi ab reo, ſed ne ſurgendi quidem poteſtas erat. nuper apud C. Orchinium, collegam meum, locus ab iudicibus Fauſto Syllæ de pecunijs reſiduis non eſt conſtitutus: non quo illi aut exlegem eſſe Syllam, aut cauſam pecuniæ publicæ contemptam atque abiectam putarent: ſed quòd accuſante tribuno pl. conditione æqua diſceptari poſſe non putauerunt. quid? conferam Syllamne cum Iunio, an hunc tribunum pl. cum Quintio, an uero tempus cum tempore? Sylla maximis opibus, cognatis, affinibus, neceſſarijs, clientibus plurimis: hæc autem apud Iunium parua, & infirma, & ipſius labore quæſita,

atque collecta. hic tribunus pl. modeſtus, pudens, non modo non ſeditioſus, ſed etiam ſeditioſis aduerſarius: ille autem acerbus, criminoſus, popularis homo, ac turbulentus. tempus hoc tranquillum, ac pacatum: illud omnibus inuidiæ tempeſtatibus concitatum. quæ cum ita eſſent, in Fauſto tamen illi iudices ſtatuerunt, iniqua conditione reum cauſam dicere, cum aduerſario eius ad ius accuſationis ſumma uis poteſtatis accederet. quam quidem rationem uos iudices diligenter pro ueſtra ſapientia, & humanitate cogitare, & penitus perſpicere debetis, quid mali, quantum periculi unicuique noſtrum inferre poſſit uis tribunicia, conflata præſertim inuidia, & concionibus ſeditioſe concitatis. optimis hercle temporibus, tum cum homines ſe non iactatione populari, ſed dignitate, atque innocentia tuebantur, tamen nec C. Popillius, nec Q. Metellus, clariſſimi atque ampliſſimi uiri, uim tribuniciam ſuſtinere potuerunt, nedum his temporibus, his moribus, his magiſtratibus ſine ueſtra ſapientia ac iudiciorum remedijs ſalui eſſe poſſimus. non fuit igitur illud iudicium iudicij ſimile iudices, non fuit; in quo non modus eſt adhibitus, non mos conſuetudoq; ſeruata, non cauſa defenſa. uis illa fuit, &, ut ſæpe iam dixi, ruina quædam, atque tempeſtas, et quiduis potius, quàm iudicium, aut diſceptatio, aut quæſtio. quòd ſi quis eſt, qui illud iudicium fuiſſe arbitretur, & qui his rebus iudicatis ſtandum putet: is tamen hanc cauſam ab illa debet ſeiungere. ab illo enim, ſiue quòd in legem non iuraſſet, ſiue quòd ex lege ſubſortitus iudicem non eſſet, multa petita eſſe dicitur: Cluentij autem ra-

tio cum illis legibus, quibus ab Iunio multa petita eſt, nulla poteſt ex parte eſſe coniuncta. At etiam Bulbus eſt condemnatus. adde, maieſtatis: ut intelligas hoc iudicium cum illo non eſſe coniunctum. at eſt hoc illi crimen obiectum. fateor: ſed etiam legionem eſſe ab eo ſolicitatam in Illyrico, C. Coſconij literis, & multorum teſtimonijs planum factum eſt: quod crimen erat proprium illius quæſtionis, & quæ res lege maieſtatis tenebatur. at hoc obfuit ei maxime. iam iſta diuinatio eſt: qua ſi uti licet, uide ne mea coniectura multo ſit uerior: ego enim ſic arbitror, Bulbum, quòd homo nequam, turpis, improbus, multis flagitijs contaminatus in iudicium ſit adductus, idcirco facilius eſſe dam natum. tu mihi ex tota cauſa Bulbi, quod tibi commodum eſt, eligis, ut id eſſe ſecutos iudices dicas. quapropter hoc Bulbi iudicium non plus obeſſe huic cauſæ debet, quàm illa, quæ commemorata ſunt ab accuſatore, duo iudicia, P. Popilij & T. Guttæ, qui cauſam de ambitu dixerunt, qui accuſati ſunt ab ijs, qui erant ipſi ambitus condemnati: quos ego non iccirco eſſe arbitror in integrum reſtitutos, quòd planum fecerint, illos ob rem iudicandam pecuniam accepiſſe; ſed quòd iudicibus probarint, quòd in eodem genere, in quo ipſi offendiſſent, alios reprehendiſſent, ſe ad præmia legis uenire oportere. quapropter neminem dubitare exiſtimo, quin illa damnatio ambitus nulla ex parte cum cauſa Cluentij, ueſtroq; iudicio coniuncta eſſe poſſit. Quid, quòd Stalenus eſt condemnatus? non dico hoc tempore iudices, id quod neſcio an dici oporteat, illum maieſtatis eſſe damnatum: non recito teſtimonia hominum honeſtiſſimorum,

neſtiſſimorum, quæ in Stalenum ſunt dicta ab ijs, qui M. Aemilio, clariſſimo, uiro legati, et præfecti, & tribuni militares fuerunt: quorum teſtimonijs planum factum eſt, maxime eius opera, cum quæſtor eſſet, in exercitu ſeditionem eſſe conflatam. ne illa quidem teſtimonia recito, quæ dicta ſunt de HS DC millibus: quæ ille cum accepiſſet nomine iudicij Safiniani, ſicut in Oppianici iudicio, poſtea retinuit atque ſuppreſſit. omitto & hæc, et alia permulta, quæ illo iudicio in Stalenum dicta ſunt. hoc dico, eandem tum fuiſſe P. et L. Cominijs, equitibus R. honeſtiſſimis hominibus, et diſertis, controuerſiam cum Staleno, quem accuſabant, quæ nunc mihi eſt cum Actio. Cominij dicebant idem, quod ego dico; Stalenum ab Oppianico pecuniam accepiſſe, ut iudicium corrumperet. Stalenus conciliandæ gratiæ cauſa ſe accepiſſe dicebat. irridebatur hæc illius reconciliatio, & perſona uiri boni ſuſcepta, ſicut in ſtatuis inauratis, quas poſuit ad Iuturnæ: quibus ſubſcripſit, reges ab ſe in gratiam eſſe reductos: exagitabantur omnes eius fraudes, atque fallaciæ: tota uita in eiuſmodi ratione uerſata aperiebatur: egeſtas domeſtica, quæſtus forenſis in medium proferebatur, nummarius interpres pacis & concordiæ non probabatur: itaque tum Stalenus, cum idem defenderet quod Actius, condemnatus eſt: Cominij, cum hoc agerent, quod nos in tota cauſa egimus, probauerunt. quamobrem ſi Staleni damnatione, Oppianicum iudicium corrumpere uoluiſſe, oppianicum iudici ad emendas ſententias dediſſe pecuniā, iudicatum eſt; cum ita conſtitutum ſit, uti in illa culpa aut Cluen

tius ſit, aut Oppianicus; Cluentij nummus nullus iudici datus ullo ueſtigio reperitur; Oppianici pecunia poſt iudicium factum à iudice ablata eſt: poteſt eſſe dubium, quin illa damnatio Staleni non modo non ſit contra Cluentium, ſed maxime noſtram cauſam defenſionemq́; confirmet? ergo adhuc Iunij iudicium uideo eſſe eiuſmodi, ut incurſionem potius ſeditionis, uim multitudinis, impetum tribunicium, quàm iudicium, appellandum putem. quòd ſi quis illud iudicium appellet, tamen hoc confiteatur neceſſe eſt, nullo modo illam multam, quæ à Iunio petita ſit, cum Cluentij cauſa poſſe coniungi. illud igitur Iunianum per uim factum eſt; Bulbi, & Popillij, et Guttæ contra Cluentium non eſt; Staleni etiam pro Cluentio. Videamus, ecquod aliud iudicium, quod pro Cluentio ſit, proferre poſſimus. Dixit'ne tandem cauſam C. Fidiculanius Falcula? qui Oppianicum condemnarat: cum præſertim, id quod fuit in illo iudicio inuidioſiſſimum, poſt paucos dies ex ſubſortitione ſediſſet. dixit, & bis quidem dixit: in ſummam enim L. Quintius inuidiam concionibus eum quotidianis, ſeditioſis, & turbulentis adduxerat. uno iudicio multa eſt ab eo petita, ſicut ab Iunio, quòd non ſuæ decuriæ munere, neque ex lege ſediſſet. paulo ſedatiore tempore eſt accuſatus, quàm Iunius, ſed eadem fere lege, & crimine. quia nulla in iudicio ſeditio, neque turba uerſata eſt, prima actione facillime eſt abſolutus. non numero hanc abſolutionem: nihilo minus enim poteſt, ut illam multam non commiſerit, accepiſſe tamen ob rem iudicandam pecuniam, quam captam nuſquam Stalenus eadem lege dixit. proprium

crimen illud quæſtionis eius non fuit. Fidiculanius quid feciſſe dicebatur? accepiſſe à Cluentio HS CCCC. cuius erat ordinis? ſenatorij. qua lege in eo genere à ſenatore ratio repeti ſolet, de pecunijs repetundis, ea lege accuſatus, honeſtiſſime eſt abſolutus. acta eſt enim cauſa more maiorum, ſine ui, ſine metu, ſine periculo: dicta, & expoſita, & demonſtrata ſunt omnia: adducti iudices ſunt, non modo potuiſſe honeſte ab eo reum condemnari, qui non perpetuo ſediſſet, ſed, ſi aliud is iudex nihil ſciſſet, niſi quæ præiudicia de eo facta eſſe conſtaret, audire præterea nihil debuiſſe. tum etiam illi quinque, qui imperitorum hominum rumuſculos aucupati, tum illum abſoluerunt, iam ſuam clementiam laudari magnopere nolebant. à quibus ſi qui quæreret, ſediſſent'ne iudices in C. Fabricium: ſediſſe ſe dicerent. ſi interrogarentur, num quo crimine is eſſet accuſatus, præterquam ueneni eius, quod quæſitum Habito diceretur: negarent. ſi deinde eſſent rogati, quid iudicaſſent: condemnaſſe ſe dicerent: nemo enim abſoluit. eodem modo quæſitum ſi eſſet de Scamandro, certe idem reſpondiſſent: tametſi ille una ſententia eſt abſolutus: ſed illam unam nemo tum iſtorum ſuam dici uellet. uter igitur facilius ſuæ ſententiæ rationem redderet? is'ne, qui ſe & ſibi, & rei iudicatæ conſtitiſſe dicit; an ille, qui ſe in principem maleficij lenem, in adiutores eius, & conſcios uehementiſſimum eſſe reſpondit? quorum ego de ſententia non debeo diſputare: neque enim dubito, quin ij tales uiri ſuſpicione aliqua perculſi repentina, de ſtatu ſuo declinarent. quare eorum, qui abſolue-

runt, miſericordiam non reprehendo: eorum, qui in iudicando ſuperiora iudicia ſecuti ſunt ſua ſponte, non Staleni fraude, conſtantiam comprobo: eorum uero, qui ſibi non liquere dixerunt, ſapientiam laudo: qui abſoluere eum, quem nocentiſſimum cognorant, et quem ipſi bis iam antea condemnarant, nullo modo poterant; condemnare, cum tanta conſilij infamia, & tam atrocis rei ſuſpicio eſſet iniecta, paulo poſterius, patefacta re, maluerunt. ac ne ex facto ſolum ſapientes illos iudicetis, ſed etiam ex nominibus ipſis, quod ij fecerint, rectiſſime, ac ſapientiſſime factum probetis: quis P. Octauio Balbo ingenio prudentior, iure peritior, fide, religione, officio diligentior, aut ſanctior commemorari poteſt? non abſoluit. quis Q. Conſidio conſtantior? quis iudiciorum, atque eius dignitatis, quæ in iudicijs publicis uerſari debet, peritior? quis uirtute, conſilio, auctoritate præſtantior? ne is quidem abſoluit. longum eſt de ſingulorum uirtute ita dicere. quæ quia cognita ſunt ab omnibus, uerborum ornamenta non quærunt. qualis uir M. Iuuencius Pedo fuit ex uetere illa iudicum diſciplina? qualis L. Caulius Mergus? M. Baſilius? C. Caudinus? qui omnes in iudicijs publicis iam tũ florente rep. floruerunt. ex eodem numero L. Caſſius, Cn. Neuius, pari et integritate, & prudentia: quorum nullius ſententia eſt Oppianicus abſolutus. atque ex his omnibus natu minimus, ingenio, & diligentia, et religione par ijs, quos antea commemoraui, P. Saturius in eadem ſententia fuit. ò innocentiam Oppianici ſingularem: quo in reo, qui abſoluit, ambitioſus; qui diſtulit, cautus; qui

condemnauit, conſtans exiſtimatur. hæc tum, agitante Quintio, neque in concione, neque in iudicio demonſtrata ſunt: neque enim ipſe dici patiebatur, nec per multitudinem concitatam conſiſtere cuiquam in dicendo licebat. itaque ipſe, poſtquam Iunium peruertit, cauſam totam reliquit: paucis enim diebus illis, & ipſe priuatus eſt factus, & hominum ſtudia deferbuiſſe intelligebat. quòd ſi, per quos dies Iunium accuſauit, Fidiculanium accuſare uoluiſſet: reſpondendi Fidiculanio poteſtas facta non eſſet. ac primo quidem, omnibus illis iudicibus, qui Oppianicum condemnarant, minabatur. iam inſolentiam noratis hominis, noratis animos eius, ac ſpiritus tribunicios. quod erat odium, dij immortales? quæ ſuperbia? quanta ignoratio ſui? quàm grauis, atque intolerabilis arrogantia? qui illud etiam ipſum acerbe tulerit, ex quo illa nata ſunt omnia, non ſibi ac defenſioni ſuæ condonatum eſſe Oppianicum: proinde quaſi non ſatis ſigni eſſe debuerit, ab omnibus eum fuiſſe deſertum, qui ſe ad patronum illum contuliſſet. erat enim Romæ ſumma copia patronorum, hominum eloquentiſſimorum, atque ampliſſimorum: quorum certe aliquis defendiſſet equitem R. in municipio ſuo nobilem, ſi honeſte putaſſet eiuſmodi cauſam poſſe defendi. nam Quintius quidem quam cauſam unquam antea dixerat, cum annos ad quinquaginta natus eſſet? quis eum unquam non modo in patroni, ſed in laudatoris, aut aduocati loco uiderat? qui, quòd Roſtra iandiu uacua, locumq; illum poſt, aduentum L. Syllæ à tribunicia uoce deſertum, oppreſſerat, multitudinemq;

iam deſuefactam à concionibus ad ueteris conſuetudinis ſimilitudinem reuocauerat, iccirco cuidam hominum generi pauliſper iucundior fuit. atque idem quanto in odio poſtea ſuis illis ipſis fuit, per quos in altiorem locum aſcenderat? neque iniuria: facite enim, ut non ſolum mores eius, & arrogantiam, ſed etiam uultum, atque amictum, atque illam uſque ad talos demiſſam purpuram recordemini. is, quaſi non eſſet ullo modo ferendum, ſe ex iudicio diſceſſiſſe uictum, rem ab ſubſellijs in Roſtra detulit. & iam querimur, ſæpe hominibus nouis non ſatis magnos in hac ciuitate eſſe fructus? nego uſquam unquam fuiſſe maiores. ubi, ſi quis, ignobili loco natus, ita uiuat, ut nobilitatis dignitatem uirtute tueri poſſe uideatur; uſque eò peruenit, quoad eum induſtria cum innocentia proſecuta eſt. ſi quis autem hoc uno nititur, quòd ſit ignobilis; procedit ſæpe longius, quàm ſi idem ille eſſet cum iiſdem ſuis uitijs nobiliſſimus. ut Quintius (nihil enim dicam de cæteris) ſi fuiſſet homo nobilis, quis eum cum illa ſuperbia, atque intolerantia ferre potuiſſet? quòd eo loco fuit, ita tulerunt, ut, ſi quid haberet à natura boni, prodeſſe ei putarent oportere; ſuperbiam autem atque arrogantiam eius deridendam magis arbitrarentur propter humilitatem hominis, quàm pertimeſcendam. Sed, ut illuc reuertar: quo tempore Fidiculanius eſt abſolutus, tu, qui ea iudicia facta commemoras, quæro quid tum eſſe exiſtimas iudicatum? certe, gratis iudicaſſe. at condemnarat: at cauſam totam non audierat: at in cõcionibus omnibus à L. Quintio uehementer erat & ſæpe uexatus. illa igitur om-

nia Quintiana iniqua, falſa, turbulenta, popularia, ſeditioſa iudicia fuerunt. eſto, potuit eſſe innocens Falcula: iam ergo aliquis Oppianicum gratis condemnauit: iam non eos Iunius ſubſortitus eſt, qui pecunia accepta condemnarent: iam potuit aliquis ab initio non ſediſſe, & tamen Oppianicum gratis condemnaſſe. uerum ſi innocens Falcula, quæſo quis innocens? ſi hic gratis condemnauit, quis accepit? nego, rem eſſe ullam in quenquam illorum obiectam, quæ Fidiculanio obiecta non ſit; neque aliquid fuiſſe in Fidiculanij cauſa, quod idem non eſſet in cæterorum. aut hoc iudicium reprehendas tu, cuius accuſatio rebus iudicatis niti uidebatur, neceſſe eſt: aut, ſi hoc uerum eſſe concedis, Oppianicum gratis condemnatum eſſe fateare. quanquam ſatis magno argumento eſſe debet, quòd ex tam multis iudicibus, abſoluto Falcula, nemo reus factus eſt. quid enim mihi damnatos ambitus colligitis, alia lege, certis criminibus, plurimis teſtibus? cum primum illi ipſi debuerint potius accuſari de pecunijs repetundis, quàm ambitus. nam ſi in ambitus iudicijs hoc his obfuit, cum alia lege cauſam dicerent: certe, ſi propria lege huius peccati adducti eſſent, multo plus obfuiſſet. deinde, ſi tanta uis fuit iſtius criminis, ut qua quiſque lege ex illis iudicibus reus factus eſſet, tamen hac plaga periret: cur in tanta multitudine accuſatorum, tantis præmijs cæteri rei facti non ſunt? Hic profertur id, quod iudicium appellari non oportet; P. Septimio Scæuolæ litem eo nomine eſſe æſtimatam. cuius rei quæ conſuetudo ſit, quoniam apud homines peritiſſimos di-

co, pluribus uerbis docere non debeo: nunquam enim ea diligentia, quæ ſolet adhiberi in cæteris iudicijs, eadem reo damnato adhibita eſt. in litibus æſtimandis fere iudices aut, quòd ſibi eum, quem ſemel condemnarunt, inimicum putant eſſe; ſi qua in eum lis capitis illata eſt, non admittunt: aut, quòd ſe perfunctos iam eſſe arbitrantur, cum de reo iudicarunt, negligentius attendunt cætera. itaque & maieſtatis abſoluti ſunt permulti, quibus damnatis de pecunijs repetundis lites eſſent æſtimatæ: et hæc quotidie fieri uidemus, ut, reo damnato de pecunijs repetundis, ad quos perueniſſe pecunias in litibus æſtimandis ſtatutum ſit, eos illi iudices abſoluant. quod cum fit, non iudicia reſcinduntur, ſed hoc ſtatuitur, æſtimationem litium non eſſe iudicium. Scæuola condemnatus eſt alijs criminibus, frequentiſſimis Apuliæ teſtibus: omni contentione pugnatum eſt, ut lis hæc capitis, æſtimaretur: quæ res ſi rei iudicatæ pondus habuiſſet, ille poſtea uel ijſdem, uel alijs inimicis reus hac lege ipſa factus eſſet. Sequitur id, quod illi iudicium appellant, maiores autem noſtri nunquam neque iudicium nominarunt, neque perinde ut rem iudicatam obſeruauerunt, animaduerſio, atque auctoritas cenſoria. qua de re antequam dicere incipio, perpauca mihi de meo officio uerba facienda ſunt, ut à me cum huiuſce periculi, tum cæterorum quoque officiorum, et amicitiarum ratio conſeruata eſſe uideatur. nam mihi cum uiris fortibus, qui cenſores proxime fuerunt, ambobus eſt amicitia, cum altero uero, ſicuti & plerique ueſtrum ſciunt, magnus uſus, & ſumma utriuſque

officijs conſtituta neceſſitudo eſt. quare quidquid de ſubſcriptionibus eorum mihi dicendum erit, eo dicam animo, ut omnem orationem meam non de illorum facto, ſed de ratione cenſoria habitam exiſtimari uelim: à Lentulo *autem familiari meo, qui à me pro eximia ſua uirtute, ſummisq; honoribus, quos à populo* R. *adeptus eſt, honoris cauſa nominatur, facile hoc iudices impetrabo, ut, quam ipſe adhibere conſueuit in amicorum periculis fidem, & diligentiam, tum uim animi, libertatemq; dicendi, in hac mihi concedat, ut tantum mihi ſumam, quantum ſine huius periculo præterire non poſſum. à me tamen, ut æquum eſt, omnia caute, pedetentimq; dicentur; ut neque fides huius defenſionis relicta, neque cuiuſquam aut dignitas læſa, aut amicitia uiolata eſſe uideatur.* Video *igitur iudices, animaduertiſſe cenſores in iudices quoſdam illius conſilij* Iuniani, *cum iſtam ipſam cauſam ſubſcriberent. hic primum illud commune proponam, nunquam animaduerſionibus cenſorijs hanc ciuitatem ita contentam, ut rebus iudicatis, fuiſſe. neque in re nota conſumam tempus exemplis: ponam illud unum;* C. Getam, *cum à* L. Metello, *&* Cn. Domitio *cenſoribus ex ſenatu eiectus eſſet, cenſorem ipſum poſtea eſſe factum; &, cuius mores à cenſoribus erant reprehenſi, hunc poſtea & populi* R. *& eorum, qui in ipſum animaduerterant, moribus præfuiſſe. quòd ſi illud iudicium putaretur: ut cæteri turpi iudicio damnati in perpetuum omni honore ac dignitate priuantur, ſic hominibus ignominia notatis neque ad honorem aditus, neque in curiam reditus eſſet. nunc ſi quem* Cn. Lentuli, *aut* L. Gellij *libera*

tus furti condemnarit, is omnibus ornamentis amiſſis nunquam ullam honeſtatis ſuæ partem recuperabit. quos autem ipſe L. Gellius, *&* Cn. Lentulus *duo cenſores, clariſſimi uiri, ſapientiſſimiq; homines, furti, & captarum pecuniarum nomine notauerunt, ij non modo in ſenatum redierunt, ſed etiam illarum ipſarum rerum iudicijs abſoluti ſunt. neminem uoluerunt maiores noſtri non modo de exiſtimatione cuiuſquam, ſed ne pecuniaria quidem de re minima eſſe iudicem, niſi qui inter aduerſarios conueniſſet. quapropter in omnibus legibus, quibus exceptum eſt, de quibus cauſis aut magiſtratum capere non liceat, aut iudicem legi, aut alterum accuſare, hæc ignominiæ cauſa prætermiſſa eſt: timoris enim cauſam, non uitæ pœnam in illa poteſtate eſſe uoluerunt. itaque non ſolum iudices illud oſtendam, quod iam uidetis, populi* R. *ſuffragijs ſæpenumero cenſorias ſubſcriptiones eſſe deletas, uerum etiam iudicijs eorum, qui iurati ſtatuere maiore cum religione & diligentia debuerunt.* P*rimum iudices, ſenatores, equitesq;* R. *in compluribus iam reis, quos contra leges pecunias accepiſſe ſubſcriptum eſt, ſuæ potius religioni, quàm cenſorum opinioni paruerunt. deinde prætores urbani, qui iurati debent optimum quenque in ſelectos iudices referre, nunquam ſibi ad eam rem cenſoriam ignominiam impedimento eſſe oportere duxerunt. cenſores denique ipſi ſæpenumero ſuperiorum cenſorum iudicijs (ſi iſta iudicia appellari uultis) non ſteterunt. atque etiam ipſi inter ſe cenſores ſua iudicia tanti eſſe arbitrantur, ut alter alterius iudicium non modo reprehendat, ſed etiam reſcindat; ut alter de ſe=*

natu mouere uelit, alter retineat, & ordine ampliſſimo dignum exiſtimet; ut alter in ærarios referri, aut tribu moueri iubeat, alter uetet. quare qui uobis in mentem uenit, hæc appellare iudicia, quæ à populo R. *reſcindi, ab iuratis iudicibus repudiari, à magiſtratibus negligi, ab ijs, qui eandem poteſtatem adepti ſunt, commutari, inter collegas diſcrepare uideatis? quæ cum ita ſint, uideamus quid tandem cenſores de illo iudicio corrupto iudicaſſe dicantur.* A*c primum illud ſtatuamus; utrum, quia cenſores ſubſcripſerint, ita ſit; an, quia ita fuerit, illi ſubſcripſerint. ſi ideo, quia ſubſcripſerint: uidete, quid agatis; ne in unumquenque noſtrum cenſoribus in poſterum poteſtatem permittatis; ne ſubſcriptio cenſoria non minus calamitatis ciuitatibus, quàm illa acerbiſſima proſcriptio poſſit afferre; ne cenſorium ſtylum, cuius mucronem multis remedijs maiores noſtri retuderũt, æque poſthac, atque illum dictatorium gladium, pertimeſcamus. ſin autem, quòd ſubſcriptum eſt, quia uerum eſt, iccirco graue debet eſſe: hoc quæramus, uerum ſit, an falſum; remoueantur auctoritates cenſoriæ; tollatur id ex cauſa, quod in cauſa non eſt. doce quam pecuniam* C*luentius dederit, unde dederit, quemadmodum dederit: unum denique aliquod à* C*luentio profectæ pecuniæ ueſtigium oſtende. uince deinde uirum bonum fuiſſe* O*ppianicum, hominem integrum, nihil de illo unquam ſecus eſſe exiſtimatum, nihil denique præiudicatum: tum auctoritatem cenſorum amplexato, tum illorum iudicium cum re coniunctum eſſe defendito. dum uero eum fuiſſe* O*ppianicum conſtabit, qui tabulas publi-*

cas municipij ſui corrupiſſe iudicatus ſit; qui teſtamentum interleuerit; qui ſuppoſita perſona falſum teſtamentum obſignandum curarit; qui eum, cuius nomine id obſignatum eſt, interfecerit; qui auunculum filij ſui in ſeruitute, ac uinculis necarit; qui municipes ſuos proſcribendos, occidendosq́; curarit; qui eius uxorem, quem occiderat, in matrimonium duxerit; qui pecuniam pro abortione dederit; qui ſocrum, qui uxorem, qui uno tempore fratris uxorem, ſperatosq́; liberos, fratremq́; ipſum, qui denique ſuos liberos interfecerit; qui, cum uenenum priuigno ſuo quæreret, manifeſto ſit deprehenſus; cuius miniſtris conſcijsq́; damnatis, ipſe adductus in iudicium pecuniam iudici dederit ad ſententias iudicum corrumpendas: dum hæc inquam de Oppianico conſtabunt, nec ullo argumento Cluentianæ pecuniæ crimen tenebitur, quid eſt quòd te iſta cenſoria ſiue uoluntas, ſiue opinio fuit, adiuuare, aut hunc innocentem opprimere poſſe uideatur? quid igitur cenſores ſecuti ſunt? ne ipſi quidem, ut grauiſſime dicam, quidquam aliud dicent, præter ſermonem atque famam. nihil ſe teſtibus, nihil tabulis, nihil graui aliquo argumento comperiſſe, nihil denique cauſa cognita ſtatuiſſe dicent. quòd ſi ita feciſſent, tamen id non ita fixum eſſe deberet, ut conuelli non liceret. non utar exemplorum copia, quæ ſumma eſt: non rem ueterem, non hominem potentem aliquem, aut gratioſum proferam. nuper hominem tenuem, ſcribam ædilicium, D. Matrinium cum defendiſſem apud M. Iunium, Q. Publicium prætores, & M. Pletorium, C. Flaminium ædiles curules, perſuaſi ut

ſcribam iurati legerent eum, quem ijdem iſti cenſores ærarium reliquiſſent. cum enim in homine nulla culpa reperiretur; quid ille meruiſſet, non quid de eo ſtatutum eſſet, quærendum eſſe duxerunt. nam hæc quidem, quæ de iudicio corrupto ſubſcripſerint, quis eſt, qui ab illis ſatis cognita & diligenter iudicata arbitretur? in M. Aquillium, & in T. Guttam uideo eſſe ſubſcriptum. quid eſt hoc? duos eſſe corruptos ſolos pecunia? quid? cæteri uidelicet gratis condemnarunt. non eſt igitur circumuentus, non eſt oppreſſus pecunia; non, ut illæ Quintianæ conciones habebantur, omnes, qui Oppianicum condemnarunt, in culpa ſunt, ac ſuſpicione ponendi. duos ſolos uideo auctoritate cenſorum affines ei turpitudini iudicari. nam, ut illud afferant, nihil eſt; quod de ijs duobus habuerint compertum, de cæteris comperiſſe. nam illud quidem minime probandum eſt, ad notationes auctoritatemq; cenſoriam exemplum illos à conſuetudine militari transtuliſſe. ſtatuerunt enim ita maiores noſtri, ut, ſi à multis eſſet flagitium rei militaris admiſſum, ſortitione in quoſdam animaduerteretur: ut metus uidelicet ad omnes, pœna ad paucos perueniret. quod idem facere cenſores in delectu dignitatis, & in iudicio ciuium, & in animaduerſione uitiorum, qui conuenit? nam miles, qui locum non tenuit, qui hoſtium impetum, uimq; pertimuit, poteſt idem poſtea & miles eſſe melior, & uir bonus, & ciuis utilis. quare ne in bello propter hoſtium metum delinqueret, amplior ei mortis & ſupplicij metus eſt à maioribus conſtitutus: ne autem nimium multi pœnam capitis ſubirent, idcirco illa ſorti-

tio comparata eſt. hoc tu idem facies cenſor in ſenatu legendo? ſi erunt plures, qui ob innocentem condemnandum pecuniam acceperint; ut non animaduertas in omnes, ſed carpas ut uelis, & paucos ex multis ad ignominiam ſortiare? habebit igitur te ſciente & uidente curia ſenatorem, populus R. *iudicem, reſp. ciuem ſine ignominia quenquam, qui ad perniciem innocentis fidem ſuam & religionem pecunia commutarit? et qui pretio adductus eripuerit patriam, fortunas, liberos ciui innocenti, is cenſoriæ ſeueritatis nota non inuretur? tu es præfectus moribus? tu magiſter ueteris diſciplinæ & ſeueritatis, ſi aut retines quenquam ſciens in ſenatu, ſcelere tanto contaminatum; aut ſtatuis, qui in eadem culpa ſit, non eadem pœna affici oportere? & quam conditionem ſupplicij maiores in bello timiditati militis propoſitam eſſe uoluerunt, eandem tu in pace conſtitues improbitati ſenatoris? quòd ſi hoc exemplum ex re militari ad animaduerſionem cenſoriam transferendum fuit, ſortitione id ipſum factum eſſe oportuit. ſin autem ſortiri ad pœnam, atque hominum delictum fortunæ iudicio committere, minime cenſorium eſt: certe in multorum peccato carpi paucos ad ignominiam & turpitudinem non oportet. uerum omnes intelligimus, in iſtis ſubſcriptionibus uentum quendam popularem eſſe quæſitum. iactata res erat in concione à tribuno ſeditioſo: incognita cauſa probatum illud erat: multitudini illicitum erat contradicere: nemo denique, ut defenderet contrariam partem, laborabat: in inuidiam porro magnam illa iudicia uenerant: etenim paucis poſtea menſibus alia ue*

hemens erat in iudicijs ex notatione tabularum inuidia uerſata. prætermitti à cēſoribus et negligi macula iudiciorum poſſe non uidebatur. homines, quos cæteris uitijs atque omni dedecore infames uidebant, eos hac quoque ſubſcriptione notare uoluerunt; & eo magis, quòd illo ipſo tempore, illis cenſoribus erant iudicia cum equeſtri ordine communicata; ut uiderentur per hominum idoneorum ignominiam ſua auctoritate illa iudicia cum equeſtri ordine reprehendiſſe. quòd ſi hanc apud eos ipſos cenſores mihi aut alij cauſam agere licuiſſet, hominibus tali prudentia certe probauiſſem, (res enim indicat) nihil ipſos habuiſſe cogniti, nihil comperti, ex tota ipſa ſubſcriptione rumorem quendam & plauſum popularem eſſe quæſitum. nam in L. Popillium, *qui* Oppianicum *condemnarat, ſubſcripſit* L. Gellius, *quòd is pecuniam accepiſſet, quo innocentem condemnaret. iam id ipſum quantæ diuinationis eſt, ſcire innocentem fuiſſe reum, quem fortaſſe nunquam uiderat? cum homines ſapientiſſimi iudices (ut nihil dicam de ijs, qui condemnarunt) cauſa cognita ſibi dixerint, non liquere. uerum eſto. condemnat* Popillium Gellius, *iudicat accepiſſe à* Cluentio *pecuniam. negat hoc* Lentulus: *nam* Popillium, *quòd erat libertini filius, in ſenatum non legit: locum quidem ſenatorium ludis & cætera ornamenta reliquit, & eum omni ignominia liberat. quod cum facit, iudicat eius ſententia gratis eſſe* Oppianicum *condemnatum. & eundem* Popillium *poſtea* Lentulus *in ambitus iudicio pro teſtimonio diligentiſſime laudat. quare neque* L. Gellij *iudicio ſtetit* Lentulus, *neque* Lentuli *exiſtimatione con=*

tentus fuit Gellius: & ſi uterque cenſor cenſoris opi-nione ſtandum non putauit, quid eſt quamobrem quiſ-quam noſtrum cenſorias ſubſcriptiones omnes fixas, & in perpetuum ratas putet eſſe oportere? at in ipſum Ha-bitum animaduerterunt. nullam quidem ob turpitu-dinem, nullum ob totius uitæ, non dicam uitium, ſed erratum: neque enim hoc homine ſanctior, neque pro-bior, neque in omnibus officijs retinendis diligentior eſ-ſe quiſquam poteſt: neque illi aliter dicunt; ſed ean-dem illam famam iudicij corrupti ſecuti ſunt: neque ipſi ſecus exiſtimant, quàm nos exiſtimari uolumus, de huius pudore, integritate, uirtute; ſed putarunt præ-termitti accuſatorem non potuiſſe, cum animaduer-ſum eſſet in iudices. qua de re tota ſi unum factum ex omni antiquitate protulero, plura non dicam: non e-nim mihi exemplum ſummi & clariſſimi uiri P. Afri-cani prætereundum uidetur. qui cum eſſet cenſor, & in equitum cenſu C. Licinius Sacerdos prodijſſet, clara uoce, ut omnis concio audire poſſet, dixit ſe ſcire illum uerbis conceptis peieraſſe: ſi quis contra dicere uellet, uſurum eſſe eum ſuo teſtimonio: deinde cum contra nemo diceret, iuſſit equum traducere. itaque is, cuius arbitrio et populus R. et exteræ gentes contentæ eſſe con-ſueuerunt, ipſe ſua conſcientia ad ignominiam alte-rius contentus non fuit. quòd ſi hoc Habito facere li-cuiſſet, facile illis ipſis iudicibus, & falſæ ſuſpicioni, & inuidiæ populariter excitatæ reſtitiſſet. Vnum e-tiam eſt, quod me maxime conturbat, cui loco reſpon-dere poſſe uix uideor, quòd elogium recitaſti de teſta-mento Cn. Egnatij patris, hominis honeſtiſſimi uideli-cet,

licet, & ſapientiſſimi, iccirco ſe exhæredaſſe filium, quòd is ob Oppianici damnationem pecuniam accepiſſet. de cuius hominis leuitate et inconſtantia plura non dicam. hoc teſtamentum ipſum, quod recitas, eiuſmodi eſt, ut ille, cum eum filium exhæredaret, quem oderat, ei filio cohæredes homines alieniſſimos coniungeret, quem diligebat. Sed tu Acti conſideres cenſeo diligenter, utrum cenſorium iudicium graue uelis eſſe, an Egnatij. ſi Egnatij: leue eſt, quod cenſores de cæteris ſubſcripſerunt: ipſum enim Egnatium, quem tu grauem eſſe uis, ex ſenatu eiecerunt. ſin autem cenſorium: hunc Egnatium, quem pater cenſoria ſubſcriptione exhæredauit, cenſores in ſenatu, cum patrem eijcerent, retinuerunt. at enim ſenatus uniuerſus iudicauit illud corruptum eſſe iudicium: quo modo? ſuſcepit cauſam. an potuit rem delatam eiuſmodi repudiare? cum tribunus pl. populo concitato rem pene ad manus reuocaſſet, cum uir optimus, & homo innocentiſſimus pecunia circumuentus eſſe diceretur, cum inuidia flagraret ordo ſenatorius, potuit nihil decerni? potuit illa concitatio multitudinis ſine ſummo periculo reip. repudiari? at quid eſt decretum? quàm iuſte? quàm ſapienter? quàm diligẽter? SI QVI SVNT, QVORVM OPERA FACTVM SIT, VT IVDICIVM PVBLICVM CORRVMPERETVR. *utrum, uidetur ſenatus id factum iudicare, an, ſi factum ſit, moleſte grauiterq; ferre? ſi ipſe A. Cluentius ſententiam de iudicijs rogaretur, aliam non diceret, atque ij dixerunt, quorum ſententijs Cluentium condemnatum eſſe dicitis. ſed quæro à uobis, num*

iſtam legem ex iſto S. C. L. *Lucullus conſul, homo ſapientiſſimus, tulerit? num anno poſt* M. *Lucullus &* C. *Caſſius? in quos cum conſules deſignatos idem illud ſenatus decreuerit, non tulerunt. & quod tu* H*abiti pecunia factum eſſe arguis, neque id ulla tenuiſſima ſuſpicione confirmas: factum eſt primo illorum æquitate, & ſapientia conſulum, ut id, quod ſenatus decreuerat ad illud inuidiæ præſens incendium reſtinguendum, id poſtea referendum ad populum non arbitrarétur. ipſe deinde populus* R. *qui* L. Q*uintij trib. pl. fictis querimonijs antea concitatus rem illam, & rogationem flagitarat, idem* C. I*unij filij, pueri paruuli, lacrymis commotus, maximo clamore, & concurſu totam illam legem, & quæſtionem repudiauit. ex quo intelligi potuit id, quod ſæpe dictum eſt; ut mare, quod ſua natura tranquillum ſit, uentorum ui agitari atque turbari, ſic & populum* R. *ſua ſponte eſſe placatum, hominum ſeditioſorum uocibus, ut uiolentiſſimis tempeſtatibus, concitari.* E*ſt etiam reliqua permagna auctoritas, quam ego turpiter pene præterij: mea enim eſſe dicitur.* R*ecitauit ex oratione neſcio qua* A*ctius, quam meam eſſe dicebat, cohortationem quandam iudicum ad honeſte iudicandum, & commemorationem tum illorum iudiciorum, quæ probata non eſſent, tum illius ipſius iudicij* I*uniani: perinde quaſi ego non ab initio huius defenſionis dixerim, inuidioſum illud fuiſſe iudicium, aut, cum de infamia iudiciorum diſputarem, potuerim illud, quod tam populare eſſet, in illo tempore præterire. ego uero, ſi quid eiuſmodi dixi, neque cognitum comme-*

mordaui: neque pro teſtimonio dixi, & illa oratio potius temporis mei, quàm iudicij & auctoritatis fuit. cum enim accuſarem, & mihi initio propoſuiſſem, ut animos & populi R. *& iudicum commouerem; cumq́; omnes offenſiones iudiciorum non ex mea opinione, ſed ex hominum rumore proferrem. iſtam rem, quæ tam populariter eſſet agitata præterire non potui. ſed errat uehementer, ſi quis in orationibus noſtris, quas in iudicijs habuimus, auctoritates noſtras conſignatas ſe habere arbitratur: omnes enim illæ orationes cauſarum, & temporum ſunt, non hominum ipſorum, ac patronorum. nam ſi cauſæ ipſæ pro ſe loqui poſſent, nemo adhiberet oratorem: nunc adhibemur, ut ea dicamus, non quæ noſtra auctoritate conſtituantur, ſed quæ ex re ipſa cauſáq; ducantur. hominem ingenioſnm* M. *Antonium aiunt ſolitum eſſe dicere, iccirco ſe nullam unquam orationem ſcripſiſſe, ut, ſi quid aliquando, quod non opus eſſet, ab ſe eſſet dictum, poſſet ſe negare dixiſſe: perinde quaſi, quid à nobis dictum, aut actum ſit, id niſi literis mandauerimus, hominum memoria non comprehendatur. ego uero in iſto genere libentius cum multorum, tum hominis eloquentiſſimi, & ſapientiſſimi* L. *Craſſi auctoritatem ſequor: qui cum* L. *Planцium defenderet accuſante* M. *Bruto, homine in dicendo uehementi, & callido; cum Brutus duobus recitatoribus conſtitutis, ex duabus eius orationibus capita alterna inter ſe contraria recitanda curaſset, quòd in diſſuaſione rogationis eius, quæ contra coloniam Narbonenſem ferebatur, quantum po-*

teſt de auctoritate ſenatus detrahit, in ſuaſione legis Seruiliæ *ſummis ornat ſenatum laudibus; & multa in equites* R. *cum ex ea oratione aſperius dicta recitaſſet, quo animi illorum iudicum in* Craſſum *incenderentur; aliquatum eſſe commotus dicitur. itaque in reſpondendo primum expoſuit utriuſque rationem temporis, ut oratio ex re, & cauſa habita uideretur: deinde, ut intelligere poſſet* Brutus, *quem hominem, & non ſolum qua eloquentia, uerum etiam quo lepore & quibus facetijs præditum laceſſiſſet, tres & ipſe excitauit recitatores cum ſingulis libellis, quos* M. Brutus *pater illius accuſatoris de iure ciuili reliquit. eorum initia cum recitarentur ea, quæ uobis nota eſſe arbitror;* FORTE EVENIT, VT RVRI IN PRIVERNATE ESSEMVS EGO ET BRVTVS FILIVS; *fundum* Priuernatẽ *flagitabat:* IN ALBANO ERAMVS EGO ET BRVTVS FILIVS; *Albanũ poſcebat:* IN TIBVRTI FORTE CVM ASSEDISSEMVS; Tiburtem *fundum requirebat:* Brutum *autem hominem ſapientem, quòd filij nequitiam uideret, quæ prædia ei relinqueret, teſtificari dicebat uoluiſſe. quòd ſi potuiſſet honeſte ſcribere, ſe in balneis cum id ætatis filio fuiſſe; non præterijſſet: eas ſe tamen ab eo balneas non ex libris patris, ſed ex tabulis, et ex cenſu quærere.* Craſſus *tum ita* Brutum *ultus eſt, ut illũ recitationis ſuæ pœniteret: moleſte enim fortaſſe tulerat, ſe in ijs orationibus reprehenſum, quas de rep. habuiſſet, in quibus forſitan magis requiratur conſtantia. ego autem illa recitata eſſe non moleſte fero:*

neque enim ab illo tempore, quod tum erat; neque ab ea cauſa, quæ tum agebatur, aliena fuerunt. neque mihi quidquam oneris ſuſcepi, cum iſta dixi, quo minus honeſte hanc cauſam & libere poſſem defendere. quòd ſi uelim confiteri, me cauſam A. Cluentij nunc cognoſcere, antea fuiſſe in illa opinione populari: quis tandem id poſſit reprehendere? præſertim iudices cum à uobis quoque ipſis hoc impetrare ſit æquiſſimũ, quod ego & ab initio petiui, & nunc peto, ut ſi quam huc grauiorem de illo iudicio opinionem attuliſtis, hanc, cauſa perſpecta atque omni ueritate cognita, deponatis. Nunc quoniam ad omnia, quæ abs te dicta ſunt T. Acti de Oppianici damnatione, reſpondi: confiteare neceſſe eſt, te opinionem multum feſelliſſe, quòd exiſtimaris me cauſam A. Cluentij non facto eius, ſed lege defenſurum. nam hoc perſæpe dixiſti, tibi ſic renunciari, me habere in animo cauſam hanc præſidio legis defendere. ita ne eſt? ab amicis uidelicet imprudentes prodimur: & eſt neſcio quis de ijs, quos amicos nobis arbitramur, qui noſtra conſilia ad aduerſarios deferat. quiſnam tibi hoc renunciauit? quis tam improbus fuit? cui ego autem narraui? nemo, ut opinor, in culpa eſt: ſed nimirum tibi iſthuc lex ipſa renunciauit. ſed num tibi ita defendiſſe uideor, ut tota in cauſa mentionem ullam fecerim legis? num ſecus hanc cauſam defendiſſe, ac ſi lege Habitus teneretur? certe, ut hominem confirmare oportet, nullus eſt locus à me purgandi iſtius inuidioſi criminis prætermiſſus. quid ergo eſt? quæret fortaſſe quiſpiam, diſpliceat'ne mihi legum præſidio à capite periculum propulſare? mihi uero iudices non di-

ſplicet: ſed utor inſtituto meo in hominis honeſti pudentisq́; iudicio. non ſolum meo conſilio uti conſueui, ſed multum etiam eius, quem defendo, & conſilio, & uoluntati obtempero. nam ut hæc ad me cauſa delata eſt, qui leges eas, ad quas adhibemur, & in quibus uerſamur, noſſe deberem, dixi Habito *ſtatim, de eo, qui coiſſet, quo quis condemnaretur, illum eſſe liberum, teneri autem noſtrum ordinem. atque ille me orare, & obſecrare cœpit, ut ne ſeſe lege defenderem. cum ego, quæ mihi uiderentur, dicerem, traduxit me ad ſuam ſententiam: affirmabat enim lacrymans, non ſe cupidiorem eſſe ciuitatis retinendæ, quàm exiſtimationis. morem homini geſſi: & tamen iccirco feci, (neque enim id ſemper facere debemus) quòd uidebam per ſe ipſam cauſam copioſiſſime ſine lege poſſe defendi: uidebam in hac defenſione, qua iam ſum uſus, plus dignitatis, in illa, qua me hic uti noluit, minus laboris futurum. quòd ſi nihil aliud eſſet actum, niſi ut hanc cauſam obtinerem: lege recitata perorаſſem: neque me illa oratio commoueret, quòd ait* Actius, *indignum eſſe facinus, ſi ſenator iudicio quenquam circumuenerit, legibus eum teneri; ſi eques* R. *hoc idem fecerit, non teneri. ut tibi concedam hoc indignum eſſe, (quod cuiuſmodi ſit, iam uidero) tu mihi concedas neceſſe eſt, multo eſſe indignius, in ea ciuitate, quæ legibus teneatur, diſcedi à legibus: hoc enim uinculum eſt huius dignitatis, qua fruimur in rep. hoc fundamentum libertatis, hic fons æquitatis. mens, & animus, & conſilium, et ſententia ciuitatis poſita eſt in legibus. ut corpora noſtra ſine mente, ſic ciuitas ſine lege ſuis*

partibus, ut neruis, ac ſanguine, & membris, uti non poteſt. legum miniſtri, magiſtratus: legum interpretes, iudices: legum denique iccirco omnes ſerui ſumus, ut liberi eſſe poſſimus. quid eſt Q. Naſo, cur tu in iſto loco ſedeas? quæ uis eſt, qua abs te hi iudices tali dignitate præditi coerceãtur? uos autem iudices quamobrem ex tam magna multitudine ciuium tam pauci de hominum fortunis ſententiam fertis? quo iure Actius, *quæ uoluit, dixit? cur mihi tandiu poteſtas dicendi datur? quid ſibi autem illi ſcribæ, quid lictores, quid cæteri, quos apparere huic quæſtioni uideo, uolunt? opinor, hæc omnia lege fieri, totumq́; hoc iudicium, ut antea dixi, quaſi mente quadam regi, & adminiſtrari. quid ergo eſt? hæc quæſtio ſola ita gubernatur? quid* M. Pletorij *et* C. Flaminij *inter ſicarios? quid* C. Orchinij *peculatus? quid mea de pecunijs repetundis? quid* C. Aquilij, *apud quem nunc de ambitu cauſa dicitur? quid reliquæ quæſtiones? circunſpicite omnes reip. partes: omnia legum imperio, & præſcripto fieri uidebitis. ſi quis apud me te* T. Acti *reum uelit facere, clames te lege pecuniarum repetundarum non teneri: neque hæc tua recuſatio confeſſio ſit captæ pecuniæ, ſed laboris, ſed periculi non legitimi declinatio. nunc quid agatur, & quid abs te iuris conſtituatur, uide.* Iubet *lex ea, qua lege hæc quæſtio conſtituta eſt, iudicem quæſtionis, hoc eſt* Q. Voconium, *cum ijs iudicibus, qui ei obuenerint (uos appellat iudices) quærere de ueneno: in quem quærere? infinitum eſt.* QVICVNQVE FECERIT, VENDIDERIT, EMERIT, HABVERIT,

DEDERIT. *quid eadem lex ſtatim adiungit? recita.* DE'QVE EIVS CAPITE QVAERITO: *cuius? qui coierit? cõuenerit? non ita eſt. quid ergo eſt? dic.* QVI TRIBVNVS MIL. LEGIONIBVS QVATVOR PRIMIS, QVI'VE QVAESTOR, TRIBVNVS PL. *deinceps omnes magiſtratus nominauit:* QVI'VE IN SENATV SENTENTIAM DIXIT, DIXERIT: *quid tũ?* QVI EORVM COIT, COIERIT, CONVENIT, CONVENERIT, QVO QVIS IVDICIO PVBLICO CONDEMNARETVR. *qui eorum? quorum? uidelicet, qui ſupra ſcripti ſunt. quid intereſt utro modo ſcriptum ſit? etſi eſt apertum, tamen ipſa lex docet: ubi enim omnes mortales alligat, ita loquitur.* QVI VENENVM MALVM FECIT, FECERIT. *omnes uiri, mulieres, liberi, ſerui in iudicium uocantur. ſi item de coitione uoluiſſet, adiunxiſſet,* Qui'ue coierit. *nunc ita eſt.* DE'QVE EIVS CAPITE QVAERITO, QVI MAGISTRATVM HABVERIT, QVI'VE IN SENATV SENTENTIAM DIXERIT. QVI EORVM COIT, COIERIT. *nũ is eſt Cluentius? certe non eſt. quis ergo eſt Cluentius? qui tamen defendi cauſam ſuam lege nolit: itaque abijcio legem: morem Cluentio gero. tibi tamen Acti pauca, quæ ab huius cauſa ſeiuncta ſunt, reſpondebo: eſt enim quiddã in hac cauſa, quod Cluentius ad ſe; eſt aliquid, quod ego ad me putem pertinere. hic ſua putat intereſſe, ſe re ipſa et geſto negotio, nõ lege defendi: ego autem mea*

exiſtimo intereſſe, me nulla in diſputatione ab Actio ui deri eſſe ſuperatum. non enim mihi hæc cauſa ſola dicenda eſt: omnibus hic labor meus propoſitus eſt, quicunque hac facultate defenſionis contenti eſſe poſſunt. nolo quenquam eorum, qui adſunt, exiſtimare, me, quæ de lege ab Actio dicta ſunt, ſi reticuerim, comprobare. quamobrem Cluenti de te tibi obſequor; neque ego legem recito; neque hoc loco pro te dico: ſed ea, quæ à me deſiderari arbitror, non relinquam. Iniquum tibi uidetur Acti eſſe, non iiſdem legibus omnes teneri. Primum, ut id iniquiſſimum eſſe confitear, huiuſmodi eſt, ut commutatis eis opus ſit legibus, non ut iis, quæ ſunt, non pareamus. deinde quis unquam hoc ſenator accuſauit, ut, cum altiorem gradum dignitatis beneficio populi R. eſſet conſecutus, eo ſe putaret durioribus legum conditionibus uti non oportere? quàm multa ſunt commoda, quibus caremus: quàm multa moleſta ac difficilia, quæ ſubimus. atque hæc omnia tantum honoris et amplitudinis commodis compenſantur. Conuerte nunc ad equeſtrem ordinem, atque in cæteros ordines: eaſdem uitæ conditiones non perferent: putant enim minus multos ſibi laqueos legum, & conditionum, ac iudiciorum propoſitos eſſe oportere, qui in ſummum locum ciuitatis aut non potuerunt aſcendere, aut non petiuerunt. Atque ut omittam leges alias omnes, quibus nos tenemur, cæteri autem ſunt ordines liberati: hanc ipſam legem, ne quis iudicio circumueniretur, C. Gracchus tulit: eam legem pro plebe, non in plebem tulit. poſtea L. Sylla, homo à populi cauſa remotiſſimus, tamen, cum eius rei quæſtionem hac ipſa lege conſtitue=

ret, qua uos hoc tempore iudicatis, populum R. *quem ab hoc genere liberum acceperat, alligare nouo quæſtionis genere auſus non eſt. quod ſi fieri poſſe exiſtimaſſet, pro illo odio, quod habuit in equeſtrem ordinem, nihil feciſſet libentius, quàm omnem illam acerbitatem proſcriptionis ſuæ, quæſtus in ueteres iudices, in hanc unam quæſtionem contuliſſet. nec nunc quidquam agitur, mihi credite iudices, & proſpicite id, quod prouidendum eſt, niſi ut equeſter ordo in huiuſce legis periculum includatur: neque hoc agitur ab omnibus ſed à paucis: nam ij ſenatores, qui ſe facile tuentur integritate, & innocentia, quales, ut uere dicam, uos eſtis, et cæteri, qui ſine cupiditate uixerunt, equites ordini ſenatorio dignitate proximos, concordia coniunctiſſimos eſſe cupiunt: ſed ij, qui ſe uolunt poſſe omnia, neque præterea quidquam eſſe aut in homine ullo, aut in ordine, hoc uno metu ſe putant equites* R. *in poteſtatem ſuam redacturos, ſi conſtitutum eſt, ut de ijs, qui rem iudicarent, huiuſcemodi iudicia fieri poſſint: uident enim auctoritatem huius ordinis confirmari: uident iudicia comprobari: hoc metu propoſito, euellere ſe aculeum ſeueritatis ueſtræ poſſe confidunt. quis enim de homine audeat paulo maioribus opibus prædito uere & fortiter iudicare, cum uideat ſibi de eo, quòd coierit, aut conſenſerit, cauſam eſſe dicendam? ò uiros fortes equites* R. *qui homini clariſſimo, ac potentiſſimo* M. Dru*ſo trib. pl. reſtiterunt, cum ille nihil aliud ageret, cum illa cuncta, quæ tum erat, nobilitate, niſi uti, qui rem iudicaſſent, huiuſcemodi quæſtionibus in iudicium uocarentur. tunc* C. Flauius Puſio, Cn. Titinius, C. Mecœ-

nas,illa robora populi R. cæteriq; huiuſmodi ordinis non fecerunt idem, quod nunc Cluentius, ut aliquid culpæ ſuſcipere ſe putarent recuſando; ſed apertiſſime repugnarunt, cum hæc recuſarent, & palam fortiſſime atque honeſtiſſime dicerent; ſe potuiſſe iudicio populi R. in ampliſſimum locum peruenire, ſi ſua ſtudia ad honores petendos conferre uoluiſſent: ſeſe uidiſſe, in ea uita qualis ſplendor ineſſet, quanta ornamenta, quæ dignitas: quæ ſe non contempſiſſe, ſed ordine ſuo patrumq; ſuorum contentos fuiſſe, & uitam illam tranquillam & quietam, remotam à procellis inuidiarum, & huiuſcemodi iudiciorum anfractu, ſequi maluiſſe: aut ſibi ad honores petendos ætatem integram reſtitui oportere; aut, quoniam id non poſſet, eam conditionem uitæ, quam ſecuti, petitionem reliquiſſent, manere: iniquum eſſe, eos, qui honorum ornamenta propter periculorum multitudinem prætermiſiſſent, populi beneficijs eſſe priuatos, iudiciorum nouorum periculis non carere: ſenatorem hoc queri non poſſe, propterea quòd ea conditione propoſita petere cœpiſſet, quodq; permulta eſſent ornamenta, quibus eam mitigare moleſtiam poſſet, locus, auctoritas, domi ſplendor, apud exteras nationes nomen, & gratia, toga prætexta, ſella curulis, inſignia, faſces, exercitus, imperia, prouinciæ: quibus in rebus cum ſummum rectè factis maiores noſtri præmium, tum plura peccatis pericula propoſita eſſe uoluerunt: illi non hoc recuſabant, ea ne lege accuſarentur, qua nunc Habitus accuſatur, quæ tunc erat Sempronia: nunc eſt Cornelia: intelligebant enim ea lege equeſtrem ordinem non teneri: ſed, ne noua lege

alligarentur, laborabant. Habitus *ne hoc quidem unquam recuſauit, quo minus uel ea lege rationem uitæ ſuæ redderet, qua non teneretur. quæ ſi uobis conditio placet, omnes id agamus, ut hæc quamprimum in omnes ordines quæſtio perferatur. interea quidem per deos immortales, quoniam omnia commoda noſtra, iura, libertatem, ſalutem denique legibus obtinemus, à legibus non recedamus: ſimul & illud quàm ſit indignum cogitemus, populum* R. *aliud nunc agere, uobis remp. & fortunas ſuas commiſiſſe, ipſum ſine cura eſſe, non metuere ne lege ea, quam nunquam ipſe iuſſerit, & quæſtione, qua ſe ſolutum liberumq; eſſe arbitretur, per paucos iudices aſtringatur: agit enim ſic cauſam* T. Actius, *adoleſcens bonus, & diſertus, omnes ciues legibus teneri omnibus: uos attenditis, & auditis ſilentio, ſicut facere debetis.* A. Cluentius *eques* R. *cauſam dicit ea lege, qua lege ſenatores, & ij, qui magiſtratum habuerunt, ſoli tenentur. mihi per eum recuſare, & in arce legis præſidia conſtituere defenſionis meæ non licet. ſi obtinuerit cauſam* Cluentius, *ſicuti ueſtra æquitate nixi confidimus; omnes exiſtimabunt id, quod erit, obtinuiſſe propter innocentiam, quoniam ita defenſus ſit; in lege autem, quam attingere noluerit, præſidij nihil fuiſſe.* Hic *nunc eſt quiddam, quod ad me pertineat, de quo ante dixi, quod ego populo* R. *præſtare debeam; quoniam is meæ uitæ ſtatus eſt, ut omnis mihi cura, atque opera poſita ſit in omnium periculis defendendis.* Video, *quanta, & quàm periculoſa, & quàm infinita quæſtio tentetur ab accuſatoribus, cum eam legem, quæ in noſtrum ordinem ſcri-*

pta ſit, in populum R.*transferre conentur. qua in lege eſt :* QVI COIERIT : *quod quàm late pateat, uidetis :* CONVENERIT : *æque infinitum, & incertum eſt :* CONSENSERIT : *hoc uero cum incertum, & infinitum, tum obſcurum, & occultum eſt :* FALSVM'VE TESTIMONIVM DIXERIT. *quis de plebe* Romana *teſtimonium dixit unquam, cui non hoc periculum* T. A*ctio auctore paratum eſſe uideatis? nam dicturum quidem certe, ſi hoc iudicium plebi* Romanæ *propoſitum ſit, neminem unquam eſſe confirmo. ſed hoc polliceor omnibus, ſi cui forte hac lege negotium faceſſetur, qui lege non teneatur, ſi is uti me defenſore uoluerit, me eius cauſam legis præſidio defenſurum, & uel his iudicibus, uel eorum ſimilibus facile probaturum, & omni me defenſione uſurum eſſe legis : qua nunc ut utar, ab eo, cuius uoluntati mihi obtemperandum eſt, non conceditur : non enim debeo dubitare iudices, quin, ſi qua ad uos cauſa huiuſmodi delata ſit eius, qui lege non teneatur, etiam ſi is inuidioſus, aut multis offenſus eſſe uideatur, etiam ſi eum oderitis, etiam ſi inuiti abſoluturi ſitis, tamen abſoluatis, & religioni potius ueſtræ, quàm odio pareatis : eſt enim ſapientis iudicis, meminiſſe ſe hominem; cogitare, tantum ſibi à populo* R.*eſſe permiſſum, quantum commiſſum, & creditum ſit; &, non ſolum ſibi poteſtatem datam, uerum etiam fidem habitam eſſe, meminiſſe; poſſe, quem oderit, abſoluere; quem non oderit, condemnare; & ſemper, non quid ipſe uelit, ſed quid lex, & religio cogat, cogitare; animaduertere, qua lege reus citetur, de quo*

reo cognoſcat, quæ res in quæſtione uerſetur. cum hæc ſunt uidenda, tum uero illud eſt hominis magni iudices atque ſapientis, cum illam iudicandi cauſa tabellam ſumpſerit, non ſe putare eſſe ſolum, neque ſibi, quodcunque concupierit, licere, ſed habere in conſilio legem, religionem, æquitatem, fidem; libidinem autem, odium, inuidiam, metum, cupiditatesq; omneis amouere; maximiq; æſtimare conſcientiam mentis ſuæ, quam ab dijs immortalibus accepimus, quæ à nobis diuelli non poteſt: quæ ſi optimorum conſiliorum, atque factorum teſtis in omni uita nobis erit, ſine ullo metu, & ſumma cum honeſtate uiuemus. hæc ſi T. Actius *aut cognouiſſet, aut cogitaſſet, profecto ne conatus quidem eſſet dicere id, quod multis uerbis egit; iudicem, quod ei uideatur, ſtatuere, & non deuinctum legibus eſſe oportere. quibus de rebus mihi pro* Cluentij *uoluntate nimium, pro reip. dignitate parum, pro ueſtra prudentia ſatis dixiſſe uideor.* Reliqua *perpauca ſunt, quæ, quia ueſtræ quæſtionis erant, iccirco illi ſtatuerunt ſibi fingenda eſſe, & proferenda, ne omnium turpiſſimi reperirentur, ſi in iudicium nihil præter inuidiam attuliſſent.* Atque *ut exiſtimetis neceſſario me de hìs rebus, de quibus iam dixerim, pluribus egiſſe uerbis, attendite reliqua: profecto intelligetis, ea, quæ paucis demonſtrari potuerunt, breuiſſime eſſe defenſa.* Cn. Decio Samniti, *ei, qui proſcriptus eſt, iniuriam in calamitate eius ab huius familia factam eſſe dixiſtis. à nullo ille liberalius, quàm à* Cluentio *tractatus eſt. huius illum opes in rebus eius incommodis ſubleuarunt. atque hoc cum ipſe, tum omnes eius*

amici, neceſſariiq́; cognouerunt. Ancarij, *&* Paceni *paſtoribus huius uillicos uim, & manus attuliſſe.* Cum *quædam in collibus, ut ſolet, controuerſia paſtorum eſſet orta,* Habiti *uillici rem domini, & priuatam poſſeſſionem defenderunt. cum eſſet expoſtulatio facta; cauſa illis demonſtrata, ſine iudicio controuerſiaq́; diſceſſum eſt.* P. Aelij *teſtamento propinquus exhæredatus cum eſſet, hæres hic alienior inſtitutus eſt.* P. Aelius Habiti *merito fecit: neque hic in teſtamento faciendo interfuit: idq́; teſtamentum ab huius inimico* Oppianico *eſt obſignatum.* Florio *legatum ex teſtamento, inficiatum eſſe.* Non *eſt ita: ſed cum* HS XXX *ſcripta eſſent, pro* HS CCC, *neque ei ſatis cautum uideretur, uoluit eum aliquid acceptum referre liberalitati ſuæ: primo debere negauit, poſt ſine controuerſia ſoluit.* Celij *cuiuſdam* Samnitis *uxorem poſt bellum ab hoc eſſe repetitam.* Mulierem *cum emiſſet de ſectoribus; quo tempore eam primum liberam eſſe audiuit, ſine iudicio reddidit* Celio. Ennium *eſſe quendam, cuius bona teneat* Habitus. Eſt *hic* Ennius *egens quidam calumniator, mercenarius* Oppianici, *qui permultos annos quieuit, deinde aliquando cum ſeruo* Habiti *furti egit, nuper ab ipſo* Habito *petere cœpit. hic illo priuato iudicio, mihi credite, nobis iiſdem fortaſſe patronis calumniam non effugiet.* Atque *etiam, ut nobis renunciatur, hominem multorum hoſpitum,* A. Binnium *quendam coponem de uia* Latina, *ſubornatis, qui ſibi à* Cluentio, *ſeruiſq́; eius in taberna ſua manus allatas eſſe dicat. quo de homine nihil etiam nunc dicere nobis eſt neceſſe. ſi inuitauerit, id quod ſolet, ſic*

hominem accipiemus, ut moleſte ferat, ſe de uia deceſſiſſe. Habetis iudices, *quæ in totam uitam de moribus* A. Cluentij, *quem illi inuidioſum reum uolunt eſſe, annos octo meditati accuſatores collegerunt, quàm leuia genere ipſo, quàm falſa re, quàm breuia reſponſu. cognoſcite nunc id, quod ad ueſtrum iuſiurandum pertinet, quod ueſtri iudicij eſt, quod uobis oneris impoſuit ea lex, qua coacti huc conueniſtis, de criminibus ueneni: ut omnes intelligant, quàm paucis uerbis hæc cauſa perorari potuerit, & quàm multa à me dicta ſint, quæ ad huius uoluntatem maxime, ad ueſtrum iudicium minime pertinerent.* Obiectum *eſt,* C. Vibium Capacem *ab hoc* A. Cluentio *ueneno eſſe ſublatum.* Opportune *adeſt homo ſumma fide, & omni uirtute præditus* L. Pletorius *ſenator, qui illius* Capacis *hoſpes fuit, & familiaris. apud hunc ille* Romæ *habitauit, apud hunc ægrotauit, huius domi eſt mortuus. haud hæres eſt* Cluentius*: inteſtatum dico eſſe mortuum, poſſeſſionemq́; eius bonorum prætoris edicto huic illius ſororis filio, adoleſcenti pudentiſſimo, & in primis honeſto, equiti* R. *datam,* Numerio Cluentio, *quem uidetis.* Alterum *ueneficij crimen,* Oppianico *huic adoleſcenti, cum eius in nuptijs more* Larinatium *multitudo hominum pranderet, uenenum* Habiti *conſilio paratum: id cum daretur in mulſo,* Balbutium *quendam eius familiarem intercepiſſe, bibiſſe, ſtatimq́; eſſe mortuum.* Hæc *ego ſi ſic agerem, tanquam mihi crimen eſſet diluendum; hæc pluribus uerbis dicerem, quæ nunc paucis percurrit oratio mea. quid unquam* Habitus *in ſe admiſit, ut hoc tantum ab eo*

facinus

facinus non abhorrere uideatur? quid autem magnopere Oppianicum metuebat? cum ille uerbum omnino in hac ipſa cauſa nullum facere potuerit, huic autem accuſatores matre uiua deeſſe non poſſent: quod iam intelligetis. an ut de cauſa eius periculi nihil decederet, ad cauſam nouum crimen accederet? quod autem tempus ueneni dandi illo die? in illa frequentia? per quem porro datum? unde ſumptum? quæ deinde interceptio poculi? cur non de integro autem datum? multa ſunt, quæ dici poſſunt: ſed non committam, ut uidear non dicendo uoluiſſe dicere: res enim iam ſe ipſa defendat. Nego illum adoleſcentem, quem ſtatim epoto poculo mortuum eſſe dixiſtis, omnino illo die eſſe mortuum. magnum & impudens mendacium. perſpicite cætera. dico illum, cum ad illud prandium crudior ueniſſet, &, ut ætas illa fert, ſibi tum non peperciſſet, aliquot dies ægrotaſſe, & ita eſſe mortuum. quis huic rei teſtis eſt? idem qui ſui luctus, pater, pater inquam illius adoleſcentis: quem propter animi dolorem pertenuis ſuſpicio potuiſſet ex illo loco teſtem in A. Cluentium conſtituere, is hunc ſuo teſtimonio ſubleuat. quod recita. tu autem, niſi moleſtum eſt, pauliſper exurge, & perfer hunc dolorem commemorationis neceſſariæ: in qua ego diutius non morabor, quoniam, quod fuit uiri optimi, feciſti, ut ne cui innocenti mœror tuus calamitatem, & falſum crimen afferret.

Vnum etiam mihi reliquum eiuſmodi crimen eſt iudices, ex quo illud perſpicere poſſitis, quod à me initio orationis meæ dictum eſt; quidquid mali per hos annos A. Cluentius uiderit, quidquid hoc tempore habeat ſoli-

citudinis ac negotij, id omne à matre eſſe conflatum. Oppianicum ueneno necatum eſſe, quod ei datum ſit in pane per M. Aſellium quendam familiarem illius, idq́; Habiti conſilio factum eſſe, dicitis. in quo primum illud quæro, quæ cauſa Habito fuerit, cur interficere Oppianicum uellet. inimicitias enim inter ipſos fuiſſe conſiteor: ſed homines inimicos ſuos morte affici uolunt, uel quòd metuunt, uel quòd oderunt. quo tandem igitur Habitus metu adductus tantum in ſe facinus ſuſcipere conatus eſt? quid erat, quòd iam Oppianicum pœna affectum pro maleficijs, eiectum è ciuitate, quiſquam timeret? quid metuebat? ut oppugnaretur à perdito, an ne accuſaretur à condemnato, an ne exulis teſtimonio læderetur? ſin autem, quòd oderat, Habitus iccirco illum uita frui noluit: adeóne erat ſtultus, ut illam, quam tum ille uiuebat, uitam eſſe arbitraretur damnati, exulis, deſerti ab omnibus, quem propter animi importunitatem nemo recipere tecto, nemo adire, nemo alloqui, nemo reſpicere uellet? huius igitur uitæ Habitus inuidebat? hunc ſi acerbe, & penitus oderat, non eum quamdiutiſſime uiuere uelle debebat? huic mortem maturabat inimicus, quod illi unum in malis perfugium erat calamitatis? qui ſi quid animi ac uirtutis habuiſſet, ut multi ſæpe fortes uiri in eiuſmodi dolore, mortem ſibi ipſe conſciſſet. huic quamobrem id uellet inimicus offerre, quod ipſe ſibi optare deberet? nam nunc quidem quid tandem illi mali mors attulit? niſi forte ineptijs ac fabulis ducimur, ut exiſtimemus illum apud inferos impiorum ſupplicia perferre, ac plures illic offendiſſe inimicos, quàm hic reliquiſſe; à ſo-

crus, ab uxorum, à fratris, à liberum pœnis actum eſſe præcipitem in ſceleratorum ſedem, atque regionem. quæ ſi falſa ſunt, id quod omnes intelligunt: quid ei tandem aliud mors eripuit, præter ſenſum doloris? Age uero uenenum per quem datum? per M. Aſellium. quid huic cum Habito? nihil; atque adeo, quòd ille Oppianico familiariſſime eſt uſus, potius etiam contra ſimultas. ei'ne igitur, quem ſibi offenſiorem, Oppianico familiariſſimum ſciebat eſſe, potiſſimum & ſuum ſcelus, & illius periculum committebat? cur deinde tu, qui pietate ad accuſandum excitatus es, hunc Aſellium eſſe inultum tandiu ſinis? cur non Habiti exemplo uſus es, ut per illum, qui attuliſſet uenenum, de hoc præiudicaretur? iam uero illud quàm non probabile, quàm inuſitatum iudices, quàm nouum? in pane datum uenenum. facilius'ne potuit, quàm in poculo? latentius potuit abditum aliqua in parte panis, quàm ſi totum colliquefactum in potione eſſet? celerius potuit comeſum, quàm epotum, in uenas, atque in omneis partes corporis permanare? facilius fallere in pane, ſi eſſet animaduerſum; quàm in poculo, cum ita confuſum eſſet, ut ſecerni nullo modo poſſet? at repentina morte perijt. quod ſi eſſet ita factum, tamen ea res, propter multorum eiuſmodi mortem, ſatis firmam ueneni ſuſpicionem non haberet: ſi eſſet ſuſpicioſum, tamen ad alios potius, quàm ad Habitum pertineret. uerum in eo ipſo homines impudentiſſime mentiuntur. id ut intelligatis, & mortem eius, & quemadmodum poſt mortem in Habitum ſit crimen à matre quæſitum, cognoſcite. Cum uagus, & exul erraret, atque undi-

quẽ excluſus Oppianicus in Falernum ſe ad C. Quintilium contuliſſet, ibi primum in morbum incidit, ac ſatis uehementer, diuq́; ægrotauit. cum eſſet una Saſſia; & Statio Albio, quodam colono, homine ualente, qui ſimul eſſe ſolebat, familiarius uteretur, quàm uir diſſolutiſſimus incolumi fortuna pati poſſet; & ius illud matrimonij caſtum, atque legitimum damnatione uiri ſublatum arbitraretur: Nicoſtratus quidam, fidelis Oppianici ſeruulus, percurioſus, & minime mendax, multa dicitur renunciare domino ſolitus eſſe. interea Oppianicus cum iam conualeſceret, neque in Falerno improbitatem coloni diutius ferre poſſet, & huc ad urbem profectus eſſet, (ſolebat enim extra portam aliquid habere conducti) cecidiſſe ex equo dicitur, & homo infirma ualetudine latus offendiſſe uehementer, &, poſteaquam ad urbem cum febri uenerit, paucis diebus eſſe mortuus. mortis ratio iudices eiuſmodi eſt, ut aut nihil habeat ſuſpicionis, aut, ſi quid habet, id intra parietes in domeſtico ſcelere uerſetur. poſt mortem eius Saſſia ſtatim moliri nefaria mulier cœpit inſidias filio: quæſtionem habere de uiri morte conſtituit: emit de A. Rupilio, quo erat uſus Oppianicus medico, Stratonem quendam, quaſi ut idem faceret, quod Habitus in emendo Diogene fecerat. de hoc Stratone, & de aſſecla quodam ſeruo ſuo quæſituram eſſe dixit. præterea ſeruum illum Nicoſtratum, quem nimium loquacem fuiſſe, ac nimium domino fidelem arbitrabatur, ab hoc adoleſcente Oppianico in quæſtionem poſtulauit. hic cum eſſet illo tempore puer, et illa quæſtio de patris ſui morte conſtitui diceretur; etſi illum ſeruum & ſibi beneuolum

eſſe, & patri fuiſſe arbitrabatur, nihil tamen eſt auſus recuſare. aduocantur amici, & hoſpites Oppianici, *& ipſius mulieris, multi homines honeſti, atque omnibus rebus ornati: tormentis omnibus uehementiſſimis quæritur. cum eſſent animi ſeruorum & ſpe, & metu tentati, ut aliquid in quæſtione dicerent, tamen, ut arbitror, auctoritate aduocatorum, & ui tormentorum adducti, in ueritate manſerunt, neque ſe quidquam ſcire dixerunt. quæſtio illo die de amicorum ſententia dimiſſa eſt. ſatis longo interuallo poſt iterum aduocantur. habetur de integro quæſtio: nulla uis tormentorum acerrimorum prætermittitur: auerſari aduocati, & iam uix ferre poſſe: furere crudelis, atque importuna mulier, ſibi nequaquam, ut ſperaſſet, ea, quæ cogitaſſet, procedere. cum iam tortor, atque eſſent tormenta ipſa defeſſa, neque tamen illa finem facere uellet: quidam ex aduocatis, homo & honoribus populi ornatus, & ſumma uirtute præditus, intelligere ſe dixit, non id agi, ut uerum inueniretur, ſed ut aliquid falſi dicere cogerentur. hoc poſtquam cæteri comprobarunt, ex omnium ſententia conſtitutum eſt, ſatis uideri eſſe quæſitum. redditur* Oppianico Nicoſtratus: Larinum *ipſa proficiſcitur cum ſuis, mœrens, quòd iam certe incolumem filium fore putabat, ad quem non modo uerum crimen, ſed ne ficta quidem ſuſpicio perueniret, & cui non modo opera inimicorum oppugnatio, ſed ne occultæ quidem matris inſidiæ nocere potuiſſent.* Larinum *poſtquam uenit, quæ à* Stratone *illo uenenum antea uiro ſuo datum ſibi perſuaſum eſſe ſimulaſſet, inſtructam ei continuo, & ornatam* Larini *medicinæ exer=*

*cendæ cauſa tabernam dedit. unum, alterum, tertium annum Saſſia quieſcebat, ut uelle, atque optare aliquid calamitatis filio potius, quàm id ſtruere, & moliri uideretur. cum interim, Hortenſio, Metello conſulibus, ut hunc Oppianicum, aliud agentem, ac nihil eiuſmodi cogitantem, ad hanc accuſationem detraheret, inuito deſpondit ei filiam ſuam, illam, quam ex genero ſuſceperat, ut eum nuptijs alligatum, ſimul & teſtamenti ſpe deuinctum poſſet habere in poteſtate. hoc ipſo fere tempore Strato ille medicus domi furtum fecit, & cædem eiuſmodi. cum eſſet in ædibus armarium, in quo ſciret eſſe nummorum aliquantum, et auri, noctu duos conſeruos dormientes occidit, in piſcinamq́; deiecit, ipſe armarij fundum execuit, & HS *, et auri quinque pondo abſtulit, uno ex ſeruis puero non grandi conſcio. furto poſtridie cognito, omnis ſuſpicio in eos ſeruos, qui non comparebant, commouebatur. cum exectio illa fundi in armario animaduerteretur, quærebant homines quonam modo fieri potuiſſet. quidam ex amicis Saſſiæ recordatus eſt, ſe nuper in auctione quadam uidiſſe in rebus minutis aduncam ex omni parte dentium, & tortuoſam uenire ſerrulam, qua illud potuiſſe ita circunſecari uideretur. ne multa, perquiritur à coactoribus, inuenitur ea ſerrula ad Stratonem perueniſſe. hoc initio ſuſpicionis orto, & aperte inſimulato Stratone, puer ille conſcius pertimuit, rem omnem dominæ indicauit: homines in piſcina inuenti ſunt: Strato in uincula coniectus eſt: atque etiam in taberna eius nummi, nequaquam omnes, reperiuntur. conſtituitur quæſtio de furto: nam quid quiſquam ſua*

ſpicari aliud poteſt? an hoc dicitis; armario expilato, pecunia ablata, non omni recuperata, occiſis hominibus, inſtitutam eſſe quæſtionem de morte Oppianici? cui probatis? quid eſt, quod minus ueriſimile proferre potuiſtis? deinde, ut omittam cætera, triennio poſt mortem Oppianici de eius morte quærebatur. atque etiam incenſa odio priſtino Nicoſtratum eundem illum tum ſine cauſa in quæſtionem poſtulauit. Oppianicus primo recuſauit: poſteaquam illa abducturam ſe filiam, mutaturam eſſe teſtamentum minaretur, mulieri crudeliſſimæ ſeruum fideliſſimum non in quæſtionem tulit, ſed plane ad ſupplicium dedit. poſt triennium igitur agitata denique quæſtio de uiri morte habebatur: & de quibus ſeruis habebatur? noua, credo, res obiecta, noui quidam homines in ſuſpicionem uocati ſunt: de Stratone, & de Nicoſtrato. quid? Romæ quæſitum de iſtis hominibus non erat? itá ne tandem? mulier iam non morbo, ſed ſcelere furioſa, cum quæſtionem habuiſſet Romæ, cum de T. Annij, L. Rutilij, P. Saturij, & cæterorum, honeſtiſſimorum uirorum, ſententia conſtitutum eſſet, ſatis quæſitum uideri; eadem de re, triennio poſt, ijſdem de hominibus, nullo adhibito, non dicam uiro, ne colonum forte affuiſſe dicatis, ſed bono uiro, in filij caput quæſtionem habere conata eſt. an hoc dicitis? (mihi enim uenit in mentem, quid dici poſſit, tametſi adhuc non eſſet dictum) cum haberetur de furto quæſtio, Stratonem aliquid de ueneno eſſe confeſſum. hoc uno modo iudices ſæpe multorum improbitate depreſſa ueritas emergit, & innocentiæ defenſio intercluſa reſpirat; quòd aut ij, qui ad frau-

dem callidi ſunt, non tantum audent, quantum excogitant; aut illi, quorum eminet audacia atque proiecta eſt, à conſilijs malitiæ deſeruntur. quòd ſi aut confidens aſtutia, aut callida eſſet audacia, uix ullo obſiſti modo poſſet. utrum, furtum factum non eſt? at nihil clarius Larini *fuit. an ad* Stratonem *ſuſpicio non pertinuit? at is & ex ſerrula inſimulatus, & à puero conſcio eſt indicatus. an id actum non eſt in quærendo? quæ fuit alia igitur cauſa quærendi? an id, quod dicendum uobis eſt, & quod tum* Saſſia *dictitabat; cum de furto quæreretur, tum* Strato *iiſdem in tormentis dixit de ueneno? en hoc illud eſt, quod ante dixi: mulier abundat audacia, conſilio, & ratione deficitur: nam tabellæ quæſtionis plures proferuntur, quæ recitatæ, uobisq; editæ ſunt, illæ ipſæ, quas tum obſignatas eſſe dixi: in quibus tabellis de furto litera nulla inuenitur. non uenit in mentem, primam orationem* Stratonis *conſcribere de furto, poſt aliquid adiungere dictum de ueneno, quod non percontatione quæſitum, ſed dolore expreſſum uideretur. quæſtio de furto eſt, ueneni iam ſuſpicione ſuperiore quæſtione ſublata: quod ipſum hæc eadem mulier indicarat: quæ ut* Romæ *de amicorum ſententia ſtatuerat ſatis eſſe quæſitum, poſtea per triennium maxime ex omnibus ſeruis* Stratonem *illum dilexerat, in honore habuerat, commodis omnibus affecerat. cum igitur de furto quæreretur, & eo furto, quod ille ſine controuerſia fecerat: tum ille de eo, quod quærebatur, uerbum nullum fecit, de ueneno ſtatim dixit: de furto, ſi non eo loco quo debuit, ne in extrema quidem, aut media, aut in aliqua*

deniq́ue parte quæſtionis uerbum fecit ullum ? I*am ui-detis, illam nefariam mulierem iudices eadem manu, qua, ſi detur poteſtas interficere filium cupiat, hanc fictam quæſtionẽ conſcripſiſſe. atque iſtam ipſam quæ-ſtionem, dicite, quis obſignauit ? unum aliquem nomi nate. neminem reperietis, niſi forte eiuſmodi homi-nem, quem ego proferri malim, quàm neminem nomi-nari.* Q*uid ais* T. A*cti ? tu periculum capitis, tu iudi-cium ſceleris, tu fortunas alterius literis conſcriptas in iudicium afferas; neque earum auctorem literarum, neque obſignatorem, neque teſtem ullum nominabis ? & quam tu peſtem innocentiſſime filio ex matris ſinu depromp ſeris, hanc hi tales uiri comprobabunt ? eſto: in tabellis nihil eſt auctoritatis: quid ? ipſa quæſtio iu-dicibus, quid ? amicis hoſpitibusq́;* O*ppianici, quos adhi buerat antea, quid ? huic tandem ipſi tempori cur non reſeruata eſt ? quid iſtis hominibus factum eſt,* S*trato-ne &* N*icoſtrato ? quæro abs te* O*ppianice, ſeruo tuo* N*icoſtrato quid factum eſſe dicas? quem tu, cum hunc breui tempore accuſaturus eſſes,* R*omam deducere, da-re poteſtatem indicandi, incolumem denique ſeruare quæſtioni, ſeruare his iudicibus, ſeruare huic tempori debuiſti. nam* S*tratonem quidem iudices in crucem a-ctum eſſe exacta ſcitote lingua: quod, nemo eſt* L*ari-natium, qui neſciat. timuit mulier amens non ſuam conſcientiam, non odium municipum, non famam omnium, ſed, quaſi non omnes eius ſceleris teſtes eſſent futuri, ſic metuit, ne condemnaretur extrema ſeruuli uoce morientis. quod hoc portentum, dij immortales ? quod tantum monſtrum in ullis locis ? quod tam infe-*

ſtum ſcelus, & immane, aut unde natum eſſe dica-mus? iam enim uidetis profecto iudices, non ſine neceſſarijs me ac maximis cauſis principio orationis meæ de matre dixiſſe: nihil eſt enim mali, nihil ſceleris, quod illa non ab initio filio uoluerit, optauerit, cogitauerit, effecerit. mitto illam primam libidinis iniuriam: mitto nefarias generi nuptias: mitto cupiditate matris expulſam ex matrimonio filiam: quæ nondum ad huiuſce uitæ periculum, ſed ad commune familiæ dedecus pertinebant: nihil de alteris Oppianici nuptijs queror; quarum illa cum obſides filios ab eo mortuos accepiſſet, tum denique in familiæ luctum, atque in priuignorum funus nupſit: prætereo, quòd Aurium Melinum, cuius illa quōdam ſocrus, paulo ante uxor fuiſſet, cum Oppianici eſſe opera proſcriptum, occiſumq́; cognoſceret, eam ſibi domum ſedemq́; coniugij delegit, in qua quotidie ſuperioris uiri mortis indicia, & ſpolia fortunarum uideret. illud primum queror, de illo ſcelere, quod nunc denique patefactum eſt, Fabriciani ueneni, quod iam tum recens ſuſpicioſum cæteris, huic incredibile, nunc uero apertum iam omnibus, ac manifeſtum uidetur. non eſt profecto de illo ueneno celata mater: nihil eſt ab Oppianico ſine conſilio mulieris cogitatum. quod niſi eſſet, certe poſtea, deprehenſa re, non illa ut ab improbo uiro diſceſſiſſet, ſed ut à crudeliſſimo hoſte fugiſſet, domumq́; illam in perpetuum ſcelere omni affluentem reliquiſſet. non modo id non fecit, ſed ab illo tempore nullum locum prætermiſit, in quo non inſtrueret inſidias aliquas, ac dies omnes, ac noctes tota mente mater de perni-

cie filij cogitaret. quæ primum, ut iſtum confirmaret Oppianicum accuſatorem filio ſuo, donis muliebribus, collocatione filiæ, ſpe hæreditatis obſtrinxit. itaque apud cæteros nouis inter propinquos ſuſceptis inimicitijs ſæpe fieri diuortia, atque affinitatum diſſidia uidimus: hæc mulier ſatis firmum accuſatorem filio ſuo fore neminem putauit, niſi qui in matrimonium ſororem eius ante duxiſſet. cæteri nouis affinitatibus adducti, ueteres inimicitias ſæpe deponunt: illa ſibi ad confirmandas inimicitias affinitatis coniunctionem pignori fore putauit. neque in eo ſolum diligens fuit, ut accuſatorem filio ſuo compararet: ſed etiam cogitauit, quibus eum rebus armaret: hinc enim illæ ſolicitationes ſeruorum & minis, & promiſſis: hinc illæ infinitæ crudeliſſimæq; de morte Oppianici quæſtiones; quibus finem aliquando non mulieris modus, ſed amicorum auctoritas fecit: ab eodem ſcelere illæ triennio poſt habitæ Larini quæſtiones: eiuſdem amentiæ falſæ conſcriptiones quæſtionum: ex eodem furore etiam illa conſcelerata exectio linguæ: totius denique huius ab illa eſt, & inuenta, & adornata comparatio criminis. atque his rebus cum inſtructum accuſatorem filio ſuo Romam ipſa miſiſſet, pauliſper conquirendorum, & conducendorum teſtium cauſa Larini eſt commorata: poſtea autem, cum appropinquare huius iudicium ei nunciatum eſt, confeſtim huc aduolauit, ne aut accuſatoribus diligentia, aut pecunia teſtibus deeſſet, aut ne forte mater hoc ſibi optatiſſimum ſpectaculum huius ſordium, atque luctus, & tanti ſqualoris amitteret. iam uero quod iter Ro-

mam eius mulieris fuiſſe exiſtimatis? quod ego propter uicinitatem Aquinatium *& Venafranorum ex multis audiui, & comperi: quos concurſus in ijs oppidis? quantos & uirorum, & mulierum gemitus eſſe factos? mulierem quandam* Larino*, atque illam uſque à mari ſupero,* Romam *proficiſci, cum magno comitatu & pecunia, quo facilius circumuenire iudicio capitis atque opprimere filium poſſet. nemo erat illorum, pene dicam, quin expiandum illum locum eſſe arbitraretur, quacunque illa iter feciſſet: nemo, quin terram ipſam uiolari, quæ mater eſt omnium, ueſtigijs conſceleratæ matris putaret. itaque nullo in oppido conſiſtendi poteſtas ei fuit: nemo ex tot hoſpitibus inuentus eſt, qui non contagionem aſpectus fugeret. nocti ſe potius ac ſolitudini, quam ulli aut urbi, aut hoſpiti, committebat. nunc uero quid agat, quid moliatur, quid denique quotidie cogitet, quem ignorare noſtrum putat? quos appellarit, quibus pecuniam promiſerit, quorum fidem pretio labefactare conata ſit, tenemus. quin etiam nocturna ſacrificia, quæ putat occultiora eſſe, ſceleratasq́; eius preces, & nefaria uota cognouimus, quibus illa etiam deos immortales de ſuo ſcelere teſtatur; neque intelligit, pietate, & religione, & iuſtis precibus deorum mentes, non contaminata ſuperſtitione, neque ad ſcelus perficiendum cæſis hoſtijs, poſſe placari: cuius ego furorem, atque crudelitatem deos immortales à ſuis aris, atque templis aſpernatos eſſe confido.* Vos *iudices, quos huic* A. Cluentio *quoſdam alios deos ad omne uitæ tempus fortuna eſſe uoluit, huius importunitatem matris à filij capite depellite. mul=*

ti ſæpe in iudicando peccata liberum parentum miſericordiæ conceſſerunt: uos ne huius honeſtiſſime actam uitam matris crudelitati condonetis, rogamus; præſertim cum ex altera parte totum municipium uidere poſſitis. omnes ſcitote iudices, (incredibile dictu eſt, ſed à me ueriſſime dicetur) omnes Larinates, *qui ualuerunt, ueniſſe* Romam, *ut hunc ſtudio, frequentiáq; ſua, quantum poſſent, in tanto eius periculo ſubleuarent. pueris illud hoc tempore & mulieribus oppidum ſcitote eſſe traditum, idq́; in præſentia in communi* Italiæ *pace domeſticis copijs eſſe tutum. quos tamen ipſos æque & eos, quos præſentes uidetis, huius expectatio iudicij dies noctesq́; ſolicitat. non illi uos de unius municipis fortunis arbitrantur, ſed de totius municipij ſtatu, dignitate, commodisq́; omnibus ſententias eſſe laturos: ſumma eſt enim iudices hominis in communem municipij rem diligentia, in ſingulos municipes benignitas, in omnes homines iuſtitia, & fides: præterea nobilitatem illam inter ſuos locumq́; à maioribus traditum ſic tuetur, ut maiorum grauitatem, conſtātiam, gratiam, liberalitatem aſſequatur. itaque ijs eum uerbis publice laudant, ut non ſolum teſtimonium ſuum, iudiciumq́; ſignificent, uerum etiam curam animi, ac dolorem. quæ dum laudatio recitatur, uos quæſo, qui eam detuliſtis, aſſurgite. ex lacrymis horum iudices exiſtimare poteſtis, omnes hæc decuriones decreuiſſe lacrymantes.* Age *uero uicinorum quantum ſtudium, quàm incredibilis beneuolentia, quanta cura eſt? non illi in libellis laudationum decreta miſerunt, ſed homines honeſtiſſimos, quos noſſemus omnes, huc frequen-*

tes adeſſe, & hunc præſentes laudare uoluerunt. adſunt Ferentani, homines nobiliſſimi; Marrucini item: pari dignitate Theano Apulo, atque Luceria equites Romanos, honeſtiſſimos homines, laudatores uidetis: Bouiano, totóq; ex Samnio cum laudationes honeſtiſſimæ miſſæ ſunt, tum homines ampliſſimi, nobiliſſimíq; uenerunt. iam qui in agro Larinati prædia, qui negotia, qui res pecuniarias habent, honeſti homines, & ſummo ſplendore præditi, difficile dictu eſt, quàm ſint ſoliciti, quàm laborent. non multi mihi ab uno ſic diligi uidentur, ut hic ab his uniuerſis. Quàm, non abeſſe ab huius iudicio L. Voluſienum, ſummo ſplendore hominem, ac uirtute præditum, uellem. præſentem poſſem P. Heluidium Rufum, equitem R. omnium ornatiſſimum, nominare: qui cùm huius cauſa dies nocteſq; uigilaret, & cum me hanc cauſam doceret, in morbum grauem periculoſumq; incidit: in quo tamen non minus de capite huius, quàm de ſua uita laborat. Cn. Tudici ſenatoris, uiri optimi & honeſtiſſimi, par ſtudium & teſtimonio & laudatione cognoſcetis. eadem ſpe, ſed maiore uerecundia de te P. Volumni, quoniam iudex es in A. Cluentium, dicimus. &, ne longum ſit, omnium uicinorum ſummam eſſe in hunc beneuolentiam confirmamus. horum omnium ſtudium, curam, diligentiam, meumq; una laborem, qui totam hanc cauſam uetere inſtituto ſolus perorauí, ueſtramq; ſimul iudices æquitatem, & manſuetudinem una mater oppugnat. at quæ mater? quam cæcam crudelitate, & ſcelere ferri uidetis: cuius cupiditatem nulla unquam turpitudo retardauit: quæ

uitijs animi in deterrimas partes iura hominum conuertit omnia: cuius ea ſtultitia eſt, ut eam nemo hominem; ea uis, ut nemo fœminam; ea crudelitas, ut nemo matrem appellare poſſit. atque etiam nomina neceſſitudinum, non ſolum naturæ nomen, & iura mutauit, uxor generi, nouerca filij, filiæ pellex: eò iam denique adducta eſt, ut ſibi, præter formam, nihil ad ſimilitudinem hominis reſeruarit. Quare iudices, ſi ſcelus odiſtis, prohibete aditum matris à filij ſanguine: date parenti hunc incredibilem dolorem ex ſalute, ex uictoria liberum: patiamini matrem, ne orbata filio lætetur, uictam potius ueſtra æquitate diſcedere. ſin autem, id quod ueſtra natura poſtulat, pudorem, bonitatem, uirtutemq́; diligitis: leuate hunc aliquando ſupplicem ueſtrum iudices, tot annos in falſa inuidia, periculisq; uerſatum: qui nunc primum poſt illam flammam, aliorum facto, et cupiditate excitatam, ſpe ueſtræ æquitatis erigere animum, & paulum reſpirare à metu cœpit: cui poſita ſunt in uobis omnia: quem ſeruatum eſſe plurimi cupiunt, ſeruare ſoli uos poteſtis. orat uos Habitus iudices, & flens obſecrat, ne ſe inuidiæ, quæ in iudicijs ualere non debet; ne matri, cuius uota, et preces à ueſtris mentibus repudiare debetis; ne Oppianico, homini nefario, condemnato iam et mortuo, condonetis. quòd ſi qua calamitas hunc in hoc iudicio afflixerit innocentem: næ iſte miſer iudices, ſi, id quod difficile factu eſt, in uita remanebit, ſæpe, & multum queretur, deprehenſum eſſe illud quondam Fabricianum uenenum: quod ſi tum indicatum non eſſet, non huic

ærumnoſiſſimo uenenum illud fuiſſet, ſed multorum medicamentum laborum: poſtremo etiam fortaſſis mater exequias illius funeris proſecuta, mortem ſe filij lugere ſimulaſſet: nunc uero quid erit profectum, niſi ut huius ex medijs mortis inſidijs uita ad luctum reſeruata, mors ſepulcro patris priuata eſſe uideatur? ſatis diu fuit in miſerijs iudices: ſatis multos annos ex inuidia laborauit. nemo huic tam iniquus præter parentem fuit, cuius animum non iam expletum eſſe putemus. uos, qui æqui eſtis omnibus, qui, ut quiſque crudeliſſime oppugnatur, eum leniſſime ſubleuatis; conſeruate A. Cluentium; reſtituite incolumem municipio; amicis, uicinis, hoſpitibus, quorum ſtudia uidetis, reddite; uobis in perpetuum liberiſq́; ueſtris obſtringite. ueſtrum eſt hoc iudices, ueſtræ dignitatis, ueſtræ clementiæ: recte hoc repetitur à uobis, ut uirum optimum, atque innocentiſſimum, plurimiſq́; mortalibus carum atque iucundiſſimum, his aliquando calamitatibus liberetis; ut omnes intelligant, in concionibus eſſe inuidiæ locum, in iudicijs ueritati.

DE LEGE AGRARIA CONTRA P. SERVILIVM RVLLVM TRIB. PL. IN SENATV. ORATIO XV.

Deſunt multa.

quæ res aperte petebatur, ea nunc occulte cuniculis oppugnatur. dicent enim decemuiri id, quod & dicitur à multis, & ſæpe dictum eſt; poſt eoſdem conſules, regis Alexandrini *teſtamento regnum illud populi* R. *eſſe factum. dabitis igitur* Alexandriam *clam petentibus ijs, quibus apertiſſime pugnantibus reſtitiſtis? hæc, per deos immortales, utrum eſſe uobis conſilia ſiccorum, an uinolentorum ſomnia; & utrum cogitata ſapientum, an optata furioſorum uidentur?* Videte *nunc, proximo capite, ut impurus helluo turbet remp. ut à maioribus noſtris poſſeſſiones relictas diſperdat, & diſſipet: ut ſit non minus in populi* R. *patrimonio nepos, quàm in ſuo. proſcribit in ſua lege uectigalia, quæ decemuiri uendant; hoc eſt, proſcribit auctionem publicorum bonorum: agros emi uult, qui diuidantur: quærit pecuniam. uidelicet excogitabit aliquid, atque afferet. nam ſuperioribus capitibus dignitas populi* R. *uiolabatur, nomen imperij in commune odium orbis terræ uocabatur; urbes pacatæ, agri ſociorum, regum ſtatus decemuiris donabantur: nunc præſens certa pecunia numerata quæritur. expecto, quid tri-*

bunus pl. uigilans & acutus excogitet. ueneat, inquit, ſilua Scantia. utrum tandem, hanc ſiluam in relictis poſſeſſionibus, an in cenſorum paſcuis inueniſti? ſi quid eſt, quod indagaris, inueneris, ex tenebris erueris; quanquam iniquum eſt, tamen conſume ſane, quoniam commodum eſt, quoniam quidem tu attuliſti. ſiluam uero tu Scantiam uendas, nobis conſulibus, atque hoc ſenatu? tu ullum uectigal attingas? tu populi R. ſubſidia belli, tu ornamenta pacis eripias? tum uero hoc me inertiorem conſulem iudicabo, quàm illos fortiſſimos uiros, qui apud maiores noſtros fuerunt; quòd, quæ uectigalia illis conſulibus populo R. parta ſunt, ea me conſule ne retineri quidem potuiſſe iudicabuntur. Vendit Italiæ poſſeſſiones ex ordine omnes. ſane eſt in eo diligens: nullam enim prætermittit: perſequitur in tabulis cenſorijs totam Siciliam: nullum ædificium, nullos agros relinquit. audiſtis auctionem populi R. proſcriptam à tribuno pl. conſtitutam in menſem Ianuarium. &, credo, non dubitatis, quin iccirco hæc ærarij cauſa non uendiderint ij, qui armis, & uirtute pepererunt, ut eſſet quod nos largitionis cauſa uenderemus. Videte nunc, quoad fecerit iter apertius, quàm antea. nam, ſuperiore parte legis quemadmodum Pompeium oppugnarent, à me indicati ſunt: nunc iam ſe ipſi indicabunt. Iubent uenire agros Attalenſium atque Olympenorum: hos populo R. Seruilij, fortiſſimi uiri, uictoria adiunxit: deinde agros in Macedonia regios, qui partim T. Flaminini, partim L. Paulli, qui Perſen uicit, uirtute parti ſunt: deinde agrum optimū

& fructuoſiſſimum Corinthium, qui L. Mummij imperio, ac felicitate ad uectigalia populi R. adiunctus eſt: poſt autem agros in Hiſpania apud Carthaginem nouam, duorum Scipionum eximia uirtute poſſeſſos: tum ipſam ueterem Carthaginem uendunt, quam P. Africanus nudatam tectis ac mœnibus, ſiue ad notandam Carthaginenſium calamitatem, ſiue ad teſtificandam noſtram uictoriam, ſiue ad oblatam aliquam religionem, ad æternam hominum memoriam conſecrauit. his inſignibus atque infulis imperij uenditis, quibus ornatam uobis maiores ueſtri remp. tradiderunt, iubent eos agros uenire, quos rex Mithridates in Paphlagonia, Ponto, Cappadociaq; poſſederit. num obſcure uidentur prope haſta præconis inſectari Cn. Pompeij exercitum, qui uenire iubeant eos ipſos agros, in quibus ille etiam nunc bellum gerat, atque uerſetur? hoc uero cuiuſmodi eſt, quòd eius auctionis, quam conſtituunt, locum ſibi nullum definiunt? nam decemuiris, quibus in locis ipſis uideatur, uendendi poteſtas lege permittitur. cenſoribus uectigalia locare, niſi in conſpectu populi R. non licet: his uendere, uel in ultimis terris licebit? at hoc etiam nequiſſimi homines conſumptis patrimonijs faciunt, ut in atrijs auctionarijs potius, quàm in triuijs, aut in compitis auctionentur. hic permittit ſua lege decemuiris, ut, in quibus commodum ſit tenebris, aut in qua uelint ſolitudine, bona populi R. poſſint diuendere. iam illa omnibus in prouincijs, regnis, liberis populis quàm acerba, quàm formidoloſa, quàm quæſtuoſa concurſatio decemuiralis futura ſit, non uidetis? hæreditatum obeundarum cauſa,

quibus uos legationes dediſtis, qui & priuati, & priuatum ad negotium exierunt, non maximis opibus, neque ſumma auctoritate præditi, tamen auditis profecto, quàm graues eorum aduentus ſocijs ueſtris eſſe ſoleant. quamobrem quid putatis impendere hac lege omnibus gentibus terroris & mali, cum mittantur in orbem terrarum decemuiri ſummo cum imperio, ſumma cum auaritia, infinitáq; omnium rerum cupiditate? quorum cum aduentus graues, cum faſces formidoloſi, tum uero iudicium, ac poteſtas erit non ferenda: licebit enim, quod uidebitur, publicum iudicare; quod iudicarint, uendere: etiam illud, quod homines ſancti non facient, ut pecuniam accipiant, ne uendant; tamen id ijs ipſum per legem licebit. hinc uos quas ſpoliationes, quas pactiones, quam denique in omnibus locis nundinationem iuris, ac fortunarum fore putatis? etenim quod ſuperiore parte legis præfinitum fuit, Sylla & Pompeio *conſulibus, id rurſus liberum, infinitumq; fecerunt. iubet eoſdē decemuiros omnibus agris publicis pergrande uectigal imponere, ut ijdem poſſint & liberare agros, quos commodum ſit, et, quos ipſis libeat, publicare. quo in iudicio perſpici non poteſt, utrum ſeueritas acerbior, an benignitas quæſtuoſior ſit futura.* Sunt *tamen in tota lege exceptiones duæ non tam iniquæ, quàm ſuſpicioſæ. excipit in uectigali imponendo agrum* Recentoricum Sicilienſem, *in uendendis agris eos agros, de quibus cautum ſit fœdere. hi ſunt in* Africa, *qui ab* Hiempſale *poſſidentur. hic quæro, ſi* Hiempſali *ſatis eſt cautum fœdere, &* Recentoricus *ager priuatus eſt; quid attinuerit excipi? ſin*

& fœdus illud habet aliquam dubitationem, & ager Recentoricus *dicitur nonnunquam eſſe publicus; quem putet exiſtimaturum duas cauſas in orbe terrarum repertas, quibus gratis parceret? numquiſnam tam abſtruſus uſquam nummus uidetur, quem non architecti huiuſce legis olfecerint? prouincias, ciuitates liberas, ſocios, amicos, reges denique exhauriunt, admouent manus uectigalibus populi* R. *non eſt ſatis. audite uos, qui ampliſſimo populi, ſenatusq́; iudicio exercitus habuiſtis, & bella geſſiſtis. quod ad quenque peruenit, peruenerit ex præda, ex manubijs, ex auro coronario, quod neque conſumptum in monimento, neque in ærarium relatum ſit, id ad decemuiros referri iubet. hoc capite multa ſperant: in omnes imperatores, hæredesq́; eorum quæſtionem ſuo iudicio comparant: ſed maximam pecuniam ſe à* Fauſto *ablaturos arbitrantur. quam cauſam ſuſcipere iurati iudices noluerunt, hanc iſti decemuiri ſuſcepere. iccirco à iudicibus fortaſſe prætermiſſam eſſe arbitrantur, quòd ſit ipſis reſeruata. deinde etiam in reliquum tempus diligentiſſime ſancit, ut, quod quiſque imperator habeat pecuniæ, protinus ad decemuiros deferat. hic tamen excipit* Pompeium, *ſimillime, ut mihi uidetur, atque in illa lege, qua peregrini* Roma *eijciuntur,* Glaucippus *excipitur: non enim hac exceptione unus afficitur beneficio, ſed unus priuatur iniuria. ſed cui manubias remittit, huius uectigalia inuadit: iubet enim pecuniam, ſi qua poſt nos conſules ex nouis uectigalibus recipiatur, hac uti decemuiros. quaſi uero non intelligamus, hæc eos uectigalia, quæ* Cn. Pompeius *ad-*

iunxerit, uendere cogitare. Videtis iam P. C. omnibus rebus. & modis conſtructam, & coaceruatam pecuniam decemuiralem. minuetur huius pecuniæ inuidia: conſumetur enim in agrorum emptionibus. optime. quis ergo emet agros iſtos? ijdem decemuiri: tu Rulle (miſſos enim facio cæteros) emes, quos uoles: uendes, quos uoles: utrunque horum facies, quanti uoles: cauet enim uir optimus, ne emat ab inuito. quaſi uero non intelligamus, ab inuito emere, iniurioſum eſſe; ab non inuito, quæſtuoſum. quantum tibi agri uendet, ut alios omittam, ſocer tuus? &, ſi ego eius æquitatem animi probe noui, uendet non inuitus. facient idem cæteri libenter, ut poſſeſſionis inuidiam pecunia commutent; accipiant, quod cupiunt; dent, quod retinere uix poſſunt. Nunc proſpicite omnium rerum infinitam atque intolerandam licentiam. pecunia coacta eſt ad agros emendos: ij porro ab inuitis non ementur: ſi conſenſerint poſſeſſores non uendere, quid futurum eſt? referetur pecunia? non licet: exigetur? uetat. uerum eſto: nihil eſt, quod non emi poſſit, ſi tantum des, quantum uelit uenditor. ſpoliemus orbem terrarum, uendamus uectigalia, effundamus ærarium, ut, locupletatis aut inuidiæ, aut peſtilentiæ poſſeſſoribus, agri tamen emantur. quid? tum quæ erit in iſtos agros deductio? quæ totius rei ratio, atque deſcriptio? deducentur, inquit, coloniæ: quò? quorum hominum? in quæ loca? quis enim non uidet, in colonijs eſſe hæc omnia conſideranda? tibi nos Rulle, & iſtis tuis harum omnium rerum machinatoribus totam Italiam inermem tradituros exiſtimaſti,

quam præſidijs confirmaretis, colonijs occuparetis, omnibus uinclis deuinctam, & conſtrictam teneretis? ubi enim cauetur, ne in Ianiculo coloniam conſtituatis? ne urbem hanc urbe alia premere, atque urgere poſſitis? non faciemus, inquit. primum neſcio: deinde timeo: poſtremo non committam, ut ueſtro beneficio potius, quàm noſtro conſilio, ſalui eſſe poſſimus.

Quòd uero totam Italiam ueſtris colonis complere uoluiſtis, id cuiuſmodi eſſet, neminem'ne noſtrum intellecturum exiſtimaſtis? ſcriptum eſt enim, quæ in municipia, quasq; in colonias decemuiri uelint, deducant colonos, quos uelint; & ijs agros aſſignent, quibus in locis uelint: ut, cum totam Italiam militibus ſuis occuparint, uobis non modo dignitatis retinendæ, ſed ne libertatis quidem recuperandæ ſpes relinquatur. atque hæc à me ſuſpicionibus, & coniectura coarguuntur. Iam omnis omnium tolletur error: iam aperte oſtendent, ſibi nomen huius reip. ſedem urbis atque imperij, denique hoc templum Iouis Optimi Maximi, atque hanc arcem omnium gentium diſplicere. Capuam deduci colonos uolunt. illam urbem huic urbi rurſus opponere, illuc opes ſuas deferre, et imperij nomen transferre cogitant. qui locus, propter ubertatem agrorum, abundantiamq; rerum omnium, ſuperbiam, & crudelitatem genuiſſe dicitur; ibi noſtri coloni, delecti ad omne facinus, à decemuiris collocabuntur. & credo, qua in urbe homines in ueteri dignitate, fortunaq; nati copiam rerum moderate ferre non potuerunt, in ea iſti ueſtri ſatellites modeſte inſolentiam ſuam continebunt. maiores noſtri Capua magiſtratus, ſe-

natum, conſilium commune, omnia denique inſignia reip. ſuſtulerunt, neque aliud quidquam niſi inane nomen Capuæ reliquerunt: non crudelitate: quid enim illis fuit clementius, qui etiam externis hoſtibus uictis ſua ſæpiſſime reddiderunt? ſed conſilio, quòd uidebant, ſi quod reip. ueſtigium illis mœnibus contineretur, urbem ipſam imperio domicilium præbere poſſe. uos hæc, niſi euertere remp. cuperetis, ac uobis nouam dominationem comparare, credo, quàm pernicioſa eſſent, non uideretis. quid enim cauendum eſt in colonijs deducendis? ſi luxuries, Annibalem ipſum Capua corrupit: ſi ſuperbia, nata inibi eſſe ex Campanorum faſtidio uidetur: ſi præſidium, non præponitur huic urbi iſta colonia, ſed opponitur. at quemad modum armatur, dij immortales? nam bello Punico quidquid potuit Capua, potuit ipſa per ſeſe: nunc omnes urbes, quæ circum Capuam ſunt, à colonis per eoſdem decemuiros occupabuntur: hanc enim ob cauſam permittit ipſa lex, in omnia, quæ uelint, oppida colonos ut decemuiri deducant, quos uelint. atque his colonis agrum Campanum & Stellatem campum diuidi iubet. non queror diminutionem uectigalium, non flagitium huius iacturæ, atque damni: prætermitto illa, quæ, nemo eſt, quin grauiſſime & ueriſſime conqueri poſſit, nos caput patrimonij publici, pulcherrimam populi R. poſſeſſionem, ſubſidium annonæ, horreum belli, ſub ſigno, clauſtriſq; reip. poſitum uectigal ſeruare non potuiſſe; eum denique nos agrum P. Rullo conceſſiſſe, qui ager ipſe per ſeſe & Syllanæ dominationi, & Gracchorum largitioni reſtitiſſet:

non dico, ſolum hoc in rep. uectigal eſſe, quod amiſſis alijs remaneat, intermiſſis non conquieſcat; in pace niteat, in bello non obſoleſcat; militem ſuſtentet, hoſtem non pertimeſcat: prætermitto omnem hanc orationem, & concioni reſeruo: de periculo ſalutis ac libertatis loquor. quid enim exiſtimatis integrum uobis in rep. fore, aut in ueſtra libertate, ac dignitate retinendum, cum Rullus, *atque ij, quos multo magis quàm* Rullum *timetis, cum omni egentium atque improborum manu, cum omnibus copijs, cum omni argento, & auro* Capuam, *& urbes circa* Capuam *occuparint? his ego rebus* P. C. *reſiſtam uehementer atque acriter, neque patiar homines ea me conſule expromere, quæ contra remp. diu cogitarint.* Erraſtis Rulle *uehementer & tu, & nonnulli collegæ tui, qui ſperaſtis uos contra conſulem, ueritate, non oſtentatione popularem, poſſe in euertenda rep. populares exiſtimari. laceſſo uos, in concionem uoco, populo* R. *diſceptatore uti uolo: etenim, ut circumſpiciamus omnia, quæ populo grata atque iucunda ſunt, nihil tam populare, quàm pacem, quàm concordiam, quàm otium, reperiemus. ſolicitam mihi ciuitatem ſuſpicione, ſuſpenſam metu, perturbatam ueſtris legibus, & concionibus, & ſeditionibus tradidiſtis: ſpem improbis oſtendiſtis, timorem bonis inieciſtis: fidem de foro, dignitatem de rep. ſuſtuliſtis. hoc motu, atque hac perturbatione animorum, atque rerum cum populo* R. *uox, & auctoritas conſulis repente in tantis tenebris illuxerit; cum oſtenderit nihil eſſe metuendum, nullum exercitum, nullam manum, nullas colonias, nullam uenditionem uectigalium,*

nullum imperium nouum, nullum regnum decemuirale, nullam alteram Romam, *neque aliam ſedem imperij nobis conſulibus futuram, ſummamq́; tranquillitatem pacis atque otij: uerendum, credo, nobis erit, ne ueſtra iſta præclara lex agraria magis popularis eſſe uideatur. cum uero ſcelera conſiliorum ueſtrorum, fraudemq́; legis & inſidias, quæ ipſi populo* R. *à popularibus tribunis pl. fiant: pertimeſcam, credo, ne mihi non liceat contra uos in concione conſiſtere: præſertim cum mihi deliberatum & conſtitutum ſit, ita gerere conſulatum, quo uno modo geri grauiter & libere poteſt, ut neque prouinciam, neque honorem, neque ornamentum aliquod, aut commodum, neque rem ullam, quæ à tribuno pl. impediri poſſit, appetiturus ſim. dicit frequentiſſimo ſenatu conſul calendis* Ian. *ſeſe, ſi ſtatus hic reip. maneat, neque aliud negotium extiterit, quod honeſte ſubterfugere non poſſit, in prouinciam non iturum. ſic me in hoc magiſtratu geram populi* R. *ut poſſim tribunum pl. reip. iratum coercere, mihi iratum contemnere. quamobrem per deos immortales colligite uos tribuni pl. deſerite eos, à quibus, niſi proſpicitis, breui tempore deſeremini: conſpirate nobiſcum: conſentite cum bonis: communem remp. communi ſtudio, atque amore defendite. multa ſunt occulta reip. uulnera, multa nefariorum ciuium pernicioſa conſilia: nullum externum periculum eſt: non rex, non gens ulla, non natio pertimeſcenda eſt: incluſum malum, inteſtinum, ac domeſticum eſt. huic pro ſe quiſque noſtrum mederi, atque hoc omnes ſanare uelle debemus. erratis, ſi ſenatum probare ea, quæ dicuntur à me, pu-*

tatis; populum autem eſſe in alia uoluntate. omnes, qui ſe incolumes uolent, ſequentur auctoritatem conſulis ſoluti à cupiditatibus, liberi à delictis, cauti in periculis, non timidi in contentionibus. quòd ſi quis ueſtrum ſpe ducitur, ſe poſſe turbulenta ratione honori uelificari ſuo: primum me conſule id ſperare deſiſtat: deinde habeat me ipſum ſibi documento, quem equeſtri ortum loco conſulem uidet, quæ uitæ uia facillime uiros bonos ad honorem dignitatemq́; perducat. quòd ſi uos ueſtrum mihi ſtudium P.C. *ad communem dignitatem defendendam profitemini: perficiam profecto, id quod maxime reſp. deſiderat, ut huius ordinis auctoritas, quæ apud maiores noſtros fuit, eadem nunc longo interuallo reip. reſtituta eſſe uideatur.*

DE LEGE AGRARIA CONTRA P. SERVILIVM RVLLVM TRIB. PL. AD POPVLVM. ORATIO XVI.

e

ST *hoc in more poſitum Quirites, inſtitutóq; maiorum, ut ij, qui beneficio ueſtro imagines familiæ ſuæ conſecuti ſunt, eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficij ueſtri cum ſuorum laude coniungant. qua in oratione nonnulli aliquando digni maiorum loco reperiuntur: plerique autem hoc perficiunt, ut tantum maioribus eorum debitum eſſe uideatur, unde, etiam quod poſteris ſolueretur, redundaret. mihi quidem apud uos de meis maioribus dicendi facultas non datur: non quòd non tales fuerint, quales nos illorum ſanguine creatos, diſciplinísq; inſtitutos uidetis: ſed quòd laude populari, atque honoris ueſtri luce caruerunt. de me autem ipſo, uereor ne arrogantis ſit, apud uos dicere; ingrati, tacere. nam et, quibus ſtudijs hanc dignitatem conſecutus ſim, memet ipſum commemorare perquam graue eſt; & ſilere de tantis ueſtris beneficijs nullo modo poſſum. quare adhibebitur à me certa ratio, moderatióq; dicendi; ut, quid à uobis acceperim, commemorem; quare dignus ueſtro ſummo honore, ſingularíq; iudicio ſim, ipſe modice dicam, ſi neceſſe erit; uos eoſdem exiſtimaturos putem, qui iudicauiſtis. Me perlongo interuallo prope memoriæ, temporumq́; noſtrorum primum, hominem nouum, conſulem feciſtis: & eum locum,*

quem nobilitas præſidijs firmatum, atque omni ratio-ne obuallatum tenebat, me duce reſcidiſtis, uirtutiq́; in poſterum patere uoluiſtis: neque me tantummodo con-ſulem, quod eſt ipſum per ſeſe ampliſſimum, ſed ita fe ciſtis, quo modo pauci nobiles in hac ciuitate conſules fa cti ſunt, nouus ante me nemo. nam profecto ſi recor-dari uolueritis de nouis hominibus, reperietis, eos, qui ſine repulſa conſules facti ſunt, diuturno labore, atque aliqua occaſione eſſe factos, cum multis annis poſt pe-tiſſent, quàm prætores fuiſſent, aliquanto ſerius, quàm per ætatem, ac per leges liceret; qui autem an-no ſuo petierint, ſine repulſa non eſſe factos: me eſſe unum ex omnibus nouis hominibus, de quibus memi-niſſe poſſimus, qui conſulatum petierim, cum primum licitum ſit; conſul factus ſim, cum primum petierim: ut ueſter honos ad mei temporis diem petitus, non ad alienæ petitionis occaſionem interceptus, nec diuturnis precibus efflagitatus, ſed dignitate impetratus eſſe ui-deatur. eſt illud ampliſſimum, quod paulo ante com-memoraui, Quirites, quòd hoc honore ex nouis homini-bus primum me multis poſthabitis affeciſtis, quòd pri-ma petitione, quòd anno meo: ſed tamen magnificen-tius, atque ornatius eſſe illo nihil poteſt, quòd meis comi tijs non tabellam indicem tacitæ libertatis, ſed uocem ui-uam præ uobis indicem ueſtrarum erga me uolunta-tum, ac ſtudiorum tuliſtis. itaque me non extrema tri bus ſuffragiorum, ſed primi illi ueſtri concurſus, ne-que ſingulæ uoces præconum, ſed una uoce uniuerſus populus R. conſulem declarauit. hoc ego tam inſigne, tam ſingulare ueſtrum beneficium Quirites cum ad

animi mei fructum, atque lætitiam duco eſſe permagnum, tum ad curam, ſolicitudinemq́; multo maius: uerſantur enim Quirites in animo meo multæ, & graues cogitationes, quæ mihi nullam partem neque diurnæ neque nocturnæ quietis impartiunt: primum tuendi conſulatus: quæ cum omnibus eſt difficilis, & magna ratio, tum uero mihi præter cæteros; cui errato nulla uenia, recte facto exigua laus, & ab inuitis expreſſa proponitur, non dubitanti fidele conſilium, non laboranti certum ſubſidium nobilitatis oſtenditur. quòd ſi ſolus in diſcrimen aliquod adducerer, ferrem Quirites animo æquiore: ſed mihi uidentur certi homines, ſi qua in re me non modo conſilio, uerum etiam caſu lapſum eſſe arbitrabuntur, uos uniuerſos, qui me antetuleritis nobilitati, uituperaturi. mihi autem Quirites omnia potius perpetienda eſſe duco, quàm non ita gerendum conſulatum, ut in omnibus meis factis, atque conſilijs ueſtrum de me factum, conſiliumq́; laudetur. accedit etiam ille mihi ſummus labor, ac difficillima ratio conſulatus gerendi, quòd non eadem, qua ſuperioribus conſulibus, lege, & conditione utendum eſſe decreui: qui aditum huius loci, conſpectumq́; ueſtrum partim magnopere fugerunt, partim non uehementer ſecuti ſunt. ego autem non ſolum hoc in loco dicam, ubi eſt id dictu facillimum; ſed in ipſo ſenatu, in quo eſſe locus huic uoci non uidebatur, popularem me futurum eſſe conſulem, prima mea illa oratione calendis Ian. dixi: neque enim ullo modo facere poſſem, ut, cum me intelligam non hominum potentium ſtudio, non excellentibus gratijs paucorum, ſed uniuerſi populi R. iu=

dicio conſulem ita factum, ut nobiliſſimis hominibus longe præponerer, non & in hoc magiſtratu, & in omni uita eſſem popularis. ſed mihi ad huiuſce uerbi uim, & interpretationem uehementer opus eſt ueſtra ſapientia: uerſatur enim magnus error propter inſidioſas nonnullorum ſimulationes; qui cum populi non ſolum commoda, uerum etiam ſalutem oppugnant, & impediunt, oratione aſſequi uolunt, ut populares eſſe uideantur. ego, qualem calendis Ian. *acceperim remp. Quirites, intelligo, plenam ſolicitudinis, plenam timoris, in qua nihil erat mali, nihil aduerſi, quod non boni metuerent, improbi expectarent. omnia turbulenta conſilia contra hunc reip. ſtatum, & contra ueſtrum otium partim iniri, partim nobis conſulibus deſignatis inita eſſe dicebantur. ſublata erat de foro fides, non ictu aliquo nouæ calamitatis, ſed ſuſpicione, ac perturbatione iudiciorum, infirmatione rerum iudicatarum: nouæ dominationes, extraordinaria non imperia, ſed regna quæri putabantur. quæ cum ego non ſolum ſuſpicarer, ſed plane cernerem; neque enim obſcure gerebantur: dixi in ſenatu, in hoc magiſtratu me popularem conſulem futurum: quid enim eſt tam populare, quàm pax? qua non modo ij, quibus natura ſenſum dedit, ſed etiam tecta, atque agri mihi lætari uidentur. quid tam populare, quàm libertas? quam non ſolum ab hominibus, uerum etiam à beſtijs expeti, atque omnibus rebus anteponi uidetis. quid tam populare, quàm otium? quod ita iucundum eſt, ut & uos, & maiores ueſtri, & fortiſſimus quiſque uir maxi-*

mos labores ſuſcipiendos putet, ut aliquando in otio poſſit eſſe, præſertim in imperio, ac dignitate: qui iccirco etiam maioribus noſtris præcipuam laudem, gratiamq; debemus, quòd eorum labore eſt factum, ut impune in otio eſſe poſſemus. quare qui poſſum non eſſe popularis, cum uideam hæc omnia Quirites, pacem externam, libertatem propriam generis, ac nominis ueſtri, otium domeſticum, denique omnia, quæ uobis cara, atque ampla ſunt, in fidem, & quodam modo in patrocinium mei conſulatus eſſe collata? neque enim Quirites illud uobis iucundum, aut populare debet uideri, largitio aliqua promulgata, quæ uerbis oſtentari poteſt; re uera fieri, niſi exhauſto ærario, nullo pacto poteſt. neque uero illa popularia ſunt exiſtimanda, iudiciorum perturbationes, rerum iudicatarum infirmationes, reſtitutio damnatorum, qui ciuitatum afflictarum perditis iam rebus extremi exitiorum ſolent eſſe exitus: neque, ſi qui agros populo R. pollicentur, ſi aliud quiddam obſcure moliuntur, aliud ſpe ac ſpecie ſimulationis oſtentant, populares exiſtimandi ſunt. nam uere dicam Quirites, genus ipſum legis agrariæ uituperare non poſſum: uenit enim mihi in mentem, duos clariſſimos, amantiſſimos plebis Romanæ uiros, Ti. & C. Gracchos plebem in agris publicis conſtituiſſe, qui agri à priuatis antea poſſidebantur. non ſum autem ego is conſul, qui, ut plerique, nefas eſſe arbitrer, Gracchos laudare, quorum conſilijs, ſapientia, legibus multas eſſe uideo reip. partes conſtitutas. itaque, ut initio mihi deſignato conſuli nunciabatur, legem agrariam tribunos pl. deſignatos conſcribere, cupiebam,

quid

quid cogitarent, cognoſcere: etenim arbitrabar, quoniam eodem anno gerendi nobis eſſent magiſtratus, eſſe aliquam oportere inter nos bene adminiſtrandæ reip. ſocietatem. cum familiariter me in eorum ſermonem inſinuarem, ac darem, celabar, excludebar: & , cum oſtenderem, ſi lex utilis plebi Romanæ *mihi uideretur, auctorem me, atque adiutorem futurum, tamen aſpernabantur hanc liberalitatem meam: negabant me adduci poſſe, ut ullam largitionem probarem. finem feci offerendi mei, ne forte mea ſedulitas aut inſidioſa, aut impudens uideretur. interea non deſiſtebant clam inter ſe conuenire, priuatos quoſdam adhibere, ad ſuos cœtus occultos noctem adiungere, & ſolitudinem. quibus rebus quanto in metu fuerimus, ex ueſtra ſolicitudine, in qua illis temporibus fuiſtis, facile aſſequi coniectura poteritis. ineunt tandem magiſtratus tribuni pl. concio tandem expectata* P. Rulli, *quòd & princeps erat agrariæ legis, & truculentius ſe gerebat, quàm cæteri: iam deſignatus alio uultu, alio uocis ſono, alio inceſſu eſſe meditabatur, ueſtitu obſoletiore, corpore inculto, & horrido, capillatior quàm ante, barbáq; maiore, ut oculis & aſpectu denunciare omnibus uim tribunitiam, & minitari reip. uideretur. legem hominis, concionemq́; expectabam. lex initio nulla proponitur: concionem in primis aduocari iubet. ſumma cum expectatione concurritur. explicat orationem ſane longam, & uerbis ualde bonis. unum erat, quod mihi uitioſum uidebatur, quòd tanta ex frequentia inueniri nemo potuit, qui intelligere poſſet, quid diceret. hoc ille utrum inſidiarum cauſa fecerit, an hoc genere eloquentiæ dele-*

ctetur, neſcio. tamen ſi qui acutiores in concione ſteterant, de lege agraria neſcio quid uoluiſſe eum dicere ſuſpicabantur. aliquando tandem me deſignato lex in publicum proponitur: concurrunt iuſſu meo plures uno tempore librarij: deſcriptam legem ad me afferunt. omni hoc uobis ratione confirmare poſſum Quirites, hoc animo me ad legendam legem, cognoſcendamq́; ueniſſe, ut, ſi eam uobis accommodatam, atque utilem eſſe intelligerem, auctor eius, atque adiutor eſſem. non enim natura, neque diſſidio, neque odio penitus inſito bellum neſcio quod habet ſuſceptum conſulatus cum tribunatu; quia perſæpe ſeditioſis atque improbis tribunis pl. boni & fortes conſules obſtiterunt, et quia uis tribunicia nonnunquam libidini reſtitit conſulari. non poteſtatum diſſimilitudo, ſed animorum diſiunctio diſſenſionem facit. itaque hoc animo legem ſumpſi in manus, ut eam cuperem eſſe aptam ueſtris commodis, & eiuſmodi, quam conſul re, non oratione popularis & honeſte, & libenter poſſet defendere. atqui ego à primo capite legis uſque ad extremum reperio Quirites, nihil aliud cogitatum, nihil aliud ſuſceptum, nihil aliud actum, niſi uti decem reges ærarij, uectigalium, prouinciarum omnium, totius reip. regnorum, liberorum populorum, orbis denique terrarum domini conſtituerentur legis agrariæ ſimulatione, atque nomine. ſic confirmo Quirites, hac lege agraria, pulchra, atque populari, dari uobis nihil, condonari certis hominibus omnia; oſtentari populo R. agros, eripi etiam libertatem; priuatorum pecunias augeri, publicas exhauriri; denique, quod eſt indigniſſimum, per tribunum pl. quem maio-

res præſidem libertatis, cuſtodemq́; eſſe uoluerunt, reges in ciuitate conſtitui. quæ cum expoſuero: ſi falſa uobis uidebuntur eſſe, ſequar auctoritatem ueſtram, mutabo meam ſententiam: ſin inſidias fieri libertati ueſtræ ſimulatione largitionis intelligetis, nolitote dubitare plurimo ſudore, & ſanguine maiorum ueſtrorum partam, uobisq́; traditam libertatem, nullo ueſtro labore, conſule adiutore defendere. Primum *caput eſt legis agrariæ: quo, ut illi putant, tentamini leuiter, quo animo libertatis ueſtræ diminutionem ferre poſſitis. iubet enim, tribunum pl. qui eam legem tulerit, creare decemuiros per tribus ſeptem decem, ut, quem nouem tribus fecerint, is decemuir ſit. hic quæro, quam ob cauſam initium rerum, ac legum ſuarum hinc duxerit, ut populus* R. *ſuffragio priuaretur? toties legibus agrarijs curatores conſtituti ſunt, triumuiri, quinqueuiri, decemuiri: quæro, à populari tribuno pl. ecquando niſi per* XXXV *tribus creati ſint? etenim cum omnes poteſtates, imperia, curationes ab uniuerſo populo* R. *proficiſci conuenit, tum eas profecto maxime, quæ conſtituuntur ad populi fructum aliquem, & commodum; in quo & uniuerſi deligant, quem populo* R. *maxime conſulturum putent; & unuſquiſque ſtudio, & ſuffragio ſuo uiam ſibi ad beneficium impetrandum munire poſſit. hoc tribuno pl. potiſſimum uenit in mentem, populum* R. *uniuerſum priuare ſuffragijs, paucas tribus non certa conditione iuris, ſed ſortis beneficio fortuito ad uſurpandam libertatem uocare.* Item, *inquit, eodemq́; modo, capite altero, ut comitijs pontificis maximi. ne hoc quidem uidit, maiores noſtros tam fuiſſe po-*

pulares, ut, quod per populum creari fas non erat, propter religionem ſacrorum, in eo tamen, propter amplitudinem ſacerdotij, uoluerint populo ſupplicari. atque hoc idem de cæteris ſacerdotijs Cn. Domitius *trib. pl. uir clariſſimus tulit; quòd populus per religionem ſacerdotia mandare non poterat, ut minor pars populi uocaretur; ab ea parte qui eſſet factus, is à collegio cooptaretur. uidete, quid interſit inter* Cn. Domitium *trib. pl. hominem nobiliſſimum, &* P. Rullum*: qui tentauit, ut opinor, patientiam ueſtram, cum ſe nobilem eſſe diceret.* Domitius, *quod, per cerimonias, populi fieri non poterat; ratione aſſecutus eſt, ut id, quoad poſſet, quoad fas eſſet, quoad liceret, populi ad partes daret: hic, quod populi proprium ſemper fuit, quod nemo imminuit, nemo immutauit, quin ij, qui populo agros eſſent aſſignaturi, ante acciperent à populo beneficium, quàm darent, id totum eripere uobis, atque è manibus extorquere conatus eſt. ille, quod dari populo nullo modo poterat, tamen quodam modo dedit: hic, quod adimi nullo pacto poterat poteſtate, quadam ratione eripere conatur. quæret quiſpiam, in tanta iniuria, tantáq; impudentia quid ſpectarit. non defuit conſilium: fides erga plebem* Romanam, *æquitas in uos, libertatemq́; ueſtram uehementer defuit. iubet enim comitia decemuiris habere creandis eum, qui legem tulerit. hoc dicam planius. iubet* Rullus, *homo non cupidus, neque appetens, habere comitia* Rullum*. non dum reprehendo. uideo feciſſe alios. illud, quod nemo fecit, de minore parte populi, quò pertineat, uidete. habebit comitia: uolet eos renunciare, quibus regia poteſtas hac lege quæritur. uniuer-*

ſo populo neque ipſe committit, neque illi horum conſiliorum auctores committi recte putant poſſe. ſortietur tribus idem Rullus, *homo felix: educet, quas uolet, tribus: quos nouem tribus decemuiros fecerint ab eodem* Rullo *eductæ, hos omnium rerum, ut iam oſtendam, dominos habebimus. atque ij, ut grati, ac memores beneficij eſſe uideantur, aliquid ſe nouem tribuum notis hominibus debere confitebuntur: reliquis uero ſex & XX tribubus, nihil erit, quod non putent poſſe ſuo iure denegare. quos tandem igitur decemuiros creari uult? ſe primum. qui licet? leges enim ſunt ueteres, neque eæ conſulares, ſi quid intereſſe hoc arbitramini, ſed tribunitiæ, uobis, maioribusq́; ueſtris uehementer gratæ, atque iucundæ.* Licinia *eſt lex, atque altera* Ebutia*: quæ non modo eum, qui tulerit de aliqua curatione, ac poteſtate, ſed etiam collegas eius, cognatos, affines excipit, ne eis ea poteſtas, curatió ue mandetur. etenim ſi populo conſulis: remoue te à ſuſpicione alicuius tui commodi: fac fidem, te nihil niſi populi utilitatem, & fructum quærere: ſine ad alios poteſtatem, ad te gratiam beneficij tui peruenire. nam hoc quidem uix eſt liberi populi, uix ueſtrorum animorum, ac magnificentiæ. quis legem tulit?* Rullus. *quis maiorem partem populi, ſuffragijs priuauit?* Rullus. *quis comitijs præfuit?* Rullus. *quis tribus, quas uoluit, uocauit, nullo cuſtode ſortitus? quis decemuiros, quos uoluit, renunciauit? idem* Rullus. *quem principem renunciauit?* Rullum. *uix mehercule ſeruis hoc eum ſuis, non uobis omnium gentium dominis, probaturum arbitrarer. optimæ leges igitur hac lege ſine ulla exceptione tollentur. idem legis*

ſibi ſua lege curationem petet: idem, maiore parte populi ſuffragijs ſpoliata, comitia habebit: quos uolet, atque in ijs ſe ipſum, renunciabit: & uidelicet collegas ſuos, adſcriptores legis agrariæ, non repudiabit, à quibus ei locus primus inuidiæ in præſcriptione legis conceſſus eſt: cæteri fructus omnium rerum, qui in ſpe legis huius poſiti ſunt, communi cautione, atque æqua ſibi parte retinentur. at uidete hominis diligentiam, ſi aut Rullum *cogitaſſe, aut ſi* Rullo *potuiſſe in mentem uenire arbitramini. uiderunt ij, qui hæc machinabantur; ſi uobis ex omni populo deligendi poteſtas eſſet data, quæcunque res eſſet, in qua fides, integritas, uirtus, auctoritas quæreretur, uos eam ſine dubitatione ad* Cn. Pompeium *principem delaturos. etenim quem unum ex cunctis delegiſſetis, ut eum omnibus omnium gentium bellis terra, & mari præponeretis, certe in decemuiris faciendis, ſiue fides haberetur, ſiue honos, & committi huic optime, & ornari hunc iuſtiſſime poſſe intelligebant. itaque excipitur hac lege non adoleſcentia, non legitimum aliquod impedimentum, non poteſtas, non magiſtratus ullus alijs negotijs, ac legibus impeditus, reus denique, quo minus decemuir fieri poſſit. præſentem enim profiteri iubet. quod nulla alia in lege unquam fuit, ne in ijs quidem magiſtratibus, quorum certus ordo eſt. timebat enim* Pompeius*, ne, ſi adeſſet, ferri non poſſet; aut ne, ſi accepta lex eſſet, illum ſibi collegam aſcriberetis cuſtodem ac uindicem cupiditatum.* Hic *quoniam uideo uos hominis dignitate, et contumelia legis eſſe commotos; renouabo illud, quod initio dixi, regnum comparari, libertatem ueſtram hac lege*

ſunditus tolli. an uos aliter exiſtimabatis, cum ad omnia ueſtra pauci homines cupiditatis oculos adieciſſent, non eos in primis id acturos, ut ex omni cuſtodia ueſtræ libertatis, ex omni poteſtate, curatione, patrocinio ueſtrorum commodorum Cn. Pompeius *depelleretur? uiderunt, & uident, ſi per imprudentiam ueſtram, negligentiam meam, legem incognitam acceperitis, fore uti poſtea cognitis inſidijs, cum decemuiros crearetis, tum uitijs omnibus, et ſceleribus legis* Cn. Pompeij *præſidium opponendum putetis. & hoc paruum argumentum uobis erit, à certis hominibus dominationem, poteſtatemq́; omnium rerum quæri, cum uideatis eum, quem cuſtodem ueſtræ libertatis fore uideant, expertem fieri dignitatis?* Cognoſcite *nunc, quæ poteſtas decemuiris, & quanta detur. primum lege curiata decemuiros ornat. iam hoc inauditum, & plane nouo more, uti curiata lege magiſtratus detur, cui nullis comitijs ante ſit datus. eam legem ab eo prætore, qui ſit primus factus, ferri iubet: at quo modo? ut ij decemuiratum habeant, quos plebs deſignauerit. oblitus eſt, nullos à plebe deſignari. & is orbem terrarum conſtringit nouis legibus, qui, quid in ſecundo capite ſcriptum eſt, non meminit in tertio. atque hic perſpicuum eſt, quid iuris à maioribus acceperitis, quid ab hoc tribuno pl. uobis relinquatur. maiores de omnibus magiſtratibus bis uós ſententiam ferre uoluerunt. nam centuriata lex cenſoribus ferebatur, cum curiata cæteris patricijs magiſtratibus: tum iterum de eiſdem iudicabatur; ut eſſet reprehendendi poteſtas, ſi populum beneficij ſui pœniteret. nunc quia prima illa comitia te-*

netis centuriata, & tributa: curiata tantum auſpicio= rum cauſa remanſerunt. hic autem tribunus pl. quia uidebat poteſtatem neminem iniuſſu populi, aut plebis poſſe habere; curiatis ea comitijs, quæ uos non ſini= tis, confirmauit; tributa, quæ ueſtra erant, ſuſtulit. ita cum maiores binis comitijs uoluerint uos de ſingulis magiſtratibus iudicare, hic homo popularis ne unam quidem populo comitiorum poteſtatem reliquit. ſed ui= dete hominis religionem, & diligentiam. uidit, & perſpexit, ſine curiata lege decemuiros habere poteſta= tem non poſſe, quoniam per nouem tribus eſſent con= ſtituti. iubet ferri de his legem curiatam: prætori im= perat. quàm id ipſum abſurde, nihil ad me attinet: iubet enim, qui primus ſit prætor factus, eum legem cu riatam ferre: ſin is ferre non poſſit, qui poſtremus ſit: ut aut luſiſſe in tantis rebus, aut profecto neſcio quid ſpectaſſe uideatur. uerum hoc, quod eſt aut ita peruer ſum, ut ridiculum; aut ita malitioſum, ut obſcurum ſit; relinquamus: ad religionem hominis reuertamur. uidet, ſine lege curiata nihil agi per decemuiros poſſe. quid poſtea, ſi ea lata non erit? attẽdite ingenium. tum ij decemuiri, inquit, eodem iure ſint, quo qui optima le= ge. ſi hoc fieri poteſt, ut in hac ciuitate, quæ longe iure li bertatis cæteris ciuitatibus antecellit, quiſquam nullis co mitijs imperium, aut poteſtatẽ aſſequi poſſit: quid atti= net tertio capite, legem curiatam ferre, iubere, quoniam quarto permittas, ut ſine lege curiata idem iuris habeãt, quod haberent, ſi optima lege à populo eſſent creati? re= ges cõſtituuntur, non decemuiri, Quirites: hiq; ab ijs ini tijs, fundamentiſq; naſcuntur, ut, non modo cum ge=

rere cœperint, ſed etiam cum conſtituentur, omne ue=ſtrum ius, poteſtas, libertasq́; tollatur. at uidete, quàm diligenter retineat ius tribunitiæ poteſtatis. conſulibus legem curiatam ferentibus à trib. pl. ſæpe eſt interceſ=ſum. neque tamen nos id querimur, eſſe hanc tribunorū pl. poteſtatem: tantummodo ſi quis ea poteſtate temere eſt uſus, exiſtimamus. hic trib. pl. legi curiatæ, quam prætor ferat, adimit intercedendi poteſtatem. atque hoc cum in eo reprehendendum eſt, quòd per trib. pl. tribunitia poteſtas minuitur: tum in eo deridendum, quòd conſuli, ſi legem curiatam non habet, attingere rem militarem non licet; hic, qui uetat intercedere, po=teſtatem, etiam ſi interceſſum ſit, tamen eandem con=ſtituit, quam ſi lata eſſet lex: ut non intelligam, qua=re aut hic uetet intercedere, aut quenquam interceſſu=rum putet, cum interceſſio ſtultitiam interceſſoris ſi=gnificatura ſit, non rem impeditura. Sint igitur decemuiri neque ueris comitijs, hoc eſt populi ſuffra=gijs, neque illis ad ſpeciem, atque ad uſurpationem ue=tuſtatis per XXX lictores auſpiciorum cauſa adum=bratis, conſtituti. Videte nunc, eos, qui à uobis nihil poteſtatis acceperint, quanto maioribus ornamen tis afficiat, quàm omnes nos affecti ſumus, quibus uos ampliſſimas poteſtates dediſtis. iubet auſpicij coloniarum deducendarum cauſa decemuiros habere pullarios. eo=dem iure, inquit, quo habuerunt treſuiri lege Sempro nia. audes etiam Rulle mentionem facere legis Sempro=niæ? nec te ea lex ipſa cõmonet, treſuiros illos XXXV tribuum ſuffragio eſſe creatos? & cum tu à Ti. Grac chi æquitate, ac pudore longiſſime remotus ſis: id, quod

diſſimillima ratione factum ſit, eodem iure putas eſſe oportere? dat præterea poteſtatem, uerbo prætoriam, re uera regiam: definit in quinquennium: facit ſempiternam: tantis enim confirmat opibus, & copijs, ut inuitis eripi nullo modo poſſit. deinde ornat apparitoribus, ſcribis, librarijs, præconibus, architectis, præterea mulis, tabernaculis, centurijs, ſupellectili: ſumptum haurit ex ærario: ſuppeditat à ſocijs: ianitores ex equeſtri loco ducentos in annos ſingulos, ſtipatores corporis conſtituit, eoſdem miniſtros, & ſatellites poteſtatis. formam adhuc habetis Quirites, & ſpeciem ipſam tyrannorum: inſignia uidetis poteſtatis, nondum ipſam poteſtatem. dixerit enim fortaſſe quiſpiam: quid me iſta lædunt, ſcriba, lictor, præco, pullarius? omnia ſunt hæc huiuſmodi Quirites, ut, ea qui habeat ſine ueſtris ſuffragijs, aut rex non ferendus, aut priuatus furioſus eſſe uideatur. perſpicite, quanta poteſtas permittatur: non priuatorum inſaniam, ſed intolerantiam regum eſſe dicetis. primum permittitur infinita poteſtas innumerabilis pecuniæ conficiendæ de ueſtris uectigalibus non fruendis, ſed alienandis. deinde orbis terrarum, gentiumq; omnium datur cognitio ſine conſilio, pœna ſine prouocatione, animaduerſio ſine auxilio. iudicare per quinquennium uel de conſulibus, uel de ipſis tribunis pl. poterunt. de illis interea nemo iudicabit. magiſtratus his gerere licebit, cauſam dicere non licebit: emere agros à quibus uolent, uel quos uolent, quàm uolent magno poterunt: colonias deducere nouas, renouare ueteres, totam Italiam ſuis colonijs, ut complere liceat, permittitur: omnes pro-

uincias obeundi, liberos populos agris multandi, regnorum uel dãdorum ſumma poteſtas datur: cum uelint, Romæ eſſe; cum commodum ſit: quacunque uelint, ſummo cum imperio, iudicioq; omnium rerum uagari ut liceat, conceditur: interea diſſoluant iudicia publica: de conſilijs abducant, quos uelint: ſinguli de maximis rebus iudicent: quæſtori permittant: finitorem mittant: ratum ſit, quod finitor uni, à quo miſſus erit, renunciauerit. uerbum mihi deeſt Quirites, cum ego hanc poteſtatem regiam appello: ſed profecto maior eſt quædam: nullum enim regnum fuit unquam, quod non ſi minus iure aliquo, at regionibus tamen certis contineretur. hoc uero infinitum eſt, quo & regna omnia, & ueſtrum imperium, quod latiſſime patet, & ea, quæ partim libera à uobis, partim etiam ignorata uobis ſunt, permiſſu legis continentur. datur igitur eis, primum ut liceat eis uendere omnia, de quibus uendendis S. C. facta ſunt M. Tullio Cn. Cornelio conſulibus. cur hoc tam eſt obſcurum, atque cæcum? quid? iſta omnia, de quibus ſenatus cenſuit, nominatim in lege perſcribi non'ne potuerunt? duæ ſunt huius obſcuritatis cauſæ Quirites, una pudoris; ſi quis pudor eſſe poteſt in tam inſigni impudentia: altera ſceleris: nam neque ea, quæ ſenatus nominatim uendenda cenſuit, audet appellare: ſunt enim loca publica urbis, ſunt ſacella, quæ poſt reſtitutam tribuniciam poteſtatem nemo attigit, quæ maiores in urbe partim periculi perfugia eſſe uoluerunt. hæc lege tribunicia decemuiri uendent. accedet eò mons Gaurus: accedent ſalicta ad Minturnas: adiungetur etiam illa uia uendibilis Hercu- *

laneā multarum deliciarum, et magnæ pecuniæ, permulta alia, quæ ſenatus propter anguſtias ærarij uendenda cenſuit, conſules propter inuidiam non uendiderunt. uerum hæc fortaſſe propter pudorem in lege reticentur. ſed illud magis eſt credendum, & pertimeſcendum, quòd audaciæ decemuirali corrumpendarum tabularum publicarum, fingendorumq; S. C. quæ facta nunquam ſunt, cum ex eo numero, qui per eos annos conſules fuerunt, multi mortui ſint, magna poteſtas permittitur. niſi forte nihil eſt æquum uos de eorum audacia ſuſpicari, quorum cupiditati nimium anguſtus orbis terrarum eſſe uideatur. Habetis unum uenditionis genus; quod magnum uideri uobis intelligo: ſed attendite animos ad ea, quæ conſequũtur: hunc quaſi gradum quendam atque aditum ad cætera iactum intelligetis. QVI AGRI, QVAE LOCA, AEDIFICIA. *quid eſt præterea? multa in mancipijs, in pecore, auro, argento, ebore, ueſte, ſuppellectili, cæteris rebus. quid dicam? inuidioſum putaſſet hoc fore, ſi omnia nominaſſet? non metuit inuidiam. quid ergo? longum putauit, & timuit, ne quid præteriret: adſcripſit:* ALIVDVE QVID. *qua breuitate rem nullam eſſe exceptam uidetis. quidquid ergo ſit extra Italiam, quod publicum populi R. factum ſit L. Sylla, Q. Pompeio conſulibus, aut poſtea, id decemuiros iubet uendere. hoc capite Quirites omnes gentes, nationes, prouincias, regna decemuirum ditioni, iudicio, poteſtatiq; permiſſa, et condonata eſſe dico. primum hoc quæro, qui tandem locus uſquam ſit, quem non poſſint decemuiri dicere publicum popu-*

li R. *eſſe factum? nam cum idem poſſit iudicare, qui dixerit: quid eſt, quod non liceat ei dicere, cui liceat eidem iudicare? commodum erit* Pergamum, Smyrnam, Tralleis, Epheſum, Miletum, Cyzicum, *totam denique* Aſiam, *quæ poſt* L. Syllam, Q. Pompeium *conſules recuperata ſit, populi* R. *factam eſſe dicere. utrum, oratio ad eius rei diſceptationem deerit, an, cum idem & diſſeret, & iudicabit, impelli non poterit, ut falſum iudicet? an, ſi condemnare* Aſiam *uolet, terrorem damnationis, et minas, non, quanti uolet, æſtimabit? quid (quod diſputari contra nullo pacto poteſt: quoniam ſtatutum à uobis eſt, & iudicatum: quam hæreditatem iam creuimus) regnum* Bithyniæ, *quod certe publicũ eſt populi* R. *factum? num quid cauſæ eſt, quin omnes agros, urbes, ſtatiua, portus, totam denique* Bithyniã *decemuiri uendituri ſint? quid* Mitylenæ, *quæ certe ueſtræ* Quirites *belli lege, ac uictoriæ iure factæ ſunt, urbs & natura, & ſitu, et deſcriptione ædificiorum, & pulchritudine in primis nobilis; agri iucundi, & fertiles? nempe eodem capite incluſi continentur. quid* Alexandria, *cunctaq́;* Aegyptus? *ut occulte latet? ut recondita eſt? ut furtim tota decemuiris traditur? quis enim ueſtrum hoc ignorat? dici, illud regnum teſtamento regis* Alexandrini *populi* R. *eſſe factum. hic ego conſul populi* R. *non modo nihil iudico, ſed ne quid ſentiam quidem profero. magna enim mihi res non modo ad ſtatuendum, ſed etiam ad dicendum uidetur eſſe. uideo, qui teſtamentum factum eſſe confirmet: auctoritatem ſenatus extare hæreditatis aditæ ſentio, tum quando* Alexandro

mortuo legatos Tyrum miſimus, qui ab illo pecuniam depoſitam noſtris recuperarent. hæc L. Philippum ſæpe in ſenatu confirmaſſe, memoria teneo. eum, qui regnum illud teneat hoc tempore, neque genere, neque animo regio eſſe, inter omnes fere uideo conuenire. dicitur contra: nullum eſſe teſtamentum: non oportere populum R. omnium regnorum appetentem uideri: demigraturos in illa loca noſtros homines propter agrorum bonitatem, & omnium rerum copiam. hac tanta de re P. Rullus cum cæteris decemuiris, collegis ſuis, iudicabit? & uerum iudicabit? nam utrunque ita magnum eſt, ut nullo modo neque concedendum, neque ferendum ſit. uolet eſſe popularis, populo R. adiudicabit. ergo idem ex ſua lege uendet Alexandriam, uendet Aegyptum, urbis copioſiſſimæ, pulcherrimorumq; agrorum iudex, arbiter, dominus, rex denique opulentiſſimi regni reperietur. non ſumet ſibi tantum, non appetet: iudicabit Alexandriam regis eſſe, á populo R. abiudicabit. primum populi R. hæreditatem decemuiri iudicent, cum uos uolueritis de priuatis hæreditatibus centumuiros iudicare? deinde quis aget cauſam populi R.? ubi res iſta agetur? qui ſunt iſti decemuiri, quos perſpiciamus regnum Alexandriæ Ptolemæo gratis adiudicaturos? quòd ſi Alexandria petebatur, cur non eoſdem curſus hoc tempore, quos L. Cotta, L. Torquato Conſulibus concurrerunt? cur non aperte, ut antea? cur non item ut cum decreto & palam regionem illam petierunt? an quietis iis, qui per curſum rectum regnum tenere non potuerunt, nunc tetris tenebris, & caligine ſe Alexandriam peruentu-

*ros arbitrati ſunt? * atque illud circumſpicite ueſtris * mentibus, undiq;. Legatos noſtros, homines auctoritate tenui, qui rerum priuatarum cauſa legationes liberas obeunt, tamen exteræ nationes ferre uix poſſunt: graue eſt enim nomen imperij, atque id etiam in leui perſona pertimeſcitur: propterea quòd ueſtro, non ſuo, nomine, cum hinc egreſſi ſunt, abutuntur. quid cenſetis, cum iſti decemuiri cum imperio, cum faſcibus, cum illa delecta finitorum iuuentute per orbem terrarum uagabuntur? quo tandem animo? quo metu? quo periculo miſeras nationes futuras? eſt in imperio terror: patientur. eſt in aduentu ſumptus: ferent. imperabitur aliquid muneris: non recuſabunt. illud uero quantum eſt Quirites, cum is decemuir, qui aliquam in urbem aut expectatus, ut hoſpes; aut repente, ut dominus, uenerit; illum ipſum locum, quò uenerit, illam ipſam ſedem hoſpitalem, in quam erit deductus, publicam populi R. eſſe dicet? quanta calamitas populi, ſi dixerit? quantus ipſi quæſtus, ſi negarit? atque iidem, qui hæc appetunt, queri nonnunquam ſolent, omnes terras Cn. Pompeio, atque omnia maria eſſe permiſſa. ſimile uero eſt, multa committi, an condonari omnia: uel labori, et negotio præponi, an prædæ & quæſtui: mitti ad ſocios liberandos, an ad opprimendos. denique ſi quis eſt honos ſingularis, nihil'ne intereſt, utrum populus R. eum, cui uelit, deferat, an is impudenter populo R. per legis fraudem ſurripiatur? Intellexiſtis, quot res, & quantas decemuiri legis permiſſu uendituri ſint. non eſt ſatis. cum ſeſe ſociorum, cum exterarum nationum, cum regum ſan-*

guine implerint, incidant neruos populi R. *adhibeant manus uectigalibus ueſtris, irrumpant in ærarium: ſequitur enim caput, quo capite non permittit quidem, ſi forte deſit pecunia, quæ tanta ex ſuperioribus recipi poteſt, ut deeſſe non debeat; ſed plane, quaſi ea res nobis ſaluti futura ſit, ita cogit, atque imperat, ut decemuiri ueſtra uectigalia uẽdant nominatim. quam tu mihi ex ordine recita de legis ſcripto populi* R. *auctionem. quã mehercule ego præconi huic ipſi luctuoſam et acerbam prædicationem futurã puto.* AVCTIO. *Vt in ſuis rebus, ita in rep. luxurioſus nepos, qui prius ſiluas uendat, quàm uineas.* Italiam *percenſuiſti: perge in* Siciliam. *nihil eſt in prouincia, quod aut in oppidis, aut in agris maiores noſtri proprium nobis reliquerint, quin id uenire iubeat. quod partum recenti uictoria maiores uobis in ſociorum urbibus, ac finibus, & uinculum pacis, et monimentum belli reliquerunt, id uos ab illis acceptum hoc auctore uendetis?* Hic *mihi parumper mentes ueſtras* Quirites *commouere uideor, dum patefacio uobis, quas iſti penitus abſtruſas inſidias ſe poſuiſſe arbitrantur contra* Cn. Pompeij *dignitatem. et mihi quæſo ignoſcite, ſi appello talem uirum ſæpius. uos mihi prætori biennio ante* Quirites *hoc eodem in loco perſonam hanc impoſuiſtis, ut, quibuſcunque rebus poſſem, illius abſentis dignitatem uobiſcum una tuerer. feci adhuc quæ potui, neque familiaritate illius adductus, nec ſpe honoris, atque ampliſſimæ dignitatis; quam ego, etſi libente illo, tamen abſente, per uos conſecutus ſum. quamobrem, cum intelligam hanc totam fere legem ad illius opes euertendas*

tanquam

tanquam machinam comparari; & reſiſtam conſilijs hominum; & perficiam profecto, quod ego uideo comparari, ut id uos uniuerſi non ſolum uìdere, uerum etiam tenere poſſitis. Iubet uenire quæ Attalenſium, quæ Phaſelitum, quæ Olympenorum fuerint, agrumq; Agerenſem, & Orindicum, & Geduſanum. hæc P. Seruilij imperio, & uictoria clariſſimi uiri ueſtra facta ſunt. adiungit agros Bithyniæ regios, quibus nunc publicani fruuntur: deinde Attalicos agros in Cherrhoneſo: in Macedonia, qui regis Philippi, ſiue Perſæ fuerunt: qui item à cenſoribus locati ſunt, et certiſſimum uectigal. adſcribit idem auctioni Corinthios agros opimos & fertiles, et Cyrenenſes qui Appionis fuerunt: et agros in Hiſpania propter Carthaginem nouam, & in Africa ipſam ueterem Carthaginem uendit: quam uidelicet P. Africanus non propter religionem ſedium illarum, ac uetuſtatis de conſilij ſententia conſecrauit, ſed ut ipſe locus eorum, qui cum hac urbe de imperio certarunt, ueſtigia calamitatis oſtenderet. ſed non fuit tam diligens, quàm eſt Rullus: aut fortaſſe emptorem ei loco reperire non potuit. uerum inter hos agros regios, captos ueteribus bellis uirtute ſummorum imperatorum, adiungit regios agros Mithridatis, qui in Paphlagonia, qui in Ponto, qui in Cappadocia fuerunt, ut eos decemuiri uendant. itá ne uero? non legibus datis, non auditis uerbis imperatorijs, non dum denique bello confecto, cum rex Mithridates amiſſo exercitu, regno expulſus, tamen in ultimis terris aliquid etiam nunc moliatur, atque ab inuicta Cn. Pompeij manu Mæotide, & illis paludibus, & itinerum an-

guſtijs, atque altitudine montium defendatur; cum imperator in bello uerſetur; in locis autem illis etiam nunc belli nomen reliquum ſit: eos agros, quorum adhuc penes Cn. Pompeium *omne iudicium, & poteſtas more maiorum debet eſſe, decemuiri uendent? et, credo,* P. Rullus *(is enim ſic ſe gerit, ut ſibi iam decemuir deſignatus eſſe uideatur) ad eam auctionem potiſſimum proficiſcetur. is uidelicet, antequam ueniat in* Pontum, *literas ad* Cn. Pompeium *mittet. quarum ego iam exemplum ab iſtis compoſitum eſſe arbitror.* P. SERVILIVS RVLLVS TRIBVNVS PL. DECEMVIR S. D. CN. POMPEIO CN. F. *non credo adſcripturũ eſſe,* Magno: *non enim uidetur id, quod imminuere lege conatur, conceſſurus uerbo.* TE VOLO CVRARE, VT MIHI SINOPE PRAESTO SIS, AVXILIVM'QVE ADDVCAS, DVM EOS AGROS, QVOS TVO LABORE CEPISTI, EGO MEA LEGE VENDAM. *an* Pompeium *non adhibebit? in eius prouincia uendet manubias imperatoris? ponite ante oculos uobis* Rullum *in* Ponto, *inter ueſtra, atque hoſtium caſtra, haſta poſita, cum ſuis formoſis finitoribus auctionantem. neque in hoc ſolum ineſt contumelia, quæ uehementer & inſignis eſt, & noua, ut ulla res parta bello, nondum legibus datis, etiam tum imperatore bellum adminiſtrante, non modo uenierit, uerum etiam locata ſit. plus ſpectant homines certe, quàm contumeliam: ſperant, ſi conceſſum ſit inimicis* Cn. Pompeij *cum imperio, cum iudicio omniũ rerum, cum infinita poteſta-*

te, cum innumerabili pecunia non ſolum alijs in locis uagari, uerum etiam ad ipſius exercitum peruenire, aliquid illi inſidiarum fieri, aliquid de eius exercitu, copijs, gloria detrahi poſſe: putant, ſi quam ſpem in Cn. Pompeio *exercitus habeat aut agrorum, aut aliorum commodorum, hanc non habiturum, cum uiderit earum rerum omnium poteſtatẽ ad decemuiros eſſe tranſlatam. patior non moleſte, tam ſtultos eſſe, qui hæc ſperent; tam impudentes, qui conentur: illud queror, tam me ab ijs eſſe contemptum, ut hæc portenta me conſule potiſſimũ cogitarent. atque in omnibus his agris, ædificijsq́; uendendis permittitur decemuiris, ut uendant quibuſcunque in locis uideatur. ò perturbatam rationem. ò libidinem refrænandam. ò conſilia diſſoluta, atque perdita. uectigalia locare nuſquam licet, niſi in hac urbe, hoc ex loco, hac ueſtrum frequentia: uenire ueſtras res proprias, & in perpetuum à uobis alienari, in* Paphlagoniæ *tenebris, atque in* Cappadociæ *ſolitudine licebit?* L. Sylla *cum bona indemnatorum ciuium funeſta illa auctione ſua uenderet, & ſe prædam ſuam diceret uendere, tamen ex hoc loco uendidit; nec, quorum oculos offendebat, eorum ipſorum conſpectum fugere auſus eſt: decemuiri ueſtra uectigalia non modo ne uobis quidem arbitris, ſed ne præcone quidem publico teſte uendent?* Sequitur, Omnes *agros extra* Italiam, *infinito ex tempore, non, ut antea, ab* Sylla & Pompeio *conſulibus. cognitio decemuirum, priuatus ſit an publicus: ſicq́; agro pergrande uectigal imponitur. hoc quantum iudicium, quàm intolerandum, quàm regium ſit, quem præterit? poſſe quibuſ-*

cunque locis uelint, nulla diſceptatione, nullo cõſilio priuata publicare, publica liberare. Excipitur hoc capite ager in Sicilia Recentoricus: quem ego excipi, & propter hominum neceſſitudinem, & propter æquitatem, Quirites, ſæpe uehementer gaudeo: ſed quæ * hæc impudentia? qui agrum Recentoricum poſſident, uetuſtate poſſeſſionis ſe, non iure; miſericordia ſenatus, non agri conditione defendunt: nam illum agrum publicum eſſe fatentur; ſed moueri poſſeſſionibus, amiciſſimis ſedibus, ac dijs penatibus negant oportere. at ſi eſt priuatus ager Recentoricus, quid eum excipis? ſin autem publicus, quæ eſt iſta æquitas, cæteros, etiam ſi priuati ſint, permittere ut publici iudicentur, hunc excipere nominatim, qui publicus eſſe fateatur? ergo eorum ager excipitur, qui apud Rullum alia ratione ualuerunt: cæteri agri omnes, qui ubique ſunt, ſine ullo delectu, ſine populi R. notione, ſine iudicio ſenatus decemuiris addicentur. Atque etiam eſt alia ſuperiore capite, quo omnia ueneunt, quæſtuoſa exceptio: quæ tegit eos agros, de quibus fœdere cautum eſt. audiuit hanc rem non à me ſed ab alijs agitari ſæpe in ſenatu, nonnunquam ex hoc loco, poſſidere agros in ora maritima regẽ Hiempſalem, quos P. Africanus populo R. adiudicarit; et tamen poſtea per C. Cottam conſulem cautum eſſe fœdere. hoc quia uos fœdus non iuſſeritis, ueretur Hiempſal ut ſatis firmum ſit et ratum. Quid, cuiuſmodi eſt illud? tollitur ueſtrum iudicium, fœdus totum excipitur, comprobatur. quòd minuit auctionem decemuiralem, laudo: quòd regi amico cauet, non reprehendo: quòd non gratis fit, indico: uolitat

enim ante oculos iſtorum Iub*æ regis filius, adoleſcens non minus bene nummatus, quàm bene capillatus.*

V*ix iam uidetur locus eſſe, qui tantos aceruos pecuniæ capiat. auget, addit, accumulat: aurum, argentum ex præda, ex manubijs, ex coronario, ad quoſcunque peruenit, neque relatum eſt in publicum, neque in monumento conſumptum, id profiteri apud decemuiros, & ad eos referre iubet. hoc capite etiam quæſtionem de clariſſimis uiris, qui populi* R. *bella geſſerunt, iudiciumq́; de pecunijs repetundis ad decemuiros translatum uidetis. horum erit nullum iudicium,* * *quantæ cuiuſque manubiæ fuerint, quid relatum, quid reſiduum ſit. in poſterum uero lex hæc imperatoribus ueſtris conſtituitur, ut, quicunque de prouincia deceſſerit, apud eoſdem decemuiros, quantum habeat prædæ, manubiarum, auri coronarij, profiteatur. hic tamen uir optimus eum, quem amat, excipit,* Cn. P*ompeium. unde iſte amor tam improuiſus, ac tam repentinus? qui honore decemuiratus excluditur prope nominatim; cuius iudicium, legumq́; datio, captorum agrorum ipſius uirtute cognitio tollitur; cuius non in prouinciam, ſed in ipſa caſtra decẽuiri cum imperio, infinita pecunia, maxima poteſtate, & iudicio rerum omnium mittuntur; cui ius imperatorium, quod ſemper omnibus imperatoribus eſt conſeruatum, ſoli eripitur: is excipitur unus, ne manubias referre debeat. utrum tandem, hoc capite honos haberi homini, an inuidia quæri uidetur? remittit hoc* R*ullo* Cn.P*ompeius: beneficio iſto legis, benignitate decemuirali nihil utitur. nam ſi eſt æquum, prædas, ac ma-*

nubias ſuas imperatores non in monimenta deorum immortalium, neque in urbis ornamenta conferre, ſed ad decemuiros, tanquam ad dominos, reportare: nihil ſibi appetit præcipue Pompeius, nihil; uult ſe in communi, atque in eodem, quo cæteri, iure uerſari. ſin eſt iniquum Quirites, ſi turpe, ſi intolerandum, hos decemuiros portitores omnibus omniũ pecunijs conſtitui, qui non modo reges, atque exterarum nationum homines, ſed etiam imperatores noſtros excutiant: non mihi uidentur honoris cauſa excipere Pompeium, ſed metuere, ne ille eandem contumeliam, quam cæteri, ferre non poſſit. Põpeius autem, cum hoc animo ſit, ut, quidquid uobis placeat, ſibi ferendum putet: quod uos ferre non poteritis, id, profecto perficiet, ne diutius inuiti ferre cogamini. ueruntamen cauet, ut, ſi qua pecunia poſt nos conſules ex nouis uectigalibus recipiatur, ea decemuiri utantur. noua porro uectigalia uidet ea fore, quæ Pompeius adiunxerit. ita remiſſis manubijs, uectigalibus, eius uirtute partis, ſe frui putat oportere. parta ſit pecunia Quirites decemuiris tanta, quanta ſit in terris: nihil prætermiſſum, ſed omnes urbes, agri, regna denique, poſtremo etiam uectigalia ueſtra uenierint: acceſſerint in cumulum manubiæ ueſtrorum imperatorum: quantæ & quàm immanes diuitiæ decemuiris in tantis auctionibus, tot iudicijs, tam infinita poteſtate rerum omnium quærantur, uidetis. Cognoſcite nunc alios immenſos, atque intolerabiles quæſtus; ut intelligatis ad certorum hominum importunam auaritiam hoc populare legis agrariæ nomen eſſe quæſitum. Hac pecunia iubet agros emi, quò de-

ducamini. Non conſueui homines appellare aſperius Quirites, niſi laceſſitus. uelim fieri poſſet, ut à me ſine contumelia nominarentur ij, qui ſe decemuiros ſperant futuros: iam uideretis, quibus hominibus omnium rerum & uendendarum, & emendarum poteſtatem permitteretis. ſed, quod ego nondum ſtatuo mihi eſſe dicendum, uos tamen id poteſtis cum animis ueſtris cogitare. unum hoc certe uideor mihi ueriſſime poſſe dicere. tum cum haberet hæc reſp. Luſcinos, Calatinos, Acidinos, homines non ſolum honoribus populi, rebusq; geſtis, uerum etiam patientia paupertatis ornatos; & tum, cum erant Catones, Philippi, Lælij; quorum ſapientiam, temperantiamq; in publicis, priuatisq;, forenſibus, domeſticisq; rebus perſpexeratis: tamen huiuſcemodi res commiſſa nemini eſt, ut idem iudicaret & uenderet, & hoc faceret per quinquennium toto in orbe terrarum; idemq; agros uectigales populi R. abalienaret; &, cum ſummam tantæ pecuniæ nullo teſte ſibi ipſe ex ſua uoluntate feciſſet, tum denique emeret à quibus uellet, quod uideretur. committite uos nunc Quirites his hominibus hæc omnia, quos odorari hunc decemuiratum ſuſpicamini: reperietis, partem eſſe eorum, quibus ad habendum; partem, quibus ad conſumendum nihil ſatis eſſe uideatur. Hic ego iam illud, quòd expeditiſſimum ſit, ne diſputo quidem Quirites, non eſſe hanc uobis à maioribus relictam conſuetudinem, ut emantur agri à priuatis, quò plebs publice deducatur; omnibus legibus agris publicis priuatos eſſe deductos; huiuſcemodi me aliquid ab hoc horrido, ac truce tribuno pl. expectaſſe: hanc uero emendi, &

uendendi quæſtuoſiſſimam, ac turpiſſimam mercatu- ram, alienam actione tribunicia, alienam dignitate po- puli R. *ſemper putaui. Libet agros emi. primum quæ- ro, quos agros? & quibus in locis? nolo ſuſpenſam & incertam plebem* R. *obſcura ſpe & cæca expectatione pendere. Albanus ager eſt, Setinus, Priuernas, Fun- danus, Veſtinus, Falernus, Linternus, Cumanus, Caſinas: audio. ab alia porta, Capenas, Faliſcus, Sa- binus ager, Reatinus, Venafranus, Alifanus, Trebu lanus. habes tãtam pecuniam, qua hoſce omnes agros, et cæteros horum ſimiles non modo emere, uerum etiam coaceruare poſſis: cur eos non definis, neque nominas? ut ſaltem deliberare plebs Romana poſſit, quid inter- ſit ſua, quid expediat, quantum tibi in emendis, & in uendendis rebus committendum putet. Definio, in- quit, Italiam. ſatis certa regio: etenim quantulum in- tereſt, utrum in Maſſici radices, an in Italiam alió ue deducamini? Age uero definis locum: quidnam agri uero, inquit? qui arari, aut coli poſſit. qui poſſit ara- ri, inquit, aut coli, non qui aratus aut cultus ſit. utrum hæc lex eſt, an tabula Veratianæ auctionis? in qua ſcriptum fuiſſe aiunt: iugera* CC, *in quibus oliuetum fieri poteſt: iugera* CCC, *ubi inſtitui uineæ poſſunt. hoc tu emes iſta innumerabili pecunia, quod arari aut coli poſſit? quod ſolum tam exile & macrum eſt, quod aratro perſtringi non poſſit? aut quod eſt tam aſperum ſaxetum, in quo agricolarum cultus non elaboret? iccir co, inquit, agros nominare non poſſum, quia tangam nullum ab inuito. hoc quoque multo eſt quæſtuoſius, quàm ſi ab inuito ſumeret: inibitur enim ratio quæſtus*

de ueſtra pecunia, & tum denique ager emetur, cum idem expedierit emptori et uenditori. Sed uidete uim legis agrariæ: ne ij quidem, qui agros publicos poſſident, decedent de poſſeſſione, niſi erunt deducti optima conditione, & pecunia maxima. conuerſa ratio. antea, cum erat à tribuno pl. mentio legis agrariæ facta, continuo, qui agros publicos, aut qui poſſeſſiones inuidioſas tenebant, pertimeſcebant: hæc lex eos homines fortunis locupletat, inuidia liberat. quàm multos enim Quirites exiſtimatis eſſe, qui latitudinem poſſeſſionum tueri, qui inuidiam Syllanorum agrorum ferre non poſſint? qui uendere cupiant, emptores non reperiant? perdere iam denique illos agros ratione aliqua uelint? qui paulo ante diem noctemq; tribunicium nomen horrebant, ueſtram uim metuebant, mentionem legis agrariæ pertimeſcebant, ij nunc etiam ultro rogabuntur, atque orabuntur, ut agros partim publicos, partim plenos inuidiæ, plenos periculi, quanti ipſi uelint, decemuiris tradant. atque hoc carmen hic tribunus pl. non uobis, ſed ſibi intus canit. habet ſocerum uirum optimum, qui tantum agri in illis reip. tenebris occupauit, quantum concupiuit. huic ſubuenire uult ſuccumbenti, iam oppreſſo, Syllanis oneribus graui, ſua lege, ut liceat illi inuidiam deponere, pecuniam condere. et uos non dubitatis, quin uectigalia ueſtra uendatis plurimo maiorum ueſtrorum ſanguine, & ſudore quæſita, ut Syllanos poſſeſſores diuitijs augeatis, periculo liberetis? nam ad hanc emptionem decemuiralem duo genera agrorum ſpectant Quirites. eorum unum propter inuidiam domini fugiunt, alterum propter uaſtitatem.

Syllanus ager à certis hominibus latiſſime continuatus tantam habet inuidiam, ut ueri ac fortis tribuni pl. ſtridorem unum perferre non poſſit: hic ager omnis, quoquo pretio coemptus erit, tamen ingenti pecunia uobis inducetur. alterum genus agrorum propter ſterilitatem incultum, propter peſtilentiam uaſtum, atque deſertum, emetur ab iis, qui eos uident ſibi eſſe, ſi non uendiderint, relinquendos. & nimirum iſtud eſt, quod ab hoc tribuno pl. dictum eſt in ſenatu, urbanam plebem nimium in rep. poſſe, exhauriendam eſſe: hoc enim uerbo eſt uſus, quaſi de aliqua ſentina, ac non de optimorum ciuium genere loqueretur. uos uero Quirites, ſi me audire uultis, retinete iſtam poſſeſſionem gratiæ, libertatis, ſuffragiorum, dignitatis, urbis, fori, ludorum, feſtorum dierum, cæterorum omnium commodorum. niſi forte mauultis, relictis his rebus, atque hac luce reip. in Sipontina ſiccitate, aut in Salapinorum peſtilentiæ finibus Rullo duce collocari. At dicat, quos agros empturus ſit: oſtendat, & quid, & quibus daturus ſit. ut uero, cum omnes urbes, agros, uectigalia, regna uendiderit, tum arenam aliquam, aut paludes emat, id uos poteſtis quæſo concedere? quanquam illud eſt egregium, quòd hac lege ante omnia ueneunt, ante pecuniæ coguntur, & coaceruantur, quàm gleba una ematur. deinde emi iubet, ab inuito uetat. quæro, ſi, qui uelint uendere, non fuerint: quid pecunia fiet? referre in ærarium lex uetat, exigi prohibet. igitur pecuniam omnem decemuiri tenebunt, uobis ager non emetur. uectigalibus abalienatis, ſociis uexatis, regibus, atque omnibus gentibus exinanitis,

illi pecunias habebunt, uos agros non habebitis. facile, inquit, adducentur pecuniæ magnitudine, ut uelint uendere. ergo ea lex eſt, qua noſtra uendamus, quanti poſſumus; aliena emamus, quanti poſſeſſores uelint. atque in hos agros, qui hac lege empti ſint, colonias ab ijs decemuiris deduci iubet. quid? omnis'ne eiuſmodi locus eſt, ut nihil interſit reip. colonia deducatur in eum locum, nec ne: an eſt locus, qui coloniam poſtulet? eſt plane rectius & c. quo in genere ſicut in cæteris reip. partibus, eſt operæpretium diligentiam maiorum recordari, qui colonias ſic idoneis in locis contra ſuſpicionem periculi collocarunt, ut eſſe non oppida Italiæ, ſed propugnacula imperij uiderentur. hi deducent colonias in eos agros, quos emerint. etiam'ne, ſi reip. non expediat? & in quæ loca præterea uidebitur. quid igitur eſt cauſæ, quin coloniam in Ianiculum poſſint deducere, & ſuum præſidium in capite, atque ceruicibus ueſtris poſſint collocare? tu non definias, quò colonias, in quæ loca, quo numero colonorum deduci uelis? tu occupes locum, quem idoneum ad uim tuam iudicaris? compleas numero? confirmes præſidio, quo uelis? populi R. uectigalibus, atque omnibus copijs ipſum populum R. coerceas? opprimas? redigas in iſtam decemuiralem ditionem ac poteſtatem? Vt uero totam Italiam ſuis præſidijs obſidere atque occupare cogitet, quæſo Quirites cognoſcite. permittit decemuiris ut in omnia municipia, in omnes colonias totius Italiæ colonos deducant, quos uelint: ijſq; colonis agrum dari iubet. num obſcure maiores opes, quàm libertas ueſtra pati poteſt, & maiora præſidia quærun

tur? num obſcure regnum conſtituitur? num obſcure libertas ueſtra tollitur? nam cum ijdem omnem pecuniam, maximam multitudinem, ideſt totam Italiam, ſuis opibus obſidebunt, ijdem ueſtram libertatem ſuis præſidijs & colonijs interclusam tenebunt: quæ ſpes tandem, quæ facultas recuperandæ ueſtræ libertatis relinquetur? At enim ager Campanus hac lege diuidetur, orbis terræ pulcherrimus: & Capuam colonia deducetur, urbem ampliſſimam atque ornatiſſimam. atqui quid ad hæc poſſumus dicere? de commodo ueſtro prius dicam Quirites: deinde ad amplitudinem, & dignitatem reuertar: ut, ſi quis agri aut oppidi bonitate delectetur, ne quid expectet; ſi quem rei dignitas commouet, ut huic ſimulatæ largitioni reſiſtat. ac primum de oppido dicam; ſi quis eſt forte, quem Capua magis, quàm Roma delectat. Quinque millia colonorum Capuam ſcribi iubet. ad hunc numerum quingenos ſibi ſinguli ſument. quæſo nolite uoſmet ipſos conſolari: uere & diligenter conſiderate. num uobis, aut ueſtri ſimilibus, integris, quietis, otioſis hominibus, in hoc numero locum fore putatis? ſi eſt omnibus uobis, aut maiori ueſtrum parti: quanquam me ueſter honos uigilare dies, atque noctes, et intentis oculis omneis reip. parteis intueri iubet; tamen pauliſper, ſi ita commodum ueſtrum feret, conniuebo. ſed ſi quinque hominum millibus ad uim, facinus, cædemq; delectis locus atque urbs, quæ bellum facere atque inſtruere poſſit, quæritur: tamenne patiemini ueſtro nomine contra uos firmari opes, armari præſidia, urbes, agros, copias comparari? nam agrum quidem Campanum, quem uobis

oſtentant, ipſi concupiuerunt: deducent ſuos, quorum nomine ipſi teneant & fruantur: coement præterea: iſta dena iugera continuabunt. nam ſi dicent per legem id non licere: ne per Corneliam *quidem licet: at uidemus (ut longinqua mittamus) agrum* Præneſtinum *à paucis poſſideri: neque iſtorum pecunijs quidquam aliud deeſſe uideo, niſi eiuſmodi fundos, quorum ſubſidio familiarum magnitudines, &* Cumanorum, *ac* Puteolanorum *prædiorum ſumptum ſuſtinere poſſint. quòd ſi ueſtrum commodum ſpectat, ueniat, & coram mecum de agri* Campani *diuiſione diſputet. quæſiui ex eo calendis* Ian. *quibus hominibus, & quemadmodum illum agrum eſſet diſtributurus. reſpondit, à* Romilia *tribu ſe initium eſſe facturum. primum quæ eſt iſta ſuperbia, & contumelia, ut populi pars amputetur, ordo tribuum negligatur? ante ruſticis detur ager, qui habent, quàm urbanis, quibus iſta agri ſpes & iucunditas oſtenditur? aut ſi hoc ab ſe dictum negat, & ſatiſfacere omnibus uobis cogitat: proferat, in iugera dena deſcribat, ab uſura nam uſque ad* Narnienſem *nomina ueſtra proponat.* * *ſi non modo dena iugera dari uobis, ſed ne conſtipari quidem tantum numerum hominum poſſe in agrum* Campanum *intelligetis: tamen'ne uexari remp. contemni maieſtatem populi* R. *deludi uoſmet ipſos diutius à tribuno pl. patiemini? quòd ſi poſſet ager iſte ad uos peruenire, non'ne eum tamen in patrimonio ueſtro remanere malletis? unum ne fundum pulcherrimum populi* R. *caput ueſtræ pecuniæ, pacis ornamentum, ſubſidium belli, fundamentum uectigalium, horreum legionum, ſolatium annonæ, diſperi-*

re patiemini? an obliti eſtis, Italico bello, amiſſis cæteris uectigalibus, quantos agri Campani fructibus exercitus alueritis? an ignoratis, cætera illa magnifica populi R. uectigalia perleui ſæpe momento fortunæ, inclinatione temporis pendere? quid nos Aſiæ portus, quid Syriæ rura, quid omnia tranſmarina uectigalia iuuabunt, tenuiſſima ſuſpicione prædonum, aut hoſtium iniecta? at uero hoc agri Campani uectigal cum eiuſmodi eſt, ut domi ſit, & omnibus præſidijs oppidorum tegatur: tum neque bellis infeſtum, nec fructibus uarium, nec cœlo ac loco calamitoſum eſſe ſolet. maiores noſtri non ſolum id, quod à Campanis ceperant, non imminuerunt, uerum etiam, quod & tenebant, quibus adimi iure non poterat, coemerunt. qua de cauſa nec duo Gracchi, qui de plebis R. commodis plurimum cogitauerunt; nec L. Sylla, qui omnia ſine ulla religione, quibus uoluit, eſt dilargitus, agrum Campanum attingere auſus eſt. Rullus extitit, qui ex ea poſſeſſione remp. dimoueret, ex qua nec Gracchorum benignitas eam, nec Syllæ dominatio deieciſſet. quem agrum nunc prætereuntes ueſtrum eſſe dicitis; & quem pariter, qui iter faciunt, externi homines ueſtrum eſſe audiunt: is, cum erit diuiſus, neque erit, neque ueſter eſſe dicetur. at qui homines poſſidebunt? primo quidem acres, ad uim prompti, ad ſeditionem parati, qui, ſimulac decemuiri concrepuerint, armati in ciues, & expediti ad cædem eſſe poſſint. deinde ad paucos opibus, & copijs affluenteis totum agrum Campanum perferri uidebitis. uobis interea, qui illas à maioribus pulcherrimas uectigalium ſedes armis captas accepiſtis,

gleba nulla de paternis, atque auitis poſſeſſionibus relinquetur: ac tantum intererit inter ueſtram, & priuatorum diligentiam, quòd, cum à maioribus ueſtris P. Lentulus, *princeps ſenatus, in ea loca miſſus eſſet, ut & priuatos agros, qui in publicum* Campanum *incurrebant, pecunia publica coemeret, dicitur renunciaſſe, nulla ſe pecunia fundum cuiuſdam emere potuiſſe; eumq́; qui nollet uendere, ideo negaſſe ſe adduci poſſe uti uenderet, quòd, cum plures fundos haberet, ex illo ſolo fundo nunquam malum nuncium audiſſet. itáne uero? priuatum hæc cauſa commouit; populum* R. *ne agrum* Campanum *priuatis gratis* Rullo *rogante tradat, non commouebit? atqui idem populus* R. *de hoc uectigali poteſt dicere, quod ille de ſuo fundo dixiſſe dicitur.* Aſia *multos annos uobis fructum* Mithridatico *bello non tulit:* Hiſpaniarum *uectigal temporibus* Sertorianis *nullum fuit:* Siciliæ *ciuitatibus bello fugitiuorum* M'. Aquillius *etiam mutuum frumentum dedit: at ex hoc uectigali nunquam malus nuncius auditus eſt. cætera uectigalia belli facultatibus affliguntur: hoc uectigali etiam belli facultates ſuſtentantur. deinde in hac aſſignatione agrorum ne illud quidem dici poteſt, quod in cæteris, agros deſertos à plebe, atque à cultura hominum liberorum eſſe non oportere. ſic enim dico; ſi* Campanus *ager diuidatur, exturbari & expelli plebem ex agris, non conſtitui, et collocari: totus enim ager* Campanus *colitur, et poſſidetur à plebe, & à plebe optima, & modeſtiſſima: quod genus hominum optime moratum, optimorum & aratorum, & militum, ab hoc plebicola tribuno funditus eijcitur. atque*

illi miſeri nati in illis agris, & educati, glebis ſubigendis exercitati, quò ſe ſubito conferant, non habebunt: his robuſtis, & ualentibus, & audacibus decemuirum ſatellitibus agri Campani poſſeſſio tota tradetur. & ut uos nunc de ueſtris maioribus prædicatis, hunc agrum nobis maiores noſtri reliquerunt: ſic ueſtri poſteri de uobis prædicabunt, hunc agrum patres noſtri acceptum à patribus ſuis perdiderunt. equidem exiſtimo, ſi iam campus Martius diuidatur, et unicuique ueſtrum, ubi conſiſtat, bini pedes aſſignentur: tamen promiſcue toto, quàm proprie parua frui parte malletis. quare etiam ſi ad uos eſſet ſingulos aliquod ex hoc agro peruenturum, qui uobis oſtenditur, alijs comparatur: tamen honeſtius eum uos uniuerſi, quàm ſinguli poſſideretis. nunc uero cum ad uos nihil pertineat, ſed paretur alijs, eripiatur uobis: non'ne acerrime, tanquam armato hoſti, ſic huic legi pro ueſtris agris reſiſtetis? Adiungit Stellatem campum agro Campano, & in eo duodena deſcribit in ſingulos homines iugera. quaſi uero paulum differat ager Campanus, ac Stellatis. & multitudo Quirites quæritur, qua illa oppida omnia compleantur. nam dixi antea, lege permitti, ut, quæ uelint municipia, quas uelint ueteres colonias, colonis ſuis occupent. Calenum municipium complebunt: Theanum oppriment: Atellam, Cumas, Neapolin, Pompeios, Nuceriam ſuis præſidijs deuincient: Puteolos uero, qui nunc in ſua poteſtate ſunt, ſuo iure libertateq; utuntur, totos nouo populo, atque aduentitijs copijs occupabunt. tunc illud exilium Campanæ coloniæ, uehementer huic imperio timendum, Capuam à decemuiris

uiris

uiris inferetur: tunc contra hanc Romam, *communem patriam omnium noſtrum, illa altera* Roma *quæretur, in id oppidum homines nefarij remp. noſtram transferre conantur, quo in oppido maiores ueſtri nullam omnino remp. eſſe uoluerunt: qui tres ſolum urbes in terris omnibus,* Carthaginem, Corinthum, Capuam, *ſtatuerunt poſſe imperij grauitatem ac nomen ſuſtinere. deleta* Carthago *eſt, quòd cum hominum copijs, tum ipſa natura, ac loco, ſuccincta portibus, armata muris, excurrere ex* Africa, *imminere ita fructuoſiſſimis inſulis populi* R. *uidebatur.* Corinthi *ueſtigium uix relictum eſt: erat enim poſita in anguſtijs, atque in faucibus* Græciæ, *ſic, ut terra clauſtra locorum teneret, & duo maria maxime nauigationi diuerſa pene coniungeret, cum pertenui diſcrimine ſepararentur. hæc, quæ procul erant à conſpectu imperij, non ſolum afflixerunt, ſed etiam, ne quando recreata exurgere, atque erigere ſe poſſent, funditus, ut dixi, ſuſtulerunt. de* Capua *multum eſt & diu conſultum. extant literæ* Quirites *publicæ: ſunt* S. C. *complura. ſtatuerunt homines ſapientes, ſi agrum* Campanis *ademiſſent, magiſtratus, ſenatum, publicum ex illa urbe conſilium ſuſtuliſſent, imaginem reip. nullam reliquiſſent, nihil fore quòd* Capuam *timeremus. itaque hoc perſcriptum in monumentis ueteribus reperietis: ut eſſet urbs, quæ res eas, quibus ager* Campanus *coleretur, ſuppeditare poſſet; ut eſſet locus comparandis, condendiſq; fructibus; ut aratores cultu agrorum defeſſi, urbis domicilijs uterentur; iccirco illa ædificia non eſſe deleta. uidete, quantum interuallum ſit interiectum inter maiorum*

noſtrorum conſilia, & inter iſtorum hominum demen tiam. illi Capuam receptaculum aratorum, nundinas ruſticorum, cellam atque horreum Campani agri eſſe uoluerunt: hi expulſis aratoribus, effuſis ac diſſipatis fructibus ueſtris, eandem Capuam ſedem nouæ reip. conſtituunt, molem contra ueterem remp. comparant. quòd ſi maiores noſtri exiſtimaſſent, quenquam in tam illuſtri imperio, & tam præclara populi R. diſciplina Bruti aut P. Rulli ſimilem futurum, (hos enim nos duos adhuc uidemus, qui hanc remp. Capuam totam transferre uellent) profecto nomen illius urbis non reliquiſſent. uerum arbitrabantur, Corintho, & Carthagini, etiam ſi ſenatum, & magiſtratum ſuſtuliſſent, agrumq; ciuibus ademiſſent, tamen non defore, qui illa reſtituerent, atque qui ante omnia commutarent, quàm nos audire poſſemus; hic uero, in oculis ſenatus, populiq; R. nihil poſſe exiſtere, quod non ante extingui, atque opprimi poſſet, quàm plane exortum ac natum eſſet. neque uero ea res fefellit homines diuina mente, & conſilio præditos: nam poſt Q. Fuluium, Q. Fabium conſules, quibus conſulibus Capua deuicta, atque capta eſt, nihil eſt in ea urbe contra hanc remp. non dico factum, ſed omnino excogitatum. multa poſtea bella geſta cum regibus, Philippo, Antiocho, Perſa, Pſeudophilippo, Ariſtonico, Mithridate, & cæteris: multa præterea bella grauia, Carthaginenſium, Corinthium, Numantinum: multæ in hac rep. ſeditiones domeſticæ, quas prætermitto: bella cum ſocijs, Fregellanum, Marſicum: quibus omnibus domeſticis externisq; bellis Capua non modo non

obfuit, ſed opportuniſſimam ſe nobis præbuit, & ad bellum inſtruendum, & ad exercitus ornandos, & tectis, ac ſedibus ſuis recipiendos. homines non inerant in urbe, qui malis concionibus, turbulentis S. C. *iniquis imperijs remp. miſcerent, & rerum nouarum cauſam aliquam quærerent: neque enim concionandi poteſtas erat cuiquam, nec conſilij capiundi publici: non gloriæ cupiditate efferebantur: propterea quòd, ubi honos publice non eſt, ibi gloriæ cupiditas eſſe non poteſt: non contentione, non ambitione diſcordes: nihil enim ſupererat, de quo certarent; nihil, quod contra peterent; nihil, ubi diſſiderent. itaque illam* Campanam *arrogantiam, atque intolerandam ferociam ratione, & conſilio maiores noſtri ad inertiſſimum, & deſidioſiſſimum otium perduxerunt. ſic & crudelitatis infamiam effugerũt, quòd urbem ex* Italia *pulcherrimam non ſuſtulerunt: & multum in poſterum prouiderunt, quòd, neruis urbis omnibus exectis, urbem ipſam ſolutam, ac debilitatam reliquerunt. hæc conſilia maiorum* M. Bruto, *ut antea dixi, reprehendenda, &* P. Rullo *uiſa ſunt: neque te* P. Rulle *omina illa* M. Bruti, *atque auſpicia à ſimili furore deterrent. nam & ipſe, qui deduxit, & qui magiſtratum* Capuæ, & Leo= *
creanti ceperunt, & qui aliquam partem illius deductionis, honoris, muneris attigerunt, omnes acerbiſſimas impiorum pœnas pertulerunt. Et *quoniam* Bruti, *atque illius temporis feci mentionem, commemorabo id, quod egomet uidi, cum ueniſſem* Capuam, *coloniam deductam* L. Conſidio, & Sex. Saltio, *quemadmodum ipſi loquebantur, prætoribus: ut intelligatis,*

quantam locus ipſe afferat ſuperbiam: quæ paucis diebus, quibus illò colonia deducta fuit, perſpici atque intelligi potuit. nam primum, id quod dixi, cùm cæteris in colonijs duumuiri appellentur, hi ſe prætores appellari uolebant. quibus primus annus hanc cupiditatem attuliſſet, non'ne arbitramini paucis annis fuiſſe conſulum nomen appetituros? deinde anteibant lictores, non cum bacillis, ſed, ut hic prætoribus anteeunt, cum faſcibus duobus. erant hoſtiæ maiores in foro conſtitutæ, quæ ab his prætoribus de tribunali, ſicut à nobis * *conſulibus de conſilij ſententia probatis, ad præconem, & ad tibicinem immolabantur. deinde patres conſcripti uocabantur. iam uero uultum Conſidij uidere, ferendum uix erat. quem hominem ut grandi macie torridum, Romæ contemptum, abiectum uidebamus, hunc Capuæ Campano ſupercilio, ac regio ſpiritu cum uideremus, Magios, Bloſſios mihi uidebar illos uidere, ac Iubelios. Iam uero qui metus erat tunicatorum illorum? & in Albana, & Seplaſia quæ concurſatio percontantium, quid prætor edixiſſet? ubi cœnaret? quid enunciaſſet? nos autem, hinc Roma qui ueneramus, iam non hoſpites, ſed peregrini, atque aduenæ nominabamur. hæc qui proſpexerint, maiores noſtros dico Quirites, non eos in deorum immortalium numero uenerandos à nobis, & colendos putatis? quid enim uiderunt? hoc, quod nunc uos quæſo perſpicite, atque cognoſcite. non ingenerantur hominibus mores tam à ſtirpe generis, ac ſeminis, quàm ex ijs rebus, quæ ab ipſa natura loci, & à uitæ conſuetudine ſuppeditantur, quibus alimur, & uiuimus. Carthaginenſes fraudu-*

lenti, & mendaces, non genere, ſed natura loci, quòd propter portus ſuos multis & uarijs mercatorum & aduenarum ſermonibus ad ſtudium fallendi ſtudio quæſtus uocabantur. Ligures montani, duri, atque agreſtes: docuit ager ipſe, nihil ferendo, niſi multa cultura, & magno labore quæſitum. Campani ſemper ſuperbi bonitate agrorum, & fructuum, magnitudine urbis, ſalubritate, deſcriptione, pulchritudine. ex hac copia, atque omnium rerum affluentia primum illa nata ſunt; arrogantia, qua à maioribus noſtris alterum Capua conſulem poſtulauit; deinde ea luxuries, quæ ipſum Annibalem armis etiam tum inuictum uoluptate uicit. huc iſti decemuiri cum numerum colonorum ex lege Rulli deduxerint, centum decuriones, decem augures, ſex pontifices conſtituerint: quos illorum animos, quos impetus, quam ferociam fore putatis? Romam in montibus poſitam, & conuallibus, cœnaculis ſublatam atque ſuſpenſam, non optimis uijs, anguſtiſſimis ſemitis, præ ſua Capua planiſſimo in loco explicata, ac præ illis ſemitis irridebunt, atque contemnent. agros uero, Vaticanum, et Pupiniam, cum ſuis optimis atque uberibus campis conferendos ſcilicet putabunt. oppidorum autem finitimorum illam copiam cum hac per riſum, ac per iocum contendent: Labicos, Fidenas, Collatiam, ipſum hercle Lanuuium, Ariciam, Tuſculum, cum Calibus, Theano, Neapoli, Puteolis, Cumis, Pompeijs, Nuceria comparabunt. quibus illi rebus elati, & inflati, fortaſſe non continuo, ſed certe ſi paulum aſſumpſerint uetuſtatis, ac roboris, non continebuntur, progredientur longius, efferentur. ſingularis homo

priuatus, niſi magna ſapientia præditus, uix facile ſeſe regionibus officij, magnis in fortunis, & copijs continet: nedum iſti ab Rullo, & Rulli ſimilibus conquiſiti, atque electi coloni, Capuæ, in domicilio ſuperbiæ, atque in ſedibus luxuriæ collocati, non ſtatim conquiſituri ſint aliquid ſceleris, & flagitij: immo uero etiam hoc magis, quàm illi ueteres, germaniq; Campani, quòd in uetere fortuna illos natos & educatos nimiæ tamen rerum omnium copiæ deprauabant; hi ex ſumma egeſtate in eandem rerum abundantiam traducti, non ſolum copia, uerum etiam inſolentia commouebuntur. hæc tu P. Rulle M. Bruti ſceleris ueſtigia, quàm monimenta maiorum ſapientiæ, ſequi maluiſti: hæc tu cum iſtis tuis auctoribus excogitaſti, ut uetera uectigalia uenderetis, et expleretis noua; ut urbi Capuam ad certamen dignitatis opponeretis; ut ſub ueſtrum ius, iuriſdictionem, poteſtatem, urbes, nationes, prouincias, liberos populos, reges, terrarum denique orbem ſubiungeretis; ut, cum omnem pecuniam ex ærario exhauſiſſetis, ex uectigalibus redegiſſetis, ab omnibus regibus, gentibus, imperatoribus noſtris coegiſſetis, tamen omnes uobis pecunias ad nutum ueſtrum penderent; ut ijdem partim inuidioſos agros à Syllanis poſſeſſoribus, partim deſertos ac peſtilentes à ueſtris neceſſarijs, à uobiſmet ipſis emptos, quanti uelletis populo R. induceretis; ut omnia municipia, coloniasq; Italiæ nouis colonis occuparetis; ut, quibuſcunque in locis uobis uideretur, ac quàm multis uideretur, colonias collocaretis; ut omnem remp. ueſtris militibus, ueſtris urbibus, ueſtris præſidijs cingeretis, atque oppreſſam teneretis; ut ipſum Cn. Pom-

peium, cuius præſidio ſæpiſſime populus R. contra a= cerrimos hoſtes, & contra improbiſſimos ciues uictor extitit, proſcribere, atque horum conſpectu priuare poſſetis; ut nihil auro & argento uiolari, nihil nume= ro, & ſuffragijs declarari, nihil elata manu perfringi poſſet, quod non uos oppreſſum, atque ereptum tenere= tis; ut uolitaretis interea per gentes, per regna omnia cum imperio ſummo, cum iudicio infinito, cum omni pecunia; ut ueniretis in caſtra Cn. Pompeij, atque ipſa caſtra, ſi commodum uobis eſſet, uenderetis; ut interea magiſtratus reliquos legibus omnibus ſoluti, ſine metu iudiciorum, ſine periculo petere poſſetis; ut nemo ad po pulum R. uos adducere, nemo producere, non ſenatus cogere, non conſul coercere, non tribunus pl. retinere poſſit. hæc ego uos concupiſſe pro ueſtra ſtultitia, at= que intemperantia, non miror; ſperaſſe me conſule aſ= ſequi poſſe, demiror. nam cum omnium conſulum gra uis in rep. cuſtodienda cura, ac diligentia debet eſſe, tum eorum maxime, qui non in cunabulis, ſed in campo ſunt conſules facti. nulli populo R. pro me maiores mei ſpoponderunt: mihi creditum eſt: à me petere, quod debeo, me ipſum appellare debetis. quemadmodum, cum petebam, nulli me uobis auctores generis mei com= mendarunt: ſic, ſi quid deliquero, nullæ ſunt imagi= nes, quæ me à uobis deprecentur. quare, modo ut uita ſuppetat; quanquam ego ſum is, qui eam poſſim ab iſtorum ſcelere, inſidijsq; defendere: polliceor hoc uo= bis Quirites bona fide, remp. uigilanti homini, non ti= mido; diligenti, non ignauo commiſiſtis. ego is conſul, qui concionem metuam? qui tribunos pl. perhorreſcam?

*qui ſæpe & ſine cauſa tumultuer? qui timeam, ne mihi in carcere habitandum ſit, ſi tribunus pl. duci iuſſiſſet? ego nondum ueſtris armis armatus, inſignibusq; ampliſſimis ornatus, imperio, auctoritate, non horrui in hunc locum progredi poſſe, uobisq; auctoribus improbitati hominis reſiſtere: nunc uerear, ne reſp. tantis munita præſidijs ab iſtis uinci, aut opprimi poſſit? ſi antea timuiſſem, hac concione, hoc populo certe non uererer: quis enim unquam tam ſecunda concione legem agrariam ſuaſit, quàm ego diſſuaſi? ſi hoc diſſuadere eſt, ac non diſturbare, ac peruertere. ex quo intelligi Quirites poteſt, nihil eſſe tam populare, quàm id, quod ego uobis in hunc annum conſul popularis affero, pacem, tranquillitatem, otium. quæ nobis deſignatis timebatis; ea ne accidere poſſent, conſilio meo, ac ratione prouiſa ſunt. non modo uos eritis in otio, qui ſemper eſſe uolueratis, uerum etiam iſtos, quibus otioſi negotium feciſſemus, otioſiſſimos reddam. etenim illis honores, poteſtates, diuitiæ ex tumultu, atque ex diſſenſionibus ciuium comparari ſolent; uos, quorum gratia in ſuffragijs conſiſtit, libertas in legibus, honos in iudicijs & æquitate magiſtratus, res familiaris in pace, omni ratione otium tenere debetis. nam etſi ij, qui propter deſidiam in otio uiuunt, tamen in ſua turpi inertia capiunt uoluptatem: ſub ipſo otio, quo uos fortunam regitis, hũc ſtatum, quem habetis, eſſe meliorem *non ignoratis, non ut quæſitum, ſed uita partum otiũ tenueritis. quod ego et concordia, quam mihi conſtitui cum collega, inuitiſſimis ijs hominibus, quos in conſulatu inimicos eſſe & animis, & corporis actibus prouidi*

*omnibus proſpexi, et ſane * reuocaui: idem tribunis pl. denunciaui, ne quid turbulenti me conſule conflarent. ſummum et firmiſſimum eſt illud communibus fortunis præſidium Quirites, ut, quales uos hodierna die maxima concione mihi pro ſalute ueſtra præbuiſtis, tales reliquis temporibus populo R. præbeatis. pro certo polliceor hoc uobis, atque confirmo, me eſſe perfectum, ut iam tandem illi, qui honori inuiderunt meo, tamen uos uniuerſos in conſule deligendo plurimum ui diſſe fateantur.*

DE LEGE AGRARIA CONTRA P. SERVILIVM RVLLVM TRIB. PL. AD POPVLVM. ORATIO XVII.

Commodius feciſſent tribuni pl. Quirites, ſi, quæ apud uos de me deferunt, ea coram potius me præſente dixiſſent: nam & æquitatem ueſtræ diſceptationis, & conſuetudinem ſuperiorum, & ius ſuæ poteſtatis retinuiſſent. ſed quoniam adhuc præſens certamen, contentionemq; fugerunt, nunc, ſi uidetur eis, in meam concionem prodeant, &, quò prouocati à me uenire noluerunt, reuocati ſaltem reuertantur. Video quoſdam Quirites ſtrepitu ſignificare neſcio quid, & non eoſdem uultus, quos proxima mea concione præbuerunt, in hanc concionem mihi retuliſſe. quare à uobis, qui nihil de me crediḋiſtis, ut eam uoluntatem, quam ſemper habuiſtis erga me, retineatis, peto: à uobis autem, quos leuiter immutatos eſſe ſentio, paruam exigui temporis uſuram bonæ de me opinionis poſtulo, ut eam, ſi, quæ dixero, uobis probabo, perpetuo retineatis; ſin aliter, hoc ipſo in loco depoſitam, atque abiectam relinquatis. Completi ſunt animi, aureſq; ueſtræ Quirites, me gratificantem ſeptem tyrannis, cæteriſq; Syllanarum aſſignationum poſſeſſoribus, agrariæ legi, & commodis ueſtris obſiſtere. hæc ſi qui crediderunt, illud prius crediderint neceſſe eſt, hac lege agraria, quæ promulgata ſit, adimi Syllanos agros, uobiſq; diuidi,

aut denique minui priuatorum poſſeſſiones, ut in eas uos deducamini. ſi oſtendo, non modo non adimi cuiquam glebam de Syllanis agris, ſed etiam genus id agrorum certo capite legis impudentiſſime confirmari atque ſanciri; ſi doceo, agris iјs, qui à Sylla ſunt dati, ſic diligenter Rullum ſua lege conſulere, ut facile appareat eam legem non à ueſtrorum commodorum patrono, ſed à Valgiј genero eſſe conſcriptam: num quid eſt cauſæ Quirites, quin illa criminatione, qua in me abſentem uſus eſt, non ſolum meam, ſed etiam ueſtram diligentiam prudentiamq́; deſpexerit? Caput eſt legis X L. de quo ego conſulto Quirites neque apud uos ante feci mentionẽ, ne aut refricare obductam iam reip. cicatricem uiderer, aut aliquid alieniſſimo tempore nouæ diſſenſionis commouere; neque uero nunc ideo diſputabo, quòd hunc ſtatum reip. non magnopere defendendum putem, præſertim qui otiј, & concordiæ patronum me in hunc annum reip. profeſſus ſim; ſed ut doceam, Rullum poſthac in iјs ſaltem tacere rebus, in quibus de ſe, & de ſuis factis taceri uelit. Omnium legum iniquiſſimam, diſſimillimamq́; legis eſſe arbitror eam, quam L. Flaccus interrex de Sylla tulit, ut omnia, quæcunque ille feciſſet, eſſent rata. nam cum cæteris in ciuitatibus, tyrannis inſtitutis, leges omnes extinguantur, atque tollantur; hic reip. tyrannum lege conſtituit. eſt inuidioſa lex, ſicut dixi: ueruntamen habet excuſationem: non enim uidetur hominis lex eſſe, ſed temporis. quid, ſi eſt hæc multo impudentior? nam Valeria lege Corneliјsq́; legibus, cum eripitur, datur: coniungitur impudens gratificatio cum

acerba iniuria: ſed tamẽ habet in illis legibus ſpem non-nullam ille, cui ademptus eſt; aliquem ſcrupulum, cui datus eſt: Rulli cautio eſt hæc: QVAE POST C. MARIVM CN. PAPIRIVM CONSVLES. *quàm procul à ſuſpicione fugit, quòd eos conſules, qui aduerſarij Syllæ maxime fuerunt, potiſſimum nominauit. ſi enim Syllam dictatorem nominaſſet, perſpicuum fore, & inuidioſum arbitratus eſt. ſed quem ueſtrum tam tardo ingenio fore putauit, cui poſt eos conſules Syllam dictatorem fuiſſe in mentem uenire non poſſet? quid ergo ait Marianus tribunus pl. qui nos Syllanos in inuidiam rapit?* QVAE POST MARIVM ET CARBONEM CONSVLES. *agros, ædificia, lacus, ſtagna, loca, poſſeſſiones: cœlum, et mare prætermiſit, cætera complexus eſt.* PVBLICE DATA, ASSIGNATA, VENDITA, CONCESSA SVNT. *à quo Rulle? poſt Marium et Carbonem conſules quis aſſignauit? quis dedit? quis conceſſit, præter Syllam?* EA OMNIA EO IVRE SINT. *quo iure? labefactat uidelicet neſcio quid. nimium acer, nimium uehemens tribunus plebis Syllana reſcindit.* VT QVAE OPTIMO IVRE PRIVATA SINT. *etiam'ne meliore, quàm paterna & auita? meliore. at hoc Valeria lex non dicit, Corneliæ leges non ſanciunt, Sylla ipſe non poſtulat. ſi iſti agri partem aliquam iuris, aliquam ſimilitudinem propriæ poſſeſſionis, aliquam ſpem diuturnitatis attingunt: nemo eſt tam impudens iſtorum, quin agi ſecum præclare arbitretur. tu uero Rulle quid quæris?*

quod habent, ut habeant? quis uetat? ut priuatum. ſed ita latum eſt, ut melior tui ſoceri fundus Irpinus ſit, ſiue ager Irpinus, (totum enim poſſidet) quàm meus paternus auituſq; fundus Arpinas: id enim caues: optimo enim iure ea ſunt profecto prædia, quæ optima conditione ſunt: libera meliore iure ſunt, quàm ſerua. capite hoc omnia, quæ ſeruiebant, non ſeruient: ſoluta meliore in cauſa ſunt, quàm obligata. eodem capite obligata omnia, ſi modo Syllana ſunt, liberantur: immunia cõmodiore conditione ſunt, quàm illa, quæ penſitant. ego Tuſculanis pro aqua Crabra uectigal pendam, quia à municipio fundum accepi: ſi à Sylla mihi datus eſſet, Rulli lege non penderem. Video uos Quirites, ſicuti res ipſa cogat, commoueri, uel legis, uel orationis impudentia: legis, quæ ius melius Syllanis prædijs conſtituat, quàm paternis: orationis, quæ eiuſmodi cauſa inſimulare quenquam audeat, rationes Syllæ nimium uehementer defendere. at ſi illa ſolum ſanciret, quæ à Sylla eſſent data, tacerem, modo ipſe ſe Syllanum eſſe confiteretur: ſed non modo illis cauet, uerum etiam aliud quoddam genus donationis inducit; & is, qui à me Syllanas poſſeſſiones defendi criminatur, non eas ſolum ſancit, uerum ipſe nouas aſſignationes inſtituit, & repentinus Sylla nobis exoritur. nam attendite, quantas conceſſiones agrorum hic noſter obiurgator uno uerbo facere conetur. QVAE DATA, DONATA, CONCESSA, VENDITA. *patior, audio: quid deinde?* POSSESSA. *hoc tribunus pl. promulgare auſus eſt, ut, quod quiſque poſt Marium & Carbonem*

conſules poſſidet, id eo iure teneret, quo optimo priuatum? etiam'ne ſi ui eiecit? etiam'ne ſi clam, ſi precario uenit in poſſeſſionem? ergo hac lege ius ciuile, cauſæ poſſeſſionum, prætorum interdicta tollentur. non mediocris res, neque paruum ſub hoc uerbo furtum Quirites latet: ſunt enim multi agri lege Cornelia publicati, nec cuiquam aſſignati, neque uenditi, qui à paucis hominibus impudentiſſime poſſidentur: his cauet, hos defendit, hos priuatos facit: hos inquam agros, quos Sylla nemini dedit, Rullus non uobis aſſignare uult, ſed eis condonare, qui poſſident. cauſam quæro, cur ea, quæ maiores uobis in Italia, Sicilia, duabus Hiſpanijs, Macedonia, Aſia quæſiuerunt, uenire patiamini, cum ea, quæ ueſtra ſunt, condonari poſſeſſoribus eadem lege uideatis. iam totam legem intelligetis, cum ad paucorum dominationem ſcripta ſit, ad Syllanæ aſſignationis rationes eſſe accõmodatiſſimam. nam ſocer huius uir multum bonus eſt: neque ego nunc de illius bonitate, ſed de generi impudentia diſputo. ille enim, quod habet, retinere uult, neque ſe Syllanum eſſe diſſimulat: hic, ut ipſe habeat, quod non habet, quæ dubia ſunt, per uos ſancire uult: & cum plus appetat, quàm ipſe Sylla, quibus ego rebus reſiſto, Syllanas res defendere criminatur. habet agros nonnullos, inquit, ſocer meus, [deſertos atque longinquos: uendet eos mea lege, quanti uolet. habet incertos ac nullo iure poſſeſſos: confirmabuntur optimo iure. habet publicos: reddam priuatos. denique eos fundos, quos in agro Caſinati optimos, fructuoſiſſimos continuauit, cum uſque eò uicinos proſcriberet, quoad oculos continuan-

do, ex multis prædijs unam fundi regionem formamq́; perfecerit, quos nunc cum aliquo metu tenet, ſine ulla cura poſſidebit. & quoniam, qua de cauſa, & quorum cauſa ille hoc promulgauit, oſtendi; doceat ipſe, num ego quem poſſeſſorem defendam, cum agrariæ legi reſiſto. ſiluam Scantiam uendis: reſp. poſſidet: defendo. Campanum agrum diuidis: uos eſtis in poſſeſſione: non cedo. deinde Italiæ, Siciliæ, cæterarumq́; prouinciarum poſſeſſiones uenales, ac proſcriptas hac lege uideo: ueſtra ſunt prædia, ueſtræ poſſeſſiones: reſiſtam, atque repugnabo, neque patiar à quoquam populum R. de ſuis poſſeſſionibus me conſule dimoueri, præſertim cum uobis nihil quæratur: hoc enim uos in errore uerſari diutius non oportet. num qui ueſtrum ad uim, ad facinus, ad cædem accommodatus eſt? nemo. atqui ei generi hominum, mihi credite, Campanus ager, & præclara illa Capua ſeruatur: exercitus contra uos, contra libertatem ueſtram, contra Cn. Pompeium conſtituitur: contra hanc urbem Capua, contra uos manus hominum audaciſſimorum, contra Cn. Pompeium decem duces comparantur. ueniant coram, et, quoniam me in ueſtram concionem uobis flagitantibus conuocauerunt, diſſerant.

PRO C. RABIRIO PERDVELLIO= NIS REO, AD QVIRITES. ORATIO XVIII.

e TSI Quirites non eſt meæ conſue=tudinis, initio dicendi rationem redde=re, qua de cauſa quenque defendam; propterea quòd cum omnibus ciuibus in eorum periculis ſemper ſatis iuſtam mihi cauſam neceſſitudinis eſſe duxi: tamen in hac de-fenſione capitis, famæ, fortunarum omnium C. Ra=birij, proponenda ratio uidetur eſſe officij mei; propte=rea quòd quæ iuſtiſſima mihi cauſa ad hunc defenden=dum eſſe uiſa eſt, eadem uobis ad abſoluendum debet uideri. nam me cum amicitiæ uetuſtas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meæ uitæ per=petua conſuetudo ad C. Rabirium defendendum eſt ad-hortata: tum uero, ut id ſtudioſiſſime facerem, ſalus reip. conſulare officium, conſulatus denique ipſe mihi una uobiſcum cum ſalute reip. commendatus coegit. non enim C. Rabirium culpa delicti, non inuidia, ui=tæq; turpitudo, non denique ueteres, iuſtæ, grauesq; inimicitiæ ciuium in diſcrimen capitis uocauerunt: ſed, ut illud ſummum auxilium maieſtatis atque imperij, quod nobis à maioribus eſt traditum, de rep. tollere=tur, ut nihil poſthac auctoritas ſenatus, nihil conſu=lare imperium, nihil conſenſio bonorum contra pe=ſtem, ac perniciem ciuitatis ualeret, iccirco in his rebus euertendis unius hominis ſenectus, infirmitas, ſolitu=doq; tentata eſt. quamobrem ſi eſt boni conſulis, cum

cuncta

cuncta auxilia reip. labefactari conuelliq́; uideat, ferre opem patriæ, ſuccurrere ſaluti fortuniſq́; communibus, implorare ciuium fidem, ſuam ſalutem poſteriorem ſalute communi ducere: eſt etiam bonorum, & fortium ciuium, quales uos omnibus reip. temporibus extitiſtis, intercludere omnes ſeditionum uias, munire præſidia reip. ſummum in conſulibus imperium, ſummum in ſenatu conſilium putare; ea qui ſecutus ſit, laude potius & honore, quàm pœna & ſupplicio dignum iudicari. quamobrem labor in hoc defendendo præcipue meus eſt, ſtudium uero conſeruandi hominis commune mihi uobiſcum eſſe debebit. ſic enim exiſtimare debetis Quirites, poſt hominum memoriam rem nullam maiorem, magis periculoſam, magis ab omnibus uobis prouidendam, neque à tribuno pl. ſuſceptam, neque à conſule defenſam, neque ad populum R. eſſe delatam. agitur enim nihil aliud in hac cauſa Quirites, quàm ut nullum ſit poſthac in rep. publicum conſilium, nulla bonorum conſenſio contra improborum furorem, & audaciam, nullum extremis reip. temporibus perfugium, & præſidium ſalutis. quæ cum ita ſint, primum, quod in tanta dimicatione capitis, famæ, fortunarumq́; omnium fieri neceſſe eſt, ab Ioue optimo Maximo, cæteriſq́; dijs, deabuſq́; immortalibus, quorum ope, & auxilio multo magis hæc reſp. quàm ratione hominum, & conſilio gubernatur, pacem ac ueniam peto, precorq́; ab ijs, ut hodiernum diem & ad huius ſalutem conſeruandam, & ad remp. conſtituendam illuxiſſe patiantur: deinde uos Quirites, quorum poteſtas proxime ad deos

rum immortalium numen accedit, oro, atque obſecro, quoniam uno tempore uita C. R*abirij, hominis miſerrimi atque innocentiſſimi, ſalus reip. ueſtris manibus ſuffragijsq́; permittitur, adhibeatis in hominis fortunis miſericordiam, in reip. ſalute ſapientiam, quam ſoletis.* N*unc quoniam* T. L*abiene diligentiæ meæ temporis anguſtijs obſtitiſti, meq́; ex comparato et conſtituto ſpatio defenſionis in ſemihoræ curriculum coegiſti: parebitur & , quod iniquiſſimum eſt, accuſatoris conditioni, & , quod miſerrimum, inimici poteſtati. quanquam in hac præſcriptione ſemihoræ patroni mihi partes reliquiſti, conſulis ademiſti: propterea quòd ad defendendum propemodum ſatis erit hoc mihi temporis, uerum ad conquerendum parum.* N*iſi forte de locis religioſis, ac de lucis, quos ab hoc uiolatos eſſe dixiſti, pluribus uerbis tibi reſpondendum putas. quo in crimine nihil eſt unquam abs te dictum, niſi, à* C. M*acro obiectum eſſe crimen id* C. R*abirio. in quo ego demiror, meminiſſe te, quid obiecerit* C. R*abirio* M*acer inimicus; oblitum eſſe, quid æqui, & iurati iudices iudicarint.* A*n de peculatu facto, an de tabulario incenſo longa oratio eſt expromenda? quo in crimine propinquus* C. R*abirij, iudicio clariſſimo,* C. C*urtius pro uirtute ſua eſt honeſtiſſime liberatus: ipſe uero* R*abirius non modo in iudicium horum criminum, ſed ne in tenuiſſimam quidem ſuſpicionem uerbo eſt unquam uocatus.* A*n de ſororis filio diligentius reſpondendum eſt, quem ab hoc necatum eſſe dixiſti, cum ad iudicij moram familiaris funeris excuſatio quæreretur? quid enim eſt tam ueriſimile, quàm, cariorem huic ſororis maritum,*

quàm ſororis filium fuiſſe? atque ita cariorem, ut alter uita crudeliſſime priuaretur, cum alteri ad prolationem iudicij biduum quæreretur? An de ſeruis alienis contra legem Fabiam retentis, aut de ciuibus R. contra legem Porciam uerberatis, aut necatis plura dicenda ſunt? cum tanto ſtudio C. Rabirius totius Appuliæ, ſingulari uoluntate Campaniæ uicinitatis ornetur; cumq; ad eius propulſandum periculum non modo homines, ſed prope regiones ipſæ conuenerint, aliquanto etiam latius excitatæ, quàm ipſius uicinitatis nomen ac termini poſtulabant. Nam quid ego ad id longam orationem comparem, quod eſt in eadem multæ irrogatione perſcriptum, hunc nec ſuæ, nec alienæ pudicitiæ peperciſſe? quin etiam ſuſpicor eo mihi ſemihoram à Labieno præſtitutam eſſe, ut ne plura de pudicitia dicerem. ergo ad hæc crimina, quæ patroni diligẽtiam deſiderant, intelligis mihi ſemihoram iſtam nimium longam fuiſſe. Illam alteram partem, de nece Saturnini, nimis exiguam, atque anguſtam eſſe uoluiſti: quæ non oratoris ingenium, ſed conſulis auxilium implorat, & flagitat. nam de perduellionis iudicio, quod à me ſublatum eſſe criminari ſoles, meum crimen eſt, non Rabirij. quod utinam Quirites ego id aut primus, aut ſolus ex hac rep. ſuſtuliſſem: utinam, quod ille crimen eſſe uult, proprium teſtimonium meæ laudis eſſet. quid enim optari poteſt, quod ego mallem, quàm me in conſulatu meo carnificem de foro, crucem de campo ſuſtuliſſe? ſed iſta laus primum eſt maiorum noſtrorum Quirites, qui, expulſis regibus, nullum in libero populo ueſtigium

crudelitatis regiæ retinuerunt: deinde multorum uirorum fortium, qui ueſtram libertatem non acerbitate ſuppliciorum infeſtam, ſed lenitate legum munitam eſſe uoluerunt. quamobrem uter noſtrum tandem La*biene popularis eſt; tu ne, qui ciuibus* R. *in concione ipſa carnificem, qui uincla adhiberi putas oportere; qui in campo* Martio, *comitijs centuriatis, auſpicato in loco, crucem ad ciuium ſupplicium defigi, & conſtitui iubes: an ego, qui funeſtari concionem contagione carnificis ueto; qui expiandum forum populi* R. *ab illis nefarijs ſceleris ueſtigijs eſſe dico; qui caſtam concionem, ſanctum campum, inuiolatum corpus omnium ciuium* R. *integrum ius libertatis defendo ſeruari oportere? popularis uero tribunus pl. cuſtos, defenſorq; iuris, & libertatis.* Porcia *lex uirgas ab omnium ciuium* R. *corpore amouit: hic miſericors flagella retulit.* Porcia *lex libertatem ciuium lictori eripuit:* La*bienus, homo popularis carnifici tradidit.* C. Gracchus *legem tulit, ne de capite ciuium* R. *iniuſſu ueſtro iudicaretur: hic popularis, à duumuiris iniuſſu ueſtro non iudicari de ciue* R. *ſed indicta cauſa ciuem* R. *capitis condemnari coegit. tu mihi etiam legis* Porciæ, *tu* C. Gracchi, *tu horum libertatis, tu cuiuſquam denique hominis popularis mentionem facis, qui non modo ſupplicijs inuſitatis, ſed etiam uerborum inaudita crudelitate uiolare libertatem huius populi, tentare manſuetudinem, commutare diſciplinam conatus es? nanque hæc tua, quæ te hominem clementem, popularemq; delectant;* I *lictor, colliga manus; quæ non modo huius libertatis, manſuetudiniſq; non ſunt,*

ſed ne Romuli *quidem, aut* Numæ Pompilij, *ſed* Tarquinij, *ſuperbiſſimi, atque crudeliſſimi regis: iſta ſunt cruciatus carmina, quæ tu, homo lenis, ac poularis, libentiſſime commemoras:* Caput obnubito, *arbori infelici ſuſpendito: quæ uerba Quirites iampridem in hac rep. non ſolum tenebris uetuſtatis, uerum etiam luce libertatis oppreſſa ſunt. an uero, ſi actio iſta popularis eſſet, & ſi ullam partem æquitatis haberet, aut iuris;* C. Gracchus *eam reliquiſſet? ſcilicet tibi grauiorem dolorem patrui tui mors attulit, quàm* C. Graccho *fratris: & tibi acerbior eius patrui mors eſt, quem nunquam uidiſti, quàm illi eius fratris, quicum concordiſſime uixerat: & ſimilis uiri tu ulciſceris patrui mortem, atque ille perſequeretur fratris ſui, ſi iſta ratione agere uoluiſſet: et par deſideriũ ſui reliquit apud populum* R. Labienus *iſte patruus ueſter, quiſquis fuit, ac* Ti. Gracchus *reliquerat. an pietas tua maior, quàm* Gracchi? *an animus? an conſilium? an opes? an auctoritas? an eloquentia? quæ ſi in illo minima fuiſſent, tamen præ tuis facultatibus maxima putarentur. cum uero his rebus omnibus* C. Gracchus *omnes uicerit, quantum interuallum tandem inter te atque illum interiectum putas? ſed moreretur prius acerbiſſima morte millies* Gracchus, *quàm in eius concione carnifex conſiſteret; quem non modo foro, ſed etiam cœlo hoc, ac ſpiritu cenſoriæ leges, atque urbis domicilio carere uoluerunt. hic ſe popularem dicere audet, me alienum à commodis ueſtris? cum iſte omnes & ſuppliciorum, & uerborum acerbitates non ex memoria ueſtra, ac patrum ueſtrorum, ſed ex annalium*

monumentis, atque ex regum commentarijs conquiſierit; ego omnibus meis opibus, omnibus conſilijs, omnibus dictis, atque factis repugnarim, & reſtiterim crudelitati. niſi forte hanc conditionem uobis eſſe uultis, quam ſerui, ſi libertatis ſpem propoſitam non haberent, ferre nullo modo poſſent. miſera eſt ignominia iudiciorum publicorum, miſera multatio bonorum, miſerum exilium: ſed tamen in omni calamitate retinetur aliquod ueſtigium libertatis. mors denique ſi proponitur, in libertate moriamur: carnifex uero, & obductio capitis, & nomen ipſum crucis abſit non modo à corpore ciuium R. *ſed etiam à cogitatione, oculis, auribus: harum enim omnium rerum non ſolum euentus, atque perpeſſio, ſed etiam conditio, expectatio, mentio ipſa denique indigna ciue* R. *atque homine libero eſt. an uero ſeruos noſtros horum ſuppliciorum omnium metu dominorũ benignitas una uindicta liberabit: uos à uerberibus, ab unco, à crucis denique terrore neque res geſtæ, neque acta ætas, neque noſtri honores uindicabunt? quamobrem fateor, atque etiam* T. *Labiene profiteor, & præ me fero, te ex illa crudeli, importuna, non tribunicia actione, ſed regia, meo conſilio, uirtute, auctoritate eſſe depulſum. qua tu in actione quanquã omnia exempla maiorum, omnes leges, omnem auctoritatem ſenatus, omnes religiones, atque auſpiciorum publica iura neglexiſti: tamen à me hæc in hoc tam exiguo meo tempore non audies. liberum tempus nobis dabitur ad iſtã diſceptationem. nunc de Saturnini crimine, ac de clariſſimi patrui tui morte dicemus.* *Arguis, occiſum eſſe à* C. *Rabirio* L. *Sa=*

turninum: et id C. Rabirius *multorum teſtimonijs,* Q. Hortenſio *copioſiſſime defendente, antea falſum eſſe docuit. ego autem, ſi mihi eſſet integrum, ſuſciperem hoc crimen, agnoſcerem, confiterer. utinam hanc mihi facultatem cauſa concederet, ut poſſem hoc prædicare,* C. Rabirij *manu* L. Saturninum, *hoſtem populi* R. *interfectum. nihil me clamor iſte commouet, ſed conſolatur; cum indicat eſſe quoſdam ciues imperitos, ſed non multos. nunquam, mihi credite, populus* R. *hic, qui ſilet, conſulem me feciſſet, ſi ueſtro clamore perturbatum iri arbitraretur. quanto iam leuior eſt acclamatio. quin continetis uocem indicem ſtultitiæ ueſtræ, teſtem paucitatis? libenter, inquam, confiterer, ſi uere poſſem, aut etiam ſi mihi eſſet integrũ,* C. Rabirij *manu* L. Saturninum *eſſe occiſum; et id facinus pulcherrimum eſſe arbitrarer. ſed quoniam id facere non poſſum, confitebor id, quod ad laudem minus ualebit, ad crimen non minus. confiteor, interficiendi* Saturnini *cauſa* C. Rabirium *arma cepiſſe. quid eſt* Labiene? *quam à me grauiorẽ confeſſionem, aut quod in hunc maius crimen expectas? niſi uero intereſſe aliquid putas inter eum, qui hominem occidit, et eum, qui cum telo occidendi hominis cauſa fuit. ſi interfici* Saturninum *nefas fuit: arma ſumpta eſſe contra* Saturninum *ſine ſcelere non poſſunt. ſi arma iure ſumpta concedis: interfectum iure concedas, neceſſe eſt.*

Pauca *quædam deeſſe uidentur.*

fit S.C. *ut* C. Marius, L. Valerius *conſules adhiberent tribunos pl. & prætores, quos eis uideretur; operamq;*

darent, ut imperium populi R. maieſtasq; conſeruaretur. adhibent omnes tribunos pl. præter Saturninum, præter Glauciam: qui remp. ſaluam eſſe uellent, arma capere, & ſe ſequi iubent. parent omnes. ex ædificijs armamentarijsq; publicis arma populo R. C. Mario conſule diſtribuente dantur. hic iam, ut omittam cætera, de te ipſo Labiene quæro; cum Saturninus Capitolium teneret, armatus eſſet una C. Glaucia C. Saufeius; etiam ille ex compedibus, atque ergaſtulo Gracchus; addam, quoniam ita uis, eodem Q. Labienum patruum tuum; in foro autem C. Marius, et L. Valerius Flaccus conſules, poſt cunctus ſenatus, atque ille ſenatus, quem etiam uos ipſi, qui hos patres conſcriptos, qui nunc ſunt, in inuidiam uocatis, quo facilius de hoc ſenatu detrahere poſſitis, laudare conſueuiſtis; cum equeſter ordo, at quorum equitum R. dij immortales? patrum noſtrorum, atque eius ætatis, quæ tum magnam partem reip. atque omnem dignitatem iudiciorum tenebat; cum omnes omnium ordinum homines, qui in ſalute reip. ſalutem ſuam repoſitam eſſe arbitrabantur, arma cepiſſent: quid tandem C. Rabirio faciendum fuit? de te ipſo, inquam, Labiene quæro; cum ad arma conſules ex S. C. uocauiſſent; cum armatus M. Aemilius princeps ſenatus in Comitio conſtitiſſet; qui cum ingredi uix poſſet, non ad inſequendum ſibi tarditatem pedum, ſed ad fugiendum impedimento fore putabat; cum denique Q. Scæuola confectus ſenectute, præpeditus morbo, mancus, & membris omnibus captus, ac debilis, haſtili nixus & animi uim & infirmitatem corporis oſtenderet; cum L.

Metellus, Ser. Galba, C. Serranus, P. Rutilius, C. Fimbria, Q. Catulus, omneſq́; qui tum erant, conſulares pro ſalute communi arma cepiſſent; cum omnes prætores, cuncta nobilitas, ac iuuentus accurreret, Cn. & L. Domitij, L. Craſſus, Q. Mucius, C. Claudius, M. Druſus; cum omnes Octauij, Metelli, Iulij, Caſsij, Catones, Pompeij, cum L. Philippus, L. Scipio, cum M. Lepidus, cum D. Brutus, cum hic ipſe P. Seruilius, quo tu imperatore Labiene meruiſti, cum hic Q. Catulus admodum tum adoleſcens, cum hic C. Curio, cum denique omnes clariſſimi uiri cum conſulibus eſſent: quid tandem C. Rabirium facere conuenit? utrum, incluſum, atque abditum latere in occulto, atque ignauiam ſuam tenebrarum, ac parietum cuſtodijs tegere; an in Capitolium pergere, atque ibi ſe cum tuo patruo, & cæteris ad mortem propter uitæ turpitudinem confugientibus congregare; an cum Mario, Scauro, Catulo, Metello, Scæuola, cum bonis denique omnibus coire non modo ſalutis, uerum etiam periculi ſocietatem? tu denique Labiene quid faceres tali in re, ac tempore? cum ignauiæ ratio te in fugam, atque in latebras impelleret; improbitas, & furor L. Saturnini in Capitolium arceſſeret; conſules ad patriæ ſalutem, ac libertatem uocarent: quam tandem auctoritatem, quam uocem, cuius ſectam ſequi, cuius imperio parere potiſſimum uelles? patruus, inquit, meus cum Saturnino fuit. quid pater? quicum? quid propinqui ueſtri equites R.? quid omnis præfectura, regio, uicinitas ueſtra? quid ager Picenus uniuerſus, utrum tribunicium furorem, an conſularem auctoritatem ſecutus eſt? equi-

dem hoc affirmo, quod tu nunc de tuo patruo prædicas, neminem unquam adhuc de ſeſe eſſe confeſſum. nemo eſt unquam inuentus tam profligatus, tam perditus, tam ab omni non modo honeſtate, ſed etiam ſimulatione honeſtatis relictus, qui ſe in Capitolio fuiſſe cum Saturnino fateretur. at fuit ueſter patruus. fuerit, & fuerit nulla deſperatione rerum ſuarum, nullis domeſticis uulneribus coactus: induxerit eum L. Saturnini familiaritas, ut amicitiam patriæ præponeret: icircóne oportuit C. Rabirium deſciſcere à rep.? nõ comparere in illa armata multitudine bonorum? conſulum uoci, atque imperio non obedire? atqui uidemus hæc in rerum natura tria fuiſſe, ut aut cum Saturnino eſſet, aut cum bonis, aut lateret. latere, mortis erat inſtar turpiſſimæ: cum Saturnino eſſe, furoris, & ſceleris: uirtus, & honeſtas, & pudor cum conſulibus eſſe cogebat. hoc tu igitur in crimen uocas, quòd cum ijs fuerit C. Rabirius, quos, amentiſſimus fuiſſet, ſi oppugnaſſet; turpiſſimus, ſi reliquiſſet? at C. Decianus, de quo tu ſæpe commemoras, quia, cum hominem omnibus inſignem notis turpitudinis P. Furium accuſaret ſummo ſtudio bonorum omnium, queri eſt auſus in concione de morte Saturnini, condemnatus eſt; at Sex. Titius, quòd habuit imaginem L. Saturnini domi ſuæ, condemnatus eſt. ſtatuerunt equites R. illo iudicio, improbum ciuem eſſe, & non retinendum in ciuitate, qui hominis hoſtilem in modum ſeditioſi imagine aut mortem eius honeſtaret, aut deſideria imperitorum miſericordia commoueret, aut ſuam ſignificaret imitandæ improbitatis uoluntatem. itaque mihi mirum uidetur, unde

hanc tu Labiene imaginem, quam habes, inueneris: nam Sex. Titio damnato, qui iſtam habere auderet, inuentus eſt nemo. quod tu ſi audiſſes, aut ſi per ætatem ſcire potuiſſes: nunquam profecto iſtam imaginem, quæ domi poſita peſtem, atque exilium Sex. Titio attuliſſet, in Roſtra atque in concionem attuliſſes, nec tuas unquam rationes ad eos ſcopulos appuliſſes, ad quos Sex. Titij afflictam nauem, & in quibus C. Deciani naufragium fortunarum uideres. ſed in his rebus omnibus imprudentia laberis: cauſam enim ſuſcepiſti antiquiorem memoria tua: quæ cauſa ante mortua eſt, quàm tu natus eſſes. qua in cauſa tute profecto fuiſſes, ſi per ætatem eſſe potuiſſes; eam cauſam in iudicium uocas. an non intelligis, primum, quos homines, & quales uiros mortuos ſummi ſceleris arguas; deinde, quot ex ijs, qui uiuunt, eodem crimine in ſummum capitis periculum arceſſas? nam ſi C. Rabirius fraudem capitalem admiſit, quòd arma contra M. Saturninum tulit: huic quidem affert aliquam deprecationem periculi ætas illa, qua tum fuit: Q. uero Catulum, patrem huius, in quo ſumma ſapientia, eximia uirtus, ſingularis humanitas fuit; M. Scaurum, illa grauitate, illo conſilio, illa prudentia; duos Mucios, L. Craſſum, M. Antonium, qui tum extra urbem cum præſidio fuit, quorum in hac ciuitate longe maxima conſilia atque ingenia fuerunt; cæteros, pari dignitate præditos, cuſtodes, gubernatoresq́; reip. quemadmodum mortuos defendemus? quid de illis honeſtiſſimis uiris, atque optimis ciuibus equitibus R. dicemus, qui tum una cum ſenatu ſalutem reip. defenderunt? quid de tri

bunis ærarijs, cæterorumq́; ordinum omnium hominibus, qui tum arma pro communi libertate ceperunt? ſed quid ego de ijs omnibus, qui conſulari imperio paruerunt, loquor? de ipſorum conſulum fama quid futurum eſt? L. Flaccum, hominem cum ſemper in rep. tum in magiſtratibus gerendis, in ſacerdotio, cerimonijsq́;, quibus præerat, diligentiſſimum, nefarij ſceleris, ac parricidij mortuum condemnabimus? adiungemus ad hanc labem, ignominiamq́; mortis etiam C. Marij nomen? C. Marium, quem uere patrem patriæ, parentem, inquam, ueſtræ libertatis, atque huiuſce reip. poſſumus dicere, ſceleris, ac parricidij nefarij mortuum condemnabimus? etenim ſi C. Rabirio, quòd ijt ad arma, crucem T. Labienus in campo Martio defigendam putauit: quod tandem excogitabitur in eum ſupplicium, qui uocauit? ac ſi fides Saturnino data eſt, quod abs te ſæpiſſime dicitur; non eam C. Rabirius, ſed C. Marius dedit; idemq́; uiolauit, ſi in fide non ſtetit. quæ fides Labiene qui potuit ſine S.C. dari? adeóne hoſpes huiuſce urbis, adeóne ignarus es diſciplinæ conſuetudinisq́; noſtræ, ut hæc neſcias? ut peregrinari in aliena ciuitate, non in tua magiſtratum gerere uideare? quid iam iſta C. Mario, inquit, nocere poſſunt, quoniam ſenſu, & uita caret? itáne uero? tantis in laboribus C. Marius periculisq́; uixiſſet, ſi nihil longius, quàm uitæ termini poſtulabant, ſpe atque animo de ſe, & gloria ſua cogitaſſet? at, credo, cum innumerabiles hoſtium copias in Italia fudiſſet, atque obſidione remp. liberaſſet, omnia ſua ſecum una moritura arbitrabatur. non eſt ita Quirites: neque quiſquam no-

ſtrum in reip. periculis cum laude ac uirtute uerſatur, quin ſpe poſteritatis fructuq; ducatur. itaque cum multis alijs de cauſis uirorum bonorum mentes diuinæ mihi atque æternæ uidentur eſſe, tum maxime quòd optimi, & ſapientiſſimi cuiuſque animus ita præſentit in poſterum, ut nihil niſi ſempiternum ſpectare uideatur. quapropter equidem & C. Marij, & cæterorum uirorum ſapientiſſimorum, ac fortiſſimorum ciuium mentes, quæ mihi uidentur ex hominum uita ad deorum religionem, & ſanctimoniam demigraſſe, teſtor, me pro illorum fama, gloria, memoria non ſecus, ac pro patrijs fanis, atque delubris, propugnandum putare. ac ſi pro illorum laude mihi arma capienda eſſent; non minus ſtrenue caperem, quàm illi pro communi ſalute ceperunt. etenim Quirites exiguum nobis uitæ curriculum natura circunſcripſit, immenſum gloriæ. quare ſi eos, qui iam de uita deceſſerunt, ornabimus: iuſtiorem nobis mortis conditionem relinquemus. ſed ſi illos Labiene, quos iam uidere non poſſumus, negligis: ne his quidem, quos uides, conſuli putas oportere? neminem eſſe dico ex ijs omnibus, qui illo die Romæ fuerint, quem tu diem in iudicium uocas, pubesq; tum fuerit, quin arma ceperit, quin conſules ſecutus ſit. omnes ij, quorum tu ex ætate coniecturam facere potes, quid tum fecerint, abs te rei capitis, C. Rabirij nomine, citantur. at occidit Saturninum Rabirius. utinam feciſſet: non ſupplicium deprecarer, ſed præmium poſtularem. etenim ſi Scæuæ, ſeruo Q. Crotonis, qui occidit L. Saturninum, libertas data eſt: quod equiti R. præmium

dari par fuiſſet? & ſi C. Marius, quòd fiſtulas, quibus aqua ſuppeditabatur Iouis Optimi Maximi templis ac ſedibus, præcidi imperarat, quòd in cliuo Capitolino improborum ciuium.

Deſunt non pauca.

IN L. CATILINAM, IN SENATV, ORATIO IX.

q

Vouſque tandem abutere Catilina patientia noſtra? quandiu nos etiam furor iſte tuus eludet? quem ad finem ſeſe effrænata iactabit audacia? nihil'ne te nocturnum præſidium Palatij, nihil urbis uigiliæ, nihil timor populi, nihil conſenſus bonorum omnium, nihil hic munitiſſimus habendi ſenatus locus, nihil horum ora, uultusq́; mouerunt? patere tua conſilia non ſentis? conſtrictam iam omnium horum conſcientia teneri coniurationem tuam non uides? quid proxima, quid ſuperiore nocte egeris, ubi fueris, quos conuocaueris, quid conſilij ceperis, quem noſtrum ignorare arbitraris? ò tempora, ò mores. ſenatus hoc intelligit, conſul uidet: hic tamen uiuit. uiuit? immo uero etiam in ſenatum uenit: fit publici conſilij particeps: notat & deſignat oculis ad cædem unumquenque noſtrum. nos autem uiri fortes

ſatisfacere reip. uidemur, ſi iſtius furorem ac tela uitemus. ad mortem te Catilina duci iuſſu conſulis iampridem oportebat, in te conferri peſtem iſtam, quam tu in nos omnes iamdiu machinaris. an uero uir ampliſſimus P. Scipio pontifex maximus Ti. Gracchum mediocriter labefactantem ſtatum reip. priuatus interfecit: Catilinam orbem terræ cæde, atque incendijs uaſtare cupientem nos conſules perferemus? nam illa nimis antiqua prætereo, quòd Q. Seruilius Ahala Sp. Melium nouis rebus ſtudentem manu ſua occidit. fuit, fuit iſta quondam in hac rep. uirtus, ut uiri fortes acrioribus ſupplicijs ciuem pernicioſum, quàm acerbiſſimum hoſtem, coercerent. habemus enim S. C. in te Catilina uehemens, & graue: non deeſt reip. conſilium, neque auctoritas huius ordinis: nos, nos, dico aperte, conſules deſumus. decreuit quondam ſenatus, ut L. Opimius conſul uideret, ne quid reſp. detrimenti caperet. nox nulla interceſſit: interfectus eſt propter quaſdam ſeditionum ſuſpiciones C. Gracchus clariſſimo patre natus, auis, maioribus: occiſus eſt cum liberis M. Fuluius conſularis. ſimili S.C. C. Mario & L. Valerio conſulibus permiſſa eſt reſp. num unum diem poſtea L. Saturninum trib. pl. & C. Seruilium mors à reip. pœna remorata eſt? at nos uigeſimum iam diem patimur hebeſcere aciem horum auctoritatis: habemus enim huiuſmodi S.C. ueruntamen incluſum in tabulis, tanquam gladium in uagina reconditum, quo ex S. C. confeſtim interfectum te eſſe Catilina conuenit. uiuis: & uiuis non ad deponendam, ſed ad confirmandam audaciam. cupio P. C. me eſſe clementem, cupio in tantis reip. pe-

riculis non diſſolutum uideri: ſed iam me ipſum inertiæ nequitiæq; condemno. caſtra ſunt in Italia contra remp. in Hetruriæ faucibus collocata: creſcit in dies ſingulos hoſtium numerus: eorum autem imperatorem caſtrorum, ducemq; hoſtium intra mœnia, atque adeo in ſenatu uidemus, inteſtinam aliquam quotidie perniciem reip. molientem. ſi te iam Catilina comprehendi, ſi interfici iuſſero: credo, erit uerendum mihi, ne non hoc potius omnes boni ſerius à me, quàm quiſquam crudelius, factum eſſe dicant. uerum ego hoc, quod iampridem factum eſſe oportuit, certa de cauſa nondum adducor ut faciam. tum denique interficiam te, cum iam nemo tam improbus, tam perditus, tam tui ſimilis inueniri poterit, qui id non iure factum eſſe fateatur. quandiu quiſquam erit, qui te defendere audeat, uiues, & uiues ita, ut nunc uiuis, multis meis & firmis præſidijs obſeſſus, ne commouere te contra remp. poſſis: multorum te etiam oculi, & aures non ſentientem, ſicut adhuc fecerunt, ſpeculabuntur atque cuſtodient. etenim quid eſt Catilina, quod iam amplius expectes, ſi neque nox tenebris obſcurare cœtus nefarios, nec priuata domus parietibus continere uocem coniurationis tuæ poteſt? ſi illuſtrantur, ſi erumpunt omnia? muta iam iſtam mentem, mihi crede: obliuiſcere cædis, atque incendiorum: teneris undique: luce ſunt clariora nobis tua conſilia omnia: quæ etiam mecum licet recognoſcas. Meminiſti'ne, me ante diem XII. cal. Nou. dicere in ſenatu, certo die fore in armis, qui dies futurus eſſet ante diem VIII. Cal. Nou. C. Manlium audaciæ ſatellitem atque adminiſtrum tuæ?

num

num me feſellit Catilina non modo res tanta, tam atrox, tam incredibilis, uerum, id, quod multo magis eſt admirandum, dies? dixi ego idem in ſenatu, cædem te optimatum contuliſſe in ante diem V. *cal.* Nou. *tum cum multi principes ciuitatis* Roma *non tam ſui conſeruandi, quàm tuorum conſiliorum reprimendorum cauſa profugerunt? num inficiari potes, te illo ipſo die meis præſidijs, mea diligentia circuncluſum, commouere te contra remp. non potuiſſe, cum tu, diſceſſu cæterorum, noſtra tamen, qui remanſiſſemus, cæde contentum te eſſe dicebas? quid, cum te* Præneſte *cal. ipſis* Nou. *occupaturum nocturno impetu eſſe conſidere? ſenſiſti'ne illam coloniam meo iuſſu meis præſidijs, cuſtodijs, uigilijs eſſe munitam? nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modo audiam, ſed etiam uideam, planéq; ſentiam. recognoſce tandem mecum noctem illam ſuperiorem: iam intelliges multo me uigilare acrius ad ſalutem, quàm te ad perniciem reip. dico te priori nocte ueniſſe inter falcarios (non agam obſcure) in* M. Leccæ *domum, cõueniſſe eodem complures eiuſdem amentiæ ſcelerisq; ſocios: num negare audes? quid taces? conuincam, ſi negas: uideo enim eſſe hic in ſenatu quoſdam, qui tecum una fuere. ò dij immortales, ubinam gentium ſumus? quam remp. habemus? in qua urbe uiuimus? hic, hic ſunt, in noſtro numero* P. C. *in hoc orbis terræ ſanctiſſimo grauiſſimoq; conſilio, qui de meo, noſtrumq; omnium interitu, qui de huius urbis, atque adeo orbis terrarum exitio cogitent. hoſce ego uideo conſul, & de rep. ſententiam rogo, &, quos ferro trucidari oportebat, eos nondum uoce uulnero.*

fuiſti igitur apud Leccam ea nocte Catilina: diſtribui=ſti partes Italiæ: ſtatuiſti, quò quenque proficiſci pla=ceret: delegiſti, quos Romæ relinqueres, quos tecum e=duceres: deſcripſiſti urbis partes ad incendia: confirma ſti, te ipſum iam eſſe exiturum: dixiſti, paululum tibi eſſe etiam tum moræ, quòd ego uiuerem. reperti ſunt duo equites R. qui te iſta cura liberarent, & ſeſe illa ip=ſa nocte paulo ante lucem me in meo lectulo interfectu ros pollicerentur. hæc ego omnia, uix dum etiam cœtu ueſtro dimiſſo, comperi: domum meam maioribus præ=ſidijs muniui, atque firmaui: excluſi eos, quos tu ma=ne ad me ſalutatum miſeras, cum illi ipſi ueniſſent, quos ego iam multis uiris ad me uenturos id temporis eſſe prædixeram. quæ cum ita ſint Catilina, perge quò cœpiſti, egredere aliquando ex urbe: patent portæ, proficiſcere: nimium diu te imperatorem illa tua Man=liana caſtra deſiderant: educ tecum etiam omnes tuos; ſi minus, quamplurimos: purga urbem. magno me metu liberabis, dummodo inter me atque te murus in=terſit. nobiſcum uerſari iam diutius non potes: non fe ram, non patiar, non ſinam. magna dijs immortali=bus habenda eſt gratia, atque huic ipſi Ioui Statori, an tiquiſſimo cuſtodi huius urbis, quòd hanc tam tetram, tam horribilem, tamq; infeſtam reip. peſtem toties iam effugimus. non eſt ſæpius in uno homine ſalus ſumma periclitanda reip. quandiu mihi conſuli deſignato Ca=tilina inſidiatus es, non publico me præſidio, ſed priua=ta diligentia defendi. cum proximis comitijs conſulari=bus me conſulem in campo, & competitores tuos in=terficere uoluiſti, compreſſi tuos nefarios conatus ami=

corum præſidio, & copijs, nullo tumultu publice concitato: denique quotieſcunque me petiſti, per me tibi obſtiti: quanquam uidebam, perniciem meam cum magna calamitate reip. eſſe coniunctam. nunc iam aperte remp. uniuerſam petis: templa deorum immortalium, tecta urbis, uitam omnium ciuium, Italiam denique totam ad exitium, & uaſtitatem uocas. quare, quoniam id, quod primum, atque huius imperij, diſciplinæq́; maiorum proprium eſt, facere non audeo, faciam id, quod eſt ad ſeueritatem lenius, ad communem ſalutem utilius. nam ſi te interfici iuſſero, reſidebit in rep. reliqua coniuratorum manus: ſin tu, quod te iandudum hortor, exieris, exhaurietur ex urbe tuorum comitum magna, & pernicioſa ſentina reip. quid eſt Catilina? num dubitas id me imperante facere, quod iam tua ſponte faciebas? exire ex urbe conſul hoſtem iubet: interrogas me, num in exilium? non iubeo: ſed, ſi me conſulis, ſuadeo: quid enim Catilina eſt, quod te iam in hac urbe delectare poſſit, in qua nemo eſt extra iſtam coniurationem perditorum hominum, qui te non metuat; nemo, qui te non oderit? quæ nota domeſticæ turpitudinis non inuſta uitæ tuæ eſt? quod priuatarum rerum dedecus non hæret infamiæ? quæ libido ab oculis, quod facinus à manibus unquam tuis, quod flagitium à toto corpore abfuit? cui tu adoleſcentulo, quem corruptelarum illecebris irretiſſes, non aut ad audaciam ferrum, aut ad libidinem facem prætuliſti? quid uero nuper? cum morte ſuperioris uxoris nouis nuptijs domum uacuam feciſſes, non'ne etiam alio incredibili ſcelere hoc ſcelus cumulaſti? quod

ego prætermitto, & facile patior ſileri, ne in hac ciuitate tanti facinoris immanitas aut extitiſſe, aut non uindicata eſſe uideatur. prætermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis idibus ſenties. ad illa uenio, quæ non ad priuatam ignominiam uitiorum tuorum, non ad domeſticam tuam difficultatem ac turpitudinem, ſed ad ſummam reip. atque ad omnium noſtrum uitam ſalutemq; pertinent. poteſt'ne tibi huius uitæ hæc lux Catilina, aut huius cœli ſpiritus eſſe iucundus, cum ſcias horum eſſe neminem, qui neſciat te pridie cal. Ian. Lepido & Tullo conſulibus ſtetiſſe in Comitio cum telo? manum, conſulum & principum ciuitatis interficiendorum cauſa, parauiſſe? ſceleri ac furori tuo non mentem aliquam, aut timorem tuum, ſed fortunam reip. obſtitiſſe? ac iam illa omitto: neque enim ſunt aut obſcura, aut non multo poſt commiſſa. quoties tu me deſignatum, quoties me conſulem interficere uoluiſti? quot ego tuas petitiones ita coniectas, ut uitari poſſe non uiderentur, parua quadam declinatione, &, ut aiunt, corpore effugi? nihil agis, nihil aſſequeris, nihil moliris, quod mihi latere ualeat in tempore: neque tamen conari ac uelle deſiſtis. quoties iam, quoties iam tibi extorta eſt ſica iſta de manibus? quoties uero excidit caſu aliquo & elapſa eſt? tamen ea carere diutius non potes: quæ quidem quibus abs te initiata ſacris ac deuota ſit, neſcio, quòd eam neceſſe putas conſulis in corpore defigere. nunc uero quæ tua eſt iſta uita? ſic enim iam tecum loquar, non ut odio permotus eſſe uidear, quo debeo; ſed ut miſericordia, quæ tibi nulla debetur. ueniſti paulo

ante in ſenatum: quis te ex hac tanta frequentia, ex tot tuis amicis ac neceſſarijs ſalutauit? ſi hoc poſt hominum memoriam contigit nemini, uocis expectas contumeliam, cum ſis grauiſſimo iudicio taciturnitatis oppreſſus? quid, quòd aduentu tuo iſta ſubſellia uacua facta ſunt? quid, quòd omnes conſulares, qui tibi perſæpe ad cædem conſtituti fuerunt, ſimul atque aſſediſti, partem iſtam ſubſelliorum nudam atque inanem reliquerunt? quo tandem animo hoc tibi ferendum putas? ſerui mehercle mei ſi me iſto pacto metuerent, ut te metuunt omnes ciues tui; domum meam relinquendam putarem: tu tibi urbem non arbitraris? & , ſi me meis ciuibus iniuria ſuſpectum tam grauiter, atque offenſum uiderem; carere me aſpectu ciuium, quàm infeſtis oculis omnium conſpici, mallem: tu cum conſcientia ſcelerum tuorum agnoſcas odium omnium iuſtum, & iam tibi diu debitum, dubitas, quorum mentes, ſenſusq; uulneras, eorum aſpectum præſentiamq; uitare? ſi te parentes timerent, atque odiſſent tui, neque eos ulla ratione placare poſſes: ut opinor, ab eorum oculis aliquò concederes: nunc te patria, quæ communis eſt omnium noſtrum parens, odit, ac metuit, et iandiu te nihil iudicat niſi de parricidio ſuo cogitare. huius tu neque auctoritatem uerebere, neque iudicium ſequere, neque uim pertimeſces? quæ tecum Catilina ſic agit, & quodam modo tacita loquitur. Nullum iam tot annos facinus extitit niſi per te, nullum flagitium ſine te: tibi uni multorum ciuium neces, tibi uexatio, direptioq; ſociorum impunita fuit ac libera: tu non ſolum ad negligendas leges & quæſtiones, uerum etiam ad euerten=

das, perfringendasq́; ualuiſti. ſuperiora illa, quanquam ferenda non fuerunt, tamen, ut potui, tuli: nunc uero, me totam eſſe in metu propter te unum; quidquid increpuerit, Catilinam timeri; nullum uideri contra me conſilium iniri poſſe, quod à tuo ſcelere abhorreat; non eſt ferendum. quamobrem diſcede, atque hunc mihi timorem eripe; ſi uerus, ne opprimar; ſin falſus, ut tandem aliquando timere deſinam. hæc ſi tecum, ut dixi, patria loquatur, non ne impetrare debeat, etiam ſi uim adhibere non poſſit? quid, quòd tu te ipſe in cuſtodiam dediſti? quid, quòd uitandæ ſuſpicionis cauſa apud M. Lepidum te habitare uelle dixiſti? à quo non receptus, etiam ad me uenire auſus es, atque, ut domi meæ te aſſeruarem, rogaſti. cum à me quoque id reſponſum tuliſſes, me nullo modo poſſe iiſdem parietibus tuto eſſe tecum, qui magno in periculo eſſem, quòd iiſdem mœnibus contineremur: ad Q. Metellum prætorem ueniſti. à quo repudiatus, ad ſodalem tuum, uirum optimum, M. Marcellum demigraſti: quem tu uidelicet et ad cuſtodiēdum te diligentiſſimum, & ad ſuſpicandum ſagaciſſimum, & ad uindicandum fortiſſimum fore putaſti. ſed quàm longe uidetur à carcere atque à uinculis abeſſe debere, qui ſe ipſum iam dignum cuſtodia iudicauerit? quæ cum ita ſint Catilina, dubitas, ſi hic emori æquo animo non potes, abire in aliquas terras, & uitam iſtam, multis ſuppliciis iuſtis debitisq́; ereptam, fugæ ſolitudiniq́; mandare? refer, inquis, ad ſenatum: id enim poſtulas, &, ſi hic ordo ſibi placere decreuerit, te ire in exilium, obtemperaturum te eſſe dicis. non referam id, quod abhorret à

meis moribus: & tamen faciam, ut intelligas, quid hi de te ſentiant. egredere ex urbe Catilina: libera remp. metu: in exilium, ſi hanc uocem expectas, proficiſcere. quid eſt Catilina? ecquid attendis, ecquid animaduertis horum ſilentium? patiuntur, tacent: quid expectas auctoritatem loquentium, quorum uoluntatem tacitorum perſpicis? at ſi hoc idem huic adoleſcenti optimo P. Seſtio, ſi fortiſſimo uiro M. Marcello dixiſſem, iam mihi conſuli hoc ipſo in templo iure optimo ſenatus uim, & manus intuliſſet: de te autem Catilina, cum quieſcunt, probant; cum patiuntur, decernunt; cum tacent, clamant; neque hi ſolum, quorum tibi auctoritas eſt uidelicet cara, uita uiliſſima, ſed etiam illi equites R. honeſtiſſimi atque optimi uiri, cæteriq; fortiſſimi ciues, qui circunſtant ſenatum, quorum tu & frequentiam uidere, & ſtudia perſpicere, & uoces paulo ante exaudire potuiſti. quorum ego uix abs te iandiu manus ac tela contineo, eoſdem facile adducam, ut te hæc, quæ iampridem uaſtare ſtudes, relinquentem uſque ad portas proſequantur. quanquam quid loquor? te ut ulla res frangat? tu ut unquam te corrigas? tu ut ullam fugam meditere? tu ullum ut exilium cogites? utinam tibi iſtam mentem dij immortales donarent. tametſi uideo, ſi mea uoce perterritus ire in exilium animum induxeris, quanta tempeſtas inuidiæ nobis, ſi minus in præſens tempus, recenti memoria ſcelerum tuorum, at in poſteritatem impendeat. ſed non eſt mihi tanti, dummodo iſta tua priuata ſit calamitas, & à reip. periculis ſeiungatur. ſed tu ut uitijs tuis commoueare, ut legum pœnas pertimeſcas, ut temporibus reip.

concedas, non eſt poſtulandũm : neque enim Catilina is es, ut te aut pudor à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore reuocarit. quamobrem, ut ſæpe iam dixi, proficiſcere : ac ſi mihi inimico, ut prædicas, tuo conflare uis inuidiam, recta perge in exilium. uix feram ſermones hominum, ſi id feceris : uix molem iſtius inuidiæ, ſi in exilium ieris iuſſu conſulis, ſuſtinebo. ſin autem ſeruire meæ laudi & gloriæ mauis, egredere cum importuna ſceleratorum manu, confer te ad Manlium, concita perditos ciues, ſecerne te à bonis, infer patriæ bellum, exulta impio latrocinio : ut à me non eiectus ad alienos, ſed inuitatus ad tuos iſſe uidearis. quanquam quid ego te inuitem, à quo iam ſciam, eſſe præmiſſos, qui tibi ad forum Aurelium præſtolarentur armati? ſciam pactam & conſtitutam eſſe cum Manlio diem? à quo etiam Aquilam illam argenteam, quam tibi ac tuis omnibus pernicioſam eſſe confido & funeſtam futuram, cui domi tuæ ſacrarium ſcelerum tuorum conſtitutum fuit, ſciam eſſe præmiſſam? tu ut illa diutius carere poſſis? quam uenerari ad cædem proficiſcens ſolebas : à cuius altaribus ſæpe iſtam dextram impiam ad necem ciuium tranſtuliſti. ibis tandem aliquando, quò te iampridem tua iſta cupiditas effrænata ac furioſa rapiebat. neque enim tibi hæc res affert dolorem, ſed quandam incredibilem uoluptatem. ad hanc te amentiam natura peperit, uoluntas exercuit, fortuna ſeruauit. nunquam tu non modo otium, ſed ne bellum quidem, niſi nefarium, concupiſti : nactus es ex perditis, atque ab omni nõ modo fortuna, uerum etiam ſpe derelictis conflatam improborum manum. hic tu

qua lætitia perfruere, quibus gaudijs exultabis, quanta in uoluptate bacchabere, cum in tanto numero tuorum neque audies uirum bonum quenquam, neque uidebis? ad huius uitæ ſtudium meditati ſunt, qui feruntur, labores tui; iacere humi non modo ad obſidendum ſtuprum, uerum etiam ad facinus obeundum; uigilare non ſolum ad inſidiãdum ſomno maritorum, uerum etiam bonis otioſorum. habes, ubi oſtentes illam præclaram tuam patientiam famis, frigoris, inopiæ rerum omnium, quibus te breui tempore confectum eſſe ſenties. tantum profeci tum, cum te à conſulatu repuli, ut exul potius tentare, quàm conſul uexare remp. poſſes, atque ut id, quod eſſet à te ſcelerate ſuſceptum, latrocinium potius, quàm bellum, nominaretur.

Nunc *ut à me* P.C.*quandam prope iuſtam patriæ querimoniam deteſter, ac deprecer, percipite quæſo diligenter quæ dicam, et ea penitus animis ueſtris mentibusq; mandate. etenim ſi mecum patria, quæ mihi uita mea multo eſt carior, ſi cuncta* Italia*, ſi omnis reſp. loquatur,* M. T*ulli quid agis? tu'ne eum, quem eſſe hoſtem comperiſti, quem ducem belli futurum uides, quem expectari imperatorem in caſtra hoſtium ſentis, auctorem ſceleris, principem coniurationis, euocatorem ſeruorum & ciuium perditorum, exire patieris, ut abs te non emiſſus ex urbe, ſed immiſſus in urbem eſſe uideatur? non'ne hunc in uincula duci, non ad mortem rapi, non ſummo ſupplicio mactari imperabis? quid tandem impedit te? mos'ne maiorum? at perſæpe etiam priuati in hac rep. pernicioſos ciues morte multarunt. an leges, quæ de ciuium* R. *ſupplicio rogatæ*

ſunt? at nunquam in hac urbe ij, qui à rep. defece-runt, ciuium iura tenuerunt. an inuidiam poſterita-tis times? præclaram uero populo R. refers gratiam, qui te hominem per te cognitum, nulla cõmendatione ma-iorum, tam mature ad ſummum imperium per omnes honorum gradus extulit, ſi propter inuidiam, aut ali cuius periculi metum, ſalutem ciuium tuorum negli-gis. ſed ſi quis eſt inuidiæ metus, non eſt uehementius ſeueritatis, ac fortitudinis inuidia, quàm inertiæ, ac nequitiæ, pertimeſcenda. an, cum bello uaſtabitur Ita-lia, uexabuntur urbes, tecta ardebunt, tum te non exiſtimas inuidiæ incendio conflagraturum? His ergo ſanctiſſimis reip. uocibus, & eorum hominum, qui idem ſentiunt, mentibus pauca reſpondebo. v Ego, ſi hoc optimum factu iudicarem P. C. Catilinam morte multari, unius uſuram horæ gladiatori iſti ad uiuen-dum non dediſſem. etenim ſi ſummi uiri, & clariſſi-mi ciues Saturnini, & Gracchorum, & Flacci, et ſu-periorum complurium ſanguine non modo ſe non con-taminarunt, ſed etiam honeſtarunt: certe uerendum mihi non erat, ne quid, hoc parricida ciuium interfe-cto, inuidiæ mihi in poſteritatem redundaret. quòd ſi ea maxime impenderet, tamen hoc animo ſemper fui, ut inuidiam uirtute partam, gloriam, non inuidiam putarem. quanquam nonnulli ſunt in hoc ordine, qui aut ea, quæ imminent, non uideant; aut ea, quæ ui-dent, diſſimulent: qui ſpem Catilinæ mollibus ſenten-tijs aluerunt, coniurationemq́; naſcentem non creden do corroborauerunt: quorum auctoritatem ſecuti mul ti non ſolum improbi, uerum etiam imperiti, ſi in

hunc animaduertiſſem, crudeliter & regie factum eſſe dicerent. nunc intelligo, ſi iſte, quò intendit, in Manliana caſtra peruenerit, neminem tam ſtultum fore, qui non uideat coniurationem eſſe factam; neminem tam improbum, qui non fateatur. hoc autem uno interfecto, intelligo hanc reip. peſtem pauliſper reprimi, non in perpetuum comprimi poſſe. quòd ſi ſe eiecerit, ſecumq; ſuos eduxerit, & eodem cæteros undique collectos naufragos aggregauerit: extinguetur atque delebitur non modo hæc tam adulta reip. peſtis, uerum etiam ſtirps, ac ſemen malorum omnium. etenim iandiu P. C. in his periculis coniurationis, inſidijsq; uerſamur: ſed neſcio quo pacto omnium ſcelerum, ac ueteris furoris, & audaciæ maturitas in noſtri conſulatus tempus erupit. quòd ſi ex tanto latrocinio iſte unus tolletur, uidebimur fortaſſe ad breue quoddam tempus cura, & metu eſſe releuati; periculum autem reſidebit, & erit incluſum penitus in uenis, atque in uiſceribus reip. ut ſæpe homines ægri, morbo graui, cum æſtu febriq; iactantur, ſi aquam gelidam biberint, primò releuari uidentur, deinde multo grauius uehementiusq; afflictantur: ſic hic morbus, qui eſt in republica, releuatus iſtius pœna uehementius uiuis reliquis ingrauescet. quare P. C. ſecedant improbi, ſecernant ſe à bonis, unum in locum congregentur, muro denique, id quod ſæpe iam dixi, ſecernantur à nobis, deſinant inſidiari domi ſuæ conſuli, circunſtare tribunal prætoris urbani, obſidere cum gladijs curiam, malleolos ad incendendam urbem, faceſq; comparare: ſit denique inſcriptum in fronte uniuſcuiuſque ciuis, quid de rep.

ſentiat. Polliceor uobis hoc P. C. *tantam in nobis conſuli bus fore diligentiam, tantã in uobis auctoritatem, tantam in æquitibus* R. *uirtutem, tantam in omnibus bonis conſenſionem, ut* Catilinæ *profectione omnia patefacta, illuſtrata, oppreſſa, uindicata eſſe uideatis.* Hiſce *ominibus* Catilina *cũ ſumma reip. ſalute, et cum tua peſte, ac pernicie, cumq́; eorum exitio, qui ſe tecum omni ſcelere, parricidioq́; iunxerunt, proficiſcere ad impium bellum, ac nefarium. tum tu* Iupiter, *qui ijſdem, quibus hæc urbs, auſpicijs à* Romulo *es conſtitutus, quem* Statorem *huius urbis, atque imperij uere nominamus; hunc, & huius ſocios à tuis aris, cæterisq́; templis, à tectis urbis, ac mœnibus, à uita, fortunisq́; ciuium omnium arcebis; & omnes inimicos bonorum, hoſtes patriæ, latrones* Italiæ, *ſcelerum fœdere inter ſe, ac nefaria ſocietate coniunctos, æternis ſupplicijs uiuos, mortuosq́; mactabis.*

IN L. CATILINAM, AD QVIRITES. ORATIO XX.

t

Andem aliquando Quirites L. Catilinam, furentem audacia, ſcelus anhelantem, peſtem patriæ nefarie molientem, uobis, atque huic urbi ferrum flammamq; minitantem, ex urbe uel eiecimus, uel emiſimus, uel ipſum egredientem urbe proſecuti ſumus. abijt, exceſſit, euaſit, erupit. nulla iam pernicies à monſtro illo, atque prodigio mœnibus ipſis intra mœnia comparabitur. atque hunc quidem unum huius belli domeſtici ducem ſine controuerſia uicimus: non enim iam inter latera noſtra ſica illa uerſabitur: non in campo, non in foro, non in curia, non denique intra domeſticos parietes pertimeſcemus. loco ille motus eſt, cum eſt ex urbe depulſus: palam iam cum hoſte, nullo impediente, bellum iuſtum geremus. ſine dubio perdidimus hominem, magnificeq; uicimus, cum illum ex occultis inſidijs in apertum latrocinium coniecimus. quòd uero non cruentum mucronem, ut uoluit, extulit; quòd uiuis nobis egreſſus eſt; quòd ei ferrum de manibus extorſimus; quòd incolumes ciues, quòd ſtantem urbem reliquit; quanto tandem illum mœrore afflictum eſſe, & profligatum putatis? iacet ille nunc proſtratus Quirites, & ſe perculſum, atque abiectum eſſe ſentit, & retorquet oculos profecto ſæpe ad hanc urbem, quam ex ſuis faucibus ereptam eſſe luget. quæ quidem lætari mihi uide-

*tur, quòd tantam peſtem euomuerit, foraſq; proiece-rit. at ſi quis eſt talis, quales eſſe omnes oportebat, qui in hoc ipſo, in quo exultat, & triumphat oratio mea, me uehementer accuſet, quòd tam capitalem hoſtem non comprehenderim potiùs, quàm emiſerim: non eſt iſta mea culpa Quirites, ſed temporum. interemptum eſſe L. Catilinam, & grauiſſimo ſupplicio affectum iampridem oportebat; idq; à me & mos maiorum, et huius imperij ſeueritas, et reſp. poſtulabat: ſed quàm multos fuiſſe putatis, qui, quæ ego deferrem, non crederent? quàm multos, qui propter ſtultitiam non putarent? quàm multos, qui etiam defenderent? quàm multos, qui propter improbitatem facerent? ac ſi ſubla to illo depelli à uobis omne periculum iudicarem, iam-pridem ego L. Catilinam non modo inuidiæ meæ, uerum etiam uitæ periculo ſuſtuliſſem. ſed cum uiderem, ne uobis quidem omnibus re etiam probata, ſi illum, ut erat meritus, morte multaſſem, fore, ut eius ſo-cios inuidia oppreſſus perſequi non poſſem; rem huc de-duxi, ut tum palam pugnare poſſetis, cum hoſtem aper te uideretis. quem quidem ego hoſtem, Quirites, quàm uehementer foris eſſe timendum putem, licet hinc in-telligatis, quòd illud etiam moleſte fero, quòd ex ur-be parum comitatus exierit. utinam ille omnes ſecum ſuas copias eduxiſſet. Tongillum mihi eduxit, quem * amare in prætexta calumnia cœperat; Publitium, & Munatium, quorum æs alienum contractum in popi-nam nullum reip. motum afferre poterat: reliquit, quos uiros, quanto alieno ære, quàm ualentes, quàm nobiles, uos uidetis. itaque ego illum exercitum ex*

Gallicanis legionibus, et cum hoc delectu, quem in agro Piceno, & Gallico Q. Metellus habuit, ex his copiis, quæ à nobis quotidie comparantur, magnopere contemno, collectum ex ſenibus deſperatis, ex agreſti luxuria, ex ruſticis mendiculis, & decoctoribus, ex iis, qui uadimonia deſerere, quàm illũ exercitum, maluerunt: quibus ego non modo ſi aciem exercitus noſtri, uerum etiam ſi edictum prætoris oſtendero, concident. hos, quos uideo uolitare in foro, quos ſtare ad curiam, quos etiam in ſenatum uenire, qui nitent unguentis, qui fulgent purpura, mallem ſecum ſuos milites eduxiſſet: qui ſi hic permanent, mementote non tam exercitum illum eſſe nobis, quàm hos, qui exercitum deſeruerunt, pertimeſcendos. atque etiam hoc magis ſunt timendi, quòd, quid cogitent, me ſcire ſentiunt, neque tamen permouentur. uideo, cui Apulia ſit attributa, qui habeat Etruriam, qui agrum Picenum, qui Gallicum, qui ſibi has urbanas inſidias cædis, atque incendiorum depopoſcerit. omnia ſuperioris noctis conſilia ad me perlata eſſe ſentiunt: pateſeci in ſenatu heſterno die: Catilina ipſe pertimuit, profugit: hi quid expectant? næ illi uehementer errant, ſi illam meam priſtinam lenitatem perpetuam ſperant futuram. quod expectaui, iam ſum aſſecutus, ut uos omnes factam eſſe aperte coniurationem contra remp. uideretis. niſi uero ſi quis eſt, qui Catilinæ ſimiles cum Catilina ſentire non putet. non eſt iam lenitati locus: ſeueritatem res ipſa flagitat. unum etiam nunc concedam: exeant, proficiſcantur, ne patiantur deſiderio ſui Catilinam miſerũ tabeſcere: demonſtrabo iter: Au-

relia uia profectus eſt: ſi accelerare uolent, ad ueſperum conſequentur. ò fortunatã remp. ſi quidem hanc ſentinam huius urbis eiecerit. unò mehercule Catilina exhauſto, releuata mihi, & recreata reſp. uidetur: quid enim mali aut ſceleris fingi aut excogitari poteſt, quod non ille conceperit? quis tota Italia ueneficus, quis gladiator, quis latro, quis ſicarius, quis parricida, quis teſtamentorum ſubiector, quis circunſcriptor, quis ganeo, quis nepos, quis adulter, quæ mulier infamis, quis corruptor iuuentutis, quis corruptus, quis perditus inueniri poteſt, qui ſe cum Catilina non familiariſſime uixiſſe fateatur? quæ cædes per hoſce annos ſine illo facta eſt? quod nefarium ſtuprum non per illum? iam uero quæ tanta in ullo unquam homine iuuentutis illecebra fuit, quanta in illo? qui alios ipſe amabat turpiſſime, aliorum amori flagitioſiſſime ſeruiebat: alijs fructum libidinum, alijs mortem parentum non modo impellendo, uerum etiam adiuuando pollicebatur. nunc uero quàm ſubito non ſolum ex urbe, uerum etiam ex agris ingentem numerum perditorum hominum collegerat? nemo non modo Romæ, ſed nec ullo in angulo totius Italiæ oppreſſus ære alieno fuit, quem non ad hoc incredibile ſceleris fœdus aſciuerit. atque ut eius diuerſa ſtudia in diſſimili ratione perſpicere poſſitis; nemo eſt in ludo gladiatorio paulo ad facinus audacior, qui ſe non intimum Catilinæ eſſe fateatur; nemo in ſcena leuior, et nequior, qui ſe non eiuſdem prope ſodalem fuiſſe commemoret. atque idem tamen ſtuprorum, & ſcelerum exercitatione aſſuefactus, frigore, & fame, & ſiti, ac uigilijs perferendis,

dis, fortis ab his iſtis ſuis ſocijs prædicabatur, cum in=duſtriæ ſubſidia, atque inſtrumenta uirtutis in libidi=ne, audaciáq; conſumerentur. hunc uero ſi ſui fuerint comites ſecuti, ſi ex urbe exierint, deſperatorum homi-num flagitioſi greges: ò nos beatos, ò remp. fortuna=tam, ò præclaram laudem conſulatus meis. non enim iam ſunt mediocres hominum libidines, non humanæ audaciæ, ac tolerandæ: nihil cogitant, niſi cædes, niſi incendia, niſi rapinas: patrimonia ſua profuderunt, fortunas ſuas obligurierunt: res eos iampridem, fides deficere nuper cœpit: eadem tamen illa, quæ erat in abundantia, libido permanet. quòd ſi in uino, et alea comeſſationes ſolum, & ſcorta quærerent, eſſent illi quidem deſperandi, ſed tamen eſſent ferendi: hoc ue=ro quis ferre poſſit, inertes homines fortiſſimis uiris inſidiari, ſtultiſſimos prudentiſſimis, ebrioſos ſobrijs, dormientes uigilantibus? qui mihi accubantes in conuiuijs, complexi mulieres impudicas, uino lan=guidi, confecti cibo, ſertis redimiti, unguentis obliti, debilitati ſtupris, eructant ſermonibus ſuis cædem bo=norum, atque urbis incendia. quibus ego confido im=pendere fatum aliquod, & pœnas iandiu improbita=ti, nequitiæ, ſceleri, libidini debitas aut inſtare iam plane, aut certe iam appropinquare. quos ſi meus con ſulatus, quoniam ſanare non poteſt, ſuſtulerit: non breue neſcio quod tempus, ſed multa ſecula propaga=rit reip. nulla eſt enim natio, quam pertimeſcamus; nullus rex, qui bellum populo R. *inferre poſſit: omnia ſunt æterna unius uirtute terra, mariq; pacata: do=meſticum bellum manet: intus inſidiæ ſunt: intus in=*

cluſum periculum eſt: intus eſt hoſtis: cum luxuria nobis, cum amentia, cum ſcelere certandum eſt. huic ego me bello ducem profiteor Quirites: ſuſcipio inimicitias hominum perditorum. quæ ſanari poterunt, quacunque ratione ſanabo: quæ reſecanda erunt, non patiar ad perniciem ciuitatis manare. proinde aut exeant, aut quieſcant, aut, ſi & in urbe, & in eadem mente permanent, ea, quæ merentur, expectent. At etiam ſunt Quirites, qui dicant à me in exilium eiectum eſſe Catilinam. quod ego ſi uerbo aſſequi poſſem, iſtos ipſos eijcerem, qui hæc loquuntur. homo enim uidelicet timidus & permodeſtus uocem conſulis ferre non potuit: ſimul atque ire in exilium iuſſus eſt, paruit. quid, quòd heſterno die, cum domi meæ pene interfectus eſſem, ſenatum in ædem Iouis Statoris uocaui, rem omnem ad patres conſcriptos detuli? quò cum Catilina ueniſſet, quis eum ſenator appellauit? quis ſalutauit? quis denique ita aſpexit ut perditum ciuem, ac non potius ut importuniſſimum hoſtem? quinetiam principes eius ordinis partem illam ſubſelliorum, ad quam ille acceſſerat, nudam, atque inanem reliquerunt. hic ego uehemens ille conſul, qui uerbo ciues in exilium eijcio, quæſiui à Catilina, an nocturno conuentu apud M. Leccam fuiſſet, nec ne. cum ille, homo audaciſſimus, conſcientia conuictus primo, reticuiſſet, pateſeci cætera: quid ea nocte egiſſet, ubi fuiſſet, quid in proxima conſtituiſſet, quemadmodum eſſet ei ratio totius belli deſcripta, docui. cum hæſitaret, cum cunctaretur, quæſiui, quid dubitaret proficiſci eò, quò iam pridem pararat, cum arma, cum ſecures, cum faſces,

cum tubas, cum ſigna militaria, cum Aquilam illam argẽteam, cui ille etiam ſacrarium ſcelerum domi ſuæ fecerat, ſcirem eſſe præmiſſam. in exilium eijciebam, quem iam ingreſſum in bellum eſſe uidebam? etenim, credo, Manlius iſte centurio, qui in agro Feſulano caſtra poſuit, bellum populo R. ſuo nomine indixit; & illa caſtra nunc non Catilinam ducem expectant; & ille eiectus in exilium, ſe Maſſiliam, ut aiunt, non in hæc caſtra conferet. ò conditionem miſeram non modo adminiſtrandæ, uerum etiam conſeruandæ reip. nunc ſi L. Catilina conſilijs, laboribus, periculis meis circunclusus, ac debilitatus ſubito pertimuerit, ſententiam mutauerit, deſeruerit ſuos, conſilium belli faciundi abiecerit, ex hoc curſu ſceleris, & belli iter ad fugam atque in exilium conuerterit: non ille à me ſpoliatus armis audaciæ, non obſtupefactus, ac perterritus mea diligentia, non de ſpe, conatuq́; depulſus, ſed indemnatus, innocens in exilium eiectus à conſule ui, & minis eſſe dicetur: & erunt, qui illum, ſi hoc fecerit, non improbum, ſed timidum; me non diligentiſſimum conſulem, ſed crudeliſſimum tyrannum exiſtimari uelint. eſt mihi tanti Quirites huius inuidiæ falſæ, atque iniquæ tempeſtatem ſubire, dummodo à uobis huius horribilis belli, ac nefarij periculum depellatur. dicatur ſane eiectus eſſe à me, dum modo eat in exilium: ſed, mihi credite, non eſt iturus. nunquam ego à dijs immortalibus optabo Quirites inuidiæ meæ leuandæ cauſa, ut L. Catilinam ducere exercitum hoſtium, atque in armis uolitare audiatis: ſed triduo tamen audietis: multoq́; magis illud timeo, ne mihi ſit inuidioſum

aliquando, quòd illum emiſerim potius, quàm quòd eiecerim. ſed cum ſint homines, qui illum, cum profectus ſit, eiectum eſſe dicant: ijdem, ſi interfectus eſſet, quid dicerent? quanquam iſti, qui Catilinam Maſſiliam ire dictitant, non tam hoc queruntur, quàm uerentur. nemo eſt iſtorum tam miſericors, qui illum non ad Manlium, quàm ad Maſſilienſes ire malit. ille autem ſi mehercules hoc, quod agit, nunquam ante cogitaſſet, tamen latrocinantem ſe interfici mallet, quàm exulem uiuere. nunc uero, cum ei nihil adhuc præter ipſius uoluntatem, cogitationemq́; acciderit, niſi quòd uiuis nobis Roma profectus eſt: optemus potius, ut eat in exilium, quàm queramur. ſed cur tandiu de uno hoſte loquimur? & de eo hoſte, qui iam fatetur ſe eſſe hoſtem? & quem, quia, quod ſemper uolui, murus intereſt, non timeo? de ijs, qui diſſimulant, qui Romæ remanent, qui nobiſcum ſunt, nihil dicimus? quos quidem ego, ſi ullo modo fieri poſſet, non tam ulciſci ſtudeo, quàm ſanare, et ipſos placare reip. neque, id quare fieri non poſſit, ſi me audire uoluerint, intelligo: exponam enim uobis Quirites, ex quibus generibus hominum iſtæ copiæ comparentur: deinde ſingulis medicinam conſilij, atque orationis meæ, ſi quam potero, afferam. Primum genus eſt eorum, qui magno in ære alieno maiores etiam poſſeſſiones habent, quarum amore adducti diſſolui nullo modo poſſunt. horum hominum ſpecies eſt honeſtiſſima: ſunt enim locupletes: uoluntas uero & cauſa impudentiſſima. tu agris, tu ædificijs, tu argento, tu familia, tu rebus omnibus ornatus & copioſus ſis, & dubites aliquid de poſſeſſione

detrahere, ac fidem acquirere? quid enim expectas? bellum? quid? ergo in uaſtatione omnium tuas poſſeſſiones ſacroſanctas futuras putas? an tabulas nouas? errant, qui iſtas à Catilina expectant: meo beneficio tabulæ nouæ proferentur, uerum auctionariæ: neque enim iſti, qui poſſeſſiones habent, alia ratione ulla ſalui eſſe poſſunt. quod ſi maturius facere uoluiſſent, neque, id quod ſtultiſſimum eſt, certare cum uſuris fructibus prædiorum: locupletioribus ijs, & melioribus ciuibus uteremur. ſed hoſce homines minime puto pertimeſcendos, quòd aut deduci de ſententia poſſunt, aut, ſi permanebunt, magis mihi uidentur uota facturi contra remp. quàm arma laturi. Alterum genus eſt eorum, qui quanquam premuntur ære alieno, dominationem tamen expectant, rerum potiri uolunt, honores, quos quieta rep. deſperant, perturbata conſequi ſe poſſe arbitrantur. quibus hoc præcipiendum uidetur, unum ſcilicet & idem, quod cæteris omnibus, ut deſperent ſe id, quod conantur, conſequi poſſe: primum omnium me ipſum uigilare, adeſſe, prouidere reip. deinde magnos animos eſſe in bonis uiris, magnā concordiam, maximam multitudinem, magnas præterea copias militum: deos denique immortales huic inuicto populo, clariſſimo imperio, pulcherrimæ urbi contra tantam uim ſceleris præſentis auxilium eſſe laturos. quòd ſi iam ſint id, quod cum ſummo furore cupiunt, adepti: num illi in cinere urbis, & ſanguine ciuium, quæ mente conſcelerata, ac nefaria concupierunt, ſe conſules, ac dictatores, aut etiam reges ſperant futuros? non uident ſe cupere id, quod ſi ade-

pti fuerint, fugitiuo alicui, aut gladiatori concedi ſit neceſſe?. Tertium genus eſt ætate iam confectum, exercitatione robuſtum: quo ex genere eſt ipſe Manlius, cui nunc Catilina ſucceſſit. hi ſunt homines ex ijs colonijs, quas Feſulis Sylla conſtituit: quas ego uniuerſas ciuium eſſe optimorum & fortiſſimorum uirorum ſentio: ſed tamen hi ſunt coloni, qui ſe inſperatis repentinisq; pecunijs ſumptuoſius inſolentiusq; iactarunt: hi dum ædificant tanquam beati, dum prædijs, lecticis, familijs magnis, conuiuijs, apparatibus delectantur, in tantum æs alienum inciderunt, ut, ſi ſalui eſſe uelint, Sylla ſit ijs ab inferis excitandus. qui etiam non nullos agreſtes, homines tenues, atque egentes, in eandem illam ſpem rapinarum ueterum impulerunt. quos ego utroſque Quirites in eodē genere prædatorum, direptorumq; pono. ſed eos hoc moneo, deſinant furere, & proſcriptiones, & dictaturas cogitare: tantus enim illorum temporum dolor inuſtus eſt ciuitati, ut iam iſta non modo homines, ſed ne pecudes quidem mihi paſſuræ eſſe uideantur. Quartum genus eſt ſane uarium, & mixtum, & turbulentum: qui iampridem premuntur: qui nunquam emergent: qui partim inertia, partim male gerendo negotio, partim etiam ſumptibus in uetere ære alieno uacillant: qui uadimonijs, iudicijs, proſcriptionibus bonorum defatigati, permulti & ex urbe, & ex agris ſe in illa caſtra conferre dicuntur. hoſce ego non tam milites acres, quàm inficiatores lentos eſſe arbitror. qui homines primum, ſi ſtare non poſſunt, corruant, ſed ita, ut non modo ciuitas, ſed ne uicini qui-

dem proximi ſentiant: nam illud non intelligo, quam=obrem, ſi uiuere honeſte non poſſunt, perire turpiter uelint, aut cur, minore dolore perituros ſe cum multis, quàm ſi ſoli pereant, arbitrentur. Quintum genus eſt parricidarum, ſicariorum, denique omnium facinoroſorum: quos ego à Catilina non reuoco: nam neque diuelli ab eo poſſunt, & pereant ſane in latrocinio, quoniam ſunt ita multi, ut eos capere carcer non poſſit. Poſtremum autem genus eſt non ſolum numero, uerum etiam genere ipſo, atque uita, quod proprium eſt Catilinæ, de eius delectu, immo uero de complexu eius, ac ſinu, quos pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut bene barbatos uidetis, manicatis, & talaribus, ac tritis tunicis, uelis amictos, non togis: quorum omnis induſtria uitæ, & uigilandi labor in antelucanis cœnis expromitur. in his gregibus omnes aleatores, omnes adulteri, omnes impuri, impudiciq; uerſantur. hi pueri tam lepidi, ac delicati, non ſolũ amare, et amari, neque cantare, et pſallere, ſed etiã ſicas uibrare, et ſpargere uenena didicerunt: qui niſi exeunt, niſi pereũt; etiam ſi Catilina perierit, ſcitote hoc in rep. ſeminarium Catilinarium futurum. ueruntamen quid ſibi iſti miſeri uolunt? num ſuas ſecum mulierculas ſunt in caſtra ducturi? quemadmodum autem illis carere poterunt, his præſertim iam noctibus? quo autem pacto illi Apenninum atque illas pruinas ac niues perferent? niſi iccirco ſe facilius hiemem toleraturos putant, quòd in conuiuijs nudi ſaltare didicerunt. ô bellum magnopere pertimeſcendum, cum hanc ſit habiturus Catilina ſcortatorum cohortem prætoriam. in=

ſtruite nunc Quirites contra has tam præclaras Catilinæ copias ueſtra præſidia, ueſtrosq; exercitus: & primum gladiatori illi confecto, & ſaucio conſules, imperatoresq; ueſtros opponite: deinde contra illam naufragorum eiectam, ac debilitatam manum florem totius Italiæ, ac robur educite: iam uero urbes coloniarum, ac municipiorum reſpondebunt Catilinæ tumulis ſilueſtribus. neque uero cæteras copias, ornamenta, præſidia ueſtra cum illius latronis inopia, atque egeſtate debeo conferre. ſed ſi, omiſſis his rebus omnibus, quibus nos ſuppeditamus, eget ille, ſenatu, equitibus R. populo, urbe, ærario, uectigalibus, cuncta Italia, prouincijs omnibus, exteris nationibus; ſi, inquam, his rebus omiſſis, ipſas cauſas, quæ inter ſe confligunt, contendere uelimus: ex eo ipſo, quàm ualde illi iaceant, intelligere poſſumus: ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia; hinc pudicitia, illinc ſtuprũ; hinc fides, illinc fraudatio; hinc pietas, illinc ſcelus; hinc conſtantia, hinc furor: hinc honeſtas, illinc turpitudo; hinc continentia, illinc libido: denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, uirtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignauia, cum temeritate, cum uitijs omnibus: poſtremo copiæ cum egeſtate, bona ratio cum perdita, mens ſana cum amentia, bona denique ſpes cum omniũ rerum deſperatione cõfligit. in huiuſmodi certamine, ac prælio non'ne etiam ſi hominum ſtudia deficiant, dij ipſi immortales cogent ab his præclariſſimis uirtutibus tot, & tanta uitia ſuperari? quæ cũ ita ſint Quirites, uos, quemadmodum iã antea dixi, ueſtra tecta cuſtodijs, uigilijsq;

defendite; mihi, ut urbi ſine ueſtro motu ac ſine ullo tumultu ſatis eſſet præſidij, conſultum ac prouiſum eſt. coloni omnes, municipesq; ueſtri certiores à me facti de hac nocturna excurſione Catilinæ, facile urbes ſuas ſinesq; defendent: gladiatores, quam ſibi ille maximam manum, & certiſſimam fore putauit, quanquam meliore animo ſunt, quàm pars patriciorum, poteſtate tamen in ueſtra continebuntur: Q. Metellus, quem ego, proſpiciens hoc, in agrum Gallicanum Picenumq; præmiſi, aut opprimet hominem, aut omnes eius motus, conatusq; prohibebit: reliquis autem de rebus conſtituendis, maturandis, agendis iam ad ſenatum referemus, quem uocari uidetis. Nunc illos, qui in urbe remanſerunt, atque adeo qui contra urbis ſalutem omniumq; ueſtrum in urbe à Catilina relicti ſunt, quanquam ſunt hoſtes, tamen, quia nati ſunt ciues, monitos etiam atque etiam uolo. mea lenitas adhuc ſi cui ſolutior uiſa eſt, hoc expectauit, ut id, quod latebat, erumperet. quod reliquum eſt, iam non poſſum obliuiſci, meam hanc eſſe patriam, me horum eſſe conſulem; mihi aut cum his uiuendum, aut pro his eſſe moriendum. nullus eſt portæ cuſtos, nullus inſidiator uiæ: ſi qui exire uolunt, conſulere ſibi poſſunt: qui uero in urbe ſe commouerit, cuius ego non modo factum, ſed inceptum ullum, conatumue contra patriam deprehendero, ſentiet in hac urbe eſſe conſules uigilantes, eſſe egregios magiſtratus, eſſe fortem ſenatum, eſſe arma, eſſe carcerem, quem uindicem nefariorum ac manifeſtorum ſcelerum maiores noſtri eſſe uoluerunt. atque hæc omnia ſic agentur Quirites, ut res maximæ mini-

mo motu, pericula ſumma nullo tumultu, bellum inteſtinum, ac domeſticum, poſt hominum memoriam crudeliſſimum & maximum, me uno togato duce & imperatore ſedetur. quod ego ſic adminiſtrabo Quirites, ut, ſi ullo modo fieri poterit, ne improbus quidem quiſquam in hac urbe pœnam ſui ſceleris ſufferat. ſed ſi uis manifeſtæ audaciæ, ſi impendens patriæ periculum me neceſſario de hac animi lenitate deduxerint: illud profecto perficiam, quod in tanto, & tam inſidioſo bello uix optandum uidetur, ut ne quis bonus intereat, paucorumq́; pœna uos omnes iam ſalui eſſe poſſitis. quæ quidem ego neque mea prudentia, neque humanis conſilijs fretus polliceor uobis Quirites, ſed multis, & non dubijs deorum immortalium ſignificationibus: quibus ego ducibus in hanc ſpem, ſententiamq́; ſum ingreſſus: qui iam non procul, ut quondam ſolebant, ab extero hoſte atque longinquo, ſed hic preſentes ſuo numine, atque auxilio ſua templa, atque urbis tecta defendunt: quos uos Quirites precari, uenerari, atque implorare debetis, ut quam urbem pulcherrimam, florentiſſimam, potentiſſimamq́; eſſe uoluerunt, hanc, omnibus hoſtium copijs terra, mariq́; ſuperatis, à perditiſſimorum ciuium nefario ſcelere defendant.

IN L. CATILINAM, AD QVIRITES, ORATIO XXI.

Remp. Quirites, uitamq́; omnium ueſtrum, bona, fortunas, coniuges, liberosq́; ueſtros, atque hoc domicilium clariſſimi imperij; fortunatiſſimam pulcherrimamq́; urbem, hodierno die, deorum immortalium ſummo erga uos amore, laboribus, conſilijs, periculisq́; meis, ex flamma, atque ferro, ac pene ex faucibus fati ereptam, & uobis conſeruatam, ac reſtitutam uidetis. & ſi non minus nobis iucundi, atque illuſtres ſunt ij dies, quibus conſeruamur, quàm illi, quibus naſcimur; quòd ſalutis certa lætitia eſt, naſcendi incerta conditio; & quòd ſine ſenſu naſcimur, cum uoluptate conſeruamur: profecto, quoniam illum, qui hanc urbem condidit, Romulum ad deos immortales beneuolentia, famaq́; ſuſtulimus; eſſe apud uos, poſterosq́; ueſtros in honore debet dies is, qui eandem hanc urbem conditam, amplificatamq́; ſeruauit: nam totius urbis templis, delubris, tectis omnibus ſubiectos prope iam ignes circundatosq́; reſtinximus; ijdemq́; gladios in remp. diſtrictos retudimus, mucronesq́; eorum à iugulis ueſtris reiecimus. quæ quoniam in ſenatu illuſtrata, patefacta, compertaq́; ſunt per me: uobis iam exponam breuiter Quirites: ut, & quanta, & quàm manifeſta, & qua ratione inueſtigata, & comprehenſa ſint, uos, qui & ignoratis, & expectatis, ſcire poſſitis. Principio, ut Catilina paucis

ante diebus erupit ex urbe, cum ſceleris ſui ſocios, & huiuſce nefarij belli acerrimos duces Romæ *reliquiſſet; ſemper uigilaui, & prouidi* Quirites*, quemadmodum in tantis, & tam abſconditis inſidijs ſalui eſſe poſſemus. nam tum, cum ex urbe* Catilinam *eijciebam, (non enim iam uereor huius uerbi inuidiam, cum illa magis ſit timenda, quod uiuus egreſſus eſt) ſed tum, cum illum exterminari uolebam, aut reliquam coniuratorum manum ſimul exituram, aut eos, qui remanſiſſent, infirmos ſine illo ac debiles fore putabam. atque ego, ut uidi, quos maximo furore, et ſcelere eſſe inflammatos ſciebam, eos eſſe nobiſcum, &* Romæ *remanſiſſe; in eo omnes dies noctesq; conſumpſi, ut, quid agerent, quid molirentur, ſentirem, ac uiderem: ut, quoniam auribus ueſtris propter incredibilem magnitudinem ſceleris minorem fidem faceret oratio mea, rem ita comprehenderem, ut tum demum animis ſaluti ueſtræ prouideretis, cum oculis maleficium ipſum uideretis. itaque ut comperi legatos* Allobrogum*, belli tranſalpini, & tumultus* Gallici *excitandi cauſa, à* P. Lentulo *eſſe ſolicitatos, eosq; in* Galliam *ad ſuos ciues, eodem itinere cum literis, mandatisq; ad* Catilinam *eſſe miſſos, comitemq; ijs adiunctum* Vulturcium*, atque huic datas eſſe ad* Catilinam *literas: facultatem mihi oblatam putaui, ut, quod erat difficillimum, quodq; ego ſemper optabam à dijs immortalibus, tota res non ſolum à me, ſed etiam à ſenatu, & à uobis manifeſte deprehenderetur. itaque heſterno die* L. Flaccum *&* C. Pontinium *prætores, fortiſſimos, atque amantiſſimos reip. uiros, ad me uocaui: rem omnem expoſui: quid fieri placeret,*

oſtendi. illi autem, qui omnia de rep. præclara atque egregia ſentirent, ſine recuſatione, ac ſine ulla mora negotium ſuſceperunt, & , cum adueſperaſceret, occulte ad pontem Miluium peruenerunt, atque ibi in proximis uillis ita bipartiti fuerunt, ut Tiberis inter eos & pons intereſſet. eodem autem & ipſi ſine cuiuſquam ſuſpicione multos fortes uiros eduxerunt: & ego de præfectura Reatina complures delectos adoleſcentes, quorum opera utor aſſidue in reip. præſidio, cum gladijs miſeram. interim tertia fere uigilia exacta, cum iam pontem cum magno comitatu legati Allobrogum ingredi inciperent, unaq; Vulturcius: fit in eos impetus: educuntur & ab illis gladij, & à noſtris. res erat prætoribus nota ſolis, ignorabatur à cæteris. tum interuentu Pontinij, atque Flacci pugna, quæ erat commiſſa, ſedatur: literæ, quæcunque erant in eo comitatu, integris ſignis, prætoribus traduntur: ipſi comprehenſi ad me, cum iam diluceſceret, deducuntur. atque horum omnium ſcelerum improbiſſimorum machinatorem Cimbrum Gabinium ſtatim ad me nihil dum ſuſpicantem uocaui: deinde item accerſitur P. Statilius, & poſt eum Cethegus: tardiſſime autem Lentulus uenit, credo, quòd in literis dandis præter conſuetudinem proxima nocte uigilarat. cum uero ſummis ac clariſſimis huius ciuitatis uiris, qui audita re frequentes ad me mane conuenerant, literas à me prius aperiri, quàm ad ſenatum referri placeret, ne, ſi nihil eſſet inuentum, temere à me tantus tumultus iniectus ciuitati uideretur: negaui me eſſe facturum, ut de periculo publico non ad conſilium publicum rem integram deferrem:

etenim Quirites ſi ea, quæ erant ad me delata, reperta non eſſent, tamen ego non arbitrabar in tantis reip. periculis eſſe mihi nimiam diligentiam pertimeſcendam. ſenatum frequentem celeriter, ut uidiſtis, coegi: atque interea ſtatim, admonitu Allobrogum, C. Sulpitium præt. fortem uirum miſi, qui ex ædibus Cethegi, ſi quid telorum eſſet, efferret. ex quibus ille maximum ſicarum numerum, & gladiorum extulit. introduxi Vulturcium ſine Gallis: fidem ei publicam iuſſu ſenatus dedi: hortatus ſum, ut ea, quæ ſciret, ſine timore indicaret. tum ille ~~dixit~~, cùm uix ſe ex magno timore recreaſſet, à P. Lentulo ſe habere ad Catilinam mandata, & literas, ut ſeruorum præſidio uteretur, et ad urbem quamprimum cum exercitu accederet: id autem eo conſilio, ut, cum urbem omnibus ex partibus, quemadmodum deſcriptum, diſtributumq́; erat, incendiſſent, cædemq́; infinitam ciuium feciſſent, præſto eſſet ille, qui & fugientes exciperet, & ſe cum his urbanis ducibus coniungeret. introducti autem Galli, iuſiurandum ſibi, & literas à P. Lentulo, Cethego, Statilio ad ſuam gentem datas eſſe dixerunt, atque ita ſibi ab his & à L. Caſſio eſſe præſcriptum, ut equitatum in Italiam quamprimum mitterent, pedeſtres ſibi copias non defuturas: Lentulum autem ſibi confirmaſſe, ex fatis ſibyllinis, aruſpicumq́; reſponſis ſe eſſe tertium illum Cornelium, ad quem regnum huius urbis, atque imperium peruenire eſſet neceſſe: Cinnam ante ſe, & Syllam fuiſſe: eundemq́; dixiſſe, fatalem hunc eſſe annum ad interitum huius urbis, atque imperij, qui eſſet decimus annus poſt uirginum abſolutionem, poſt Ca=

pitolij autem incenſionem uigeſimus. hanc autem Cethego cum cæteris controuerſiam fuiſſe dixerunt, quòd, cum Lentulo, & cæteris Saturnalibus cædem fieri, atque urbem incendi placeret, Cethego nimium id longum uideretur. ac, ne longum ſit Quirites, tabellas proferri iuſſimus, quæ à quoque dicebantur datæ. primum oſtendimus Cethego: ſignum cognouit. nos linum incidimus, legimus. erat ſcriptum ipſius manu Allobrogum ſenatui, & populo, ſeſe, quæ eorum legatis confirmaſſet, eſſe facturum: orare, ut item illi facerent, quæ ſibi legati eorum præcepiſſent. tum Cethegus, qui paulo ante aliquid de gladijs, ac ſicis, quæ apud illum itidem erant deprehenſæ, reſpondiſſet, dixiſſetq́; ſe ſemper bonorum ferramentorum ſtudioſum fuiſſe; recitatis literis, debilitatus, atque abiectus, conſcientia conuictus repente conticuit. Introductus Statilius, cognouit manum et ſignum ſuum. recitatæ ſunt tabellæ in eandem fere ſententiam: confeſſus eſt. Tum oſtendi tabellas Lentulo, & quæſiui, cognoſceret ne ſignum: annuit. eſt uero, inquam, ſignum quidem notum, imago aui tui clariſſimi uiri, qui amauit unice patriam, & ciues ſuos: quæ quidem te à tanto ſcelere etiam muta reuocare debuit. Leguntur eadem ratione ad ſenatum Allobrogum populumq́; literæ. ſi quid de his rebus dicere uellet, feci poteſtatem. atque ille quidem primo negauit: poſt autem aliquando, toto indicio expoſito atque edito, ſurrexit: quæſiuit à Gallis, quid ſibi eſſet cum ijs, quamobrem domum ſuam ueniſſent; itemq́; à Vulturcio. qui cum illi breuiter conſtanterq́; reſpondiſſent, per quem ad eum, quotieſq́; ue-

niſſent; quæſiſſentq́; ab eo, nihil ne ſecum eſſet de fatis ſibyllinis locutus: tum ſubito ille ſcelere demens, quanta uis conſcientiæ eſſet, oſtendit: nam cum id poſſet inficiari, repente præter opinionem omnium confeſſus eſt: ita eum non modo ingenium illud, & dicendi exercitatio, qua ſemper ualuit, ſed etiam, propter uim ſceleris manifeſti atque deprehenſi, impudentia, qua ſuperabat omnes, improbitasq́; defecit. Vulturcius uero ſubito proferri literas atque aperiri iuſſit, quas ſibi à Lentulo ad Catilinam datas eſſe dicebat: atque ibi uehementiſſime perturbatus Lentulus, tamen ſignum et manum ſuam cognouit. erant autem ſcriptæ ſine nomine, ſed ita. QVI SIM, EX EO, QVEM AD TE MISI, COGNOSCES. CVRA, VT VIR SIS: ET COGITA, QVEM IN LOCVM SIS PROGRESSVS: ET VIDE, QVID IAM TIBI SIT NECESSE: CVRA, VT OMNIVM TIBI AVXILIA ADIVNGAS, ETIAM INFIMORVM. *Gabinius deinde introductus, cum primo impudenter reſpondere cœpiſſet, ad extremum nihil ex ijs, quæ Galli inſimulabant, negauit. ac mihi quidem Quirites cum illa certiſſima ſunt uiſa argumenta, atque indicia ſceleris, tabellæ, ſigna, manus, denique uniuſcuiuſque confeſſio: tum multo illa certiora, color, oculi, uultus, taciturnitas: ſic enim obſtupuerant, ſic terram intuebantur, ſic furtim non nunquam inter ſe aſpiciebant, ut non iam ab alijs indicari, ſed ipſi à ſe uiderentur. Indicijs expoſitis, atque editis Quirites, ſenatum conſului, de ſumma reip. quid fieri placeret. dictæ ſunt à principibus acerrimæ ac fortiſſimæ*

tiſſimæ ſententiæ, quas ſenatus ſine ulla uarietate eſt conſecutus. & quoniam nondum eſt perſcriptum S. C. *ex memoria uobis Quirites, quid ſenatus cenſuerit, exponam. Primum mihi gratiæ uerbis ampliſſimis aguntur, quòd uirtute, conſilio, prouidentia mea reſp. periculis ſit maximis liberata: deinde* L. *Flaccus &* C. *Pontinus prætores, quòd eorum opera forti fideliq; uſus eſſem, merito ac iure laudantur: atque etiam uiro forti, collegæ meo,* C. *Antonio laus impertitur, quòd eos, qui huius coniurationis participes fuiſſent, à ſuis & reip. conſilijs remouiſſet. atque ita cenſuerunt, ut* P. *Lentulus, cum ſe prætura abdicaſſet, tum in cuſtodiam traderetur; itemq; ut* C. *Cethegus,* L. *Statilius,* P. *Gabinius, qui omnes præſentes erant, in cuſtodiam traderentur: atque idem hoc decretum eſt in* L. *Caſſium, qui ſibi procurationem incendendæ urbis depopoſcerat; in* M. *Ceparium, cui ad ſolicitandos paſtores Apuliam eſſe attributam erat indicatum; in* P. *Furium, qui eſt ex ijs colonis, quos Feſulas* L. *Sylla deduxit; in* Q. *Manlium Chilonem, qui una cum hoc Furio ſemper erat in hac Allobrogum ſolicitatione uerſatus; in* P. *Vmbrenum, libertinum hominem, à quo primum Gallos ad Gabinium perductos eſſe conſtabat. atque ea lenitate ſenatus eſt uſus Quirites, ut ex tanta coniuratione, tantaq; ui ac multitudine domeſticorum hoſtium nouem hominum perditiſſimorum pœna rep. cõſeruata, reliquorum mentes ſanari poſſe arbitraretur. atque etiam ſupplicatio dijs immortalibus pro ſingulari eorum merito, meo nomine decreta eſt Quirites: quod mihi primum poſt hanc urbem conditam togato contigit: et ijs decreta uer*

bis eſt, quòd urbem incendijs, cæde ciues, Italiam bello liberaſſem. quæ ſupplicatio ſi cum cæteris conferatur Quirites, hoc interſit, quòd cæteræ bene geſta, hæc una cõſeruata rep. conſtituta eſt. atque illud, quod faciendum primum fuit, factum atque tranſactum eſt. nam P. Lentulus, quanquam patefactus indicijs, et cõfeſſionibus ſuis, iudicio ſenatus non modo prætoris ius, uerum etiam ciuis amiſerat; tamen magiſtratu ſe abdicauit; ut, quæ religio C. Mario clariſſimo uiro non fuerat, quo minus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretum, prætorem occideret, ea nos religione in priuato P. Lentulo puniendo liberaremur. Nunc, quoniam Quirites ſceleratiſſimi periculoſiſſimiq; belli nefarios duces captos iam, & comprehenſos tenetis, exiſtimare debetis, omnes Catilinæ copias, omnes ſpes, atque opes his depulſis urbis periculis concidiſſe. quem quidem ego cum ex urbe pellebam, hoc prouidebam animo Quirites, remoto Catilina, nec mihi eſſe P. Lentuli ſomnum, nec L. Caſsij adipem, nec C. Cethegi furioſam temeritatem pertimeſcendam. ille erat unus timendus ex his omnibus, ſed tandiu, dum mœnibus urbis continebatur: omnia norat: omnium aditus tenebat: appellare, tentare, ſolicitare poterat, audebat: erat ei conſilium ad facinus aptum: conſilio autem neque lingua, neque manus deerat: iam ad cæteras res conficiendas certos homines delectos ac deſcriptos habebat: neque uero, cum aliquid mandauerat, confectum putabat; nihil erat, quod non ipſe obiret, occurreret, uigilaret, laboraret: frigus, ſitim, famem ferre poterat. hunc ego hominem tam acrem, tam paratum, tam audacem, tam callidum, tam in ſce-

lere uigilantem, tam in perditis rebus diligentem niſi ex domeſticis inſidijs in caſtrêſe latrocinium compuliſſem; (dicam id, quod ſentio, Quirites) non facile hanc tantam molem mali à ceruicibus ueſtris depuliſſem. non ille nobis Saturnalia conſtituiſſet; neque tanto ante exitium, ac fati diem reip. denunciaſſet; neque commiſiſſet, ut ſignum, ut literæ ſuæ, teſtes denique manifeſti ſceleris deprehenderetur. quæ nunc illo abſente ſic geſta ſunt, ut nullum in priuata domo furtum unquam ſit tam palam inuentum, quàm hæc tanta in remp. coniuratio manifeſto inuenta atque deprehenſa eſt. quòd ſi Catilina in urbe ad hanc diem remanſiſſet: quanquam, quoad fuit, omnibus eius conſilijs occurri, atque obſtiti; tamen, ut leuiſſime dicam, dimicandum nobis cum illo fuiſſet; neque nos unquam, dum ille in urbe hoſtis fuiſſet, tantis periculis remp. tanta pace, tanto otio, tanto ſilentio, liberaſſemus. quanquam hæc omnia Quirites ita ſunt à me adminiſtrata, ut deorum immortalium nutu atque conſilio et geſta & prouiſa eſſe uideantur. idq; cum coniectura conſequi poſſumus, quòd uix uidetur humani conſilij tantarum rerum gubernatio eſſe potuiſſe: tum uero ita præſentes his temporibus opem & auxilium nobis tulerunt, ut eos pene oculis uidere poſſemus. nam ut illa omittam, uiſas nocturno tempore ab occidente faces, ardoremq; cœli, ut fulminum ictus, ut terræ motus, cæteráq;, quæ tam multa nobis conſulibus facta ſunt, ut hæc, quæ nunc fiunt, canere dij immortales uiderentur: hoc certe Quirites, quod ſum dicturus, neque prætermittendum, neque relinquendum eſt. nam profecto memoria tenetis, Cotta, et

Torquato conſulibus, complures in Capitolio turres de cœlo eſſe percuſſas, cum et ſimulacra deorum immortalium depulſa ſunt, & ſtatuæ ueterum hominum deiectæ, & legum æra liquefacta. tactus eſt etiam ille, qui hanc urbem condidit, Romulus, quem inauratum in Capitolio, paruum, atque lactentem, uberibus lupinis inhiantem, fuiſſe meminiſtis. quo quidem tempore, cum aruſpices ex tota Etruria conueniſſent, cædes, atque incendia, et legum interitum, & bellum ciuile ac domeſticum, et totius urbis ac imperij occaſum appropinquare dixerunt, niſi dij immortales omni ratione placati ſuo numine prope fata ipſa flexiſſent. itaque illorum reſponſis tunc & ludi decem per dies facti ſunt, neque res ulla, quæ ad placandum deos pertineret, prætermiſſa eſt: ijdemq; iuſſerunt ſimulacrum Iouis facere maius, & in excelſo collocare, &, contra atque ante fuerat, ad orientem conuertere: ac ſe ſperare dixerunt, ſi illud ſignum, quod uidetis, ſolis ortum, & forum curiamq; conſpiceret, fore, ut ea conſilia, quæ clam eſſent inita contra ſalutem urbis, atque imperij, illuſtrarentur, ut à ſenatu, populoq; R. perſpici poſſent. atque illud ita collocandum conſules illi ſtatuerunt: ſed tanta fuit operis tarditas, ut neque à ſuperioribus conſulibus, neque à nobis ante hodiernum diem collocaretur. hic quis poteſt eſſe Quirites tam auerſus à uero, tam præceps, tam mente captus, qui neget hæc omnia, quæ uidemus, præcipueq; hãc urbem deorum immortalium nutu, atque poteſtate adminiſtrari? etenim cum eſſet ita reſpõſum, cædes, incendia, interitumq; reip. comparari, & ea à perditis ciuibus: quæ tum propter magnitudinem ſcele-

rum nonnullis incredibilia uidebantur, ea non modo cogitata à nefarijs ciuibus, uerum etiam ſuſcepta eſſe ſenſiſtis. illud uero non'ne ita præſens eſt, ut nutu Iouis *optimi* Maximi *factum eſſe uideatur? ut, cum hodierno die mane per forum meo iuſſu et coniurati, et eorum indices in ædem* Concordiæ *ducerentur, eo ipſo tempore ſignum ſtatueretur: quo collocato, atque ad uos, ſenatumq́; conuerſo, omnia et ſenatus, & uos, quæ erant contra ſalutem omnium cogitata, illuſtrata, & patefacta uidiſtis. quo etiam maiore ſunt iſti odio ſupplicioq́; digni, qui non ſolum ueſtris domicilijs atque tectis, ſed etiam deorum templis atque delubris ſunt funeſtos ac nefarios ignes inferre conati: quibus ego ſi me reſtitiſſe dicam, nimium mihi ſumam, et non ſim ferendus: ille, ille* Iupiter *reſtitit: ille* Capitolium *ille hæc templa, ille hanc urbem, ille uos omnes ſaluos eſſe uoluit. dijs ego immortalibus ducibus hanc mentem* Quirites *uoluntatemq́; ſuſcepi, atque ad hæc tanta indicia perueni. iam uero illa* Allobrogum *ſolicitatio à* Lentulo, *cæterisq́; domeſticis hoſtibus, tanta res tam deméter credita et ignotis, et barbaris, commiſſæq́; literæ nunquam eſſent profecto, niſi à dijs immortalibus huic tantæ audaciæ conſilium eſſet ereptum. quid uero, ut homines* Galli, *ex ciuitate male pacata, quæ gens una reſtat, quæ populo* R. *bellum facere & poſſe, & non nolle uideatur, ſpem imperij & rerum ampliſſimarum, ultro ſibi à patricijs hominibus oblatam, negligerent, ueſtramq́; ſalutem ſuis opibus anteponerent; id non'ne diuinitus factum eſſe putatis? præſertim qui nos non pugnando, ſed tacendo ſuperare potuerunt. quamobrem* Quirites, *quoniam ad*

omnia puluinaria ſupplicatio decreta eſt, celebratote illos dies cum coniugibus, ac liberis ueſtris: nam multi ſæpe honores dijs immortalibus iuſti habiti ſunt, ac debiti, ſed profecto iuſtiores nunquam. erepti enim ex crudeliſſimo ac miſerrimo interitu, & erepti ſine cæde, ſine ſanguine, ſine exercitu, ſine dimicatione, togati me uno togato duce & imperatore uiciſtis. etenim recordamini Quirites omnes ciuiles diſſenſiones, neque ſolum eas, quas audiſtis; ſed & has, quas uoſmet ipſi meminiſtis et uidiſtis. L. Sylla P. Sulpicium oppreſſit: C. Marium, cuſtodem huius urbis, multosq; fortes uiros partim eiecit ex ciuitate, partim interemit. Cn. Octauius conſul armis ex urbe collegam ſuum expulit. omnis hic locus aceruis corporum, & ciuium ſanguine redundauit. ſuperauit poſtea Cinna cum Mario. tum uero clariſſimis uiris interfectis, lumina ciuitatis extincta ſunt. ultus eſt huius uictoriæ crudelitatem poſtea Sylla. ne dici quidem opus eſt quanta diminutione ciuium, et quanta calamitate reip. diſſenſit M. Lepidus à clariſſimo, & fortiſſimo uiro Q. Catulo: attulit non tam ipſius interitus reip. luctum, quàm cæterorum. atque illæ diſſenſiones erant huiuſmodi Quirites, quæ non ad delendam, ſed ad commutandam remp. pertinerent. non illi nullam eſſe remp. ſed in ea, quæ eſſet, ſe eſſe principes; neque hanc urbem cõflagrare, ſed ſe in hac urbe florere uoluerunt. atque illæ tamen omnes diſſenſiones, quarum nulla exitium reip. quæſiuit, eiuſmodi fuerunt, ut non reconciliatione concordiæ, ſed internicione ciuium dijudicatæ ſint. in hoc autem uno poſt hominum memoriam maximo, crudeliſſimoq; bello, quale bellum nul-

la unquam barbaria cum ſua gente geſſit, quo in bello lex hæc fuit à Lentulo, Catilina, Caſſio, Cethego conſtituta, ut omnes, qui ſalua urbe ſalui eſſe poſſent, in hoſtium numero ducerentur, ita me geſſi Quirites, ut omnes ſalui conſeruaremini. & cum hoſtes ueſtri tantum ſuperfuturum putaſſent, quantum infinitæ cædi reſtitiſſet; tantum autem urbis, quantum flamma obire non potuiſſet: & urbem, et ciues integros incolumesq́; ſeruaui. quibus pro tantis rebus Quirites nullum ego à uobis præmium uirtutis, nullum inſigne honoris, nullum monimentum laudis poſtulo, præterquam huius diei memoriam ſempiternam. in animis ego ueſtris omnes triumphos meos, omnia ornamenta honoris, monimenta gloriæ, laudis inſignia condi et collocari uolo. nihil me mutum poteſt delectare, nihil tacitum, nihil denique huiuſmodi, quod etiam minus digni aſſequi poſſint. memoria ueſtra Quirites noſtræ res alentur, ſermonibus creſcent, literarum monimentis inueteraſcent, & corroborabuntur: eandemq́; diem intelligo, quam ſpero æternam fore, & ad ſalutem urbis, & ad memoriam conſulatus mei propagatam; unoq́; tempore in hac rep. duos ciues extitiſſe, quorum alter fines ueſtri imperij non terræ, ſed cœli regionibus terminaret, alter eiuſdem imperij domicilium, ſedemq́; ſeruaret. ſed quoniam earum rerum, quas ego geſſi, non eſt eadem fortuna, atque conditio, quæ illorum, qui externa bella geſſerunt; quòd mihi uiuendum ſit cum illis, quos uici, ac ſubegi; illi hoſtes aut interfectos, aut oppreſſos reliquerunt: ueſtrum eſt Quirites, ſi cæteris recta ſua facta proſunt, mihi mea ne quando obſint, pro=

uidere: mentes enim hominum audaciſſimorum ſceleratæ, ac nefariæ ne uobis nocere poſſent, ego prouidi; ne mihi noceant, ueſtrum eſt prouidere. quanquam Quirites mihi quidem ipſi nihil iam ab iſtis noceri poteſt: magnum enim eſt in uobis præſidium, quod mihi in perpetuum comparatum eſt; magna in rep. dignitas, quæ me ſemper tacita defendet; magna uis eſt conſcientiæ; quam qui negligent, cum me uiolare uolent, ſe ipſi indicabunt. eſt etiam in nobis is animus Quirites, ut non modo nullius audaciæ cedamus, ſed etiam omnes improbos ultro ſemper laceſſamus. quòd ſi omnes impetus domeſticorum hoſtium, depulſi à uobis, ſe in me unum cõuerterint: uobis erit prouidendum Quirites, qua conditione poſthac eos eſſe uelitis, qui ſe pro ſalute ueſtra obtulerint inuidiæ periculisq; omnibus: mihi quidem ipſi, quid eſt, quod iam ad uitæ fructum poſſit acquiri? præſertim cum neque in honore ueſtro, neque in gloria uirtutis quidquam uideam altius, quò quidem mihi libeat aſcendere. illud perficiam profecto Quirites, ut ea, quæ geſſi in conſulatu, priuatus tuear, atque ornem: ut, ſi qua eſt inuidia in conſeruanda rep. ſuſcepta, lædat inuidos, mihi ualeat ad gloriam. denique ita me in rep. tractabo, ut meminerim ſemper quæ geſſerim, curemq; ut ea uirtute, non caſu geſta eſſe uideátur. Vos Quirites, quoniam iam nox eſt, ueneramini illum Iouem cuſtodem huius urbis, ac ueſtrum, atque in ueſtra tecta diſcedite, et ea, quanquam iam periculũ eſt depulſum, tamen æque, ac priori nocte feciſtis, cuſtodijs, uigilijsq; defendite. id ne uobis diutius faciundum ſit, atque ut in perpetua pace eſſe poſſitis, prouidebo.

IN L. CATILINAM, IN SENATV. ORATIO XXII.

Ideo P.C. *in me omnium ueſtrum ora, atque oculos eſſe conuerſos: uideo uos non ſolum de ueſtro, ac reip. uerum etiam, ſi id depulſum ſit, de meo periculo eſſe ſolicitos. eſt mihi iucunda in malis, & grata in dolore ueſtra erga me uoluntas: ſed eam per deos immortales quæſo deponite, atque obliti ſalutis meæ, de uobis, ac de liberis ueſtris cogitate. mihi quidem ſi hæc conditio conſulatus data eſt; ut omnes acerbitates, omnes dolores, cruciatuſq́; perferrem, feram non ſolum fortiter, ſed etiam libenter, dum modo meis laboribus uobis populoq́;* R. *dignitas, ſaluſq́; pariatur. ego ſum ille conſul* P. C. *cui non forũ, in quo omnis æquitas continetur; non campus, conſularibus auſpicijs conſecratus; non curia, ſummum auxilium omnium gentium; non domus, commune perfugium; non lectus, ad quietem datus; non denique hæc ſedes honoris, ſella curulis unquam uacua mortis periculo, atque inſidijs fuit. ego multa tacui, multa pertuli, multa conceſſi, multa meo quodam dolore in ueſtro timore ſanaui. nunc ſi hunc exitum conſulatus mei dij immortales eſſe uoluerunt, ut uos* P. C. *populumq́;* R. *ex cæde miſera, coniuges, liberoſq́; ueſtros, uirgineſq́;* Veſtales *ex acerbiſſima uexatione, templa, atque delubra, hanc pulcherrimam patriam omnium noſtrum ex fœdiſſima flamma, totam* Italiam *ex bello, et ua-*

ſtitate eriperem: quæcunque mihi uni proponetur fortuna, ſubeatur. etenim ſi P. Lentulus *ſuum nomen inductus à uatibus fatale ad perniciem reip. fore putauit: cur ego non læter meum conſulatum ad ſalutem reip. prope fatalem extitiſſe? quare* P. C. *conſulite uobis, proſpicite patriæ, conſeruate uos, coniuges, liberos, fortunasq́; ueſtras, populi* R. *nomen, ſalutemq́; defendite, mihi parcere, ac de me cogitare deſinite. nam primum debeo ſperare omnes deos, qui huic urbi præſident, pro eo mihi, ac mereor, relaturos gratiam eſſe: deinde, ſi quid obtigerit, æquo animo, paratoq́; moriar: neque enim turpis mors forti uiro poteſt accidere, neque immatura conſulari, nec miſera ſapienti. nec tamen ego ſum ille ferreus, qui fratris cariſſimi atque amantiſſimi præſentis mœrore non mouear, horumq́; omnium lacrymis, à quibus me circunſeſſum uidetis: neque meam mentem non domum ſæpe reuocat exanimata uxor, abiecta metu filia, & paruulus filius, qui mihi uidetur amplecti remp. tanquam obſidem conſulatus mei; neque ille, qui expectans huius exitum diei aſtat in conſpectu meo, gener. moueor his rebus omnibus, ſed in eam partem, ut ſalui ſint nobiſcum omnes, etiam ſi uis aliqua me oppreſſerit, potius, quàm ut illi et nos una reip. peſte pereamus. quare* P.C. *incumbite ad reip. ſalutem, circunſpicite omnes procellas, quæ impendent, niſi prouidetis. non* Ti. Gracchus, *qui iterum tribunus pl. fieri uoluit; non* C. Gracchus, *qui agrarios concitare conatus eſt; non* L. Saturninus, *qui* C. Memmium *occidit, in diſcrimen aliquod, atque in ueſtræ ſeueritatis iudicium adduci-*

tur: ſed tenentur ij, qui ad urbis incendium, ad ueſtrum omnium cædem, ad Catilinam *accipiendum* Romæ *reſtiterunt: tenentur literæ, ſigna, manus, deniq; uniuſcuiuſque confeſſio: ſolicitantur* Allobroges: *ſeruitia excitantur:* Catilina *accerſitur: id eſt initum conſilium, ut, interfectis omnibus, nemo ne ad deplorandum quidem populi* R. *nomen atque ad lamentandam tãti imperij calamitatem relinquatur. hæc omnia indices detulerũt, rei confeſſi ſunt, uos multis iam indicijs iudicauiſtis: primum, quòd mihi gratias egiſtis ſingularibus uerbis, et mea uirtute, atque diligentia perditorum hominum patefactam eſſe coniurationem decreuiſtis: deinde, quòd* P. Lentulum*, ut ſe abdicaret prætura, coegiſtis: tum, quòd eum, & cæteros, de quibus iudicauiſtis, in cuſtodiam dandos cenſuiſtis: maximeq́; quòd meo nomine ſupplicationem decreuiſtis; qui honos togato habitus ante me eſt nemini: poſtremo, heſterno die præmia legatis* Allobrogum, Titoq́; Vulturcio *dediſtis ampliſſima. quæ ſunt omnia eiuſmodi, ut ij, qui in cuſtodiam nominatim dati ſunt, ſine ulla dubitatione à uobis damnati eſſe uideantur. ſed ego inſtitui referre ad uos* P. C. *tanquam integrum, & de facto, quid iudicetis; & de pœna, quid cenſeatis. illa prædicam, quæ ſunt conſulis.* Ego *magnum in rep. uerſari furorem, & noua quædam miſceri, & concitari mala iampridem uidebam: ſed hãc tantam, tam exitioſam haberi coniurationem à ciuibus, nunquam putaui. nunc, quidquid eſt, quocunque ueſtræ mentes inclinant atque ſententiæ, ſtatuendum uobis ante noctem eſt. quantum facinus ad nos delatum ſit, ui-*

detis. huic ſi paucos putatis affines eſſe, uehementer erratis. latius opinione diſſeminatum eſt hoc malum: manauit non ſolum per Italiam, uerum etiam tranſcendit alpes, & obſcure ſerpens multas iam prouincias occupauit. id opprimi ſuſtentando ac prolatando nullo pacto poteſt. quacunque ratione placet, celeriter uobis uindicandũ eſt. uideo duas adhuc eſſe ſententias; unam D. Silani, qui cenſet eos, qui hæc delere conati ſunt, morte eſſe multandos; alteram C. Cæſaris, qui mortis pœnam remouet, cæterorum ſuppliciorum omnes acerbitates amplectitur. uterque & pro ſua dignitate, & pro rerum magnitudine in ſumma ſeueritate uerſatur. alter eos, qui nos omnes, qui populum R. uita priuare conati ſunt, qui delere imperium, qui populi R. nomen extinguere, puncto temporis frui uita, & hoc communi ſpiritu non putat oportere: atque hoc genus pœnæ ſæpe in improbos ciues in hac rep. eſſe uſurpatum recordatur. alter intelligit, mortem à dijs immortalibus non eſſe ſupplicij cauſa conſtitutam, ſed aut neceſſitatem naturæ, aut laborum, ac miſeriarum quietem eſſe: itaque eam ſapientes nunquam inuiti, fortes etiam ſæpe libenter oppetiuerunt. uincula uero, & ea ſempiterna, certe ad ſingularem pœnam nefarij ſceleris inuenta ſunt. itaque municipijs diſpertiri iubet. habere uidetur iſta res iniquitatem, ſi imperare uelis; difficultatem, ſi rogare. decernatur tamen, ſi placet: ego enim ſuſcipiam, &, ut ſpero, reperiam, qui id, quod ſalutis omnium cauſa ſtatueritis, non putet eſſe ſuæ dignitatis recuſare. adiungit grauem pœnam municipibus, ſi quis eorum uincula ruperit:

horribiles cuſtodias circundat: & digna ſcelere hominũ perditorum ſancit, ne quis eorum pœnam, quos condemnat, aut per ſenatum, aut per populum leuare poſſit: eripit etiam ſpem, quæ ſola hominem in miſerijs conſolari ſolet: bona præterea publicari iubet: uitam ſolam relinquit nefarijs hominibus: quam ſi eripuiſſet, multas uno dolore animi, ac corporis, & omnes ſcelerum pœnas ademiſſet. itaque, ut aliqua in uita formido improbis eſſet poſita, apud inferos eiuſmodi quædam illi antiqui ſupplicia impijs conſtituta eſſe uoluerunt; quòd uidelicet intelligebant, his remotis, non eſſe mortem ipſam pertimeſcẽdam. nunc P. C. *ego mea uideo quid interſit. ſi eritis ſecuti ſententiam* C. Cæſaris; *quoniam hanc is in rep. uiam, quæ popularis habetur, ſecutus eſt, fortaſſe minus erunt hoc monitore & auctore huiuſce ſententiæ mihi populares impetus pertimeſcendi. ſin illam alteram ſecuti eritis, neſcio an amplius mihi negotij contrahatur: ſed tamen meorum periculorum rationes utilitas reip. uendicat: habemus enim à* C. Ceſare, *ſicut ipſius dignitas, et maiorum eius amplitudo poſtulabat, ſentẽtiam tanquam obſidem perpetuæ in remp. uoluntatis: intellectum eſt, quid intereſt inter leuitatem concionatorum, & animum uere popularem, ſaluti populi conſulentem. uideo, de iſtis, qui ſe populares haberi uolunt, abeſſe non neminem; ne de capite uidelicet ciuium* R. *ſententiam ferat. is & nudius tertius in cuſtodiam ciues* R. Cethegum, *et* P. Lentulum *dedit; & ſupplicationem mihi decreuit; & indices heſterno die maximis præmijs affecit. iam hoc nemini dubium eſt, qui reo cuſtodiam,*

quæſitori gratulationem, indici præmiũ decreuit, quid de tota re, & cauſa iudicarit. at uero C. Cæſar intelligit, legem Semproniam eſſe de ciuibus R. conſtitutam; qui autem reip. ſit hoſtis, eum ciuem eſſe nullo modo poſſe; denique ipſum latorem legis Semproniæ iuſſu populi pœnas reip. dependiſſe. idem etiam ipſum largitorem Lentulum, & prodigum non putat, cum de pernicie reip. & exitio huius urbis tam acerbe, tamq; crudeliter cogitarit, appellari poſſe popularem. itaque homo mitiſſimus, atque leniſſimus non dubitat P. Lentulum æternis tenebris, uinculisq; mandare: & ſancit in poſterum, ne quis huius ſupplicio leuando ſe iactare, & in perniciem reip. poſthac popularis eſſe poſſit. adiungit etiam publicationem bonorum; ut omnes animi cruciatus, & corporis etiam egeſtas ac mendicitas conſequatur. quamobrem ſiue hoc ſtatueritis, dederitis mihi comitem ad concionem populo R. carum, atque iucundum: ſiue illam Silani ſententiam ſequi malueritis, facile me, atque uos à crudelitatis uituperatione defendetis, atque obtinebo eam multo leuiorem fuiſſe. quanquam P. C. quæ poteſt eſſe in tanti ſceleris immanitate punienda crudelitas? ego enim de meo ſenſu iudico. nam ita mihi ſalua rep. uobiſcum perfrui liceat, ut ego, quòd in hac cauſa uehemẽtior ſum, nõ atrocitate animi moueor, (quis enim eſt me mitior?) ſed ſingulari quadam humanitate, et miſericordia. uideor enim mihi hanc urbem uidere, lucem orbis terrarum, atque arcem omniũ gentium, ſubito uno incendio concidentem: cerno animo ſepultam patriam, miſeros, atque inſepultos aceruos ciuium: uerſatur mihi ante

oculos aſpectus Cethegi et furor in ueſtra cæde bacchan- tis. cum uero mihi propoſui regnantem Lentulum, ſicut ipſe ſe ex fatis ſperaſſe confeſſus eſt, purpuratum eſſe hunc Gabinium, cum exercitu ueniſſe Catilinam, tum lamentationem matrumfamilias, tum fugam uir ginum, atque puerorum, ac uexationem uirginum Veſtalium perhorreſco; & , quia mihi uehemen- ter hæc uidentur miſera, atque miſeranda, iccirco in eos, qui ea perficere uoluerunt, me ſeuerum, uehe- mentemq; præbeo. etenim quæro, ſi quis paterfami- lias, liberis ſuis à ſeruo interfectis, uxore occiſa, incen ſa domo, ſupplicium de ſeruis quamacerbiſſimũ ſumpſe rit; utrum is clemens, ac miſericors, an inhumanus & crudeliſſimus eſse uideatur? mihi uero importunus ac ferreus, qui non dolorẽ ſuum et cruciatũ dolore nocen- tis, & cruciatu lenierit. ſic nos in ijs hominibus, qui nos, qui coniuges, qui liberos noſtros trucidare uoluerũt, qui ſingulas uniuſcuiuſque noſtrum domos, et hoc uni- uerſum reip. domicilium delere conati ſunt, qui id, egerunt, ut gentem Allobrogum in ueſtigijs huius ur- bis, atque in cinere deflagrati imperij collocarent; ſi uehementiſſimi fuerimus, miſericordes habebimur; ſin remiſſiores eſse uoluerimus, ſummæ nobis crudelitatis in patriæ ciuiumq; pernicie fama ſubeunda eſt. niſi uero cuipiam L. Cæſar, uir fortiſſimus, et amantiſſimus reip. crudelior nudius tertius eſt uiſus, cum ſororis ſuæ, fœminæ lectiſſimæ, uirum præſentem, & audientem uita priuandum eſſe dixit, cuius aui iuſſu conſularẽ interfectum, filiumq; eius impuberem, legatum à pa- tre miſſum, in carcere necatum eſſe dixit. quorum

quod ſimile fuit factum? quod initum delendæ reip. conſilium? largitionis uoluntas tum in rep. uerſata eſt, & partium quædam contentio. atque illo tempore huius auus Lentuli, clariſſimus uir, armatus Gracchum eſt perſecutus, & graue tum uulnus accepit, ne quid de ſumma dignitate reip. minueretur: hic ad euertenda fundamenta reip. Gallos accerſiuit, ſeruitia concitauit, Catilinam euocauit, attribuit nos trucidandos Cethego, cæteros ciues interficiendos Gabinio, urbem inflammandam Caſſio, totam Italiam uaſtandam, diripiendamq; Catilinæ. uereamini, cenſeo, ne in hoc ſcelere tam immani ac nefario nimis aliquid ſeuere ſtatuiſſe uideamini: cum multo magis ſit uerendum, ne remiſſione pœnæ crudeles magis in patriam, quàm ne ſeueritate animaduerſionis nimis uehementes in acerbiſſimos hoſtes fuiſſe uideamini. ſed quæ exaudio P. C. diſſimulare non poſſum. iactantur enim uoces, quæ perueniunt ad aures meas, eorum, qui uereri uidentur, ut habeam ſatis præſidij ad ea, quæ uos ſtatueritis hodierno die, tranſigenda. omnia prouiſa, parata, & conſtituta ſunt P. C. cum mea ſumma cura, atque diligentia, tum multo etiam maiore populi R. ad ſummum imperium retinendum, & ad communes fortunas conſeruandas uoluntate. omnes adſunt omnium ordinum homines, omnium denique ætatum: plenum eſt forum, pleni omnes aditus huius loci, ac templi: cauſa enim eſt poſt urbem conditam hæc inuenta ſola, in qua omnes ſentirent unum atque idem, præter eos, qui cum ſibi uiderent eſſe pereundum, cum omnibus potius, quàm ſoli perire uoluerunt. hoſce ego

homines

homines excipio, & ſecerno libenter: neque enim in improborum ciuium, ſed in acerbiſſimorum hoſtium numero habendos puto. cæteri uero, dij immortales, qua frequentia, quo ſtudio, qua uirtute ad communem dignitatem, ſalutemq́; conſentiunt? quid ego hic equites R. *commemorem? qui uobis ita ſumma ordinis conſilijq́; concedunt, ut uobiſcum de amore reip. certent: quos ex multorum annorum diſſenſione ad huius ordinis ſocietatem, concordiamq́; reuocatos, hodiernus dies uobiſcum, atque hæc cauſa coniungit: quam coniunctionem ſi in conſulatu confirmatam meo, perpetuam in rep. tenuerimus, confirmo uobis, nullum poſthac malum ciuile ac domeſticum ad ullã reip. partem eſſe uenturum. pari ſtudio defendendæ reip. conueniſſe uideo tribunos ærarios, fortiſſimos uiros, ſcribas item uniuerſos: quos cum caſu hic dies ad ærarium frequentaſſet, uideo ab expectatione ſortis ad communem ſalutem eſſe conuerſos. omnis ingenuorum adeſt multitudo, etiam tenuiſſimorum: quis eſt enim, cui non hæc templa, aſpectus urbis, poſſeſſio libertatis, lux denique hæc ipſa, & hoc commune patriæ ſolum cum ſit carum, tum uero dulce, atque iucundum? operæpretium eſt* P. C. *libertinorum hominum ſtudia cognoſcere, qui ſua uirtute fortunam ciuitatis conſecuti, hanc uere ſuam patriam eſſe iudicant: quam quidam hinc nati, & ſummo nati loco, non patriam ſuam, ſed urbem hoſtium eſſe iudicauerunt. ſed quid ego huiuſce ordinis homines commemorem? quos priuatæ fortunæ, quos communis reſp. quos denique libertas, ea, quæ dulciſſima eſt, ad ſalutem patriæ de-*

ſendendam excitauit. ſeruus eſt nemo, qui modo tolerabili conditione ſit ſeruitutis, qui non audaciam ciuium perditorum perhorreſcat, qui non obſtare cupiat, qui non tantum, quantum audet, & quantum poteſt, conferat ad communem ſalutis uoluntatem. quare ſi quem ueſtrum forte commouet hoc, quod auditum eſt, lenonem quendam Lentuli *concurſare circum tabernas, pretio ſperantem ſolicitari poſſe animos egentium atque imperitorum: eſt id quidem cœptum, atque tentatum; ſed nulli ſunt inuenti tam aut fortuna miſeri, aut uoluntate perditi, qui non ipſum illum ſellæ, atque operis, & quæſtus quotidiani locum, qui non cubile, ac lectulum ſuum, qui denique non curſum hunc otioſum uitæ ſuæ ſaluum eſſe uelit. multo uero maxima pars eorum, qui in tabernis ſunt, immo uero (id enim potius eſt dicendum) genus hoc uniuerſum amantiſſimum eſt otij: etenim omne eorum inſtrumentum, omnis opera, ac quæſtus frequentia ciuium ſuſtinetur, alitur otio: quorum ſi quæſtus occluſis tabernis minui ſolet, quid tandem incenſis futurum eſt? quæ cum ita ſint* P. C. *uobis populi* R. *præſidia non deſunt: uos, ne populo* R. *deeſſe uideamini, prouidete. habetis conſulem ex plurimis periculis, & inſidijs, atque ex media morte non ad uitam ſuam, ſed ad ſalutem ueſtram reſeruatum: omnes ordines ad conſeruandam remp. mente, uoluntate, ſtudio, uirtute, uoce conſentiunt: obſeſſa facibus, & telis impiæ coniurationis, uobis ſupplex manus tendit patria communis: uobis ſe, uobis uitam omnium ciuium, uobis arcem, &* Capitolium*, uobis aras penatium, uobis*

illum ignem Veſtæ perpetuum ac ſempiternum, uobis omnia templa deorum, atque delubra, uobis muros, atque urbis tecta commendat. præterea de ueſtra uita, de coniugum ueſtrarum, ac liberorum anima, de fortunis omnium, de ſedibus, de focis ueſtris hodierno die uobis iudicandum eſt. habetis ducem memorem ueſtri, oblitum ſui: quæ non ſemper facultas datur. habetis omnes ordines, omnes homines, uniuerſum populum R. *id quod in ciuili cauſa hodierno die primum uidemus, unum atque idem ſentientem. cogitate, quantis laboribus fundatum imperium, quanta uirtute ſtabilitam libertatem, quanta deorum benignitate auctas, exaggeratasq́; fortunas una nox pene delerit. id ne unquam poſthac non modo confici, ſed ne cogitari quidem poſſit, uobis hodierno die prouidendum eſt. atque hæc, non ut uos, qui mihi ſtudio pene præcurritis, excitarem, locutus ſum; ſed ut mea uox, quæ debet eſſe in rep. princeps, officio functa conſulari uideretur. nũc, antequam ad ſententiam redeo, de me pauca dicam.* E*go, quanta manus eſt coniuratorum, quam uidetis eſſe permagnam, tantam me inimicorum multitudinem ſuſcepiſſe uideo: ſed eam eſſe iudico turpem, & infirmam, contemptam, & abiectam. quòd ſi aliquando alicuius furore, et ſcelere concitata manus iſta plus ualuerit, quàm ueſtra, ac reip. dignitas: me tamen meorum factorum, atque conſiliorum nunquam* P. C. *pœnitebit. etenim mors, quam illi mihi fortaſſe minitantur, omnibus eſt parata: uitæ tantam laudem, quanta uos me ueſtris decretis honeſtaſtis, nemo eſt aſſecutus. cæteris enim ſemper bene geſtæ, mihi uni con-*

ſeruatæ reip. gratulationem decreuiſtis. ſit Scipio clarus ille, cuius conſilio, atque uirtute Annibal in Africam redire, atque ex Italia decedere coactus eſt: ornetur alter eximia laude Africanus, qui duas urbes huic imperio infeſtiſſimas, Carthaginem, Numantiamq́;, deleuit: habeatur uir egregius L. Paulus ille, cuius currum rex potentiſſimus quondam, & nobiliſſimus Perſes honeſtauit: ſit in æterna gloria Marius, qui bis Italiam obſidione, & metu ſeruitutis liberauit: anteponatur omnibus Pompeius, cuius res geſtæ, atque uirtutes iiſdem, quibus ſolis curſus, regionibus, ac terminis continentur. erit profectò inter horum laudes aliquid loci noſtræ gloriæ. niſi forte maius eſt patefacere nobis prouincias, quò exire poſſimus; quàm curare, ut etiam illi, qui abſunt, habeant quò uictores reuertantur. quanquam eſt in uno loco conditio melior externæ uictoriæ, quàm domeſticæ: quòd hoſtes alienigenæ aut oppreſſi ſeruiunt, aut recepti beneficio ſe obligatos putant; qui autem ex numero ciuium dementia aliqua deprauati, hoſtes patriæ ſemel eſſe cœperunt, eos, cum à pernicie reip. repuleris, neque ui coercere, neque beneficio placare poſſis. quare mihi cum perditis ciuibus æternum bellum ſuſceptum eſſe uideo: quod ego ueſtro bonorumq́; omnium auxilio, memoriaq́; tantorum periculorum, quæ non modo in hoc populo, qui ſeruatus eſt, ſed etiam in omnium gentium ſermonibus, ac mentibus ſemper hærebit, à me, atque à meis facile propulſari poſſe confido. neque ulla profectò tanta uis reperietur, quæ coniunctionem ueſtram equitumq́; R. et tantam conſpirationem bonorum omnium

perſtringere, & labefactare poſſit. quæ cum ita ſint patres conſcripti, pro imperio, pro exercitu, pro prouincia, quam neglexi; pro triumpho, cæteriſq; laudis inſignibus, quæ ſunt à me propter urbis, ueſtræq; ſalutis cuſtodiam repudiata; pro clientelis, hoſpitijſq; prouincialibus, quæ tamen urbanis opibus non minore labore tueor, quàm comparo; pro his igitur omnibus rebus, & pro meis in uos ſingularibus ſtudijs, proq; hac, quam conſpicitis, ad conſeruandam remp. diligentia nihil aliud à uobis, niſi huius temporis, totiuſq; mei conſulatus memoriam, poſtulo: quæ dum erit ueſtris mentibus infixa, firmiſſimo me muro ſeptum eſſe arbitrabor. quòd ſi meam ſpem uis improborum fefellerit, atque ſuperauerit, commendo uobis paruum meum filium: cui profecto ſatis erit præſidij non ſolum ad ſalutem, uerum etiam ad dignitatem, ſi eius, qui hæc omnia ſuo ſolus periculo conſeruauerit, illum eſſe filium memineritis: quapropter de ſumma ſalute ueſtra populiq; R. P. C. *de ueſtris coniugibus, ac liberis, de aris, ac focis, de fanis, ac templis, de totius urbis tectis, ac ſedibus, de imperio, de libertate, de ſalute* Italiæ, *deq; uniuerſa rep. decernite diligenter, ut inſtituiſtis, ac fortiter: habetis enim conſulem, qui & parere ueſtris decretis non dubitet; & ea, quæ ſtatueritis, quoad uiuet, defendere, & per ſe ipſum præſtare poſſit.*

PRO L. MVRAENA,

ORATIO XXIII.

VAE *precatus ſum à dijs immortali bus iudices, more inſtitutoq́; maiorum, illo die, quo auſpicato comitijs centuriatis* L. *Murænam conſulem renunciaui; ut ea res mihi magiſtratuiq́; meo, populo plebiq́;* R. *bene atque feliciter eueniret: eadem precor ab ijſdem dijs immortalibus ob eiuſdem hominis conſulatum una cum ſalute obtinendum; & ut ueſtræ mentes atque ſententiæ cum populi* R. *uoluntate ſuffragijsq́; conſentiant; eaq́; res uobis populoq́;* R. *pacem, tranquillitatem, otium, concordiamq́; afferat. quod ſi illa ſolennis comitiorum precatio, conſularibus auſpicijs conſecrata, tantam habet in ſe uim et religionem, quantam reip. dignitas poſtulat: idem ego ſum precatus, ut ijs quoque hominibus, quibus hic conſulatus me rogante datus eſſet, ea res fauſte, feliciter, proſpereq́; eueniret. quæ cum ita ſint iudices, & cum omnis deorum immortalium poteſtas aut translata ſit ad uos, aut certe cõmunicata uobiſcum: idem conſul eum ueſtræ fidei commendat, qui antea dijs immortalibus commendauit, ut eiuſdem hominis uoce & declaratus conſul, & defenſus, beneficium populi* R. *cum ueſtra atque omnium ciuium ſalute tueatur. & quoniam in hoc officio ſtudium meæ defenſionis ab accuſatoribus, atque etiam ipſa ſuſceptio cauſæ reprehenſa eſt; antequam pro* L. *Muræna dicere inſtituo,*

pro me ipſo pauca dicam: non quo mihi potior hoc quidem in tempore ſit officij mei, quàm huiuſce ſalutis defenſio; ſed ut, meo facto uobis probato, maiore auctoritate ab huius honore, fama, fortuniſq; omnibus inimicorum impetus propulſare poſſim. & primum M. *Catoni, uitam ad certam rationis normam dirigenti, & diligentiſſime perpendenti momenta officiorum omnium*, de officio meo *reſpondebo*. Negat *fuiſſe rectum* Cato, *me & conſulem, & legis ambitus latorem, & tam ſeuere geſto conſulatu, cauſam* L. *Murænæ attingere: cuius reprehenſio me uehementer mouet, non ſolum ut uobis iudices, quibus maxime debeo, uerum etiam ut ipſi* Catoni, *grauiſſimo, atque integerrimo uiro, rationem facti mei probem. A quo tandem* M. Cato *eſt æquius conſulẽ defendi, quàm à conſule? quis mihi in rep. poteſt, aut debet eſſe coniunctior, quàm is, cui reſp. à me una traditur ſuſtinenda, magnis meis laboribus & periculis ſuſtentata? quòd ſi in ijs rebus repetendis, quæ mancipij ſunt, is periculum iudicij præſtare debet, qui ſe nexu obligauit: profecto etiam rectius in iudicio conſulis deſignati is potiſſimum conſul, qui conſulem declarauit, auctor beneficij populi* R. *defenſorq; periculi eſſe debebit. ac ſi, ut nonnullis in ciuitatibus fieri ſolet, patronus huic cauſæ publice conſtitueretur, is potiſſime honore affecto defenſor daretur, qui eodem honore præditus non minus afferret ad dicendum auctoritatis, quàm facultatis. quòd ſi è portu ſoluentibus ij, qui iam in portum ex alto inuehuntur, præcipere ſummo ſtudio ſolent & tempeſtatum rationem, & prædonum, &*

locorum; quòd natura affert, ut eis faueamus, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti ſumus, ingrediantur: quo tandem animo me eſſe oportet, prope iam ex magna iactatione terram uidentem, in hunc, cui uideo maximas reip. tempeſtates eſſe ſubeundas? quare ſi eſt boni conſulis, non ſolũ uidere quid agatur, uerum etiam prouidere quid futurum ſit: oſtendam alio loco, quantum ſalutis communis interſit, duos conſules in rep. calendis Ian. *eſſe. quod ſi ita eſt, non tam me officium debuit ad hominis amici fortunas, quàm reſp. conſulem ad cõmunem ſalutem defendendam uocare.* N*am quòd legem de ambitu tuli, certe ita tuli, ut eam, quam mihimet ipſi iampridem tulerim de ciuium periculis defendendis, non abrogarem. etenim ſi largitionem factam eſſe confiterer, idq́; recte factum eſſe defenderem: facerem improbe, etiam ſi alius legem tuliſſet. cum uero nihil commiſſum contra legem eſſe defendam: quid eſt, quod meã defenſionem latio legis impediat?* N*egat eſſe eiuſdem ſeueritatis, Catilinam, exitium reip. intra mœnia molientem, uerbis, & pene imperio urbe expuliſſe, & nunc pro* L. M*uræna dicere. ego autem has partes lenitatis, et miſericordiæ, quas me natura ipſa docuit, ſemper egi libenter: illam uero grauitatis ſeueritatisq́; perſonam non appetiui, ſed ab rep. mihi impoſitam ſuſtinui, ſicut huius imperij dignitas in ſummo periculo ciuiũ poſtulabat. quòd ſi tum, cum reſp. uim & ſeueritatem deſiderabat, uici naturam, et tam uehemens fui, quàm cogebar, non quàm uolebam: nunc, cum omnes me cauſæ ad miſericordiam, atque ad humanitatẽ uocent,*

quanto tandem ſtudio debeo naturæ meæ conſuetudiniq́; ſeruire? ac de officio defenſionis meæ, ac de ratione accuſationis tuæ fortaſſe etiam alia in parte orationis dicendum nobis erit. Sed me iudices non minus, hominis ſapientiſſimi atque ornatiſſimi, Ser. Sulpicij conqueſtio, quàm Catonis accuſatiò commouebat: qui grauiſſime & acerbiſſime ferre dixit, me familiaritatis neceſſitudinisq́; oblitum, cauſam L. Murænæ contra ſe defendere. huic ego iudices ſatisfacere cupio, uosq́; adhibere arbitros. nam cum graue eſt, uere accuſari in amicitia: tum etiam, ſi falſo accuſeris, non eſt negligendum. Ego Ser. Sulpici me in petitione tua tibi omnia ſtudia, atque officia pro noſtra neceſſitudine & debuiſſe confiteor, & præſtitiſſe arbitror. nihil tibi conſulatum petenti à me defuit, quod eſſet aut ab amico, aut à gratioſo, aut à conſule poſtulandum. abijt illud tempus: mutata ratio eſt: ſic exiſtimo, ſic mihi perſuadeo, me tibi contra honorem L. Murænæ, quantum tu à me poſtulare auſus ſis, tantum debuiſſe; contra ſalutem, nihil debere. neque enim, ſi tibi tum, cum peteres conſulatum, affui, iccirco nunc, cum Murænam ipſum petas, adiutor eodem pacto eſſe debeo. atque hoc non modo non laudari, ſed ne concedi quidem poteſt, ut amicis noſtris accuſantibus non etiam alieniſſimos defendamus. mihi autem cum Muræna iudices & uetus, & magna amicitia eſt: quæ in capitis dimicatione à Ser. Sulpicio non iccircò obruetur, quòd ab eodem in honoris contentione ſuperata eſt. quæ ſi cauſa non eſſet, tamen uel dignitas hominis, uel honoris eius, quem adeptus eſt, amplitudo ſummam mihi ſuperbiæ, crudelita=

tiſq; famam inuſſiſſet, ſi hominis & ſuis & populi R. *ornamentis ampliſſimi cauſam tanti periculi repudiaſſem. neque enim iam mihi licet, neque eſt integrum, ut meum laborem hominum periculis ſubleuandis non impertiam. nam cum præmia mihi tanta pro hac induſtria ſint data, quanta antea nemini; labores, per quos ea ceperis, cum adeptus ſis, deponere, eſſet hominis & aſtuti, & ingrati. quòd ſi licet deſinere, ſi te auctore poſſum, ſi nulla inertiæ, nulla ſuperbiæ turpitudo, nulla inhumanitatis culpa ſuſcipitur: ego uero libenter deſino. ſin autem fuga laboris deſidiam, repudiatio ſupplicum ſuperbiam, amicorum neglectio improbitatem coarguit: nimirum hæc cauſa eſt eiuſmodi, quam nec induſtrius, quam nec miſericors, nec officioſus deſerere poſſit. atque huiuſce rei coniecturam de tuo ipſius ſtudio* Serui *facillime ceperis. nam ſi tibi neceſſe putas etiam aduerſarijs amicorum tuorum de iure conſulentibus reſpondere; & ſi turpe exiſtimas, te aduocato illum ipſum, quem contra ueneris, cauſa cadere: noli tam eſſe iniuſtus, ut, cum tui fontes uel inimicis tuis pateant, noſtros riuulos etiam amicis putes clauſos eſſe oportere. etenim ſi me tua familiaritas ab hac cauſa remouiſſet; et ſi hoc idem* Q. Hortenſio, M. Craſſo *clariſſimis uiris, ſi item cæteris, à quibus intelligo tuam gratiam magni æſtimari, accidiſſet: in ea ciuitate conſul deſignatus defenſorem non haberet, in qua nemini unquam infimo maiores noſtri patronum deeſſe uoluerunt. ego uero iudices ipſe me exiſtimarem nefarium, ſi amico; crudelem, ſi miſero; ſuperbum, ſi conſuli defuiſſem. quare, quod dandum eſt amicitiæ,*

large dabitur à me, ut tecum agam Serui non ſecus, ac ſi meus eſſes frater; qui mihi eſt cariſſimus: iſto in loco quod tribuendum eſt officio, fidei, religioni; id ita moderabor, ut meminerim me contra amici ſtudium pro amici periculo dicere. *Intelligo iudices tres totius accuſationis partes fuiſſe, & earum unam in reprehenſione uitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus eſſe uerſatam. atque harum trium partium prima illa, quæ grauiſſima eſſe debebat, ita fuit infirma, & leuis, ut illos lex magis quædam accuſatoria, quàm uera maledicendi facultas de uita L. Murænæ dicere aliquid coegerit. obiecta eſt enim Aſia: quæ ab hoc non ad uoluptatem et luxuriam expetita eſt, ſed in militari labore peragrata. qui ſi adoleſcens patre ſuo imperatore non meruiſſet, aut hoſtem, aut patris imperium timuiſſe, aut à parente repudiatus uideretur. an, cum ſedere in equis triumphantium prætextati potiſſimum filij ſoleant; huic donis militaribus patris triumphum decorare fugiendum fuit, ut rebus communiter geſtis pene ſimul cum patre triumpharet? hic uero iudices & fuit in Aſia, & uiro fortiſſimo parenti ſuo magno adiumento in periculis, ſolatio in laboribus, gratulationi in uictoria fuit. & ſi habet Aſia ſuſpicionem luxuriæ quandam; non Aſiam nunquam uidiſſe, ſed in Aſia continenter uixiſſe, laudandum eſt. quamobrem nõ Aſiæ nomen obijciendum Murænæ fuit, ex qua laus familiæ, memoria generi, honos, & gloria nomini conſtituta eſt; ſed aliquod aut in Aſia ſuſceptum, aut ex Aſia deportatum flagitium, ac dedecus. meruiſſe uero ſtipendia in eo bello, quod tum*

populus R.*non modo maximum, ſed etiam ſolum gerebat, uirtutis; patre imperatore libentiſſime meruiſſe, pietatis; finem ſtipẽdiorum patris uictoriam, ac triumphum fuiſſe, felicitatis fuit. maledicto quidem icćirco nihil in hiſce rebus loci eſt, quòd omnia laus occupauit.* Saltatorem *appellat* L. Muræn*am* Cato. *maledictum eſt, ſi uere obijcitur, uehementis accuſatoris; ſin falſo, maledici conuiciatoris. quare, cum iſta ſis auctoritate, non debes* M.Cato *arripere maledictum ex triuio, aut ex ſcurrarum aliquo conuicio, neque temere conſulem populi* R.*ſaltatorem uocare; ſed conſpicere, quibus præterea uitijs affectum eſſe neceſſe ſit eum, cui uere iſtud obijci poſſit. nemo enim fere ſaltat ſobrius, niſi forte inſanit, neque in ſolitudine, neque in conuiuio moderato atque honeſto. tempeſtiui conuiuij, amœni loci, multarum deliciarum comes eſt extrema, ſaltatio. tu mihi arripis id, quod neceſſe eſt omnium uitiorum eſſe poſtremum: relinquis illa, quibus remotis hoc uitium omnino eſſe non poteſt. nullum turpe conuiuium, non amor, non comeſſatio, non libido, non ſumptus oſtenditur: & cum ea non reperiantur, quæ uoluptatis nomen habent, quæq; uitioſa ſunt; in quo ipſam luxuriam reperire non potes, in eo te umbram luxuriæ reperturum putas? nihil igitur in uitam* L.Murænæ *dici poteſt? nihil, inquam, omnino iudices. ſic à me conſul deſignatus defenditur, ut eius nulla fraus, nulla auaritia, nulla perfidia, nulla crudelitas, nullum petulans dictum in uitam proferatur.* Bene *habet. iacta ſunt fundamenta defenſionis: nondum enim noſtris laudibus, quibus utar poſtea, ſed prope inimicorum*

confeſſione uirum bonum atque integrum hominem defendimus. quo conſtituto, facilior eſt mihi aditus ad contentionem dignitatis, quæ pars altera fuit accuſationis. Summam uideo eſſe in te Serui Sulpici dignitatem generis, integritatis, induſtriæ, cæterorumq; ornamentorum omnium, quibus fretum ad conſulatus petitionem aggredi par eſt. paria cognoſco eſſe iſta in L. Muræna, atque ita paria, ut neque ipſe dignitate uinci potuerit, neque te dignitate ſuperarit. Contempſiſti L. Murænæ genus, extuliſti tuum. quo loco ſi tibi hoc ſumis, niſi qui patricius ſit, neminem bono eſſe genere natum: facis, ut rurſus plebs in Auentinum ſeuocanda eſſe uideatur. ſin autem ſunt amplæ & honeſtæ familiæ plebeiæ: & proauus L. Murænæ, & auus prætores fuerunt, & pater, cum ampliſſime atque honeſtiſſime ex prætura triumphaſſet, hoc faciliorem huic gradum conſulatus adipiſcendi reliquit, quòd is iam patri debitus, à filio petebatur. tua uero nobilitas Ser. Sulpici, tametſi ſumma eſt, tamen hominibus literatis, & hiſtoricis eſt notior, populo uero & ſuffragatoribus obſcurior: pater enim fuit equeſtri loco, auus nulla illuſtri laude celebratus: itaque non ex ſermone hominum recenti, ſed ex annalium uetuſtate eruenda eſt memoria nobilitatis tuæ. quare ego te ſemper in noſtrum numerum aggregare ſoleo, quòd uirtute, induſtriaq; perfeciſti, ut, cum equitis R. eſſes filius, ſumma tamen amplitudine dignus putarere. nec mihi unquam minus in Q. Pompeio, nouo homine, & fortiſſimo uiro, uirtutis eſſe uiſum eſt, quàm in homine nobiliſſimo M. Aemilio: etenim eiuſdem animi, atque

ingenij eſt, poſteris, quod Pompeius fecit, amplitudinem nominis, quam non acceperit, tradere, & , ut Scaurus, memoriam prope intermortuam generis ſui, uirtute renouare. quanquam ego iam putabam iudices, multis uiris fortibus ne ignobilitas obijceretur generis, meo labore eſſe perfectum, qui non modo Curijs, Catonibus, Pompeijs, antiquis illis fortiſſimis uiris, nouis hominibus, ſed his recentibus Marijs, & Didijs, & Celijs commemorandis iacebant. cum ego uero tanto interuallo clauſtra iſta nobilitatis refregiſſem, ut aditus ad conſulatum poſthac, ſicut apud maiores noſtros fuit, non magis nobilitati, quàm uirtuti, pateret: non arbitrabar, cum ex familia uetere, & illuſtri conſul deſignatus ab equitis R. filio conſule defenderetur, de generis nouitate accuſatores eſſe dicturos. etenim mihi ipſi accidit, ut cum duobus patricijs, altero improbiſſimo atque audaciſſimo, altero modeſtiſſimo atque optimo uiro, peterem: ſuperaui tamen dignitate Catilinam, gratia Galbam. quòd ſi id crimen homini nouo eſſe deberet, profecto mihi neque inimici, neque inuidi defuiſſent. omittamus igitur de genere dicere, cuius eſt magna in utroque dignitas: uideamus cætera. Quæſturam una petijt, & ſum ego factus prior. Non eſt reſpondendum ad omnia: neque enim quenquam ueſtrum fugit, cum multi pares dignitate fiant, unus autem primum ſolus poſſit obtinere, non eundem eſſe ordinem dignitatis, & renunciationis; propterea quòd renunciatio gradus habeat, dignitas autem ſit perſæpe eadem omnium. ſed quæſtura utriuſque propemodum pari momento ſortis fuit. habuit hic lege Titia prouin-

ciam tacitam, & quietam: tu illam, cui, cum quæſtores ſortiuntur, etiam acclamari ſolet, Hoſtienſem, *non tam gratioſam, et illuſtrem, quàm negotioſam, & moleſtam. conſedit utriuſque nomen in quæſtura: nullum enim uobis ſors campum dedit, in quo excurrere uirtus, cognoſciq; poſſet. reliqui temporis ſpatium in contentionem uocatur, ab utroque diſſimillima ratione tractatum.* Seruius *hic nobiſcum hanc urbanam militiam reſpondendi, ſcribendi, cauendi, plenam ſolicitudinis, ac ſtomachi ſecutus eſt: ius ciuile didicit: multum uigilauit: laborauit: præſto multis fuit: multorum ſtultitiam perpeſſus eſt: arrogantiam pertulit: difficultatem exorbuit: uixit ad aliorũ arbitrium, non ad ſuum. magna laus, & grata hominibus, unum hominem elaborare in ea ſcientia, quæ ſit multis profutura. quid* Muræna *interea? fortiſſimo et ſapientiſſimo uiro, ſummo imperatori legatus* L. Lucullo *fuit. qua in legatione duxit exercitum: ſigna contulit: manum conſeruit: magnas copias hoſtium fudit: urbes partim ui, partim obſidione cepit:* Aſiam *iſtam refertam, et eandem delicatam ſic obijt, ut in ea neque auaritiæ, neque luxuriæ ueſtigium reliquerit: maximo in bello ſic eſt uerſatus, ut hic multas res & magnas ſine imperatore geſſerit, nullam ſine hoc imperator. atque hæc, quanquam præſente* L. Lucullo *loquar, tamen ne ab ipſo propter periculũ noſtrum conceſſam uideamur habere licentiam fingendi, publicis literis teſtata ſunt omnia: quibus* L. Lucullus *tantum laudis impertit, quãtum neque ambitioſus imperator, neque inuidus tribuere alteri in communicanda gloria debuit. ſumma in utroque eſt honeſtas,*

ſumma dignitas. quam ego, ſi mihi per Seruium liceat, pari atque eadem in laude ponam: ſed non licet: agitat rem militarem: inſectatur totam hanc legationem: aſſiduitatis, & operarum harum quotidianarum putat eſſe conſulatum. apud exercitum mihi fueris, inquit, tot annos: forum non attigeris: abfueris tandiu, &, cum longo interuallo ueneris, cum iis, qui in foro habitarunt, de dignitate contendas? primum, iſta noſtra aſſiduitas Serui neſcis, quantum interdum afferat hominibus faſtidij, quantum ſatietatis. mihi quidem uehementer expedijt, poſitam in oculis eſſe gratiam: ſed tamen ego mei ſatietatem magno meo labore ſuperaui: & tu idem fortaſſe: ueruntamen utrique noſtrum deſiderium nihil obfuiſſet. ſed ut hoc omiſſo ad ſtudiorum, atque artium contentionem reuertamur: qui poteſt dubitari, quin ad conſulatum adipiſcendum multo plus afferat dignitatis rei militaris, quàm iuris ciuilis gloria? uigilas tu de nocte, ut tuis cō ſultoribus reſpondeas: ille, ut, quò intendit, mature cum exercitu perueniat. te gallorum, illum buccinarum cantus exuſcitat. tu actionem inſtituis, ille aciem inſtruit. tu caues ne tui conſultores, ille ne urbes aut caſtra capiantur. ille tenet, et ſcit, ut hoſtium copiæ, tu, ut aquæ pluuiæ arceantur. ille exercitatus eſt in propagandis finibus, tu in regendis. ac nimirum (dicendum eſt enim, quod ſentio) rei militaris uirtus præſtat cæteris omnibus. hæc nomen populo R. hæc huic urbi æternam gloriam peperit: hæc orbem terrarum parere huic imperio coegit. omnes urbanæ res, omnia hæc noſtra præclara ſtudia, & hæc forenſis laus, & induſtria

ſtria

ſtria latent in tutela ac præſidio bellicæ uirtutis. ſimul atque increpuit ſuſpicio tumultus, artes illico noſtræ conticeſcunt. Et quoniam mihi uideris iſtam ſcientiam iuris tanquam filiolam oſculari tuam, non patiar te in tanto errore uerſari, ut iſtud neſcio quid, quod tantopere didiciſti, præclarum aliquid eſſe arbitrere. alijs ego te uirtutibus, continentiæ, grauitatis, iuſtitiæ, fidei, cæteris omnibus, conſulatu, & omni honore ſemper digniſſimum iudicaui: quòd quidem ius ciuile didiciſti, non dicam, operam perdidiſti, ſed illud dicam, nullam eſſe in illa diſciplina munitam ad conſulatum uiam. omnes enim artes, quæ nobis populi R. ſtudia conciliant, & admirabilem dignitatem, & pergratam utilitatem debent habere. ſumma dignitas eſt in ijs, qui militari laude antecellunt; omnia enim, quæ ſunt in imperio, & in ſtatu ciuitatis, ab ijs defendi, & firmari putantur: ſumma etiam utilitas; ſi quidem eorum conſilio, & periculo cum rep. tum etiam noſtris rebus perfrui poſſumus. grauis etiam illa eſt, & plena dignitatis dicendi facultas, quæ ſæpe ualuit in conſule deligendo, poſſe conſilio, atque oratione & ſenatus, & populi, & eorum, qui res iudicant, mentes permouere. quæritur conſul, qui dicendo nonnunquam comprimat tribunicios furores, qui concitatum populum flectat, qui largitioni reſiſtat. non mirum, ſi ob hanc facultatem homines ſæpe etiam non nobiles conſulatum conſecuti ſunt; præſertim cum hæc eadem res plurimas gratias, firmiſſimas amicitias, maxima ſtudia pariat. quorum in iſto ueſtro artificio Sulpici nihil eſt. primum, dignitas in tam tenui ſcientia quæ poteſt eſſe? res enim

ſunt paruæ, prope in ſingulis literis, atque interpunctionibus uerborum occupatæ. deinde, etiam ſi quid apud maiores noſtros fuit in iſto ſtudio admirationis, id enunciatis ueſtris myſterijs totum eſt contemptum, & abiectum. poſſet agi lege, nec ne, pauci quondam ſciebant: faſtos enim uulgo non habebant: erant in magna potentia qui conſulebantur: à quibus etiam dies tanquam à Chaldæis petebantur. inuentus eſt ſcriba quidam Cn. Flauius, qui cornicum oculos confixerit, et ſingulis diebus ediſcendos faſtos populo propoſuerit, & ab ipſis cautis iuriſconſultis eorum ſapientiam compilarit. itaque irati illi, quòd ſunt ueriti, ne, dierum ratione peruulgata, et cognita, ſine ſua opera lege poſſet agi, notas quaſdam compoſuerunt, ut omnibus in rebus ipſi intereſſent. cum hoc fieri belliſſime poſſet; fundus Sabinus meus eſt, immo meus, deinde iudicium: noluerunt. fundus, inquit, qui eſt in agro, qui Sabinus uocatur. ſatis uerboſe. cedo, quid poſtea? ego eum ex iure meum eſſe aio. quid tum? inde ego te ex iure manu cōſertum uoco. quid huic tam loquaciter litigioſo reſponderet ille, unde petebatur, non habebat. tranſit idem iuriſconſultus tibicinis Latini modo: unde tu me, inquit, ex iure manu conſertum uocaſti, inde ibi ego te reuoco. prætor interea ne pulchrum ſe ac beatum putaret, atque aliquid ipſe ſua ſponte loqueretur, ei quoque carmen compoſitum eſt, cum cæteris rebus abſurdum, tum uero nullo uſu. Vtriſque ſuperſtitibus præſentibus: iſtá uiam dico. inite uiam. præſto aderat ſapiens ille, qui inire uiam doceret. Redite uiam. eodem duce redibát. hæc iam tum apud illos barbatos ridicula, credo, uidebantur, homines, cum recte atque in loco conſtitiſſent, iuberi abi-

re, ut, unde abiſſent, eodem ſtatim redirent. iiſdem ineptijs fucata ſunt illa omnia, Quando te in iure conſpicio et hæc, ſed an ne tu dicis, qui cauſa uindicaueris? quæ dum erant occulta, neceſſario ab eis, qui ea tenebant, petebantur: poſtea uero peruulgata, atque in manibus iactata, & excuſſa, inaniſſima prudentiæ reperta ſunt, fraudis autem, et ſtultitiæ pleniſſima. nam cum permulta præclare legibus eſſent conſtituta, ea iurecōſultorum ingenijs pleraque corrupta, ac deprauata ſunt. mulieres omnes propter infirmitatem conſilij maiores in tutorum poteſtate eſſe uoluerunt: hi inuenerunt genera tutorū, quæ poteſtate mulierum continerentur. ſacra interire illi noluerunt: horum ingenio ſenes ad coemptiones faciendas interimēdorum ſacrorum cauſa reperti ſunt. in omni denique iure ciuili æquitatem reliquerunt, uerba ipſa tenuerunt: ut, quia in alicuius libris exempli cauſa id nomen inuenerant, putarunt omnes mulieres, quæ coemptionem facerent, Caias uocari. iam illud mihi quidem mirum uideri ſolet, tot homines, tam ingenioſos, per tot annos etiam nunc ſtatuere nō potuiſſe, utrum diem tertium, an perendinum; iudicem, an arbitrum; rem an litem dici oporteret. itaque, ut dixi, dignitas in iſta ſcientia conſularis nunquam fuit, quæ tota ex rebus fictis commentitijsq́; conſtaret; gratiæ uero multo etiam minus: quod enim omnibus patet, & æque promptum eſt mihi, & aduerſario meo, id eſſe gratum nullo pacto poteſt. itaque non modo beneficij collocandi ſpem, ſed etiam illud, quod aliquando fuit, Licet conſulere, iam perdidiſtis. ſapiēs exiſtimari nemo poteſt in ea prudentia, quæ neque extra Romam uſquam, neque Romæ rebus prolatis quidquam ualet. peritus ideo haberi

nemo poteſt, quòd in eo, quod ſciunt omnes, nullo modo poſſunt inter ſe diſcrepare. difficilis autem res ideo non putatur, quòd & perpaucis, & minime obſcuris literis continetur. itaque ſi mihi homini uehementer occupato ſtomachum moueritis, triduo me iuriſcõſultum eſſe profitebor. etenim, quæ de ſcripto aguntur, ſcripta ſunt omnia: neque tamen quidquam tam anguſte ſcriptum eſt, quo ego non poſſim, qua de re agitur, addere. quæ conſuluntur autem, minimo periculo reſpondentur. ſi id, quod oportet, reſponderis; idem uideare reſpondiſſe quod Seruius: ſin aliter; etiam controuerſum ius noſſe, et tractare uideare. quapropter nõ ſolum illa gloria militaris ueſtris formulis, atque actionibus anteponenda eſt: uerum etiam dicendi conſuetudo longe, & multum iſti ueſtræ exercitationi ad honorem antecellet. itaque mihi uidentur plerique initio multo hoc maluiſſe: poſt, cum id aſſequi non potuiſſent, iſtuc potiſſimum ſunt delapſi. ut aiunt in Græcis artificibus, eos auletas eſſe, qui citharœdi fieri non potuerint: ſic non nullos uidemus, qui oratores euadere non potuerunt, eos ad iuris ſtudium deuenire. magnus dicendi labor, magna res, magna dignitas, ſumma etiam gratia: etenim à uobis ſalubritas quædam, ab iјs, qui dicunt, ſalus ipſa petitur. deinde ueſtra reſponſa atque decreta & euertuntur ſæpe dicendo, & ſine defenſione oratoris firma eſſe non poſſunt. in qua re ſi ſatis profeciſſem, parcius de eius laude dicerem: nunc nihil de me dico, ſed de iјs, qui in dicendo magni ſunt, aut fuerunt. Duæ ſunt artes, quæ poſſunt locare homines in ampliſſimo gradu dignitatis, una imperatoris, altera

ra oratoris boni. ab hoc enim pacis ornamenta retinentur: ab illo belli pericula repelluntur. cæteræ tamen uirtutes ipſæ per ſe multum ualent, iuſtitia, fides, pudor, temperantia: quibus te Serui excellere omnes intelligunt: ſed nunc de ſtudijs ad honorem diſpoſitis, non de inſita cuiuſque uirtute diſputo. omnia iſta nobis ſtudia de manibus excutiuntur, ſimul atque aliquis motus nouus bellicum canere cœpit. etenim, ut ait ingenioſus poeta, & auctor ualde bonus, prælijs promulgatis, TOLLITVR È MEDIO *non ſolum iſta ueſtra uerboſa ſimulatio prudentiæ, ſed etiam ipſa illa domina rerum* SAPIENTIA: VI GERITVR RES: SPERNITVR ORATOR *non ſolum odioſus in dicendo, ac loquax, uerum etiam* BONVS: HORRIDVS MILES AMATVR: *ueſtrum uero ſtudium totum iacet.* NON EX IVRE MANV CONSERTVM, SED MAGE FERRO, *inquit,* REM REPETVNT. *quod ſi ita eſt, cedat opinor Sulpici forum caſtris, otium militiæ, ſtylus gladio, umbra ſoli: ſit denique in ciuitate ea prima res, propter quam ipſa eſt ciuitas omnium princeps. Verum hæc Cato nimium nos noſtris uerbis magna facere demonſtrat, & oblitos eſſe bellum illud omne Mithridaticum cum mulierculis eſſe geſtum. quod ego longe ſecus exiſtimo iudices, deq́; eo pauca diſſeram: neque enim cauſa in hoc continetur. Nam ſi omnia bella, quæ cum Græcis geſſimus, contemnenda ſunt: derideatur de rege Pyrrho triumphus M'. Curij, de Philippo T. Flaminini, de Aetolis M. Fuluij, de rege Perſe L. Pauli, de Pſeudophilippo Q. Metelli, de Corin=*

thijs L. Mummij. ſin hæc bella grauiſſima, uictoriæq; eorum bellorum gratiſſimæ fuerunt: cur Aſiaticæ nationes, atque ille à te hoſtis contemnitur? atqui ex ueterum rerum monimentis uel maximum bellum populum R. cum Antiocho geſſiſſe uideo: cuius belli uictor L. Scipio, parta cum P. fratre gloria, quam laudem ille Africa oppreſſa cognomine ipſo præ ſe ferebat, eandem hic ſibi ex Aſiæ nomine aſſumpſit. quo quidem in bello uirtus enituit egregia M. Catonis proaui tui. quò ille, cum eſſet, ut ego mihi ſtatuo, talis, qualem te eſſe uideo, nunquam cum Scipione eſſet profectus, ſi cum mulierculis bellandum eſſe arbitraretur. neque uero cum P. Africano ſenatus egiſſet, ut legatus patri proficiſceretur, cum ipſe paulo ante Annibale ex Italia expulſo, ex Africa eiecto, Carthagine oppreſſa, maximis periculis remp. liberauiſſet, niſi illud graue bellum, & uehemens putaretur. atqui ſi diligenter, quid Mithridates potuerit, & quid effecerit, & qui uir fuerit, conſideraris, omnibus regibus, quibuſcum populus R. bellum geſſit, hunc regem nimirum antepones. quem L. Sylla maximo, & fortiſſimo exercitu, pugna excitatum, non rudis imperator, ut aliud nihil dicam, cum bello inuectum totam in Aſiam cum pace dimiſit: quem L. Muræna pater huiuſce uehementiſſime uigilantiſſimeq; uexatum, repreſſum magna ex parte, non oppreſſum reliquit: qui rex ſibi aliquot annis ſumptis ad confirmandas rationes, & copias belli, tantum ipſe opibus conatuq; inualuit, ut ſe Oceanum cum Ponto, Sertorij copias cum ſuis coniuncturum putaret. ad quod bellum duobus conſulibus ita miſſis, ut alter Mithridatem per-

ſequeretur, alter Bithyniam tueretur; alterius res et terra, & mari calamitoſæ, uehementer & opes regis, & nomen auxerunt: L. Luculli uero res tantæ extiterunt, ut neque maius bellum commemorari poſſit, neque maiore conſilio, & uirtute geſtum. nam cum totiús impetus belli ad Cyzicenorum mœnia conſtitiſſet, eamq́; urbem ſibi Mithridates Aſiæ ianuam fore putauiſſet; qua effracta, & reuulſa tota pateret prouincia: perfecta ab Lucullo hæc ſunt omnia, ut urbs fideliſſimorum ſociorum defenderetur, ut omnes copiæ regis diuturnitate obſidionis conſumerentur. quid illam pugnam naualem ad Tenedum, cum contento curſu, acerrimis ducibus, hoſtium claſſis Italiam ſpe, atque animis inflata peteret, mediocri certamine, & parua dimicatione commiſſam arbitraris? mitto prælia: prætereo oppugnationes oppidorum: expulſus regno tandem aliquando, tantum tamen conſilio, atque auctoritate ualuit, ut ſe, rege Armeniorum adiuncto, nouis opibus copijsq́; renouarit. ac ſi mihi nunc de rebus geſtis eſſet noſtri exercitus imperatorisq́; dicendum, plurima et maxima prælia commemorare poſſem: ſed non id agimus: hoc dico: ſi bellum hoc, ſi hic hoſtis, ſi ille rex contemnendus fuiſſet; neque tanta cura ſenatus, & populus R. ſuſcipiẽdum putaſſet, neque tot annos geſſiſſet, neque tanta gloria L. Luculli, neque uero eius belli conficiendi curam tanto ſtudio populus R. ad Cn. Pompeium detuliſſet: cuius ex omnibus pugnis, quæ ſunt innumerabiles, uel acerrima mihi uidetur illa, quæ cum rege commiſſa eſt, & ſumma contentione pugnata. qua ex pugna cum ſe ille eripuiſſet, & Boſphorum confugiſſet,

quò exercitus adire non poſſet, etiam in extrema fortuna, & fuga nomen tamen retinuit regium. itaque ipſe Pompeius regno poſſeſſo, ex omnibus oris ac notis ſedibus hoſte pulſo, tamen tantum in unius anima poſuit, ut, cum omnia, quæ ille tenuerat, adierat, ſperarat, uictoria poſſideret, tamen nõ ante, quàm illum uita expulit, bellum confectum iudicarit. hũc tu hoſtem Cato contemnis? quo cum per tot annos, tot prælijs, tot imperatores bella geſſerunt: cuius expulſi, & eiecti uita tanti æſtimata eſt, ut, morte eius nunciata, tum denique bellum confectum arbitraremur. hoc igitur in bello L. Murænam legatum fortiſſimi animi, ſummi conſilij, maximi laboris cognitum eſſe defendimus, & hanc eius operam non minus ad conſulatum adipiſcendum, quàm hanc noſtram forenſem induſtriam, dignitatis habuiſſe. At enim in præturæ petitione prior renunciatus eſt Seruius. pergitis'ne uos, tanquam ex ſyngrapha, agere cum populo, ut quem locum ſemel honoris cuipiam dederit, eundem reliquis honoribus debeat? quod enim fretum, quem Euripum tot motus, tantas, tam uarias habere putatis agitationes fluctuum, quantas perturbationes, & quantos æſtus habet ratio comitiorum? dies intermiſſus unus, aut nox interpoſita ſæpe perturbat omnia, & totam opinionem parua nonnunquam commutat aura rumoris. ſæpe etiam ſine ulla aperta cauſa fit aliud, atque exiſtimamus; ut non nunquam ita factum eſſe etiam populus admiretur; quaſi uero non ipſe fecerit. nihil eſt incertius uulgo, nihil obſcurius uoluntate hominum, nihil fallacius ratione tota comitiorum. quis L. Philippum, ſummo ingenio,

opera, gratia, nobilitate, à M. *Herennio ſuperari poſſe arbitratus eſt? quis* Q. *Catulum, humanitate, ſapientia, integritate antecellentem, à* Cn. *Manlio? quis* M. *Scaurum, hominem grauiſſimum, ciuem egregium, fortiſſimum ſenatorem, à* Q. *Maximo? non modo horum nihil ita fore putatum eſt, ſed ne cum eſſet factum quidem, quare ita factum eſſet, intelligi potuit. nam ut tempeſtates ſæpe certo aliquo cœli ſigno commouentur, ſæpe improuiſo, nulla ex certa ratione, obſcura aliqua ex cauſa excitantur: ſic in hac comitiorum tempeſtate populari ſæpe intelligas, quo ſigno commota ſit; ſæpe ita obſcura eſt, ut caſu excitata eſſe uideatur. ſed tamen ſi eſt reddenda ratio, duæ res uehementer in prætura deſideratæ ſunt, quæ ambæ in conſulatu tum Murenæ profuerunt; una, expectatio muneris, quæ & rumore nonnullo, & ſtudijs, ſermonibusq; competitorum creuerat; altera, quòd ij, quos in prouincia, ac legatione omnis & liberalitatis, & uirtutis ſuæ teſtes habuerat, nondum deceſſerant. horum utrunque ei fortuna ad conſulatus petitionem reſeruauit: nam et* L. *Luculli exercitus, qui ad triumphum cõuenerat, idem comes* L. *Murenæ præſto fuit; & munus ampliſſimum, quod petitio præturæ deſiderabat, prætura reſtituit. num tibi hæc parua uidentur adiumenta, & ſubſidia conſulatus? uoluntas militum: quæ cum per ſe ualet multitudine, tum apud ſuos gratia; tum uero in conſule declarando multum etiam apud uniuerſum populum* R. *auctoritatis habet ſuffragatio militaris: imperatores enim comitijs conſularibus, non uerborum interpretes diliguntur. quare*

grauis eſt illa oratio: me ſaucium recreauit: me præda donauit: hoc duce caſtra cepimus, ſigna contulimus: nunquam iſte plus militi laboris impoſuit, quàm ſibi ſumpſit: ipſe cum fortis, tum etiam felix. hec quanti putas eſſe ad famam hominum, ac uoluntatem? etenim ſi tanta illis comitijs religio eſt, ut adhuc ſemper omen ualuerit prærogatiuum: quid mirum eſt, in hoc felicitatis famam, ſermonemq; ualuiſſe? ſed ſi hæc leuiora ducis, quæ ſunt grauiſſima, et hanc urbanam ſuffragationem militari anteponis: noli ludorum huius elegantiam, & ſcenæ magnificentiam ualde contemnere, quæ huic admodum profuerunt. nam quid ego dicam populum, ac uulgus imperitorũ ludis magnopere delectari? minus eſt mirandum: quanquam huic cauſæ id ſatis eſt: ſunt enim populi, ac multitudinis comitia. quare ſi populo ludorum magnificentia uoluptatis eſt, non eſt mirandum, eam L. Murænæ apud populum profuiſſe. ſed ſi noſmetipſi, qui & ab delectatione omni negotijs impedimur, et in ipſa occupatione delectationes alias multas habere poſſumus, ludis tamen oblectamur, & ducimur: quid tu admirere de multitudine indocta? L. Otho, uir fortis, meus neceſſarius, equeſtri ordini reſtituit non ſolum dignitatem, ſed etiam uoluptatem. itaque lex hæc, quæ ad ludos pertinet, eſt omnium gratiſſima, quòd honeſtiſſimo ordini cum ſplendore fructus quoque iucunditatis eſt reſtitutus. quare delectant homines, mihi crede, ludi, etiam illos qui diſſimulant, non ſolum eos, qui fatentur: quod ego in mea petitione ſenſi: nam nos quoque habuimus ſcenam competi-

tricem. quòd ſi ego, qui trinos ludos Aedilis feceram, tamen Antonij ludis commouebar: tibi, qui caſu nullos feceras, nihil huius iſtam ipſam, quam irrides, argenteam ſcenam aduerſatam putas? ſed hæc ſane ſint paria omnia: ſit par forenſis opera militari: ſit par militari ſuffragatio urbana: ſit idem, magnificētiſſimos, & nullos unquam feciſſe ludos: quid? in ipſa prætura nihil'ne exiſtimas inter tuam et iſtius ſortem interfuiſſe? huius ſors ea fuit, quam omnes tui neceſſarij tibi optabamus, iuris dicundi, in qua gloriam conciliat magnitudo negotij, gratiam æquitatis largitio: qua in ſorte ſapiens prætor, qualis hic fuit, offenſionem uitat æquabilitate decernendi, beneuolentiam adiungit lenitate audiendi. egregia, & ad conſulatum apta prouincia, in qua laus æquitatis, integritatis, facilitatis, ad extremum ludorum uoluptate concluditur. quid tua ſors? triſtis, atrox, quæſtio peculatus, ex altera parte lacrymarum, & ſqualoris, ex altera plena catenarum, atque iudicum. cogendi iudices inuiti, retinendi contra uoluntatem, ſcriba damnatus, ordo totus alienus: Syllana gratificatio reprehenſa: multi uiri fortes, & prope pars ciuitatis offenſa eſt: lites ſeuere æſtimatæ: cui placet, obliuiſcitur: cui dolet, meminit. poſtremo tu in prouinciam ire noluiſti. non poſſum id in te reprehendere, quod in me ipſo & prætor, & conſul probaui: ſed tamen L. Murænæ prouincia multas bonas gratias cum optima exiſtimatione attulit. habuit proficiſcens delectum in Vmbria: dedit ei facultatem reſp. liberalitatis: qua uſus, multas ſibi tribus, quæ municipijs Vmbriæ conficiuntur, adiun-

xit. ipſe autem in Gallia*, ut noſtri homines deſperatas iam pecunias exigerent, æquitate, diligentiaq́; perfecit. tu interea* Romæ *ſcilicet amicis præſto fuiſti. fateor. ſed tamen illud cogita, nonnullorum amicorum ſtudia minui ſolere in eos, à quibus prouincias contemni intelligant. & quoniam oſtendi iudices parem dignitatem ad conſulatus petitionem, diſparem fortunam prouincialium negotiorum in* Muræna*, atque in* Sulpicio *fuiſſe: dicam iam apertius, in quo meus neceſſarius fuerit inferior* Seruius*; & ea dicam uobis audientibus amiſſo iam tempore, quæ ipſi ſoli re integra ſæpe dixi.* Petere *conſulatum neſcire te* Serui*, perſæpe dixi: & in ijs rebus ipſis, quas te magno, & forti animo & agere, & dicere uidebam, tibi ſolitus ſum dicere, magis te fortem ſenatorem mihi uideri, quàm ſapientem candidatum. primum accuſandi terrores, & minæ, quibus tu quotidie uti ſolebas, ſunt fortis uiri; ſed & populi opinionem à ſpe adipiſcendi auertunt, & amicorum ſtudia debilitant. neſcio quo pacto ſemper hoc fit, neque in uno, aut altero animaduerſum eſt, ſed iam in pluribus; ſimul atque candidatus accuſationem meditari uiſus eſt, ut honorem deſperaſſe uideatur. quid ergo? acceptam iniuriam perſequi non placet? immo uehementer placet: ſed aliud tempus eſt petendi, aliud perſequendi. petitorem ego, præſertim conſulatus, magna ſpe, magno animo, magnis copijs & in forum, & in campum deduci uolo: non placet mihi inquiſitio candidati, prænuncia repulſæ; non teſtium potius, quàm ſuffragatorum comparatio; non minæ magis, quàm blanditiæ; non decla-*

matio potius, quàm ſalutatio: præſertim cum iam hoc nouo more omnes fere domos omnium concurſent, & ex uultu candidatorum coniecturam faciant, quantum quiſque animi, & facultatis habere uideatur. uides'ne tu illum triſtem, demiſſum? iacet, diffidit, abiecit haſtas. ſerpit hic rumor. ſcis tu illum accuſationem cogitare? inquirere in competitores? teſtes quærere? alium faciam; quoniam ſibi hic ipſe deſperat. eiuſmodi candidatorum amici intimi debilitantur, ſtudia deponunt, aut teſtatam rem abijciunt, aut ſuam operam, & gratiam iudicio, & accuſationi reſeruant. accedit eodem, ut etiam ipſe candidatus totum animũ, atque omnem curam, operam, diligentiamq́; ſuam in petitione non poſſit ponere: adiungitur enim accuſationis cogitatio, non parua res, ſed nimirum omnium maxima: magnum eſt enim te comparare ea, quibus poſſis hominem è ciuitate, præſertim non inopem, neque infirmum, exturbare, qui et per ſe, & per ſuos, & uero etiam per alienos defendatur: omnes enim ad pericula propulſanda concurrimus; & qui non aperte inimici ſumus, etiam alieniſſimis in capitis periculis amiciſſimorum officia, & ſtudia præſtamus. quare ego expertus & petendi, & defendendi, & accuſandi moleſtiam, ſic intellexi, in petendo ſtudium eſſe acerrimum, in defendendo officium, in accuſando laborem. itaque ſic ſtatuo, fieri nullo modo poſſe, ut idem accuſationem, & petitionem conſulatus diligenter adornet, atque inſtruat. unum ſuſtinere pauci poſſunt, utrunque nemo. tu, cum de curriculo petitionis deflexiſſes, animumq́; ad accuſandum tranſtuliſ-

ſes, exiſtimaſti te utrique negotio ſatisfacere poſſe, uehementer erraſti. quis enim dies fuit, poſteaquam in iſtam accuſandi denunciationem ingreſſus es, quem tu non totum in iſta ratione conſumpſeris? legem ambitus flagitaſti, quæ tibi non deerat: erat enim ſeueriſſime ſcripta Calpurnia: geſtus eſt mos & uoluntati, et dignitati tuæ: ſed tota illa lex accuſationem tuam, ſi haberes nocentem reum, fortaſſe armaſſet: petitioni uero refragata eſt. pœna grauior in plebem tua uoce efflagitata eſt: commoti animi tenuiorum. exilium in noſtrum ordinem: conceſſit ſenatus poſtulationi tuæ, ſed non libenter duriorem fortunæ communi conditionem te auctore conſtituit. morbi excuſationi pœna addita eſt: uoluntas offenſa multorum, quibus aut contra ualetudinis commodum laborandum eſt, aut incom modo morbi etiã cæteri uitæ fructus relinquendi. quid ergo? hæc quis tulit? is, qui auctoritati ſenatus, uoluntati tuæ paruit: denique is tulit, cui minime prode rant. illa, quæ mea ſumma uoluntate ſenatus frequens repudiauit, mediocriter aduerſata tibi eſſe exiſtimas? confuſionem ſuffragiorum flagitaſti, prorogationem legis Maniliæ, æquationem gratiæ, dignitatis, ſuffragiorum. grauiter homines honeſti, atque in ſuis ciuitatibus, et municipijs gratioſi tulerunt, à tali uiro eſſe pugnatum, ut omnes & dignitatis, & gratiæ gradus tollerentur. idem edititios iudices eſſe uoluiſti, ut odia occulta ciuium, quæ tacitis nunc diſcordijs continentur, in fortunas optimi cuiuſque erum perent. hæc omnia tibi accuſandi uiam muniebant, adipiſcendi obſepiebant. atque ex omnibus illa plaga

eſt iniecta petitioni tuæ non tacéte me maxima: de qua ab homine ingenioſiſſimo et copioſiſſimo Hortenſio *multa grauiſſime dicta ſunt: quo etiam mihi durior locus eſt dicendi datus: ut, cum ante me & ille dixiſſet, et uir ſumma dignitate, & diligentia, & facultate dicendi,* M. Craſſus, *ego in extremo non partem aliquam agerem cauſæ, ſed de tota re dicerem, quod mihi uideretur. itaque in iiſdẽ rebus fere uerſor, et, quod poſſum iudices, occurro ueſtræ ſapientiæ. ſed tamen* Serui *quam te ſecurim putas inieciſſe petitioni tuæ, cum tu populũ* R. *in eum metũ adduxiſti, ut pertimeſceret, ne conſul* Catilina *fieret, dum tu accuſationem cõparares, depoſita atque abiecta petitione? etenim te inquirere uidebant triſtem ipſum: mœſtos amicos, obſeruationes, teſtificationes, ſeductiones teſtium, ſeceſſionem ſubſcriptorum animaduertebant: quibus rebus certe ipſi candidatorũ uultus obſcuriores uideri ſolent.* Catilinam *interea alacrem, atque lætum, ſtipatum choro iuuentutis, uallatum indicibus, atque ſicariis, inflatum cum ſpe militũ, tum collegæ mei, quemadmodum dicebat ipſe, promiſſis, circunfluente colonorũ* Aretinorũm *et* Feſulanorum *exercitu. quam turbam diſſimillimo ex genere diſtinguebant homines percuſſi* Syllani *temporis calamitate. uultus erat ipſius plenus furoris, oculi ſceleris, ſermo arrogantiæ, ſic, ut ei iam exploratus, et domi conditus conſulatus uideretur:* Murænam *contemnebat:* Sulpicium *accuſatorem ſuum numerabat, non competitorem: ei uim denunciabat: reip. minabatur. quibus rebus qui timor bonis omnibus iniectus ſit, quantaq́; deſperatio reip. ſi ille factus eſſet, nolite à me commoneri*

uelle, uoſmet ipſi uobiſcum recordamini. meminiſtis enim, cũ illius nefarij gladiatoris uoces percrebuiſſent, quas habuiſſe in concione domeſtica dicebatur, cum miſerorum fidelem defenſorem negaſſet inueniri poſſe, niſi eum, qui ipſe miſer eſſet; integrorum et fortunatorum promiſſis ſaucios et miſeros credere non oportere; quare qui cõſumpta replere, erepta recuperare uellent, ſpectarent, quid ipſe deberet, quid poſſideret, quid auderet; minime timidum, et ualde calamitoſum eſſe oportere eum, qui eſſet futurus dux, et ſignifer calamitoſorum: tum igitur, his rebus auditis, meminiſtis fieri S.C. *referente me, ne poſtero die comitia haberentur, ut de his rebus in ſenatu agere poſſemus. itaque poſtridie frequenti ſenatu* Catilinam *excitaui, atque eum de ijs rebus iuſſi, ſi quid uellet, quæ ad me allatæ eſſent, dicere. atque ille, ut ſemper fuit apertiſſimus, non ſe purgauit, ſed indicauit atque innuit. tum enim dixit, duo corpora eſſe reipublicæ, unum debile infirmo capite, alterum firmum ſine capite: huic, cum ita de ſe meritum eſſet, caput ſe uiuo non defuturum. congemuit ſenatus frequens, neque tamen ſatis ſeuere pro rei indignitate decreuit: nam partim ideo fortes in decernendo non erant, quia nihil timebant; partim, quia timebant. tum erupit è ſenatu triumphans gaudio, quem omnino uiuum illinc exire non oportuerat, præſertim cum idem ille in eodem ordine paucis diebus ante* Catoni *fortiſſimo uiro iudicium minitanti, ac denuncianti reſpondiſſet, ſi quod eſſet in ſuas fortunas incendium excitatum, id ſe non aqua, ſed ruina reſtinctum. his tum rebus commotus, & quòd homines iam*

tum

tum coniuratos cum gladijs in campum deduci à Catilina ſciebam, deſcēdi in campum cum firmiſſimo præſidio fortiſſimorum uirorum, et cum illa lata inſigniq; lorica, non quæ me tegeret, (etenim ſciebam Catilinam non latus aut uentrem, ſed caput & collum ſolere petere) uerum ut omnes boni animaduerterent, et, cum in metu & periculo conſulem uiderent, id quod eſt factum, ad opem præſidiumq́; meum concurrerent. itaque cum te Serui remiſſiorem in petendo putarent, Catilinam & ſpe, & cupiditate inflammatum uiderent, omnes, qui illam ab rep. peſtem depellere cupiebant, ad Murænam ſe ſtatim contulerunt. magna eſt autem comitijs conſularibus repentina uoluntatum inclinatio, præſertim cum incubuit ad uirum bonum, et multis alijs adiumentis petitionis ornatum. qui cum, honeſtiſſimo patre, atque maioribus, modeſtiſſima adoleſcentia, clariſſima legatione, pratura probata in iure, grata in munere, ornata in prouincia, petiſſet diligenter, et ita petiſſet, ut neque minanti cederet, neque cuiquam minaretur: huic mirandum eſt magno adiumento Catilinæ ſubitam ſpem conſulatus adipiſcendi fuiſſe? Nunc mihi tertius ille locus eſt orationis de ambitus criminibus, perpurgatus ab ijs, qui ante me dixerunt, à me, quoniam ita Muræna uoluit, retractandus. quo in loco Poſtumio, familiari meo, ornatiſſimo uiro, de diuiſorum indicijs, & de deprehenſis pecunijs; adoleſcenti ingenioſo & bono, Ser. Sulpicio, de equitum centurijs; M. Catoni, homini in omni uirtute excellenti, de ipſius accuſatione, de S. C. de rep. reſpondebo. ſed pauca, quæ meum animum re-

pente mouerunt, prius de L. Mur*æ*n*æ* *fortuna conquerar.* N*am cum ſæpe antea iudices, & ex aliorum miſerijs, & ex meis curis, laboribúsq; quotidianis fortunatos eos homines iudicarem, qui remoti à ſtudijs ambitionis, otium, ac tranquillitatem uitæ ſecuti ſunt: tum uero in his* L. M*uræn*æ *tantis, tamq́; improuiſis periculis ita ſum animo affectus, ut non queam ſatis neque communem omnium noſtrum conditionem, neque huius euentum fortunamq́; miſerari: qui primum dum ex honoribus continuis familiæ, maiorumq́; ſuorum unum aſcendere gradum dignitatis conatus eſt, uenit in periculum, ne & ea, quæ relicta, et hæc quæ ab ipſo parta ſunt, amittat: deinde propter ſtudium nouæ laudis etiam in ueteris fortunæ diſcrimen adducitur. quæ cum ſunt grauia iudices, tum illud acerbiſſimum eſt, quòd habet eos accuſatores, non qui odio inimicitiarum ad accuſandum, ſed qui ſtudio accuſandi ad inimicitias deſcenderent: nam ut omittam* Ser. Sulpicium, *quem intelligo non iniuria* L. Mur*æn*æ, *ſed honoris contentione permotum; accuſat paternus amicus* Cn. P*oſtumius, uetus, ut ait ipſe, uicinus, ac neceſſarius, qui neceſſitudinis cauſas complures protulit, ſimultatis nullam commemorare potuit; accuſat* Ser. Sulpicius *ſodalis filij, cuius ingenio paterni omnes neceſſarij munitiores eſſe debebant; accuſat* M. Cato. *qui, quanquam à* Mur*æna nulla re unquam alienus fuit, tamen ea conditione nobis erat in hac ciuitate natus, ut eius opes, & ingenium præſidio multis etiam* * *alieniſſimis, uix cuiquam inimicus eſſe deberet.* R*eſpondebo igitur* P*oſtumio primum, qui neſcio quo pacto*

mihi uidetur prætorius cãdidatus in conſularem, quaſi deſultorius in quadrigarum curriculum, incurrere. cuius competitores ſi nihil deliquerunt, dignitati eorum conceſſit, cum petere deſtitit: ſin autem eorum aliquis largitus eſt, expetendus amicus eſt, qui alienam potius iniuriam, quàm ſuam perſequatur.

Ea omnia, quæ & Poſtumio, & Ser. Sulpicio adoleſcenti reſponſa ſunt, deſiderantur.

Venio nunc ad M. Catonem, quod eſt firmamentum, ac robur totius accuſationis: qui tamen ita grauis eſt accuſator, & uehemens, ut multo magis eius auctoritatem, quam criminationem pertimeſcam. in quo ego accuſatore iudices primũ illud deprecabor, ne quid L. Murænæ dignitas illius, ne quid expectatio tribunatus, ne quid totius uitæ ſplendor, & grauitas noceat; denique ne ea ſoli huic obſint bona M. Catonis, quæ ille adeptus eſt, ut multis prodeſſe poſſet. bis conſul fuerat P. Africanus, & duos terrores huius imperij, Carthaginem, Numantiamq; deleuerat, cum accuſauit L. Cottam. erat in eo ſumma eloquentia, ſumma fides, ſumma integritas, auctoritas tanta, quanta in ipſo imperio populi R. quod illius opera tenebatur. ſæpe hoc maiores natu dicere audiui, hanc accuſatoris

eximiam dignitatem plurimum L. Cottæ profuiſſe. noluerunt ſapientiſſimi homines, qui tum rem illam iudicabant, ita quenquam cadere in iudicio, ut nimijs aduerſarij uiribus abiectus uideretur. quid? Sergium Galbam (nam traditum memoriæ eſt) non ne proauo tuo, fortiſſimo, atque florentiſſimo uiro, M. Catoni, incũbenti ad eius perniciem, populus R. eripuit? ſemper in hac ciuitate nimis magnis accuſatorum opibus & populus uniuerſus, & ſapientes, ac multum in poſterum proſpicientes iudices reſtiterunt. nolo, accuſator in iudicium potentiam afferat, non uim maiorem aliquam, non auctoritatem excellentem, non nimiam gratiam: ualeant hæc omnia ad ſalutem innocentium, ad opem impotentum, ad auxilium calamitoſorum; in periculo uero, & in pernicie ciuium repudientur. nam ſi quis hoc forte dicet, Catonem deſcenſurum ad accuſandum non fuiſſe, niſi prius de cauſa iudicaſſet: iniquam legem iudices, & miſeram conditionem inſtituet periculis hominum, ſi exiſtimabit iudicium accuſatoris in reũ pro aliquo præiudicio ualere oportere. ego tuum conſilium Cato, propter ſingulare animi mei de tua uirtute iudicium, uituperare non audeo, nonnulla in re forſitan conformare, & leuiter emendare poſſim. non multa peccas, inquit ille fortiſſimo uiro ſenior magiſter: ſed ſi peccas, te regere poſſum. at ego te ueriſſime dixerim peccare nihil, neque ulla in re te eſſe huiuſmodi, ut corrigendus potius, quàm leuiter inflectendus eſſe uideare. finxit enim te ipſa natura ad honeſtatem, grauitatem, temperantiam, magnitudinem animi, iuſtitiam, ad omnes denique uirtutes magnum

hominem, & excelſum. acceſſit his tot doctrina non moderata, nec mitis, ſed, ut mihi uidetur, paulo aſperior, & durior, quàm aut ueritas, aut natura patiatur. & quoniam non eſt nobis hæc oratio habenda aut cum imperita multitudine, aut in aliquo conuentu agreſtium, audacius paulo de ſtudijs humanitatis, quæ & mihi & uobis nota & iudicanda ſunt, diſputabo. In M. Catone iudices hæc bona, quæ uidemus, diuina, & egregia, ipſius ſcitote eſſe propria: quæ non nunquam requirimus, ea ſunt omnia non à natura, ſed à magiſtro. fuit enim quidam ſummo ingenio uir, Zeno, cuius inuentorum æmuli Stoici nominantur. huius ſententiæ ſunt & præcepta eiuſmodi; ſapientem gratia nunquam moueri, nunquam cuiuſquam delicto ignoſcere, neminem miſericordem eſſe, niſi ſtultum & leuem; uiri non eſſe, neque exorari, neque placari; ſolos ſapientes eſſe, ſi diſtortiſſimi ſint, formoſos; ſi mendiciſſimi, diuites; ſi ſeruitutem ſeruiant, reges; nos autem, qui ſapientes non ſumus, fugitiuos, exules, hoſtes, inſanos denique eſſe dicunt; omnia peccata eſſe paria; omne delictum ſcelus eſſe nefarium; nec minus delinquere eum, qui gallum gallinaceum, cum opus non fuerit, quàm eum, qui patrem ſuffocauerit; ſapientem nihil opinari, nullius rei pœnitere, nulla in re falli, ſententiam mutare nunquam. hæc homo ingenioſiſſimus M. Cato, auctoribus eruditiſſimis inductus, arripuit, neque diſputandi cauſa, ut magna pars, ſed ita uiuendi. petunt aliquid publicani: caue quidquam habeat momenti gratia. ſupplices aliqui ueniunt miſeri & calamitoſi: ſceleratus et nefarius fueris, ſi quid-

quam miſericordia adductus feceris. fatetur aliquis ſe peccaſſe, & eius delicti ueniam petit: nefarium eſt facinus ignoſcere. at leue delictum eſt: omnia peccata ſunt paria. dixiſti quippiam: fixum & ſtatutum eſt. non re ductus es, ſed opinione: ſapiens nihil opinatur. erraſti aliqua in re: male dici putat. hac ex diſciplina nobis illa ſunt. dixi in ſenatu me nomen conſularis candidati delaturum. iratus dixiſti: nunquam, inquit, ſapiens iraſcitur. at temporis cauſa: improbi, inquit, hominis eſt mendacio fallere; mutare ſententiã, turpe eſt; exorari, ſcelus; miſereri, flagitium. noſtri autem illi, (fatebor enim Cato me quoque in adoleſcentia diffiſum ingenio meo quæſiſſe adiumenta doctrinæ) noſtri, inquam, illi à Platone & Ariſtotele, moderati homines & temperati, aiunt, apud ſapientem ualere aliquando gratiam; uiri boni eſſe, miſereri; diſtincta genera eſſe delictorum, & diſpares pœnas; eſſe apud hominem conſtantem ignoſcendi locum; ipſum ſapientem ſæpe aliquid opinari, quod neſciat; iraſci non nunquam, exorari eundem, & placari; quod dixerit, interdum, ſi ita rectius ſit, mutare; de ſententia decedere aliquando; omnes uirtutes mediocritate quadam eſſe moderatas. hos ad magiſtros ſi qua te fortuna Cato cum iſta natura detuliſſet, non tu quidem uir melior eſſes, nec fortior, nec temperantior, nec iuſtior, (neque enim eſſe potes) ſed paulo ad lenitatem propenſior: non accuſares nullis adductus inimicitijs, nulla laceſſitus iniuria pudentiſſimum hominem, ſumma dignitate, atque honeſtate præditum: putares, cum in eiuſdem anni cuſtodia te atque L. Murænam fortuna

poſuiſſet, aliquo te cum hoc reip. uinculo eſſe coniun- ctum: quod atrociter in ſenatu dixiſti, aut non dixiſ- ſes, aut ſepoſuiſſes, aut mitiorem in partem interpre- tarere. ac te ipſum, quantum ego opinione auguror, nunc & animi quodam impetu concitatum, et ui na- turæ atque ingenij elatum, et recentibus præceptorum ſtudijs flagrantem iam uſus flectet, dies leniet, ætas mitigabit: etenim iſti ipſi mihi uidentur ueſtri præce- ptores & uirtutis magiſtri fines officiorum paulo lon- gius, quàm natura uellet, protuliſſe, ut, cum ad ul- timum animo contendiſſemus, ibi tamen, ubi oporte- ret, conſiſteremus. nihil ignoueris: immo aliquid, non omnia. nihil gratiæ cauſa feceris: immo reſiſtito gra- tiæ, cum officium, & fides poſtulabit. miſericordia cómotus ne ſis: etiam in diſſoluenda ſeueritate: ſed ta- men eſt laus aliqua humanitatis. in ſententia perma- neto: enimuero, niſi ſententia alia uicerit melior. hu- iuſcemodi Scipio ille fuit: quem non pœnitebat facere idem, quod tu; habere eruditiſſimum hominẽ, et pene diuinum domi: cuius oratione, & præceptis, quanquã erant eadem iſta, quæ te delectãt, tamen aſperior non eſt factus, ſed, ut accepi à ſenibus, leniſſimus. quis uero C. Lælio comior? quis iucundior, eodem ex ſtudio iſto? quis illo grauior? ſapientior? poſſum de L. Philip po, de C. Gallo dicere hæc eadẽ: ſed te domum iam dedu cam tuam. quenquámne exiſtimas Catone proauo tuo cõmodiorem, comiorem, moderatiorẽ fuiſſe ad omnem rationem humanitatis? de cuius præſtanti uirtute cum uere grauiterq; diceres, domeſticũ te habere dixiſti exẽ- plum ad imitandũ. eſt illud quidem exẽplum tibi pro-

poſitum domi : ſed tamen naturæ ſimilitudo illius ad te magis, qui ab illo ortus es, quàm ad unumquenque noſtrum peruenire potuit : ad imitandum uero tam mihi propoſitum exemplar illud eſt, quàm tibi. ſed ſi illius comitatem, & facilitatem tuæ grauitati ſeueritatiq; aſperſeris, non iſta quidem erunt meliora, quæ nunc ſunt optima, ſed certe condita iucundius. quare ut ad id, quod inſtitui reuertar, tolle mihi è cauſa nomen Catonis: *remoue, ac prætermitte auctoritatem, quæ in iudicijs aut nihil ualere, aut ad ſalutem debet ualere : congredere mecum criminibus ipſis : quid accuſas* Cato? *quid affers in iudicium? quid arguis? ambitum accuſas : non defendo. me reprehendis, quòd idem defendam, quod lege punierim : puniui ambitum, non innocentiam : ambitum uero ipſum uel tecum accuſabo, ſi uoles. dixiſti* S. C. *me referente eſſe factum; ſi mercede corrupti obuiam candidatis iſſent, ſi conducti ſectarentur, ſi gladiatoribus uulgo locus tributus, & item prandia ſi uulgo eſſent data, contra legem* Cal*purniam factum uideri. ergo ita ſenatus iudicat, contra legem facta hæc uideri, ſi facta ſint. decernit quod nihil opus eſt, dum candidatis morem gerit. nam, factum ſit necne, uehementer quæritur : ſi factum ſit, quin contra legem ſit, dubitare nemo poteſt. eſt igitur ridiculum, quod eſt dubium, id relinquere incertum; quod nemini dubium poteſt eſſe, id iudicare. atque id decernitur omnibus poſtulantibus candidatis : ut ex* S. C. *neque cuius interſit, neque contra quem ſit, intelligi poſſit. quare doce, à* L. Mur*æna illa eſſe commiſſa : tum egomet tibi contra legem com=*

miſſa eſſe concedam. multi obuiam prodierunt de prouincia decedenti, conſulatum petenti: ſolet fieri. eccui autem non proditur reuertenti? quæ fuit iſta multitudo? primum, ſi tibi iſtam rationem non poſſim reddere; quid habet admirationis, tali uiro, aduenienti, candidato conſulari obuiam prodiſſe multos? quod niſi eſſet factum, magis mirandum uideretur. quid, ſi etiam illud addam, quod à conſuetudine non abhorret, rogatos eſſe multos? num aut criminoſum ſit, aut mirandum, qua in ciuitate rogati infimorum hominum filios prope de nocte ex ultima ſæpe urbe deductum uenire ſoleamus, in ea non eſſe grauatos homines prodire hora tertia in campum Martium, præſertim talis uiri nomine rogatos? quid, ſi omnes ſocietates uenerunt? quarum ex numero multi hic ſedent iudices. quid, ſi multi homines noſtri ordinis, honeſtiſſimi? quid, ſi illa officioſiſſima, quæ neminem patitur non honeſte in urbem introire, tota natio candidatorum? ſi denique ipſe accuſator noſter Poſtumius obuiam cum bene magna caterua ſua uenit? quid habet iſta multitudo admirationis? omitto clientes, uicinos, tribules, exercitum totum Luculli, qui ad triumphum per eos dies uenerat: hoc dico, frequentiam in iſto officio gratuitam non modo dignitati ullius unquam, ſed ne uoluntati quidem defuiſſe. at ſectabantur multi: doce, mercede; concedam eſſe crimen: hoc quidem remoto, quid reprehendis? quid opus eſt, inquit, ſectatoribus? à me tu id quæris? quid opus ſit eo, quo ſemper uſi ſumus? homines tenues unum habent in noſtrum ordinem aut promerendi, aut referendi beneficij locum, hanc in noſtris

petitionibus operam, atque aſſectationem : neque enim fieri poteſt, neque poſtulandum eſt à nobis, aut ab equitibus R. *ut ſuos neceſſarios candidatos ſectentur totos dies : à quibus ſi domus noſtra celebratur, ſi interdum ad forum deducimur, ſi uno baſilicæ ſpatio honeſtamur, diligenter obſeruari uidemur, & coli. tenuiorum et non occupatorum amicorum eſt iſta aſſiduitas, quorum copia bonis, & beneficis deeſſe non ſolet. noli igitur eripere hunc inferiori generi hominum fructum officij* Cato: *ſine eos, qui omnia à nobis ſperant, habere ipſos quoque aliquid, quod nobis tribuere poſſint. ſi nihil erit præter ipſorum ſuffragium, tenue eſt, ſi, ut ſuffragentur, nihil ualent gratia : ipſi denique ut ſolent loqui, non dicere pro nobis, non ſpondere, non uocare domum ſuam poſſunt : atque hæc à nobis petunt omnia; neque ulla re alia, quæ à nobis conſequuntur, niſi opera ſua compenſari putant poſſe. itaque & legi* Fabiæ, *quæ eſt de numero ſectatorum, &* S.C. *quod eſt* L. Cæ*ſare conſule factum, reſtiterunt : nulla eſt enim pœna, quæ poſſit obſeruantiam tenuiorum ab hoc uetere inſtituto officiorum excludere. at ſpectacula ſunt tributim data, & ad prandium uulgo uocati. etſi hoc factum à* Muræna *omnino iudices non eſt, ab eius amicis autem more & modo factum eſt : tamen admonitus re ipſa, recordor quantum hæ quæſtiones in ſenatu habitæ punctorum nobis* Serui *detraxerint: quod enim tempus fuit, aut noſtra, aut patrum noſtrorum memoria, quo hæc ſiue ambitio eſt, ſiue liberalitas, non fuerit, ut locus & in circo, & in foro daretur amicis, & tribulibus? hæc homines tenuiores primum ne dum qui ea ſuis tri-*

*bulibus uetere inſtituto aſſequebantur **

Deſunt non nulla.

præfectum fabrum ſemel locum tribulibus ſuis dediſſe: quid ſtatuent in uiros primarios, qui in Circo totas tabernas tribulium cauſa comparabunt? hæc omnia ſectatorum, ſpectaculorum, prandiorum item crimina à multitudine in tuam nimiam diligentiam Serui coniecta ſunt: in quibus tamen Muræna ab ſenatus auctoritate defenditur. quid enim? ſenatus num obuiam prodire crimen putat? non, ſed mercede: conuince. num ſectari multos? non, ſed, conductos: doce. num locum ad ſpectandum dare, aut ad prandium inuitare? minime, ſed uulgo, paſſim. quid eſt uulgo? uniuerſos. non igitur, ſi L. Natta, ſummo loco adoleſcens, qui, et quo animo iam ſit, & qualis uir futurus ſit, uidemus, in equitum centurijs uoluit eſſe & ad hoc officium neceſſitudinis, & ad reliquum tempus gratioſus, id erit eius uitrico fraudi, aut crimini: nec, ſi uirgo Veſtalis huius propinqua, & neceſſaria locum ſuum gladiatorium conceſſit huic, non & illa pie fecit, & hic à culpa eſt remotus. omnia hæc ſunt officia neceſſariorum, commoda tenuiorum, munia candidatorum. at enim agit mecum auſtere, & Stoice Cato: negat uerum eſſe, allici

beneuolentiam cibo: negat iudicium hominum in magiſtratibus mandandis corrumpi uoluptatibus oportere. ergo, ad cœnam petitionis cauſa ſi quis uocat, condemnetur. quippe, inquit: tu mihi ſummum imperium, ſummam auctoritatem, tu gubernacula reip. petas fouendis hominum ſenſibus, & deliniendis animis, & adhibendis uoluptatibus? utrum lenocinium, inquit, à grege delicatæ iuuentutis, an orbis terrarum imperium à populo R. petebas? horribilis oratio: ſed eam uſus, uita, mores, ciuitas ipſa reſpuit: neque tamen Lacedæmonij auctores iſtius uitæ, atque orationis, qui quotidianis epulis in robore accumbunt; neque uero Cretes, quorum nemo guſtauit unquam cubans, melius, quàm Romani homines, qui tempora uoluptatis, laboriſq; diſpertiunt, reſp. ſuas retinuerunt: quorum alteri uno aduentu noſtri exercitus deleti ſunt, alteri noſtri imperij præſidio diſciplinam ſuam, legeſq; conſeruant. quare noli Cato maiorum inſtituta, quæ res ipſa publica, quæ diuturnitas imperij comprobat, nimium ſeuera oratione reprehendere. fuit eodem ex ſtudio uir eruditus apud patres noſtros, & honeſtus homo, & nobilis, Q. Tubero. is, cum epulum Q. Maximus Africani patrui ſui nomine populo R. daret, rogatus eſt à Maximo, ut triclinium ſterneret, cum eſſet Tubero eiuſdem Africani ſororis filius. atque ille, homo eruditiſſimus, ac Stoicus, ſtrauit pelliculis hœdinis lectulos Punicanos, et expoſuit uaſa Samia: quaſi uero eſſet Diogenes Cynicus mortuus, & non diuini hominis Africani mors honeſtaretur: quem cum ſupremo eius die Maximus laudaret, gratias egit dijs immortalibus, quòd ille uir in hac rep.

potiſſimum natus eſſet: neceſſe enim fuiſſe, ibi eſſe terrarum imperium, ubi ille eſſet. huius in morte celebranda grauiter tulit populus R. *hanc peruerſam ſapientiam* Tuberonis*: itaque homo integerrimus, ciuis optimus, cum eſſet* L. *Pauli nepos,* P. *Africani, ut dixi, ſororis filius, his hœdinis pelliculis prætura deiectus eſt. odit populus* R. *priuatam luxuriam, publicam magnificentiam diligit: non amat profuſas epulas, ſordes & inhumanitatem multo minus: diſtinguit rationem officiorum ac temporum, uiciſſitudinem laboris ac uoluptatis.* Nam *quod ais nulla re allici hominum mentes oportere ad magiſtratum mandandum, niſi dignitate: hoc tu ipſe, in quo ſumma eſt dignitas, non ſeruas. cur enim quenquam, ut ſtudeat tibi, ut te adiuuet, rogas? rogas tu me, ut mihi præſis, ut committam ego me tibi? quid tandem? iſtuc me rogari oportet abs te, an te potius à me, ut pro mea ſalute laborem, periculumq́; ſuſcipias? quid, quòd habes nomenclatorem? in eo quidem fallis, & decipis. nam ſi nomine appellari abs te civeis tuos honeſtum eſt; turpe eſt eos notiores eſſe ſeruo tuo, quàm tibi: ſin etiam noris; tamen permonitorem appellandi ſunt? cur nõ ante petis, quàm inſuſurrauit? aut quid, cum admoneris, tamen, quaſi tute noris, ita ſalutas? quid, poſteaquam es deſignatus, multos ſalutas negligentius? hæc omnia ad rationem ciuitatis ſi dirigas, recta ſunt; ſin perpendere ad diſciplinæ præcepta uelis, reperiantur prauiſſima. quare nec plebi* R. *eripiendi fructus iſti ſunt ludorum, gladiatorum, conuiuiorum, quæ omnia maiores noſtri comparauerunt: nec candidatis iſta benignitas adimenda eſt, quæ*

liberalitatem magis ſignificat, quàm largitionem. at enim te ad accuſandum reſp. adduxit. credo Cato te iſto animo, atque ea opinione ueniſſe: ſed tu imprudentia laberis: ego, quod facio iudices, cum amicitiæ dignitatisq; L. Murænæ gratia facio, tum me pacis, otij, concordiæ, libertatis, ſalutis, uitæ denique omnium ueſtrum cauſa facere clamo, atque obteſtor. audite, audite conſulem iudices, nihil dicam arrogantius, tantum dicam, totos dies, atque noctes de rep. cogitantem. uſque eò L. Catilina remp. deſpexit atque contempſit, ut ea copia, quam ſecum eduxit, ſe hac ciuitatem oppreſſurum arbitraretur? latius patet illius ſceleris contagio, quàm quiſquam putat: ad plures pertinet: intus, intus, inquam, eſt equus Troianus, à quo nunquam me conſule dormientes opprimemini. quæris à me, quid ego Catilinam metuam? nihil; & curaui, ne quis metueret: ſed copias illius, quas hic uideo, dico eſſe metuendas: nec tam timendus eſt nunc exercitus L. Catilinæ, quàm iſti, qui illum exercitum deſeruiſſe dicuntur: non enim deſeruerunt, ſed ab illo in ſpeculis, atque inſidijs relicti, in capite, atque in ceruicibus noſtris reſtiterunt. hi & integrum conſulem, & bonum imperatorem, & natura, & fortuna cum reip. ſalute coniunctum deijci de urbis præſidio, & de cuſtodia ciuitatis ueſtris ſententijs deturbari uolunt. quorum ego ferrum, & audaciam reieci in campo, debilitaui in foro, compreſſi etiam domi meæ ſæpe iudices; his uos ſi alterum conſulem tradideritis, plus multo erunt ueſtris ſententijs, quàm ſuis gladijs conſecuti. magni intereſt iudices, id quod ego multis repugnantibus egi, atque perfeci, eſſe calendis Ian. in

rep. duos conſules. nolite arbitrari, mediocribus conſi-lijs, aut uſitatis uitijs, aut lege improba, aut pernicioſa largitione, auditum aliquando aliquod malum reip. quæri. inita ſunt in hac ciuitate conſilia iudices urbis delendæ, ciuium trucidandorum, nominis R. *extinguendi. atque hæc ciues, ciues, inquam, (ſi eos hoc nomine appellari fas eſt) de patria ſua & cogitant, & cogitauerunt. horum ego quotidie conſilijs occurro, audaciam debilito, ſceleri reſiſto. ſed uos moneo iudices: in exitu eſt iam meus conſulatus: nolite mihi ſubtrahere uicarium meæ diligentiæ: nolite adimere eum, cui remp. cupio tradere incolumem ab his tantis periculis defendendam. atque ad hæc mala iudices quid accedat aliud, non uidetis? te, te appello* Cato, *non ne proſpicis tempeſtatem anni tui? iam enim heſterna concione intonuit uox pernicioſa deſignati tribuni collegæ tui: contra quem multum tua mens, multum omnes boni prouiderunt, qui te ad tribunatus petitionem uocauerunt. omnia, quæ per hoc triennium agitata ſunt iam ab eo tempore, quo à* L. Catilina, & Cn. Piſone *initum conſilium ſenatus interficiendi ſcitis eſſe, in hos dies, in hos menſes, in hoc tempus erumpunt. qui locus eſt iudices, quod tempus, qui dies, quæ nox, cum ego non ex iſtorum inſidijs ac mucronibus non ſolum meo, ſed multo etiam magis diuino conſilio eripiar, atque euolem? neque iſti me meo nomine interfici, ſed uigilantem conſulem de reip. præſidio dimouere uolunt: nec minus uellent* Cato *te quoque aliqua ratione, ſi poſſent, tollere: id, quod, mihi crede, & agunt, & moliuntur. uident, quantum in te ſit animi, quantũ ingenij,*

quantum auctoritatis, quantum reip. præſidij. ſed cum conſulari auctoritate, & auxilio ſpoliatam uim tribunіciam uiderint, tum ſe facilius inermem, & debilitatum te oppreſſuros arbitrantur. nam, ne ſufficiatur conſul, non timent: uident in tuorum poteſtate collegarum fore: ſperant ſibi Silanum, clarum uirum, ſine collega, te ſine conſule, remp. ſine præſidio obijci poſſe. his tantis in rebus, tantisq́; in periculis, eſt tuum M. Cato, qui non mihi, non tibi, ſed patriæ natus es, uidere quid agatur, retinere adiutorem, defenſorem, ſocium in rep. conſulem non cupidum, conſulem, quod maxime tempus hoc poſtulat, fortuna conſtitutum ad amplexandum otium, ſcientia ad bellum gerendum, animo, et uſu ad quod uelis negotium. quanquam huiuſce rei poteſtas omnis in uobis ſita eſt iudices: totam remp. uos in hac cauſa tenetis, uos gubernatis. ſi L. Catilina cum ſuo conſilio nefariorum hominum, quos ſecum eduxit, hac de re poſſet iudicare, condemnaret L. Murænam: ſi interficere poſſet, occideret. petunt enim rationes illius, ut orbetur auxilio reſp. ut minuatur contra ſuum furorem imperatorum copia, ut maior facultas tribunis pl. detur, depulſo aduerſario, ſeditionis ac diſcordiæ concitandæ. idem'ne igitur delecti ampliſſimis ex ordinibus honeſtiſſimi atque ſapientiſſimi uiri iudicabunt, quod ille importuniſſimus gladiator, hoſtis reip. iudicaret? mihi credite iudices, in hac cauſa non ſolum de L. Murænæ, uerum etiam de ueſtra ſalute ſententiam feretis. in diſcrimen extremum uenimus: nihil eſt iam, unde nos reficiamus, aut ubi lapſi reſiſtamus. non ſolum minuenda non ſunt auxilia, quæ habemus; ſed

etiam

etiam noua, ſi fieri poſſit, comparanda. hoſtis eſt enim non apud Anienem, quod bello Punico grauiſſimum ui ſum eſt, ſed in urbe, in foro, (dij immortales, ſine gemi tu hoc dici non poteſt) non nemo etiam in illo ſacrario reip. in ipſa, inquam, curia non nemo hoſtis eſt. dij fa= xint, ut meus collega uir fortiſſimus hoc Catilinæ nefa= rium latrocinium armatus opprimat: ego togatus, uo= bis boniſq; omnibus adiutoribus, hoc, quod conceptum reſp. periculum parturit, conſilio diſcutiam, & com= primam. ſed quid tandem fiet, ſi hæc elapſa de mani= bus noſtris in eum annum, qui conſequitur, redunda= rint? unus erit conſul, & is non in adminiſtrando bel= lo, ſed in ſufficiendo collega occupatus. hunc iam qui impedituri ſint,

Deſunt non nulla.

illa peſtis immanis, importu= na Catilinæ prorumpet: quà minatur, in agros ſub= urbanos repente aduolabit: uerſabitur in caſtris furor, in curia timor, in foro coniuratio, in campo exercitus, in agris uaſtitas: omni autem in ſede, ac loco ferrum, flammamq; metuemus: quæ iandiu comparantur: ea= dem iſta omnia, ſi ornata ſuis præſidijs erit reſp. facile & magiſtratum conſilijs, & priuatorum diligentia opprimentur. Quæ cum ita ſint iudices, primum reip. cauſa, qua nulla res cuiquam potior debet eſſe, uos pro mea ſumma & uobis cognita in remp. diligentia mo=

uu

neo, pro auctoritate conſulari hortor, pro magnitudine periculi obteſtor, ut otio, ut paci, ut ſaluti, ut uitæ ueſtræ, & cæterorum ciuium conſulatis: deinde ego fidem ueſtram uel defenſoris, & amici officio adductus oro, atque obſecro iudices, ut ne hominis miſeri, et cum corporis morbo, tum animi dolore confecti, L. Murænæ recentem gratulationem noua lamentatione obruatis. modo maximo beneficio populi R. ornatus, fortunatus uidebatur, quòd primus in familiam ueterem, primus in municipium antiquiſſimum conſulatum attuliſſet: nunc idem ſqualore ſordidus, confectus morbo, lacrymis, ac mœrore perditus, ueſter eſt ſupplex iudices, ueſtram fidem obteſtatur, miſericordiam implorat, ueſtram poteſtatem, ac ueſtras opes intuetur. nolite per deos immortales iudices hac eum re, qua ſe honeſtiorem fore putauit, etiam cæteris ante partis honeſtatibus, atque omni dignitate, fortunáq; priuare. atque ita uos Muræna iudices orat, atque obſecrat: ſi iniuſte neminem læſit, ſi nullius aures uoluntatem'ue uiolauit, ſi nemini, ut leuiſſime dicam, odio nec domi, nec militiæ fuit; ſit apud uos modeſtiæ locus, ſit demiſſis hominibus perfugium, ſit auxilium pudori. miſericordiam ſpoliatio conſulatus magnam habere debet iudices: una enim eripiuntur cum conſulatu omnia. inuidiam uero his temporibus habere conſulatus ipſe nullam poteſt: obijcitur enim concionibus ſeditioſorum, inſidijs coniuratorum, telis Catilinæ: ad omne denique periculum, atque ad omnem inuidiam ſolus opponitur. quare, quid inuidendum Murænæ, aut cuiquam noſtrum ſit in hoc præclaro conſulatu, non uideo iudices: quæ uero

miſeranda ſunt, ea & mihi ante oculos uerſantur, & uos uidere, & perſpicere poteſtis. ſi, quod Iupiter omen auertat, hunc ueſtris ſententijs afflixeritis, quò ſe miſer uertet? domum'ne? ut eam imaginem clariſſimi uiri parentis ſui, quam paucis ante diebus laureatam in ſua gratulatione conſpexit, eandem deformatam ignominia, lugentem'q; uideat? an ad matrem? quæ miſera modo conſulem oſculata filium ſuum, nunc cruciatur, & ſolicita eſt, ne eundem paulo poſt ſpoliatum omni dignitate conſpiciat. ſed quid ego matrem, aut domum appello? quem noua pœna legis & domo, & parente, & omnium ſuorum conſuetudine, conſpectu'q; priuat. ibit igitur in exilium miſer? quò? ad orientis'ne parteis, in quibus annos multos legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas geſſit? at habet magnum dolorem, unde cum honore deceſſeris, eodem cum ignominia reuerti. an ſe in contrariam partem terrarum abdet? ut Gallia tranſalpina, quem nuper ſummo cum imperio libentiſſime uiderit, eundem lugentem, mœrentem, exulem uideat? in ea porro prouincia quo animo C. Murænam fratrem ſuum aſpiciet? qui huius dolor? qui illius mœror erit? quæ utriuſque lamentatio? quanta autem perturbatio fortunæ, atque ſermonis? quòd, quibus in locis paucis ante diebus factum eſſe conſulem Murænam nuncij literæ'q; celebraſſent, & unde hoſpites atque amici gratulatum Romam concurrerint, repente eò accedat ipſe nuncius ſuæ calamitatis. Quæ ſi acerba, ſi miſera, ſi luctuoſa ſunt, ſi alieniſſima manſuetudine, & miſericordia ueſtra iudices, cõſeruate populi R. beneficium, reddite reip.

conſulem, date hoc ipſum pudori, date patri mortuo, date generi, & familiæ, date etiam Lanuuio, municipio honeſtiſſimo, quod in hac cauſa frequens, mœſtumq́; uidiſtis: nolite à ſacris patrijs Iunonis Soſpitæ, cui omnes conſules facere neceſſe eſt, domeſticum, & ſuum conſulem potiſſimum auellere. quem ego uobis, ſi quid habet aut momenti commendatio, aut auctoritatis confirmatio mea, conſul conſulem iudices ita commendo, ut cupidiſſimum otij, ſtudioſiſſimum bonorum, acerrimum contra ſeditionem, fortiſſimum in bello, inimiciſſimum huic coniurationi, quæ nunc remp. labefactat, futurum eſſe promittam, & ſpondeam.

PRO L. FLACCO, ORATIO XXIIII.

VM in maximis periculis huius urbis atque imperij, grauiſſimo atque acerbiſſimo reip. caſu, ſocio atque adiutore conſiliorum periculorumq; meorum L. Flacco cædem à uobis, coniugibus, liberis ueſtris, uaſtitatem à templis, delubris, urbe, Italia depellebam, ſperabam iudices honoris potius L. Flacci me adiutorem futurum, quàm miſeriarum deprecatorem. quod enim eſſet præmium dignitatis, quod populus R. cum huius maioribus ſemper detuliſſet, huic denegaret? cum L. Flaccus ueterem Valeriæ gentis in liberanda patria laudem prope quingenteſimo anno reip. retuliſſet. ſed ſi forte aliquando aut beneficij huius obtrectator, aut uirtutis hoſtis, aut laudis inuidus extitiſſet, exiſtimabam L. Flacco multitudinis potius imperitæ, nullo tamen cum periculo, quàm ſapientiſſimorum & lectiſſimorum uirorum iudicium eſſe ſubeundum. etenim quibus auctoribus, & defenſoribus omnium tum ſalus eſſet non ciuium ſolum, uerum etiam gentium defenſa, ac retenta, neminem unquam putaui per eos ipſos periculum huius fortunis atque inſidias creaturum. quòd ſi eſſet aliquando futurum, ut aliquis de L. Flacci pernicie cogitaret: nunquam tamen exiſtimaui iudices D. Lælium, optimi uiri filium, optima ipſum ſpe præditum, ſummæ dignitatis, eam ſuſceptuꝛum accuſationem, quæ ſceleratorum ciuium potius odio & furori, quàm ipſius uirtuti atque inſtitutæ

adoleſcentiæ conueniret. etenim cum à clariſſimis uiris iuſtiſſimas inimicitias ſæpe cum bene meritis ciuibus depoſitas eſſe uidiſſem, non ſum arbitratus quenquam amicum reip. poſteaquam L. Flacci amor in patriam perſpectus eſſet, nouas huic inimicitias, nulla accepta iniuria, denunciaturum. ſed quoniam iudices multa nos & in noſtris rebus, & in rep. fefellerunt: ferimus ea, quæ ſunt ferenda: tantum à uobis petimus, ut omnia reip. ſubſidia, totum ſtatum ciuitatis, omnem memoriam temporum præteritorum, ſalutem præſentium, ſpem reliquorum in ueſtra poteſtate, in ueſtris ſententijs, in hoc uno iudicio poſitam eſſe, & defixam putetis. ſi unquam reſp. conſilium, grauitatem, ſapientiam, prouidentiam iudicum implorauit, hoc tempore, hoc, inquam, tempore implorat. non eſtis de Lydorum, aut Myſorum, aut Phrygum, qui huc compulſi concitatiq́; uenerunt, ſed de ueſtra rep. iudicaturi, de ciuitatis ſtatu, de communi ſalute, de ſpe bonorum omnium, ſi qua reliqua eſt etiam nunc, quæ fortium ciuium mentes, cogitationesq́; ſuſtentet. omnia alia perfugia bonorum, præſidia innocentum, ſubſidia reip. conſilia, auxilia, iura ceciderunt. quem enim alium appellem? quem obteſter? quem implorem? ſenatum ne? at is ipſe auxilium petit à uobis, & confirmationem auctoritatis ſuæ ueſtræ poteſtati permiſſam eſſe ſentit. an equites R.? iudicabitis principes eius ordinis quinquaginta, quid cum omnibus ſenſeritis. an populũ R.? at is quidem omnem ſuam de bonis poteſtatem tradit uobis. quamobrem niſi hoc loco, niſi apud uos, niſi per uos iudices non auctoritatem, quæ amiſſa eſt, ſed ſalutem no=

ſtram, quæ ſpe exigua extremáq; pendet, tenuerimus: nihil eſt præterea, quò confugere poſſimus. niſi forte, quæ res hoc iudicio tentetur, quid agatur, cui cauſæ fundamenta iaciantur, iudices non uidetis. damnatus eſt is, qui Catilinam ſigna patriæ inferentem interemit. quid eſt cauſæ, cur non is, qui Catilinam ex urbe repulit, pertimeſcat? rapitur ad pœnam, qui indicia communis exitij cepit: cur ſibi confidat is, qui ea proferenda, & patefacienda curauit? ſocij conſiliorum, miniſtri, comiteſq; uexantur: quid auctores, quid duces, quid principes ſibi expectent? atque utinam inimici noſtri, ac bonorum omnium mecum potius contendant, utrum tandem omnes boni, duces noſtri, an comites fuerint ad communem conſeruandam ſalutem *

Deſit fortaſſe quippiam.

Hunc igitur uirum Læli quibus tandem rebus oppugnas? fuit P. Seruilio imperatore in Cilicia tribunus mil. ea res ſiletur. fuit M. Piſoni quæſtor in Hiſpania: uox de quæſtura nulla miſſa eſt. bellum Cretenſe ex magna parte geſſit, atque una cum ſummo imperatore ſuſtinuit: muta eſt huius temporis accuſatio. præturæ iuriſdictio, res uaria, et multiplex ad ſuſpiciones, et ſimultates, nõ attingitur: ea uero in ſummo et periculoſiſſimo reip. tempore etiam ab inimicis laudatur. at à teſtibus læditur. antequam dico, à quibus, qua ſpe, qua ui, qua re concitatis, qua leuitate, qua egeſtate, qua perfidia, qua audacia præditis, dicam de ge-

nere uniuerſo, & de conditione omnium noſtrum . per deos immortales, iudices, uos, quo modo is, qui anno ante Romæ ius dixerat, anno poſt in Aſia ius dixerit, à teſtibus quæretis ignotis, ipſi coniectura nihil iudicabitis? in tam uaria iuriſdictione tam multa decreta, tot hominum gratioſorum læſæ uoluntates: quæ eſt unquam iacta non ſuſpicio, quæ tamen ſolet eſſe falſa, ſed iracundiæ uox aut doloris? & is eſt reus auaritiæ, qui in uberrima re turpe compendium, in maledicentiſſima ciuitate, in ſuſpicioſiſſimo negotio maledictum omne, non modo crimen effugit. prætereo illa, quæ prætereunda non ſunt; nullum huius in priuatis rebus factum auarum, nullam in re pecuniaria contentionem, nullam in re familiari ſordem poſſe proferri. quibus igitur teſtibus ego hoſce poſſum refutare, niſi uobis? Timolites ille uicanus, homo non modo nobis, ſed ne inter ſuos quidem notus, uos docebit qualis ſit L. Flaccus? quem uos modeſtiſſimum adoleſcentem, prouinciæ maximæ ſanctiſſimum uirum, noſtri exercitus fortiſſimum militem, diligentiſſimum ducem, temperatiſſimum legatum, quæſtoremq; cognouerunt: quem uos præſentes conſtâtiſſimum ſenatorem, iuſtiſſimum prætorem, ac amantiſſimum reip. ciuem iudicaſtis. de quibus uos aliis teſtes eſſe debetis, de iis ipſi alios teſtes audietis? at quos teſtes? primum dicam, id quod eſt commune, Græcos: non quo nationi huic ego unus maxime fidem derogem: nam ſi quis unquam de noſtris hominibus à genere iſto, ſtudio ac uoluntate non abhorrens fuit, me et eſſe arbitror, & magis etiam tum, cum plus erat otii, fuiſſe: ſed ſunt in illo numero multi boni,

docti, prudentes, qui ad hoc iudicium deducti non ſunt; multi imprudentes, illiterati, leues, quos uarijs de cauſis uideo concitatos. ueruntamen hoc dico de toto genere Græcorum. tribuo illis literas, do multarum artium diſciplinam: non adimo ſermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique etiam, ſi qua ſibi alia ſumunt, non repugno: teſtimoniorum religionem & fidem nunquam iſta natio coluit; totiusq́; huiuſce rei quæ ſit uis, quæ auctoritas, quod pondus, ignorant. unde illud eſt, Da mihi teſtimoniū mutuum? num Gallorum, num Hiſpanorū putatur? totum iſtud Græcorum eſt: ut, etiam qui Græce neſciunt, hoc quibus uerbis à Græcis dici ſoleat, ſciant. itaque uidete, quo uultu, qua confidentia dicant: tum intelligetis, qua religione dtcant. nunquam nobis ad rogatum reſpondent, ſemper accuſatori plus quàm ad rogatum: nunquam laborant, quemadmodum probent, quod dicunt, ſed quemadmodum ſe explicent dicendo. iratus Flacco dixit M. Lurco, quòd, ut ipſe aiebat, libertus erat eius turpi iudicio condemnatus: nihil dixit, quod læderet eum, cum cuperet: impediebat enim religio: tamen id, quod dixit, quanto cum pudore, quo tremore & pallore dixit? quàm promptus homo P. Septimius? quàm iratus de iudicio et de uillico? tamen hæſitabat, tamen eius iracundiæ religio non nunquam repugnabat. inimicus M. Celius, quòd, cum in re manifeſta putaſſet nefas eſſe publicanum iudicare contra publicanum, ſublatus erat è numero recuperatorum: tamen tenuit ſe, neque attulit in iudicium quidquam ad lædendum, niſi uoluntatem. hi ſi Græci fuiſſent,

ac niſi noſtri mores ac diſciplina plus ualerent, quàm dolor ac ſimultas, omnes ſe ſpoliatos, uexatos, fortunis euerſos eſſe dixiſſent. Græcus *teſtis cum ea uoluntate proceſſit, ut lædat, non iuriſiurandi, ſed lædendi uerba meditatur. uinci, refelli, coargui, putat eſſe turpiſſimum: ad id ſe parat, nihil aliud curat: itaque non optimus quiſque, nec grauiſſimus, ſed impudiciſſimus, loquaciſſimusq; deligitur. uos autem in priuatis minimarum rerum iudicijs teſtem diligenter expenditis: etiam ſi formam hominis, ſi nomen, ſi tribum noſtis, mores tamen exquirendos putatis. qui autem dicit teſtimonium ex noſtris hominibus, ut ſe ipſe ſuſtentat, ut omnia uerba moderatur, ut timet, ne quid cupide, ne quid iracunde, ne quid plus minusúe, quàm ſit neceſſe, dicat. num illos idem putatis? quibus iuſiurandum iocus eſt; teſtimonium, ludus; exiſtimatio ueſtra, tenebræ; laus, merces, gratia, gratulatio propoſita eſt omnis in impudenti mendacio. ſed non dilatabo orationem meam: etenim poſſet eſſe infinita, ſi mihi libeat totius gentis in teſtimonijs dicendis explicare uanitatem. ſed propius accedam: de his ueſtris teſtibus dicam.* Vehementem *accuſatorem nacti ſumus iudices, & inimicum in omni genere odioſum, ac moleſtum; quem ſpero his rebus fore magno uſui & amicis, & reip. ſed certe inflammatus incredibili cupiditate hanc cauſam accuſationemq; ſuſcepit. qui comitatus in inquirendo? comitatum dico? immo uero quantus exercitus? quæ iactura? qui ſumptus? quanta largitio? quæ quanquam utilia ſunt cauſæ, timide tamen dico, quòd uereor, ne* Lælius *ex his rebus, quas ſi-*

bi ſuſcepit gloriæ cauſa, putet aliquid oratione mea ſermonis in ſeſe, aut inuidiæ eſſe quæſitum. itaque hanc partem totam relinquam: tantum à uobis petam iudices, ut, ſi quid ipſi audiſtis communi fama atque ſermone de ui, de manu, de armis, de copijs, memineritis, quarum rerum inuidia, lege hac recenti ac noua, certus eſt inquiſitioni comitum numerus conſtitutus. Sed ut hanc uim omittam, quanta illa ſunt? quæ quoniam accuſatorio iure et more ſunt facta, reprehendere non poſſumus; queri tamen cogimur: primum, quòd diſtributis partibus ſermo eſt tota Aſia diſſipatus, Cn. Pompeium, quòd L. Flacco eſt uehementer inimicus, contendiſſe à Lælio, paterno amico ac pernaceſſario, ut hunc hoc iudicio arceſſeret, omnemq́; ei ſuam auctoritatem, gratiam, copias, opes ad hoc negotium conficiendum detuliſſe. id hoc ueriſimilius Græcis hominibus uidebatur, quòd paulo ante familiarem Lælium in eadem prouincia Flacco uiderant. Pompeij autem auctoritas cum apud omnes tanta eſt, quanta eſſe debet, tum excellit in iſta prouincia, quam nuper & prædonum, & regum bello liberauit. adiunxit illa, ut eos, qui domo exire nolebant, teſtimonij denunciatione terreret; qui domi ſtare non poterant, largo & liberali uiatico commoueret. ſic adoleſcens ingenij plenus locupletes metu, tenues præmio, ſtultos errore permouit: ſic ſunt expreſſa iſta præclara, quæ recitantur, pſephiſmata, non ſententijs neque auctoritatibus declarata, nec iureiurando conſtricta, ſed porrigenda manu, profundendoq́; clamore multitudinis concitatæ. O morem præclarum diſciplinamq́;, quam à maioribus ac-

cepimus; ſi quidẽ teneremus, ſed neſcio quo pacto iam de manibus elabitur. nullam illi noſtri ſapientiſſimi, & ſanctiſſimi uiri uim concionis eſſe uoluerunt. quæ ſciſceret plebs, aut quæ populus iuberet ſummota concione, diſtributis partibus tributim, & centuriatim, deſcriptis ordinibus, claſſibus, ætatibus, auditis auctoribus, re multos dies promulgata, & cognita, iuberi, uetariq; uoluerunt. Græcorum autem totæ reſp. ſedentis concionis temeritate adminiſtrantur. itaque ut hanc Græciam, quæ iandiu ſuis conſilijs perculſa et afflicta eſt, omittam: illa uetus, quæ quondam opibus, imperio, gloria floruit, hoc uno malo concidit, libertate immoderata, ac licentia concionum. cum in theatro imperiti homines, rerum omnium rudes ignariq; conſederant, tum bella inutilia ſuſcipiebant, tum ſeditioſos homines reip. præficiebant, tum optime meritos ciues è ciuitate eijciebant. quòd ſi hæc Athenis tum, cum illæ non ſolum in Græcia, ſed prope cunctis gentibus eminebant, accidere ſunt ſolita: quam moderationem putatis in Phrygia aut in Myſia concionum fuiſſe? noſtras conciones illarum nationum homines plerunque perturbant: quid, cum ſoli ſunt ipſi, tandem fieri putatis? cæſus eſt uirgis Cynicus ille Athenagoras, qui in fame frumẽtum exportare erat auſus: data concio Lælio eſt: proceſſit ille, & Græcus apud Græcos non de culpa ſua dixit, ſed de pœna queſtus eſt. porrexerunt manus: pſephiſma natum eſt. hoc teſtimonium eſt? nuper epulati, paulo ante omni largitione ſaturati Pergameni, quod Mithridates, qui multitudinem illam non auctoritate, ſed ſagina tenebat, ſe uelle dixit, id ſutores et

zonarij conclamarunt. hoc teſtimonium eſt ciuitatis? ego teſtes à Cilicia *publice duxi: uerum erant ea teſtimonia non concitatæ concionis, ſed iurati ſenatus. quare iam non eſt mihi contentio cum teſte: uobis uidendum eſt, ſint'ne hæc teſtimonia putanda. adoleſcens bonus, honeſto loco natus, diſertus, cum maximo ornatiſſimoq; comitatu uenit in oppidum* Græcorum*: poſtulat concionem: locupletes homines & graues, ne ſibi aduerſentur, teſtimonij denunciatione deterret: egentes & leues ſpe legationis & uiatico publico, priuata etiam benignitate prolectat: opifices et tabernarios atque illam omnem fæcem ciuitatum quid eſt negotij concitare? in eum præſertim, qui nuper ſummo cum imperio fuerit, ſummo autem in amore eſſe propter nomen ipſum imperij non potuerit. mirandum uero eſt, homines eos, quibus odio ſunt noſtræ ſecures, nomen acerbitati, ſcriptura, decumæ, portoirum morti, libenter arripere facultatem lædendi, quæcunque detur. mementote igitur, cum audietis pſephiſmata, non audire uos teſtimonia, audire temeritatem uulgi, audire uocem leuiſſimi cuiuſque, audire ſtrepitum imperitorum, audire concionem concitatam leuiſſimæ nationis. itaque perſcrutamini penitus naturam rationemq; criminum: iam nihil præter ſpeciem, nihil præter terrorem ac minas reperietis.*

Deeſſe *uidentur nonnulla.*

In ærario nihil habent ciuitates, nihil in uectigalibus. duæ rationes conficiendæ pecuniæ: aut uerſura, aut tributo. nec tabulæ creditoris proferuntur, nec tributi confectio ulla recitatur. quàm uero facile falſas rationes inferre, & in tabulas, quodcunque commodum eſt, referre ſoleant, ex Cn. Pompeij literis ad Hypſæum, et Hypſæi ad Pompeium miſſis quæſo cognoſcite. LITERAE POMPEII ET HYPSAEI. ſatis'ne uobis coarguere his auctoribus diſſolutam Græcorum conſuetudinem licentiamq́; impudentem uidemur? niſi forte, qui Cn. Pompeium, qui præſentem, qui nullo impellente fallebant, eos urgente Lælio in abſentem, & in L. Flaccum aut timidos fuiſſe, aut religioſos putamus. ſed fuerint incorruptæ literæ domi: nunc uero quam habere auctoritatem, aut quam fidem poſſunt? triduo lex ad prætorem deferri, iudicum ſignis obſignari iubet: trigeſimo die uix deferuntur. ne corrumpi tabulæ facile poſſint, iccirco lex obſignatas in publico poni uoluit: at obſignantur corruptæ. quid refert igitur, tanto poſt ad iudices deferantur, an omnino non deferantur? quid, ſi teſtium ſtudium cum accuſatore ſociatum eſt? tamen'ne iſti teſtes habebuntur? ubi eſt igitur illa expectatio, quæ uerſari in iudicijs ſolet? nam antea, cum dixerat accuſator acriter & uehementer, cumq́; defenſor ſuppliciter demiſſeq́; reſponderat; tertius ille erat expectatus locus teſtium; qui aut ſine ullo ſtudio dicebāt, aut cum diſſimulatione aliqua cupiditatis. hoc uero quid eſt? una ſedent, ex accuſatorum ſubſellijs ſurgunt, non diſſimulant, non uerentur. de ſubſellijs

queror? una ex domo prodeunt: ſi uerbo titubarint, quò reuertantur, non habebunt. an quiſquam eſſe teſtis poteſt, quem accuſator ſine cura interroget, nec metuat, ne ſibi aliquid, quod ipſe nolit, reſpondeat? ubi eſt igitur illa laus oratoris, quæ uel in accuſatore antea, uel in patrono ſpectari ſolebat? bene teſtem interrogauit: callide acceſſit: reprehendit: quò noluit, adduxit: conuicit, & elinguem reddidit. quid tu iſtum roges Læli, qui, priuſquam hoc, Te rogo, *dixeris, plura etiam effundet, quàm tu ei domi ante præſcripſeris? quid ego autem defenſor rogem? nã aut oratio teſtium refelli ſolet, aut uita lædi. qua diſputatione orationem refellam eius, qui dicit,* Dedimus, *nihil amplius? in hominem dicendum eſt igitur, cum oratio argumentationem non habet. quid dicam in ignotum? quærendum eſt ergo, et deplorandum, id quod iandudum facio, de omni accuſationis iniquitate, primum de communi genere teſtium: dicit enim natio minime in teſtimonijs dicendis religioſa. propius accedo: nego eſſe iſta teſtimonia, quæ tu ipſe pſephiſmata appellas; ſed et fremitũ egentiũ, et motum quendam temerarium* Græculæ *concionis. intrabo etiam magis: qui geſſit, non adeſt: qui numeraſſe dicitur, non eſt deductus: priuatæ literæ nullæ proferuntur, publicæ retentæ ſunt in accuſatorum poteſtate: ſumma eſt in teſtibus: hi uiuunt cum inimicis, adſunt cum aduerſarijs, habitant cum accuſatoribus. utrum hic tandem, diſceptationem, & cognitionem ueritatis, an innocentiæ labem aliquam, aut ruinam fore putatis? multa enim ſunt eiuſmodi iudices, ut, etiam ſi in homine ipſo, de quo agitur negli=*

genda ſint, tamen in imitatione atque in exemplo per-timeſcenda uideãtur. ſi quem infimo loco natum, nullo ſplendore uitæ, nulla commendatione famæ defenderem, tamen ciuis ciuem à ciuibus communis humanitatis iure, ac miſericordia deprecarer, ne ignotis teſtibus, ne incitatis, ne accuſatoris conſeſſoribus, conuiuis, contubernalibus, ne hominibus leuitate Græcis, crudelitate barbaris ciuem ac ſupplicem ueſtrum dederetis, ne periculoſam imitationem exempli reliquis in poſterum proderetis. ſed cum L. Flacci res agatur, cuius ex familia qui primus conſul factus eſt, primus in hac ciuitate conſul fuit; cuius uirtute regibus exterminatis, libertas in rep. conſtituta eſt; quæ uſque ad hoc tempus honoribus, imperio, rerum geſtarum gloria continuata permanſit; cumq́; ab hac perenni, conteſtatáq; uirtute maiorum non modo non degenerarit L. Flaccus, ſed, id quod maxime florere in generis ſui gloria uiderat, laudem patriæ in libertatem uindicandæ prætor adamauerit: in hoc ego reo ne quod pernicioſum exemplum prodatur, pertimeſcam? in quo, etiam ſi quid erraſſet, omnes boni conniuendum eſſe arbitrarentur: quod quidem ego non modo non poſtulo, ſed contra iudices uos oro et obteſtor, ut totam cauſam quammaxime intentis oculis, ut aiunt, acerrime contemplemini. nihil religione teſtatum, nihil ueritate fundatum, nihil dolore expreſſum; contráq; omnia corrupta libidine, iracundia, ſtudio, pretio, periurio reperientur. etenim, iam uniuerſa iſtorum cognita cupiditate, accedam ad ſingulas querelas criminationesq́; Græcorum. Claſſis nomine pecuniam ciuitatibus imperatam

peratam

peratam queruntur. quod nos factum iudices confitemur: ſed ſi hoc crimen eſt; aut in eo eſt, quòd non licuerit imperare; aut in eo, quòd non opus fuerit nauibus; aut in eo, quòd nulla hoc prætore claſſis nauigarit. licuiſſe ut intelligas, cognoſce quid me conſule ſenatus decreuerit, cum quidem nihil à ſuperioribus continuorum annorum decretis deceſſerit. SENATVS CONSVLTVM. *proximum eſt ergo, ut, opus fuerit claſſe, nec ne, quæramus. utrum igitur, hoc* Græci *ſtatuent, aut ullæ exteræ nationes, an ueſtri prætores, ueſtri duces, ueſtri imperatores? equidem existimo, in eiuſmodi regione, atque prouincia, quæ mari cincta, portibus diſtincta, inſulis circundata eſſet, non ſolum præſidij, ſed etiam ornandi imperij cauſa nauigandum fuiſſe. hæc enim ratio, ac magnitudo animorum maioribus noſtris fuit, ut, cum in priuatis rebus, ſuisq; ſumptibus minimo contenti, tenuiſſimo cultu uiuerent, in imperio atque in publica dignitate omnia ad gloriam ſplendoremq; reuocarent. quæritur enim in re domeſtica continentiæ laus, in publita dignitatis. quid, ſi etiam præſidij cauſa claſſem habuit? quís erit tam iniquus, qui reprehendat? nulli erant prædones: quid? nullos fore, quis præſtare poterat? minuis, inquit, gloriam* Pompeij: *immo tu auges moleſtiam: ille enim claſſes prædonum, urbes, portus, receptacula ſuſtulit; pacem maritimam ſumma uirtute, atque incredibili celeritate confecit: illud uero neque ſuſcepit, neque ſuſcipere debuit, ut, ſi qua uſpiam nauicula prædonũ apparuiſſet, accuſandus uideretur. itaque ipſe in* Aſia, *cum omnia iam bella terra mariq;*

confeciſſet, claſſem tamen iiſdem iſtis ciuitatibus impe rauit. quod ſi tum ſtatuit opus eſſe, cum ipſius præſentis nomine tuta omnia & pacata eſſe poterant: quid, cum ille deceſſiſſet, Flacco exiſtimatis ſtatuendum & faciendum fuiſſe? quid nos hic? non ne ipſo Pompeio auctore, Silano, & Muræna conſulibus, decreuimus, ut claſſis in Italia nauigaret? non ne eo ipſo tempore, cum L. Flaccus in Aſia remiges imperabat, nos hic in mare ſuperum & inferum ſeſtertium ter & quadragies erogabamus? quid poſtremo anno? non ne M. Curio et P. Seſtilio quæſtoribus pecunia in claſſem eſt erogata? quid? hoc omni tempore equites in ora maritima non fuerunt? illa eſt enim gloria diuina Pompeij; primum, prædones eos, qui tum, cum illi bellum maritimum gerendum datum eſt, toto mari diſperſi uagabantur, redactos eſſe omnes in poteſtatem; deinde, Syriam eſſe noſtram, Ciliciam teneri, Cyprum per Ptolemæum regem nihil audere; præterea, Cretam Metelli uirtute eſſe noſtram; nihil eſſe, unde proficiſcantur, nihil quò reuertantur; omnes ſinus, promontoria, litora, inſulas, urbes maritimas clauſtris imperij noſtri contineri. quòd ſi Flacco prætore nemo in mari prædo fuiſſet, tamen huius diligentia reprehendenda non eſſet. iccirco enim, quòd hic claſſem habuiſſet, exiſtimarē non fuiſſe. quid, ſi L. Oppij, L. Agrij, C. Ceſtij, equitum R. huius etiam clariſſimi uiri Cn. Domitij, qui in Aſia tum legatus fuit, teſtimonio doceo, eo ipſo tempore, quo tu ipſe negas claſſem habendam fuiſſe, complures à prædonibus eſſe captos? tamen Flacci conſilium in remigibus imperandis reprehendetur? quid, ſi etiam oc-

ciſus eſt à piratis Adramitenus, *homo nobilis, cuius eſt fere nobis omnibus nomen auditum;* Acinas *pugil* O=*lympionices? hoc eſt apud* Græcos (*quoniam de eorum grauitate dicimus) prope maius & glorioſus, quàm* Romæ *triumphaſſe. at neminem cepiſti. quàm multi oræ maritimæ clariſſimi uiri præfuerunt, qui, cum prædonem nullum cepiſſent, mare tamen tutum præ=ſtiterunt? caſus eſt enim in capiendo, locus, euentus, occaſio: defendendi facilis eſt cautio, non ſolum lati=bulis occultorum locorum, ſed etiam tempeſtatum mo=deratione, & conuerſione.* Reliquum *eſt, ut quæra=tur, utrum noſtra iſta claſſis curſu & remis, an ſum ptu tantum, & literis nauigarit. num igitur negari poteſt, cuius rei cuncta teſtis eſt* Aſia, *bipartito claſſem diſtributam fuiſſe, ut una pars ſupra* Epheſum, *alte=ra infra* Epheſum *nauigaret? hac claſſe* M. Craſſus, *uir ampliſſimus, ab* Hemo *in* Aſiam, *his nauibus* Flac*cus ex* Aſia *in* Macedoniam *nauigauit. in quo igitur prætoris eſt diligentia requirenda? in numero nauium, & in deſcriptione æquabili ſumptus? dimidium eius, quo* Pompeius *erat uſus, imperauit: num potuit par=cius? deſcripſit autem pecuniam ad* Pompeij *rationem, quæ fuit accommodata* L. Syllæ *deſcriptioni: qui cum omnes* Aſiæ *ciuitates pro portione in prouincias deſcri=pſiſſet, illam rationem in imperando ſumptu &* Pom=*peius, &* Flaccus *ſecutus eſt: neque eſt adhuc tamen ea ſumma completa. non refert. uero. quid lucretur? cum enim genus imperatæ pecuniæ ſuſcipit, id, quod tu crimen eſſe uis, cõfitetur. qui igitur probari poteſt, in ea pecunia non referenda crimen ſibi ipſum facere, in*

qua crimen eſſet nullum, ſi referret? at enim negas fratrem meum, qui L. Flacco ſucceſſerit, pecuniam ullam in remiges imperaſſe. equidem Q. fratris mei laude delector: ſed aliis magis grauioribus, atque maioribus. aliud quiddam ſtatuit, aliud uidit. exiſtimauit, quocunque tempore auditum quid eſſet de prædonibus, quàm uellet ſubito, ſe claſſem comparaturum. denique hoc primus frater meus in Aſia fecit, ut hoc ſumptu remigum ciuitates leuaret: crimen autem tum uideri ſolet, cum aliquis ſumptus inſtituit eos, qui antea non erant inſtituti, non cum ſucceſſor aliquid immutat de inſtitutis priorum. Flaccus, quid alij poſtea facturi eſſent, ſcire non poterat; quid feciſſent, uidebat. ſed quoniam de communi totius Aſiæ crimine dictum eſt, aggrediar iam ad ſingulas ciuitates: ex quibus ſit ſane nobis prima ciuitas Aemonenſis. Citat præco uoce maxima legatos Aemonenſes. procedit unus Aeſclepiades. prodeant. etiam ne præconem mentiri coegiſti? eſt enim, credo, is uir iſte, ut ciuitatis nomen ſua auctoritate ſuſtineat, damnatus turpiſſimis iudicijs domi, notatus literis publicis: cuius de probris, adulterijs, ac ſtupris extant Aemonenſium literæ: quas ego non ſolum propter longitudinem, ſed etiam propter turpiſſimam obſcœnitatem uerborum prætereundas puto. dixit publice datum drachmarum CC & VI millia. dixit tantum: nihil oſtendit, nihil protulit. ſed adiunxit id, quod certe, quoniam erat domeſticum, docere debuit; ſe priuatim drachmas CC VI dediſſe: quantum ſibi ablatum homo impudentiſſimus dicit, tantum nunquam eſt auſus, ut haberet, optare. ab A. Seſtilio di=

cit ſe dediſſe, & à ſuis fratribus. potuit dare Seſtilius: nam fratres quidem conſortes ſunt mendicitatis. audiamus igitur Seſtiliū: fatres denique ipſi prodeant: quàm uolent impudenter, mentiantur, et, quod nunquam habuerint, dediſſe ſe dicant: tamen aliquid fortaſſe coram producti dicent, in quo reprehendantur. non deduxi, inquit, Seſtilium. cedo tabulas: non deportaui. fratres ſaltem exhibe: non denunciaui. quod ergo unus Aeſclepiades, fortuna egens, uita turpis, exiſtimatione damnatus, impudentia, atque audacia fretus, ſine tabulis, ſine auctore legerit, id nos quaſi * crimen aut teſtimonium pertimeſcamus? idem laudationem, quam nos ab Aemonenſibus Flacco datam proferebamus, falſam eſſe dicebat. cuius quidem laudationis iactura exoptanda nobis fuit. nam ut ſignum publicum inſpexit præclarus iſte auctor ſuæ ciuitatis, ſolere ſuos ciues, cæteroſq; Græcos ex tempore, quod opus ſit, obſignare dixit. tu uero tibi habeto iſtam laudationem: nec enim Aemonenſium teſtimonio Flacci uita, & dignitas nititur. das enim mihi, quod hæc cauſa maxime poſtulat, nullam grauitatem, nullam conſtantiam, nullum firmum in Græcis hominibus conſilium, nullam denique eſſe teſtimonij fidem. niſi uero hactenus iſta formula teſtimonij, atque orationis tuæ deſcribi, ac diſtingui poteſt, ut Flacco abſenti aliquid ciuitates tribuiſſe dicantur, Lælio præſenti, per ſe agenti, ui legis, iure accuſationis, opibus præterea ſuis terrenti, ac minanti, nihil temporis cauſa ſcripſiſſe, aut obſignaſſe uideantur. equidem in minimis rebus ſæpe res magnas uidi iudices deprehendi, ac teneri, ut in hoc

Aſclepiade. hæc, quæ eſt à nobis prolata, laudatio obſignata erat creta illa Aſiatica, quæ fere eſt omnibus nota nobis: qua utuntur omnes non modo in publicis, ſed etiam in priuatis literis, quas quotidie uidemus mitti à publicanis ſæpe unicuique noſtrum. neque enim teſtis ipſe ſigno inſpecto falſum nos proferre dixit, ſed leuitatem totius Aſiæ protulit, de qua nos & libenter, & facile concedimus. noſtra igitur laudatio, quam ille temporis cauſa nobis datam dicit, datam quidem confitetur, conſignata creta eſt: in illo autem teſtimonio, quod accuſatori dicitur datum, ceram eſſe uidemus. hic ego iudices, ſi uos Aemonenſium decretis, ſi cæterorum Phrygum literis permoueri putarem, uociferarer, & quantum maxime poſſem, contenderem, teſtarer publicanos, excitarem negotiatores, ueſtram etiam conſcientiam implorarem: cera deprehenſa, confiderem totius teſtimonij fictam audaciam manifeſto comprehenſam, atque oppreſſam teneri. nunc uero non inſultabo uehementius, nec uolitabo in hoc inſolentius, neque in iſtum nugatorem, tanquã in aliquem teſtem inuehar, neque in toto Aemonenſium teſtimonio, ſiue hic confictum eſt, ut apparet, ſiue miſſum domo eſt, ut dicitur, commouebor. etenim quibus ego iſtam laudationem remittam, quoniam ſunt, ut Aſclepiades dicit, leues, horum teſtimonium non pertimeſcam. Venio nunc ad Dorylenſium teſtimonium; qui producti tabulas ſe publicas ad ſpeluncas perdidiſſe dixerunt. ò paſtores neſcio quos cupidos literarum, ſi quidem nihil iſtis præter literas abſtulerunt. ſed aliud eſſe cauſæ ſuſpicamur, ne forte iſti parum uerſuti eſſe uideantur. pœna

eſt, ut opinor, Dorylenſium grauior, quàm apud alios, falſarum, et corruptarum literarum. ſi ueras protuliſſent, criminis nihil erat: ſi falſas, erat pœna. belliſſimũ putarunt, dicere amiſſas. quieſcant igitur, et me hoc in lucro ponere, atque aliud agere patiantur. non ſinunt: ſupplet enim ille neſcio quis, & priuatim dicit ſe dediſſe. hoc uero ferri nullo modo poteſt. qui de tabulis publicis recitat, iis, quæ in accuſatoris poteſtate fuerunt, non debet habere auctoritatem. ſed tamen iudicium fieri uidetur, cum tabulæ illæ ipſæ, cuiuſquemodi ſunt, proferuntur: cum uero is, quem nemo ueſtrum uidit unquam, nemo, qui mortalis eſſet, audiuit, tantum dicit, Dedi: dubitabitis iudices, quin ab hoc ignotiſſimo Phryge nobiliſſimum ciuem uindicetis? atque huic eidem nuper tres equites R. honeſti, & graues, cum in cauſa liberali eum, qui aſſerebatur, cognatum ſuum eſſe diceret, non crediderunt. qui hoc euenit, ut, qui locuples teſtis doloris, & ſanguinis ſui non fuerit, idem ſit grauis auctor iniuriæ publicæ? atque hic Dorylenſis nuper cum efferretur magna frequentia, conſeſſuq; ueſtro, mortis illius inuidiam in L. Flaccum Lælius conferebat. facis iniuſte Læli, ſi putas periculo noſtro uiuere tuos contubernales; præſertim quod tua negligentia factum arbitremur: homini enim Phrygi, qui arborem fici nunquam uidiſſet, fiſcinam ficorum obieciſti: cuius mors te ex aliqua parte releuauit: edacem enim hoſpitem amiſiſti: Flacco uero quid profuit? qui ualuit tandiu, dum huc prodiret: mortuus eſt aculeo iam dimiſſo, ac dicto teſtimonio. at iſtud columen actionis tuæ Mithridates, poſteaquam biduum reten=

tus teſtis à nobis, effudit, quæ uoluit, omnia, reprehenſus, conuictus, fractusq́; diſceſſit: ambulat cum lorica: metuit homo doctus et ſapiens, ne L. Flaccus *nunc ſe ſcelere alliget, cum iam teſtem illum effugere non poſſit: ut, qui ante dictum teſtimonium ſibi temperarit, cum tamen aliquid aſſequi poſſet; is nunc id agat, ut ad falſum auaritiæ teſtimonium uerum etiam maleficij crimen adiungat. ſed de hoc teſte, totoq́;* Mithridatico *diſſeruit & ſubtiliter, & copioſe* Q. Hortenſius. *nos, ut inſtituimus, ad reliqua pergamus.* Caput *eſt omnium* Græcorum *concitandorum, qui cum accuſatoribus ſedet,* Heraclides *ille* Tennites, *homo ineptus, & loquax, ſed, ut ſibi uidetur, ita doctus, ut etiam magiſtrum aliorum ſe eſſe dicat: et qui ita ſit ambitioſus, ut omnes uos, nosq́; quotidie perſalutet,* Tenni *uſque ad illam ætatem in ſenatum uenire non potuit: & qui ſe artem dicendi traditurum etiam cæteris profiteatur, ipſe omnibus turpiſſimis iudicijs conuictus eſt. pari felicitate una legatus uenit* Nicomedes: *qui neque in ſenatum ulla conditione peruenire potuit, & furti, & pro ſocio damnatus eſt. nam princeps legationis* Lyſanias *adeptus eſt ordinem ſenatorium; ſed cum remp. nimium amplecteretur, peculatus damnatus, & bona, & ſenatorium nomen amiſit. hi tres etiam ærarij noſtri tabulas falſas eſſe uoluerunt: nam ſeruos nouem ſe profeſſi ſunt habere, cum omnino ſine comite ueniſſent. decreto ſcribendo primum uideo affuiſſe* Lyſaniam: *cuius fratris bona, quòd is populo non ſoluebat, prætore* Flacco *publice uenierunt. præterea* Philippus *eſt* Lyſaniæ *gener, &* Hermobius:

cuius frater Poles item pecuniæ publicæ eſt condemnatus. dicunt ſe Flacco, & ijs, qui ſimul eſſent, drachmarum X V millia dediſſe. cum ciuitate mihi res eſt acerrima, & conficientiſſima literarum: in qua nummus moueri nullus poteſt ſine quinque prætoribus, tribus quæſtoribus, quatuor menſarijs, qui apud illos à populo creantur. ex hoc tanto numero deductus eſt nemo: & cum illam pecuniam nominatim Flacco datam referant, maiorem etiam aliquam, cum huic ijdem darent, in ædem ſacram reficiendam ſe perſcripſiſſe dicunt. quod minime conuenit: nam aut omnia occulte referenda fuerunt, aut aperte omnia. cum perſcribunt nominatim Flacco, nihil timent, nihil uerentur: cum operi publico referunt, ijdem homines ſubito eundem, quem contempſerant, pertimeſcunt. ſi prætor dedit, ut eſt ſcriptum, à quæſtore numerauit; quæſtor à menſa publica; menſa aut ex uectigali, aut ex tributo. nunquam erit iſtud ſimile criminis, niſi mihi totam rationem omni & perſonarum genere, & literarum explicaris. uel quod eſt in eodem decreto ſcriptum, homines clariſſimos ciuitatis, ampliſſimis uſos honoribus, hoc prætore circumuentos, cur hi neque in iudicio adſunt, neque in decreto nominantur? non enim credo ſignificari iſto loco illum, qui ſe erigit, Heraclidem. utrum enim in clariſſimis eſt ciuibus is, quem iudicatum hic duxit Hermippus? qui hanc ipſam legationem, quam habet, non accepit à ſuis ciuibus, ſed uſque Tymolo petiuit: cui nullus honos in ſua ciuitate habitus eſt unquam. res autem ea, quæ tenuiſſimis committebatur, huic uni in uita commiſſa ſola eſt. cuſtos T. Aufidio

prætore frumento publico eſt poſitus : pro quo cum à P. Varino *prætore pecuniam accepiſſet, celauit ſuos ciues, ultroq́; ijs ſumptum intulit. quod poſteaquam* Tenni *literis à* P. Varino *miſſis cognitum, atque patefactum eſt; cumq́; eadem de re* Cn. Lentulus, *qui cenſor fuit,* Tennitarum *patronus literas miſiſſet :* Heraclidem *iſtum* Tenni *nemo poſtea uidit. atque ut eius impudentiam perſpicere poſſitis, cauſam ipſam, quæ leuiſſimi hominis animum in* Flaccum *incitauit, quæſo cognoſcite.* Fundum Cymæum Romæ *mercatus eſt de pupillo* Meculonio, *cum uerbis ſe locupletem faceret, haberet nihil, præter illam impudentiam, quam uidetis: pecuniam ſumpſit mutuam à* Sex. Schola, *iudice hoc noſtro, primario uiro; qui & rem agnoſcit, neque hominem ignorat : qui tamen credidit* P. Fuluij Veratij *lectiſſimi hominis fidei. is, cum ſolueret, ſumpſit à* C. & M. Fuſijs, *equitibus* R. *primarijs uiris. hic hercule cornici oculum, ut dicitur. nam hunc* Hermippum, *hominem eruditum, ciuem ſuum, cui debebat eſſe notiſſimus, percuſſit : eius enim fide ſumpſit à* Fuſijs. *ſecurus* Hermippus Tennum *proficiſcitur, cum iſte ſeſe pecuniam, quam huius fide ſumpſerat, à diſcipulis ſuis diceret* Fuſijs *perſoluturum : habebat enim rhetor iſte adoleſcentes quoſdam locupletes, quos dimidio redderet ſtultiores, quàm acceperat, ubi nihil poſſent diſcere niſi ignorantiam literarum : neminem quidem adeo infatuare potuit, ut ei nummum ullum crederet : itaque cum* Roma *clam eſſet profectus, multosq́; minutis mutuationibus fraudauiſſet, in* Aſiam *uenit,* Hermippoq́; *percontanti de nomine* Fuſiano, *reſpondet ſe omnem pe*

cuniam Fusijs *perſoluiſſe . interim, neque ita longo in= teruallo, libertus à* Fusijs *cum literis ad* Hermippum *uenit : pecunia petitur ab* Hermippo: Hermippus *ab* Heraclide *petit, ipſe tamen* Fusijs *ſatisfacit abſentibus, & fidem ſuam liberat : hunc æſtuantem & tergiuer- ſantem iudicio ille perſequitur : à recuperatoribus cau= ſa cognoſcitur . nolite exiſtimare iudices non unam & eandem omnibus in locis eſſe fraudatorum & inficiato= rum impudentiam : fecit eadem omnia, quæ noſtri de= bitores ſolent : negauit ſeſe omnino uerſuram ullam fe= ciſſe* Romæ: Fuſiorum *ſe affirmauit nunquam omni= no nomen audiſſe :* Hermippum *uero ipſum, pudentiſ- ſimum, atque optimum uirum , ueterem amicum, at= que hoſpitem meum, ſplendidiſſimum, atque ornatiſſi= mum ciuitatis ſuæ, probris omnibus maledictisq; uexa- uit. ſed cum ſe homo uolubilis quadam præcipiti celeri= tate dicendi in illa oratione iactaret, repente, teſtimonijs* Fuſiorum *nominibusq; recitatis , homo audaciſſimus pertimuit, loquaciſſimus obmutuit : itaque recupera= tores contra iſtum rem minime dubiam prima actionē iudicauerunt. cum iudicatum nō faceret, addictus* Her *mippo, & ab hoc ductus eſt.* Habetis *& honeſtatem ho= minis, et auctoritatem teſtimonij, & cauſam omnem ſi= multatis.* Atque *is ab* Hermippo *miſſus, cum ei pauca mancipia uendidiſſet,* Romam *ſe contulit: deinde in* A- *ſiam redijt, cum iam frater meus* Flacco *ſucceſſiſſet : ad quem adijt, cauſamq; ita detulit, recuperatores ui* Flac *ci coactos & metu falſum inuitos iudicauiſſe . frater meus pro ſua æquitate prudentiaq; decreuit, ut, ſi iudi catum negaret, in duplum iret ; ſi metu coactos diceret,*

haberet eoſdem recuperatores. recuſauit, &, quaſi nihil eſſet actum, nihil iudicatum, ab Hermippo *ibidem mancipia, quæ ipſe ei uendiderat, petere cœpit.* M. Gra*tidius legatus, ad quem eſt aditum, actionem ſe daturum negauit: re iudicata ſtari oſtendit placere. iterum iſte, cui nullus eſſet uſquam conſiſtendi locus,* Romam *ſe retulit: perſequitur* Hermippus, *qui nunquam iſtius impudentiæ ceſſit: petit* Heraclides *à* C. Plotio *ſenatore, uiro primario, qui legatus in* A*ſia fuerat, mancipia quædam, quæ ſe, cum iudicatum eſſet, per uim uendidiſſe dicebat.* Q. Naſo, *uir ornatiſſimus, qui prætor fuerat, iudex ſumitur. qui cum ſententiam ſecundum* Plotium *ſe dicturum oſtenderet, & ab eo iudice abiret, quòd iudicium lege non erat, cauſam totam reliquit. ſatis'ne uobis indices uideor ad ſingulos teſtes accedere, neque, ut primo conſtitueram, tantummodo cum uniuerſo genere confligere?* Venio *ad* Ly*ſaniam eiuſdem ciuitatis, peculiarem tuum* Deciane *teſtem. quem tu cum ephebum* Tenni *cognoſſes; quoniam te nudus delectarat, ſemper nudum eſſe uoluiſti. abduxiſti* Tenno Apollonidem*: pecuniam adoleſcentulo grandi fœnore, fiducia tamen accepta, occupauiſti: hanc fiduciam commiſſam tibi tenes hodie ac poſſides. eum tu teſtem ſpe recuperandi fundi paterni uenire ad teſtimonium dicendum coegiſti: qui quoniam teſtimonium dixit, quidnam ſit dicturus, expecto. noui genus hominum, noui conſuetudinem. noui libidinem: itaque etſi teneo, quid ſit dicere paratus, nihil tamen contra diſputabo prius, quàm dixerit: totum enim conuertet, atque alia finget. quamobrem & ille ſer-*

uet, quod parauit: & ego me ad id, quod attulerit, integrum conſeruabo. Venio *nunc ad eam ciuitatem, in quam ego multa & magna officia contuli, & quam meus frater in primis colit atque diligit. quæ ſi ciuitas per uiros bonos grauesq́; homines querelas ad uos detuliſſet, paulo commouerer magis: nunc uero quid putem?* Trallianos Meandrio *cauſam commiſiſſe, homini egenti, ſordido, ſine honore, ſine exiſtimatione, ſine cenſu? ubi erant illi* Pythodorus *&* Lepiſon? *cæteri homines apud nos noti, inter ſuos nobiles? ubi illa magnifica & glorioſa oſtentatio ciuitatis? non ne eſſet puditum, ſi hanc cauſam agerent ſeuere, non modo legatum, ſed* Trallianum *omnino dici* Meandrium? *huic illi legato, huic publico teſti patronum ſuum iam inde à patre atque maioribus* L. Flaccum *mactandum ciuitatis teſtimonio tradidiſſent? non eſt ita iudices, non eſt profecto. uidi ego in quodam iudicio nuper* Philodorum *teſtem* Trallianum, *uidi* Parrhaſium, *uidi* Archidemum, *cum quidem idem hic mihi* Meandrius *quaſi miniſtrator aderat, ſubijciens, quid in ſuos ciues, ciuitatemq́;, ſi uellem, dicerem: nihil enim illo homine leuius, nihil egentius, nihil inquinatius. quare ſi hunc habent auctorem* Tralliani *doloris ſui, ſi hunc cuſtodem literarum, ſi hunc teſtem iniuriæ, ſi hunc actorem querelarum, remittant ſpiritus, comprimant animos ſuos, ſedent arrogantiam, fateantur in* Meandrij *perſona eſſe expreſſam faciem ciuitatis: ſin iſtum ſemper illi ipſi domi proterendum eſſe & conculcandum putauerunt, deſinant putare auctoritatem eſſe in eo teſtimonio, cuius auctor inuentus eſt nemo. ſed*

exponam, quid in re ſit, ut, quamobrem iſta ciuitas neque ſeuere Flaccum oppugnarit, neque benigne defenderit, ſcire poſſitis. Erat ei Caſtriciano nomine irata, de quo toto reſpondit Hortenſius: inuita ſoluerat Caſtricio pecuniam iandiu debitam: hinc totum odium, hinc omnis offenſio. quò cum ueniſſet Lælius ad iratos, et illud Caſtricianum uulnus dicendo refricuiſſet, ſiluerunt, neque in illa concione adfuerunt, neque ipſius decreti ac teſtimonij auctores eſſe uoluerunt. uſque eò orba fuit ab optimatibus illa concio, ut princeps principum eſſet Meandrius: cuius lingua, quaſi flabello ſeditionis, illa tum eſt egentium concio uentilata. itaque ciuitatis pudentis, ut ego ſemper exiſtimaui, & grauis, ut ipſi exiſtimari uolunt, iuſtum dolorem querelasq; cognoſcite. Quæ pecunia fuerit apud ſe Flacci patris nomine collata à ciuitatibus, hanc à ſe eſſe ablatam queruntur. alio loco quæram, quid licuerit Flacco: nunc tantũ à Trallianis requiro, quam pecuniam à ſe ablatam queruntur, ſuam'ne dicãt, ſibi à ciuitatibus collatam in uſum ſuum. cupio audire. non, inquit, dicimus. quid igitur? delatam ad nos, creditam nobis L. Flacci patris nomine ad eius dies feſtos atque ludos. quid tum? hanc te, inquit, capere non licuit. iam id uidero: ſed primum illud tenebo. queritur grauis, locuples, ornata ciuitas, quòd non retinet alienum: ſpoliatam ſe dicit, quòd id non habet, quod eius non fuit. quid hoc impudentius dici aut fingi poteſt? delectum eſt oppidum, quo in oppido uno pecunia à tota Aſia ad honores L. Flacci poneretur. hæc pecunia ab honoribus translata in quæſtum & fœnerationem, recuperata eſt multis

poſt annis. quæ ciuitati facta eſt iniuria? at moleſte fert ciuitas. credo: amiſſum eſt enim præter ſpem, quod erat ſpe deuoratum lucrum. at queritur. impudenter facit: non enim omnia, quæ dolemus, eadem iure queri poſſumus. at accuſat uerbis grauiſſimis. non ciuitas, ſed imperiti homines à Meandrio *concitati. quo loco etiam atque etiam facite ut recordemini, quæ ſit temeritas multitudinis, quæ leuitas propria* Græcorum, *quid in concione ſeditioſa ualeat oratio. hic in hac grauiſſima & moderatiſſima ciuitate, cum eſt forum plenum iudiciorum, plenum magiſtratuum, plenum optimorum uirorum & ciuium, cum ſpeculatur atque obſidet* Roſtra *uindex temeritatis & moderatrix officij curia; tamen quantos fluctus excitari concionum uidetis? quid uos fieri cenſetis* Trallibus? *an id, quod* Pergami? *niſi forte hæ ciuitates exiſtimari uolunt, facilius una ſe epiſtola* Mithridatis *moueri impelliq́; potuiſſe, ut amicitiam populi* R. *fidem ſuam, iura omnia officij humanitatisq́; uiolarent, quàm ut filium teſtimonio læderent, cuius patrem armis pellendum à ſuis mœnibus cenſuiſſent. quare nolite mihi iſta nomina ciuitatum nobilium opponere: quos enim hoſtes hæc familia contempſit, nunquam eoſdem teſtes pertimeſcet. uobis autem eſt confitendum, ſi conſilijs principum ueſtræ ciuitates reguntur, non multitudinis temeritate, ſed optimatum conſilio bellum ab iſtis ciuitatibus cum populo* R. *eſſe ſuſceptum. ſin ille tum motus eſt temeritate imperitorum excitatus, patiamini me delicta uulgi à publica cauſa ſeparare. at enim iſtam pecuniam huic capere non licuit. utrum uultis, patri* Flacci

licuiſſe, nec ne? ſi licuit, ſicuti certe licuit; ad eius honores collatam, ex quibus ipſe nihil capiebat, patris pecuniam recte abſtulit filius. ſi non licuit, tamen, illo mortuo, non modo filius, ſed quiuis hæres rectiſſime potuit auferre. ac tum quidem Tralliani, cum ipſi graui fœnore iſtam pecuniam multos annos occupauiſſent, à Flacco tamen omnia, quæ uoluerunt, impetrauerunt: neque tam fuerunt impudentes, ut id, quod Lælius dixit, dicere auderent, hanc eis pecuniam abſtuliſſe Mithridatem. quis enim erat, qui non ſciret in ornandis ſtudioſiorem Mithridatem, quàm in ſpoliandis Trallianis fuiſſe? quæ quidem à me ſi, ut dicenda ſunt, dicerentur, grauius agerem iudices, quàm adhuc egi, quantam Aſiaticis teſtibus fidem habere uos conueniret: reuocarem animos ueſtros ad Mithridatici belli memoriam, ad illam uniuerſorum ciuium R. per tot urbes uno puncto temporis miſeram crudelemq́; cædem; prætores noſtros deditos, legatos in uincula coniectos, nominis prope Romani memoriam cum ueſtigio imperij non modo ex ædibus Græcorum, uerum etiam ex literis eſſe deletam. Mithridatem deum, illum patrem, illum conſeruatorem Aſiæ, illum Dionyſium, Bacchum, Liberum nominabant. unum atque idem erat tempus, cum L. Flacco conſuli portas tota Aſia claudebat, Cappadocem autem illum non modo recipiebat ſuis urbibus, uerum etiam ultro uocabat. liceat hæc nobis, ſi obliuiſci non poſſumus, at tacere. liceat mihi potius de leuitate Græcorum queri, quàm de crudelitate. auctoritatem iſti habeant apud eos, quos eſſe omnino noluerunt; nam, quoſcunque potuerunt togatos, interemerunt;

nomen

nomen ciuium R. *quantum in ipſis fuit, ſuſtulerunt. in hac igitur urbe ſe iactent, quam oderunt; apud eos, quos inuiti uident; in ea rep. ad quam opprimendam non animus eis, ſed uires defuerunt: aſpiciant hunc florem legatorum laudatorumq́; Flacci ex uera, atque integra Græcia: tum ſe ipſi expendant, tum cum his comparent; tum, ſi audebunt, dignitati horum opponant ſuam. adſunt* Athenienſes, *unde humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortæ, atque in omnes terras diſtributæ putantur: de quorum urbis poſſeſſione, propter pulchritudinem, etiam inter deos certamen fuiſſe proditum eſt: quæ uetuſtate ea eſt, ut ipſa ex ſeſe ſuos ciues genuiſſe dicatur, & eorum eadem terra parens, altrix, patria dicatur; auctoritate autem tanta eſt, ut iam fractum prope ac debilitatum* Græciæ *nomen huius urbis laude nitatur. adſunt* Lacedæmonij: *cuius ciuitatis ſpectata ac nobilitata uirtus non ſolum natura corroborata, uerum etiam diſciplina putatur: qui ſoli toto orbe terrarum ſeptingentos iam annos amplius unis moribus, & nunquam mutatis legibus uiuunt. adſunt ex* Achaia *cuncta multi legati,* Bœotia, Theſſalia: *quibus locis nuper legatus* L. Flaccus *imperatore* Metello *præfuit. neque uero te* Maſſilia *prætereo, quæ* L. Flaccum *militem quæſtoremq́; cognoſti: cuius ego ciuitatis diſciplinam, atque grauitatem non ſolum* Græciæ, *ſed haud ſcio an cunctis gentibus anteponendam iure dicam. quæ, tam procul à* Græcorum *omnium regionibus, diſciplinis, linguaq́; diuiſa, cum in ultimis terris, cincta* Gallorum *gentibus, barbariæ fluctibus alluatur, ſic optimatum conſilio guberna-*

tur, ut omnes eius inſtituta laudare facilius poſſint, quàm æmulari. hiſce utitur laudatoribus Flaccus, his innocentiæ teſtibus; ut Græcorum cupiditati Græcorum auxilio reſiſtamus. quanquam quis ignorat, qui modo unquam mediocriter res iſtas ſcire curauit, quin tria Græcorum genera ſint uere? quorum uni ſunt Athenienſes, quæ gens Ionum habebatur: Aeoles alteri, Dores tertij nominabantur. atque hæc cuncta Græcia, quæ fama, quæ gloria, quæ doctrina, quæ plurimis artibus, quæ etiam imperio & bellica laude floruit, paruum quendam locum, ut ſcitis, Europæ tenet, ſemperq; tenuit: Aſiæ maritimam oram bello ſuperatam cinxit urbibus, non ut munitam colonijs illam augeret gentem, ſed ut obſeſſam teneret. quamobrem quæſo à uobis Aſiatici teſtes, ut, cum uere recordari uoletis, quantum auctoritatis in iudicium afferatis, uoſmet ipſi deſcribatis Aſiam, nec, quid alienigenæ de uobis loqui ſoleant, ſed quid uoſmet ipſi de genere ueſtro ſtatuatis, memineritis. nanque, ut opinor, Aſia ueſtra conſtat ex Phrygia, Myſia, Caria, Lydia. utrum igitur noſtrum eſt, an ueſtrum hoc uetus prouerbium, Phrygem plagis fieri ſolere meliorem? quid de tota Caria? non ne hoc ueſtra uoce uulgatum eſt, ſi quid cum periculo experiri uelis, in Caria id potiſſimum eſſe faciundum? quid porro in Græco ſermone tam tritum, atque celebratum eſt, quam, ſi quis deſpicatui ducitur, ut Myſorum ultimus eſſe dicatur? nam quid ego dicam de Lydia? quis unquam Græcus comœdiam ſcripſit, in qua ſeruus primarum partium non Lydus eſſet? quamobrem quæ uobis fit iniuria, ſi ſtatuimus ueſtro

nobis iudicio ſtandum eſſe de uobis? equidem mihi iam ſatis ſuperq; dixiſſe uideor de Aſiatico genere teſtium: ſed tamen ueſtrum eſt iudices, omnia, quæ dici poſſunt in hominum leuitatem, inconſtantiam, cupiditatem, etiam ſi à me minus dicuntur, ueſtris animis & cogitatione comprehendere. Sequitur auri illa inuidia Iudaici. hoc nimirum eſt illud, quòd non longe à gradibus Aureliis hæc cauſa dicitur. ob hoc crimen hic locus abs te Læli atque illa turba quæſita eſt. ſcis, quanta ſit manus, quanta concordia, quantum ualeat in concionibus. ſummiſſa uoce agam, tantum ut iudices audiant: neque enim deſunt, qui iſtos in me atque optimum quenque incitent: quos ego, quo id facilius faciant, non adiuuabo. cum aurum Iudæorum nomine quotannis ex Italia & ex omnibus ueſtris prouinciis Hieroſolymam exportari ſoleret, Flaccus ſanxit edicto, ne ex Aſia exportari liceret. quis eſt iudices, qui hoc non uere laudare poſſit? exportari aurum non oportere, cum ſæpe antea ſenatus, tum me conſule grauiſſime iudicauit. huic autem barbaræ ſuperſtitioni reſiſtere, ſeueritatis; multitudinem Iudæorum flagrantem non nunquam in concionibus pro rep. contemnere, grauitatis ſummæ fuit. at Cn. Pompeius, captis Hieroſolymis, uictor ex illo fano nihil attigit. in primis hoc, ut multa alia, ſapienter. in tam ſuſpicioſa, ac maledica ciuitate locum ſermoni obtrectatorum non reliquit: non enim credo religionem & Iudæorum, & hoſtium impedimento præſtantiſſimo imperatori, ſed pudorem fuiſſe. ubi ergo crimen eſt? quoniam quidem furtum nuſquã reprehendis, edictum probas, iudicatum fateris, quæſi-

*tum & probatum palam non negas, actum eſſe per uiros primarios res ipſa declarat. Apameæ manifeſte comprehenſum, ante pedes prætoris in foro expenſum eſt auri pondo centum paulo minus per Sex. Cæſium, equitem R. caſtiſſimum hominem, atque integerrimum: Laodiceæ uiginti pondo paulo amplius per hunc ipſum L. Peduceum, iudicem noſtrum: Adrymeti per Cn. Domitium legatum. * Pergami non multum auri ratio conſtat: aurum in ærario eſt: furtum non reprehenditur: inuidia quæritur, à iudicibus oratio auertitur, uox in coronam turbamq́; effunditur. ſua cuique ciuitati religio Læli eſt, noſtra nobis. ſtantibus Hieroſolymis, pacatisq́; Iudæis, tamen iſtorum religio ſacrorum à ſplendore huius imperij, grauitate nominis noſtri, maiorum inſtitutis, abhorrebat: nunc uero hoc magis, quòd illa gens, quid de imperio noſtro ſentiret, oſtendit armis; quàm cara dijs immortalibus eſſet, docuit, quòd eſt uicta, quòd elocata, quòd ſeruata. quamobrem, quoniam, quod crimen eſſe uoluiſti, id totum uides in laudem eſſe conuerſum, ueniamus iam ad ciuium R. querelas. ex quibus ſit ſane prima Deciani. Quid tibi tandem Deciane iniuriæ factum eſt? negotiaris in libera ciuitate. primum patere me eſſe curioſum: quouſque negotiabere? præſertim cum ſis iſto loco natus. annos iam triginta in foro uerſaris, ſed tamen Pergameno. longo interuallo, ſi quando tibi peregrinari commodum eſt, Romam aduenis: affers faciem nouam, nomen uetus, purpuram Tyriam. in qua tibi inuideo, quòd unis ueſtimentis tandiu lautus es. uerum eſto, negotiari licet: cur Pergami, non Smyrnæ, Trallibus? ubi &*

multi ciues R. ſunt, & ius à noſtro magiſtratu dicitur. otium te delectat: lites, turba, prætor odioſi: Græcorum libertate gaudes. cur ergo unus tu Apollonidenſes, amantiſſimos populi R. fideliſſimos ſocios, miſeriores habes, quàm aut Mithridates, aut etiam pater tuus habuerit unquam? cur his per te frui libertate ſua, cur denique eſſe liberis non licet? homines ſunt tota ex Aſia frugaliſſimi, ſanctiſſimi, à Græcorum luxuria & leuitate remotiſſimi, patresfamilias ſuo contenti, aratores, ruſticani: agros habent & natura perbonos, & diligentia culturáq; meliores. in hiſce agris tu prædia habere uoluiſti. omnino mallem, & magis erat tuum, ſi iam te craſſi agri delectabant, hic alicubi in Cruſtumino, aut in Capenati parauiſſes: uerum eſto: Catonis eſt dictum, pedibus compenſari pecuniam. longe omnino à Tiberi ad Caicum: quo in loco etiam Agamemnon cum exercitu erraſſet, niſi ducem Telephum inueniſſet. ſed concedo id quoque: placuit oppidum: regio delectauit: emiſſes. Amyntas eſt genere, honore, exiſtimatione, pecunia princeps illius ciuitatis: huius ſocrum, mulierem imbecilli conſilij, ſatis locupletem, pellexit Decianus ad ſeſe: et, cum illa, quid ageretur, neſciret, in poſſeſſione prædiorum eius familiam ſuam collocauit: uxorem abduxit ab Amynta prægnantem, quæ peperit apud Decianum filiam, hodiéq; apud Decianum eſt & uxor Amyntæ, & filia. num quid harum rerum à me fingitur Deciane? ſciunt hæc omnes nobiles, ſciunt boni uiri, ſciunt denique noſtri homines, ſciunt mediocres negotiatores. exurge Amynta, repete à Deciano non pecuniam, non prædia, ſocrum deni-

que ſibi habeat, reſtituat uxorem, reddat miſero patri filiam: nam membra, quæ debilitauit lapidibus, fuſtibus, ferro; manus, quas contudit; digitos, quos confregit; neruos, quos concidit, reſtituere non poteſt: filiam, filiam, inquam, ærumnoſo patri Deciane *redde. hæc* Flacco *te non probaſſe miraris? cui quæſo tandem probaſti? emptiones falſas, prædiorum proſcriptiones cum mulierculis aperta circunſcriptione feciſti. tutor his rebus* Græcorum *legibus aſcribendus fuit:* Ptolemocratem *ſcripſiſti, mercenarium, & adminiſtrum conſiliorum tuorum. adductus eſt in iudicium* Ptolemocrates *de dolo malo, & de fraude à* Dione *huius ipſius tutelæ nomine. qui concurſus ex oppidis finitimis undique? qui dolor animorum? quæ querela? condemnatus eſt* Ptolemocrates *ſententijs omnibus: irritæ uenditiones, irritæ proſcriptiones. non reſtituis: defers ad* Pergamenos, *ut illi reciperent in ſuas literas publicas præclaras proſcriptiones, & emptiones tuas. repudiant, reijciunt: at qui homines?* Pergameni *laudatores tui. ita enim mihi gloriari uiſus es laudatione* Pergamenorum, *quaſi honorem maiorum tuorum aſſecutus eſſes: & hoc te ſuperiorem putabas eſſe, quàm* Lælium, *quòd te ciuitas* Pergamena *laudaret. num honeſtior eſt ciuitas* Pergamena, *quàm* Smyrnæ? *at ne ipſi quidem dicunt. uellem tantum haberem otij, ut poſſem recitare pſephiſmata* Smyrnæorum, *quæ fecerunt in* Caſtritium *mortuum: primum ut in oppidum introferretur; quod alijs non conceditur: deinde ut ferrent ephebi: poſtremo ut imponeretur aurea corona mortuo. hæc* P. Scipioni, *clariſſimo uiro, cum eſſet Per-*

gami mortuus, facta non ſunt. at Caſtritium, quibus uerbis dij immortales, decus patriæ, ornamentum populi Romani, florem iuuentutis appellant. quare Deciane, ſi cupidus es gloriæ, alia ornamenta cenſeo quæras. Pergameni te deriſerunt. quid? tu ludi te non intelligebas? cum tibi hæc uerba recitabant, clariſſimum uirum, præſtantiſſima ſapientia, ſingulari ingenio; mihi crede, ludebant: cum uero coronam auream literis imponebant, re uera non plus aurum tibi, quàm monedulæ, committebant; ne tum quidem hominum uenuſtatem, & facetias perſpicere potuiſti? iſti igitur, iſti Pergameni perſcriptiones, quas tu afferebas, repudiauerunt. P. Orbius, homo & prudens, & innocens, contra te omnia decreuit. in P. Globulum, meum neceſſarium, fuiſti gratioſior. utinam neque ipſum, neque me pœniteret. Flaccum in curia decreuiſſent ueridicas. adiungis cauſas inimicitiarum, quòd patri L. Flacci ædili curuli pater tuus tribunus pl. diem dixerit. at iſtud nec ipſi quidem patri Flacci ualde moleſtum eſſe debuit; præſertim cum ille, cui dies dicta eſt, prætor poſtea factus ſit, & conſul; ille, qui diem dixit, non potuerit priuatus in ciuitate conſiſtere. ſed ſi iuſtas inimicitias putabas, cur, cum tribunus militum Flaccus eſſet, in eius legione miles fuiſti, cum tibi per leges militares effugere liceret iniquitatem tribuni? cur autem prætor te inimicum paternum in conſilium uocauit? quæ quidem quàm ſanctè ſolita ſint obſeruari, ſcitis omnes. nunc accuſamur ab ijs, qui in conſilio nobis fuerunt. decreuit Flaccus: num aliud, atque

oportuit? in liberos: num aliter, ac cenſuit ſenatus? in abſentem decreuit: cum ibidem eſſes, cum prodire nolles. non eſt hoc in abſentem reum. SENATVSCONSVLTVM, ET DECRETVM FLACCI. *quid, ſi non decreuiſſet, ſed edixiſſet, quis poſſet uere reprehendere? num etiam fratris mei literas, pleniſſimas humanitatis, & æquitatis, reprehenſurus? quas eaſdem mulieres à me datas apud* Pa*taranos requiſiuit.* Recita literas Q. Ciceronis. *quid? hæc* Apollonidenſes*, occaſione facta, ad* Flaccum *non detulerunt? apud* Orbium *acta non ſunt? ad* Globulum *delata non ſunt? ad ſenatum noſtrum me conſule non ne legati* Apollonidenſes *omnia poſtulata de iniurijs unius* Deciani *detulerunt? ad hæc, prædia etiam in cenſu dedicauiſti: mitto, quòd aliena; mitto, quòd poſſeſſa per uim; mitto, quòd conuicta ab* Apollonidenſibus*; mittto, quòd à* Pergamenis *repudiata; mitto etiam, quòd à noſtris magiſtratibus in integrum reſtituta; mitto, quòd nullo in iure, neque in re, neque poſſeſſione tua: illud quero, ſint'ne iſta prædia cenſui cenſendo? habeant ius ciuile? ſint, nec ne ſint, mancipi? ſubſignari apud ærarium, apud cenſorem poſſint? in qua tribu denique iſta prædia cenſuiſti? commiſiſti, ſi tempus aliquod grauius accidiſſet, ut ex ijſdem prædijs, &* Apolloniæ*, &* Romæ *imperatum, eſſet tributum. uerum eſto: glorioſus fuiſti: uoluiſti magnum agri modum cenſeri, & eius agri, qui diuidi plebi* Romanæ *non poteſt. cenſus es præterea numeratæ pecuniæ centum triginta millia. eam opinor tibi numeratã non eſſe abs te.*

ſed hæc omitto. cenſus es mancipia Amyntæ: neque huic ullam in eo feciſti iniuriam: poſſidet enim ea mancipia Amyntas. ac primo quidem pertimuit, cum te audiſſet ſeruos ſuos eſſe cenſum: retulit ad iuriſconſultos. conſtabat inter omnes, ſi aliena cenſendo Decianus ſua facere poſſet, eum maxima habiturum eſſe.

Deſunt nonnulla.

Habetis cauſam inimicitiarum, qua cauſa inflammatus Decianus ad Lælium detulerit hanc opimam accuſationem. nam ita queſtus eſt Lælius, cum de perfidia Deciani diceret. Qui mihi auctor fuit, qui cauſam ad me detulit, quem ego ſum ſecutus; is à Flacco corruptus eſt, is me deſeruit, ac prodidit. ſiccine tu auctor tandem eum, cui tu in conſilio fuiſſes, apud quem omnes gradus dignitatis tuæ retinuiſſes, pudentiſſimũ hominem, nobiliſſima familia natum, optime de republica meritum, in diſcrimen omnium fortunarum uocauiſti? ſcilicet defendam Decianum, qui tibi in ſuſpicionem nullo ſuo delicto uenit. non eſt, mihi crede, corruptus. quid enim fuit, quo ab eo redimeretur? ut duceret iudiciũ? cui ſex horas omnino lex dedit. quantum tandem ex his horis detraheret, ſi tibi morem gerere uoluiſſet? nimirum illud eſt, quod ipſe ſuſpicatur. inuidiſti ingenio ſubſcriptoris tui. quòd ornabat facile

locum, quem prehenderat, et acute teſtes interrogabat, * aut circumueniebat, (fortaſſe feciſti, & tu & populi ſermo ne exciperes) iccirco Decianum uſque ad coronam applicuiſti. ſed ut hoc ueriſimile eſt, ita haud ueriſimile Decianum à Flacco eſſe corruptum. ita ſcitote iudices eſſe cætera: uel quod ait Luceius, L. Flaccum ſibi dare cupiſſe, ut à fide ſe abduceret, ſeſtertium uicies. & eum tu accuſas auaritiæ, quem dicis ſeſtetium uicies uoluiſſe perdere? nam quid emebat, cum te emebat? ut ad ſe tranſires? quam partem cauſæ tibi daremus? an ut enunciarés conſilia Lælij? qui teſtes ab eo prodirent? quid? nos non uidebamus habitare una? quis hoc neſcit? tabulas in Lælij poteſtate fuiſſe, non dubium eſt. an, ne uehementer, ne copioſe accuſares? nunc facis ſuſpicionem: ita enim dixiſti, ut neſcio quid abs te impetratum eſſe uideatur. at enim Androni Seſtilio grauis iniuria facta eſt, & non ferenda, quòd, cum eſſet uxor Valeria inteſtata mortua, ſic egit eam rem Flaccus, quaſi ad ipſum hæreditas pertineret. in quo quid reprehendas, ſcire cupio: quòd falſum intenderit? qui doces? ingenua, inquit, fuit. ò peritum iuris hominem. quid? ab ingenuis mulieribus hæreditates lege non ueniunt? in manum, inquit, conuenerat. nunc audio: ſed quæro, utrum uſu, an coemptione. uſu non potuit: nihil enim poteſt de tutela legitima ſine omnium tutorum auctoritate diminui. coemptione? omnibus ergo auctoribus: in quibus certe Flaccum fuiſſe non dices. Relinquitur illud, quod uociferari non deſiſtit, non debuiſſe, cum prætor eſſet, ſuum negotium agere, aut mentionem facere hære=

ditatis. maximas audio tibi L. *Lucul*le*, qui de* L. *Flac co ſententiam laturus es, pro tua eximia liberalitate, maximiſq; beneficijs in tuos ueniſſe hæreditates, cum Aſiam prouinciam conſulari imperio obtineres. ſi quis eas ſuas eſſe dixiſſet, conceſſiſſes? tu* T. *Vecti, ſi qua tibi in Africa uenerit hæreditas, uſu amittes? an tuum, nulla auaritia, ſalua dignitate retinebis? at iſtius hæreditatis iam Globulo prætore Flacci nomine petita poſſeſſio eſt. non igitur impreſſio, non occaſio, non uis, non tempus, non imperium, non ſecures ad iniuriam faciendam Flacci animum impulerunt. itaque eodem etiam* M. *Lurco, uir optimus, meus familiaris, conuertit aculeum teſtimonij ſui: negauit, à priuato pecuniam in prouincia prætorem petere oportere. cur tandem* M. *Lurco non oportet? eripere, extorquere, accipere contra leges non oportet: petere non oportere, nunquam oſtendes, niſi docueris non licere. an legationes ſumere liberas exigendi cauſa, ſicut & tu ipſe nuper, & multi uiri boni ſæpe fecerunt, rectum eſt; quod ego non reprehendo, ſocios uideo queri: prætorem, ſi hæreditatem in prouincia non reliquerit, non ſolum reprehendendum, uerum etiam condemnandum putas? doti, inquit, Valeria pecuniam omnem ſuam dixerat. nihil iſtorum explicari poteſt, niſi oſtenderis, illam in tutela Flacci non fuiſſe. ſi fuit: quæcunque ſine hoc auctore eſt dicta dos, nulla eſt. ſed tamen Lurconem, quanquam pro ſua dignitate moderatus eſt in teſtimonio dicendo religioni ſuæ, tamen iratum Flacco eſſe uidiſtis. neque enim occultauit cauſam iracundiæ ſuæ, neque reticendam pu-*

tauit: queſtus eſt libertum ſuum à Flacco prætore eſſe damnatum. ò conditiones miſeras adminiſtrandarum prouinciarum: in quibus diligentia plena ſimultatum eſt, negligentia uituperationum; ubi ſeueritas periculoſa eſt, liberalitas ingrata; ſermo inſidioſus, aſſentatio pernicioſa; frons omnium familiaris, multorum animus iratus; iracundiæ occultæ, blanditiæ apertæ: uenientes prætores expectant, præſentibus inſeruiunt, abeuntes deſerunt. ſed omittamus querelas; ne noſtrum cōſilium in omittendis prouincijs laudare uideamur. Literas miſit de uillico P. Septimij, hominis ornati; qui uillicus cædem fecerat. Septimium ardentem iracundia uidere potuiſtis. In Lurconis libertum iudicium ex edicto dedit. hoſtis eſt Lurco. quid igitur? hominum gratioſorum, ſplendidorumq́; libertis fuit Aſia tradenda? an ſimultates neſcio quas cum libertis ueſtris Flaccus exercuit? an uobis in ueſtris ueſtrorūq́; cauſis ſeueritas odio eſt, eandem laudatis cum de nobis iudicatis? At iſte Andro, ſpoliatus bonis, ut dicitis, ad dicendum teſtimonium non uenit. quid, ſi ueniat? deciſionis arbiter C. Cæcilius fuit, quo ſplendore uir, qua fide, qua religione? obſignator C. Seſtilius, Lurconis ſororis filius, homo & pudens, & conſtans, & grauis. ſi uis erat, ſi fraus, ſi metus, ſi circunſcriptio; quis pactionem fieri, quis adeſſe iſtos coegit? quid, ſi iſta omnis pecunia huic adoleſcentulo L. Flacco reddita eſt? ſi petita? ſi redacta? ſi per hunc Antiochum, paternum huius adoleſcentis libertum, ſeni illi Flacco probatiſſimum? uidemur'ne non ſolum auaritiæ crimen effugere, ſed etiam liberalitatis lau-

dem aſſequi ſingularem? cōmunem enim hæreditatem, quæ æqualiter ad utrunque lege ueniſſet, conceſſit adoleſcenti propinquo ſuo, nihil ipſe attigit de Valerianis bonis: quod ſtatuerat facere, adductus huius pudore, & non ampliſſimis patrimonij copijs, id non ſolum fecit, ſed etiam prolixe cumulateq; fecit. ex quo intelligi debet, eum contra leges pecunias non cepiſſe, qui tam fuerit in hæreditate concedenda liberalis. At Falcidianum crimen ingens. talenta quinquaginta ſeſe Flacco dicit dediſſe. audiamus hominem: non adeſt. quo modo igitur dicet? epiſtolam mater eius profert, & alteram ſoror. ſcriptum ad ſe dicunt eſſe ab illo, tantam pecuniam Flacco datam. ergo is, qui ſi aram tenens iuraret, crederet nemo; per epiſtolam, quod uolet, iniuratus probabit? at qui uir? quàm non amicus ſuis ciuibus? qui patrimonium ſatis lautum, quod hic nobiſcum conficere potuit, Græcorum conuiuijs maluit diſſipare. quid attinuit relinquere hanc urbem? libertate tam præclara carere? adire periculum nauigandi? quaſi bona comeſſe Romæ non liceret. nunc denique materculæ ſuæ feſtiuus filius, aniculæ minime ſuſpicioſæ, purgat ſe per epiſtolam, ut eam pecuniam, quam confecerat, non conſumpſiſſe, ſed Flacco dediſſe uideatur. at fructus iſti Trallianorum Globulo prætore uenierant: Falcidius emerat HS nongentis millibus. ſi dat tantam pecuniam Flacco, nempe iccirco dat, ut rata ſit emptio: emit igitur aliquid, quod certe multo pluris eſſet: dat de lucro, nihil detrahit de uiuo: minus igitur lucri facit. cur Albanum uenire iubet? cur matri præterea blanditur? cur epiſtolis & ſororis, &

matris imbecillitatem aucupatur? poſtremo cur non audimus ipſum? retinetur, credo, in prouincia. mater negat. ueniſſet, inquit, ſi eſſet denunciatum. tu certe coegiſſes, ſi ullum firmamentum in illo teſte poſuiſſes: ſed hominẽ ab negotio abducere noluiſti: magnum erat ei certamen propoſitum, magna cum Græcis contentio: qui tamen, ut opinor, iacent uicti: nam iſte unus totam Aſiam magnitudine poculorum, bibendoq́; ſuperauit. ſed tamen quis tibi Læli de epiſtolis iſtis indicauit? mulieres negant ſe ſcire. quis? is ipſe? igitur ille tibi, ſe ad matrem, & ſororem ſcripſiſſe, narrauit? an etiam ſcripſit rogatu tuo? at uero M. Ebutium, conſtantiſſimum, & pudentiſſimum hominem, Falcidij affinem, nihil interrogas? nihil eius generum, pari fide præditum, C. Manlium? qui profecto de tanta pecunia, ſi eſſet data, nihil audiſſe non poſſet. his tu igitur epiſtolis Deciane recitatis, his mulierculis productis, illo abſente auctore laudato, tantum te crimen probaturum putaſti? præſertim cum ipſe, non deducendo Falcidium, iudicium feceris, plus falſam epiſtolam habituram ponderis, quàm ipſius præſentis fictam uocem, & ſimulatum dolorem. Sed quid ego de epiſtolis Falcidij, aut de Androne Seſtilio, aut de Deciani cenſu tandiu diſputo, poſtremo de ſalute omnium noſtrum, de fortunis ciuitatis, de ſumma reip. taceo? quam uos uniuerſam in hoc iudicio ueſtris humeris, ueſtris, inquam, humeris iudices ſuſtinetis. uidetis, in quo motu temporum, quanta in conuerſione rerum ac perturbatione uerſemur. cum alia multa certi homines, tum hoc uel maxime moliuntur, ut ueſtræ quoque mentes,

ueſtra iudicia, ueſtræ ſententiæ optimo cuique infeſtiſſimæ, atque inimiciſſimæ reperiantur. grauia iudicia pro reip. dignitate, multa de coniuratorum ſcelere feciſtis. non putant ſatis conuerſam eſſe remp. niſi in eandem impiorum pœnam optime meritos ciues detruſerint. oppreſſus eſt C. Antonius. eſto: habuit quandam ille infamiam ſuam: neque tamen ille ipſe, pro meo iure dico, uobis iudicibus damnatus eſſet; cuius damnatione ſepulcrum L. Catilinæ floribus ornatum, hominum audaciſſimorum, ac domeſticorum hoſtium conuentu epuliſq; celebratum eſt. iuſta Catilinæ facta ſunt. nunc à Flacco Lentuli pœnæ per uos expetuntur. quam poteſtis P. Lentulo, qui uos in complexu liberorum coniugumq; ueſtrarum trucidatos incendio patriæ ſepelire conatus eſt, mactare uictimam gratiorem, quàm ſi L. Flacci ſanguine illius nefarium in uos omnes odium ſaturaueritis? litemus igitur Lentulo, parentemus Cethego, reuocemus eiectos, nimiæ pietatis, & ſummi amoris in patriam uiciſſim nos pœnas, ſi ita dijs placet, ſufferamus. nos iam ab indicibus nominamur, in nos crimina finguntur, nobis pericula comparantur. quæ ſi per alios agerent; ſi denique per populi nomen ciuium imperitorum multitudinem concitaſſent: æquiore animo ferre poſſemus. illud uero ferri non poteſt, quòd per ſenatores, & per equites R. qui hæc omnia pro ſalute omnium communi conſilio, una mente, atque uirtute geſſerunt, harum rerum auctores, duces, principes ſpoliari omnibus fortunis, ac de ciuitate expelli poſſe arbitrantur. etenim populi R. perſpiciunt eam mentem, & uoluntatem: omnibus

rebus, quibus poteſt, populus R. *ſignificat, quid ſentiat: nulla uarietas eſt inter homines opinionis, nulla uoluntatis, nulla ſermonis. quare, ſi quis illuc me uocat, uenio: populum* R. *diſceptatorem non modo non recuſo, ſed etiam depoſco. uis abſit, ferrum ac lapides remoueantur, operæ faceſſant, ſeruitia ſileant: nemo erit tam iniuſtus, qui me audierit, ſit modo liber & ciuis, quin potius de præmijs meis, quàm de pœna, cogitandum putet. ò dij immortales. quid hoc miſerius? nos, qui* P. *Lentulo ferrum & flammam de manibus extorſimus, imperitæ multitudinis iudicio confidimus, lectiſſimorum ciuium, & ampliſſimorum ſententias pertimeſcimus.* M' *Aquillium patres noſtri, multis auaritiæ criminibus, teſtimonijsq́; conuictum, quia cum fugitiuis fortiter bellum geſſerat, iudicio liberauerunt. conſul ego nuper defendi* C. *Piſonem: qui quia conſul fortis conſtansq́; fuerat, incolumis eſt reip. conſeruatus. defendi item conſul* L. *Murænam conſulem deſignatum: nemo illorum iudicum, clariſſimis uiris accuſantibus, audiendum ſibi de ambitu putauit; cum, bellum iam gerēte Catilina, omnes me auctore duos conſules calendis* Ian. *ſcirent eſſe oportere. innocens & bonus uir, & omnibus rebus ornatus, bis hoc anno me defendente abſolutus eſt* A. *Thermus. quanta reip. cauſa lætitia populi* R. *quanta gratulatio conſecuta eſt? ſemper graues & ſapientes iudices in rebus iudicandis, quid utilitas ciuitatis, quid communis ſalus, quid reip. tempora poſcerent, cogitauerunt. cum tabella uobis dabitur iudices, non de* Flacco *dabitur ſolum, dabitur de ducibus auctoribusq́; conſeruandæ ciuitatis, dabitur*

de

de ducibus auctoribusq́; conſeruandæ ciuitatis, dabitur de omnibus bonis ciuibus, dabitur de uobiſmet ipſis, dabitur de liberis ueſtris, de uita, de patria, de ſalute communi. non iudicatis in hac cauſa de exteris nationibus, non de ſocijs. de uobis ac ueſtra rep. iudicatis. quòd ſi prouinciarum uos ratio magis mouet, quàm ueſtra: ego uero non modo non recuſo, ſed etiam poſtulo, ut prouinciarum auctoritate moueamini: etenim opponemus Aſiæ prouinciæ primum magnam partem eiuſdem prouinciæ, quæ pro huius periculis legatos laudatoresq́; miſit; deinde prouinciam Galliam, prouinciam Ciliciam, prouinciam Hiſpaniam, prouinciam Cretam. Græcis autem, Lydis, & Phrygibus, & Myſis obſiſtent Maſſilienſes, Rhodij, Lacedæmonij, Athenienſes, cuncta Achaia, Theſſalia, Bœotia. Septimio & Celio teſtibus P. Seruilius & Q. Metellus, huius pudoris, integritatisq́; teſtes, repugnabunt. Aſiaticæ iuriſdictioni urbana iuriſdictio reſpondebit. annui temporis criminationem omnis ætas L. Flacci, & perpetua uita defendet. & ſi prodeſſe L. Flacco iudices debet, quòd ſe tribunum militum, quòd quæſtorem, quòd legatum imperatoribus clariſſimis, exercitibus ornatiſſimis, prouincijs grauiſſimis dignũ ſuis maioribus præſtitit: proſit, quòd hic uobis uidentibus, in periculis communibus omnium ueſtrum ſua pericula cum meis coniunxit: proſint honeſtiſſimorum municipiorum, coloniarumq́; laudationes: proſit etiam ſenatus, populiq́; R. præclara et uera laudatio. ò nox illa, quæ pene æternas huic urbi tenebras attuliſti, cum Galli ad bellum, Catilina ad urbem, coniurati ad ferrum, & flammam

uocabantur; cum ego te Flacce, *cœlum, noctemq́; conteſtans, flens flentem obteſtabar; cum tuæ fidei optimæ et ſpectatiſſimæ ſalutem urbis et ciuium cōmendabam. tu, tu* Flacce, *prætor, communis exitij nuncios cepiſti: tu incluſam in literis reip. peſtem deprehendiſti: tu periculorum indicia, tu ſalutis auxilia ad me, & ad ſenatum attuliſti. quæ tibi tum gratiæ ſunt à me actæ? quæ ab ſenatu? quæ à bonis omnibus? quis tibi, quis* C. Pontinio, *fortiſſimo uiro, quenquam bonum putaret unquam non ſalutem, uerum honorem ullum denegaturum? ò nonæ illæ* Decembres, *quæ me conſule fuiſtis, quem ego diem uere natalem huius urbis, aut certe ſalutarem appellare poſſum. ò nox illa, quam iſte eſt dies conſecutus, fauſta huic urbi; miſerum me, metuo ne funeſta nobis. qui tum animus* L. Flacci? *(nihil dicam enim de me) qui amor in patriam? quæ uirtus? quæ grauitas extitit? ſed quid ea commemoro, quæ tum, cum agebantur, uno conſenſu omnium, una uoce populi* R. *uno orbis terræ teſtimonio in cœlum laudibus efferebantur? nunc uereor, ne non modo non proſint, uerum etiam aliquid obſint. etenim multo acriorem improborum interdum memoriā eſſe ſentio, quàm bonorum. ego te, ſi quid grauius acciderit, ego te, inquam,* Flacce *perdidero. mea dextra illa, mea fides, mea promiſſa, cum te, ſi remp. conſeruaremus, omnium bonorum præſidio, quoad uiueres, non modo munitum, ſed etiam ornatum fore pollicebar. putaui, ſperaui, etiam ſi honos noſter uobis uilior fuiſſet, ſalutem certe caram futuram. at* L. Flaccum *quidem iudices, ſi, quod dij immortales omen auertant, gra=*

uis iniuria afflixerit, nunquam tamen proſpexiſſe ueſtræ ſaluti, conſuluiſſe uobis, liberis, coniugibus, fortunis ueſtris pœnitebit: ſemper ita ſentiet, talem ſe animum & generis dignitati, & pietati ſuæ, & patriæ debuiſſe: uos ne pœniteat tali ciui non perperciſſe, per deos immortales iudices prouidete. quotus enim quiſque eſt, qui hanc in rep. ſectam ſequatur? qui uobis, qui ueſtri ſimilibus placere cupiat? qui optimi atque ampliſſimi cuiuſque hominis, atque ordinis auctoritatem magni putet? illam uiam ſibi uident expeditiorem ad honores, & ad omnia, quæ concupiuerunt. ſed cætera ſint eorum: ſibi habeant potentiam, ſibi honores, ſibi cæterorum commodorum ſummas facultates: liceat ijs, qui hæc ſalua eſſe uoluerunt, ipſis eſſe ſaluis. nolite iudices exiſtimare eos, quibus integrum eſt, qui nondum ad honores acceſſerunt, non expectare huius exitum iudicij. ſi L. Flacco tantus amor in bonos omnes, tantum in rep. ſtudium calamitati fuerit, quem poſthac tam amentem fore putatis, qui non illam uiam uitæ, quam ante præcipitem & lubricam eſſe ducebat, huic planæ & ſtabili præponendam eſſe arbitretur? quòd ſi talium ciuium uos iudices tædet, oſtendite: mutabunt ſententiam, qui potuerint: conſtituent, quid agant, quibus integrum eſt: nos, qui iam progreſſi ſumus, hunc exitum noſtræ temeritatis feremus. ſin hoc animo quamplurimos eſſe uultis, declarabitis hoc iudicio, quid ſentiatis. huic, huic miſero puero, ueſtro ac liberorum ueſtrorum ſupplici iudices, hoc iudicio uiuendi præcepta dabitis. cui ſi patrem conſeruatis, qualis ipſe debeat eſſe ciuis, præſcribetis: ſin eripitis, oſtende-

tis bonæ rationi, & conſtanti, & graui nullum à uobis fructum eſſe propoſitum: qui uos, quoniam eſt id ætatis, ut ſenſum iam percipere poſſit ex mœrore patrio, auxilium nondum patri ferre poſſit, orat, ne ſuum luctum patris lacrymis, patris mœrorem ſuo fletu augeatis: qui etiam me intuetur, me uultu appellat, meam quodammodo flens fidem implorat, ac repetit eam, quam ego patri ſuo quondam pro ſalute patriæ ſpoponderim dignitatem. miſeremini familiæ iudices, miſeremini fortiſſimi patris, miſeremini filij: nomen clariſſimum, & fortiſſimum, uel generis, uel uetuſtatis, uel hominis cauſa, reip. reſeruate.

PRO P. SYLLA. ORATIO XXV.

M *Axime uellem iudices, ut P. Sylla et antea dignitatis ſuæ ſplendorem obtinere, & poſt calamitatem acceptam modeſtiæ fructum aliquem potuiſſet percipere. ſed quoniam ita tulit caſus infeſtus, ut ampliſſimo in honore cum communi ambitionis inuidia, tum ſingulari Antronij odio euerteretur; & in his priſtinæ fortunæ reliquijs miſeris, et afflictis, tamen haberet quoſdam, quorum animos ne ſupplicio quidem ſuo ſatiare poſſet: quanquam ex huius incõmodis magnam animo moleſtiam capio, tamen, in cæteris malis, facile patior oblatum mihi tempus, in quo boni uiri lenitatem meam, miſericordiamq́; notam omnibus quondam, nunc quaſi intermiſſam agnoſcerent; improbi, ac perditi ciues edomiti, atque uicti, præcipitante rep. uehementem me fuiſſe, atque fortem, conſeruata mitem, ac miſericordem faterentur. et quoniam L. Torquatus meus familiaris ac neceſſarius iudices exiſtimauit, ſi noſtram in accuſatione ſua neceſſitatem familiaritatemq́; uiolaſſet, aliquid ſe de auctoritate meæ defenſionis poſſe detrahere, cum huius periculi propulſatione coniungam defenſionem officij mei. quo quidem genere non uterer orationis iudices hoc tempore, ſi mea ſolum intereſſet: multis enim mihi locis & data facultas eſt, & ſæpe dabitur de mea laude dicendi. ſed ut ille iudices, quantum de mea auctoritate diripuiſſet, tantum ſe de huius præſidijs diminuturum*

ſperauit: ſic hoc ego ſentio, ſi mei facti rationem uobis, conſtantiamq; huius officij ac defenſionis probauero, cauſam quoque me P. S*yllæ probaturum. ac primum abs te illud* L. T*orquate quæro, cur me à cæteris clariſſimis uiris, ac principibus ciuitatis in hoc officio, atque in hoc defenſionis iure ſecernas? quid enim eſt, quamobrem abs te* Q. Hortensij *factum, clariſſimi uiri, atque ornatiſſimi ciuis, non reprehendatur, reprehendatur meum? nam ſi initum eſt conſilium à* P. S*ylla inflammandæ ciuitatis, huius extinguendi imperij, delendæ urbis, mihi maiorem hæc res dolorem, quàm* Q. Hortenſio, *mihi maius odium afferre debet? meũ denique grauius eſſe iudicium, qui adiuuandus in his cauſis, qui oppugnandus, qui defendendus, qui deſerendus eſſe uideatur? ita, inquit: tu enim inueſtigaſti, tu pateſeciſti coniurationem: quod cum dicit, non attendit, eum, qui pateſecerit, hoc curaſſe, ut id omnes uiderent, quod antea fuiſſet occultum. quare iſta coniuratio ſi pateſacta per me eſt, tam patet* Hortenſio, *quàm mihi. quem cum uideas honore hoc, auctoritate, uirtute, conſilio præditum non dubitaſſe, quin innocentem* P. S*yllam defenderet: quæro, cur, qui aditus ad cauſam* Hortenſio *patuerit, mihi intercluſus eſſe debuerit? quæro illud etiam, ſi me, qui defendo, reprehendendum putas eſſe, quid tandem exiſtimes de his ſummis uiris & clariſſimis ciuibus, quorum ſtudio & dignitate celebrari hoc iudicium et ornari, cauſam defendi huius innocentis uides. non enim una eſt ratio defenſionis ea, quæ poſita eſt in oratione: omnes, qui adſunt, qui laborant, qui ſaluum uolunt, pro ſua par-*

te, atque auctoritate defendunt. an uero in quibus ſubſellijs hæc ornamenta ac lumina reip. uiderem, in his me apparere nollem, quorum ego opera illum in locum, atque in hanc celſiſſimam ſedem dignitatis atque honoris, multis meis ac magnis laboribus et periculis, aſcendiſſem? atque ut intelligas Torquate, quem accuſes; ſi te id offendit, quòd ego, qui hoc genere quæſtionis defenderim neminem, non deſim P. Syllæ; recordare de cæteris, quos adeſſe huic uides: intelliges, & de hoc, & de cæteris iudicium meũ et horum par atque unum fuiſſe. quis noſtrum adfuit Vargunteio? nemo: ne hic quidem Q. Hortenſius, præſertim qui illum ſolus antea de ambitu defendiſſet: non enim iam ſe ullo officio cum illo coniunctum arbitrabatur, cum ille, tanto ſcelere commiſſo, omnium officiorum ſocietatem dire miſſet. quis noſtrum Ser. Syllam, quis P. Lentulum, quis M. Leccam, quis C. Cornelium defendendum putauit? quis his horum adfuit? nemo. quid ita? quia cæteris in cauſis etiam nocentes, uiri boni, ſi neceſſarij ſunt, non defendendos eſſe non putant; in hoc crimine non ſolum leuitatis eſt culpa, uerum etiam quædam contagio ſceleris, ſi defendas eum, quem obſtrictum eſſe patriæ ſuſpicere. quid Antronio? non ne ſodales, non collegæ ſui, non ueteres amici, quorum ille copia quondam abundarat, non hi omnes, qui ſunt in rep. principes, defuerunt? immo etiam teſtimonio plerique læſerunt? ſtatuerant tantum illud eſſe maleficium, quod non modo non occultari per ſe, ſed etiam aperiri, illuſtrariq; deberet. quamobrem quid eſt quod mirere, ſi cum iiſdem me in hac cauſa uides adeſſe, cum qui-

bus in cæteris intelligis abfuiſſe? niſi uero me unum uis ferum præter cæteros, me aſperum, me inhumanum exiſtimari, me ſingulari immanitate, & crudelitate præditum. hanc mihi tu ſi propter res meas geſtas imponis in omni uita mea perſonam Torquate, uehementer erras. me natura miſericordem, patria ſeuerum, crudelem nec patria, nec natura eſſe uoluit. denique iſtam ipſam perſonam uehementem & acrem, quam mihi tum tempus, & reſp. impoſuit, iam uoluntas, & natura ipſa detraxit. illa enim ad breue tempus ſeueritatem poſtulauit, hæc in omni uita miſericordiam lenitatemq́; deſiderat. quare nihil eſt, quòd ex tanto comitatu uirorum ampliſſimorum me unum abſtrahas. ſimplex officium, atque una eſt omnium bonorum cauſa. nihil erit, quod admirere poſthac, ſi in ea parte, in qua hos animaduerteris, me uidebis: nulla eſt enim in rep. cauſa mea propria: tempus agendi fuit magis mihi proprium, quàm cæteris; doloris uero, & timoris, & periculi fuit illa cauſa communis. neque enim princeps tunc ad ſalutem eſſe potuiſſem, ſi eſſe alij comites noluiſſent. quare neceſſe eſt, quod mihi conſuli præcipuum fuit præter alios, id iam priuato cum cæteris eſſe commune. neque ego hoc partiendæ inuidiæ, ſed communicandæ laudis cauſa loquor. oneris mei partem nemini impertio, gloriæ bonis omnibus. in Antronium teſtimonium dixiſti, inquit: Syllam defendis. hoc totum eiuſmodi eſt iudices, ut, ſi ego ſim inconſtans ac leuis, nec teſtimonio fidem tribui conuenerit, nec defenſioni auctoritatem: ſin eſt in me ratio reip. religio priuati officij, ſtudium retinendæ uolunta-

tis bonorum, nihil minus accuſator debet dicere, quàm à me defendi Syllam, teſtimonio læſum eſſe Antronium. uideor enim non ſolum ſtudium ad defendendas cauſas, uerum opinionis aliquid & auctoritatis afferre: qua & moderate ego utar iudices, & omnino non uterer, ſi ille me non coegiſſet. Duæ coniurationes abs te Torquate conſtituuntur: una, quæ Lepido, & Tullo conſulibus, patre tuo conſule deſignato facta eſſe dicitur: altera, quæ me conſule. harum in utraque Syllam dicis fuiſſe. patris tui, fortiſſimi uiri, atque optimi conſulis, ſcis me conſilijs non interfuiſſe: ſcis me, cum mihi ſummus tecum uſus eſſet, tamen illorum expertem temporum, & ſermonum fuiſſe: credo, quòd nondum penitus in rep. uerſabar, quòd nondum ad propoſitum mihi finem honoris perueneram, quòd mea me ambitio, & forenſis labor ab omni illa cogitatione abſtrahebat. quis ergo intererat ueſtris conſilijs? omnes hi, quos uides huic adeſſe, et in primis Q. Hortenſius: qui cum propter honorem, ac dignitatem, atque animum eximium in remp. tum propter ſummam familiaritatem, ſummumq; amorem in patrem tuum, tum communibus, tum præcipuis patris tui periculis commouebatur. ergo iſtius coniurationis crimen defenſum ab eo eſt, qui interfuit, qui cognouit, qui particeps & conſilij ueſtri fuit, & timoris. cuius in hoc crimine propulſando cum eſſet copioſiſſima atque ornatiſſima oratio, tamen non minus inerat auctoritatis in ea, quàm facultatis. illius igitur coniurationis, quæ facta contra uos, delata ad uos, à uobis prolata eſſe dicitur, ego teſtis eſſe non potui: non modo enim nihil comperi,

ſed uix ad aures meas iſtius ſuſpicionis fama peruenit. qui uobiſcum in conſilio fuerunt, qui uobiſcum illa cognorunt, quibus ipſis periculum tum conflari putabatur, qui Antronio non adfuerunt, qui in illum teſtimonia grauia dixerunt, hunc defendunt, huic adſunt, in huius periculo declarant, ſe non crimine coniurationis, ne adeſſent cæteris, ſed hominum maleficio deterritos eſſe. mei conſulatus autem tempus, & crimen maxime coniurationis à me defendetur. atque inter nos partitio non eſt fortuito iudices, nec temere facta: ſed cum uideremus eorum criminum nos patronos adhiberi, quorum teſtes eſſe poſſemus, uterque noſtrum id ſibi ſuſcipiendum putauit, de quo aliquid ſcire ipſe atque exiſtimare potuiſſet. & quoniam de criminibus ſuperioris coniurationis Hortenſium diligenter audiſtis, de hac coniuratione, quæ me conſule facta eſt, hoc primum attendite. Multa, cum eſſem conſul, de ſummis reip. periculis audiui, multa quæſiui, multa cognoui: nullus unquam de Sylla nuncius ad me, nullum indicium, nullæ literæ peruenerunt, nulla ſuſpicio. multum hæc uox fortaſſe deberet ualere eius hominis, qui conſul inſidias reip. conſilio inueſtigaſſet, ueritate aperuiſſet, magnitudine animi uindicaſſet, cum ipſe nihil audiſſe de P. Sylla, nihil ſuſpicatum eſſe diceret: ſed ego nondum utor hac uoce ad hunc defendendum; ad purgandum me potius utor, ut mirari Torquatus deſinat, me, qui Antronio abfuerim, Syllam defendere. quæ enim Antronij fuit cauſa? quæ Syllæ eſt? ille ambitus iudicium tollere, ac diſturbare primum conflato uoluit gladiatorum ac fugitiuorum tumultu, deinde, id, quod uidi=

mus omnes, lapidatione, atque concurſu: Sylla, ſi ſibi ſuus pudor ac dignitas non prodeſſet, nullum auxilium requiſiuit. ille damnatus ita ſe gerebat non ſolum conſilijs & ſermonibus, uerum etiam aſpectu atque uultu, ut inimicus eſſe ampliſſimis ordinibus, infeſtus bonis omnibus, hoſtis patriæ uideretur: hic ſe ita fractum illa calamitate atque afflictum putauit, ut nihil ſibi ex priſtina dignitate ſupereſſe arbitraretur, niſi quod modeſtia retinuiſſet. hac uero in coniuratione quid tam coniunctum, quàm ille cum Catilina, cum Lentulo? quæ tanta ſocietas ullis inter ſe rerum optimarum, quanta ei cum illis ſceleris, libidinis, audaciæ? quod flagitium Lentulus non cum Antronio concepit? quod ſine eodem illo Catilina facinus admiſit? cum interim Sylla cum eiſdem ipſis non modo noctem ſolitudinemq; non quæreret, ſed ne mediocri quidem ſermone & congreſſu coniungeretur. illum Allobroges, maximarum rerum ueriſſimi indices, illum multorum literæ, ac nuncij coarguerunt: Syllam interea nemo inſimulauit, nemo nominauit. poſtremo, eiecto, ſiue emiſſo iam ex urbe Catilina, ille arma miſit, cornua, tubas, falces, ſigna, legiones; ille relictus intus, expectatus foris, Lentuli pœna compreſſus, conuertit ſe aliquando ad timorem, nunquam ad ſanitatem: hic contra ita quieuit, ut eo tempore omni Neapoli fuerit, ubi neque homines fuiſſe putantur huius affines ſuſpicionis, & locus eſt ipſe non tam ad inflammandos calamitoſorum animos, quam ad conſolandos accommodatus. propter hanc igitur tantam diſſimilitudinem hominum atque cauſarum, diſſimilem me in utroque præbui, ue-

niebat enim ad me, et ſæpe ueniebat Antronius multis cum lacrymis ſupplex, ut ſe defenderem: & ſe meum condiſcipulum in pueritia, familiarem in adoleſcentia, collegam in quæſtura commemorabat fuiſſe: multa mea in ſe, non nulla etiam ſua in me proferebat officia. quibus ego rebus iudices ita flectebar animo, atque frangebar, ut etiam ex memoria, quas ipſe mihi fecerat inſidias, deponerem; ut iam immiſſum eſſe ab eo C. Cornelium, qui me in ſedibus meis, in conſpectu uxoris meæ ac liberorum meorum trucidaret, obliuiſcerer. quæ ſi de uno me cogitaſſet, qua mollitia ſum animi ac lenitate, nunquam meherculе illius lacrymis ac precibus reſtitiſſem. ſed cum mihi patriæ, cum ueſtrorum periculorum, cum huius urbis, cum illorum delubrorum atque templorum, cum puerorum infantium, cum matronarum ac uirginum ueniebat in mentem, et cum illæ infeſtæ ac funeſtæ faces, uniuerſumq; totius urbis incendium, cum tela, cum cædes, cum ciuium cruor, cum cinis patriæ uerſari ante oculos, atque animum memoria refricare cœperat; tum denique ei reſiſtebam, neque ſolum illi hoſti ac parricidæ, ſed his etiam propinquis illius Marcellis patri & filio, quorum alter apud me parentis grauitatem, alter filij ſuauitatem obtinebat: neque me arbitrabar ſine ſummo ſcelere poſſe, quod maleficium in alijs uindicaſſem, idem in illorum ſocio, cum ſcirem, defendere. atque idem neque P. Syllam ſupplicem ferre, neque eoſdem Marcellos, neque huius M. Meſſallæ hominis neceſſarij preces ſuſtinere potui: neque enim eſt cauſa aduerſata naturæ; nec homo, nec res miſericordiæ meæ repugnauit: nuſquam

nomen, nuſquam ueſtigium fuerat, nullum crimen, nullum indicium. ſuſcepi cauſam Torquate, *ſuſcepi, & feci libenter, ut me, quem boni conſtantem ſemper, ut ſpero, exiſtimaſſent, eundem ne improbi quidem crudelem dicerent.* Hic *ait ſe ille iudices regnum meum ferre non poſſe. quod tandem* Torquate *regnum? conſulatus, credo mei, in quo ego imperaui nihil, ſed contra patribus conſcriptis, & bonis omnibus parui. quo in magiſtratu non inſtitutum eſt à me iudices regnum, ſed non permiſſum. quem tum in tanto imperio, tanta poteſtate non dicis fuiſſe regem, nunc priuatum regnare dicis? quo tandem nomine? quòd, in quos teſtimonia dixiſti, inquit, damnati ſunt; quem defendis, ſperat ſe abſolutum iri. hic tibi ego de teſtimonijs meis hoc reſpondeo: ſi falſum dixerim, te in eos dixiſſe; ſin uerum, non eſſe hoc regnare, cum uerum iuratos dicas probare. de huius ſpe tantum dico, nullas à me opes* P. Syllam, *nullam potentiam, nihil denique præter fidem defenſionis expectare. niſi tu, inquit, cauſam recepiſſes, nunquam mihi reſtitiſſet, ſed indicta cauſa profugiſſet. ſi iam hoc tibi concedam,* Q. Hortenſium, *tanta grauitate hominem, ſi hos tales uiros non ſuo ſtare iudicio, ſed meo; ſi hoc tibi dem, quod credi non poteſt, niſi ego huic adeſſem, hos adfuturos non fuiſſe: uter tandem rex eſt, is ne, cui innocentes homines non reſiſtunt; an is, qui calamitoſos non deſerit? at hic etiam, id quod tibi neceſſe minime fuit, facetus eſſe uoluiſti, cum* Tarquinium, & Numam, & *me tertium peregrinum regem eſſe dixiſti. mitto iam de rege quærere: illud quæro, peregrinum cur me eſſe dixeris: nam ſi ita*

ſum, non tam eſt admirandum regem eſſe me, quia, ut tu uis, etiam peregrini reges Romæ *fuerunt, quam conſulem* Romæ *fuiſſe peregrinum. hoc dico, inquit, te eſſe ex municipio. fateor, & addo etiam, ex eo municipio, unde iterum iam ſalus huic urbi imperioq; miſſa eſt. ſed ſcire ex te peruelim, quamobrem, qui ex municipijs ueniant, peregrini tibi eſſe uideantur: nemo enim iſtuc* M. *illi* Catoni *ſeni, cum plurimos haberet inimicos, nemo* T. Coruncano, *nemo* Curioni, *nemo huic ipſi noſtro* C. Mario, *cum ei multi inuiderent, obiecit unquam. equidem uehementer lætor, eum eſſe me, in quem tu, cum cuperes, nullam contumeliam iacere potueris, quæ non ad maximam partem ciuium conueniret. ſed tamen te à me pro magnis cauſis noſtræ neceſſitudinis monendum eſſe etiam atque etiam puto. non poſſunt omnes eſſe patricij; ſi uerum quæris, ne curant quidem: nec ſe æquales tui propter iſtam cauſam abs te anteiri putant. at ſi tibi nos peregrini uidemur, quorum iam & nomen, & honos inueterauit & huic urbi, & hominum famæ, ac ſermonibus: quàm tibi illos competitores tuos peregrinos uideri neceſſe erit, qui iam ex tota* Italia *delecti tecum de honore, & de omni dignitate contendunt? quorum caue tu quenquam peregrinum appelles, ne peregrinorum ſuffragijs obruare. qui ſi attulerint neruos & induſtriam; mihi crede, excutient tibi iſtam uerborum iactationem, & te ex ſomno ſæpe excitabunt, nec patientur ſe abs te, niſi uirtute uincentur, honore ſuperari. ac ſi iudices cæteris patricijs me & uos peregrinos uideri oporteret, à* Torquato *tamen hoc uitium ſileretur: eſt enim ipſe à ma=*

terno genere municipalis, honeſtiſſimi ac nobiliſſimi generis, ſed tamen Aſculani. aut igitur doceat Picentes *ſolos non eſſe peregrinos, aut gaudeat ſuo generi me meum non anteponere. quare neque me peregrinum poſthac dixeris, ne grauius refutere; neque regem, ne deridearę. niſi forte regium tibi uidetur, ita uiuere, ut non modo homini nemini, ſed ne cupiditati quidem ulli ſeruias; contemnere omnes libidines; non auri, non argenti, non cæterarum rerum indigere; in ſenatu ſentire libere; populi utilitati magis conſulere, quàm uoluntati; nemini cedere; multis obſiſtere. ſi hoc putas eſſe regium, me regem confiteor eſſe. ſin te potentia mea, ſi dominatio, ſi denique aliquod dictum arrogans aut ſuperbum mouet: quin tu id potius profers, quàm uerbi inuidiam, contumeliamq́; maledicti? ego, tantis à me beneficijs in rep. poſitis, ſi nullum aliud mihi præmium à ſenatu populoq́;* R. *niſi honeſtum otium poſtularem, quis non concederet? ſibi haberent honores, ſibi imperia, ſibi prouincias, ſibi triumphos, ſibi alia præclaræ laudis inſignia: mihi liceret eius urbis, quam conſeruaſſem, conſpectu, tranquillo animo, & quieto frui. quid, ſi hoc non poſtulo; ſi ille labor meus priſtinus, ſi ſolicitudo, ſi operæ, ſi uigiliæ deſeruiunt amicis, præſto ſunt omnibus; ſi neque amici in foro requirunt ſtudium meum, neque reſp. in curia; ſi me non modo rerum geſtarum uacatio, ſed neque honoris, neque ætatis excuſatio uendicat à labore; ſi uoluntas mea, ſi induſtria, ſi domus, ſi animus, ſi aures patent omnibus; ſi mihi ne ad ea quidem, quæ pro ſalute omnium geſſi, recordanda & cogitanda quidquam relinquitur tem-*

poris: tamen hoc regnum appellabitur? cuius uicarius qui uelit eſſe, inueniri nemo poteſt; longe abeſt regni ſuſpicio. ſi quæris, qui ſint Romæ *regnum occupare conati; ut ne replices annalium memoriam, ex domeſticis imaginibus inuenies. res enim geſtæ, credo, meæ me nimis extulerunt, ac mihi neſcio quos ſpiritus attulerunt. quibus de rebus tam claris, tam immortalibus iudices hoc poſſum dicere, me, qui è ſummis eripuerim periculis urbem hanc, & uitam omnium ciuium, ſatis adeptum fore, ſi ex hoc tanto in omnes mortales beneficio nullum in me periculum redundabit. etenim in qua ciuitate res tantas geſſerim, memini; & in quà urbe, intelligo. plenum forum eſt eorum hominum, quos ego à ueſtris ceruicibus depuli iudices, à meis non remoui. niſi uero paucos fuiſſe arbitramini, qui conari aut ſperare poſſent ſe tantum imperium poſſe delere. horum ego faces eripere de manibus, & gladios extorquere potui, ſicut feci: uoluntates uero conſceleratas ac nefarias nec ſanare potui, nec tollere. quare nõ ſum neſcius, quanto periculo uiuam in tanta multitudine improborum, cum mihi uni cum omnibus improbis æternum uideam bellum eſſe ſuſceptum. quòd ſi illis meis præſidijs forte inuides; & ſi ea tibi regia uidentur, quòd omnes boni omnium generum atque ordinum ſuam ſalutem cum mea coniungunt: conſolare te, quòd omnium mentes improborum mihi uni maxime ſunt infenſæ, & aduerſæ. qui me non ſolum iccirco oderunt, quòd eorum conatus impios, & furorem conſceleratum repreſſi; ſed eo etiam magis, quòd nihil iam ſe ſimile me uiuo conari poſſe arbitrantur. at uero quid*

ego

ego miror, ſi quid ab improbis de me improbe dicitur; cum L. T*orquatus, primum ipſe his fundamentis adoleſcentiæ iactis, ea ſpe propoſita ampliſſimæ dignitatis, deinde* L. T*orquati fortiſſimi conſulis, conſtantiſſimi ſenatoris, ſemper optimi ciuis filius, interdum efferatur immoderatione uerborum? qui cum ſuppreſſa uoce de ſcelere* P. L*entuli, de audacia coniuratorum omnium dixiſſet, tantum modo ut uos, qui ea probatis, exaudire poſſetis; de ſupplicio* P. L*entuli, de carcere magna et queribunda uoce dicebat. in quo primum illud erat abſurdum, quòd cum ea, quæ leuiter dixerat, uobis probare uolebat, eos autem, qui circum iudicium ſtabant, audire nolebat; non intelligebat, ea, quæ clare diceret, ita illos audituros, quibus ſe uenditabat, ut uos quoque audiretis, qui id non probabatis. deinde alterum iam oratoris uitium, non uidere quid quæque cauſa poſtulet: nihil eſt enim tam alienum ab eo, qui alterum coniurationis accuſet, quam uideri coniuratorum pœnam mortemq́; lugere. quod cum is tribunus pl. facit, qui unus uidetur ex illis ad lugendos coniuratos relictus: nec mirum eſt. difficile eſt enim tacere, cum doleas: te, ſi quid eiuſmodi facis, non modo talem adoleſcentem, ſed in ea cauſa, in qua te uindicem coniurationis uelis eſſe, uehementer miror. ſed reprehendo tamen illud maxime, quòd iſto ingenio, & prudentia præditus cauſam reip. non tenes, qui arbitrere plebi* R. *res eas non probari, quas me conſule omnes boni pro ſalute communi geſſerunt. ecquem tu horum, qui adſunt, quibus te contra ipſorum uoluntatem uenditabas, aut tam ſceleratum ſtatuis fuiſſe, ut hæc omnia perire uo-*

luerit; aut tam miſerum, ut & ſe perire cuperet, & nihil haberet, quod ſaluum eſſe uellet? an uero clariſſimum uirum generis ueſtri ac nominis nemo reprehendit, qui filium ſuum uita priuauit, ut in cæteris firmaret imperium: tu remp. reprehendis, quæ domeſticos hoſtes, ne ab ijs ipſa necaretur, necauit? itaque attende iam Torquate, quàm ego non defugiam auctoritatem conſulatus mei. maxima uoce, ut omnes exaudire poſſint, dico, ſemperq; dicam. adeſtote omnes animis, qui adeſtis corporibus, quorum ego frequentia magnopere lætor: erigite mentes aureſq; ueſtras, & me de inuidioſis rebus, ut ille putat, dicentem attendite. ego conſul, cum exercitus perditorum ciuium clandeſtino ſcelere conflatus crudeliſſimum, & luctuoſiſſimum exitium patriæ comparaſſet; cum ad occaſum interitumq; reip. Catilina in caſtris, in his autem templis atque tectis dux Lentulus eſſet conſtitutus: meis conſilijs, meis laboribus, mei capitis periculis, ſine tumultu, ſine delectu, ſine armis, ſine exercitu, quinque hominibus comprehenſis, atque confoſſis, incenſione urbem, internicione ciues, uaſtitate Italiam, interitu remp. liberaui. ego uitam omnium ciuium, ſtatum orbis terræ, urbem hanc denique, ſedem omnium noſtrum, arcem regum ac nationum exterarum, lumen gentium, domicilium imperij, quinque hominum amentium ac perditorum pœna redemi. an me exiſtimaſti hæc iniuratum in iudicio non eſſe dicturum, quæ iuratus in maxima concione dixiſſem? atque etiam illud addam, ne qui forte incipiat improbus ſubito te amare Torquate, & aliquid ſperare de te; atque, ut idem omnes exaudiant,

clariſſima uoce dicam. harum omnium rerum, quas ego in conſulatu pro ſalute communi ſuſcepi, & geſſi, L. ille Torquatus, cum eſſet meus contubernalis in conſulatu, cum ſignifer eſſet iuuentutis, atque in prætura fuiſſet, auctor, adiutor, particeps extitit. cum princeps, cum auctor, cum ſignifer eſſet iuuentutis; parens eius, homo amantiſſimus patriæ, maximi animi, ſummi conſilij, ſingularis conſtantiæ, cum eſſet æger, tamen omnibus rebus illis interfuit; nunquam eſt à me digreſſus, ſtudio, conſilio, auctoritate unus adiuuit plurimum, cum infirmitatem corporis animi uirtute ſuperaret. uides'ne, ut eripiam te ex improborum ſubita gratia, & reconciliem bonis omnibus? qui te & diligunt, & retinent, retinebuntq́; ſemper, nec, ſi à me forte deſciueris, iccirco te à ſe, & à rep. & à tua dignitate deficere patientur. Sed iam redeo ad cauſam: atque hoc uos iudices teſtor: mihi de memet ipſo tam multa dicendi neceſſitas quædam impoſita eſt ab illo. nam ſi Torquatus Syllam ſolum accuſaſſet, ego quoque hoc tempore nihil aliud agerem, niſi eum, qui accuſatus eſſet, defenderem: ſed cum ille tota illa oratione in me eſſet inuectus, et cum initio, ut dixi, defenſionem meam auctoritate ſpoliare uoluiſſet, etiam ſi dolor meus reſpondere non cogeret, tamen ipſa cauſa hanc à me orationem flagitaſſet. Allobrogibus nominatum Syllam eſſe dicis. quis negat Syllæ indicium? at uide, quemadmodum nominatus ſit. L. Caſſium dixerunt commemoraſſe, cum cæteris Antronium ſecum facere. quæro, num Syllam dixerit Caſſius: nunquam. ſeſe aiunt quæſiſſe de Caſſio, quid Sylla ſentiret. uidete di-

ligentiam Gallorum, qui uitam hominum naturamq́; non noſſent, ac tantum audiſſent, eos, pari calamitate qui fuerant, eſſe in eadem uoluntate. quid tum? Caſſius ſi reſpondiſſet idem ſentire, et ſecum facere Syllam, tamen mihi nõ uideretur in hunc id criminoſum eſſe debere. quid ita? quia qui barbaros homines ad bellum impelleret, non debebat minuere illorum ſuſpicionem, & purgare eos, de quibus illi aliquid ſuſpicarentur. non reſpondit tamen una facere Syllam: etenim eſſet abſurdum, cum cæteros ſua ſponte nominaſſet, mentionem Syllæ facere nullam, niſi admonitum, & interrogatum. niſi forte uerisimile eſt, P. Syllæ nomen in memoria Caſſio non fuiſſe. ſi nobilitas hominis, ſi afflicta fortuna, ſi reliquiæ priſtinæ dignitatis non tam illuſtres fuiſſent, tamen Antronij commemoratio memoriam Syllæ retuliſſet: etiam, ut arbitror, cum auctoritates principum coniurationis ad incitandos animos Allobrogum colligeret Caſſius, & cum ſciret exteras nationes maxime nobilitate moueri, nõ prius Antronium, quam Syllam, nominaſſet. iam uero illud probari minime poteſt, Gallos Antronio nominato putaſſe propter calamitatis ſimilitudinem ſibi aliquid de Sylla eſſe quærendum; Caſſio, ſi hic eſſet in eodem ſcelere, ne cum appellaſſet quidem Antronium, huius in mentem uenire potuiſſe. ſed tamen quid reſpondit de Sylla Caſſius? ſe neſcire certum. non purgat, inquit. dixi antea: ne ſi argueret quidem tum denique, cum eſſet interrogatus, id mihi criminoſum uideretur. ſed ego in iudicijs, et quæſtionibus non hoc quærendum arbitror, num purgetur aliquis, ſed num arguatur: etenim cum negat ſe ſcire

Caſſius, utrum ſubleuat Syllam, an ſatis probat ſe neſcire? ſubleuat apud Gallos: quid ita? ne indicent? quid? ſi periculum eſſe putaſſet, ne ulli unquam indicarent, de ſeipſo confeſſus eſſet? neſciuit. credo iudices celatum eſſe Caſſium de Sylla uno: nam de cæteris certe ſciebat, & ea domi eius pleraque conflata eſſe conſtabat. qui negare noluit eſſe in eo numero Syllam, quo plus ſpei Gallis daret, dicere autem falſum non auſus eſt, neſcire dixit. atqui hoc perſpicuum eſt, cum is, qui de omnibus ſcierit, de Sylla ſe ſcire negarit, eandem uim eſſe negationis huius, quam ſi extra coniurationem hunc eſſe ſe ſcire dixiſſet. nam cuius ſcientiam de omnibus conſtat fuiſſe, eius ignoratio de aliquo purgatio debet uideri. ſed iam non quæro, purget ne Caſſius Syllam: illud mihi tantum ſatis eſt, contra Syllam nihil eſſe in indicio. Excluſus hac criminatione Torquatus, rurſus in me irruit, me accuſat: ait me aliter, ac dictum eſt, in tabulas publicas retuliſſe. ò dij immortales (uobis enim tribuam, quæ ueſtra ſunt: nec uero poſſum meo tantum ingenio dare, ut tot res, tantas, tam uarias, tam repentinas in illa turbulentiſſima tempeſtate reip. mea ſponte diſpexerim) uos profecto animum meum tum conſeruandæ patriæ cupiditate incendiſtis: uos me ab omnibus cæteris cogitationibus ad unam ſalutem reip. contuliſtis: uos denique, in tantis tenebris erroris & inſcientiæ, clariſſimum lumen prætuliſtis menti meæ. uidi ego hoc iudices; niſi, recenti memoria ſenatus, auctoritatem huius indicij monimentis publicis teſtatus eſſem, fore ut aliquando non Torquatus, neque Torquati quiſpiam ſimilis, (nam id me multum feſel-

lit) ſed ut aliquis patrimonio naufragus, inimicus otij, bonorum hoſtis, aliter indicata hæc eſſe diceret, quo facilius uento aliquo in optimum quenque excitato, poſſet in malis reip. portum ſuorum malorum aliquem inuenire. itaque introductis in ſenatum indicibus, conſtitui ſenatores, qui omnia indicum dicta, interrogata, reſponſa perſcriberent: at quos uiros? non ſolum ſumma uirtute, & fide, cuius generis in ſenatu facultas maxima, ſed etiam quos ſciebam memoria, ſcientia, conſuetudine & celeritate ſcribendi facillime, quæ dicerentur, perſequi poſſe; C. Coſconium, qui tunc erat prætor, M. Meſſalam, qui tum præturam petebat; P. Nigidium, App. Claudium. credo eſſe neminem, qui his omnibus aut uere referendis, aut etiam ſcribendis putet ingenium defuiſſe. quid deinde? quid feci? cum ſcirem ita indicium in tabulas publicas relatum, ut illæ tabulæ priuata tamen cuſtodia more maiorum continerentur: non occultaui, non continui domi, ſed deſcribi ab omnibus ſtatim librarijs, diuidi paſſim, & peruulgari, atque edi populo R. imperaui: diuiſi toti Italiæ, diuiſi in omnes prouincias: eius indicij, è quo ſalus oblata eſſet omnibus, expertem eſſe neminem uolui. itaque dico locum in orbe terrarum eſſe nullum, quo in loco populi R. nomen ſit, quin eodem perſcriptum hoc indicium peruenerit. in quo ego tam ſubito, & exiguo, et turbido tempore multa diuinitus, ita ut dixi, non mea ſponte prouidi: primum, ne qui poſſet tantum aut de reip. aut de alicuius periculo meminiſſe, quantum uellet: deinde, ne cui liceret unquam reprehendere illud indicium, aut temere creditum criminari: poſtremo, ne quid iam à me, ne quid

ex meis commentarijs quæreretur; ne aut obliuio mea, aut memoria uideretur nimia: ne denique aut negligentia turpis, aut diligentia crudelis putaretur. ſed tamen abs te Torquate quæro, cum indicatus tuus inimicus eſſet, & eſſet eius rei frequens ſenatus et recens memoria teſtis; tibi meo familiari, & contubernali prius etiam edituri fuerint indicium ſcribæ mei, ſi uoluiſſes, quàm in codicem retuliſſent: cum uideres aliter fieri, cur tacuiſti? paſſus es? non mecum, aut cum familiari meo queſtus es? aut, quoniam tam facile inueheris in amicos, iracundius aut uehementius expoſtulaſti? tu, cum tua uox nunquam ſit audita; cum, indicio lecto, deſcripto, diuulgato, quieueris, tacueris: repente tantam rem enunciare audeas, & in eum locum te deducas, ut ante, quàm me commutati indicij coargueris, te ſummæ negligentiæ tuo iudicio conuictum eſſe fateare? mihi cuiuſquam ſalus tanti fuiſſet, ut meam negligerem? per me ego ueritatem patefactam contaminarem aliquo mendacio? quenquam denique ego iuuarem, à quo & crudeles inſidias in remp. factas, & in me potiſſimum conſulem putarem? quòd ſi iam eſſem oblitus ſeueritatis, et conſtantiæ meæ, tam'ne amens eram, ut, cum literæ poſteritatis cauſa repertæ ſint, quæ ſubſidio obliuioni eſſe poſſent, ego recentem putarem memoriam cuncti ſenatus commentario meo poſſe ſuperari? fero ego te Torquate iandudum, fero, et non nunquam animum incitatum ad ulciſcendam orationem tuam reuoco ipſe, & reflecto: permitto aliquid iracundiæ tuæ, do adoleſcentiæ, cedo amicitiæ, tribuo parenti: ſed niſi aliquem modum uitæ conſtitueris, coges oblitum me noa

ſtræ amicitiæ habere rationem meæ dignitatis. nemo unquam me tenuiſſima ſuſpicione perſtrinxit, quem non præuerterim. ſed mihi hoc credas uelim: non ijs libentiſſime ſoleo reſpondere, quos mihi uideor facillime poſſe ſuperare. tu, quoniam minime ignoras conſuetudinem dicendi meam, noli hac noua lenitate abuti mea: noli aculeos orationis meæ, qui reconditi ſunt, excuſſos arbitrari: noli id putare omnino à me eſſe omiſſum, ſi quid eſt tibi remiſſum, atque conceſſum. cum illæ ualent apud me excuſationes iniuriæ tuæ, iratus animus tuus, ætas, amicitia noſtra: tum nondum ſtatuo te uirium ſatis habere, ut ego tecum luctari, & congredi debeam. quòd ſi eſſes uſu atque ætate robuſtior, eſſem idem, qui ſoleo, cum ſum laceſſitus: nunc tecum ſic agam, tuliſſe ut potius iniuriam, quàm retuliſſe gratiam uidear. neque uero, quid mihi iraſcare, intelligere poſſum. ſi, quòd eum defendo, quem tu accuſas; cur tibi quoque ipſe non ſuccenſeo, qui accuſes eum, quem ego defendo? inimicum, inquis, accuſo meum. & amicum ego defendo meum. non debes tamē quenquam in coniurationis quæſtione defendere. immo nemo magis eum, de quo nihil eſt ſuſpicatus, quàm is, qui de alijs multa cogitauit. cur dixiſti teſtimonium in alios? quia coactus. cur damnati ſunt? quia creditum eſt. regnum eſt, dicere in quem uelis, ac defendere quem uelis. immo ſeruitus eſt, nō dicere in quem uelis, ac defendere quem uelis. ac ſi conſiderare cœperis, utrum magis mihi hoc neceſſe fuerit facere, an tibi; intelliges, honeſtius te inimicitiarum modum ſtatuere potuiſſe, quàm me humanitatis. an uero, cum honos agebatur ampliſſimus familiæ

ueſtræ, hoc eſt conſulatus parentis tui, ſapientiſſimus uir familiariſſimis ſuis non ſuccenſuit pater tuus, cum Syllam & defenderent et laudarent? intelligebat hanc nobis à maioribus eſſe traditam diſciplinam, ut nullius amicitia ad propulſanda pericula impediremur. et erat huic iudicio longe diſſimilis illa contentio. tum, afflicto P. Sylla, conſulatus uobis pariebatur, ſicuti partus eſt: honoris erat certamen: ereptum repetere uos clamitabatis, ut uicti in campo, in foro uinceretis: tum qui contra uos pro huius ſalute pugnabant, amiciſſimi ueſtri, quibus non iraſcebamini, conſulatum uobis eripiebant, honori ueſtro repugnabant, & tamen id inuiolata ueſtra amicitia, integro officio, ueteri exemplo atque inſtituto optimi cuiuſque faciebant. ego uero quibus ornamentis aduerſor tuis? aut cui dignitati ueſtræ repugno? quid eſt, quod iam ab hoc expetas? honor ad patrem, inſignia honoris ad te delata ſunt. tu ornatus ærumnis uenis ad eum lacerandum, quem interemiſti: ego iacentem & ſpoliatum defendo, & protego. atque hic tu & reprehendis me, quia defendam, & iraſceris: ego autem non modo tibi non iraſcor, ſed ne reprehendo quidem factum tuum: te enim exiſtimo tibi ſtatuiſſe, quid faciendum putares, & ſatis idoneum officij iudicem poſuiſſe. At accuſat C. Cornelij filius, idemq́; ualere debet, ac ſi pater indicaret. ò patrem Cornelium ſapientem, qui, quod præmij ſolet eſſe in iudicio, reliquerit; quod turpitudinis in confeſſione, id per accuſationem filij ſuſceperit. ſed quid eſt tandem, quod indicat per iſtum puerũ Cornelius? ſi eſt cauſa mihi ignota, cum Hortenſio communicata, reſpondeat Horten-

ſius. ſin, ut ais, illum comitatum Antronij et Catilinæ, * cum in campo conſularibus comitijs, quæ à me habita ſunt, cædem facere uoluerunt: Antronium tum in campo uidimus: ecquid dixi uidiſſe nos? ego uidi: uos enim tum iudices nihil laborabatis, neque ſuſpicabami ni: ego tectus præſidio firmo amicorum, Catilinæ tum & Antronij copias & conatum repreſſi. num quis eſt igitur, qui tum dicat in campum aſpiraſſe Syllam? atqui ſi tum ſe cum Catilina ſocietate ſceleris coniunxe= rat, cur ab eo diſcedebat? cur cum Antronio non erat? cur in pari cauſa non paria ſigna reperiuntur crimi= nis? ſed quoniam Cornelius ipſe etiam nunc de indican do dubitat, ut dicitis; informat ad hoc adumbratũ in= dicium filium: quid tãdem de illa nocte dicit, cum inter falcarios, ad M. Leccam, nocte ea, quæ conſecuta eſt po= ſterum diem nonarum Nou. me conſule, Catilinæ de= nunciatione conuenit? quæ nox omnium temporum con iurationis acerrima fuit, atque acerbiſſima. tum Cati= linæ dies exeundi, tum cæteris manendi conditio, tum deſcriptio totam per urbem cædis atque incẽdiorum con ſtituta eſt: tunc tuus pater Corneli, id quod tandem ali quando confitetur, illam ſibi officioſam prouinciam depopoſcit, ut, cum prima luce conſulem ſalutatum ueniret, intromiſſus meo more, & iure amicitiæ, me in meo lectulo trucidaret. hoc tempore, cum arderet acerrime coniuratio, cum Catilina egrederetur ad exer citum, Lentulus in urbe relinqueretur, Caſſius incen dijs, Cethegus cædi præponeretur, Antronio, ut occu= paret Hetruriam, præſcriberetur, cum omnia ordina= rentur, inſtituerentur, pararentur, ubi fuit Sylla Cor

neli? num Romæ? immo longe abfuit. num in ijs legionibus, quò ſe Catilina referebat? multo etiam longius. num in agro Camerti, Piceno, Gallico, quas oras maxime quaſi morbus quidam illius furoris peruaſerat? nihil uero minus: fuit enim, ut iam ante dixi, Neapoli: fuit in ea parte Italiæ, quæ maxime ea ſuſpicione caruit. quid ergo indicat, aut quid affert aut ipſe Cornelius, aut uos, qui ab eo hæc mandata defertis? gladiatores emptos eſſe Fauſti ſimulatione ad cædem, ac tumultum. ita prorſus: interpoſiti ſunt gladiatores, quos teſtamento patris uidemus deberi. Arrepta eſt familia, quæ ſi eſſet prætermiſſa, poſſet alia familia Fauſti munus præbere. utinam quidem hæc ipſa non modo iniquorum inuidiæ, ſed & æquorum expectationi ſatisfacere poſſet. Properatum uehemẽter, cum longe tempus muneris abeſſet. quaſi uero tempus dandi muneris non ualde appropinquaret. Nec opinante Fauſto, cum is neque ſciret, neque uellet, familia eſt comparata. at literæ ſunt Fauſti, per quas ille precibus à P. Sylla petit, ut emat gladiatores, & ut hos ipſos emat: neque ſolum ad Syllam miſſæ, ſed ad L. Cæſarem, Q. Pompeium, C. Memmium, quorum de ſententia tota res geſta eſt. At præfuit familiæ Cornelius. iam ſi in comparanda familia ſuſpicio eſt nulla; quòd præfuit, nihil ad rem pertinet. ſed tamen munere ſeruili obtulit ſe ad ferramenta proſpicienda, præfuit uero nunquam: eáq; res per bellum Fauſti libertum omni tempore adminiſtrata eſt. At enim Cincius eſt ab hoc in ulteriorem Hiſpaniá miſſus, ut eam prouinciam perturbaret. primum, Cincius iudices L. Iulio C. Figulo

conſularibus profectus eſt aliquanto ante furorem Catilinæ, & ante ſuſpicionem huius coniurationis: deinde, eſt profectus non tum primum, ſed cum in iiſdem locis aliquanto ante eadem de cauſa aliquot annos fuiſſet: ac profectus eſt non modo ob cauſam, ſed etiam neceſſariam cauſam, magna ratione cum Mauritaniæ rege contracta. tum autem, illo profecto, Sylla procurante eius rem, & gerente, plurimis & pulcherrimis P. Cincij prædijs uenditis, æs alienum eiuſdem diſſolutum eſt: ut quæ cauſa cæteros ad facinus impulit, cupiditas retinendæ poſſeſſionis, ea Cincio non fuerit, prædijs diminutis. iam uero illud quàm incredibile, quàm abſurdùm; qui Romæ cædem facere, qui hanc urbem inflammare uellet, eum familiariſſimum ſuum dimittere ab ſe & mandare in ultimas terras? utrum, quo facilius Romæ ea, quæ conabatur, efficeret, ſi in Hiſpania turbatū eſſet? at hæc ipſa per ſe ſine ulla coniunctione agebantur. an in tantis rebus, tam nouis conſilijs, tam periculoſis, tam turbulentis hominem amantiſſimum ſui, familiariſſimum, coniunctiſſimum officijs, uſu, conſuetudine, dimittendum eſſe arbitraretur? uériſimile non eſt, ut, quem in ſecundis rebus, quem in otio ſecum ſemper habuiſſet, hunc in aduerſis, & in eo tumultu, quem ipſe comparabat, ab ſe dimitteret. ipſe autem Cincius (non enim mihi deſerenda eſt cauſa amici ueteris atque hoſpitis) is homo eſt, aut ea familia ac diſciplina, ut hoc credi poſſit, eum bellū reip. facere uoluiſſe? ut cuius pater, cum cæteri deficerent finitimi, ac uicini, ſingulari extiterit in remp. noſtram officio, & fide, is ſibi nefarium bellum contra patriam

ſuſcipiendum putaret. cuius æs alienum uidemus iudices non libidine, ſed negotij gerendi ſtudio eſſe contractum: qui ita Romæ *debuit, ut in prouincijs, & in regnis maximæ ei pecuniæ deberentur: quas cum peteret, non commiſit, ut ſui procuratores quidquam oneris abſente ſe ſuſtinerent: uenire omnes ſuas poſſeſſiones, et patrimonio ſe ornatiſſimo ſpoliari maluit, quàm ullam moram cuiquã fieri creditorum ſuorum. à quo quidem genere iudices ego nunquam timui, cum in illa reip. tempeſtate uerſarer. illud erat genus hominum horribile, & pertimeſcendum, qui tanto amore ſuas poſſeſſiones amplexi tenebant, ut ab ijs membra diuelli citius, ac diſtrahi poſſe diceres.* Cincius *nunquam ſibi cognationem cum prædijs eſſe exiſtimauit ſuis: itaque ſe non modo ex ſuſpicione tanti ſceleris, uerum etiam ex omni hominum ſermone non armis, ſed patrimonio ſuo uindicauit.* I*am uero, quod ſubijcit,* Pompeia*nos eſſe à* Sylla *impulſos, ut ad iſtam coniurationem, & ad hoc nefarium facinus accederent, id cuiuſmodi ſit, intelligere non poſſum. an tibi* Pompeiani *coniuraſſe uidentur? quis hoc unquam dixit? aut quæ fuit iſtius rei uel minima ſuſpicio? diſiunxit, inquit, eos à colonis, ut hoc diſſidio, ac diſſenſione facta, oppidum in ſua poteſtate poſſet, &* Pompeianos *habere. primum, omnis* Pompeianorum *colonorumq́; diſſenſio delata ad patronos eſt, cum iam inueteraſſet, ac multos annos eſſet exagitata: deinde, ita à patronis res cognita eſt, ut nulla in re à cæterorum ſententijs* Sylla *diſſenſerit: poſtremo, coloni ipſi ſic intelligunt, non* Pompeianos *à* Syl*la magis, quàm ſeſe eſſe defenſos. atque hoc iudices*

ex hac frequentia colonorum, honeſtiſſimorum homi-num, intelligere poteſtis: qui adſunt, laborant, hunc patronum, defenſorem, cuſtodem illius coloniæ, ſi in omni fortuna, atque omni honore incolumem habere non potuerũt, in hoc tamen caſu, quo afflictus iacet, per uos tutari conſeruareq; cupiũt. adſunt pari ſtudio Pompeiani, qui ab illis etiam in crimen uocantur: qui ita de ambitione, & de ſuffragijs ſuis cum colonis diſſen-ſerunt, ut idem de communi ſalute ſentirent. ac ne hæc quidem P. Syllæ mihi uidetur ſilentio prætereunda eſſe uirtus, quòd, cum ab hoc illa colonia deducta ſit, & cum commoda colonorum à fortunis Pompeianorum populi R. fortuna diuiſerit, ita carus utriſque eſt, atque iucundus, ut non alteros dimouiſſe, ſed utroſque con-ſtituiſſe uideatur. at enim & gladiatores, et omnis iſta uis, rogationis Cæciliæ cauſa, comparabantur. atque hoc loco in L. Cæcilium, prudentiſſimum, atque orna-tiſſimum uirum, uehementer inuectus eſt: cuius ego de uirtute & conſtantia iudices tantum dico, talem hunc in iſta rogatione, quam promulgauit non de tol-lenda, ſed de leuanda calamitate fratris ſui, fuiſſe, ut conſultum eſſe uoluerit fratri; tamen cum rep. pugna-re noluerit: promulgarit impulſus amore fraterno; de-ſtiterit fratris auctoritate deductus. atque in ea re per L. Cæcilium Sylla accuſatur, in qua re eſt uterque lau-dandus. Primum Cæcilius, qui id promulgarit, in quo res iudicatas uidebatur uoluiſſe reſcindere, ut ſtatuere-

* *tur: Sylla recte reprehendit: ſtatus enim reip. maxi-me iudicatis rebus continetur: neque ego tantum fra-terno amori dandum arbitror, ut quiſquam de ſalute*

ſuorum conſulat, communem relinquat. nihil de iudicio ferebat: ſed pœnam ambitus eam ferebat, quæ fuerat nuper ſuperioribus legibus conſtituta: itaque hac rogatione non iudicum ſententiam, ſed legis uitium corrigebat. nemo iudicium reprehendit, cum de pœna quæritur: ſed legem. damnatio enim eſt iudicum, quæ manebat; pœna legis, quæ leuabatur. noli igitur animos eorum ordinum, qui præſunt iudicijs ſumma cum grauitate, & dignitate, alienare à cauſa. nemo labefactare iudiciũ eſt conatus: nihil eſt eiuſmodi promulgatum: ſemper Cæcilius in calamitate fratris ſui iudicum poteſtatem perpetuandam, legis acerbitatem mitigandam putauit. ſed quid egò de hoc plura diſputem? dicerem fortaſſe, & facile, & libenter dicerem: ſi paulo etiam longius, quàm finis quotidiani officij poſtulat, pietas & fraternus amor L. Cæcilium protuliſſet, implorarem ſenſus ueſtros, uniuſcuiuſque indulgentiam in ſuos teſtarer, peterem errato ueniam L. Cæcilij ex intimis ueſtris cogitationibus, atque ex humanitate communi. lex dies fuit propoſita paucos, ferri cœpta nunquam. poſita eſt in ſenatu: populum R. latuit: cum in Capitolium nos ſenatum conuocaſſemus, nihil eſt actum prius: et id mandato Syllæ Q. Metellus pretor ſe loqui dixit, Syllam illam rogationem de ſe nolle ferri. ex illo tempore L. Cæcilius multa de rep. egit: agrariæ legi, quæ tota à me reprehenſa & abiecta eſt, interceſſorem fore profeſſus eſt: improbis largitionibus reſtitit, ſenatus auctoritatem nunquam impediuit: ita ſe geſſit in tribunatu, ut onere depoſito domeſtici officij, nihil poſtea niſi de reip. commo-

dis cogitarit. atque in ipſa rogatione, ne per uim quid ageretur, quis tamen ueſtrum Syllã, aut Cæciliũ uerebatur? non'ne omnis terror ille, omnis ſeditionis timor, atque opinio ex Antronij improbitate pẽdebat? eius uoces, eius minæ ferebãtur: eius aſpectus, concurſatio, ſtipatio, greges hominum perditorum metum nobis ſeditionesq; afferebant. itaque P. Sylla, hoc importuniſſimo tum honoris, tum etiam calamitatis ſocio, atque comite, & ſecundas fortunas amittere coactus eſt, & in aduerſis ſine ullo remedio, atque alleuamento permanere. Hic tu epiſtolam meã ſæpe recitas, quam ego ad Cn. Pompeium de meis rebus geſtis, & de ſumma reip. miſi: & ex ea crimen aliquod in P. Syllam quæris: &, ſi fauorem incredibilem biennio ante conceptum erupiſſe in meo conſulatu ſcripſi, me hoc demonſtraſſe dicis, Syllam in illa fuiſſe ſuperiore coniuratione. ſcilicet is ſum, qui exiſtimem Cn. Piſonem, & Catilinam, & Vargunteium, & Antronium nihil ſcelerate, nihil audacter ipſos per ſeſe ſine P. Sylla facere potuiſſe. de quo etiam ſi quis dubitaſſet antea, num id, quod tũ arguis, cogitaſſet, interfecto patre tuo, conſule, deſcendere calendis Ian. cum lictoribus? ſuſtuliſti hanc ſuſpicionem, cum dixiſti hunc, ut Catilinam conſulem efficeret, contra patrem tuum operas, et manum comparaſſe. quod ſi tibi ego confiteor, tu mihi concedas neceſſe eſt, hunc, cum Catilinæ ſuffragaretur, nihil de ſuo conſulatu, quem iudicio amiſerat, per uim recuperando cogitauiſſe. neque enim iſtorum facinorum tantorum, tam atrocium crimen iudices P. Syllæ perſona ſuſcipit. iam enim faciam, criminibus omnibus

fere

fere diſſolutis, contra atque in cæteris cauſis fieri ſolet, ut nunc denique de uita hominis, ac de moribus dicam. etenim de principio ſtuduit animus occurrere magnitudini criminis, ſatisfacere expectationi hominum, de me aliquid, & de ipſo, qui accuſatus eſt, dicere: nunc iam reuocandi eſtis eò, quò uos ipſa cauſa etiam tacente me cogit, animis. Omnibus in rebus iudices, quæ grauiores maioresq; ſunt, quid quiſque uoluerit, cogitarit, admiſerit, non ex crimine, ſed ex moribus eius, qui arguitur, eſt ponderandũ: neque enim poteſt quiſquam noſtrum ſubito fingi, neque cuiuſquam repente uita mutari, aut natura conuerti. circunſpicite pauliſper mentibus ueſtris, ut alia omittamus, hoſce ipſos homines, qui huic affines ſceleri fuerunt. Catilina contra remp. coniurauit. cuius aures unquam hoc reſpuerunt, conatum eſſe hominem uſque à pueritia non ſolum intemperantia, et ſcelere, ſed etiam conſuetudine, & ſtudio, in omni flagitio, ſtupro, cæde uerſatum? quis eum contra patriam pugnantem periſſe miratur, quem ſemper omnes ad ciuile latrociniũ natum putauerunt? quis Lentuli ſocietates cum indicibus, quis inſaniam libidinum, quis peruerſam, atque impiam religionem recordatur, qui illum aut nefarie, aut ſtulte cogitaſſe miretur? quis de C. Cethego, atque eius in Hiſpaniam profectione, ac de uulnere Q. Metelli Pij cogitat, cui non ad illius pœnã carcer ædificatus eſſe uideatur? omitto cæteros, ne ſit infinitum: tantum à uobis peto, ut taciti de omnibus, quos coniuraſſe cognitum eſt, cogitetis: intelligetis unũquenque illorum prius à ſua uita, quàm noſtra ſuſpicione eſſe damnatum. ipſum illum Antro-

nium (quoniã eius nomen finitimum maxime eſt huius periculo & crimini) non ſua conſuetudo, ac uita conuincit? ſemper audax, petulans, libidinoſus. quem in ſtuprorum defenſionibus non ſolum uerbis uti improbiſſimis ſolitum eſſe ſcimus, uerum etiam pugnis, & calcibus; quem exturbare homines è poſſeſſionibus, cædem facere uicinorum, ſpoliare fana ſociorum, ui conatum & armis diſturbare iudicia, in bonis rebus omnes contennere, in malis pugnare contra bonos, non reip. cedere, non fortunæ ipſi ſuccumbere: huius ſi cauſa non manifeſtiſſimis rebus teneretur, tamen eum mores ipſius, ac uita conuincerent. agedum conferte nunc cum illius uita uitam P. Syl*læ, uobis populoq;* R. *notiſſimam iudices, & eam ante oculos ueſtros proponite. ecquod huius factum, aut commiſſum, non dicam audacius, ſed quod cuiquam paulo minus conſideratum uideretur factum, quæro? uerbum ecquod unquã ex ore huius excidit, unde quiſquam poſſet offendi? at uero, in illa graui* L. Syl*læ uictoria turbulentaq;, quis* P. Syl*la mitior? quàm multorum hic uitam eſt à* L. Syl*la deprecatus? quàm multi ſunt ſummi homines & ornatiſſimi, & noſtri & equeſtris ordinis, quorum pro ſalute ſe hic* Syl*læ obligauit? quos ego nominarem: neque enim ipſi nolunt, et huic animo gratiſſimo adſunt: ſed quia maius eſt beneficium, quàm poſſe debet ciuis ciui dare, ideo à uobis peto, ut, quod potuit, tempori tribuatis; quod fecit, ipſi. quid reliquã conſtantiam uitæ commemorem? dignitatem, liberalitatem, moderationem in priuatis rebus, ſplendorem in publicis? quæ ita à fortuna deformata ſunt, ut tamen à natura incohata com*

pareant. quæ domus? quæ celebratio quotidiana? quæ familiaris dignitas? quæ ſtudia amicorũ? quæ ex quoque ordine multitudo? hæc diu multum, & multo labore quæſita, una eripuit hora. accepit P. Sylla *iudices uehemens uulnus, & mortiferum, ueruntamen eiuſmodi, quod uideretur eius uita, & natura accipere potuiſſe: honeſtatis, & dignitatis habuiſſe nimis magnam iudicatus eſt cupiditatẽ. quam ſi nemo alius habuit in conſulatu petẽdo, cupidior iudicatus eſt hic fuiſſe, quàm cæteri. ſin etiam in alijs non nullis fuit iſte conſulatus amor, fortuna in hoc fuit fortaſſe grauior, quàm in cæteris. poſtea uero quis* P. Syllam, *niſi mœrentem, demiſſum, afflictumq́;, uidit? quis unquam eſt ſuſpicatus hũc magis odio, quàm pudore, hominum aſpectum lucemq́; uitare? qui dum multa haberet inuitamenta urbis, et fori, propter ſumma ſtudia amicorum, quæ tamen ei ſola in malis reſtiterunt, abfuit ab oculis ueſtris, &, cum lege retineretur, ipſe ſe exilio pene mulctauit. in hoc uos pudore iudicij, et in hac uita tanto ſceleri locum fuiſſe creditis? aſpicite ipſum, contuemini os, conferte crimen cum uita uſque ad hoc tempus explicata: tum crimen recognoſcite. mitto remp. quæ fuit ſemper* Syllæ *cariſſima. hos ne amicos, tales uiros, tam cupidos ſui, per quos res eius ſecundæ quondam erant ornatæ, nunc ſubleuantur aduerſæ, crudeliſſime perire uoluit, ut cum* Lentulo, & Catilina, & Cethego *fœdiſſimam uitam ac miſerrimam turpiſſima morte propoſita degeret? non, inquam, cadit in hos mores, non in hunc pudorem, non in hanc uitam, non in hunc hominem iſta ſuſpicio. noua quædam illa imma-*

nitas exorta eſt: incredibilis fuit, ac ſingularis furor: ex multis ab adoleſcētia collectis perditorum hominum uitijs repente tanta iſta importunitas inauditi ſceleris exarſit. nolite iudices arbitrari hominum illum impetum, et conatum fuiſſe: neque enim ulla gens tam barbara, aut tam immanis unquam fuit, in qua non modo tot, ſed unus tam crudelis hoſtis patriæ ſit inuentus. belluæ quædam illæ ex portentis immanes, ac feræ, forma hominum indutæ extiterunt. perſpicite etiam atque etiam iudices: nihil enim eſt, quod in hac cauſa dici poſſit uehementius. penitus introſpicite Catilinæ, Antronij, Cethegi, Lentuli *cæterorumq; mentes: quas uos in his libidines, quæ flagitia, quas turpitudines, quantas audacias, quàm incredibiles furores, quas notas ſcelerum, quæ indicia parricidiorum, quantos aceruos facinorum reperietis? ex magnis, & diuturnis, & iam deſperatis reip. morbis iſta repente uis erupit, ut, ea confecta & eiecta, conualeſcere aliquando & ſanari ciuitas poſſit. neque enim eſt quiſquam, qui arbitretur, illis incluſis in rep. peſtibus, diutius hoc imperium ſtare potuiſſe. itaque eos non ad perficiendum ſcelus, ſed ad luendas reip. pœnas furiæ quædam incitauerunt. in hunc igitur gregem uos nunc* P. *Syllam iudices ex his, qui cum hoc uiuunt, atque uixerunt, honeſtiſſimorum hominū gregibus reijcietis? ex hoc hominum numero, ex hac familiari dignitate in impiorum partem, atque in parricidarum cœtum ac numerum transferetis? ubi erit igitur illud fortiſſimum præſidium pudoris? quo in loco nobis uita ante acta proderit? quod ad tempus exiſtimationis partæ fructus reſeruabitur, ſi in extremo*

diſcrimine, ac dimicatione fortunæ deſeruerit? ſi non aderit? ſi nihil adiuuabit? quæſtiones nobis ſeruorum ac tormenta accuſator minitatur. in quibus quanquam nil periculi ſuſpicamur, tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiuſque tum animi, tum corporis, regit quæſitor, flectit libido, corrumpit ſpes, infirmat metus: ut in tot rerum anguſtijs nihil ueritati loci relinquatur. uita P. Syllæ torqueatur: ex ea quæratur, num quæ occultetur libido, num quod lateat facinus, num quæ crudelitas, num quæ audacia: nihil erroris erit in cauſa, nec obſcuritatis iudices, ſi à uobis uitæ perpetuæ uox ea, quæ grauiſſima debet eſſe, audietur. nullum in hac cauſa teſtem timemus: nihil quenquam ſcire, nihil uidiſſe, nihil audiſſe arbitramur. ſed tamen ſi nihil uos P. Syllæ fortuna mouet iudices, ueſtra moueat: ueſtra enim, qui cum ſumma elegantia, atque integritate uixiſtis, hoc maxime intereſt, non ex libidine, aut ſimultate, aut leuitate teſtium, cauſas honeſtorum hominum ponderari, ſed in magnis diſquiſitionibus, repentiniſq; periculis uitam uniuſcuiuſque eſſe teſtem. quam uos iudices nolite armis ſuis ſpoliatam atque nudatam obijcere inuidiæ, dedere ſuſpicioni: munite communem arcem bonorum: obſtruite perfugia improborum: ualeat ad pœnam & ad ſalutem plurimum, quam ſolam uidetis ipſam ex ui ſua naturáq; facillime perſpici, ſubito flecti fingíq; non poſſe. quid uero hæc auctoritas, (ſemper enim de ea dicendum eſt, quanquam à me timide modicéq; dicetur) quid, inquam, hæc auctoritas noſtra, qui à cæteris coniurationis cauſis abſtinuimus, P. Syllam

defendimus, nihil hunc tandem iuuabit? graue, ſi appetimus aliquid: ſi, cum cæteri de nobis ſilent, non etiam noſmet ipſi tacemus, graue: ſed ſi lædimur, ſi accuſamur, ſi in inuidiam uocamur; profecto conceditis iudices, ut nobis libertatem retinere liceat, ſi minus liceat dignitatem. Accuſati *ſunt uno nomine conſulares: ut iam uideatur honoris ampliſſimi nomen plus inuidiæ, quàm dignitatis afferre. affuerunt, inquit,* Catilinæ, *illumq́; laudarunt. nulla tum patebat, nulla erat cognita coniuratio: defendebant amicum, aderant ſupplici, uitæ eius turpitudinem in ſummis eius periculis non inſequebantur. quin etiam parens tuus* Torquate *conſul reo de pecunijs repetundis* Catilinæ *fuit aduocatus, improbo homini, at ſupplici; fortaſſe audaci, at aliquando amico. cui cum adfuit poſt delatam ad eum primam illam coniurationem, indicauit ſe audiſſe aliquid, non crediſſe. at idem non adfuit alio in iudicio, cum adeſſent cæteri. ſi poſtea cognorat ipſe aliquid, quod in conſulatu ignoraſſet: ignoſcendum eſt ijs, qui poſtea nihil audierunt. ſin illa res de pecunijs repetundis prima ualuit: non inueterata, quàm recens debuit eſſe grauior. ſed ſi tuus parens etiam in illa ſuſpicione periculi ſui, tamen, humanitate adductus, aduocationem hominis improbiſſimi ſella curuli, atque ornamentis & ſuis & conſulatus honeſtauit: quid eſt, quamobrem conſulares, qui* Catilinæ *adfuerunt, reprehendantur? at ijdem ijs, qui ante hunc cauſam de coniuratione dixerunt, non adfuerunt. tanto ſcelere aſtrictis hominibus ſtatuerunt nihil à ſe adiumenti, nihil opis, nihil auxilij ferri oportere. atque ut de eorum con*

ſtantia atque animo in remp. dicam, quorum tacita grauitas, & fides de unoquoque loquitur, neque cuiuſquam ornamenta orationis deſiderat: poteſt quiſquam dicere, unquam meliores, fortiores, conſtantiores conſulares fuiſſe, quàm ijs temporibus & periculis quibus pene oppreſſa eſt reſp.? quis non de cõmuni ſalute apertiſſime, quis non fortiſſime, quis non conſtantiſſime ſenſit? neque ego præcipue de conſularibus diſputo: nam hæc hominum ornatiſſimorum, qui prætores fuerunt, & uniuerſi ſenatus communis eſt laus: ut conſtet, poſt hominum memoriam nunquam in illo ordine plus uirtutis, plus amoris in remp plus grauitatis fuiſſe. ſed quia ſunt deſcripti conſulares, de his tantum mihi dicendum putaui, quod ſatis eſſet, atteſtante memoria omnium, neminem eſſe ex illo honoris gradu, qui non omni ſtudio, uirtute, auctoritate incubuerit ad remp. conſeruandam. ſed quid? ego, qui Catilinam non laudaui, qui reo Catilinæ conſul non adfui, qui teſtimonium de coniuratione dixi in alios, adeóne uobis alienus à ſanitate, adeo oblitus conſtantiæ meæ, adeo immemor rerum à me geſtarum eſſe uideor, ut, cum conſul bellum geſſerim cum coniuratis, nunc eorum ducem conſeruare cupiam? & in animum inducam, cuius nuper ferrum retuderim, flammamq́; reſtinxerim, eiuſdem nunc cauſam uitamq́; defendere? ſi mediusfidius iudices non me ipſa reſp. meis laboribus & periculis conſeruata, ad grauitatem animi & conſtantiam ſua dignitate reuocaret, tamen hoc natura eſt inſitum, ut, quem timueris, qui cum de uita fortunisq́; contenderis, cuius ex inſidijs euaſeris, hunc ſemper oderis.

ſed cum agatur honos meus ampliſſimus, gloria rerum geſtarum ſingularis, cum, quoties quiſquam eſt in hoc ſcelere conuictus, toties renouetur memoria per me inuentæ ſalutis: ego ſim tam demens, ego cõmittam, ut ea, quæ pro ſalute omnium geſſi, caſu magis, et felicitate à me, quàm uirtute & conſilio geſta eſſe uideantur? quid ergo? hoc tibi ſumis, dicet fortaſſe quiſpiam, ut, quia tu defenderis, innocens iudicetur? ego uero iudices non modo nihil mihi aſſumo, in quo quiſpiam repugnet; ſed etiam, ſi quid ab omnibus conceditur, id reddo ac remitto. non in ea rep. uerſor, non ijs temporibus caput meum obtuli pro patria periculis omnibus, non aut ita ſunt extincti quos uici, aut ita grati quos ſeruaui, ut eo mihi plus appetere coner, quàm quantum omnes inimici inuidiq; patiantur. graue eſſe eum uideretur, qui inueſtigarit coniurationem, qui patefecerit, qui oppreſſerit, cui ſenatus ſingularibus uerbis gratias egerit, cui uni togato ſupplicationem decreuerit, dicere in iudicio: non defenderem, ſi coniuraſſet. non dico id, quod graue eſt: dico illud, quod in his cauſis coniurationis non auctoritati aſſumam, ſed pudori meo. ego ille coniurationis inueſtigator, atque ultor, certe non defenderem Syllam, ſi coniuraſſe arbitrarer: ego iudices de tantis omnium periculis cum quærerẽ omnia, multa audirem, non crederem omnia, cauerẽ omnia, dico hoc, quod initio dixi, nullius indicio, nullius ſuſpicione, nullis literis de re P. Syllæ rem ullam ad me eſſe delatam. quamobrem uos dij patrij ac penates, qui huic urbi atque huic imperio præſidetis, qui hoc imperiũ, qui hanc libertatẽ, populumq; R. qui hæc tecta atque tem-

pla me conſule, ueſtro numine auxilioq́; ſeruaſtis, teſtor, integro me animo ac libero P. Syllæ *cauſam defendere, nullum à me ſciente facinus occultari, nullum ſcelus ſuſceptum contra ſalutem omnium defendi ac tegi. nihil de hoc conſul comperi, nihil ſuſpicatus ſum, nihil audiui. itaque idem ego ille, qui uehemens in alios, qui inexorabilis in cæteros eſſe uiſus ſum, perſolui patriæ, quod debui: reliqua iam à me meæ perpetuæ conſuetudini naturæq́; debentur. tam ſum miſericors iudices, quàm uos; tam mitis, quàm qui leniſſimus. in quo uehemens fui uobiſcum, nihil feci niſi coactus: reip. præcipitanti ſubueni: patriam demerſam extuli: miſericordia ciuium adducti tunc fuimus tam uehementes, quàm neceſſe fuit. ſalus eſſet omnium amiſſa una nocte, niſi eſſet ſeueritas illa ſuſcepta. ſed ut ad ſceleratorum pœnam amore reip. ſum adductus, ſic ad ſalutem innocentium uoluntate deducor. nihil uideo eſſe in hoc* P. Sylla *iudices odio dignum, miſericordia digna multa: neque enim nunc propulſandæ calamitatis ſuæ cauſa ſupplex ad uos iudices confugit, ſed ne qua generi ac nomini ſuo nota nefariæ turpitudinis inuratur. nam ipſe quidem, ſi erit ueſtro iudicio liberatus, quæ habet ornamenta, quæ ſolatia reliquæ uitæ, quibus lætari & perfrui poſſit? domus erit, credo, exornata: aperientur maiorum imagines: ipſe ornatum ac ueſtitum recuperabit. omnia iudices hæc amiſſa ſunt: omnia generis, nominis, honoris inſignia atque ornamenta unius iudicij calamitate occiderunt. ſed ne extinctor patriæ, ne proditor, ne hoſtis appelletur, ne hanc labem tanti generis in familia relinquat, id laborat, id metuit; cui ho*

oris integros fructus non ſit traditurus, ne æternam memoriam dedecoris relinquat. hic uos orat iudices paruus, ut ſe aliquando, ſi non integra fortuna, at afflicta, patri ſuo gratulari ſinatis. huic miſero notiora ſunt iudiciorum itinera & fori, quàm diſciplinarum. non iam de uita P. Syllæ iudices, ſed de ſepultura contenditur. uita erepta eſt ſuperiore iudicio: nunc, ne corpus eijciatur, laboramus: quid enim eſt huic reliqui, quod eum in uita hac teneat? aut quid eſt, quamobrem hæc cuiquam uita uideatur? nuper is homo fuit in ciuitate P. Sylla, ut nemo ei ſe neque honore, neque gratia, nec fortunis anteferret. nunc ſpoliatus omni dignitate, quæ erepta ſunt, non repetit: quod fortuna in malis reliqui fecit, ut cum parente, cum liberis, cum fratre, cum his neceſſarijs lugere ſuam calamitatem liceat, id ſibi ne eripiatis, iudices uos obteſtatur. Te ipſum iam Torquate expletum huius miſerijs, pateat. etſi nihil aliud Syllæ niſi conſulatum abſtuliſſetis, tamen eo uos contentos eſſe oportebat: honoris enim contentio uos ad cauſam, non inimicitiæ deduxerunt. ſed cum huic omnia cum honore detracta ſint; cum in hac fortuna miſera ac luctuoſiſſima deſtitutus ſit: quid eſt, quod expetas amplius? lucís ne hanc uſuram eripere uis plenam lacrymarum atque mœroris, in qua cum maximo cruciatu atque dolore retinetur? libenter reddiderit, adempta ignominia fœdiſſimi criminis. an uero inimicum ut expellas? cuius ex miſerijs, ſi eſſes crudeliſſimus, uidendo fructum caperes maiorem, quàm audiendo. ò miſerum, & infelicem illum diem, quo conſul omnibus centurijs P. Sylla renunciatus eſt: ò falſam ſpem: ò uolu-

crem fortunam : ò cæcam cupiditatem : ò præpoſteram gratulationem . quàm cito illa omnia ex lætitia & uoluptate ad luctum & lacrymas reciderunt: ut, qui paulo ante conſul deſignatus fuiſſet, retineret repente nullum ueſtigium priſtinæ dignitatis. quid enim erat mali, quod huic ſpoliato honore, fama , fortunis deeſſe uideretur ? aut cui nouæ calamitati locus ullus relictus eſſet ? urget eadem fortuna , quæ cœpit : reperit nouum mœrorem : non patitur hominem calamitoſum, uno modo afflictum, uno in luctu perire. Sed iam impedior egomet iudices dolore animi, ne de huius miſeria plura dicam . ueſtræ iam ſunt partes iudices : in ueſtra manſuetudine atque humanitate cauſam totam repono. uos, et reiectione interpoſita, nihil ſuſpicantibus nobis, repentini in nos iudices conſediſtis, ab accuſatoribus delecti ad ſpem acerbitatis , à fortuna nobis ad præſidium innocentiæ conſtituti. ut ego , quid de me populus R. exiſtimaret, quia ſeuerus in improbos fueram, laboraui, &, quæ prima innocentis mihi defenſio eſt oblata, ſuſcepi : ſic uos ſeueritatem iudiciorum, quæ per hos menſes in homines audaciſſimos facta eſt, lenitate ac miſericordia mitigate. hoc cum impetrare à uobis ipſa cauſa debet: tum eſt ueſtri animi atque uirtutis, declarare, non eſſe eos uos , ad quos potiſſimum, interpoſita reiectione , deuenire conuenerit . in quo ego iudices uos , quantum meus amor in uos poſtulat , tantum hortor , ut communi ſtudio, quoniam in rep. coniuncti ſumus, manſuetudine , & miſericordia ueſtra falſam à nobis crudelitatis famam repellamus.

PRO A. LICINIO ARCHIA POÈTA. ORATIO XXVI.

s I quid eſt in me ingenij iudices, quod ſentio quàm ſit exiguum; aut ſi qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter eſſe uerſatum; aut ſi huiuſce rei ratio aliqua, ab optimarum artium ſtudijs, & diſciplina profecta, à qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhoruiſſe: earum rerum omnium uel in primis hic A. Licinius fructum à me repetere prope ſuo iure debet. nam quoad longiſſime poteſt mens mea reſpicere ſpatium præteriti temporis, & pueritiæ memoriam recordari ultimam, inde uſque repetens, hunc uideo mihi principem & ad ſuſcipiendam, & ad ingrediendam rationem horum ſtudiorum extitiſſe. quòd ſi hæc uox huius hortatu, præceptisq́; conformata, nonnullis aliquando ſaluti fuit: à quo id accepimus, quo cæteris opitulari, & alios ſeruare poſſemus, huic profecto ipſi, quantum eſt ſitum in nobis, & opem, & ſalutem ferre debemus. ac ne quis à nobis hoc ita dici forte miretur, quòd alia quædam in hoc facultas ſit ingenij, neque hæc dicendi ratio aut diſciplina: nec nos quidem huic cuncti ſtudio penitus unquam dediti fuimus. etenim omnes artes, quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune uinculum, & quaſi cognatione quadam inter ſe continentur. ſed ne cui ueſtrum mirum eſſe uideatur, me in quæſtione legitima, & in iudicio publico, cum

res agatur apud prætorem populi R. *lectiſſimum ui- rum, & apud ſeueriſſimos iudices, tanto conuentu ho minum ac frequentia, hoc uti genere dicendi, quod non modo à conſuetudine iudiciorum, uerum etiam à fo- renſi ſermone abhorreat: quæſo à uobis, ut in hac cau- ſa mihi detis hanc ueniam, accommodatam huic reo, uo bis, quemadmodum ſpero, non moleſtam, ut me pro ſummo poeta atque eruditiſſimo homine dicentem, hoc concurſu hominum literatiſſimorum, hac ueſtra hu- manitate, hoc denique prætore exercente iudicium, pa- tiamini de ſtudijs humanitatis ac literarum paulo lo- qui liberius, et in eiuſmodi perſona, quæ propter otium ac ſtudium minime in iudicijs periculisq; tractata eſt, uti prope nouo quodam, & inuſitato genere dicendi. quod ſi mihi à uobis tribui concediq; ſentiam, perficiam profecto, ut hunc* A. Licinium *non modo non ſegre- gandum, cum ſit ciuis, à numero ciuium, uerum e- tiam, ſi non eſſet, putetis aſciſcendum fuiſſe.* Nam *ut primum ex pueris exceſſit* Archias, *atque ab ijs arti- bus, quibus ætas puerilis ad humanitatem informari ſo let, ſe ad ſcribendi ſtudium contulit: primum* Antio- *chiæ (nam ibi natus eſt, loco nobili, & celebri quon- dam urbe, & copioſa, atque eruditiſſimis hominibus, liberaliſſimisq; ſtudijs affluenti) celeriter antecellere o- mnibus ingenij gloria contigit: poſt, in cæteris* Aſiæ *par tibus, cunctæq;* Græciæ, *ſic eius aduentus celebrabatur, ut famam ingenij expectatio hominis, expectationem ipſius aduentus admiratioq; ſuperaret. erat* Italia *tunc plena* Græcarum *artium ac diſciplinarum; ſtudiaq; hæc & in* Latio *uehementius tum colebantur, quàm*

nunc iiſdem in oppidis; & hic Romæ *propter tranquillitatem reip. non negligebantur: itaque hunc &* Tarentini, & Rhegyni, & Neapolitani *ciuitate cæteriſq; præmijs donarunt; & omnes, qui aliquid de ingenijs poterant iudicare, cognitione atque hoſpitio dignum exiſtimarunt. hac tanta celebritate famæ, cum eſſet iam abſentibus notus,* Romam *uenit* Mario *conſule, &* Catulo: *nactus eſt primum conſules eos, quorum alter res ad ſcribendum maximas, alter cum res geſtas, tum etiam ſtudium atque aures adhibere poſſet. ſtatim* Luculli, *cum prætextatus etiam tum* Archias *eſſet, eum domum ſuam receperunt. ſed enim hoc non ſolum ingenij ac literarum, uerum etiam naturæ atque uirtutis fuit, ut domus, quæ huius adoleſcentiæ prima fuerit, eadem eſſet familiariſſima ſenectuti. erat temporibus illis iucundus* Q. Metello *illi* Numidico, & *eius* Pio *filio: audiebatur à* M. Aemilio: *uiuebat cum* Q. Catulo, & *patre, & filio: à* L. Craſſo *colebatur:* Lucullos *uero, &* Druſum, & Octauios, & Catonem, & *totam* Hortenſiorum *domum deuinctam conſuetudine cum teneret, afficiebatur ſummo honore, quòd eum non ſolum colebant, qui aliquid percipere aut audire ſtudebant, uerum etiam ſi qui forte ſimulabant. interim, ſatis longo interuallo, cum eſſet cum* L. Lucullo *in* Ciliciam *profectus, & cum ex ea prouincia cum eodem* Lucullo *decederet, uenit* Heracleam: *quæ cum eſſet ciuitas æquiſſimo iure ac fœdere, aſcribi ſe in eam ciuitatem uoluit, idq́;, cum ipſe per ſe dignus putaretur, tum auctoritate, & gratia* Luculli *ab* Heraclienſibus *impetrauit. data eſt ciuitas* Silani *lege &* Carbonis, *ſi*

qui fœderatis ciuitatibus aſcripti fuiſſent, ſi tum, cum lex ferebatur, in Italia *domicilium habuiſſent, & ſi ſexaginta diebus apud prætorem eſſent profeſſi. cum hic domicilium* Romæ *multos iam annos haberet, profeſſus eſt apud prætorem* Q. Metellum *familiariſſimum ſuum. ſi nihil aliud, niſi de ciuitate ac lege, dicimus, nihil dico amplius; cauſa dicta eſt: quid enim horum infirmari* Gracche *poteſt?* Heracleæ *ne eſſe eum aſcriptum negabis? adeſt uir ſumma auctoritate, & religione, & fide* L. Lucullus, *qui ſe non opinari, ſed ſcire; non audiuiſſe, ſed uidiſſe; non interfuiſſe, ſed egiſſe dicit. adſunt* Heraclienſes *legati, nobiliſſimi homines: qui huius iudicij cauſa cum mandatis, & cum publico teſtimonio uenerunt, qui hunc aſcriptum* Heraclienſem *dicunt.* Hic *tu tabulas deſideras* Heraclienſium *publicas, quas* Italico *bello, incenſo tabulario, interiſſe ſcimus omnes. eſt ridiculum ad ea, quæ habemus, nihil dicere, quærere, quæ habere non poſſumus; & de hominum memoria tacere, literarum memoriam flagitare; &, cum habeas ampliſſimi uiri religionem, integerrimi municipij iuſiurandum, fidemq́; ea, quæ deprauari nullo modo poſſunt, repudiare; tabulas, quas idem dicis ſolere corrumpi, deſiderare.* At *domicilium* Romæ *non habuit, is, qui, tot annis ante ciuitatem datam, ſedem omnium rerum ac fortunarum ſuarum* Romæ *collocauit.* At *non eſt profeſſus. immo uero ijs tabulis profeſſus, quæ ſolæ ex illa profeſſione collegioq́; prætorum obtinent publicarum tabularum auctoritatem. nam cum* Appij *tabulæ negligentius aſſeruatæ dicerentur,* Gabinij, *quandiu incolumis fuit*

leuitas, poſt damnationem, calamitas omnem tabularum fidem reſignaſſet; Metellus, *homo ſanctiſſimus, modeſtiſſimusq́; omnium, tanta diligentia fuit, ut ad* L. Lentulum *prætorem, et ad iudices uenerit, & unius nominis litura ſe commotum eſſe dixerit. his igitur tabulis nullam lituram in nomen* A. Licinij *uidetis. quæ cum ita ſint, quid eſt, quod de eius ciuitate dubitetis? præſertim cum alijs quoque in ciuitatibus fuerit aſcriptus. etenim cum mediocribus multis, & aut nulla, aut humili aliqua arte præditis gratuito ciuitatem in* Græcia *homines impertiebantur,* Rhegynos *credo, aut* Locrenſes, *aut* Neapolitanos, *aut* Tarentinos, *quod ſcenicis artificibus largiri ſolebant, id huic ſumma ingenij prædito gloria noluiſſe. quid? cum cæteri non modo poſt ciuitatem datam, ſed etiam poſt legem* Papiam *aliquo modo in eorum municipiorum tabulas irrepſerint: hic, qui necutitur quidem illis, in quibus eſt ſcriptus, quòd ſemper ſe* Heraclienſem *eſſe uoluit, reijcietur?* Cenſus *noſtros requiris. ſcilicet: eſt enim obſcurum, proximis cenſoribus, hunc cum clariſſimo imperatore* L. Lucullo *apud exercitum fuiſſe, ſuperioribus cum eodem quæſtore fuiſſe in* Aſia, *primis* Iulio & Craſſo *nullam populi partem eſſe cenſam. ſed quoniam cenſus non ius ciuitatis confirmat, ac tantummodo indicat, eum, qui ſit cenſus, ita ſe iam tum geſſiſſe pro ciue: ijs temporibus, quæ tu criminaris, ne ipſius quidem iudicio in ciuium* R. *iure eſſe uerſatum, & teſtamentum ſæpe fecit noſtris legibus, & adijt hæreditates ciuium* R. & *in beneficijs ad ærarium delatus eſt à* L. Lucullo *prætore, & conſule. quære argumenta, ſi qua potes: nun-*

quam enim hic neque ſuo, neque amicorum iudicio re-uincetur. Quæres à nobis Gracche, cur tantopere hoc homine delectemur? quia ſuppeditat nobis, ubi & animus ex hoc forenſi ſtrepitu reficiatur, & aures con-uicio defeſſæ conquieſcant. an tu exiſtimas aut ſuppe-tere nobis poſſe, quod quotidie dicamus, in tanta uarie-tate rerum, niſi animos noſtros doctrina excolamus; aut ferre animos tantam poſſe contentionem, niſi eos do-ctrina eadem relaxemus? ego uero fateor me his ſtudijs eſſe deditum. cæteros pudeat, ſi qui ita ſe literis abdide-runt, ut nihil poſſint ex his neque ad communem affer-re fructum, neque in aſpectum lucemq; proferre: me autem quid pudeat? qui tot annos ita uiuo iudices, ut ab illis nullo me unquam tempore aut commodum, aut otium meum abſtraxerit, aut uoluptas auocarit, aut denique ſomnus retardarit. quare quis tandem me re-prehendat, aut quis mihi iure ſuccenſeat, ſi, quantum cæteris ad ſuas res obeundas, quantum ad feſtos dies lu-dorum celebrandos, quantum ad alias uoluptates, & ad ipſam requiem animi & corporis conceditur tempo-ris, quantum alij tribuunt tempeſtiuis conuiuijs, quan-tum denique aleæ, quantum pilæ, tantum mihi ego-met ad hæc ſtudia recolenda ſumpſero? atque adeo mi-hi concedendum eſt magis, quòd ex his ſtudijs hæc quo-que creſcit oratio, & facultas: quæ quantacunque in me eſt, nunquam amicorum periculis defuit: quæ ſi cui leuior uidetur, illa quidem certe, quæ ſumma ſunt, ex quo fonte hauriam, ſentio. nam niſi multorum præ-ceptis, multiſq; literis mihi ab adoleſcentia ſuaſiſſem, nihil eſſe in uita magnopere expetendum, niſi laudem

atque honeſtatem; in ea autem perſequenda omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis atque exilij parui eſſe ducenda: nunquam me pro ſalute ueſtra in tot ac tantas dimicationes, atque in hos profligatorum hominum quotidianos impetus obieciſſem. ſed pleni omnes ſunt libri, plenæ ſapientum uoces, plena exemplorum uetuſtas: quæ iacerent in tenebris omnia, niſi literarum lumen accenderet. quàm multas nobis imagines, non ſolum ad intuendum, uerum etiam ad imitandum, fortiſſimorum uirorum expreſſas ſcriptores & Græci & Latini reliquerunt? quas ego mihi ſemper in adminiſtranda rep. proponens, animum, & mentem meam ipſa cogitatione hominum excellentium conformabam. quæret quiſpiam, quid? illi ipſi ſummi uiri, quorum uirtutes literis proditæ ſunt, iſtá ne doctrina, quam tu laudibus effers, eruditi fuerunt? difficile eſt hoc de omnibus confirmare: ſed tamen eſt certum, quid reſpondeam. ego multos homines excellenti animo ac uirtute fuiſſe, & ſine doctrina, naturæ ipſius habitu prope diuino, per ſe ipſos & moderatos, & graues extitiſſe fateor: etiam illud adiungo, ſæpius ad laudem atque uirtutem naturam ſine doctrina, quàm ſine natura ualuiſſe doctrinam. atque idem ego contendo, cum ad naturam eximiam atque illuſtrem acceſſerit ratio quædam, conformatioq; doctrinæ, tum illud neſcio quid præclarum ac ſingulare ſolere exiſtere. ex hoc eſſe hunc numero, quem patres noſtri uiderunt, diuinum hominem, Africanum; ex hoc C. Lælium, L. Furium, modeſtiſſimos homines, & continentiſſimos; ex hoc fortiſſimum uirum, & illis temporibus doctiſſimum, M.

Catonem illum ſenem: qui profecto ſi nihil ad percipiendam colendamq; uirtutem literis adiuuarentur, nunquam ſe ad earum ſtudium contuliſſent. quòd ſi non hic tantus fructus oſtenderetur, & ſi ex his ſtudijs delectatio ſola peteretur: tamen, ut opinor, hanc animi remiſſionem humaniſſimam ac liberaliſſimam iudicaretis. nam cæteræ neque temporum ſunt, neque ætatum omnium, neque locorum: hæc ſtudia adoleſcentiam alunt, ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant, aduerſis perfugium ac ſolatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiſcum, peregrinantur, ruſticantur. quòd ſi ipſi hæc neque attingere, neque ſenſu noſtro guſtare poſſemus, tamen ea mirari deberemus, etiam cum in alijs uideremus. quis noſtrum tam animo agreſti ac duro fuit, ut Roſcij *morte nuper non commoueretur? qui cum eſſet ſenex mortuus, tamen propter excellentem artem ac uenuſtatem uidebatur omnino mori non debuiſſe. ergo ille corporis motu tantum amorem ſibi conciliarat á nobis omnibus: nos animorum incredibiles motus, celeritatemq; ingeniorum negligemus? quoties ego hunc* Archiam *uidi iudices, (utar enim ueſtra benignitate, quoniam me in hoc nouo genere dicendi tam diligenter attenditis) quoties ego hunc uidi, cum literam ſcripſiſſet nullam, magnum numerum optimorum uerſuum de ijs ipſis rebus, quæ tum agerentur, dicere ex tempore? quoties reuocatum eandem rem dicere, commutatis uerbis atque ſententijs? quæ uero accurate cogitateq; ſcripſiſſet, ea ſic uidi probari, ut ad ueterum ſcriptorum laudem peruenirent. hunc ego non diligam? non admirer? non omni ratio-*

ne defendendum putem? atqui ſic à ſummis homini-bus, eruditiſſimisq́; accepimus, cæterarum rerum ſtu-dia & doctrina, & præceptis, & arte conſtare; poetam natura ipſa ualere, & mentis uiribus excitari, & quaſi diuino quodam ſpiritu afflari. quare ſuo iure noſter ille Ennius *ſanctos appellat poetas: quòd quaſi deorum aliquo dono atque munere commendati nobis eſſe uideantur. ſit igitur iudices ſanctum apud uos humaniſſimos homines hoc poetæ nomen, quod nulla unquam barbaria uiolauit. ſaxa & ſolitudines uoci reſpondent; beſtiæ ſæpe immanes cantu flectuntur, at-que conſiſtunt: nos inſtituti rebus optimis non poeta-rum uoce moueamur?* Homerum Colophonij *ciuem eſ-ſe dicunt ſuum,* Chij *ſuum uendicant,* Salaminij *repe-tunt,* Smyrnæi *uero ſuum eſſe confirmant; itaque etiam delubrum eius in oppido dedicauerunt: permul-ti alij præterea pugnant inter ſe, atque contendunt. ergo illi alienum, quia poeta fuit, poſt mortem etiam expetunt: nos hunc uiuum, qui & uoluntate & le-gibus noſter eſt, repudiabimus? præſertim cum omne olim ſtudium atque omne ingenium contulerit* Archias *ad populi* R. *gloriam laudemq́; celebrandam. nam &* Cimbricas *res adoleſcens attigit; & ipſi illi* C. Mario, *qui durior ad hæc ſtudia uidebatur, iucundus fuit. neque enim quiſquam eſt tam auerſus à muſis, qui non mandari uerſibus æternum ſuorum laborum faci-le præconium patiatur.* Themiſtoclem *illum, ſummum* Athenis *uirum, dixiſſe aiunt, cum ex eo quæreretur, quod acroama, aut cuius uocem libentiſſime audiret; eius, à quo ſua uirtus optime prædicaretur. itaque ille*

Marius item eximie L. *Plotium dilexit, cuius ingenio putabat ea, quæ geſſerat, poſſe celebrari*. *Mithridaticum uero bellum magnum atque difficile, & in multa uarietate terra mariq; uerſatum, totum ab hoc expreſſum eſt. qui libri non modo* L. *Lucullum, fortiſſimum, & clariſſimum uirum, uerum etiam populi* R. *nomen illuſtrant. populus enim* R. *aperuit Lucullo imperante Pontum, & regijs quondam opibus, & ipſa natura regionis uallatum: populi* R. *exercitus, eodem duce, non maxima manu, innumerabiles Armeniorum copias fudit: populi* R. *laus eſt, urbem amiciſſimam Cyzicenorum, eiuſdem conſilio, ex omni impetu regio, ac totius belli ore ac faucibus ereptam eſſe, atque ſeruatam. noſtra ſemper feretur, & prædicabitur,* L. *Lucullo dimicante, cum interfectis ducibus depreſſa hoſtium claſſis, & incredibilis apud Tenedum pugna illa naualis: noſtra ſunt trophæa, noſtra monimenta, noſtri triumphi. quare, quorum ingenijs hæc feruntur, ab ijs populi* R. *fama celebratur. carus fuit Africano ſuperiori noſter Ennius: itaque etiam in ſepulcro Scipionum putatur is eſſe conſtitutus è marmore. at ijs laudibus certe non ſolum ipſi, qui laudantur, ſed etiam populi* R. *nomen ornatur: in cœlum huius proauus Cato tollitur: magnus honos populi* R. *rebus adiungitur: omnes denique illi Maximi, Marcelli, Fuluij non ſine communi omnium noſtrum laude decorantur. ergo illum, qui hæc fecerat, Rudium hominem maiores noſtri in ciuitatem receperunt: nos hunc Heracilienſem, multis ciuitatibus expetitum, in hac autem legibus conſtitutum, de noſtra ciuitate eijciemus? nam ſi quis mino*

rem gloriæ fructum putat ex Græcis uerſibus percipi, quàm ex Latinis, uehementer errat: propterea quòd Græca leguntur in omnibus fere gentibus, Latina ſuis finibus, exiguis ſane, continentur. quare ſi res eæ, quas geſſimus, orbis terræ regionibus definiuntur; cupere debemus, quò manuum noſtrarum tela perueneriut, eodem gloriam famamq; penetrare: quòd cum ipſis populis, de quorum rebus ſcribitur, hæc ampla ſunt; tum iJs certe, qui de uita, gloriæ cauſa, dimicant, hoc maximum & periculorum incitamentum eſt, & laborum. quàm multos ſcriptores rerum ſuarum magnus ille Alexander ſecum habuiſſe dicitur? atque is tamen, cum in Sigæo ad Achillis tumulum aſtitiſſet, O fortunate, inquit, adoleſcens, qui tuæ uirtutis Homerum præconem inueneris! & uere: nam niſi Ilias extitiſſet illa, idem tumulus, qui corpus eius contexerat, nomen etiam obruiſſet. quid noſter hic Magnus, qui cum uirtute fortunam adæquauit? non ne Theophanem Mitylenæum, ſcriptorem rerum ſuarum, in concione militum, ciuitate donauit; & noſtri illi fortes uiri, ſed ruſtici ac milites, dulcedine quadam gloriæ commoti, quaſi participes eiuſdem laudis, magno illud clamore approbauerunt? itaque, credo, ſi ciuis R. Archias legibus non eſſet, ut ab aliquo imperatore ciuitate donaretur, perficere non potuit. Sylla, cum Hiſpanos, & Gallos donaret, credo, hūc petentem repudiaſſet. quem nos in concione uidimus, cum ei libellum malus poeta de populo ſubieciſſet, quòd epigramma in eum feciſſet tantummodo alternis uerſibus longiuſculis, ſtatim ex iJs rebus, quas tunc uendebat, iubere ei præmium tri-

bui, ſub ea conditione, ne quid poſtea ſcriberet. qui ſedulitatem mali poetæ duxerit aliquo tamen præmio dignam, huius ingenium, & uirtutem in ſcribendo, & copiam non expetiſſet? quid? à Q. Metello Pio, familiariſſimo ſuo, qui ciuitate multos donauit, neque per ſe, neque per Lucullos impetrauiſſet? qui præſertim uſque eò de ſuis rebus ſcribi cuperet, ut etiam Cordubæ natis poetis, pingue quiddam ſonantibus atque peregrinum, tamen aures ſuas dederet. neque enim eſt hoc diſſimulandum: quod obſcurari non poteſt, ſed præ nobis ferendum: trahimur omnes laudis ſtudio, & optimus quiſque maxime gloria ducitur. ipſi illi philoſophi, etiam in illis libellis, quos de contemnenda gloria ſcribunt, nomen ſuum inſcribunt: in eo ipſo, in quo prædicationem nobilitatemq; deſpiciunt, prædicari de ſe, ac nominari uolunt. Decimus quidem Brutus, ſummus ille uir & imperator, Accij amiciſſimi ſui carminibus templorum ac monimentorum aditus exornauit ſuorum. iam uero ille, qui cum Aetolis Ennio comite bellauit, Fuluius non dubitauit Martis manubias Muſis conſecrare. quare in qua urbe imperatores prope armati poetarum nomen, & Muſarum delubra coluerunt, in ea non debent togati iudices à Muſarum honore, & à poetarum ſalute abhorrere. atque ut id libentius faciatis, iam me uobis iudices indicabo, & de meo quodam amore gloriæ, nimis acri fortaſſe, ueruntamen honeſto, uobis confitebor. nam quas res nos in conſulatu noſtro, uobiſcum ſimul, pro ſalute huius urbis, atque imperij, & pro uita ciuium, proq; uniuerſa rep. geſſimus, attigit hic uerſibus, atque incohauit: quibus auditis,

quòd mihi magna res, & iucunda uiſa eſt, hunc ad perficiendum hortatus ſum. nullam enim uirtus aliam mercedem laborum periculorumq́; deſiderat, præter hanc laudis, & gloriæ: qua quidem detracta iudices, quid eſt quod in hoc tam exiguo uitæ curriculo, et tam breui, tantis nos in laboribus exerceamus? certe, ſi nihil animus præſentiret in poſterum, &, ſi quibus regionibus uitæ ſpatium circunſcriptum eſt, eiſdem omnes cogitationes terminaret ſuas; nec tantis ſe laboribus frangeret, neque tot curis, uigilijsq́; angeretur, nec toties de uita ipſa dimicaret. nunc inſidet quædam in optimo quoque uirtus, quæ noctes & dies animum gloriæ ſtimulis concitat, atque admonet, non cum uitæ tempore eſſe dimittendam commemorationem nominis noſtri, ſed cum omni poſteritate adæquandam. an uero tam parui animi uideamur eſſe omnes, qui in rep. atque in his uitæ periculis laboribusq́; uerſamur, ut, cum uſque ad extremum ſpatium nullum tranquillum atque otioſum ſpiritum duxerimus, nobiſcum ſimul moritura omnia arbitremur? an, cum ſtatuas & imagines, non animorum ſimulacra, ſed corporum, ſtudioſe multi ſummi homines reliquerint, conſiliorum relinquere ac uirtutum noſtrarum effigiem non multo malle debemus, ſummis ingenijs expreſſam, & politam? ego uero omnia, quæ gerebam, iam tum in gerendo, ſpargere me ac diſſeminare arbitrabar in orbis terræ memoriam ſempiternam. hæc uero ſiue à meo ſenſu poſt mortem abfutura ſunt, ſiue, ut ſapientiſſimi homines putauerunt, ad aliquam animi mei partem pertinebunt, nunc quidem certe cogita-

tione quadam, ſpeq́; delector. quare conſeruate iudices hominem pudore eo, quem amicorum ſtudijs uidetis comprobari, tum dignitate, tum etiam uenuſtate; ingenio autem tanto, quantum id conuenit exiſtimari, quod ſummorum hominum ingenijs expetitum eſſe uideatis; cauſa uero eiuſmodi, quæ beneficio legis, auctoritate municipij, teſtimonio Luculli, *tabulis* Metelli *comprobetur.* Q*uæ cum ita ſint, petimus à uobis iudices, ſi qua non modo humana, uerum etiam diuina in tantis negotijs commendatio debet eſſe, ut eum, qui uos, qui ueſtros imperatores, qui populi* R. *res geſtas ſemper ornauit, qui etiam his recentibus noſtris ueſtrisq́; domeſticis periculis æternum ſe teſtimonium laudum daturum eſſe profitetur, quiq́; eſt eo numero, qui ſemper apud omnes ſancti ſunt habiti, atque dicti, ſic in ueſtram accipiatis fidem, ut humanitate ueſtra leuatus potius, quam acerbitate uiolatus eſſe uideatur. quæ de cauſa pro mea conſuetudine breuiter ſimpliciterq́; dixi iudices, ea confido probata eſſe omnibus: quæ non fori, neque iudiciali conſuetudine & de hominis ingenio, & communiter de ipſius ſtudio locutus ſum, ea iudices à uobis ſpero eſſe in bonam partem accepta, ab eo, qui iudicium exercet, certe ſcio.*

INCERTI AVCTORIS INEPTA ORATIO; QVAM MIRVM EST, TAM DIV CREDITAM ESSE CICERONIS.

SI quando inimicorum impetum propulſare ac propellere cupiſtis, defendite nunc uniuerſi unum, qui, ne omnes concideretis, ardoreq́; flammæ conflagraretis, mei capitis periculo non dubitaui prouidere. nam quem uirtutis gloria cum ſumma laude ad cœlum extulit, eundem inimicorum inuidia indigniſſime oppreſſum deprimit ad ſupplicium. ſi liberum cóceptam dulcedinem animo incluſam continetis, nolite eo uelle carere, qui cariſſimam ueſtram procreationem ſibi eſſe duxit. eſt enim liberale officium, ſerere beneficium, ut metere poſſis fructum. fidei conducit, in loco debitum retribuere: illic enim animi uoluntas propenſa comprobatur, hic memoria collaudatur. itaque ſi omnibus graue ſeruitutis iugum eſſe debet in libertate educatis, ſit is ueſtris animis acceptiſſimus, qui à ueſtro corpore iugum acerbiſſimum repulit ſeruitutis. & ſi maiores ueſtri eos imperatores, qui militum uirtute hoſtium fregerunt furorem, iucundiſſimo fructu libertatis reconciliato, non ſolum ſtatuis dignos putarunt, ſed etiam æterna triumphi laude decorarunt: tum uos eum conſulem, qui non militum præſenti fortitudine, ſed ſua eximia animi uirtute hóſtilem ciuium mentem ſenatus auctoritate uindicauit, exiſtimate uobis retinendum in ciuitate eſſe. ſi quæ beneficia ſingulis ciuibus, priuatimq́; dantur, ea ſolent

iјs eſſe fructuoſa, à quibus ſunt profecta; iure et merito poſſum ego uos ad defenſionem meæ ſalutis adhortari, quos conſeruaui uniuerſos. nam neque maius eſt defendere unum, quàm populum; neque uerius à ſingulis, quàm ab omnibus repetere officij præmium, & fructum: propterea, quòd in unius periculo ſæpe contentio parua eſt, ut leuis ſit labor defenſori ſuſtinendus; in reip. inſidijs, quo firmius eſt quod oppugnatur, eo paratiores ſunt inimici; ut iјs ſine magna ſolicitudine, induſtria, uirtute non queat reſiſti. & ſingulorum opes ſæpe ſunt tenues, & infirmæ ad gratiam referendam, ut opitulari bene merentibus non queant, ſi maxime cupiant; uniuerſorum auxilium eo plurimum prodeſt, quòd firmioribus opibus eſt nixum. iure igitur, quoniam & maior impenſa in patriam officij facta eſt, quàm in priuata ſit defenſione; & plus à uobis præſidij, quàm à cæteris opis, ad ſalutem poteſt afferri: uos obteſtor, quos mihi & debere, et poſſe intelligo opitulari. non conuenit enim, cum ego ad promerendum officium tam fuerim expeditus, uos ad referendam gratiam eſſe tardiores; ne cuius amplitudinem, ac gloriam laude, atque honoribus amplificare debeatis, eius incolumitatem & ſalutem deſerendam exiſtimetis. etenim errat, ſi quis arbitratur M. Tullium iccirco in capitis periculum uocari, quòd deliquerit aliquid, quòd patriam læſerit, quòd improbe uixerit. non citatur reus audaciæ: uirtutis reus citatur. non accuſatur, quòd remp. ui oppugnarit, ſed quòd homo nouus pernicioſum nobilium reſtinxerit furorem. non obeſt mihi turpis, & nocens, ſed honeſtiſ-

ſime laudatiſſimeq; acta uita non odio bonorum, ſed inuidia premor malorum. intelligunt homines, tot, & tam præclaris teſtimonijs, monimentiſq; uirtutis comparatis, M. Tullio, dum ſit incolumis, fore uoluptati. iccirco uitam eripere cupiunt, ut cum ſpiritu ſenſum quoque adimant iucunditatis. non'ne igitur indignum eſt, eos præmijs meis inuidere, qui uirtute certare noluerunt? eos in contentionem honoris uenire, qui officijs ſe ſuperari æquiſſimo animo tulerunt? ſi dulcis eſt gloria, conſequere uirtutem. noli abijcere labores, petere honorem: honorem dico? immo uero famam, fortunas, familiam, liberos, caput, corpus, ipſum denique ſanguinem, & animam. cedo inuitus de rep. cedo oppreſſus de fortuna, de dignitate: diſcedo à rep. uictus audacia malorum. liceat manere ſi non illum M. Tullium cuſtodem urbis, defenſorem omnium, patrem patriæ, at certe reliquias Tullij: liceat in conſpectu ciuium, in hac urbe, quam ex parricidarum faucibus eripuit, remanere tecta omnium, fana deorum, uniuerſam uidere periculo liberatam ſuo ciuitatem: liceat ex hac flãma euolare, præſertim qui illud impium incendium perditorum hominum, lacrymis potius meis, quàm ſanguine ueſtro reſtingui malui. neque enim peto, ut mihi detis uitam; ſed datam repeto, ut reddatis. ſi meminiſtis quod dedi, uos non debetis obliuiſci, ſed retribuere quod debetis. uos, uos obteſtor dij immortales, qui meæ menti lumina prætuliſtis, cum conſenſum extinxi coniurationis, arcemq; urbis ab incendio, ac flamma liberaui; liberoſq; ueſtros è gremio, et complexu matrum ad cædem, & cruorem non ſum paſ=

ſus abſtrahi. num igitur poteſt fieri, à clientibus ut recipiar, cum, à quibus debeam retineri, reijcere inſtituant? ſocij quò fugiant, cum aditus cuſtodi patriæ præcluſus ſit? quomodo ſpes ſalutis reliquis reſidebit, cum ciuibus præcluſa ſit expectatio incolumitatis? pax & concordia extraneis gignetur, cum iam domeſticis non inſideat, ſed publice prouidenti eripiatur? nam quid ego improborum facta renouem oratione, ut redintegratione illius cõiurationis animos uulnerem ueſtros? auxilium ab alienis efflagitabo, cum ciues ueſtros deſeratis? ſociorum inuocem ſubſidium, cum à ciuibus intercluſum ſit præſidium? quam colere gentem nunc inſtituam? utrum, ut cuſtos accipiar, an ut proditor excludar? ſi ut conſeruator, ueſtra erit ignominia: ſi ut oppugnator, præciſa erunt omnia: itaque, quod putaui fore gaudium, id extitit exitium. ſi Quirites eundem in cæterorũ periculis haberemus animum, quem in noſtris difficultatibus, & pro innocentiſſimo quoque propugnare, & nocentiſſimum quenque oppugnare nobis ũtiliſſimum eſſe arbitraremur; & ſi cum optimi cuiusq; rebus aduerſis noſtrã ſalutem, cum deterrimorum hominum ſecundis noſtra pericula putaremus coniuncta: frequentes profecto talibus conatibus obuiam ire niteremur; neque partim innocentia freti, partim nobilitate nixi, partim potentia ac multitudine amicorum fulti, cum perfacile exiſtimaremus aduerſariorum uim, ac factionem à nobis repelli poſſe, ſubito ipſi ſimili periculo circumuenti, in noſtro euentu aliorum reminiſcentes caſus, iure id nobis accidere nequicquam quereremur. quis enim eſt Quirites, qui, nunc cum

inimicorum noſtrorũ uim atque uiolentiam perſpiciat, quiq́; noſtrum ipſum periculoſiſſimum caſum recognoſcat, qui non ſibi ac ſuis diffidat fortunis? quo enim ſe ſatis tutum arbitrabitur præſidio? uirtutis & gloriæ? at ea nos ipſa hoc tempore oppugnant. multitudine amicorum? aperuerunt non fortes eſſe ſe amicos, ſi in eorum poteſtate noſtra ſita ſalus non eſt. paucitate inimicorum? at id non in ipſius, ſed in aliorum uoluntate poſitum eſt. nam non ſatis eſt, ne cui iniuriam facias, prouidere: ſi tamen ſunt uolũtarij inimici, qui tuis præmijs te oppugnẽt. atque cum hæc omnia omnibus ſint grauia, atque acerba, tum uero nobis miſera atque intoleranda, quorum & officia in remp. recentiſſima, & incommoda ob remp. frequentiſſima in familia uerſantur. nunc ſi eadem conditio diſceptationis proponeretur, æqui auditores adhibebuntur, aures non obtuſæ criminatione, ſed uacuæ præbebũtur: qui ſunt aſſecuti ſummum gradum honoris, non diſpoliabuntur honore: qui ſperant, facilius & procliuius ad laudem nobilitatis peruenient. quamobrem nolo me duce ſupplicij uos ad fraudem deduci, ut ego ad priſtinum ſtatum recidam caſus. nunc igitur ſi lingua eſt concertandum, innocentiæ uirtute fretus ſupero: ſi facta compenſanda ſunt, conferamus æquitatem: ſi uiolentiæ impetu opprimimur, cedam pro omnibus unus tribunicio furori, quoniam laborem pro cunctis ferre conſueui. ſi igitur aliquo tempore ijs hominibus conſuluiſtis, quorũ animus eſt religionis pietate defunctus, debetis mihi quoque proſpicere, qui numini deorũ conſecratum ſartum tectum ab omni piaculo conſeruaui, &, uos ut

tutam tranquillamq; fortunam traheretis, mea perfe-ci uigilantia. nam me, quem paulo ante fortuna ere-xerat ad gloriam, uirtus extulit ad laudem, populus tribuit honorem, eundem tribuni furor exagitatus de-pulit ad calamitatem. & quoniam animaduertiſtis il-lam conſpirationem conflatam ita eſſe reſtinctam, ut nulla ſcintilla compareat incendij, uos quoque tribuni-ciam ſedate temeritatem. qui nunc ſe mihi inimicum oſtendit, ſe prius eſſe ueſtrum profeſſus eſt inimicum. ne rei crudelitas experta in me, in uos conualeſcat, & calamitas remorata longius ſerpat atque progrediatur, præcauete. nunc uel ſolus delectus ad calamitatem, uel primus uocatus ad tale periculum, omnium ani-mos iure debeo commouere. omnia ſunt immutata. ma nus ad demonſtrandam religãtur iniuriam: lingua in ciditur ad deplorandam calamitatem: animus præclu ditur ad exponendam rei indignitatem. humilitatem generis obijciunt nobis, qui nouam rationem ſuſcitant, ueteres maiorum obterunt laudes. ſed quid ego plura de illorum, aut in me maledictis, aut in uos ſcelerate loquar factis? quorum cognita improbitas me tacente coarguitur turpitudine uitæ: ut de ijs non ſit neceſſe inimicos prædicare, de quorum ſcelere ne amici qui-dem, aut ipſi poſſunt negare. uos ego appello, quorum de me maxima eſt poteſtas: apud uos loquor de mea ca lamitate, quos habui ſemper innocẽtiæ, et uirtutis meæ teſtes. igitur ex ciuitate bene meritus de rep. ciuis extur batur? innocens expellitur cõſularis homo? non faculta tibus uſus quondã minimis, amicorum multorũ præſi dio munitus, nunc partim ab inuidis, partim ab inimicis

circūuentus eget indigne? huic ſi opem non tuleritis in periculo capitis, non, credo, retinebitis ueſtram libertatem: qui neque tanta ualetis auctoritate, neque tantorum officiorum impenſam egiſtis in patriam. mihi credite: hoc in uno incommodum confirmatum, multorum infirmabit incolumitatem: & ſi initio non erit reſutatum, impune ad omnium perniciem conualeſcet. proinde aut in meo periculo ſalutem integram præſtate communem, aut in ueſtris hoc idem incommodum expectate fortunis. nemo tam perdita auctoritate tam facinoroſa inuentus eſt uita, qui cū de ſcelere fateretur, non tamen ſententijs prius iudicum conuinceretur, quàm ſupplicio addiceretur. ego repente ui tribunicia correptus, non modo loquendi libere in iudicio, ſed ne conſiſtendi quidem in ciuitate habeo poteſtatem. eijcior non ſolum ſine teſte, ſine indice, ſine crimine, ſed ſine etiam ſcelere, ſine accuſatore. hoſtibus in bello qui diſſident uoluntate, dimicant armis, uitam quotidie oppugnant, in ipſa acie cum præliantur, licet loqui, licet diſputare: mihi in pace ciui, qui perditorum hominum fregi furorem, pro fortunis meis apud uos loqui non licebit? ſerui, qui ad ſupplicium cæſi uerberibus trahuntur, apud eos ſæpe diſputant, quos necare uoluerunt: ego conſularis apud uos non loquar, quos conſeruaui? tacebo, ſi neceſſe eſt: tacebo, inquam, animo æquo, quoniam uirtus mea me tacente agit cauſam meam. itaque ut ego in concione mea nihil ponam de rebus meis geſtis, tamen in animis & memoria ueſtra largiter relinquam. iſti modo uideant, qua ratione hanc inultam meam fugam ferre poſſint. etenim ſi à

me

me, ut iſti exiſtimant, Lentuli mortui ſordes, ſi Catilinæ notiſſimus furor, ſi amentia Cethegi, ſi luxuries, ac ſtupra Caſsij pœnas repetunt, profectò iſtis hora nulla, eiecto Tullio, uacua periculo, aut periculi expectatione relinquetur. itaque illi in dies non meis inſidijs, quæ nullæ à me parantur; ſed ſuorum ſcelerum conſcientia cruciati, mihi abſenti & populo R. pœnas dabunt. quas ob res ego inimicorum amentiæ, cupiditatiq; paucorum, omnium ſalutis cauſa decedam: neque eò deducam, aut progredi patiar, ut opera mea manus inter uos conſeratis, cædesq; ciuium inter ſe fiat: multoq; potius ipſe patria, liberisq; meis carebo, quàm propter unum me, uos de fortunis ueſtris, reiq; publicæ dimicetis: ſic enim ab initio fui animatus, ut non magis me mea cauſa putarem eſſe natũ, quàm reip. procreatum. ſed illud queror, quòd non iam ad unius perniciem, ſed ad uniuerſorum inſtruitur calamitatem: conqueri, commiſerari, dicere, expurgare, ſuſpicionem dimouere, crimen diluere non licere: ore oppreſſo ceruices eſſe præbendas. quæ tamen omnia iã non ſunt tam calamitoſa, quòd mihi ſunt ſubeũda; quàm pernicioſa, quòd in remp. ſunt introducta. quamobrem ſtatutum eſt, atque decretum, in his temporibus ciuitatis omnia perpeti, quæ uolet furor libidinoſus. uim uolunt afferre: præſto ſum. eijcere uolunt: exeo indicta cauſa. nolunt audire: cauſam non dico. aliud quippiam conantur: agant: nihil duri, nihil acerbi mihi erit, quod remp. tutabitur: non enim illis uictus cedo, ſed incolumibus uobis me condono: neque enim mors miſeranda eſt, quæ ob remp. capitur; neque exilium tur=

pe, quod uirtute ſuſcipitur: cum præſertim non nullam hæ pœnæ habeant in ſe conſolationem: nam uitam ſi eripiunt, non adiment gloriam immortalem: ſi exilio multabunt corpus, non animum à rep. remouebunt: nam, ubicunque ero, hoc cogitabo, hæc ſemper cura mea erit: meq; uobis ereptum, non à uobis repudiatum, exiſtimabo. illud ab uniuerſis poſtulo petoq;, ſi, dum in ciuitate manere licitum eſt, nemini iniuſte periculum creaui, nemini innocenti fui calamitati, ſi omnibus auxilio præſidioq; eſſe conſueui, plurimosq; in hac ciuitate ſum tutatus, uti uos liberos meos in ueſtram fidem recipiatis, eosq; defendatis, ne ue inimicos meos in familiam noſtram longius progredi patiamini; utiq;, ſiue hinc abiero, ſiue ero hic oppreſſus, ea maneat opinio, et exiſtimatio, quæ uirtute parta, non quæ infelicitate illata eſt. Nunc ego te Iupiter optime maxime, cuius nutu ac ditione ſola terrarum gubernantur, teq; particeps connubij, ſocia regni, Regina Iuno, teq; Tritonia, armipotens, Gorgona, Pallas, Minerua, cæteriq; dij, deæq; immortales, qui excellenti tumulo ciuitatis ſedem Capitolij in ſaxo incolitis conſtitutam, ut non ſolum cunctam intueri, ſed etiam tueri poſſitis ciuitatem; à quorum ego quondam altaribus impiam manū ciuium remoui; à quorum templis meo periculo funeſtam facem repuli, ne illuſtriſſimum orbis terrarum monimentum cum principe omnium terrarū occideret ciuitate; teq; Iupiter Stator, quem uere huius imperij Statorem maiores noſtri nominauerunt, cuius in templo hoſtilem impetum Catilinæ repuli à muris, cuius templum à Romulo uictis Sabinis in palatij radi=

ce cum Victoria eſt collocatum: oro atque obſecro, ferte opem pariter reip. cunctæq́; ciuitati, meisq́; fortunis, reſiſtite tribunicio furori, fauete innocentiæ, ſubuenite ſolitudini, miſeremini ſenectutis, nolite eum ſupplicem à uobis abſterrere & excludere, qui in ſuo magiſtratu funeſtam facem à ueſtris repulit templis. ſi C. Mario auxilio fuiſtis, quòd in cliuo Capitolino improborum ciuium cædem fecerat; ſi P. Scipioni, quòd Annibalis furibundam mentem à ueſtris repulit templis; ſi denique Cn. Pompeio, quòd terra mariq́; hoſtes reddidit pacatos: ſic nunc in meis calamitatibus aliquam ferte opem diuinam: ut ſæpe multorum in periculis feciſtis, ſic nunc in meis miſerijs diuinum aliquod auxiliũ & numen oſtendite. deinde uos, quorum poteſtas proxime ad deorum immortalium numen accedit, oro atque obſecro, quibus ſigillatim ſæpe ſupplex ad pedes iacui; ut eum, quem ſinguli ſtratum atque abiectum ſubleuaſtis, nunc uniuerſi conſeruatum uelitis. ſi neminem unquam ueſtrum læſi; ſi nemini innocenti obfui; ſi etiam è contrario, ut quiſque auxilium meum deſiderauit, opem ferre non dubitaui; ſi denique, quæcunque adminiſtraui, ex ueſtra auctoritate et patrum conſcriptorum uoluntate feci; ſi malui inimicorum cupiditati, quàm reip. et legitimæ auctoritati pœnas ſufferre: ut exiſtimetis, ex illo crudeliſſimo inimicorum impetu ereptum, in antiquum ſtatum dignitatis reſtitui conuenire. ſed quoniam neque mihi libere loquendi, neque uobis clementer audiendi, neque omnino iudicandi paucorum furore & audacia facta eſt poteſtas, ſed oppreſſa eſt reſp. armis, metu debilitata ſeruili, uti

liberum ſpiritum ducendi nullam habeat poteſtatem: cedam inermis armatis, innocens nocentibus, priuatus furibundo magiſtratui. neque enim Q. Metellus quicquam de uirtute ſua detraxit, quòd ceſſit L. Saturnino furenti; neque C. Cotta, quòd Q. Varroni tribuno pl. inferiore genere orto cedendum putauit; neque C. Marius, qui quantas res geſſerit, ueſtra uobis libertas indicio eſſe poterit: neque uero M. Tullius ſuum animum ueſtra abalienauit poteſtate, cum præcipuum uobis obſidem ſui animi, ueſtram reliquerit libertatem. quamobrem teſtor deos, deaſq; omnes immortales, ueſtraſq; maxime mentes, me non uitæ turpitudine, non pro magnitudine ſcelerum, non propter reliquæ ætatis infamiam, pœnas iure et lege perſoluere; ſed propter uirtutis inuidiam, propter iucundiſſimam ingenij laudem, propter magnitudiuem rerum geſtarum crudeliſſime ciuitate priuari. quod ſi idem accidit Q. Cepioni, ſi Mancino, ſi Rutilio, mihi quoque hoc accidiſſe, non magnopere erit mirandum, cum præſertim non generis antiquitate, ſed uirtutis ornamẽtis ſummam laudem ſim conſecutus. Nunc ego uos equites R. obteſtor, quorum uirtute nomen Romanum uictoriam cum laude poſſidet coniunctam, quorum factis gloriantur ciues, lætantur ſocij, gemunt hoſtes; ut, ſi erga uos omni tempore optime fui animatus, ſi mea pericula neglexi, dum timorem à patria propulſarem; ſi æque liberis ueſtris proſpexi, ac uos parentibus conſueſtis; ut nũc me uelitis ueſtis opibus defenſum incolumem in hac ciuitate retinere, quæ cum à ſcelerata coniuratione eſſet incenſa, meo ductu ac labore reſtincta eſt; nec pa=

tiamini me à liberis meis abſtractum, à coniuge abreptum, ab aris fociſq; innocententem proiectum uitam degere in exilio, miſerrimi mortalis caſum ſubire. proijcitur Tullius *in exilium. itaque nimium innocens ab inimico, religioſus à ſcelerato, beneuolus huic ciuitati ab hoſte. ò miſera uitæ ratio, quæ tandiu reſides in uoluptate, quandiu fortunæ poſcit libido. ego'ne inimicus huic ciuitati? quamobrem? quia inimicos necaui. ego'ne hoſtis? quid ita? quia hoſtes interfeci. en conditionem huius temporis. antea gloria et laude digniſſimi ducebantur, qui hæc perfecerunt: nunc ſcelerati, & parricidæ eſſe dicuntur, qui hæc adminiſtrarunt. ſint ſane ſcelerati: ſuperet iſtorum uictoria, ſi modo uictoria appellanda eſt, in qua ciuitatis ineſt luctus: habeant hanc palmam ex innocentis cruore. tantum à uobis illud equites* R. *peto & rogo, ut, quem ſæpenumero ueſtra laude cohoneſtaſtis, eundem in dubijs uitæ periculis ueſtra uirtute conſeruetis.*

AD QVIRITES POST REDITVM, ORATIO XXVII.

Qvod precatus à Ioue optimo maximo, cæteriſq; dijs immortalibus ſum Quirites, eo tempore, cum me, fortunaſq; meas pro ueſtra incolumitate, otio, concordiaq; deuoui, ut, ſi meas rationes unquam ueſtræ ſaluti antepoſuiſſem, ſempiternam pœnam ſuſtinerem mea uoluntate ſuſceptam; ſin & ea, quæ ante geſſeram, conſeruandæ ciuitatis cauſa geſſiſſem, & illam miſeram profectionem ueſtræ ſalutis gratia ſuſcepiſſem, ut quod odium ſcelerati homines, & audaces in remp. & in omnes bonos conceptum iam diu continerent, id in me unum potius, quàm in optimum quenque, & in uniuerſam remp. deflecterent; hoc ſi animo in uos, liberoſq; ueſtros fuiſſem, ut aliquando uos, patres conſcriptos, Italiamq; uniuerſam memoria mei, miſericordia, deſideriumq; teneret: eius deuotionis me eſſe conuictum iudicio deorum immortalium, teſtimonio ſenatus, conſenſu Italiæ, confeſſione inimicorum, beneficio diuino immortaliq; ueſtro, maxime lætor Quirites. & ſi homini nihil eſt magis optandum, quàm proſpera, æquabilis, perpetuaq; fortuna, ſecundo uitæ, ſine ulla offenſione, curſu: tamen ſi mihi tranquilla & placata omnia fuiſſent, incredibili quadã & pene diuina, qua nunc ueſtro beneficio fruor, lætitiæ uoluptate caruiſſem. quid dulcius hominum generi à natura datum eſt, quàm ſui cuique liberi? mihi uero & propter indulgentiam meam, & propter ex-

cellens eorum ingenium uita ſunt mea cariores: tamen non tanta uoluptate erant ſuſcepti, quanta nunc ſunt reſtituti. nihil cuiquam fuit unquā iucundius, quàm mihi meus frater: non tam id ſentiebam, cum fruebar, quàm tunc, cum carebam, & poſteaquam uos me illi, et mihi eum reddidiſtis. res familiaris ſua quenque delectat: reliquæ meæ fortunæ recuperatæ plus mihi nūc uoluptatis afferunt, quàm tunc incolumi afferebant. amicitiæ, conſuetudines, uicinitates, clientelæ, ludi denique, & dies feſti quid haberent uoluptatis, carendo magis intellexi, quàm fruendo. iam uero honos, dignitas, locus, ordo, beneficia ueſtra, quanquam mihi ſemper clariſſima uiſa ſunt, tamen ea nunc renouata illuſtriora uidentur, quàm ſi obſcurata non eſſent. ipſa autem patria, dij immortales, dici uix poteſt, quid caritatis, quid uoluptatis habet? quæ ſpecies Italiæ? quæ celebritas oppidorum? quæ forma regionum? qui agri? quæ fruges? quæ pulchritudo urbis? quæ humanitas ciuium? quæ reip. dignitas? quæ ueſtra maieſtas? quibus ego omnibus antea rebus ſic fruebar, ut nemo magis. ſed tanquam bona ualetudo iucundior eſt eis, qui è graui morbo recreati ſunt, quàm qui nunquam ægro corpore fuerunt: ſic ea omnia deſiderata magis, quàm aſſidue percepta, delectant. quorſum igitur hæc diſputo? quorſum? ut intelligere poſſitis, neminem unquam tanta eloquentia fuiſſe, neque tam diuino atque incredibili genere dicendi, qui ueſtrorū magnitudinem multitudinemq́; beneficiorum, quæ in me, fratremq́; meum, liberosq́; noſtros contuliſtis, non modo augere, aut ornare oratione, ſed enumerare, aut conſequi poſſit. à

parentibus, id quod neceſſe erat, paruus ſum procrea-tus, à uobis natus ſum conſularis. illi mihi fratrem in-cognitum, qualis futurus eſſet, dederunt: uos ſpecta-tum & incredibili pietate cognitum reddidiſtis. remp. illis accepi temporibus eam, quæ pene amiſſa eſt: à uo bis eam recuperaui, quam aliquando omnes unius ope-ra ſeruatam iudicauerunt. dij immortales mihi libe-ros dederunt, uos reddidiſtis. multa præterea à dijs im mortalibus optata conſecuti ſumus: niſi ueſtra uolun-tas fuiſſet, omnibus diuinis muneribus caruiſſemus. ue ſtros denique honores, quos eramus gradatim ſingulos aſſecuti, nunc à uobis uniuerſos habemus: ut, quan-tum antea parentibus, quantum dijs immortalibus, quantum uobiſmet ipſis, tantum hoc tempore, uniuer-ſo cuncta, populo R. *debeamus. nam cum in ipſo be-neficio ueſtro tanta magnitudo eſt, ut eam complecti oratione non poſſim: tum in ſtudijs ueſtris tanta ani-morum declarata eſt uoluntas, ut non ſolum calami-tatem mihi detraxiſſe, ſed etiam dignitatem auxiſſe uideamini. non enim pro meo reditu, ut pro* P. Popi-*lij, nobiliſſimi hominis, adoleſcentes filij, & multi præ-terea cognati atque affines deprecati ſunt; non, ut pro* Q. Metello, *clariſſimo uiro, iam ſpectata ætate filius; non* L. Dalmaticus *conſularis, ſumma auctoritate uir; non* Q. Metellus *cenſorius, non eorum liberi; non* Q. Metellus Nepos, *qui tum conſulatum petebat; non ſororum filij* Luculli, Seruilij, Scipiones: *permulti e-nim tum* Metelli, *aut* Metellarum *liberi pro* Q. Me-*telli reditu uobis, ac patribus ueſtris ſupplicauerunt. quòd ſi ipſius ſumma dignitas, maximeq; res geſtæ*

non ſatis ualerent, tamen filij pietas, propinquorum preces, adoleſcentium ſqualor, maiorum natu lacrymæ populum R. *mouere potuerunt. nam* C. *Marij, qui poſt illos ueteres clariſſimos conſulares, ueſtra patrumq́; memoria, tertius ante me conſularijs ſubijt indigniſſimam fortunam præſtantiſſima ſua gloria, diſſimilis fuit ratio: non enim ille deprecatione redijt, ſed in diſſenſu ciuium, exercitu ſe armisq́; reuocauit. me autem, nudum à propinquis, nulla cognatione munitum, nullo armorum ac tumultus metu,* C. *Piſonis generi mei diuina quædam & inaudita auctoritas, atque uirtus, fratrisq́; mei miſerrimi, atque optimi quotidianæ lacrymæ, ſordesq́; lugubres à uobis deprecatæ ſunt. frater erat unus, qui ſuo ſqualore ueſtros oculos inflecteret; qui ſuo fletu deſiderium mei memoriamq́; renouaret; qui ſtatuerat Quirites, ſi uos me ſibi non reddidiſſetis, eandem ſubire fortunam; & tanto in me amore extitit, ut negaret fas eſſe non modo domicilio, ſed ne ſepulcro quidem ſe à me eſſe ſeiunctum. pro me præſente ſenatus, hominumq́; præterea uiginti millia ueſtem mutauerunt: pro eodem me abſente unius ſqualorem ſordesq́; uidiſtis. unus hic, qui domi, qui in foro poſſet eſſe, mihi pietate filius inuentus eſt, beneficio parens, amore, idem qui ſemper fuit, frater. nam coniugis miſeræ ſqualor & luctus, atque optimæ filiæ mœror aſſiduus, filijq́; parui deſiderium mei, lacrymæq́; pueriles aut itineribus neceſſarijs, aut magna parte tectis, ac tenebris continebantur. quare hoc maius eſt ueſtrum in nos promeritum, quòd non multitudini propinquorum, ſed nobiſmet ipſis nos reddidiſtis. ſed quemadmodum*

propinqui, quos ego parare non potui, mihi ad deprecandam calamitatem meam non affuerunt: ſic, illud quod mea uirtus præſtare debuit, adiutores, auctores, hortatoresq́; ad me reſtituendum ita multi fuerunt, ut longe ſuperiores omnes hac dignitate copiaq́; ſuperarem. nunquam de P. Popilio, *clariſſimo, atque fortiſſimo uiro; nunquam de* Q. Metello, *nobiliſſimo & conſtantiſſimo ciue; nunquam de* C. Mario, *cuſtode ciuitatis, atque imperij ueſtri, in ſenatu mentio facta eſt. tribunicijs ſuperiores illi rogationibus, nulla auctoritate ſenatus ſunt reſtituti;* Marius *uero non modo non à ſenatu, ſed etiam oppreſſo ſenatu eſt reſtitutus: nec rerum geſtarum memoria in reditu* C. Marij, *ſed exercitus, atque arma ualuerunt: at de me, ut ualeret, ſemper ſenatus flagitauit; ut aliquando perficeretur, cum primum licuit, frequentia atque auctoritate perfecit. nullus in eorum reditu motus municipiorum, & coloniarum factus eſt: at me in patriam ter ſuis decretis* Italia *cuncta reuocauit. illi, inimicis interfectis, magna ciuium cæde facta, reducti ſunt: ego ijs, à quibus eiectus ſum, prouincias obtinentibus, inimico autem optimo uiro, & mitiſſimo, altero conſule referente, reductus ſum, cum is inimicus, qui ad meam perniciem uocem ſuam communibus hoſtibus præbuiſſet, ſpiritu duntaxat uiueret, re quidem infra omnes mortuos amandatus eſſet. nũquam de* Popilio L. Opimius, *fortiſſimus conſul, nunquam de* Q. Metello, *non modo* C. Marius, *qui erat inimicus, ſed ne is quidem, qui ſecutus eſt,* M. Antonius, *homo eloquentiſſimus, cum* A. Albino *collega ſenatum aut populum eſt cohortatus. at pro me ſupe=*

riores conſules ſemper, ut referrent, efflagitati ſunt: ſed ueriti ſunt, ne gratiæ cauſa facere uiderentur, quòd alter mihi affinis erat, alterius cauſam capitis receperam: qui prouinciarum fœdere irretiti, totum illum annum, querelas ſenatus, luctum bonorum, Italiæ gemitum pertulerunt. calendis uero Ian. poſteaquam orba reſp. conſulis fidem, tanquam legitimi tutoris implorauit, P. Lentulus, conſul, parens, deus, ſalus noſtræ uitæ, fortunæ, memoriæ, nominis, ſimul ac de ſolenni religione retulit, nihil humanarum rerum ſibi prius, quàm de me, agendum iudicauit. atque eo die confecta res eſſet, niſi is tribunus pl. quem ego maximis beneficijs quæſtorem conſul ornaueram, cum & cunctus ordo, & multi eum ſummi uiri orarent, & Cn. Oppius ſocer, optimus uir, ad pedes eius flens iaceret, noctem ſibi ad deliberandum poſtulaſſet: quæ deliberatio non in reddenda, quemadmodum non nulli arbitrabantur, ſed, ut patefactum eſt, in augenda mercede conſumpta eſt. poſtea res acta eſt in ſenatu alia nulla: & cum uarijs rationibus impediretur, uoluntate tamen perſpecta ſenatus, cauſa ad uos menſe Ian. deferebatur. hic tantum interfuit inter me, & inimicos meos. ego, cum homines in tribunali Aurelio palam conſcribi, centuriariq; uidiſſem; cum intelligerem ueteres ad ſpem cædis Catilinæ copias eſſe reuocatas; cum uiderem ex ea parte homines, cuius partis nos uel principes numerabamur, partim quòd mihi inuiderent, partim quòd ſibi timerent, aut proditores eſſe, aut deſertores ſalutis meæ; cum duo conſules empti pactione prouinciarum, auctores ſe inimicis reip. tradidiſſent; cum egeſtatem,

auaritiam, libidines ſuas uiderent expleri non poſſe, niſi me conſtrictum domeſticis hoſtibus dedidiſſent; cum ſenatus equitesq́; R. flere pro me, ac mutata ueſte uobis ſupplicare, edictis atque imperijs uetarentur; cum omnium prouinciarum pactiones, cum omnia cum omnibus fœdera, reconciliationes gratiarum ſanguine meo ſancirentur; cum omnes boni non recuſarent, quin uel pro me, uel mecum perirent: armis decertare pro mea ſalute nolui; quòd & uincere et uinci luctuoſum reip. fore putaui. at inimici mei, menſe Ian. cum de me ageretur, corporibus ciuium trucidatis, flumine ſanguinis meum reditum intercludendum putauerunt. itaque cum ego abfui, eam remp. habuiſtis, ut æque me, atque illam reſtituendam putaretis. ego autem, in qua ciuitate nihil ualeret ſenatus, omnis eſſet impunitas, nulla iudicia, uis & ferrum in foro uerſarentur, cum priuati ſe parietum præſidio, non legum tuerentur, tribuni pl. uobis inſpectantibus uulnerarentur, ad magiſtratuum domos cum ferro & facibus iretur, conſulis faſces frangerentur, deorum immortalium templa incenderentur, remp. nullam eſſe putaui: itaque neque rep. exterminata, mihi locum in hac urbe eſſe duxi; nec, ſi illa reſtitueretur, dubitaui, quin me ſecum ipſa reduceret. an ego, cum mihi eſſet exploratiſſimum, P. Lentulum proximo anno conſulem futurum, qui, illis ipſis reip. periculoſiſſimis temporibus, ædilis curulis, me conſule, omnium meorum conſiliorum particeps, periculorumq́; ſocius fuiſſet; dubitarem, quin is me confectum conſularibus uulneribus, conſulari medicina ad ſalutem reduceret? hoc duce, collega autem eius, clemen-

tiſſimo atque optimo uiro, primo non aduerſante, poſt etiam adiuuante, reliqui magiſtratus pene omnes fuerunt defenſores ſalutis meæ: ex quibus excellenti animo, uirtute, auctoritate, præſidio T. Annius *et* P. Sextius, *præſtanti in me beneuolentia, & diuino ſtudio extiterunt. eodemq́;* P. Lentulo *auctore, & pariter referente collega, frequentiſſimus ſenatus, uno diſſentiente, nullo intercedente, dignitatem meam, quibus potuit uerbis ampliſſimis, ornauit, ſalutem uobis, municipijs, colonijsq́; omnibus commendauit. ita me nudum à propinquis, nulla cognatione munitum conſules, prætores, tribuni plebis, ſenatus,* Italia *cuncta ſemper à uobis deprecata eſt: denique omnes, qui ueſtris maximis beneficijs honoribusq́; ſunt ornati, producti ad uos ab eodem, non ſolum ad me conſeruandum uos cohortati ſunt, ſed etiam rerum mearum geſtarum auctores, teſtes, laudatoresq́; fuerunt. quorum princeps ad cohortandum uos, & ad rogandos fuit* Cn. Pompeius, *uir omnium, qui ſunt, fuerunt, erunt, uirtute, ſapientia, ac gloria princeps. qui mihi unus uni priuato amico eadem omnia dedit, quæ uniuerſæ reip. ſalutem, otium, dignitatem. cuius oratio fuit, quemadmodum accepi, tripartita. primum uos docuit, meis conſilijs remp. eſſe ſeruatam; cauſamq́; meam cum communi ſalute coniunxit; hortatusq́; eſt, ut auctoritatem ſenatus, ſtatum ciuitatis, fortunas ciuis bene meriti defenderetis: tum in perorando poſuit, uos rogari à ſenatu, rogari ab equitibus* R. *rogari ab* Italia *cuncta: denique ipſe ad extremum pro mea uos ſalute non rogauit ſolum, uerum etiam obſecrauit. huic ego homini* Quirites *tantum debeo,*

quantum hominem homini debere uix fas eſt. huius conſilia, P. Lentuli ſententiam, ſenatus auctoritatem uos ſecuti, in eo me loco, in quo ueſtris beneficijs fueram, ijſdem centurijs, quibus collocaratis, repoſuiſtis. eodem tempore audiſtis eodem ex loco ſummos uiros, ornatiſſimos atque ampliſſimos homines, principes ciuitatis, omnes conſulares, omnes prætorios eadem dicere, ut omnium teſtimonio, per me unum remp. conſeruatam eſſe, conſtaret. itaque cum P. Seruilius, grauiſſimus uir, & ornatiſſimus ciuis, dixiſſet, opera mea remp. incolumem magiſtratibus deinceps traditam, dixerunt in eandem ſententiam cæteri. ſed audiſtis eo tempore clariſſimi uiri non ſolum auctoritatem, ſed etiam teſtimonium, L. Gellij: qui, quia ſuam claſſem attentatam magno cum ſuo periculo pene ſenſit, dixit in concione ueſtra, ſi ego conſul, cum fui, non fuiſſem, remp. funditus interituram fuiſſe. En ego tot teſtimonijs Quirites, hac auctoritate ſenatus, tanta conſenſione Italiæ, tanto ſtudio bonorum omnium, agente P. Lentulo, conſentientibus cæteris magiſtratibus, deprecante Cn. Pompeio, omnibus hominibus fauentibus, dijs denique immortalibus frugum ubertate, copia, uilitate reditum meum comprobantibus, mihi, meis, reip. reſtitutus, tantum uobis, quantum facere poſſum, Quirites pollicebor: primum, qua ſanctiſſimi homines pietate erga deos immortales eſſe ſolent, eadem me erga populum R. ſemper fore, numenq́; ueſtrum æque mihi graue, & ſanctum, ac deorum immortalium, in omni uita futurum: deinde, quoniam me in ciuitatem reſpub. ipſa reduxit, nullo me loco reip. defuturum. quòd ſi quis

exiſtimat, me aut uoluntate eſſe mutata, aut debilitata uirtute, aut animo fracto, uehementer errat. mihi quod potuit uis, & iniuria, & ſceleratorum hominum furor detrahere, eripuit, abſtulit, diſſipauit: quod uiro forti adimi non poteſt, id manet & permanebit. uidi ego fortiſſimum uirum, municipem meum, C. Marium, quoniam nobis quaſi aliqua fatali neceſſitate nõ ſolum cum iis, qui hæc delere uoluiſſent, ſed etiam cum fortuna belligerandum fuit: eum tamen uidi, cum eſſet ſumma ſenectute, non modo non infracto animo propter magnitudinem calamitatis, ſed confirmato atque renouato. quem egomet dicere audiui, tum ſe fuiſſe miſerum, cum careret patria, quam obſidione liberauiſſet; cum ſua bona poſſideri ab inimicis, ac diripi audiret; cum adoleſcentem filium uideret eiuſdem ſocium calamitatis; cum in paludibus demerſus, concurſu ac miſericordia Minturnenſium corpus ac uitam ſuam conſeruaſſet; cum parua nauicula traiectus in Africam, quibus regna ipſe dederat, ad eos inops, ſupplexq; ueniſſet. recuperata uero ſua dignitate, ſe non commiſſurum, ut, cum ea, quæ amiſerat, ſibi reſtituta eſſent, uirtutem animi non haberet, quam nunquam perdidiſſet. ſed hoc inter me, atque illum intereſt; quòd ille, qua re plurimum potuit, ea ipſa re inimicos ſuos ultus eſt, armis; ego, qua conſueui, utar pietate; quoniam illi arti in bello, ac ſeditione locus eſt; huic in pace, atque otio: quodq; ille animo irato nihil, niſi de inimicis ulciſcendis, agebat; ego de ipſis inimicis tantum, quantum mihi reſp. permittet, cogitabo. denique Quirites, quoniam me quatuor omnino gene=

ra hominum uiolarunt; unum eorum, qui odio reip. quòd eam ipſis inuitis conſeruaram, mihi inimiciſſimi fuerunt; alterum, qui per ſimulationem amicitiæ nefarie prodiderunt; tertium, qui, cum, propter inertiam ſuam eadem aſſequi non poſſent, inuiderent laudi, & dignitati meæ; quartum, qui, cum cuſtodes reip. eſſe debuerunt, ſalutem meam, ſtatum ciuitatis, dignitatem eius imperij, quod erat penes ipſos, uendiderunt: ſic ulciſcar genera ſingula, quemadmodum à quibuſque ſum prouocatus; malos ciues, remp. bene gerendo; perfidos amicos, nihil credendo, atque omnia cauendo; inuidos, uirtuti & gloriæ ſeruiendo; mercatores prouinciarum, reuocando domum, atque ab ijs prouinciarum rationem repetendo. quanquam mihi maiori curæ eſt, quemadmodum quidem uobis, qui de me eſtis optime meriti, gratiam referam, quàm quemadmodum inimicorum iniurias, crudelitatemq́; perſequar. etenim ulciſcendæ iniuriæ facilior ratio eſt, quàm beneficij remunerandi; propterea quòd ſuperiorem eſſe contra improbos, minus eſt negotij, quàm bonis exæquari: tum etiam nec tam neceſſarium quidem eſt, male meritis, quàm optime meritis, referre quod debeas. odium uel precibus mitigari poteſt, uel temporibus reip. communiq́; utilitate deponi, uel difficultate ulciſcendi teneri, uel uetuſtate ſedari: bene meritos quin colas, nec exorari fas eſt, neque id reip. repetere utcunque neceſſe eſt, neque eſt excuſatio difficultatis, neque æquum eſt tempore & die memoriam beneficij definire. poſtremo, qui in ulciſcendo remiſſior fuit, mox aperte laudatur: at grauiſſime uituperatur, qui in tantis beneficijs,

quanta

quanta uos in me contuliſtis, remunerandis eſt tardior; neque ſolum ingratus, quod ipſum graue eſt, uerum etiam impius appelletur neceſſe eſt. atque in officio perſoluendo diſſimilis eſt ratio, & pecunia debita: propterea quòd pecuniam, qui retinet, non diſſoluit; qui reddidit, non habet: gratiam &, qui retulit, habet; et, qui habet, diſſoluit. quapropter memoriam ueſtri beneficij colam beneuolentia ſempiterna, non ſolum dum anima ſuperabo mea, ſed etiam cum mortuo monimenta ueſtri in me beneficij permanebunt. in referenda autem gratia hoc uobis repromitto, ſemperq́; præſtabo, mihi neque in conſilijs de rep. capiundis diligentiam, neque in periculis à rep. propulſandis animum, neque in ſententia ſimpliciter referenda fidem, neque in hominum uoluntatibus pro rep. lædendis libertatem, nec in perferendo labore induſtriam, nec in ueſtris commodis augendis gratam animi beneuolentiam defuturam. atque hæc cura Quirites erit infixa animo meo ſempiterna, ut cum uobis, qui apud me deorum immortalium uim & numen tenetis, tum poſteris ueſtris, cunctisq́; gentibus digniſſimus ea ciuitate uidear, quæ ſuam dignitatem non poſſe tenere ſe, niſi me recuperaſſet, cunctis ſuffragijs indicauit.

POST REDITVM IN SENATV, ORATIO XXVIII.

S I patres conſcripti pro ueſtris immortalibus in me, fratremq́; meum, liberosq́; noſtros meritis parum uobis cumulate gratias egero, quæſo, obteſtorq́;, ne meæ naturæ potius, quàm magnitudini ueſtrorum beneficiorum id tribuendum putetis. quæ enim tanta poteſt exiſtere ubertas ingenij, quæ tanta dicendi copia, quod tam diuinum atque incredibile genus orationis, quo quiſquam poſſit ueſtra in nos uniuerſa promerita, non dicam complecti orando, ſed percenſere numerando? qui mihi fratrem optatiſſimum, me fratri amantiſſimo, liberis noſtris parentes, nobis liberos, qui dignitatem, qui ordinem, qui fortunas, qui ampliſſimam remp. qui patriam, qua nihil poteſt eſſe iucundius, qui denique noſmet ipſos nobis reddidiſtis. quòd ſi parentes cariſſimos habere debemus, quòd ab ijs nobis uita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita eſt; ſi deos immortales, quorum beneficio & hæc tenuimus, & cæteris rebus aucti ſumus; ſi populum R. cuius honoribus in ampliſſimo conſilio, & in altiſſimo gradu dignitatis, atque in hac omnium terrarum arce collocati ſumus; ſi hunc ipſum ordinem, à quo ſæpe magnificentiſſimis decretis ſumus honeſtati: immenſum quiddam & infinitum eſt, quod nobis debeamus; qui ueſtro ſingulari ſtudio atque conſenſu parentum beneficia, deorum immortalium munera, populi Romani honores, ueſtra de me mul-

ta iudicia, nobis omnia uno tempore reddidiſtis; ut, cum multa uobis, magna populo R. innumerabilia parentibus, omnia dijs immortalibus debeamus, quòd hæc antea ſingula per illos habuerimus, nunc uniuerſa per uos recuperauerimus. itaque P. C. quod ne optandum quidem eſt homini, immortalitatem quandam per uos adepti uidemur: quod enim tempus erit unquam, quo ueſtrorum in nos beneficiorum memoria, ac fama moriatur, qui illo ipſo tempore, cum ui, ferro, metu, minis obſeſſi teneremini, non multo poſt diſceſſum meum uniuerſi me reuocauiſtis, referente L. Mummio, fortiſſimo, atque optimo uiro? quem habuit ille peſtifer annus & maxime fidelem, & minime timidum, ſi dimicare placuiſſet, defenſorem ſalutis meæ. poſteaquam uobis poteſtas decernendi non eſt permiſſa per eum tribunum pl. qui cum per ſe remp. lacerare non poſſet, ſub alieno ſcelere deleuit: nunquam de me ſiluiſtis, nunquam meam ſalutem non ab ijs conſulibus, qui uendiderant, flagitauiſtis, itaque ueſtro ſtudio, atque auctoritate perfectum eſt, ut ille ipſe annus, quem ego mihi, quàm patriæ, malueram eſſe fatalem, octo tribunos haberet, qui promulgarent de ſalute mea, & ad uos ſæpenumero referrent. nam conſules modeſti, legumq; metuẽtes, impediebãtur lege, non ea quæ de me, ſed ea quæ de ipſis lata erat, cum meus inimicus promulgauit, ut, ſi reuixiſſent ij, qui hæc pene delerunt, tum ego redirem. quo facto utrunque confeſſus eſt, & ſe illorum uitam deſiderare, & magno in periculo remp. futuram, ſi aut hoſtes atque interfectores reip. reuixiſſent, aut ego non reuertiſſem. itaque illo ipſo

anno, cum ego ceſſiſſem; princeps autem ciuitatis, non legum præſidio, ſed parietum, uitam ſuam tueretur; reſp. ſine conſulibus eſſet; neque ſolum parentibus perpetuis, uerum etiam tutoribus annuis eſſet orbata; ſententias dicere prohiberemini; caput meæ proſcriptionis recitaretur: nunquam dubitaſtis meam ſalutem cum communi ſalute coniungere. poſtea uero quàm ſingulari & præſtantiſſima uirtute P. Lentuli *conſulis ex ſuperioris anni caligine & tenebris lucem in rep. calendis* Ian. *reſpicere cœpiſtis; cum* Q. Metelli, *nobiliſſimi hominis, atque optimi uiri, ſumma dignitas, cum prætorum, tribunorum pl. pene omnium uirtus, & fides reip. ſubueniſſet; cum uirtute, gloria, rebus geſtis,* Cn. Pompeius, *omnium gentium, omnium ſeculorum, omnis memoriæ facile princeps, tuto ſe in ſenatum uenire arbitraretur: tantus ueſter conſenſus de ſalute mea fuit, ut, licet corpus abeſſet meum, dignitas iam in patriam reuertiſſet. quo quidem menſe, quid inter me et meos inimicos intereſſet, exiſtimare potuiſtis. ego meam ſalutem deſerui, ne propter me ciuium uulneribus reſp. cruentaretur: illi meum reditum non populi* R. *ſuffragijs, ſed flumine ſanguinis intercludendum putauerunt. itaque poſtea nihil uos ciuibus, nihil ſocijs, nihil regibus reſpondiſtis: nihil iudices ſententijs, nihil populus ſuffragijs, nihil hic ordo auctoritate declarauit: mutum forum, elinguem curiam, tacitam & fractam ciuitatem uidebatis. quo quidem tempore, cum is exceſſiſſet, qui cædi & flammæ uobis auctoribus reſtiterat, cum ferro & facibus homines tota urbe uolitantes, magiſtratuum tecta oppugnata, deorum*

templa inſlammata, ſummi uiri & clariſſimi conſulis faſces fractos, fortiſſimi atque optimi uiri tribuni pl. ſanctiſſimum corpus non ſolum tactum, ac uiolatum manu, ſed uulneratum ferro, confectumq́; uidiſtis. qua ſtrage non nulli permoti magiſtratus, partim metu mortis, partim deſperatione reip. paululum à mea cauſa receſſerunt: reliqui fuerunt, quos neque terror, nec uis, nec ſpes, nec metus, nec promiſſa, nec minæ, nec tela, nec faces à ueſtra auctoritate, à populi R. dignitate, à mea ſalute depellerent. princeps P. Lentulus, parens ac deus noſtræ uitæ, fortunæ, memoriæ, nominis, hoc ſpecimen uirtutis, hoc indicium animi, hoc lumen conſulatus ſui fore putauit, ſi me mihi, ſi meis, ſi uobis, ſi reip. reddidiſſet. qui, ut eſt deſignatus, nunquam dubitauit ſententiam de ſalute mea ſe et rep. dignam dicere. cum à tribuno pl. uetaretur; cum præclarum caput recitaretur, ne quis ad uos referret, ne quis decerneret, ne diſputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret, ne ſcribendo adeſſet: totam illam clauſulam, ut ante dixi, proſcriptionem, non legem, putauit, qua ciuis optime de rep. meritus, nominatim, ſine iudicio, una cum ſenatu reip. eſſet ereptus. ut uero iniȷt magiſtratum, non dicam quid egerit prius, ſed quid omnino egit aliud, niſi ut, me conſeruato, ueſtram in poſterum dignitatem auctoritatemq́; ſanciret? dȷ immortales, quantum mihi beneficium dediſſe uidemini, quòd hoc annò P. Lentulus conſul fuit: quanto maius dediſſetis, ſi ſuperiore anno fuiſſet. nec enim eguiſſem medicina conſulari, niſi conſulari uulnere concidiſſem. audieram ex ſapientiſſimo homine, atque optimo ciue, & uiro, Q. Catulo,

non ſæpe unum conſulem improbum, duos uero nunquam, excepto illo Cinnano tempore, fuiſſe. quare meam cauſam ſemper fore firmiſſimam dicere ſolebat, dum uel unus in rep. eſſet conſul. quod uere dixerat, ſi illud de duobus conſulibus, quod ante in rep. non fuerat, perenne ac proprium manere potuiſſet. quòd ſi Q. Metellus illo tempore conſul fuiſſet unicus, dubitatis, quo animo fuerit in me conſeruando futurus, cum in reſtituendo auctorem fuiſſe adſcriptoremq́; uideatis? ſed fuerunt duo conſules, quorum mentes anguſtæ, humiles, prauæ, oppletæ tenebris, ac ſordibus, nomen ipſum conſulatus, ſplendorem illius honoris, magnitudinem tanti imperij nec intueri, nec ſuſtinere, nec capere potuerunt; non conſules, ſed mercatores prouinciarum, ac uenditores ueſtræ dignitatis. quorum alter à me Catilinam amatorem ſuum, multis audientibus, alter Cethegum conſobrinum ſuum repoſcebat: qui me, duo ſceleratiſſimi poſt hominum memoriam non conſules, ſed latrones, non modo deſeruerunt, in cauſa præſertim publica, & conſulari, ſed prodiderunt, oppugnarunt, omni auxilio non ſolum ſuo, ſed etiam ueſtro, cæterorumq́; ordinum ſpoliatum eſſe uoluerunt. quorum alter tamen neque me, neque quenquam fefellit. quis enim ullam ullius boni ſpem haberet in eo, cuius primum tempus ætatis palam fuiſſet ad omnes libidines diuulgatum? qui ne à ſanctiſſima quidem parte corporis potuiſſet hominum impuram intemperantiam propulſare? qui, cum ſuam rem non minus ſtrenue, quàm poſtea publicam, confeciſſet, egeſtatem, & luxuriam domeſtico lenocinio ſuſtentauit? qui niſi

in aram tribunatus confugiſſet, neque uim prætoris, nec multitudinem creditorum, nec bonorum proſcriptionem effugere potuiſſet? quo in magiſtratu niſi rogationem de piratico bello tuliſſet, profecto & egeſtate, & improbitate coactus piraticam ipſe feciſſet, ac minore quidem cum reip. detrimento, quàm quòd intra mœnia nefarius hoſtis, prædoq́; uerſatus eſt. quo inſpectante, ac ſedente, legem tribunus pl. tulit, ne auſpicijs obtemperaretur, ne obnunciare concilio, aut comitijs, ne legi intercedere liceret, ut lex Aelia, & Fuſia ne ualerent, quæ noſtri maiores certiſſima ſubſidia reip. contra tribunicios furores eſſe uoluerunt. idemq́; poſtea, cum innumerabilis multitudo bonorum de Capitolio ſupplex ad eum ſordidata ueniſſet; cumq́; adoleſcentes nobiliſſimi, cunctiq́; equites R. ſe ad lenonis impuriſſimi pedes abieciſſent: quo uultu cincinnatus ganeo non ſolum ciuium lacrymas, uerum etiam patriæ preces repudiauit? neque eo contentus fuit, ſed etiam in concionem aſcendit, eaq́; dixit, quæ, ſi eius uir Catilina reuixiſſet, dicere non eſſet auſus: ſe Nonarum Dec. quæ me conſule fuiſſent, cliuiq́; Capitolini pœnas ab equitibus R. eſſe repetiturum: neque ſolum id dixit, ſed, quos ei commodum fuit, compellauit: L. uero Lamiam, equitem R. præſtanti dignitate hominem, & ſaluti meæ pro familiaritate, reip. pro fortunis ſuis amiciſſimum, conſul imperioſus exire urbe iuſſit: et, cum uos ueſtem mutandam cenſuiſſetis, cunctiq́; mutaſſetis, atque idem omnes boni iam ante feciſſent, ille unguentis oblitus, cum toga prætexta, quam omnes prætores, ædileſq́; tum abiecerant, irriſit ſqualorem ueſtrum, & luctum grauiſ-

ſimæ ciuitatis; fecitq́;, quod nemo unquam tyrannus; ut, quo minus occulte ueſtrum malum gemeretis, nihil diceret; ne aperte incommoda patriæ lugeretis, ediceret. cum uero in circo Flaminio non à tribuno pl. conſul in concionem, ſed à latrone archipirata productus eſſet: primum proceſſit, qua auctoritate uir? uini, ſomni, ſtupri plenus, madenti coma, compoſito capillo, grauibus oculis, fluentibus buccis, preſſa uoce, & temulenta: quòd in ciues indemnatos eſſet animaduerſum, id ſibi dixit, grauis auctor, uehementiſſime diſplicere. ubi nobis hæc auctoritas tandiu tanta latuit? cur in luſtris, & helluationibus huius calamiſtrati ſaltatoris tam eximia uirtus tandiu ceſſauit? nam ille alter Ceſoninus Caluentius ab adoleſcentia uerſatus eſt in foro, cum eum, præter ſimulatã uerſutamq́; triſtitiam, nulla res commendaret, non conſulis ſtudium, non diſcendi initia rei militaris, non cognoſcendorum hominum, non liberalitas. quem præteriens cum incultum, horridum, mœſtumq́; uidiſſes, etiam ſi agreſtem, & inhumanum exiſtimares, tamen libidinoſum, & perditum non dubitares. cum hoc homine, aut cum ſtipite Aethiope, ſi in foro conſtitiſſes, nihil crederes intereſſe: ſine ſenſu, ſine ſapore, elinguem, tardum, inhumanum, neglectum, Cappadocem modo abreptum de grege uenalium diceres. idem domi quàm libidinoſus, quàm impurus, quàm intemperans, non ianua receptis, ſed pſeudothyro intromiſſis uoluptatibus? cum uero etiam literas ſtudere incipit, et helluo immanis cum Græculis philoſophari; tum eſt Epicureus, nõ penitus illi diſciplinæ, quæcunque eſt, deditus, ſed captus uno uerbo uoluptatis. habet

autem magiſtros non ex iſtis ineptis, qui dies totos de officio ac de uirtute diſſerunt, qui ad laborem, ad induſtriam, ad pericula pro patria ſubeunda adhortantur; ſed eos, qui diſputent horam nullam uacuam uoluptate eſſe debere, in omni parte corporis ſemper oportere ali quod gaudiũ delectationemq; uerſari. his utitur quaſi præfectis libidinum ſuarum: hi uoluptates omnes ueſtigant, atque odorantur: hi ſunt conditores, inſtructoresq; conuiuij: ijdem expendunt, atque æſtimant uoluptates, ſententiamq; dicunt, & iudicant, quantum cuique libidini tribuendum eſſe uideatur: horum ille artibus eruditus, ita contempſit hanc prudentiſſimam ciuitatem, ut omnes ſuas libidines, omnia flagitia latere poſſe arbitraretur, ſi modo uultum importunum in forum detuliſſet. is non me, quanquam equidem non cognoram eum propter Piſonum *affinitatem, quem longe hinc ab hoc genere cognatio materna tranſalpini ſanguinis abſtuliſſet, ſed uos populumq;* R. *non conſilio, neque eloquentia, quod in multis ſæpe accidit, ſed rugis, ſuperciliõq; decepit.* L. Piſo *tu'ne auſus es iſto oculo, non dicam iſto animo; iſta fronte, non uita; tanto ſupercilio, non enim poſſum dicere tantis rebus geſtis, cum* Gabinio *conſociare conſilia peſtis meæ? non te illius unguentorum odor, non uini anhelitus, non frons calamiſtri notata ueſtigijs in eam cognitionem adducebat, ut, cum illius re ſimilis fuiſſes, frontis tibi integumento ad occultanda tanta flagitia diutius uti non liceret? cum hoc coire auſus es, ut conſularem dignitatem, ut reip. ſtatum, ut ſenatus auctoritatem, ut ciuis optime meriti fortunas prouinciarum fœdere addiceres? te con*

ſule, tuis edictis, & imperijs ſenatui populoq́; R. non eſt licitum non modo ſententijs atque auctoritate ſua, ſed ne luctu quidem, ac ueſtitu reip. ſubuenire. Capuæ'ne te putabas, in qua urbe domicilium quondam ſuperbiæ fuit, conſulem eſſe, ſicut eras eo tempore, an Romæ, in qua ciuitate omnes ante uos conſules ſenatui paruerunt? tu es auſus in circo Flaminio productus cum tuo illo pari dicere, te ſemper miſericordem fuiſſe? quo uerbo ſenatum atque omnes bonos tum, cum à patria peſtem expellerent, crudeles demonſtrabas fuiſſe. tu miſericors me affinem tuum, quem comitijs prærogatiuæ primum cuſtodem præfeceras, quem Calendis Ian. tertio loco ſententiam rogaras, conſtrictum inimicis reip. tradidiſti: tu meum generum, propinquum tuum, tu affinem tuam, meam filiam, ſuperbiſſimis, & crudeliſſimis uerbis à genibus tuis repuliſti: idemq́; tu clementia ac miſericordia ſingulari, cum ego una cum rep. non tribunicio ſed conſulari ictu concidiſſem, tanto ſcelere, tantaq́; intemperantia fuiſti, ut ne unam quidem horam intereſſe paterere inter meam peſtem, & tuam prædam, ſaltem dum conticeſceret illa lamentatio, & gemitus urbis. non dum palam factum erat concidiſſe remp. cum tibi arbitria funeris ſoluebantur: uno eodemq́; tempore domus mea diripiebatur, ardebat; bona ad uicinum conſulem de Palatio, de Tuſculano ad item uicinum alterum conſulem deferebantur: cum, ijſdem operis ſuffragium ferentibus, eodem gladiatore latore, uacuo non modo à bonis, ſed etiam à liberis, atque inani foro, ignaro populo R. quid ageretur, ſenatu uero oppreſſo, & afflicto, duobus impijs

nefarijſq; conſulibus ærarium prouinciæ, legiones, imperia donabantur. horum conſulum ruinas uos conſules ueſtra uirtute fulſiſtis, ſumma tribunorum pl. prætorumq; fide, & diligentia ſubleuati. quid ego de præſtantiſſimo uiro T. Annio *dicam? aut quis de tali ciue ſatis digne unquam loquetur? qui cum uideret, ſceleratũ ciuem, aut domeſticum potius hoſtem, ſi legibus uti liceret, iudicio eſſe frangendum; ſin ipſa iudicia uis impediret, ac tolleret, audaciam uirtute, furorem fortitudine, temeritatem conſilio, manum manu, uim ui eſſe ſuperandam: primo de ui poſtulauit: poſteaquam ab eodem iudicia ſublata eſſe uidit, ne ille omnia ui poſſet efficere, curauit: qui docuit neque tecta, neque templa, neque forum, neque curiam ſine ſumma uirtute, ac maximis opibus, & copijs ab inteſtino latrocinio poſſe defendi: qui primus poſt meum diſceſſum metum bonis, timorem huic ordini, ſeruitutem depulit ciuitati. quam rationem pari uirtute, animo, fide* P. Sextius *ſecutus, pro mea ſalute, pro ueſtra auctoritate, pro ſtatu ciuitatis nullas ſibi inimicitias, nullam uim, nullos impetus, nullum uitæ diſcrimen uitandum unquam putauit: qui cauſam ſenatus exagitatam concionibus improborum, ſic ſua diligentia multitudini commendauit, ut nihil tam populare, quàm ueſtrum nomen, nihil tam omnibus carum aliquando, quàm ueſtra auctoritas uideretur: qui me cum omnibus rebus, quibus tribunus pl. potuit, defendit, tum reliquis officijs iuxta, ac ſi meus frater eſſet, ſuſtentauit: cuius ego clientibus, libertis, familia, copijs, literis ita ſum ſuſtentatus, ut meæ calamitatis nõ adiutor*

ſolum, uerum etiã ſocius uideretur. iam cæterorum officia ſtudiáq; uidiſtis: quàm cupidus mei C. Seſtilius, *quàm ſtudioſus ueſtri, quàm non uarius fuerit in cauſa. quid* M. Cuſpius*? cui ego ipſi, parenti, fratriq; eius ſentio quantum debeam: qui, cum à me uoluntas eorum in priuato iudicio eſſet offenſa, publici mei beneficij memoria priuatam offenſionem obliterauerunt. iam* T. Fadius*, qui mihi quæſtor fuit;* M. Curtius*, cuius ego patri quæſtor fui, ſtudio, amore, animo huic neceſſitudini non defuerunt. multa de me* C. Meſſinius *et amicitiæ, & reip. cauſa dixit: legem ſeparatim initio de ſalute mea promulgauit.* Q. Fabricius *ſi, quæ de me agere conatus eſt, ea contra uim, & ferrum perficere potuiſſet, menſe* Ianuario *noſtrum ſtatum recuperaſſemus: quem ad ſalutem meam uoluntas impulit, uis retardauit, auctoritas ueſtra reuocauit. iam uero prætores quo animo in me fuerint, uos exiſtimare potuiſtis, cum* L. Cæcilius *priuatim me ſuis omnibus copijs ſtuduerit ſuſtentare, publice promulgarit de ſalute mea cum collegis pene omnibus, direptoribus autem meorum bonorum in ius adeundi poteſtatem non fecerit.* M. *autem* Calidius*, ſtatim deſignatus, ſententia ſua, quàm eſſet cara ſibi mea ſalus, declarauit. omnia officia* C Septimij, Q. Valerij, P. Craſſi, Sex. Quintilij, C. Cornuti *ſumma & in me, & in remp. conſtiterunt. quæ cum libenter commemoro, tum non inuitus non nullorũ in me nefarie commiſſa prætereo. non eſt mei temporis, iniurias meminiſſe: quas ego, etiam ſi ulciſci poſſem, tamen obliuiſci mallem. aliò transferenda mea tota uita eſt, ut bene de me me-*

ritis referam gratiam, cum apertis hoſtibus bellum ge-ram, timidis amicis ignoſcam, proditores meos non indicem: dolorem profectionis meæ reditus dignitate conſoler. quòd ſi mihi nullum aliud eſſet officium in omni uita reliquum, niſi ut erga duces ipſos, & principes, atque auctores ſalutis meæ ſatis gratus iudicarer: tamen exiguum reliquæ uitæ tempus non modo ad referendam, uerum etiam ad commemorandam gratiam mihi relictũ putarem. quando enim ego huic homini ac liberis eius, quando omnes mei gratiam referent? quæ memoria, quæ uis ingenij, quæ magnitudo obſeruantiæ tot tantisq; beneficijs reſpondere poterit? qui mihi primus afflicto & iacenti conſularem fidem, dexteramq; porrexit: qui me à morte ad uitam, à deſperatione ad ſpem, ab exitio ad ſalutem reuocauit: qui tanto amore in me, ſtudio in remp. fuit, ut excogitaret, quemadmodum calamitatem meam non modo leuaret, ſed etiam honeſtaret. quid enim magnificentius, quid præclarius mihi accidere potuit, quàm, quod illo petente uos decreuiſtis, ut cuncti ex omni Italia, qui remp. ſaluam uellent, ad me unum, hominem fractum & prope diſſipatum, reſtituendum, & defendendum uenirent? ut, qua uoce à te Romule poſt Romã conditam conſul uſus eſſet pro uniuerſa rep. apud eos ſolum, qui eius uocem exaudire poſſent, eadem uoce ſenatus omnibus agris, uicis, atque oppidis ciues, totamq; Italiam ad unius ſalutem defendendam excitaret. quid ego glorioſius meis poſteris potui relinquere, quàm hoc, ſenatum iudicaſſe, qui ciuis me non defendiſſet, eum remp. ſaluam noluiſſe? itaque tantum ueſtra auctori-

tas, tantum eximia conſulis dignitas ualuit, ut omne is flagitium ſe committere putaret, ſi quis non ueniret. idemq́; conſul, cum illa incredibilis multitudo Romam, & pene Italia ipſa ueniſſet, uos frequentiſſimos in Capitolium conuocauit. quo tempore quantam uim uera bonitas haberet, aut uera nobilitas, intelligere potuiſtis: nam Q. Metellus, & inimicus, & frater inimici, perſpecta ueſtra uoluntate, omnia priuata odia depoſuit: quem P. Seruilius, uir cum clariſſimus, tum uero optimus, mihiq́; amiciſſimus, & auctoritatis, et orationis ſuæ diuina quadam grauitate ad ſui generis, communisq́; ſanguinis facta uirtutesq́; reuocauit; ut haberet in conſilio et fratrē ab inferis ſocium rerū mearum & omnes Metellos, præſtantiſſimos ciues, pene ex Acheronte excitatos; in quibus Numidicum illum, cuius quondam de patria diſceſſus honeſtus ipſi, bonis omnibus tamen luctuoſus uiſus eſt. itaque fuit is non modo ſalutis defenſor, qui ante hoc unum beneficium fuerat inimicus, uerum etiā adſcriptor dignitatis meæ. quo quidem die cum CCCCX ſenatores eſſetis, magiſtratusq́; omnes adeſſent, diſſenſit unus, is qui ſua lege coniuratos etiam ab inferis excitandos putarat. atque illo die, quo remp. meis conſilijs conſeruatam grauiſſimis uerbis & plurimis iudicaſſetis, idem conſul curauit, ut eadem à principibus ciuitatis in concione poſtero die dicerentur: cum quidem ipſe egit ornatiſſime cauſam meam, perfecitq́;, aſtante, atque audiente Italia tota, ut nemo cuiuſquam conducti, aut perditi uocem acerbam, atque inimicam bonis poſſet audire. ad hæc non modo adiumenta ſalutis, ſed etiam ornamen-

ta dignitatis meæ reliqua uos ijdem addidiſtis: decreuiſtis, ne quis ulla ratione rem impediret; qui impediſſet, grauiter moleſteq; laturos; illum contra remp. ſalutemq́; bonorum, concordiamq́; ciuium facturum; & ut ad uos ea ſtatim referrentur: meq́; etiam, ſi diutius calumniarentur, redire iuſſiſtis. quid? ut agerentur gratiæ, qui è municipijs ueniſſent. quid? ut ad illam diem, res cum rediſſent rogarentur, ut pari ſtudio conuenirent. quid denique illo die, quem P. Lentulus mihi, fratriq́; meo, liberisq́; noſtris natalem conſtituit, non modo ad noſtram, uerum etiam ad ſempiterni memoriam temporis? quo die nos comitijs centuriatis, quæ maxime maiores iuſta dici haberiq́; uoluerunt, arceſſiuit in patriam: ut eædem centuriæ, quæ me conſulem fecerant, conſulatum meum comprobarent. quo die quis ciuis fuit, qui fas eſſe putaret, quacunque aut ætate, aut ualetudine eſſet, non ſe de ſalute mea ſententiam ferre? quando tantam frequentiam in campo, tantum ſplendorem Italiæ totius, ordinumq́; omnium, quando illa dignitate tot rogatores, diribitores, cuſtodesq́; uidiſtis? itaque P. Lentuli beneficio excellenti, atque diuino non ſolum reducti ſumus in patriam, ſicut nonnulli clariſſimi uiri, ſed equis inſignibus, & curru aurato reportati. Poſſum ego ſatis in Cn. Pompeium unquam gratus uideri? qui non ſolum apud uos, qui omnes idem ſentiebatis, ſed etiam apud uniuerſum populum R. ſalutem reip. & conſeruatam per me, & coniunctam eſſe cum mea dixerit: qui cauſam meam prudentibus commendarit, imperitos edocuerit, eodemq́; tempore improbos auctoritate ſua compreſſerit, bonos

excitarit: qui populum R. *pro me, tanquam pro fratre, aut pro parente, non ſolum hortatus ſit, uerum etiam obſecrarit: qui, ipſe cum propter metum dimicationis, & ſanguinis domo ſe teneret, etiam à ſuperioribus tribunis petierit, ut de ſalute mea & promulgarent, et referrent: qui, in colonia nuper conſtituta cum ipſe gereret magiſtratum, in qua nemo erat emptus*
* *interceſſorum, uim & crudelitatem priuilegij, auctoritate honeſtiſſimorum hominum, & publicis literis conſignauit, princepsq́; Italiæ totius præſidium ad noſtram ſalutem implorandum putauit: qui, cum ipſe mihi ſemper amiciſſimus fuiſſet, etiam ut ſuos neceſſarios mihi amicos redderet, elaborauit. quibus autem officijs* T. *Annij beneficia remunerabor? cuius omnis actio, ratio, cogitatio, totus denique tribunatus nihil aliud fuit, niſi conſtans, perpetua, fortis, inuicta defenſio ſalutis meæ. quid de* P. *Sextio loquar? qui ſuam erga me beneuolentiam, & fidem non ſolum animi dolore, ſed etiam corporis uulneribus oſtendit. uobis uero* P. C. *ſingulis & egi, & agam gratias uniuerſis. egi initio, quantum potui: ſatis ornate agere nullo modo poſſum. & quanquam ſunt in me præcipua merita multorum, quæ ſileri nullo modo poſſunt: tamen huius temporis, ac timoris mei non eſt, conari commemorare beneficia in me ſingulorum. nam difficile eſt non aliquem, nefas quenquam præterire. ego uos uniuerſos patres conſcripti deorum numero colere debeo. ſed ut in ipſis dijs immortalibus non ſemper eoſdem, atque aliàs alios ſolemus & uenerari, & precari: ſic in omnibus de me diuinitus meritis omnis erit*

ætas

ætas mihi ad eorum erga me merita prædicanda, atque recolenda. hodierno autem die nominatim à me magiſtratibus ſtatui gratias eſſe agendas, & de priuatis uni, qui pro ſalute mea municipia, coloniasq́; adiſſet, populum R. *ſupplex obſecraſſet, ſententiam dixiſſet eam, quam uos ſecuti, mihi dignitatem meam reddidiſtis. uos me florentem ſemper ornaſtis: laborantem mutatione ueſtis & prope luctu ueſtro, quoad licuit, defendiſtis. noſtra memoria ſenatores ne in ſuis quidē periculis mutare ueſtem ſolebant: in meo periculo ſenatus ueſte mutata fuit, quoad licuit per eorum edicta, qui mea pericula non modo ſuo præſidio, ſed etiam ueſtra deprecatione nudarunt. quibus ego rebus obiectis, cum mihi priuato confligendum uiderem cum eodem exercitu, quem conſul non armis, ſed ueſtra auctoritate ſuperaram, multa mecum ipſe reputaui. dixerat in concione conſul, ſe cliui Capitolini pœnas ab equitibus* R. *repetiturum. nominatim alij compellabantur, alij citabantur, alij relegabantur: aditus templorum erant non ſolum præſidijs & manu, uerum etiam demolitione ſublati. alter conſul, ut me & remp. non modo deſereret, ſed etiam hoſtibus reip. proderet, pactionibus eos ſuorum præmiorum obligarat. erat alius ad portas cum imperio in multos annos, magnoq́; exercitu: quem ego inimicum mihi fuiſſe non dico; tacuiſſe, cum diceretur eſſe inimicus, ſcio. duæ partes eſſe in rep. cum putarentur; altera me depoſcere propter inimicitias, altera timide defendere propter ſuſpicionem cædis putabatur. qui autem me depoſcere uidebantur, in hoc auxerunt dimicationis metum, quòd nunquam infi-*

ciando ſuſpicionem hominum curamq; minuerunt. quare cum uiderem ſenatum ducibus orbatum, me à magiſtratibus partim oppugnatum, partim proditum, partim derelictum, ſeruos ſimulatione collegiorum nominatim eſſe conſcriptos, copias omnes Catilinæ pene iiſdem ducibus ad ſpem cædis & incendiorum eſſe reuocatas, equites R. proſcriptionis, municipia uaſtitatis, omnes cædis metu eſſe permotos; potui, potui P. C. multis auctoribus fortiſſimis uiris, me ui, armiſq; defendere: nec mihi ipſe ille animus idem meus, uobis non incognitus, defuit: ſed uidebam, ſi uiciſſem præſentem aduerſarium, nimium multos mihi alios eſſe uincendos; ſi uictus eſſem, multis bonis et pro me, & mecum, etiam poſt me eſſe pereundum; tribuniciiq; ſanguinis ultores eſſe præſentes, meæ mortis pœnas iudicio, & poſteritati reſeruari. nolui, cum conſul communem ſalutem ſine ferro defendiſſem, meam priuatus armis defendere: bonoſq; uiros lugere malui meas fortunas, quàm ſuis deſperare. ac ſi ſolus eſſem interfectus, mihi turpe; ſi cum multis, reip. funeſtum fore uidebatur. quòd ſi mihi æternam eſſe propoſitam ærumnam arbitrarer, morte me ipſe potius, quàm ſempiterno dolore multaſſem. ſed cum uiderem me non diutius, quàm ipſam remp. ex hac urbe abfuturum: neque ego illa exterminata mihi remanendum putaui; & illa, ſimul atque reuocata eſt, me ſecum pariter reportauit. mecum leges, mecum quæſtiones, mecum iura magiſtratuum, mecum ſenatus auctoritas, mecum libertas, mecum etiam frugum ubertas, mecum deorum, & hominum ſanctitates omnes, & religiones abfuerunt.

quæ ſi ſemper abeſſent, magis ueſtras fortunas lugerē, quàm deſiderarem meas: ſin aliquando reuocarentur, intelligebam mihi cum illis una eſſe redeundum. cuius mei ſenſus certiſſimus teſtis eſt hic idem, qui cuſtos capitis fuit, Cn. Plancius; qui, omnibus prouincialibus ornamentis, commodisq́; depoſitis, totam ſuam quæſturam in me ſuſtentando, & conſeruando collocauit. qui ſi mihi quæſtor imperatori fuiſſet, in filij loco fuiſſet: nunc certe erit in parentis, cum fuerit quæſtor non imperij, ſed doloris mei. quapropter patres conſcripti, quoniam in remp. ſum pariter cū rep. reſtitutus, non modo in ea defendenda nihil minuā de liberate mea priſtina, ſed etiam adaugebo. etenim ſi eam tum defendebam, cū aliquid mihi illa debebat: quid nunc me facere oportet, cum ego illi plurimum debeo? nam quid eſt, quod animum meum frangere, aut debililate poſſit, cuius ipſam calamitatem non modo nullius delicti, ſed etiam diuinorum in remp. beneficiorum teſtem eſſe uideatis? nam & importata eſt, quia defenderam ciuitatem; & mea uoluntate ſuſcepta eſt, ne à me defenſa reſp. per eundem me extremum in diſcrimen uocaretur. pro me non, ut pro P. Popillio nobiliſſimo homine, adoleſcentes filij, non propinquorū multitudo populum R. eſt deprecata, non, ut pro Q. Metello, ſummo & clariſſimo uiro, ſpectata iam adoleſcentia filius, non L. et C. Metelli conſulares, non eorū liberi, non Q. Metellus Nepos, qui tum conſulatum petebat; non Luculli, Seruilij, Scipiones, Metellarum filij, flentes, ac ſordidati populo R. ſupplicauerunt, ſed unus frater, qui in me pietate filius, conſilijs parens, amore, ut erat, frater inuen-

tus eſt, ſqualore, & lacrymis, & quotidianis precibus deſiderium mei nominis renouari, & rerum geſtarum memoriam uſurpari coegit. qui cum ſtatuiſſet, niſi per uos me recuperaſſet, eandem ſubire fortunam, atque idem ſibi domicilium & uitæ et mortis depoſceret: nunquam nec magnitudinem negotij, nec ſolitudinem ſuam, nec uim inimicorum, ac tela pertimuit. alter fuit propugnator mearum fortunarum, & defenſor aſſiduus, ſumma uirtute & pietate C. *Piſo gener: qui minas inimicorum meorum, qui inimicitias affinis mei, propinqui ſui, conſulis, qui Pontum, et Bithyniam quæſtor pro mea ſalute neglexit. nihil unquam ſenatus de* P. *Popillio decreuit: nunquam in hoc ordine* Q. *Metelli mentio facta eſt. tribunicijs ſunt illi rogationibus, interfectis inimicis, denique nulla auctoritate ſenatus reſtituti, cum alter eorum ſenatui paruiſſet, alter uim, cædemq; fugiſſet. nam* C. *quidem Marius, qui hac hominum memoria tertius ante me conſularis tempeſtate ciuili expulſus eſt, non modo à ſenatu non eſt reſtitutus, ſed reditu ſuo ſenatum cunctum pene deleuit. nulla de illis magiſtratuũ conſenſio, nulla ad remp. defendendam populi* R. *conuocatio, nullus Italiæ motus, nulla decreta municipiorum, & coloniarum extiterunt. quare cum me ueſtra auctoritas accerſierit, populus* R. *reuocarit, reſp. implorarit, Italia cuncta pene ſuis humeris reportarit, non committam* P. C *ut, cum ea mihi ſint reſtituta, quæ in poteſtate mea non fuerunt, ea non habeam, quæ ipſe præſtare poſſim, præſertim cum illa amiſſa recuperarim, uirtutem, & fidem nunquam amiſerim.*

PRO DOMO SVA, AD PONTIFICES. ORATIO XXIX.

Vm multa diuinitus pontifices à maioribus noſtris inuenta, atque inſtituta
c *ſunt, tum nihil præclarius, quàm quòd uos eoſdem & religionibus deorum immortalium, & ſummæ reip. præeſſe uoluerunt: ut ampliſſimi, & clariſſimi ciues remp. bene gerendo religiones, religionibus ſapienter interpretandis remp. conſeruarent. quòd ſi ullo tempore magna cauſa in ſacerdotum populi* R. *iudicio, ac poteſtate uerſata eſt, hæc profectò tanta eſt, ut omnis reip. dignitas, omnium ciuium ſalus, uita, libertas, aræ, foci, dij penates, bona, fortunæ, domicilia, ueſtræ ſapientiæ, fidei, poteſtatiq; commiſſa creditaq; eſſe uideantur. uobis hodierno die conſtituendum eſt, utrum poſthac amentes, ac perditos magiſtratus improborum ac ſceleratorum ciuium præſidio nudare, an etiam deorum immortalium religione armare malitis. nam ſi illa labes, ac flamma reip. ſuum illum peſtiferum, & funeſtum tribunatum, quem æquitate humana tueri non poteſt, diuina religione defenderit: aliæ cæremoniæ nobis erunt, alij antiſtites deorum immortalium, alij interpretes religionum requirendi. ſin autem ueſtra auctoritate, ſapientiaq; pontifices, ea, quæ furore improborũ in rep. ab alijs oppreſſa, ab alijs deſerta, ab alijs prodita, geſta ſunt, reſcinduntur: erit cauſa, cur conſilium maiorum in ampliſſimis uiris ad ſacerdotia deligendis iure ac merito laudare poſſimus.*

ſed quoniam ille demens, ſi ea, quæ ego per hos dies in ſenatu de rep. ſenſi, uituperaſſet, aliquem ſe aditum ad aures ueſtras eſſe habiturum putauit: omittam ordinem dicendi meum: reſpondebo hominis furioſi non orationi, qua ille uti non poteſt, ſed conuicio, cuius exercitationem cum intolerabili petulãtia, tum etiam diuturna impunitate muniuit. Ac primum illud à te, homine ueſano ac furioſo, requiro, quæ te tãta pœna tuorum ſcelerum flagitiorumq́; uexet, ut hos tales uiros, qui non ſolum conſilijs ſuis, ſed etiam ſpecie ipſa dignitatem reip. ſuſtinent, quòd ego in ſententia dicenda ſalutem ciuium cum honore Cn. Pompeij coniunxerim, mihi eſſe iratos, & aliud de ſumma hoc tempore religione ſenſuros, ac me abſente ſenſerint, arbitrere? Fuiſti tu, inquit, apud pontifices ſuperior: ſed etiam, quoniam te ad populum contuliſti, ſis inferior, neceſſe eſt. Itáne uero? quod in imperita multitudine eſt uitioſiſſimum, uarietas, & inconſtantia, & crebra, tanquam tempeſtatum, ſic ſententiarum commutatio, hoc tu ad hos transferas? quos ab inconſtantia grauitas, à libidinoſa ſententia certum & definitum ius religionum, uetuſtas exemplorum, auctoritas literarum, monimentorumq́; deterret. Túne es ille, inquit, quo ſenatus carere non potuit? quem boni luxerunt? quem reſp. deſiderauit? quo reſtituto, ſenatus auctoritatem reſtitutam putabamus, quam primum aduenieus prodidiſti? Nondum de mea ſententia dico: impudentiæ primum reſpondebo tuæ. Hunc igitur, funeſta reip. peſtis, hunc tu ciuem ferro, & armis, & exercitus terrore, & conſulum ſcelere, & audaciſſimorum ho-

minum minis, ſeruorum delectu, obſeſſione templorum, occupatione fori, oppreſſione curiæ, domo, & patria, ne cum improbis boni ferro dimicarent, cedere curaſti, quem à ſenatu, quem à bonis omnibus, quem à cuncta Italia *deſideratum, accerſitum, reuocatum conſeruandæ reip. cauſa confiteris?* At *enim in ſenatum uenire, in* Capitolium *intrare turbulento illo die non debuiſti.* Ego *uero neque ueni, & domo me tenui, quandiu turbulentum tempus fuit, cum ſeruos tuos, à te iampridem ad bonorum cædem paratos, cum illa tua conſceleratorum, ac perditorum manu armatos in* Capitolium *tecum ueniſſe conſtabat. quod cum mihi nunciaretur, ſcio me domi manſiſſe, & tibi, & gladiatoribus tuis inſtaurandæ cædis poteſtatem non feciſſe. poſteaquam mihi nunciatum eſt, populum* R. *in* Capitolium *propter metum, atque inopiam rei frumentariæ conueniſſe, miniſtros autem ſcelerum tuorum perterritos, partim amiſſis gladijs, partim ereptis, diffugiſſe: ueni, non ſolum ſine ullis, copijs, ac manu, uerum etiam cum paucis amicis. an ego, cum* P. Lentulus *conſul, optime de me, ac de rep. meritus, cum* Q. Metellus, *qui, cum meus inimicus eſſet, frater tuus, & diſſenſioni noſtræ, & precibus tuis ſalutem ac dignitatem meam prætuliſſet, me arceſſerent in ſenatum; cum tanta multitudo ciuium, tam recenti officio ſuo, me ad referendam gratiam nominatim uocarent, non uenirem? cum præſertim te iam illinc cum tua fugitiuorum manu diſceſſiſſe conſtaret.* Hic *tu me etiam cuſtodem defenſoremq;* Capitolij, *templorumq;*

omnium, hoſtem Capitolinum appellare auſus es, quòd, cum in Capitolio ſenatum duo conſules haberent, eò uenirem. utrum'ne eſt tempus aliquod, quo in ſenatum ueniſſe turpe ſit; an res illa talis erat, de qua agebatur, ut rem ipſam repudiare, & eos, qui agebant, condemnare deberem? primum dico, ſenatoris eſſe boni, ſemper in ſenatum uenire: nec cum ijs ſentio, qui ſtatuunt minus bonis temporibus in ſenatum ipſi non uenire, non intelligentes hanc ſuam nimiam perſeuerantiam uehementer ijs, quorum animum offendere uoluerunt, gratam & iucundam fuiſſe. At enim nonnulli propter timorem, quòd ſe in ſenatu tuto non eſſe arbitrabantur, diſceſſerunt. non reprehendo, nec quæro, fuerit ne aliquid pertimeſcendum: puto, arbitrio ſuo quenque timere oportere. cur ego non timuerim, quæris? quia te illinc abijſſe conſtabat. cur, cum uiri boni non nulli putarint tuto ſe in ſenatu eſſe non poſſe, ego non idem ſenſerim? cur, cum ego me exiſtimaſſem tuto omnino in ciuitate eſſe non poſſe, illi non item? an alijs licet, & recte licet, in meo metu ſibi nihil timere: mihi uni neceſſe erit & meam & aliorũm uicem pertimeſcere? an, quia non condemnaui ſententiã mea duos conſules, ſum reprehendendus? eos igitur ego potiſſimum damnare debui, quorum lege perfectum eſt, ne ego indemnatus, atque optime de rep. meritus, damnatorum pœnam ſuſtinerem? quorum etiam delicta, propter eorum egregiam in me conſeruando uoluntatem, non modo me, ſed omnes bonos ferre oporteret, eorum optimum conſilium ego potiſſimum per eos in meam priſtinam dignitatem reſti=

tutus conſilio repudiarem meo ? At quam ſententiam dixi ? primum eam, quam populi ſermo in animis noſtris iam ante defixerat : deinde eam, quæ erat ſuperioribus diebus agitata in ſenatu: deinde eam, quam ſenatus frequens tum, cum mihi eſt aſſenſus, ſecutus eſt: ut neque allata ſit à me res inopinata ac recens, nec, ſi quod in ſententia uitium eſt, magis ſit eius, qui dixerit, quàm omnium, qui probarint. At *enim liberum ſenatus iudicium propter metum non fuit. ſi timuiſſe eos facis, qui diſceſſerunt : concede, non timuiſſe eos, qui remanſerunt. ſin autem ſine iis, qui tum abfuerunt, nihil diſcerni libere potuit : cum omnes adeſſent, cœptum eſt referri de inducendo* S. C. *ab uniuerſo ſenatu reclamatum eſt. ſed quæro, in ipſa ſententia, quoniam princeps ego ſum eius, atque auctor, quid reprehendatur ? utrum, cauſa capiendi noui conſilij non fuit, an meæ partes in ea cauſa non præcipuæ fuerunt ? an aliò potius confugiendum fuit ? quæ uis, quæ cauſa maior eſſe, quàm fames, potuit ? quàm ſeditio, quàm conſilia tua, tuorumq; ? qui, facultate oblata ad imperitorum animos incitandos, renouaturum te tua illis funeſta latrocinia ob annonæ cauſam putarunt. frumentum prouinciæ frumentariæ partim non habebant, partim in alias terras, credo propter uarietatem uenditorum, miſerant, partim, quo gratius eſſet tum, cum in ipſa fame ſubueniſſent, cuſtodijs ſuis clauſum continebant, ut ſubito nouum mitterent. res erat non in opinione dubia, ſed in præſenti, atque ante oculos propoſito periculo : neque id coniectura proſpiciebamus, ſed iam experti uidebamus. nam cum ingraueſceret*

annona, ut iam plane inopia, ac fames, non caritas, timeretur, concurſus eſt ad templum Concordiæ factus, ſenatum illuc uocante Metello conſule. qui ſi uerus fuit ex dolore hominum, & fame: certe conſules cauſam ſuſcipere, certe ſenatus aliquid conſilij capere potuit. ſin in cauſa fuit annona, ſeditionis quidem ſtimulator & concitator tu fuiſti: non'ne id agendum nobis omnibus fuit, ut materiem ſubtraheremus furori tuo? quid, ſi utrunque fuit, & ut fames ſtimularet homines, et ut tu in hoc ulcere tanquam unguis exiſteres? non'ne fuit eo maior adhibenda medicina, quæ & illud natiuum, & hoc delatum malum ſanare poſſet? erat igitur & præſens caritas, & futura fames. inde ſaxis facta lapidatio eſt: ſi ex dolore plebeio, nullo incitante, magnum malum: ſi P. Clodij impulſu, uſitatum hominis facinoroſi ſcelus: ſi utrunque, ut res eſſet ea, quæ ſua ſponte multitudinis animos incitaret, & parati atque armati ſeditionis duces; uidetur'ne ipſa reſp. et conſulis auxilium imploraſſe, & ſenatus fidem? atqui utrunque fuiſſe perſpicuum eſt. difficultatem annonæ, ſummamq; inopiam rei frumentariæ, ut homines non iam diuturnam caritatem, ſed ut famem plane timerent, nemo negat. hinc iſtum, otij et pacis hoſtem, cauſam arrepturum fuiſſe ad incendia, cædes, rapinas, nolo pontifices ſuſpicemini, niſi uideritis. qui ſunt homines à Q. Metello, fratre tuo, cõſule in ſenatu palam nominati, à quibus ille ſe lapidibus appetitum & percuſſum eſſe dixit? L. Sergium, & M. Lollium nominauit. quis eſt iſte Lollius? qui ſine ferro ne nunc quidem tecum eſt; qui te tribuno pl. nihil de me dicam, ſed qui Cn.

Pompeium interficiendum depopoſcit. quis eſt Sergius? armiger Catilinæ, ſtipator tui corporis, ſignifer ſeditionis, concitator tabernariorum, damnatus iniuriarum, percuſſor, lapidator, fori depopulator, obſeſſor curiæ. his atque huiuſmodi ducibus, cum tu in annonæ caritate in conſules, in ſenatum, in bona fortunaſq́; locupletum, per cauſam inopum, atque imperitorum, repentinos impetus comparares; cum tibi ſalus eſſe in otio nulla poſſet, cum deſperatis ducibus, decuriatos ac deſcriptos haberes exercitus perditorum: non'ne prouidendum ſenatui fuit, ne in hanc tantam materiam ſeditionis iſta funeſta fax adhæreſceret? fuit igitur cauſa capiendi noui conſilij. uidete nunc, fuerint'ne partes meæ pene præcipuæ. Quem tum Sergius ille tuus, quem Lollius, quem cæteræ peſtes in lapidatione illa nominabant? quem annonam præſtare oportere dicebant? non'ne me? quid puerorum illa concurſatio nocturna? num à te ipſo inſtituta? me frumentum flagitabant? quaſi uero ego aut rei frumentariæ præfuiſſem, aut compreſſum aliquod frumentum tenerem, aut in iſto genere omnino quidquam aut curatione, aut poteſtate ualuiſſem. ſed homo ad cædem imminens meum nomen operis ediderat, imperitis iniecerat. cum de mea dignitate in templo Iouis Optimi Maximi ſenatus frequentiſſimus, uno iſto diſſentiente, decreuiſſet, ſubito illo ipſo die cariſſimam annonam nec opinata uilitas conſecuta eſt. erãt, qui deos immortales, id quod ego ſentio, numine ſuo reditum meum dicerent comprobaſſe. non nulli autem illam rem ad illam rationem, coniecturamq́; reuocabant, qui, quòd in meo reditu ſpes otij, et concordiæ ſita

uidebatur, in diſceſſu autem quotidianus ſeditionis ti-mor, iam pene belli depulſo metu, commutatam eſſe annonam dicebant: quæ quia rurſus in meo reditu facta erat durior, à me, cuius aduentu fore uilitatem boni uiri dictitabant, annona flagitabatur. ego denique non ſolum ab operis tuis, impulſu tuo, nominabar, ſed etiã, depulſis ac diſſipatis tuis copijs, à populo R. uniuerſo, qui tum in Capitolium conuenerat, cum illo die minus ualerem, nominatim in ſenatum uocabar. ueni expectatus. multis ſententijs iam dictis, rogatus ſum ſententiam: dixi reip. ſaluberrimam, ac mihi neceſſariam. petebatur à me frumenti copia, annonæ uilitas, quaſi poſſem aliquid in ea re gerenda: non habebatur. flagitabar bonorum expoſtulatione: improborum conuicia ſuſtinere non poteram. delegaui amico locupletiori: non quo illi ita de me merito onus illud imponerem: (ſuccubuiſſem enim potius ipſe) ſed quia uidebam, id quod omnes, quod nos de Cn. Pompeio polliceremur, id illum fide, conſilio, uirtute, auctoritate, felicitate denique ſua facillime perfecturum. itaque ſiue hunc dij immortales fructũ mei reditus populo R. tribuunt, ut, quemadmodum diſceſſu meo frugum inopia, fames, uaſtitas, cædes, incendia, rapinæ, ſcelerum impunitas, fuga, formido, diſcordia fuiſſet, ſic reditu meo ubertas agrorum, frugum copia, ſpes otij, tranquillitas animorum, iudicia, leges, concordia populi, ſenatus auctoritas mecum ſimul reducta uideantur; ſiue egomet aliquid aduentu meo, conſilio, auctoritate, diligentia pro tanto beneficio populo R. præſtare debui; præſto, promitto, ſpondeo; nihil dico amplius; hoc, quod ſatis eſt huic

tempori, dico, remp. annonæ nomine in id diſcrimen, quò uocabatur, non eſſe uenturam. num igitur in hoc officio, quod fuit præcipue meum, ſententia mea reprehenditur? rem maximam eripui à peſte ſummi periculi, non ſolum eam, ſed etiam uos à cæde, incendijs, uaſtitate. nemo negat: cum ad cauſam caritatis accederet iſte ſpeculator communium miſeriarum, qui ſemper in reip. malis ſceleris ſui faces inflammarit. Negat oportuiſſe quicquam uni extra ordinem decerni. non iam tibi ſic reſpondebo, ut cæteris; Cn. Pompeio pluriма, periculoſiſſima, maxima terra mariq; bella extra ordinem eſſe commiſſa; quarum rerum ſi quem pœniteat, eum uictoriæ populi R. pœnitere. non ita tecum ago. cum ijs hæc à me haberi oratio poteſt, qui ita diſputant, ſe, ſi qua res ad unum deferenda ſit, ad Cn. Pompeium delaturos potiſſimum, ſed ſe extra ordinem nihil cuiquam dare; cum Pompeio datum ſit, id ſe pro dignitate hominis ornare, ac tueri ſolere. horum ego ſententiam ne laudem, impedior Cn. Pompeij triumphis: quibus ille, cum eſſet extra ordinem ad patriam defendendam uocatus, auxit nomen populi R. imperiumq; honeſtauit. conſtantiam probo, qua mihi quoque utendum fuit; quo ille auctore extra ordinem bellum cum Mithridate Tigraneq; geſſit. ſed cum illis tamen poſſum aliquid diſputare: tua uero quæ tanta impudentia eſt, ut audeas dicere, extra ordinem dari nihil cuiquam oportere? qui cum lege nefaria Ptolemæum regem Cypri, fratrem regis Alexandrini, eodem iure regnantem, cauſa incognita, publicaſſes, populumq; R. ſcelere obligaſſes; cum in eius regnum, bona, fortunas latroci-

nium huius imperij immiſiſſes, cuius cum patre, auo, maioribus ſocietas nobis, & amicitia fuiſſet: huius pecuniæ deportandæ, &, ſi quis ſuum ius defenderet, bello gerendo M.C*atonem præfeciſti : dices, quem uirum? ſanctiſſimum, prudentiſſimum, fortiſſimum, amiciſſimum reip. uirtute, conſilio, ratione uitæ mirabili ad laudem, & prope ſingulari : ſed quid ad te, qui negas eſſe iuris, quenquam ulli rei extra ordinem præfici? atque in hoc ſolum inconſtantiam redarguo tuam, qui in ipſo* C*atone, quem tu non pro illius dignitate produxeras, ſed pro tuo ſcelere ſubduxeras, quem tuis* S*ergijs,* L*ollijs,* T*itijs, cæteriſq; cædis & incendiorum ducibus obieceras, quem carnificem ciuium, quem indemnatorum necis principem, quem crudelitatis auctorem fuiſſe dixeras, ad hunc honorem & imperium extra ordinem nominatim rogatione tua detuliſti: & tanta fuiſti intemperantia, ut illius tui ſceleris rationem occultare non poſſes : literas in concione recitaſti, quas tibi à* C.C*æſare miſſas diceres.* CAESAR PVLCHRO. *cum etiam es argumentatus, amoris eſſe hoc ſignum, cum nominibus tantum uteretur, neque adſcriberet, pro conſule, aut tribuno pl. deinde gratulari, quòd idem in poſterum* M.C*atonem tribunatu tuo remouiſſes, & quòd idem in poſterum de extraordinarijs poteſtatibus libertatem ademiſſes. quas aut nunquam tibi ille literas miſit; aut, ſi miſit, in concione recitari noluit; aut, ſiue ille miſit, ſiue tu finxiſti, certe conſilium tuum de* C*atonis honore illarum literarum recitatione patefactũ eſt. ſed omitto* C*atonem, cuius eximia uirtus, dignitas, & in eo negotio, quod geſſit, fides, & continentia te-*

*gere uidentur improbitatem & legis, & actionis tuæ. quis prouinciam homini poſt homines natos turpiſſimo, ſceleratiſſimo, contaminatiſſimo, quis illam opimam fertilemq́; Syriam, quis bellum pacatiſſimis gentibus, quis pecuniam ad emendos agros conſtitutam, ereptam ui ex Cæſaris rebus actis, quis imperium infinitum dedit? cui quidem cum Ciliciam dediſſes, mutaſti pactionem, & Ciliciam ad prætorem item extra ordinem tranſtuliſti: Gabinio, pretio amplificato, Syriam nominatim dediſti. quid? homini teterrimo, crudeliſſimo, fallaciſſimo, omnium ſcelerum libidinumq́; maculis notatiſſimo, L. Piſoni non ne nominatim populos liberos, multis S. C. etiam recenti lege generi ipſius liberatos, uinctos, & conſtrictos tradidiſti? non ne, cum ab eo merces tui beneficij, pretiumq́; prouinciæ meo ſanguine tibi eſſet perſolutum, tamen ærarium cum eo partitus es? itá ne uero? tu prouincias conſulares, quas C. Gracchus, qui unus maxime popularis fuit, non modo non abſtulit ab ſenatu, ſed etiam, ut neceſſe eſſet quotannis * conſtitui per ſenatum decreta lege ſanxit, eas, lege Sempronia per ſenatum decretas, reſcidiſti? extra ordinem, ſine ſorte, nominatim dediſti, non conſulibus, ſed reip. peſtibus: nos, quòd nominatim rei maximæ pene iam deſperatæ, ſummum uirum, ſæpe ad extrema reip. diſcrimina delectum, præfecimus, à te reprehendemur? quid tandem, ſi, quæ tum in illis reip. tenebris, cæcisq́; nubibus, & procellis, cum ſenatum à gubernaculis deieciſſes, populum è naui exturbaſſes, ipſe archipirata cum grege prædonum impuriſſimo pleniſſimis ueslis nauigares, ſi, quæ tum promulgaſti, conſtituiſti,*

promiſiſti, uẽdidiſti, perficere potuiſſes: qui locus in orbe terrarum uacuus extraordinarijs faſcibus atque imperio Clodiano fuiſſet? ſed excitatus aliquando Cn. Pompeij, (dicam ipſo audiente, quod ſenſi & ſentio, quoquo animo me auditurus eſt) excitatus, inquã, aliquando Cn. Pompeij nimium diu reconditus, et penitus abſtruſus animi dolor ſubuenit ſubito reip. ciuitatemq́; fractam malis, mutam, debilitatam, abiectam metu, ad aliquam ſpem libertatis, et priſtinæ dignitatis erexit. hic uir extra ordinem rei frumentariæ præficiendus nõ fuit? ſcilicet tu helluoni ſpurciſſimo, prægustatori libidinum tuarum, homini egentiſſimo, & facinoroſiſſimo, Sex. Clodio, ſocio tui ſanguinis, qui ſua lingua etiam ſororem tuam à te abalienauit, omne frumentum priuatum, & publicum, omnes prouincias frumentarias, omnes mancipes, omnes horreorum claueis lege tua tradidiſti. qua ex re primum caritas nata eſt, deinde inopia: impendebat fames, incendia, cædes, direptio: imminebat tuus furor omnium fortunis & bonis. queritur etiam importuna peſtis, ex ore impuriſſimo Sex. Clodij rem frumentariam eſſe ereptam; ſummisq́; in periculis, eius uiri auxilium imploraſſe remp. à quo ſæpe ſe & ſeruatam, & amplificatam eſſe meminiſſet. extra ordinem ferri nihil placet Clodio. quid? de me quod tuliſſe te dicis, parricida, fratricida, ſororicida, non ne extra ordinem tuliſti? an de peſte ciuis, quemadmodum omnes iam dij atque homines iudicarunt, conſeruatoris reip. quemadmodum autem tute ipſe confiteris, non modo indemnati, ſed ne accuſati quidem, licuit tibi ferre non legem, ſed nefarium priuilegium, lugente ſenatu,

natu, mœrentibus bonis omnibus, totius Italiæ precibus repudiatis, oppreſſa captaq; republica: mihi, populo R. implorante, ſenatu poſcente, temporibus reip. flagitantibus, non licuit de ſalute populi R. ſententiam dicere? qua quidem in ſententia ſi Cn. Pompeij dignitas aucta eſt coniuncta cum utilitate communi, certe laudandus eſſem, ſi eius dignitati ſuffragatus uiderer, qui meæ ſaluti opem & auxilium tuliſſet. deſinant, deſinant homines iiſdem machinis ſperare me reſtitutum poſſe labefactari, quibus antea ſtantem perculerunt: quod enim par amicitiæ conſularis fuit unquam in hac ciuitate coniunctius, quàm fuimus inter nos ego & Cn. Pompeius? quis apud populum R. de illius dignitate illuſtrius, quis ſenatui ſæpius dixit? qui tantus fuit labor, quæ ſimultas, quæ contentio, quam ego non pro illius dignitate ſuſceperim? qui ab illo in me honos, quæ prædicatio de mea laude, quæ remuneratio beneuolentiæ prætermiſſa eſt? hanc noſtram coniunctionem, hanc conſpirationem in rep. bene gerenda, hanc iucundiſſimam uitæ atque officiorum omnium ſocietatem certi homines fictis ſermonibus, & falſis criminibus diremerunt; cum iidem illum, ut me metueret, me caueret, monerent; iidem apud me, mihi illum eſſe uni inimiciſſimum, dicerent; ut neque ego ab illo, quæ mihi petenda eſſent, ſatis audacter petere poſſem; neque ille, tot ſuſpicionibus certorum hominum & ſcelere exulceratus, quæ meum tempus poſtularet, ſatis prolixe mihi polliceretur. data merces eſt erroris mei magna pontifices; ut me non ſolum pigeat ſtultitiæ meæ, ſed etiam pudeat; qui, cum me non repentinum aliquod meum

tempus, ſed ueteres multo ante ſuſcepti, & prouiſi labores cum uiro fortiſſimo & clariſſimo coniunxiſſent, ſim paſſus à tali amicitia diſtrahi, neque intellexerim, quibus aut ut apertis inimicis obſiſterem, aut ut inſidioſis amicis non crederem. proinde deſinant aliquando me iiſdem inflammare uerbis. quid ſibi iſte uult? neſcit, quantum auctoritate ualeat, quas res geſſerit, qua dignitate ſit reſtitutus. cur ornat eum, à quo deſertus eſt? ego uero neque me tum deſertum puto, ſed pene deditum; nec, quæ ſint in illa reip. flamma geſta contra me, neque quo modo, neque per quos, pateſaciundum mihi eſſe arbitror. ſi utile reip. fuit, haurire me unum pro omnibus illam indigniſſimam calamitatem: etiam hoc utile ſit, quorum id ſcelere conflatum ſit, me occultare, & tacere. illud uero eſt hominis ingrati, tacere, (itaque libentiſſime prædicabo) Cn. Pompeium *ſtudio, & auctoritate æque, ut unumquenque ueſtrum, opibus, contentione, precibus, periculis denique præcipue pro ſalute mea laboraſſe. hic tuis* P. Lentule, *cum tu nihil aliud dies & noctes niſi de ſalute mea cogitares, conſiliis omnibus interfuit: hic tibi grauiſſimus auctor ad inſtituendam, fideliſſimus ſocius ad comparandam, fortiſſimus adiutor ad rem perficiendam fuit: hic municipia coloniaſq; adiit: hic* Italiæ *totius auxilium cupientis implorauit: hic in ſenatu princeps ſententiæ fuit: idemq; cum dixiſſet, tum etiam pro ſalute mea populũ* R. *obſecrauit. quare iſtam orationem, qua es uſus, omittas licet, poſt illam ſententiam, quam dixeram de annona, pontificum animos eſſe mutatos: proinde quaſi iſti aut de* Cn. Pompeio *aliter, atque ego exiſtimo, ſentiant;*

aut, quid mihi pro expectatione populi R. *pro* Cn. Pom*peij meritis erga me, pro ratione mei temporis ſaciendū fuerit, ignorent; aut etiam, ſi cuius forte pontificis animum, quod certo ſcio aliter eſſe, mea ſententia offendit, alio modo ſit conſtituturus aut de religione pontificum, aut de rep. quàm eum aut cæremoniarum ius, aut ciuitatis ſalus coegerit.* Intelligo *pontifices me plura extra cauſam dixiſſe, quàm aut opinio tulerit, aut uoluntas mea: ſed cum me purgatum uobis eſſe cuperem, tum etiam ueſtra in me attente audiẽdo benignitas prouexit orationem meam. ſed hoc compenſabo breuitate eius orationis, quæ pertinet ad ipſam cognitionem ueſtram: quæ cum ſit in ius religionis, et in ius reip. diſtributa; religionis partem, quæ multo eſt uerboſior, prætermittens, de iure reip. dicam. quid eſt enim aut tam arrogans, quàm de religione, de rebus diuinis, cæremonijs, ſacris, pontificum collegium docere conari; aut tam ſtultum, quàm, ſi quis quid in ueſtris libris inuenerit, id narrare uobis; aut tam curioſum, quàm ea ſcire uelle, de quibus maiores noſtri uos ſolos & conſuli, & ſcire uoluerunt?* Nego *potuiſſe iure publico, legibus ijs, quibus hæc ciuitas utitur, quenquam ciuem ulla eiuſmodi calamitate affici ſine iudicio. hoc iuris in hac ciuitate etiam tum, cum reges eſſent, dico fuiſſe, hoc nobis eſſe à maioribus traditum, hoc eſſe denique proprium liberæ ciuitatis, ut nihil de capite ciuis, aut de bonis, ſine iudicio ſenatus, aut populi, aut eorum, qui de quaque re conſtituti iudices ſint, detrahi poſſit.* Vides*'ne me non radicitus euellere omnes actiones tuas? neque illud agere, quod apertum eſt, te omnino nihil geſſiſſe*

iure, non fuiſſe tribunum pl.? hoc dico, eſſe parricidium: dico apud pontifices: augures adſunt: uerſor in medio iure publico. quod eſt pontifices ius adoptionis? nempe ut is adoptet, qui neque procreare iam liberos poſſit; & , cum potuerit, ſit expertus. quæ deinde cauſa cuique ſit adoptionis, quæ ratio generum, ac dignitatis, quæ ſacrorum, quæri à pontificum collegio ſolet. quid eſt horum in iſta adoptione quæſitum? adoptat annos uiginti natus, etiam minor, ſenatorem: liberorum ne cauſa? at procreare poteſt, habet uxorem, ſuſcepit etiam liberos. exhæredabit igitur pater filium. quid ſacra Clodiæ gentis, cur intereunt, quod in te eſt? quæ omnis notio pōtificum, cum adoptaret, eſſe debuit. niſi forte ex te ita quæſitum eſt, num perturbare remp. ſeditionibus uelles? & ob eam cauſam adoptari, non ut filius eſſes, ſed ut tribunus pl. fieres, & funditus euerteres ciuitatem? reſpondiſti credo te ita uelle. pontificibus bona cauſa uiſa eſt: approbauerunt. non ætas eius, qui adoptabat, quæſita eſt, ut in Cn. Aufidio, M. Puppio: quorum uterque noſtra memoria, ſumma ſenectute, alter Oreſtem, alter Piſonem adoptauit. quas adoptiones, ſicut alias innumerabiles, hæreditates nominis, pecuniæ, ſacrorum ſecutæ ſunt. tu neque Fonteius es, qui eſſe debebas; neque patris hæres; neque, amiſſis ſacris paternis, in hæc adoptiua ueniſti. ita perturbatis ſacris, contaminatis gentibus, & quam deſeruiſti, & quam polluiſti, iure Quiritum legitimo tutelarum & hæreditatum relicto, factus es eius filius contra fas, cuius per ætatem pater eſſe potuiſti. dico apud pontifices: nego iſtam adoptionem pontificio iure eſſe factam:

primum, quòd eæ ueſtræ ſint ætates, ut is, qui te adoptauit, uel tibi loco filij per ætatem eſſe potuerit: deinde, quòd cauſa quæri ſolet adoptandi, ut et is adoptet, qui, quod natura iam aſſequi non poteſt, & legitimo & pontificio iure quærat; & ita adoptet, ut ne quid aut de dignitate generum, aut de ſacrorum religione minuatur: illud in primis, ne qua calumnia, ne qua fraus, ne quis dolus adhibeatur; ut hæc ſimulata adoptio filij quammaxime ueritatem illam ſuſcipiendorum liberorum imitata eſſe uideatur. quæ maior calumnia eſt, quàm uenire imberbem adoleſcentulum, bene ualentem, ac maritum; dicere, filium ſenatorem populi R. *ſibi uelle adoptare; id autem ſcire & uidere omnes, non ut ille filius inſtituatur, ſed ut è patricijs exeat, ut tribunus pl. fieri poſſit, iccirco adoptari? neque id obſcure: nam adoptatum emancipari ſtatim, ne ſit eius filius, qui adoptarit. cur ergo adoptatur? probate genus adoptionis: iam omnium ſacra interierint, quorum cuſtodes uos eſſe debetis; iam patricius nemo relinquetur. cur enim quiſquam uellet tribunum pl. ſe fieri non licere; anguſtiorem ſibi eſſe petitionem conſulatus? in ſacerdotium cum poſſit uenire; quia patricio non ſit locus, non uenire? ut cuique aliquid acciderit, quare commodius ſit eſſe plebeium, ſimili ratione adoptabitur. itaque populus* R. *breui tempore neque regem ſacrorum, neque flamines, nec ſalios habebit, nec ex parte dimidia reliquos ſacerdotes, neque auctores centuriatorum, & curiatorum comitiorum: auſpiciaq́; populi* R. *ſi magiſtratus patricij creati non ſint, intereant neceſſe eſt, cum interrex nullus ſit; quòd & ipſum pa*

tricium eſſe, & à patricio prodi neceſſe eſt. dixi apud pontifices, iſtam adoptionem nullo decreto huius collegij probatam, contra omne pontificium ius factam, pro nihilo eſſe habendam. qua ſublata, intelligis totum tribunatum tuum concidiſſe. Venio ad augures. *quorum ego libros, ſi qui ſunt reconditi, non ſcrutor. non ſum in exquirendo iure augurum curioſus: hæc, quæ una cum populo didici, quæ ſæpe in concionibus reſponſa ſunt, noui. negant fas eſſe agi cum populo, cum de cœlo ſeruatum ſit. quo die de te lex curiata lata eſſe dicatur, audes negare de cœlo eſſe ſeruatum? adeſt præſens, uir ſingulari uirtute, conſtantia, grauitate præditus,* M. Bibulus. *hunc conſulem illo ipſo die contendo ſeruaſſe de cœlo. infirma ſunt igitur acta, tua ſententia,* C. Cæſaris, *uiri fortiſſimi? minime: neque enim mea iam quidquã intereſt, exceptis ijs telis, quæ ex illius actionibus in meum corpus immiſſa ſunt. ſed hæc de auſpicijs, quæ ego nunc perbreuiter attingo, acta ſunt à te. tu, tuo præcipitante iam & debilitato tribunatu, auſpiciorum patronus ſubito extitiſti: tu* M. Bibulum *in concionem, tu augures produxiſti: te interrogante, augures reſponderunt, cum de cœlo ſeruatum ſit, cum populo agi non poſſe: tibi* M. Bibulus *quærenti, ſe de cœlo ſeruaſſe, reſpondit, idemq́; in concione dixit ab* Appio *fratre tuo productus, te omnino, quòd contra auſpicia adoptatus eſſes, tribunum pl. non fuiſſe: tua denique omnis actio poſterioribus menſibus fuit, omnia, quæ* C. Cæſar *egiſſet, quæ contra auſpicia eſſent acta, per ſenatum reſcindi oportere: quod ſi fieret, dicebas te tuis humeris me cuſtodem urbis in urbem relaturum. uidete hominis amen*

tiam, ubi per ſuum tribunatum Cæſaris actis alligatus teneretur. ſi & ſacrorum iure pontifices, & auſpiciorum religione augures totum euertunt tribunatum tuum, quid quæris amplius? an etiam apertius aliquod ius populi, atque legum? hora fortaſſe ſexta diei queſtus ſum in iudicio, cum C. Antonium, collegam meum, defenderem, quædam de rep. quæ mihi uiſa ſunt ad illius miſeri cauſam pertinere. hæc homines improbi ad quoſdam uiros fortes longe aliter, atque à me dicta erant, detulerunt. hora nona, illo ipſo die, tu es adoptatus. ſi, quod in cæteris legibus trinum nundinum eſſe oportet, id in adoptione ſatis eſt trium eſſe horarum: nihil reprehendo. ſin eadem obſeruanda ſunt, decreuit ſenatus, M. Druſi legibus, quæ contra legem Cæciliam & Didiam latæ eſſent, populum non teneri. iam intelligis omni genere iuris, quod in ſacris, quod in auſpicijs, quod in legibus ſit, te tribunum pl. non fuiſſe? atque ego hoc totum non ſine cauſa relinquo: uideo enim quoſdam clariſſimos uiros, principes ciuitatis, aliquot locis iudicaſſe, te cum plebe iure agere potuiſſe: qui etiam de me ipſo, cum tua rogatione funere elatam remp. eſſe dicerent, tamen id funus, etſi miſerum atque acerbum fuiſſet, iure indictum eſſe dicebant. quod de me ciue, ac de rep. bene merito tuliſſes, funeſtum funus te indixiſſe reip. quod ſaluis auſpicijs tuliſſes, iure egiſſe dicebant. quare licebit, ut opinor, nobis eas actiones non infirmare, quibus illi actionibus conſtitutum tribunatum tuum comprobauerunt. fueris ſane tribunus pl. tam iure, tàm lege, quàm fuit hic ipſe Rullus, uir omnibus rebus clariſſimus, atque ampliſſimus.

quo iure, quo more, quo exemplo legem nominatim de capite ciuis indemnati tuliſti? uetant leges ſacratæ, uetant XII *tabulæ, leges priuatis hominibus irrogari: id eſt enim priuilegium. nemo unquam tulit: nihil eſt crudelius, nihil pernicioſius, nihil, quod minus hæc ciuitas ferre poſſit. proſcriptionis miſerrimum nomen illud, & omnis acerbitas* Syllani *temporis quid habet, quod maxime ſit inſigne ad memoriam crudelitatis? opinor, pœnam in ciues* R. *nominatim ſine iudicio conſtitutam. hanc uos igitur pontifices iudicio, atque auctoritate ueſtra tribuno pl. poteſtatem dabitis, ut proſcribere poſſit, quos uelit? quæro enim, quid ſit aliud, proſcribere,* Ve*litis, iubeatis, ut* M. Tull*ius in ciuitate ne ſit, bonáq; eius ut mea ſint. ita enim fecit: etſi alijs uerbis tulit. hoc plebiſcitum eſt? hæc lex, hæc rogatio eſt? hoc uos pati poteſtis, hoc ferre ciuitas, ut ſinguli ciues ſingulis uerſiculis è ciuitate tollantur? equidem iam perfunctus ſum: nullam uim, nullum impetum metuo, expleui animos inuidorum: placaui odia improborum: ſaturaui etiam perfidiam, & ſcelus proditorum: denique de mea cauſa, quæ uidebatur perditis ciuibus ad inuidiã eſſe propoſita, iam omnes urbes, omnes ordines, omnes dij atque homines iudicauerunt. uobiſmet ipſis pontifices, & ueſtris liberis, cæteriſq; ciuibus pro ueſtra auctoritate, & ſapientia conſulere debetis. nam cum tam moderata iudicia populi ſint à maioribus conſtituta; primum, ut ne pœna capitis cum pecunia coniungatur; deinde, ne niſi prodicta die quis accuſetur; tertio, ut ante magiſtratus accuſet intermiſſa die, quàm multam irroget, aut iudicet; quarto ſit accuſatio trinum nundinum, prodicta*

die, qua die iudicium ſit futurum; cum multa etiam ad placandum, atque ad miſericordiam reis conceſſa ſint; deinde exorabilis populus, facilis ſuffragatio pro ſalute; denique etiam, ſi qua res illum diem aut auſpicijs, aut excuſatione ſuſtulit, tota cauſa iudiciumq́; ſublatum eſt: hæc cum ita ſint in re, ubi crimen eſt? ubi accuſator? ubi teſtes? quid indignius, quàm, qui neque adeſſe ſit iuſſus, neque citatus, neque accuſatus, de eius capite, liberis, fortunis omnibus conductos, & ſicarios, egentes, & perditos ſuffragium ferre, & eam legem putare? ac ſi hoc de me potuit, quem honos, quem dignitas, quem cauſa, quem reſp. tuebatur, cuius denique pecunia non expetebatur, cui nihil oberat præter conuerſionem ſtatus, & inclinationem cõmunium temporum: quid tandem futurum eſt ijs, quorum uita remota ab honore populari, & ab hac illuſtri gratia eſt, pecuniæ autem tantæ ſunt, ut eas nimium multi egentes, ſumptuoſi, nobiles concupiſcant? date hanc tribuno pl. licentiam, & intuemini pauliſper animis iuuentutem, & eos maxime, qui imminere iam cupiditate uidentur in tribuniciam poteſtatem: collegia mediusfidius tribunorum pl. tota reperientur, hoc iure firmato, quæ coeant de hominum locupletiſſimorum bonis, præda præſertim populari, & ſpe largitionis oblata. at quid tulit legum ſcriptor peritus, callidus? Velitis, iubeatis, ut M. Tullio aqua, & ignis interdicatur? *crudele, nefarium, ne in ſceleratiſſimo quidẽ ciue ferundum ſine iudicio. non tulit, ut interdicatur. quid ergo? ut interdictum ſit. ò cœnum, ò portentum, ò ſcelus: hanc tibi legem* Clodius *ſcripſit ſpurciorem lin=*

gua ſua, ut interdictum ſit, cui non ſit interdictum. Sexte noſter bona uenia dic, quoniam iam dialecticus es, & hoc quoque liguris: quod factum non eſt, ut ſit factum, ferri ad populum, aut uerbis ullis ſanciri, aut ſuffragijs confirmari poteſt? hoc tu ſcriptore, hoc conſiliario, hoc miniſtro, omnium non bipedum ſolum, ſed etiam quadrupedum impuriſſimo, remp. perdidiſti. neque tu eras tam excors, tamq; demens, ut neſcires hunc Clodium eſſe, qui contra leges faceret; et alios eſſe, qui leges ſcribere ſolerent: ſed neque eorum, neque cæterorum, in quibus eſſet aliquid modeſtiæ, cuiuſquã tibi poteſtas fuit: neque tu legum ſcriptoribus ijſdem potuiſti uti, quibus cæteri; neque operum architectis; neque pontificem adhibere, quem uelles: poſtremo ne in prædæ quidem ſocietate mancipem, aut prædem ſocium, extra tuorum gladiatorum numerum, aut denique ſuffragij latorem in iſta tua proſcriptione quenquam, niſi furem aut ſicarium, reperire potuiſti. itaque cum tu florens, ac potens per medium forum popularis uolitares, amici illi tui te uno amico tecti, & beati, qui ſe populo commiſerant, ita repellebantur, ut etiam Palatinam tuam perderent. qui in iudicium uenerant, ſiue accuſatores erant, ſiue rei, te deprecante damnabantur. denique etiam ille nouicius Ligur, uenalis adſcriptor, & ſubſcriptor tuus, cum M. Papirij ſui fratris eſſet teſtamento & iudicio improbatus, mortem eius ſe uelle perſequi dixit: nomen Sex. Propertij detulit; accuſare alienæ damnationis ſceleriſq; ſocius propter calumniæ metum non eſt auſus. de hac igitur ege dicimus, quæ iure rogata uideatur: cuius quam

quiſque partem tetigit, digito, uoce, præda, ſuffra-gio, quocunque uenit, repudiatus, conuictusq́; diſceſ-ſit. quid, ſi ijs uerbis ſcripta eſt iſta proſcriptio, ut ſe ipſa diſſoluat? eſt enim: QVOD M. T*ullius falſum* S. C. *retulerit. ſi igitur retulit falſum* S. C. *tum eſt roga-tio: ſi non retulit, nulla eſt. ſatis'ne tibi uidetur à ſe-natu iudicatum, me non modo non ementitum eſſe au-ctoritatem eius ordinis, ſed etiam unum poſt urbem conditam diligentiſſime ſenatui paruiſſe? quot modis doceo, legem iſtam quam uocas, non eſſe legem? quid, ſi etiã pluribus de rebus uno ſortitu retuliſti: tamen'ne arbitraris, id quod* M. D*ruſus in legibus ſuis pleriſque, bonus ille uir* M. S*caurus, & L.* C*raſſus conſularis non obtinuerint, id te poſſe omnium facinorum & ſtu-prorum omnium* Decumis et Clodijs *auctoribus obtine-re? tuliſti de me ne reciperer, non ut exirem: quem, tu ipſe non poteras dicere, non licere eſſe* Romæ. *quid enim diceres? damnatum? certe non: expulſum? qui licuit? ſed tamen ne id quidem eſt ſcriptum, ut exirem. pœna eſt, qui receperit: quam omnes neglexerunt. eie-ctio nuſquam eſt. uerum ſit. quid operum publicorum exactio? quid nominis inſcriptio tibi? num aliud ui-detur eſſe, ac meorum bonorum direptio? præterquam quòd ne id quidem per legem* Liciniam, *ut ipſe tibi cu-rationem ferres, facere potuiſti. quid hoc ipſum, quod nunc apud pontifices agis, te meam domum conſecraſ-ſe, te monimentum feciſſe, in meis ædibus te ſignum dedicaſſe, eaq́; te ex una rogatiuncula feciſſe; unum & idem uidetur eſſe, atque id quod de me ipſo no-minatim tuliſti? tam hercule eſt unum, quàm quod*

idem tu lege una tuliſti, ut Cyprius rex, cuius maiores huic populo ſocij atque amici ſemper fuerunt, cum bonis omnibus ſub præcone ſubijceretur, & exules Byzantium reducerentur. Eidem, inquit, utraque de re negotium dedi. Sed quid, ſi eidem negotium dediſſes, ut in Aſia ciſtophorum flagitaret, inde iret in Hiſpaniam; cum Romæ deceſſiſſet, conſulatum ei petere liceret; cum factus eſſet, prouinciam Syriam obtineret; quoniam de uno homine ſcriberes, una res eſſet? quòd ſi iam populus R. de iſta re conſultus eſſet, & non omnia per ſeruos latronesq́; geſſiſſes: non ne fieri poterat, ut populo de Cyprio rege placeret, de exulibus Byzantijs diſpliceret? quæ eſt quaſi alia uis, quæ ſententia Cæciliæ legis & Didiæ, niſi hæc, ne populo neceſſe ſit in coniunctis rebus compluribus aut id, quod nolit, acccipere, aut, id quod uelit, repudiare? quid, ſi per uim tuliſti; tamen'ne lex eſt? aut quidquam iure geſtum uideri poteſt, quod per uim geſtum eſſe conſtet? an ſi in ipſa latione tua, capta iam urbe, lapides iacti, ſi manus collata non eſt, iccirco tu ad illam labem, atque eluuiem ciuitatis ſine ſumma ui peruenire potuiſti? cum in tribunali Aurelio conſcribebas palam non modo liberos, ſed etiam ſeruos ex omnibus uicis concitatos, uim tum uidelicet non parabas: cum edictis tuis tabernas claudi iubebas, non uim imperitæ multitudinis, ſed hominum honeſtorum modeſtiam, prudentiamq́; quærebas: cum arma in ædem Caſtoris comportabas, nihil aliud, niſi uti nequid per uim agi poſſet, machinabare: cum uero gradus Caſtoris conuelliſti, ac remouiſti, tum, ut modeſte tibi agere liceret, homines audaces ab eius templi

aditu, atque aſcenſu repuliſti: cum eos, qui in conuentu uirorum bonorum uerba de ſalute mea fecerant, adeſſe iuſſiſti, eorumq; aduocationem manibus, ferro, lapidibus diſcuſſiſti, tum profecto oſtendiſti, uim tibi maxime diſplicere. uerum hæc furioſa uis ueſani tribuni pl. facile ſuperari, frangiq; potuit uirorum bonorum uel uirtute, uel multitudine. quid, cum Gabinio Syria dabatur, Macedonia Piſoni, utrique infinitum imperium, ingens pecunia, ut tibi omnia permitterent, te adiuuarent, tibi manum, copias, tibi ſuos paratos centuriones, tibi pecunias, tibi familias compararent, te ſuis ſceleratis concionibus ſubleuarent, ſenatus auctoritatem irriderent, equitibus R. mortem, proſcriptionemq; minitarentur, me terrerent minis, mihi cædem, & dimicationem denunciarent, meam domum refertam uiris bonis per amicos ſuos complerent, proſcriptionis metu me frequentia nudarent, uirorum bonorum me præſidio ſpoliarent, ſenatum pro me non modo propugnare, ampliſſimum ordinem, ſed etiam plorare, & ſupplicare mutata ueſte prohiberent: ne tum quidem uis erat? quid igitur ego ceſſi? aut qui timor fuit? non dicam in me quidem: fac me timidum eſſe natura. quid illa tot uirorum fortiſſimorum millia? quid illi equites R.? quid ſenatus? quid denique omnes boni? ſi nulla uis erat, cur me flentes potius proſecuti ſunt, quàm aut increpantes retinuerunt, aut irati reliquerunt? an hoc timebam, ſi mecum ageretur more inſtitutoq; maiorum, ut poſſem præſens ſuſtinere? utrum, ſi dies dicta eſſet, iudicium mihi fuit pertimeſcendum, an ſine iudicio priuilegium? iudi-

ciũ in cauſa tam turpi? ſcilicet is homo ſum, qui, etiam ſi cauſa eſſet ignota, dicendo non poſſem explicare. an eam cauſam probare non poteram, cuius tanta bonitas eſt, ut ea ipſa non modo ſe, ſed etiam me abſentem per ſe probarit? an ſenatus, an ordines, an ij, qui cuncta ex Italia ad me reuocandum conualuerunt, ſegniores me præſente ad me retinendum, & conſeruandum fuiſſent in ea cauſa, quam ipſe iam parricida talem dicat fuiſſe, ut me ab omnibus ad meam priſtinam dignitatem expectatum, atque reuocatum queratur? an uero in iudicio periculi nihil fuit; priuilegium pertimui, ne, mihi præſenti ſi multa irrogaretur, nemo intercederet? tam inops aut ego eram ab amicis, aut tam nuda reſp. à magiſtratibus? quid, ſi uocatæ tribus eſſent; proſcriptionem, non dicam in me ita de ſua ſalute merito, ſed omnino in ullo ciue comprobauiſſent? an, ſi ego præſens fuiſſem, ueteres illæ copiæ coniuratorum, tuiq́; perditi milites atque egentes, et noua uis ſceleratiſſimorum conſulum corpori meo pepercissent? qui, cum eorum omnium crudelitati, ſceleriq́; ceſſiſſem, ne abſens quidem luctu meo mentes illorum ſatiare potui. quid enim uos uxor mea miſera uiolarat? quam uexauiſtis, raptauiſtis, omni crudelitate laceraiſtis: quid mea filia? cuius fletus aſſiduus, ſordesq́; lugubres uobis erant iucundæ, cæterorum omniũ mentes oculosq́; flectebant: quid paruus filius? quem, quandiu abfui, nemo niſi lacrymantem confectumq́; uidit: quid fecerat, quòd eum toties per inſidias interficere uoluiſtis? quid frater meus? qui cum aliquanto poſt meum diſceſſum ex prouincia ueniſſet, neque ſibi uiuendum, niſi me reſtitu-

to, putaret, cum eius mœror, ſqualor incredibilis, & inauditus omnibus mortalibus miſerabilis uidebatur: quoties ex ueſtro ferro, ac manibus eſt elapſus? ſed quid ego ueſtram crudelitatem expromo, quam in ipſum me ac meos adhibuiſtis, qui parietibus, qui tectis, qui columnis, ac poſtibus meis horrificum quoddam, & nefarium omni imbutum odio bellum intuliſtis? non enim te arbitror, cum poſt meum diſceſſum omnium locupletum fortunas, omnium prouinciarum fructus, & tetrarcharum ac regum bona, ſpe & auaritia deuoraſſes, argenti & ſuppellectilis meæ cupiditate eſſe cæcatum: non exiſtimo Campanum illum conſulem cum ſaltatore collega, cum alteri totam Achaiam, Theſſaliam, Bœotiam, Græciam, Macedoniã, omnemq; barbariam, bona ciuium R. condonaſſes, alteri Syriam, Babylonem, Perſas, integerrimas pacatiſſimasq; gentes ad diripiendum tradidiſſes, illos tam cupidos liminum meorum, & columnarum, & ualuarum fuiſſe. neque porro illa manus, copiæq; Catilinæ cæmentis ac tignis meorum tectorum ſe famem ſuam expleturas putauerunt: ſed ut hoſtium urbes, nec omnium hoſtium, uerum eorum, quibuſcum acerbum bellum, inteſtinumq; ſuſcepimus, non præda adducti, ſed odio ſolemus excindere, quòd in quos propter eorum crudelitatẽ inflãmatæ mentes noſtræ fuerunt, cum horum etiã tectis, ac ſedibus reſidere aliquod bellum ſemper uideretur. nihil erat latum de me: non adeſſe eram iuſſus: non citatus fueram: eram etiam tuo iudicio ciuis incolumis: cum domus in Palatio, uilla in Tuſculano, altera ad alterũ conſulem transferebatur: ſenatum

conſules uetabãt: columnæ marmoreæ ex ædibus meis, inſpectante populo R. ad ſocrum conſulis portabantur: in fundum autem uicini conſulis non modo inſtrumentum, aut ornamenta uillæ, ſed etiam arbores transferebantur; cũ ipſa uilla non prædæ cupiditate,(quid enim erat prædæ?) ſed odio & crudelitate funditus euerteretur: domus ardebat in palatio, non fortuito, ſed oblato incendio: conſules epulabantur, & in coniuratorum gratulatione uerſabantur, cum alter ſe Catilinæ delicias, alter Cethegi conſobrinum fuiſſe diceret. hanc ego uim pontifices, hoc ſcelus, hunc furorem, meo corpore oppoſito, à bonorum omniũ ceruicibus depuli, omnẽq; impetum diſcordiarum, omnem diu collectam uim improborum, quæ inueterata compreſſo odio, atque tacito ⁎ iam erũpebat in actum, tam audaces duces excepi meo corpore: in me uno conſulares faces iactæ manibus tribunicijs: in me omnia, quæ ego quondam retuderam, coniurationis nefaria tela adhæſerunt. quòd ſi, ut multis fortiſſimis uiris placuit, ui & armis contra uim decertare uoluiſſem; aut uiciſſem cum magna internicione improborum, ſed tamen ciuium; aut, interfectis bonis omnibus, quod illis optatiſſimum erat, una cum rep. concidiſſem. uidebam, uiuo ſenatu populoq; R. celerem mihi ſumma cum dignitate reditum: nec intelligebam fieri diutius poſſe, ut mihi non liceret eſſe in ea rep. quam ipſe ſeruaſſem: quòd ſi non liceret, audieram, & legeram, clariſſimos noſtræ ciuitatis uiros ſe in medios hoſtes ad perſpicuã mortem, pro ſalute exercitus inieciſſe: ego pro ſalute reip. uniuerſæ dubitarem? hoc meliore conditione, quàm Decij, quòd illi ne auditores

tores

tores quidem ſuæ gloriæ, ego etiam ſpectator meæ laudis eſſe potuiſſem. itaque infractus furor tuus inanes faciebat impetus: omnem enim uim omnium ſceleratorum acerbitas mei caſus exceperat. non erat in tam immani iniuria, tantisq́; ruinis nouæ crudelitati locus. Cato fuerat proximus (quid ageres, non erat) ut qui modus omnibus moribus fuerat, idẽ eſſet iniuriæ. quid poſſes? extrudere ad Cypriã pecuniam. præda perierit: alia non deerit: hunc modo amandandum eſſe. ſic M. Cato inuiſus, quaſi per beneficium, Cyprum relegatur. eijciuntur duo, quos improbi uidere non poterant, alter per honorem turpiſſimum, alter per honeſtiſſimam calamitatem. atque ut ſciatis non hominibus iſtum, ſed uirtutibus hoſtem ſemper fuiſſe, me expulſo, Catone amandato, in eum ipſum ſe conuertit, quo auctore, quo adiutore in concionibus, ea, quæ gerebat, omnia, quæq́; geſſerat, ſe feciſſe, & facere, dicebat. Cn. Pompeium, quem omnium iudicio longe principem eſſe ciuitatis uidebat, diutius furori ſuo ueniam daturum non arbitrabatur. qui ex eius cuſtodia, per inſidias, regis amici filium hoſtem captiuum ſurripuiſſet, & ea iniuria uirum fortiſſimum laceſſiſſet, ſperauit iiſdem ſe copijs cum illo poſſe confligere, quibuſcum ego noluiſſem bonorum periculo dimicare. & primo quidem adiutoribus conſulibus. poſtea fregit fœdus Gabinius: Piſo tamen in fide manſit. quas iſte tum cædes, quas lapidationes, quas fugas fecerit, quàm facile ferro quotidianisq́; inſidijs, cum iam à firmiſſimo robore copiarum ſuarum relictus eſſet, Cn. Pompeium foro curiaq́; priuarit, domumq́; coniecerit, uidiſtis. ex quo indica-

re poteſtis, quanta uis illa fuerit oriens, & congregata, cum hæc Cn. Pompeium terruerit iam diſtracta, et extincta. hoc uidit in ſententia dicenda calendis Ian. uir prudentiſſimus, & cum reip. tum mihi, tum etiam ueritati amiciſſimus, L. Cotta, qui legem de meo reditu ferendam non cenſuit; qui me conſuluiſſe reip. ceſſiſſe tempeſtati, amiciorem uobis, cæteriſq; ciuibus, quàm mihi, ac meis extitiſſe, ui armis, diſſenſione hominum ad cædem inſtituta, nouoq́; dominatu pulſum eſſe dixit, nihil de meo capite potuiſſe ferri, nihil eſſe inſcriptum, aut poſſe ualere; omnia contra leges, moremq́; maiorum temere, turbulente, per uim, per furorem eſſe geſta: quòd ſi illa lex eſſet, nec referre ad ſenatum conſules, nec ſententiam dicere ſibi licere: quorũ utrunque cum fieret, non oportere, ut de me lex ferretur, decerni; ne illa, quæ nulla eſſet, eſſe lex iudicaretur. ſententia uerior, grauior, utilior, melior reip. nulla eſſe potuit: hominis enim ſcelere, & furore notato, ſimilis à rep. labes in poſterum dimouebatur. neque hoc Cn. Pompeius, qui ornatiſſimam de me ſententiam dixit, uoſq́; pontifices, qui me ueſtris ſententijs, auctoritatibuſq; defendiſtis, non uidiſtis, illam eſſe nullam, atque eſſe potius flammam temporis, interdictum ſceleris, uocem furoris: ſed proſpexiſtis, nequa popularis in uos aliquando inuidia redundaret, ſi ſine populi iudicio reſtituti uideremur. eodemq́; conſilio M. Bibuli, fortiſſimi uiri, ſenatus ſententiam ſecutus eſt, ut uos de mea domo ſtatueretis: non quòd dubitaret, quin ab iſto nihil legibus, nihil religionibus, nihil iure eſſet. actum, ſed ne quis oriretur aliquando in tanta uberta

te improborum, qui in meis ædibus aliquam religionem reſidere diceret. nam legem quidem iſtam nullam eſſe, quotieſcunque de me ſenatus ſententiam dixit, toties iudicauit; quoniam quidem ſcripto illo iſtius ſententiam dicere uetabatur. atque hanc rem par illud ſimile, Piſo, & Gabinius, uidit. homines legum iudiciorumq; metuentes, cum frequentiſſimus ſenatus eos, ut de me referrent, quotidie flagitaret, non ſe rem improbare dicebant, ſed lege iſtius impediri. erat hoc uerum: nam impediebantur, uerum ea lege, quam idem iſte de Macedonia Syriaq; tulerat. hanc tu P. Lentule neque priuatus, neque conſul legem eſſe unquam putaſti: nam tribunis pl. referentibus, ſententiam de me, deſignatus conſul, ſæpe dixiſti: ex calendis Ian. quoad perfecta res eſt, de me retuliſti: legem promulgaſti, tuliſti: quorum tibi, ſi eſſet illa lex, nihil liceret. at etiam Q. Metellus, collega tuus, uir clariſſimus, quam legem eſſe homines alieniſſimi à P. Clodio iudicarent, Piſo, & Gabinius, eam nullam eſſe, frater P. Clodij, cum de me ad ſenatum tecum unà retulit, iudicauit. ſed iſti, qui Clodij leges timuerunt, quemadmodum cæteras obſeruarunt? ſenatus quidem, cuius eſt grauiſſimum iudicium de iure legum, quotieſcunque de me conſultus eſt, toties eam nullam eſſe iudicauit. quod idem tu Lentule uidiſti in lege, quam de me tuliſti: nam non eſt ita latum, ut mihi Romam uenire liceret, ſed ut uenirem: non enim uoluiſti, id, quod licebat, ferre, ut liceret; ſed me ita eſſe in rep. magis ut accerſitus imperio populi R. uiderer, quàm ad adminiſtrandam ciuitatem reſtitutus. hũc tu etiam pernicioſa peſtis

exulem appellare auſus es, cum tantis ſceleribus eſſes, & factis notatus, ut omnem locum, quò adiſſes, exilij ſimillimũ redderes? quid eſt enim exul? ipſum per ſe nomen calamitatis, non turpitudinis. quando igitur eſt turpe? reuera, quando eſt pœna peccati; opinione autem hominum, etiam ſi eſt pœna damnati. utrum igitur, peccato meo exulis nomen ſubeo, an re iudicata? peccato? iam neque tu id dicere audes, quem iſti ſatellites tui felicem Catilinam nominant, neque quiſquam eorũ, qui ſolebant. non modo iam nemo eſt tam imperitus, qui ea, quæ geſſi in conſulatu, peccata eſſe dicat; ſed nemo eſt tam inimicus patriæ, qui non meis conſilijs patriam conſeruatam eſſe fateatur. quod enim eſt in terris commune tantum, tantulum'ue conſilium, quod non de meis rebus geſtis ea, quæ mihi eſſent optatiſſima & pulcherrima, iudicarit? ſummum eſt populi R. populorumq́; & gentium omnium ac regum conſilium ſenatus: decreuit, ut omnes, qui remp. ſaluam eſſe uellent, ad me unũ defendendum uenirent: oſtenditq́;, nec ſtare potuiſſe remp. ſi ego non fuiſſem reſtitutus; nec futuram eſſe ullam, ſi non rediſſem. proximus eſt huic dignitati ordo equeſter: omnes omnium publicanorum ſocietates de meo conſulatu, ac de meis rebus geſtis ampliſſima, atque ornatiſſima decreta fecerunt. ſcribæ, qui nobiſcum in rationibus, monimentisq́; publicis uerſantur, non obſcurum de meis in remp. beneficijs ſuum iudicium decretumq́; eſſe uoluerunt. nullum eſt in hac urbe collegium, nulli pagani, aut montani, quoniam plebi quoque urbanæ maiores noſtri conuenticula, & quaſi concilia quædam eſſe uoluerunt,

qui non ampliſſime non modo de ſalute mea, ſed etiam de dignitate decreuerint. nam quid ego illa diuina, atque immortalia municipiorum & coloniarum, & totius Italiæ decreta commemorem? quibus tanquam gradibus mihi uideor in cœlum aſcendiſſe, non ſolum in patriam reuertiſſe. ille uero dies quis fuit, cum te P. Lentule legem de me ferentem populus R. ipſe uidit, ſenſitq́; quantus, & quanta dignitate eſſes? conſtat enim, nullis unquam comitijs campum Martium tanta celebritate, tanto ſplendore omnis generis hominum, ætatum, ordinum floruiſſe. omitto ciuitatum, nationum, prouinciarum, regum, orbis denique terrarum de meis in omnes mortales meritis unum iudicium, unumq́; conſenſum. aduentus meus, atque introitus in urbem qui fuit? utrum, me patria ſic accepit, ut lucem ſalutemq́; redditam ſibi ac reſtitutam accipere debuit. an ut crudelem tyrannum? quod uos Catilinæ gregales de me dicere ſolebatis. itaque ille unus dies, quo die me populus R. à porta in Capitolium, atque inde domum ſua celebritate, lætitiaq́; comitatum honeſtauit, tantæ mihi iucunditati fuit, ut tua mihi conſcelerata illa uis non modo non propulſanda, ſed etiam emenda fuiſſe uideatur. quare illa calamitas (ſi ita eſt appellanda) excuſſit hoc genus totum maledicti, ne quiſquam audeat iam reprehendere conſulatum meum, tot, tantis, tam ornatis iudicijs, teſtimonijs, auctoritatibus cõprobatum. quòd ſi in iſto tuo maledicto probrum non modo mihi nullum obiectas, ſed etiam laudem illuſtras meam: quid te aut fieri, aut fingi dementius poteſt? uno enim maledicto bis à me patriam ſer

uatam eſſe concedis: ſemel, cum id feci, quod omnes non negent immortalitati, ſi fieri poteſt, mandandum, tu ſupplicio puniendum putaſti: iterum, cum tuum, multorumq́; propter te, inflammatum in bonos omnes impetum meo corpore excepi, ne eam ciuitatem, quam ſeruaſſem inermis, armatus in diſcrimen adducerem. eſto: non fuit in me pœna ulla pecati, at fuit iudicij. cuius? quis me unquam ulla lege interrogauit? quis poſtulauit? quis diem dixit? poteſt igitur damnati pœnam ſuſtinere indemnatus? hoc tribunicium eſt? hoc populare eſt? quanquam ubi tu te popularem, niſi cum pro populo feciſti, potes dicere? ſcilicet: cum hoc iuris à maioribus proditum ſit, ut nemo ciuis R. *aut libertatem, aut ciuitatem poſſit amittere, niſi ipſe auctor factus ſit. quod tu ipſe potuiſti in tua cauſa diſcere: credo enim, quanquam in illa adoptione legitime factum eſt nihil, tamen te eſſe interrogatum, auctor'ne eſſes, ut in te* P. F*onteius uitæ necisq́; poteſtatem haberet, ut in filio. quæro, ſi aut negaſſes, aut tacuiſſes, ſi tamen id* XXX *curiæ iuſſiſſent, num id iuſſum eſſet ratum? certe non. quid ita? quia ius à maioribus noſtris, qui non ficte & fallaciter populares, ſed uere & ſapienter fuerunt, ita comparatum eſt, ut ciuis* R. *libertatem nemo poſſet inuitus amittere. quin etiam, ſi decemuiri ſacramentum in libertatem iniuſtum iudicaſſent, tamen, quotieſcũque uellet quis, hoc in genere ſolo rem iudicatam referre poſſe uoluerunt. ciuitatem uero nemo unquam ullo populi iuſſu amittet inuitus. qui ciues* R. *in colonias* L*atinas proficiſcebantur, fieri non poterant* L*atini, qui non erant auctores facti, nomenq́; dederát.*

qui erant rerum capitalium condemnati, non prius hanc ciuitatem amittebant, quàm erant in eam recepti, quò uertendi, hoc eſt mutandi ſoli cauſa, uenerant. id autem ut eſſet faciundum, non ademptione ciuitatis, ſed tecti, & aquæ, & ignis interdictione faciebant. populus R. L. *Sylla dictatore ferente, comitijs centuriatis, municipijs ciuitatem ademit, ademit ijſdem agros. de agris ratum eſt; fuit enim populi poteſtas: de ciuitate ne tandiu quidem ualuit, quãdiu illa Syllani temporis arma ualuerũt. hanc uero Volaterranis, cum etiam tum eſſent in armis,* L. *Sylla uictor rep. recuperata, comitijs centuriatis, ciuitatem eripere non potuit; hodieq; Volaterrani non modo ciues, ſed etiam optimi ciues, fruuntur nobiſcum ſimul hac ciuitate: conſulari homini* P. *Clodius, euerſa rep. ciuitatem adimere potuit, concilio aduocato, conductis operis non ſolum egentium, ſed etiam ſeruorum, Sedulio principe? qui ſe illo die confirmauit* Romæ *non fuiſſe. quòd ſi non fuit, quid te audacius, qui in eius nomen incideris? quid deſperatius, qui ne ementiendo quidẽ potueris auctorem adumbrare meliorem? ſin autem is primus ſciuit, quod facile potuit, propter inopiam tecti in foro pernoctans, cur non iuret ſe Gadibus fuiſſe, cum tu te fuiſſe* In*teramnæ probaueris? hoc tu igitur, homo popularis, iure munitam ciuitatem, & libertatem noſtram putas eſſe oportere, ut, ſi tribuno. pl. rogante, Velitis, iubeatis'ne; Sedulij centum ſe uelle & iubere dixerint, poſſit unuſquiſque noſtrum amittere ciuitatem? tum igitur maiores noſtri populares non fuerunt, qui de ciuitate, et libertate ea iura ſanxerunt, quæ nec uis tem-*

porum, nec potentia magiſtratuum, nec res tum iudicata, nec denique uniuerſi populi R, *poteſtas, quæ cæteris in rebus eſt maxima, labefactare poſſit. at tu etiam, ereptor ciuitatis, legem de iniurijs publicis tuliſti* Anagnino *neſcio cui* Menulæ *per gratiam, qui tibi ob eam legem ſtatuam in meis ædibus poſuit, ut locus ipſe in tua tanta iniuria legem, & inſcriptionem ſtatuæ refelleret. quæ res municipibus* Anagninis *ornatiſſimis multo maiori dolori fuit, quàm quæ idē ille gladiator ſcelera* Anagniæ *fecerat. quid, ſi ne ſcriptum quidem unquā eſt in iſta ipſa rogatione, quam ſe* Sedulius *negat ſciuiſſe: tu huius, ut acta tui præclari tribunatus hominis dignitate cohoneſtes, auctoritatem amplecteris: ſed tamen, ſi nihil de me tuliſti, quo minus eſſem nō modo in ciuium numero, ſed etiam in eo loco, in quo me honores populi* R. *collocauerunt: tamen' ne eum tua uoce uiolabis, quem, poſt nefarium ſcelus conſulum ſuperiorum, tot uides iudicijs ſenatus, populi* R. *totius* Italiæ *honeſtatum? quem, ne tum quidem, cum aberam, negare poteras eſſe tua lege ſenatorem? ubi enim tuleras, ut mihi aqua, & ignis interdiceretur? quod* Gracchus *de* P. Popillio, Saturninus *de* Metello *tulit. homines ſeditioſiſſimi, de optimis ac fortiſſimis ciuibus, non, ut eſſet interdictum, quod ferri non poterat, tulerunt, ſed ut interdiceretur. ubi cauiſti, ne meo me loco cenſor in ſenatum legeret? quod de omnibus, etiam quibus damnatis interdictum eſt, ſcriptum eſt in legibus. quære hoc ex* Clodio *ſcriptore legum tuarum: iube adeſſe: latitat omnino: ſed, ſi requiri iuſſeris, inueniēt hominē apud ſororem tuam, occultātem ſe capite demiſſo. ſed ſi*

patrem tuum, ciuem medius fidius egregium, diſſimilemq́; ueſtri, nemo unquam ſanus exulem appellauit, qui, cum de eo tribunus pl. promulgaſſet, adeſſe, propter iniquitatem illius Cinnani temporis, noluit, eiq́; imperium eſt abrogatum; ſi in illo pœna legitima turpitudinem non habuit, propter uim temporum: in me, cui dies dicta nunquam eſt, qui reus non fui, qui nunquam ſum à tribuno pl. citatus, damnati pœna eſſe potuit, ea præſertim, quæ ne in ipſa quidem rogatione perſcripta eſt? at uide, quid interſit inter illum iniquiſſimum patris tui caſum, & hanc fortunam conditionemq́; noſtram. patrem tuum, ciuem optimum, clariſſimi uiri filium, qui ſi uiueret, qua ſeueritate fuit, tu profecto non uiueres, L. Philippus cenſor, auunculum ſuum, præteriјt in recitando ſenatu: nihil enim poterat dicere, quare rata non eſſent, quæ erant acta in ea rep. in qua ſe illis ipſis temporibus cenſorem eſſe uoluiſſet. me L. Cotta, homo cenſorius, in ſenatu iuratus dixit, ſe, ſi cenſor tum eſſet, cum ego aberam, meo loco ſenatorem recitaturum fuiſſe. quis in meum locum iudicem ſubdidit? quis meorum amicorum teſtamentum diſceſſu meo fecit, qui mihi non idem tribuerit, quod & ſi adeſſem? quis me non modo ciuis, ſed ſocius, recipere contra tuam legem, & iuuare dubitauit? denique uniuerſus ſenatus multo ante, quàm eſt lata lex, de me gratias agendas cenſuit ciuitatibus јs, quæ M. Tullium, tantum'ne? immo etiam ciuem optime de rep. meritum recepiſſent. & tu unus, peſtifer ciuis, eum reſtitutum negas eſſe ciuem, quem eiectum uniuerſus ſenatus non modo ciuem, ſed etiam egregium ciuem ſemper puta-

uit? at uero, ut annales populi R. *&* *monimenta uetuſtatis loquuntur, cenſor ille* Q*uintius,* *&* M. F*urius* C*amillus,* *&* M. S*eruilius Ahala, cum eſſent optime de rep. meriti, tamen populi incitati uim, iracundiamq́; ſubierunt; damnatiq́; comitijs centuriatis cum in exilium profugiſſent, rurſus ab eodem populo placato ſunt in ſuam priſtinam dignitatem reſtituti. quòd ſi ijs damnatis non modo non imminuit calamitas clariſſimi nominis gloriam, ſed etiam honeſtauit: (nam etſi optabilius eſt, curſum uitæ conficere ſine dolore, & ſine iniuria; tamen ad immortalitatem gloriæ plus affert, deſideratum eſſe à ſuis ciuibus, quàm omnino nunquam eſſe uiolatum) mihi ſine ullo iudicio populi profecto, tum ampliſſimis omnium iudicijs reſtituto, maledicti locum, aut criminis obtinebit? fortis & conſtans in optima ratione ciuis* P. P*opillius ſemper fuit: tamen eius in omni uita nihil eſt ad laudem illuſtrius, quàm calamitas ipſa: quis enim iam meminiſſet eum bene de rep. meritum, niſi & ab improbis expulſus eſſet, & per bonos reſtitutus?* Q. Metelli *præclarum imperium in re militari fuit, egregia cenſura, omnis uita plena grauitatis: tamen huius uiri laudem ad ſempiternam memoriam temporis calamitas propagauit. quòd ſi & illis, qui expulſi ſunt inique, ſed tamen legibus, reducti inimicis interfectis, rogationibus tribunicijs, non auctoritate ſenatus, non comitijs centuriatis, non decretis* I*taliæ, non deſiderio ciuitatis, inimicorum iniuria probro non fuit: in me, qui profectus ſum integer, abfui ſimul cum rep. redij cum maxima dignitate, te uiuo, fratre tuo, altero conſule, reducente, altero prætore pa-*

tiente, tuum ſcelus meum probrum putas eſſe oportere? at ſi me populus R. *incitatus iracundia, aut inuidia è ciuitate eieciſſet, idemq́; poſtea mea in remp. beneficia recordatus, ſe collegiſſet, temeritatem atque iniuriam ſuam reſtitutione mea reprehendiſſet: tamen profectò nemo eſſet tam amens, qui mihi populi tale iudiciũ non dignitati potius, quàm dedecori putaret eſſe oportere. nunc uero cum me in iudicium populi nemo omnium uocarit; condemnari non potuerim, qui accuſatus non ſim; denique ne expulſus quidem ita ſim, ut, ſi contenderem, ſuperare non poſſem; contraq́; à populo* R. *ſemper ſim defenſus, amplificatus, ornatus: quid eſt, quare quiſquam mihi ſe ipſa populari ratione anteponat? an tu populum* R. *eſſe illum putas, qui conſtat ex ijs, qui mercede conducuntur; qui impelluntur, ut uim afferant magiſtratibus? ut obſideant ſenatum? optent quotidie cædem, incendia, rapinas? quem tu tamẽ populum, niſi tabernis clauſis, frequentare non poteras: cui populo duces* Lentidios, Lollios, Sergios *præfeceras. ò ſpeciem, dignitatemq́; populi* R. *quam reges, quam nationes exteræ, quam gentes ultimæ pertimeſcunt: multitudinem hominũ ex ſeruis conductis, ex facinoroſis, ex egentibus congregatam. illa fuit pulchritudo populi* R. *illa forma, quam in campo uidiſti tum, cum etiam tibi contra ſenatus, totiusq́;* Italiæ *auctoritatem et ſtudium dicendi poteſtas fuit. ille, ille populus eſt dominus regũ, uictor, atque imperator omnium gentium, quem illo clariſſimo die ſcelerate uidiſti tum, cum omnes principes ciuitatis, omnes ordinum atque ætatum omnium, ſuffragium ſe nõ de ciuis, ſed de ciuitatis ſalute ferre cenſebãt:*

cum denique homines in campum non tabernis, ſed mu nicipijs clauſis uenerunt. hoc ego populo, ſi tum conſu= les aut fuiſſent in rep. aut omnino non fuiſſent, nullo labore, tuo præcipiti furori, atque impio ſceleri reſtitiſ= ſem: ſed publicam cauſam contra uim armatam, ſine populi præſidio ſuſcipere nolui: non quo mihi P. Scipio= *nis, fortiſſimi uiri, uis ultima, priuati hominis, diſplice ret: ſed* Scipionis *factum ſtatim* P. Mucius *cōſul, qui in gerenda rep. putabatur fuiſſe ſegnior, geſta, multis* S.C. *non modo defendit, ſed etiam ornauit. mihi aut, te in= terfecto, cum conſulibus; aut, te uiuo, & tecum, & cum illis armis decertandum fuit. erāt eo tempore mul ta etiam alia metuēda. ad ſeruos medius fidius res per= ueniſſet: tantum homines impios ex uetere illa coniura tione inuſtum nefarijs mentibus bonorum odium reti= nebat.* Hic *tu me etiam gloriari uetas: negas eſſe fe- renda, quæ ſoleam de me prædicare: & homo facetus inducis etiam ſermonem urbanum, ac uenuſtum; me dicere ſolere, eſſe me* Iouem; *eundemq́; dictitare,* Mi= *neruam eſſe ſororem meam. non tam inſolens ſum, qui* Iouem *eſſe me dicam; non tam ineruditus, qui* Miner= *uam* Iouis *ſororem, meam eſſe ſororem exiſtimem. ſed tamen ego mihi ſororem uirginem aſciſco: tu ſororem tuam uirginem eſſe non ſiuiſti. ſed uide, ne tu te de= beas* Iouem *dicere, quòd tu iure eandem ſororem et u= xorem appellare poſſis. & quoniam hoc reprehendis, quòd ſolere me dicas de me ipſo glorioſius prædicare: quis unquam audiuit, cum ego de me, niſi coactus, ac neceſſario, dicerem? nam ſi, cum mihi furta, largitio= nes, libidines obijciuntur, ego reſpondere ſoleo, meis con=*

ſilijs, periculis, laboribus patriam eſſe conſeruatam; non tam ſum exiſtimandus de geſtis rebus gloriari, quàm de obiectis non confiteri. ſed ſi mihi ante hæc duriſſima reip. tempora nihil unquam aliud obiectum eſt, niſi crudelitas illius temporis, cum à patria perniciem depuli: quid, me huic maledicto utrum non reſpondere, an demiſſe reſpondere decuit? ego uero etiam reip. ſemper intereſſe putaui, me illius pulcherrimi facti, quod ex auctoritate ſenatus, conſenſu bonorum omnium, pro ſalute patriæ geſſiſſem, ſplendorem uerbis, dignitatemq; retinere: præſertim cum mihi uni in hac rep. audiente populo R. *opera mea hanc urbem, et hanc remp. eſſe ſaluam iurato dicere fas fuiſſet.* Extinctum *eſt iam illud maledictum crudelitatis, quòd me non ut crudelem tyrannum, ſed ut mitiſſimum parentem, omnium ciuium ſtudijs deſideratum, repetitum, accerſitum uident. aliud exortum eſt. obijcitur mihi meus ille diſceſſus: cui ego crimini reſpondere ſine mea maxima laude non poſſum. quid enim pontifices debeo dicere? peccati me conſcientia profugiſſe? at id, quod mihi crimini dabatur, non modo peccatum non erat, ſed erat res poſt natos homines pulcherrima. iudicium populi pertimuiſſe? at id nec propoſitum ullum fuit, & , ſi fuiſſet, duplicata gloria diſceſſiſſem. bonorum mihi præſidium defuiſſet? falſum eſt: me mortem timuiſſe? turpe eſt. dicendum igitur eſt id, quod non dicerem, niſi coactus: nihil enim unquam de me dixi ſublatius, aſciſcendæ laudis cauſa potius, quàm criminis depellendi. dico igitur, & quàm poſſum maxima uoce dico, cum omnium perditorum, & coniuratorum incitata uis*

duce tribuno pl. conſulibus auctoribus, afflicto ſenatu, perterritis equitibus R. *ſuſpenſa ac ſolicita tota ciuitate, non tam in me impetum faceret, quàm per me in omnes bonos; me uidiſſe, ſi uiciſſem, tenues reip. reliquias; ſi uictus eſſem, nullas futuras. quod cum iudicaſſem, defleui coniugis miſeræ diſſidium, liberorum cariſſimorum ſolitudinem, fratris abſentis amantiſſimi, atque optimi caſum, ſubitas fundatiſſimæ familiæ ruinas: ſed his omnibus rebus uitam antepoſui meorum ciuium; remq; publicam cõcidere unius diſceſſu, quàm omnium interitu occidere malui: ſperaui id, quod accidit, me iacentem poſſe à uiuis uiris fortibus excitari; ſi unà cum bonis interijſſem, nullo modo poſſe recreari. accepi pontifices magnum, atque incredibilem dolorem: non nego, neque iſtam mihi aſciſco ſapientiam, quam non nulli in me requirebant, qui me animo nimis fracto eſſe, atque afflicto loquebãtur. an ego poteram, cum à tot rerum tanta uarietate diuellerer, quas iccirco prætereo, quòd ne nunc quidem ſine fletu commemorare poſſum, inficiari, me eſſe hominem, & communem naturæ ſenſum repudiare? tum uero neque illud meum factũ laudabile, nec beneficium ullum à me in remp. profectum dicerem, ſi quidem ea reip. cauſa reliquiſſem, quibus æquo animo carerem; eamq; animi duritiam, ſicut corporis, quod cum uritur non ſentit, ſtuporem potius, quàm uirtutem, putarem. ſuſcipere tantos animi dolores, atque ea, quæ capta urbe accidunt uictis, ſtante urbe unum perpeti, & iam ſe uidere diſtrahi à complexu ſuorum, diſturbari tecta, diripi fortunas, patriæ denique cauſa patriam ipſam amittere, ſpoliari populi* R. *be*

neficijs ampliſſimis, præcipitari ex altiſſimo dignitatis gradu, uidere, prætextatos inimicos, non dum morte complorata, arbitria petentes funeris, hæc omnia ſubire conſeruandorum ciuium cauſa, atque ita, ut dolenter abſis, non tam ſapiens, quàm ij, qui nihil curant, ſed tam amans tuorum, ac tui, quàm communis humanitas poſtulat; ea laus præclara ac diuina. nam qui ea, quæ nunquam cara atque iucunda duxit, æquo animo reip. cauſa deſerit, nullam beneuolentiam inſignem in remp. declarat: qui autem ea relinquit reip. cauſa, à quibus cum ſummo dolore diuellitur, ei patria cara eſt, cuius ſalutem caritati anteponit ſuorum. quare diſrumpatur licet iſta furia, atque audiat hæc ex me, quoniam laceſſiuit. bis ſeruaui; ut conſul, togatus armatos uicerim; priuatus, conſulibus armatis ceſſerim. utriuſque temporis fructum tuli maximum; ſuperioris, quòd ex ſenatus auctoritate et ſenatum, et omnes bonos, meæ ſalutis cauſa, mutata ueſte uidi; poſterioris, quòd et ſenatus, & populus R. *et omnes mortales et priuatim, & publice iudicarunt, ſine meo reditu remp. ſaluam eſſe non poſſe. ſed hic meus reditus pōtifices ueſtro iudicio cōtinetur. nam ſi uos me in meis ædibus collocatis, id quod in omni mea cauſa ſemper ſtudijs, conſilijs, auctoritatibus, ſententijsq́; feciſtis: uideo me plane ac ſentio reſtitutum. ſin mea domus non modo mihi non redditur, ſed etiam monimentum præbet inimico doloris mei, ſceleris ſui, publicæ calamitatis: quis erit, qui hunc reditum potius, quàm pœnam ſempiternā putet? in conſpectu præterea totius urbis domus eſt mea pontifices: in qua ſi manet illud non monimentum urbis, ſed*

ſepulcrum inimico nomine inſcriptum, demigrandum potius aliquò eſt, quàm habitandum in ea urbe, in qua trophæa & de me, et de rep. uideam conſtituta. an ego tantam aut animi duritiem habere, aut oculorum impudentiam poſſim, ut cuius urbis ſeruatorem me eſſe, ſenatus omnium aſſenſu toties iudicarit, in ea poſſim intueri domum meam euerſam non ab inimico meo, ſed ab hoſte communi, & ab eodem extructam, & poſitam in oculis ciuitatis, ne unquam conquieſcere poſſit fletus bonorum? Sp. Melij regnum appetentis domus eſt complanata: ecquid aliud æquum accidiſſe Melio populus R. iudicauit? nomine ipſo Aequimelij ſtultitia pœna comprobata eſt. Sp. Caſsij domus ob eandem cauſam euerſa, atque in eodem loco ædes poſita Telluris. in Vacci pratis domus fuit M. Vacci, quæ publicata eſt & euerſa, ut illius facinus memoria & nomine loci notaretur. M. Manlius cum ab aſcenſu Capitolij Gallorum impetum repuliſſet, non fuit contentus beneficij ſui gloria; regnum appetiſſe eſt iudicatus: ergo eius domum euerſam, duobus lucis conueſtitam uidetis. quam igitur maiores noſtri ſceleratis ac nefarijs ciuibus maximam pœnam conſtitui poſſe arbitrati ſunt, eandem ego ſubibo ac ſuſtinebo, ut apud poſteros noſtros non extinctor coniurationis & ſceleris, ſed auctor & dux fuiſſe uidear? hanc uero pontifices labem turpitudinis, & inconſtantiæ poterit populi R. dignitas ſuſtinere, uiuo ſenatu, uobis principibus publici conſilij, ut domus M. Tullij Ciceronis cum domo Fuluij Flacci ad memoriam pœnæ publice conſtitutæ coniuncta eſſe uideatur? M. Flaccus, quia cum C. Graccho contra ſalutem reip. fecerat,

cerat, & ſenatus ſententia eſt interfectus, & eius domus euerſa, & publicata eſt: in qua porticum poſt aliquanto Q. Catulus de manubijs Cimbricis fecit. iſta autem fax ac furia patriæ, cum urbem, Piſone & Gabinio ducibus, cepiſſet, occupaſſet, teneret, uno eodemq́; tempore & clariſſimi uiri mortui monimenta delebat: & meam domum cum M. Flacci domo coniungebat, ut, qua pœna ſenatus affecerat euerſorem ciuitatis, eadem iſte oppreſſo ſenatu afficeret eum, quem P. C. cuſtodem patriæ iudicaſſent. hanc uero in Palatio, atque in pulcherrimo urbis loco porticum eſſe patiemini, furoris tribunicij, ſceleris conſularis, crudelitatis coniuratorum, calamitatis reip. doloris mei defixum indicium ad memoriam omnium gentium ſempiternam? quam porticum pro amore, quem habetis in remp. & ſemper habuiſtis, non modo ſententijs, ſed, ſi opus eſſet, manibus ueſtris diſturbare cuperetis. niſi quem forte illius caſtiſſimi ſacerdotis ſuperſtitioſa dedicatio deterret. ò rem, quam homines ſoluti ridere non deſinant, triſtiores autem ſine maximo dolore audire non poſſint. P.'ne Clodius, qui ex pontificis maximi domo religionem eripuit, is in meam intulit? hunc, inquam, etiam uos, qui eſtis antiſtites cæremoniarum & ſacrorum, auctorem habetis, & magiſtrum publicæ religionis? ò dij immortales (uos enim hæc audire cupio) P. Clodius ueſtra ſacra curat? ueſtrum numen horret? res omnes humanas religione ueſtra contineri putat? hic non illudit auctoritati horum omnium, qui adſunt, ſummorum uirorum? non ueſtra pontifices grauitate abutitur? ex iſto ore religionis uerbum excidere, aut

elabi poteſt? quam tu eodem ore, accuſando ſenatum, quòd ſeuere de religione decerneret, impuriſſime teterrimeq; uiolaſti. aſpicite, aſpicite pontifices hominem religioſum, & , ſi uobis uidetur, quod eſt bonorum pontificum, monete eum, modum quendam eſſe religionis, nimium eſſe ſuperſtitioſum non oportere. quid tibi neceſſe fuit anili ſuperſtitione homo fanatice ſacrificium, quod alienæ domi fieret, inuiſere? quæ autem te tanta mentis imbecillitas tenuit, ut non putares deos ſatis poſſe placari, niſi etiam muliebribus religionibus te implicuiſſes? quem unquam audiſti maiorum tuorum, qui & ſacra priuata coluerunt, & publicis ſacerdotijs præfuerunt, cum ſacrificium Bonæ deæ fieret, interfuiſſe? neminem; ne illum quidem, qui cæcus factus eſt. ex quo intelligitur, multa in uita falſo homines opinari, cum ille, qui nihil uiderat ſciens, quod nefas eſſet, lumina amiſit; iſtius, qui non ſolum aſpectu, ſed etiam inceſto flagitio, & ſtupro polluit cæremonias, pœna omnis oculorum ad cæcitatem mentis eſt conuerſa. hoc auctore tam caſto, tam religioſo, tam ſancto, tam pio poteſtis pontifices non commoueri, cum ſuis dicat ſe manibus domum ciuis optimi euertiſſe, & eam ijſdem manibus conſecraſſe? quæ tua fuit conſecratio? tuleram, inquit, ut mihi liceret. quid? non exceperas, ut, ſi quod ius non eſſet rogares, ne eſſet rogatum? ius igitur ſtatuetis eſſe, uniuſcuiuſque ueſtrum ſedes, aras, focos, deos penates ſubiectos eſſe libidini tribuniciæ? in quem quiſque per homines concitatos irruerit, quem impetu perculerit, huius domum non ſolum affligere, quod eſt præſentis inſaniæ,

quaſi tempeſtatis repentinæ, ſed etiam in poſterum tempus religione ſempiterna obligare? equidem ſic accepi pontifices, in religionibus ſuſcipiendis caput eſſe, interpretari, quæ uoluntas deorum immortalium eſſe uideatur: nec eſt ulla erga deos pietas, niſi honeſta de numine eorum ac mente opinio, cum expeti nihil ab ijs, quod ſit iniuſtum ac inhoneſtum, arbitrere. hominem inuenire iſta labes tum, cum omnia tenebat, neminem potuit, cui ædes meas addiceret, cui traderet, cui donaret: ipſe, cum loci illius, cum ædium cupiditate flagraret, ob eamq; cauſam unam, una iuſta illa rogatione ſua, uir bonus dominum ſe in meis bonis eſſe uoluiſſet, tamen illo ipſo in furore ſuo non eſt auſus meam domum, cuius cupiditate inflammatus erat, poſſidere. deos immortales exiſtimatis, cuius labore & conſilio ſua ipſi templa tenuerunt, in eius domum afflictam, & euerſam, per unius honoris ſceleratiſſimi nefarium latrocinium, immigrare uoluiſſe? ciuis eſt nemo in tanto populo, extra contaminatam illam & cruentam P. Clodij manum, qui rem ullam de meis bonis attigerit, qui non pro ſuis opibus in illa tempeſtate defenderit. at, qui aliqua ſe contagione prædæ, ſocietatis, emptionis contaminauerunt, nullius neque priuati, neque publici iudicij pœnam effugere potuerunt. ex his igitur bonis, quorum nemo rem ullam attigit, qui nō omnium iudicio ſceleratiſſimus haberetur, dij immortales domum meam concupiuerunt? iſta tua pulchra Libertas deos penates, & familiares meos lares expulit, ut à te ipſa tanquam in captiuis ſedibus collocaretur? quid eſt ſanctius, quid omni religione munitius, quàm domus uniuſcuiuſque ciuium? hic aræ

ſunt, hic foci, hic dij penates, hic ſacræ religionis cære-moniæ continentur: hoc perfugium eſt ita ſanctum omnibus, ut inde abripi neminem fas ſit. quo magis eſt furor iſtius ab auribus ueſtris repellendus: qui, quæ maiores noſtri religionibus tuta nobis, & ſancta eſſe uoluerunt, ea iſte non ſolum contra religionem labefa-ctauit, ſed etiam ipſius religionis nomine euertit. at quæ dea eſt? bonam eſſe oportet, quando quidem eſt abs te dedicata. Libertas, inquit, eſt. eam tu igitur do-mi meæ collocaſti, quam ex urbe tota ſuſtuliſti? tu, cum collegas tuos ſumma poteſtate præditos negares li-beros eſſe; cum in templum Caſtoris aditus eſſet aper-tus nemini; cum hunc clariſſimum uirum, ſummo ge-nere natum, ſummis populi beneficijs uſum, pontifi-cem, & conſularem, & ſingulari bonitate & mode-ſtia præditum, quem quibus oculis aſpicere audeas, ſa-tis mirari non queo, audiente populo R. à pediſequis conculcari iuberes; cum indemnatum exturbares, pri-uilegijs tyrannicis irrogatis; cum principem orbis ter-ræ uirum incluſum domi contineres; cum forum arma-tis cateruis perditorum hominum poſſideres: Libertatis ſimulacrum in ea domo collocabas, quæ domus erat ip-ſa indicio tui crudeliſſimi dominatus, & miſerrimæ po-puli R. ſeruitutis? eum'ne potiſſimum Libertas domo ſua debuit pellere, qui niſi fuiſſet, in ſeruorum poteſta-tem ciuitas tota ueniſſet? at unde inuenta eſt iſta Li-bertas? quæſiui enim diligenter. Tanagræa quædam meretrix fuiſſe dicitur. eius non longe à Tanagris ſimu-lacrum è marmore in ſepulcro poſitum fuit. hoc qui-dam homo nobilis, non alienus ab hoc religioſo Liberta-

tis ſacerdote, ad ornatum ædilitatis ſuæ deportauit. etenim cogitarat omnes ſuperiores muneris ſplendore ſuperare: itaque omnia ſigna, tabulas, ornamentorum quod ſuperfuit in fanis, & communibus locis, tota è Græcia *atque inſulis omnibus, honoris populi* R. *cauſa, ſane frugaliter domum ſuam deportauit. is poſteaquam intellexit, poſſe ſe, interuerſa ædilitate, à* L. Piſo*ne conſule prætorem renunciari, ſi modo eadem prima litera competitorem habuiſſet aliquem, ædilitatem duobus in locis partim in arca, partim in hortis ſuis collocauit: ſignum de buſto meretricis ablatum iſti dedit, quod eſſet ſignum magis iſtorum, quàm publicæ libertatis. hanc deam quiſquam uiolare audeat, imaginem meretricis, ornamentum ſepulcri, à fure ſublatam, à ſacrilego collocatam? hæc me domo mea pellet? hæc ultrix afflictæ ciuitatis, reip. ſpolijs ornabitur? hæc erit in eo monimento, quod poſitum eſt, ut eſſet indicium oppreſſi ſenatus ad memoriam ſempiternam turpitudinis? ò* Q. Catule *(patrem'ne appellem, an filium? recentior memoria filij eſt, & cum rebus meis geſtis coniunctior) tantum'ne te fefellit, cum mihi ſumma, & quotidie maiora præmia in rep. fore putabas? negabas fas eſſe duos conſules eſſe in hac ciuitate inimicos reip. duo ſunt inuenti, qui ſenatum tribuno furenti conſtrictum traderent, qui pro me patres conſcriptos deprecari, & populo ſupplices eſſe edictis atque imperio uetarent, quibus ſpectantibus domus mea diſturbaretur, diriperetur, qui denique ambuſtas fortunarum mearum reliquias ſuas in domos comportari iuberent.* Venio nunc ad patrem. Tu Q. Catule M. Fuluij *do-*

mum, cum is fratris tui ſocer fuiſſet, monimentum tuarum manubiarum eſſe uoluiſti, ut eius, qui pernicioſa reip. conſilia cepiſſet, omnis memoria funditus ex oculis hominum ac mentibus tolleretur. hoc ſi quis tibi ædificanti illam porticum diceret, fore tempus, cum is tribunus pl. qui auctoritatem ſenatus, iudicium bonorum omnium neglexiſſet, tuum monimentum, conſulibus non modo inſpectantibus, uerum adiuuantibus, diſturbaret, euerteret, idq́; cum eius ciuis, qui remp. ex ſenatus auctoritate conſul defendiſſet, domo coniungeret: non'ne reſponderes, id, niſi euerſa ciuitate, accidere non poſſe? at uidete hominis intolerabilem audaciam cum proiecta quadam & effrenata cupiditate. monimentum iſte nunquam aut religionem ullam excogitauit: habitare laxe & magnifice uoluit, duasq́; & magnas & nobiles domos coniungere. eodem puncto temporis, quo meus diſceſſus iſti cauſam cædis eripuit, à Q. Seio contendit, ut ſibi domum uenderet. cum ille id negaret, primo ſe luminibus eius eſſe obſtructurum minabatur. affirmabat Poſtumus, ſe uiuo illam domum iſtius nunquam futuram. acutus adoleſcens ex ipſius ſermone intellexit, quid fieri oporteret: hominem ueneno apertiſſime ſuſtulit: emit domum, litigatoribus defatigatis, prope dimidio carius, quàm æſtimabat. quorſum igitur hæc oratio pertinet? domus mea illa prope tota uacua eſt: uix pars ædium mearum decima ad Catuli porticum acceſſit. cauſa fuit ambulatio, & monimentum, & iſta Tanagræa, oppreſſa libertate, libertas. in Palatio, pulcherrimo proſpectu, porticum

cum conclauibus pauimentatam trecentum pedum concupierat, ampliſſimum periſtylum, cætera eiuſmodi, facile ut omnium domos & laxitate & dignitate ſuperaret. & homo religioſus, cum ædes meas idem emeret & uenderet, tamen illis tantis tenebris non eſt auſus ſuum nomen emptioni illi aſcribere: poſuit ſcilicet Statonem *illum, hominem ſua uirtute egentem, ut is, qui in* Marſis, *ubi natus eſt, tectum, quod imbris uitandi cauſa ſuccederet, nullum haberet, ædes in* Palatio *nobiliſſimas emiſſe ſe diceret. inferiorem ædium partem aſſignauit non ſuæ genti* Fonteiæ, *ſed* Clodiæ, *quam reliquit: quem in numerum ex multis* Clodijs *nemo nomen dedit, niſi aut egeſtate, aut ſcelere perditus. hanc uos pontifices tam uariam, tam nouam in omni genere uoluntatem, imprudentiam, audaciam, cupiditatem comprobabitis? pontifex, inquit, affuit. non te pudet, cum apud pontifices res agatur, pontificem, dicere, non collegium pontificum, affuiſſe? præſertim cum tribunus pl. uel denunciare potueris, uel etiam cogere? eſto: collegium non adhibuiſti: quid? de collegio quis tandem affuit? poſuerat enim auctoritatem in uno, quæ eſt in his omnibus. ſed tamen auget & ætas, & honos dignitatem. opus erat etiam ſcientia: quam etſi omnes conſecuti ſunt, tamen certe peritiores uetuſtas facit. quis ergo affuit? frater, inquit, uxoris meæ. ſi auctoritatem quærimus, etſi id eſt ætatis, ut nondum conſecutus ſit; tamen quanta eſt in adoleſcente auctoritas, ea propter tantam coniunctionem affinitatis minor eſt putanda. ſin autem ſcientia eſt quæſita, quis erat minus*

peritus, quàm is, qui paucis illis diebus in collegium uenerat? qui etiam tibi erat magis obſtrictus beneficio recenti, cum ſe, fratrem uxoris tuæ, fratri tuo germano antelatum uidebat. etſi in eo prouidiſti, ne frater te accuſare poſſet. hanc tu igitur dedicationem appellas, ad quam non collegium, non honoribus populi R. ornatum pontificem, non denique adoleſcentem quenquam, cum haberes in collegio familiariſſimos, adhibere potuiſti? affuit is, ſi modo affuit, quem tu impuliſti, ſoror rogauit, mater coegit. Videte igitur pontifices, quid ſtatuatis in mea cauſa de omnium fortunis. uerò ne pontifices putatis, ſi is poſtem tenuerit, & aliquid dixerit, domum uniuſcuiuſque conſecrare poſſe: an iſtæ dedicationes, & templorum, & delubrorum religiones ad honorem deorum immortalium ſine ulla ciuium calamitate à maioribus noſtris conſtitutæ ſunt? eſt inuentus tribunus pl. qui conſularibus copijs inſtructus, omni impetu furoris in eum ciuem irruerit, quem perculſum ipſa reſp. ſuis manibus extolleret. quid, ſi quis ſimilis iſtius (neque enim iam deerunt, qui imitari uelint) aliquem mei diſſimilem, cui reſp. non tantum debeat, per uim afflixerit, domum eius per pontificem dedicarit: id uos iſta auctoritate conſtituetis ratum eſſe oportere? dicitis, quem reperiet pontificem? quid? & tribunus pl. idem eſſe non poteſt pontifex? M. Druſus ille, clariſſimus uir, tribunus pl. pontifex fuit. ergo, ſi is Q. Cæpionis inimici ſui poſtē ædium tenuiſſet, et pauca uerba feciſſet, ædes Cæpionis eſſent dedicatæ? nihil loquor de pontificio iure, nihil de ipſis uerbis dedicationis, nihil de religione, cæremonijs: nō

diſſimulo me neſcire ea, quæ etiam ſi ſcirem, diſſimularem, ne alijs moleſtus, uobis etiam curioſus uiderer: etſi effluunt multa ex ueſtra diſciplina, quæ etiam ad noſtras aures ſæpe permanant. poſtem teneri in dedicatione oportere, uideor audiſſe, templi: ibi enim poſtis eſt, ubi templi aditus eſt, & ualuæ. ambulationis poſtes nemo unquam tenuit in dedicando. ſimulacrum autem aut aram ſi dedicaſti, ſine religione loco moueri poteſt. ſed iam hoc dicere tibi non licebit, quoniam pontificem poſtem tenuiſſe dixiſti. quanquam quid ego de dedicatione loquar? aut quid de ueſtro iure, & religione, contra quàm propoſueram, diſputabo? ego uero ſi omnia ſolennibus uerbis, ueteribus, et priſcis inſtitutis acta eſſe dicerem, tamen me reip. iure defenderem. an, cum tu eius ciuis diſceſſu, cuius unius opera ſenatus, atque omnes boni ciuitatem eſſe incolumem toties iudicaſſent, oppreſſam teterrimo latrocinio cum duobus ſceleratiſſimis conſulibus remp. teneres; domum eius, qui patriam à ſe ſeruatam perire ſuo nomine noluiſſet, per pontificem aliquem dedicaſſes: poſſet recreata reſp. ſuſtinere? date de hac religione aditum pontifices: iam nullum fortunis communibus exitum reperietis. an, ſi poſtem tenuerit pontifex, & uerba, ad religionem deorum immortalium compoſita, ad perniciem ciuium tranſtulerit, ualebit ad iniuriam nomen ſanctiſſimum religionis: ſi tribunus pl. urbis non minus priſcis & pene ſolennibus bona ciuis cuiuſpiam conſecrarit, non ualebit? atqui C. Atinius *patrum memoria bona* Q. Metelli, *qui eum ex ſenatu cenſor eiecerat, aui tui* Q. Metelle, & *tui* P. Seruili, & *proaui tui* P. Sci-

pio conſecrauit, foculo poſito in roſtris, adhibitoq; tibicine. quid tum? num ille furor tribuni pl. ductus ex nonnullis ueterum tēporum exemplis fraudi Metello fuit, ſummo illi & clariſſimo uiro? certe non fuit. uidimus hoc idem Cn. Lentulo cenſori tribunum pl. facere: nunquid igitur is bona Lentuli religione obligauit? ſed quid ego cæteros? tu, tu, inquam, capite uelato, concione aduocata, foculo poſito, bona tui Gabinij, cui regna omnia Syrorum, Arabum, Perſarumq; donaras, conſecraſti. quòd ſi tum nihil eſt actum, quid in meis bonis agi potuit? ſin eſt ratum, cur ille gurges helluatus tecum ſimul reip. ſanguinem, ad cœlum tamen extruxit uillam in Tuſculano uiſceribus ærarij: mihi meas ruinas, quarum ego ſimilem totam urbem eſſe paſſus non ſum, aſpicere non licuit? omitto Gabinium. quid? exemplo tuo bona tua nonne L. Mummius, uir omnium fortiſſimus atque optimus, conſecrauit? quod ſi, quia ad te pertinet, ratum eſſe negas oportere: ea iura conſtituiſti in præclaro tribunatu tuo, quibus in te conuerſis, recuſares; alios euerteres? ſin iſta conſecratio legitima eſt: quid eſt, quod profanum in tuis bonis eſſe poſſit? an conſecratio nullum habet ius, dedicatio eſt religioſa? quid ergo illa tua tum obteſtatio tibicinis? quid foculus? quid preces? quid priſca uerba uoluerunt? ementiri, fallere, abuti deorum immortalium numine ad hominum timorem uoluiſti? nam ſi eſt illud ratum, mitto Gabinium, tua domus certe, & quicquid habes aliud, eſt Cereri conſecratum. ſin ille ludus fuit, quid te impurius, qui religiones omnes pollueris, aut ementiendo, aut ſtuprando? iam fateor, inquit, in

Gabinio me nefarium fuiſſe. quippe uides pœnam illam à te in alium inſtitutam, in te ipſum eſſe conuerſam. ſed homo, omnium ſcelerum flagitiorumq́; documentum, quod in Gabinio fateris, cuius impudicitiam pueritiæ, libidines adoleſcentiæ, dedecus & egeſtatem reliquæ uitæ, latrocinium conſulatus uidimus, cui ne iſta quidem ipſa calamitas iniuria potuit accidere, id in me infirmas, & grauius eſſe dicis, quod uno adoleſcente, quàm quod concione tota teſte effeciſti. dedicatio magnam, inquit, habet religionem. non'ne uobis Numa Pompilius uidetur loqui? diſcite orationem pontifices et uos flamines: etiam tu rex diſce à gentili homine tuo: quanquam ille gentem iſtam reliquit: ſed tamen diſce ab homine religionibus dedito, iuſto, tum omnium religionum perito. quid? in dedicatione non'ne, & quis dicit, & quid, & quomodo, quæritur? an tu hæc ita confundis & perturbas, ut, quicunque uelit, quod uelit, quo modo uelit, poſſit dedicare? quis eras tu, qui dedicabas? quo iure? qua lege? quo exemplo? qua poteſtate? ubi te iſti rei populus R. præfecerat? uideo enim eſſe legem ueterem tribuniciam, quæ uetet iniuſſu plebis ædes, terram, aram conſecrare. neque tum hoc ille Q. Papirius, qui hanc legem rogauit, ſenſit: neque ſuſpicatus eſt fore periculum, ne domicilia, aut poſſeſſiones indemnatorum ciuium conſecrarentur: neque enim id fieri fas erat, neque quiſquam fecerat: neque erat cauſa, cur prohibendo non tam deterrere uideretur, quàm admonere. ſed quia conſecrabantur ædes, non priuatorum domicilia, ſed quæ ſacræ nominantur; conſecrabantur agri, non ita ut noſtra prædia, ſi quis

uellet, ſed ut imperator agros de hoſtibus captos conſecraret; ſtatuebantur aræ, quæ religionem afferrent, ipſo ſi loco eſſent conſecratæ: hæc, niſi plebs iuſſiſſet, fieri uetuit. quæ ſi tu interpretaris de noſtris ædibus atque agris ſcripta eſſe, non repugno: ſed quæro, quæ lex lata ſit, ut tu meas ædes conſecrares; ubi tibi hæc poteſtas data ſit; quo iure feceris. neque ego nunc de religione, ſed de bonis omnium noſtrum, nec de pontificio, ſed de iure publico diſputo. Lex Papiria uetat ædes iniuſſu plebis conſecrari. ſit ſane hoc de noſtris ædibus, ac non de publicis templis. unum oſtende uerbum conſecrationis in ipſa tua lege, ſi illa lex eſt, ac non uox ſceleris & crudelitatis tuæ. quòd ſi tibi tum in illo reip. naufragio omnia in mentem uenire potuiſſent, aut ſi tuus ſcriptor in illo incendio ciuitatis non ſyngraphas cum Byzantijs exulibus, & cum legatis regijs faceret, ſed uacuo animo tibi iſta non ſcita, ſed portenta conſcriberet: eſſes omnia ſi minus re, at uerbis legitimis conſecutus. ſed uno tempore cautiones fiebant pecuniarum, fœdera feriebantur prouinciarum, regum appellationes uenales erant, ſeruorum omnium uicatim celebrabatur tota urbe deſcriptio, inimici in gratiam reconciliabantur, imperia adſcribebantur nouæ iuuentuti, Q. Seio uenenum miſero parabatur, de Cn. Pompeio, propugnatore et cuſtode imperij, interficiendo conſilia inibantur, ſenatus ne quid eſſet, ut lugerent boni ſemper, ut capta reſp. conſulum proditione, ui tribunicia teneretur, hæc cum tot tantaque agerentur, non mirum eſt, præſertim in furore animi, & cæcitate, multa illum, & te fefelliſſe. at uidete, quanta ſit uis

huius Papiriæ legis in re tali, non qualem tu affers ſceleris plenam, et furoris Q. Martius cenſor ſignum Concordiæ fecerat, idq́; in publico collocarat. hoc ſignum C. Caſſius cenſor cum in curiam tranſtuliſſet, collegium ueſtrum conſuluit, num quid eſſe cauſæ uideretur, quin id ſignum curiamq́; Concordiæ delicaret? quæſo pontifices & hominem cum homine, et tempus cum tempore, & rem cum re comparate. ille erat ſumma modeſtia, & grauitate cenſor: hic tribunus pl. ſcelere, & audacia ſingulari. tempus illud erat tranquillum, & in libertate populi, & gubernatione poſitum ſenatus: tuum porro tempus libertate populi R. oppreſſa, ſenatus auctoritate deleta. res illa plena iuſtitiæ, ſapientiæ, dignitatis: cenſor enim, penes quem maiores noſtri (id quod tu ſuſtuliſti) iudicium ſenatus de dignitate eſſe uoluerunt, Concordiæ ſignũ uolebat in curia, curiamq́; ei deæ dedicare. præclara uoluntas, atque omni laude digna: præſcribere enim ſe arbitrabatur, ut ſine ſtudijs diſſenſionis ſententiæ dicerentur, ſi ſedem ipſam, ac templum publici conſilij religione Cõcordiæ deuinxiſſet. tu, cũ ferro, cum metu, cum edictis, cũ priuilegijs, cum præſentibus copijs perditorum, abſentis exercitus terrore, & minis, conſulum ſocietate, & nefario fœdere, ſeruitute oppreſſam ciuitatem teneres, Libertatis ſignũ poſuiſti magis ad ludibrium impudentiæ, quàm ad ſimulationem religionis. ille in curia, quæ poterat, ſine cuiuſquam incommodo dedicabat: tu in ciuis optime de rep. meriti cruore, ac pene oſſibus ſimulacrum non libertatis publicæ, ſed licentiæ collocaſti. atque ille tamen ad collegium retulit: tu ad quem retuliſti? ſi quid

deliberares, ſi quid tibi aut piandum, aut inſtituendũ fuiſſet religione domeſtica, tamen inſtituto cæterorum uetere ad pontificem detuliſſes: nouum delubrum cum in urbis clariſſimo loco, nefando quodam atque inaudito inſtituto incohares, referendum ad ſacerdotes publicos non putaſti? at ſi collegium pontificum adhibendum non uidebatur, nemóne horum tibi idoneus uiſus eſt, qui ætate, honore, auctoritate antecellũt, ut cum eo dedicationem cõmunicares? quorum quidem tu non contempſiſti, ſed pertimuiſti dignitatem. an tu auderes quærere ex P. Seruilio, aut ex M. Lucullo; quorum ego conſilio, atque auctoritate remp. conſul ex ueſtris manibus, ac faucibus eripui, quibuſnam uerbis, aut quo ritu, primum hoc dico, ciuis domum conſecrares; deinde ciuis eius, cui princeps ſenatus, cui etiam ordines omnes, deinde Italia tota, poſt cunctæ gentes teſtimonium huius urbis, atque imperij conſeruati dediſſent? quid diceres, ò nefanda et pernicioſa labes ciuitatis? ades, ades Luculle, Seruili, dum dedico domum Ciceronis, ut mihi præeatis, poſtemq; teneatis. es tu quidem cum audacia, tum impudentia ſingulari: ſed tibi tamen oculi, uultus, uerba cecidiſſent, cum te uiri, qui ſua dignitate perſonam populi R. atque auctoritatem imperij ſuſtinerent, uerbis grauiſſimis perterruiſſent, neque ſibi fas eſſe dixiſſent, furori intereſſe tuo, atque in patriæ parricidio & ſcelere. quæ cum uideres, tum te ad tuum affinem non delectum à te, ſed relictum à cæteris contuliſti: quem ego tamen credo, ſi eſt ortus ab illis, quos memoriæ proditum eſt ab ipſo Hercule perfuncto iam laboribus ſacra didiciſſe, in uiri for-

tis ærumnis non ita crudelem fuiſſe, ut in uiui, & iam ſpirantis caput buſtũ ſuis manibus imponeret: qui aut nihil dixit, aut, ſi fecit, omnino pœnam hanc maternæ temeritatis tulit, ut mutam in delicto perſonam, nomenq́; præberet: aut, ſi dixit aliquid uerbis hæſitantibus, poſtemq́; tremebunda manu tetigit, certe nihil rite, nihil caſte, nihil more inſtitutoq́; perfecit. uiderat ille Murænam uitricum ſuum, conſulem deſignatum, ad me conſulem cum Allobrogibus communis exitij indicia afferre: audierat ex illo, ſe à me bis ſalutem accepiſſe, ſeparatim ſemel, iterum cum uniuerſis. quare quis eſt, qui exiſtimare poſſit, huic nouo pontifici primam hanc poſt ſacerdotium initum religionem inſtituenti, uocemq́; mittenti non & linguam obmutuiſſe, & manum obtorpuiſſe, & mentem debilitatam metu concidiſſe? præſertim cum ex collegio tanto non regem, non flaminem, non pontificem uideret, fieriq́; particeps alieni ſceleris inuitus cogeretur, & grauiſſimas pœnas affinitatis impuriſſimæ ſuſtineret. ſed ut reuertar ad ius publicum uindicandum, quod ipſi pontifices ſemper non ſolum ad ſuas cæremonias, ſed etiam ad populi iuſſa accommodauerunt, habetis in commentarijs ueſtris, C. Caſſium cenſorem de ſigno Concordiæ dedicando ad pontificum collegiũ retuliſſe, eiq́; M. Aemilium pont. maximum pro collegio reſpondiſſe; niſi eum populus R. nominatim præfeciſſet, atque eius iuſſu faceret, non uideri ea recte poſſe dedicari. quid? cum Licinia, uirgo Veſtalis, ſummo loco nata, ſanctiſſimo ſacerdotio prædita, T. Flaminino, Q. Metello conſulibus aram, & ædiculam, & puluinar ſub ſaxo ſa-

cro dedicaſſet, non eam rem ex auctoritate ſenatus ad hoc collegium Sex. Iulius præt. retulit? cum P. Scæuola pont. max. pro collegio reſpondit; quod in loco publico Licinia C. F. iniuſſu populi dedicaſſet, ſacrum non uideri eſſe. quam quidem rem quanta ſeueritate, quantaq́; diligentia ſenatus ſuſtulerit, ex ipſo S. C. facile cognoſcetis. recita. S.C. uidetiśne prætorì urbano negotium datum, ut curaret, ne id ſacrum eſſet? et ut, ſi quæ eſſent inciſæ, aut inſcriptæ literæ, tollerentur? ò tempora, ò mores. tum cenſorem, hominem ſanctiſſimum, ſimulacrum Cõcordiæ dedicare pontifices in templo inaugurato prohibuerunt; poſt autem ſenatus in loco auguſto conſecratam eam aram tollendam ex auctoritate pontificum cenſuit, neque ullum eſt paſſus ex ea dedicatione literarum extare monimentum: tu, procella patriæ, turbo, ac tempeſtas pacis, atque otij, quod in naufragio reip. tenebris offuſis, demerſo populo R. euerſo, atque eiecto ſenatu, dirueris, ædificaris; religione omni uiolata, reip. tantum nomine contaminaris; in ciuis huiuſce ædibus, & in urbe, quam ſuis laboribus ac periculis conſeruaſſet, monimentum deletæ reip. collocaris ad equitum notam, ad dolorem bonorum omnium, ſublatoq́; Q. Catuli nomine incideris; id ſperaſti remp. diutius, quàm quoad mecum ſimul expulſa careret his mœnibus, eſſe laturam? At ſi pontifices neque is, cui licuit, neque id, quod fas fuit, dedicauit: quid me attinet iam illud tertium, quod propoſueram, docere, non ijs inſtitutis, ac uerbis, quibus cæremoniæ poſtulant, dedicaſſe? dixi à principio, nihil me de ſcientia ueſtra, nihil de ſacris, nihil de abſcondito iure pontificum

tificum

tificum dicturum. quæ ſunt adhuc à me de iure dedicandi diſputata, non ſunt quæſita ex occulto aliquo genere literarum, ſed ſumpta de medio ex rebus palam per magiſtratus actis, ad collegiumq́; delatis, ex S. C. ex lege. illa interiora iam ueſtra ſunt, quid dici, quid præcipere, quid tangi, quid teneri ius fuerit. quæ ſi omnia ex Coruncanij ſcientia, qui peritiſſimus pontifex fuiſſe dicitur, acta eſſe conſtarent; aut ſi M. Horatius ille Puluillus, qui, cum eius dedicationem multi propter inuidiam fictis religionibus impedirent, reſtitit, et conſtantiſſima mente Capitolium dedicauit, huiuſmodi alicui dedicationi præfuiſſet, tamen in ſcelere religio non ualeret: nedum ualeat id, quod imperitus adoleſcens, nouus ſacerdos, ſororis precibus, matris minis adductus, ignarus, inuitus, ſine collegis, ſine libris, ſine auctore, ſine ſcriptore, furtim, mente, ac lingua titubante feciſſe dicatur: præſertim cum iſte, impurus, atque impius hoſtis omnium religionum, qui contra fas inter uiros ſæpe mulier, & inter mulieres uir fuiſſet, ageret illam rem ita raptim, & turbulente, ut neque mens, neque uox, neque lingua conſiſteret. delatum tum eſt ad uos pontifices, & poſt omnium ſermone celebratum, quemadmodum iſte præpoſteris uerbis, omi nibus obſcœnis, identidem ſe ipſe reuocando, dubitans, timens, hæſitans, omnia aliter, ac uos in monimentis habetis, & pronunciarit, & fecerit. quod quidem minime mirum eſt, in tanto ſcelere, tantáq; dementia, ne audaciæ quidem locum ad timorē comprimendum fuiſſe. etenim ſi nemo unquam prædo tam barbarus, atque immanis fuit, qui, cum fana ſpoliaſſet, deinde aram

aliquam in litore deſerto, ſomniis ſtimulatus, aut religione aliqua conſecraret, non horreret animo, cum diuinum numen ſcelere uiolatum placare precibus cogeretur: qua tandem iſtum perturbatione mentis, omnium templorum, atque tectorum, totiusq; urbis prædonem, fuiſſe cenſetis, cum pro deteſtatione tot ſcelerum unam aram nefarie conſecraret? non poterat ullo modo (quanquam & inſolentia dominatus extulerat animos, & erat incredibili armatus audacia) non in agendo ruere, ac ſæpe peccare, præſertim illo pontifice, & magiſtro, qui cogeretur docere, antequam ipſe didiciſſet. magna uis eſt cum in deorum immortalium numine, tum uero in ipſa rep. dii immortales, ſuorum templorum cuſtodem ac præſidem ſceleratiſſime pulſum cum uiderent, ex ſuis templis in eius ædes immigrare nolebant: itaque iſtius uecordiſſimi mentem cura, metuq; terrebant. res uero publica, quanquam erat exterminata mecum, tamen obuerſabatur ante oculos exterminatoris ſui, & ab iſtius inflammato atque ignito furore iam tum me ſeq; repetebat. quare quid eſt mirum, ſi iſte metu, ſi furore inſtinctus, ſcelere præceps, neque inſtitutas cæremonias perſequi, neque uerbum ullum ſolenne potuit effari? quæ cum ita ſint pontifices, reuocate iam animos ueſtros ab hac ſubtili noſtra diſputatione ad uniuerſam remp. quam antea cum uiris fortibus multis, in hac uero cauſa ſolis ueſtris ceruicibus ſuſtinetis. uobis uniuerſi ſenatus perpetua auctoritas, cui uoſmet ipſi præſtantiſſimi ſemper in mea cauſa præfuiſtis; uobis Italiæ magnificentiſſimus ille motus, municipiorumq; concur-

ſus; uobis campus, centuriarumq́; una uox omnium, quarum uos principes, atque auctores fuiſtis; uobis omnes ſocietates, omnes ordines, omnes, qui aut re, aut ſpe denique ſunt boni, omne uobis erga meam dignitatem ſtudium, & iudicium non modo commiſſum, uerum etiam commẽdatum eſſe arbitrantur. denique ipſi dij immortales, qui hanc urbem, atque hoc imperium tuentur, ut eſſet omnibus gentibus poſteritatiq́; perſpicuum, diuino me numine eſſe reip. redditum, iccirco mihi uidentur fructum ipſum reditus, & gratulationis meæ ad ſuorum ſacerdotum poteſtatem iudiciumq́; reuocaſſe, hic eſt enim reditus pontifices, hæc reſtitutio, ĩn domo, in ſedibus, in aris, in focis, in dijs penatibus recuperãdis. quorum ſi iſte ſuis ſceleratiſſimis manibus tecta, ſedesq́; conuellit, ducibusq́; conſulibus, tanquam urbe capta, hanc unam domum, quaſi acerrimi propugnatoris, ſibi delendam putauit: tamen illi dij penates ac familiares mei per uos in meam domũ mecum erunt reſtituti. quo circa te Capitoline, quem propter beneficia populus R. optimum, propter uim maximum nominauit; teq́; Iuno regina, & te cuſtos urbis Minerua, quæ ſemper adiutrix conſiliorum meorum, teſtis laborum extitiſtis, precor ac quæſo: uosq́;, qui maxime me repetiſtis, atque reuocaſtis, quorum de ſedibus hæc mihi propoſita eſt contentio, patrij penates, familiaresq́;, qui huic urbi, & reip. præſides eſtis, uos obteſtor, quorum ego à templis ac delubris peſtiferam illam, & nefariam flammam depuli: teq́; Veſta mater, cuius caſtiſſimas ſacerdotes ab hominum amentia, furore, & ſcelere defendi, cuiusq́; ignem illum ſempiternum non

ſum paſſus aut ſanguine ciuium reſtingui, aut cum totius urbis incendio commiſceri: ut, ſi in illo pene fato reip. obieci meum caput pro ueſtris cæremonijs, atque templis perditiſſimorum ciuium furori, atque ferro; & ſi iterum, cum ex mea contentione interitus bonorum omnium quæreretur, uos ſum teſtatus, uobis me ac meos commendaui, meq́; ac meum caput ea conditione deuoui, ut, ſi & eo ipſo tempore & ante in conſulatu meo commodis meis omnibus, emolumentis, præmijs prætermiſſis, cura, cogitatione, uigilijs omnibus nihil, niſi de ſalute meorum ciuium, laboraſſem, tum mihi rep. aliquando reſtituta liceret frui; ſin autem mea conſilia patriæ non profuiſſent, ut perpetuum dolorem auulſus à meis ſuſtinerem: hanc ego deuotionem capitis mei, cum ero in ſedes meas reſtitutus, tum denique conuictam eſſe, et commiſſam putabo. nam nunc quidem pontifices non ſolum domo, de qua cognoſcitis, ſed tota urbe careo, in quam uideor eſſe reſtitutus. urbis enim celeberrimæ et maximæ partes aduerſum illud non monimentum, ſed uulnus patriæ contuentur. quem cum mihi conſpectum morte magis uitandum, fugiendumq́; eſſe uideatis: nolite quæſo eum, cuius reditu reſtitutam remp. fore putaſtis, non ſolum dignitatis ornamentis, ſed etiam urbis partibus uelle eſſe priuatum. non me bonorum direptio, non tectorum exciſio, non depopulatio prædiorum, non præda conſulum ex meis fortunis crudeliſſime capta permouet: caduca ſemper & mobilia hæc eſſe duxi, non uirtutis, atque ingenij, ſed fortunæ, & temporum munera: quorum ego non tam facultatem unquam

& copiam expetendam putaui, quàm et in utendo rationem, & in carendo patientiam. etenim ad noſtrum uſum propemodum iam eſt definita moderatio rei familiaris; liberis autem noſtris ſatis amplum patrimoniū paterni nominis, ac noſtræ memoriæ relinquemus. domo per ſcelus erepta, per latrocinium occupata, per religionis uim ſceleratius etiam ædificata, quàm euerſa, carere ſine maxima ignominia reip. meo dedecore, ac dolore non poſſum. quapropter, ſi dijs immortalibus, ſi ſenatui, ſi populo R. *ſi cunctæ* Italiæ, *ſi prouincijs, ſi exteris nationibus, ſi uobiſmet ipſis, qui in mea ſalute principem ſemper locum auctoritatemq́; tenuiſtis, gratum et iucundum meum reditum intelligitis eſſe: quæſo, obteſtorq́; uos pontifices, ut me, quem auctoritate, ſtudio, ſententijs reſtituiſtis, nunc, quoniam ſenatus ita uult, manibus quoque ueſtris in ſedibus meis collocetis.*

DE ARVSPICVM RESPONSIS, IN SENATV. ORATIO XXX.

h

Eſterno die P. C. cum me & ueſtra dignitas, & frequentia equitum R. quibus ſenatus dabatur, magnopere commouiſſet, putaui mihi reprimendam eſſe P. Clodij impudicam impudentiam, cum is publicanorum cauſam ſtultiſſimis interrogationibus impediret, & P. Tullioni Syro nauaret operam, atque ei ſeſe, cui totus uenierat, etiam uobis inſpectantibus uenditaret. itaque hominem furentem exultantemq; continui, ſimul ac periculum iudicij intendi: duobus inceptis uerbis omnem impetum gladiatoris ferociamq́; compreſſi. attamen ignarus ille, qui conſules eſſent, exanguis atque æſtuans, ſe è curia repente proripuit, cum quibuſdã fractis iam atque inanibus minis, et cum illius Piſoniani temporis Gabinianiq́; terroribus. quem cũ egredientem inſequi cœpiſſem, cepi equidem fructum maximum & ex conſurrectione omnium ueſtrum, & ex comitatu publicanorum. ſed uecors repente ſine ſuo uultu, ſine colore, ſine uoce conſtitit, deinde reſpexit; et ſimul ad Cn. Lentulum conſulem aſpexit, concidit in curiæ pene limine, recordatione credo Gabinij ſui, deſiderioq́; Piſonis. cuius ego de effrenato & præcipiti furore quid dicam? haud poteſt grauioribus à me uerbis uulnerari, quàm eſt ſtatim in facto ipſo à grauiſſimo uiro P. Seruilio confectus, ac trucidatus. cuius ſi etiam uim, & grauita-

tem illam ſingularem ac pene diuinam aſſequi poſſem, tamen non dubito, quin ea tela, quæ coniecerit inimicus, quàm ea, quæ collega patris emiſit, leuiora atque hebetiora eſſe uideantur. ſed tamen mei facti rationem exponere illis uolo, qui heſterno die dolore me elatum, & iracundia longius prope digreſſum arbitrabantur, quàm ſapientis hominis cogitata ratio poſtularet. nihil feci iratus, nihil impotenti animo, nihil non diu conſideratum, ac multo ante meditatum. ego enim P. C. *inimicum me ſemper eſſe profeſſus ſum duobus, qui me, qui rem meam, cum defendere deberent, ſeruare poſſent, cumq́; ad conſulare officium ipſis inſignibus illius imperij, ad meam ſalutem non ſolum auctoritate, ſed etiam precibus ueſtris uocarentur, primo reliquerunt, deinde prodiderunt, poſtremo oppugnauerunt, præmijsq́; nefariæ pactionis funditus una cum rep. oppreſſum, extinctumq́; uoluerunt; quiq́; ſuo ductu & imperio cruento illo, atque funeſto ſupplicia neque à ſociorum mœnibus prohibere, neque hoſtium urbibus inferre potuerunt, exciſionem, inflammationem, euerſionem, depopulationem, uaſtitatem eam ſua cum præda meis omnibus tectis, atque agris intulerunt. cum his furijs, & facibus, cum his, inquam, exitioſis prodigijs, ac pene huius imperij peſtibus bellum mihi inexpiabile dico eſſe ſuſceptum, neque id tamen ipſum tantum, quantum meus, ac meorum, ſed tantum, quantum ueſter atque omnium bonorum dolor poſtulauit. in* Clodium *uero non eſt hodie meum maius odium, quam illo die fuit, cum illum ambuſtum religioſiſſimis ignibus, cognoui mu-*

liebri ornatu, ex inceſto ſtupro, ex domo pontifi= cis maximi emiſſum. tum, inquam, tum uidi, ac multo ante proſpexi, quanta tempeſtas excitaretur, quanta impenderet procella reip. Videbam, illud ſcelus, tam importunum, audaciam, tam immanem, adoleſcentis furentis, nobilis, uulnerati non poſſe arceri otij finibus; erupturum illud malum aliquando, ſi impunitum fuiſſet, ad perniciem ciuitatis. non multum mihi ſane poſt ad odium acceſſit: nihil enim contra me fecit odio mei, ſed odio ſeueritatis, odio dignitatis, odio reip. non me magis uiolauit, quàm ſenatum, quàm equites R. quàm omnes bonos, quàm Italiam cunctam: non denique in me ſceleratior fuit, quàm in ipſos deos immortales. etenim illos eo ſcelere uiolauit, quo nemo antea; in me fuit eodem animo, quo etiam eius familiaris Catilina, ſi uiciſſet, fuiſſet: itaque eum nunquam à me eſſe accuſandum putaui, non plus quàm ſtipitem illum; qui quorum hominum eſſet, neſciremus, niſi ſe Ligurem ipſe eſſe diceret. quid enim hunc perſequar, pecudem ac belluam, pabulo inimicorum meorum, & glande corruptum? qui ſi ſenſit, quo ſe ſcelere deuinxerit; non dubito, quin ſit miſerrimus: ſin autem id non uidet; periculum eſt, ne ſe ſtuporis excuſatione defendat. accedit etiam, quòd expectatione omnium, fortiſſimo, & clariſſimo uiro, T. Annio deuota, & conſtituta iſta hoſtia eſſe uidetur: cui me præripere deſponſam iam, & deſtinatam laudem, cum ipſe eius opera & dignitatem & ſalutem recuperarim, ualde eſt iniquum. etenim ut P. ille Scipio natus mihi uidetur ad interitum exitiumq; Carthaginis, qui illam à multis

imperatoribus obſeſſam, oppugnatam, labefactatam, pene captam, aliquando quaſi fatali euentu ſolus euertit: ſic T. Annius ad illam peſtem comprimendam, extinguendam, funditus delendam natus eſſe uidetur, & quaſi diuino munere donatus reip. ſolus ille cognouit, quemadmodum armatum ciuem, qui lapidibus, qui ferro alios fugaret, alios domi contineret, qui urbem totam, qui curiam, qui forum, qui templa omnia cæde, incendijsq́; terreret, non modo uinci, uerum etiam uinciri oporteret. huic ego, & tali, & ita de me ac de patria merito uiro, nunquam mea uoluntate præripiam, eum præſertim reum, cuius ille inimicitias non ſolum ſuſcepit propter ſalutem meam, uerum etiam appetiuit. ſed ſi etiam nunc, illaqueatus iam omnium legum periculis, irretitus odio bonorum omnium, expectatione ſupplicij iam non diuturna implicatus, feretur tamen hæſitans, & in me impetum impeditus facere conabitur: reſiſtam, &, aut concedente, aut etiam adiuuante Milone, eius conatum refutabo: uelut heſterno die, cum mihi ſtanti tacens minaretur, uoce tantum attigi legum initium, & iudicij. concidit ille: conticui. diem dixiſſet, ut fecerat: feciſſem, ut ei ſtatim tertius à prætore dies diceretur. atque hoc ſic meditetur: & cogitet, ſi contentus ſit ijs ſceleribus, quæ commiſit, iam ſe eſſe conſecratum Miloni; ſi quod in me telum intorſerit, ſtatim me eſſe arrepturum arma iudiciorum, atque legum. atqui paulo ante P. C. concionem habuit, quæ eſt ad me tota delata: cuius concionis primum uniuerſum argumentum ſententiamq́; audite. cum riſeritis impudentiam hominis, tum à me

de tota concione audietis. De religionibus ſacris, & cæremonijs eſt concionatus patres conſcripti Clodius: P. inquam Clodius, ſacra & religiones negligi, uiolari, pollui, queſtus eſt. non mirum, ſi hoc uobis ridiculum uidetur. etiam ſua concio riſit, hominem, quo modo ipſe gloriari ſolet, ducentis confixum S.C. quæ ſunt omnia contra illum pro religionibus facta; hominemq; illum, qui puluinaribus Bonæ deæ ſtuprum intulerit, eaq; ſacra, quæ uiri oculis, ne imprudentis quidem, aſpici fas eſt, non ſolum aſpectu uirili, ſed flagitio, ſtuproq; uiolarit, in concione de religionibus neglectis conqueri. itaque nunc proxima concio eius expectatur de pudicitia: quid enim intereſt, utrum ab altaribus religioſiſſimis fugatus, de ſacris, & religionibus conqueratur, an ex ſororum cubiculo egreſſus, pudorem pudicitiamq; defendat? reſponſum aruſpicum hoc recens de fremitu in concione recitauit: in quo cum alijs multis ſcriptum etiam illud eſt, id quod audiſtis, loca ſacra & religioſa, profana haberi. in ea cauſa eſſe dixit domum meam, à religioſiſſimo ſacerdote P. Clodio conſecratam. gaudeo mihi de toto hoc oſtẽto, quod haud ſcio an grauiſſimum multis his annis huic ordini nunciatum ſit, datam non modo iuſtam, ſed etiam neceſſariam cauſam eſſe dicendi: reperietis enim, ex hoc toto prodigio atque reſponſo nos de iſtius ſcelere ac furore, ac de impendentibus periculis maximis prope iam uoce Iouis Opt. Maximi præmoneri. ſed primum expiabo religionem ædium mearum, ſi id facere uere ac ſine cuiuſquam dubitatione potero. ſin ſcrupulus tenuiſſimus reſidere aliquis uidebitur, non modo patienti, ſed etiam libenti animo por=

tentis deorum immortalium, religioniq; parebo. ſed quæ tandem eſt in hac urbe tanta domus ab iſta religionis ſuſpicione tam uacua atque pura? quanquam ueſtræ domus P. C. *cæterorumq; ciuium multo maxima ex parte ſunt liberæ religione, tamen una mea domus iudicijs omnibus liberata in hac urbe ſola eſt. te enim appello* Lentule, *&* te Philippe. *ex hoc aruſpicum reſponſo decreuit ſenatus, ut de locis ſacris, religioſis ad hunc ordinem referretis. poteſtis'ne referre de mea domo? quæ, ut dixi, ſola in hac urbe, omni religione omnibus iudicijs liberata eſt: quam primum inimicus ipſe in illa tempeſtate ac nocte reip. cum cætera ſcelera ſtylo illo impuro* Sex. Clodius *conſcripſiſſet, ne una quidem attigit litera religionis. deinde eandem domum populus* R. *cuius eſt ſumma poteſtas omnium rerum, comitijs centuriatis, omnium ætatum ordinumq; ſuffragijs eodem iure eſſe iuſſit, quo fuiſſet. poſtea uos* P. C. *non quòd dubia res eſſet, ſed ut huic furiæ, ſi diutius in hac urbe, quam delere cuperet, maneret, uox interdiceretur, decreuiſtis, ut de mearum ædium religione ad pontificum collegium referretur. quæ tanta religio eſt, qua non, in noſtris dubitationibus atque in maximis ſuperſtitionibus, unius* P. Seruilij *ac* M. Luculli *reſponſo ac uerbo liberemur? de ſacris publicis, de ludis maximis, de deorum penatium,* Veſtæq; *matris cæremonijs, de illo ipſo ſacrificio, quod fit pro ſalute populi* R. *quod poſt* Romam *conditam huius unius caſti tutoris religionum ſcelere uiolatum eſt, quod tres pontifices ſtatuiſſent, id ſemper populo* R. *ſemper ſenatui, ſemper ipſis dijs immortalibus ſatis ſanctum, ſatis auguſtum,*

ſatis religioſum eſſe uiſum eſt. at uero meam domum P. Lentulus conſul, & pontifex, P. Seruilius, M. Lucullus, Q. Metellus, M'. Glabrio, M. Meſſalla, L. Lentulus flamen Martialis, P. Galba, Q. Scipio, C. Fannius, M. Lepidus, L. Claudius rex ſacrorum, M. Scaurus, M. Craſſus, C. Curio, Sex. Cæſar flamen Quirinalis, Q. Cornelius, P. Albinouanus, Q. Terentius, pontifices minores, cauſa cognita, duobus locis dicta, maxima frequentia ampliſſimorum ac ſapientiſſimorum ciuium aſtante, omni religione una mente omnes liberauerunt. nego, unquam poſt ſacra conſtituta, quorum eadem eſt antiquitas, quæ ipſius urbis, ulla de re, nec de capite quidem uirginum Veſtalium, tam frequens collegium iudicaſſe. quanquam ad facinoris diſquiſitionem intereſt adeſſe quamplurimos (ita eſt enim interpretatio illa pontificum, ut ijdem poteſtatem habeant iudicum: religionis explanatio uel ab uno pontifice perito recte fieri poteſt: quod idem in iudicio capitis durum, atque iniquum eſt) tamen ſic reperietis, frequentiores pontifices de mea domo, quàm unquam de cæremonijs uirginum, iudicaſſe. poſtero die frequentiſſimus ſenatus, te conſule deſignato Lentule ſententiæ principe, P. Lentulo, & Q. Metello conſulibus referentibus, ſtatuit, cum omnes pontifices, qui erant huius ordinis, adeſſent, cumq; alij, qui honoribus populi R. antecedebant, multa de collegij iudicio uerba feciſſent, omnesq; ijdem ſcribendo adeſſent, domum meam iudicio pontificum religione liberatam uideri. De hoc igitur loco ſacro potiſſimum uidentur aruſpices dicere, qui locus ſolus ex priuatis locis omnibus hoc præcipue iuris

habet, ut ab ipſis, qui ſacris præſunt, ſacer non eſſe iudicatus ſit? uerum referte, quod ex S. C. *facere debetis. aut uobis cognitio dabitur, qui primi de hac domo ſententiam dixiſtis, & eam religione omni liberaſtis: aut ſenatus ipſe iudicabit, qui, uno illo ſolo antiſtite ſacrorum diſſentiente, frequentiſſimus antea iudicauit: aut id, quod certe fiet, ad pontifices reijcietur, quorum auctoritati, fidei, prudentiæ maiores noſtri ſacra, religionesq́; & priuatas, & publicas commendarunt. quid ergo hi poſſunt aliud iudicare, ac iudicauerunt? multæ ſunt domus in hac urbe* P. C. *atque haud ſcio an pene cunctæ iure optimo, ſed tamen iure priuato, iure hæreditario, iure auctoritatis, iure mancipij, iure, nexi. nego eſſe ullam domum aliam æque priuato iure atque optima lege, publico uero omni præcipuo & humano & diuino iure munitam. quæ primum ædificatur ex auctoritate ſenatus pecunia publica: deinde contra uim nefariam huius gladiatoris tot* S. C. *munita, atque ſepta eſt. primum, negotium ijſdem magiſtratibus eſt datum anno ſuperiore, ut curarent, ut ſine ui mihi ædificare liceret, quibus in maximis periculis uniuerſa reſp. commendari ſolet: deinde, cum ille ſaxis, & ignibus, & ferro uaſtitatem meis ædibus intuliſſet, decreuit ſenatus, eos, qui id feciſſent, lege de ui, quæ eſt in eos, qui uniuerſam remp. oppugnaſſent, teneri. uobis uero referentibus, ò poſt hominum memoriam fortiſſimi atque optimi conſules, decreuit idem ſenatus frequentiſſimus; qui meam domum uiolaſſet, contra remp. eſſe facturum. nego ullo de opere publico, de monimento, de templo tot ſenatus extare conſulta,*

quot de mea domo: quam ſenatus unam poſt hanc urbem conſtitutam ex ærario ædificandam, à pontificibus liberandam, à magiſtratibus defendendam, à iudicibus puniendam putaret. P. Valerio pro maximis in remp. beneficijs data domus eſt in uilla publica: at mihi in Palatio reſtituta. illi locus: at mihi etiam parietes atque tectum. illi, quam ipſe priuato iure tueretur: mihi, quam publice magiſtratus omnes defenderent. quæ quidē ego ſi aut per me, aut ab alijs haberem, non prædicarem apud uos, ne nimis gloriari uiderer. ſed cum ſint mihi data à uobis, cum ea attententur eius lingua, cuius antea manu euerſa uos mihi et liberis meis manibus ueſtris reddidiſtis: nō ego de meis, ſed de ueſtris factis loquor; nec uereor, ne hæc mea ueſtrorum beneficiorum prædicatio non grata potius, quàm arrogās uideatur. quanquam ſi me tantis laboribus pro communi ſalute perfunctum efferret aliquando ad gloriam in refutandis maledictis improborum hominum animi quidam dolor, quis non ignoſceret? uidi enim heſterno die quendam murmurantem; quem aiebant negare, ferre me poſſe, quia, cum ab hoc eodem impuriſſimo parricida rogarer, cuius eſſem ciuitatis, reſpondi me probantibus et uobis, et equitibus R. eius eſſe, quæ carere me non potuiſſet. ille, ut opinor, ingemuit. quid igitur reſponderem? (quæro ex eo ipſo, qui ferre me non poteſt) me ciuem eſſe Romanum? literate reſpondiſſem. an tacuiſſem? deſertum negotium. poteſt quiſquam uir in rebus magnis cum inuidia uerſatus, ſatis grauiter contra inimici contumeliam ſine ſua laude reſpondere? at ipſe non modo reſpondet, quidquid poteſt, cum eſt laceſſitus; ſed etiam gaudet, ſe ab amicis, quid

reſpondeat, admoneri. Sed quoniam mea cauſa expedita eſt, uideamus nũc quid aruſpices dicant: ego enim fateor me & magnitudine oſtenti, et grauitate reſponſi, et una atque conſtanti aruſpicum uoce uehementer eſſe cõmotum: neque is ſum, qui, ſi cui forte uideor plus quàm cæteri, qui æque atque ego ſunt occupati, uerſari in ſtudio literarum, ijs delecter, aut utar omnino literis, quæ noſtros animos deterrent atque auocant à religione. ego uero primum habeo auctores ac magiſtros religionum colendarum maiores noſtros: quorum mihi tanta fuiſſe ſapientia uidetur, ut ſatis ſuperq; prudentes ſint, qui illorum prudentiam, nõ dicam aſſequi, ſed, quanta fuerit, perſpicere poſſint: qui ſtatas ſolenneisq; cæremonias, pontificatu; rerum bene gerendarum auctoritates, augurio; fatorum ueteres prædictiones Apollinis, uatum libris; portentorum explanationes, Etruſcorum diſciplina contineri putarunt: quæ quidem tanta eſt, ut noſtra memoria, primum Italici belli funeſta illa principia, poſt Syllani, Cinnaniq; temporis extremum pene diſcrimen, tum hanc recentem urbis inflammandæ, delendiq; imperij coniurationem non obſcure nobis paulo ante prædixerint. deinde etiam cognoui multa homines doctiſſimos ſapientiſſimosq; & dixiſſe, & ſcripta de deorum immortalium numine reliquiſſe: quæ quanquam diuinitus perſcripta uideo, tamen eiuſmodi ſunt, ut ea maiores noſtri docuiſſe illos, non ab illis didiciſſe uideantur. etenim quis eſt tam uecors, qui aut cum ſuſpexerit in cœlum, deos eſſe non ſentiat, & ea, quæ tanta mente fiunt, ut uix quiſquam arte ulla ordinem rerum ac uiciſſitudinem perſequi poſſit,

caſu fieri putet; aut, cum deos eſſe intellexerit, non intelligat eorum numine hoc tantum imperium eſſe natum, & auctum, & retentum? quàm uolumus, licet, P. C. ipſi nos amemus: tamen nec numero Hiſpanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec denique hoc ipſo huius gentis ac terræ domeſtico natiuoq́; ſenſu Italos ipſos ac Latinos, ſed pietate, ac religione, atque hac una ſapientia, quòd deorum immortalium numine omnia regi gubernariq́; perſpeximus, omnes gentes nationesq́; ſuperauimus. quare, ne plura de re minime loquar dubia, adhibete animos, & mentes ueſtras, non ſolum aures, ad aruſpicum uocem admouete. Quòd in agro Latinienſi auditus eſt ſtrepitus cum fremitu. mitto aruſpices: mitto illam ueterem, ab ipſis dijs immortalibus, ut hominum fama eſt, Etruriæ datam diſciplinam: nos non ne aruſpices eſſe poſſumus? exauditus in agro propinquo, & ſuburbano eſt ſtrepitus quidam reconditus, & horribilis fremitus armorum. quis eſt ex gigantibus illis, quos poetæ ferunt bellum dijs immortalibus intuliſſe, tam impius, qui hoc tam nouo tantoq́; motu non magnum aliquid deos populo R. præmonſtrare, & præcinere fateatur? de ea re ſcriptum eſt, poſtulationes decretas eſſe Ioui, Saturno, Neptuno, Telluri, dijs cœleſtibus. audio, quibus dijs uiolatis expiatio debeatur; ſed, hominum quæ ob delicta, quæro. Ludos minus diligenter factos, pollutosq́;. quos ludos? te appello Lentule (tui ſacerdotij ſunt tenſæ, curricula, præcentio, ludi, libationes, epulæq́; ludorum publicorum) uosq́; pontifices, ad quos epulones Iouis Optimi Max. ſi quid eſt prætermiſſum

miſſum

miſſum aut commiſſum, afferunt, quorum de ſententia illa eadem renouata atque inſtaurata celebrantur: qui ſunt ludi minus diligenter facti? quando, aut quo ſcelere polluti? reſpondebis & pro te, & pro collegis tuis, & pro pontificum collegio, nihil cuiuſquam aut negligentia contemptum, aut ſcelere eſſe pollutum; omnia ſolennia ac iuſta ludorum, omnibus rebus obſeruatis, ſumma cum cæremonia eſſe ſeruata. quos igitur aruſpices ludos minus diligenter factos, pollutosq́; eſſe dicunt? eos, quorum ipſi dij immortales, atque illa mater dea te te Cn. Lentule, *cuius abaui manibus eſſet accepta, ſpectatorem eſſe uoluit. quòd ni tu* Megaleſia *illo die ſpectare uoluiſſes, haud ſcio an uiuere nobis, atque his de rebus iam queri liceret. uis enim innumerabilis incitata, ex omnibus uicis collecta, ſeruorum, ab hoc ædili religioſo repente fornicibus, oſtijsq́; omnibus in ſcenam ſigno dato immiſſa irrupit. tua tum, tua* Cn. Lentule *eadem uirtus fuit, quæ priuato quondam tuo proauo. te, nomen, imperium, uocem, aſpectum, impetum tuum ſtans ſenatus, equitesq́;* R. *et omnes boni ſequebantur, cum ille ſeruorum et ludiorum multitudini ſenatum populumq́;* R. *uinctum ipſo conſeſſu, & conſtrictum ſpectaculis, atque impeditum turba et anguſtijs tradidiſſet. an, ſi ludius conſtitit, aut tibicen repente conticuit, aut puer ille patrimus & matrimus ſi terram non tenuit, aut tenſam, aut lorum omiſit, aut ſi ædilis uerbo, aut ſi nutu aberrauit, ludi ſunt non rite facti, eaq́; errata expiantur, & mentes deorum immortalium ludorum inſtauratione placantur: ſi ludi ab lætitia ad metum*

traducti ſunt; ſi non intermiſſi, ſed perempti atque ſublati ſunt; ſi ciuitati uniuerſæ ſcelere eius, qui ludos ad luctum conferre uoluit, extiterunt dies illi feſti pene funeſti: dubitabimus, quos ludos ille fremitus nunciet eſſe pollutos? ac ſi uolumus ea, quæ de quoque deo nobis tradita ſunt, recordari, hanc Matrem magnam, cuius ludi uiolati, polluti, pene ad cædem, & ad funus ciuitatis conuerſi ſunt, hanc, inquam, accepimus agros, & nemora cum quodam ſtrepitu fremitúq; peragrare. hæc igitur uobis, hæc populo R. et ſcelerum indicia oſtendit, et periculorum ſigna patefecit. nam quid ego de illis ludis loquar, quos in Palatio noſtri maiores ante templum, in ipſo Matris magnæ conſpectu, Megalenſibus fieri celebrariq; uoluerunt? qui ſunt more inſtitutisq; maxime caſti, ſolennes, religioſi: quibus ludis primum ante populi conſeſſum ſenatui locum P. Africanus iterum conſul ille maior dedit: ut eos ludos hæc lues impura pollueret? quò ſi quis liber aut ſpectandi, aut etiam religionis cauſa acceſſerat, manus afferebantur: quò matrona nulla adijt propter uim conſeſſumq; ſeruorum. ita ludos eos, quorum religio tanta eſt, ut ex ultimis terris accerſita in hac urbe conſederit; qui uni ludi ne uerbo quidem appellantur Latino; ut uocabulo ipſo & appetita religio externa, et Matris magnæ nomine ſuſcepta declaretur; hos ludos ſerui fecerunt, ſerui ſpectauerunt, tota denique hoc ædile ſeruorum Megaleſia fuerunt. pro dij immortales, qui magis nobiſcum loqui poſſetis, ſi eſſetis, uerſareminiq; nobiſcum? ludos eſſe pollutos ſignificatis, ac plane dicitis. quid magis deformatum, inqui-

natum, peruerſum, conturbatum dici poteſt, quàm omne ſeruitium, permiſſu magiſtratus liberatum, in alteram ſcenam immiſſum, alteri præpoſitum; ut alter conſeſſus poteſtati ſeruorum obijceretur, alter ſeruorum totus eſſet? ſi examen apum ludis in ſcenam ueniſſet, aruſpices acciendos ex Etruria *putaremus: uidemus uniuerſi repente examina tanta ſeruorum immiſſa in populum* R. *ſeptum atque incluſum, & non cõmouemur? atque in apum fortaſſe examine nos ex* E*truſcorũ ſcriptis aruſpices, ut à ſeruitio caueremus, monerent: quod igitur ex aliquo diſiuncto diuerſoq́; monſtro ſignificatum caueremus, id cum ſibi ipſum monſtrum eſt, et cum in eo ipſo periculum eſt, ex quo periculum portenditur, nõ pertimeſcemus? iſtiuſmodi* Mega*leſia fecit pater tuus? iſtiuſmodi patruus?* Is *mihi etiam generis ſui mentionem facit; cum* Athenionis *aut* Spar*taci exemplo ludos facere maluerit, quàm* Caij, *aut* Ap*pij* Claudiorum? *illi cum ludos facerent, ſeruos de cauea exire iubebant: tu in alteram ſeruos immiſiſti, ex altera liberos eieciſti. itaque qui antea uoce præconis à liberis ſemouebantur, tuis ludis non uoce, ſed manu liberos à ſe ſegregabant. ne hoc quidem tibi in mentem ueniebat ſibyllino ſacerdoti, hæc ſacra maiores noſtros ex ueſtris libris expetiſſe? ſi illi ſunt ueſtri, quos tu impia mente conquiris, uiolatis oculis legis, contaminatis manibus attrectas. hac igitur uate ſuadente quondam, defeſſa* Italia Punico *bello, atque* Annibale *uexata, ſacra iſta maiores noſtri, aſcita ex* Phrygia, Ro*mæ collocauerunt: quæ uir is accepit, qui eſt optimus à populo* R. *iudicatus,* P. Scipio; *fœmina autem, quæ*

matronarum caſtiſſima putabatur, quinta Claudia, cuius priſcam illam ſeueritatem ſacrificij tua ſoror mirifice exiſtimatur imitata. nihil te igitur neque maiores tui coniuncti cum his religionibus, neque ſacerdotium ipſum, quo eſt hæc tota religio conſtituta, neque curulis ædilitas, quæ maxime hanc tueri religionem ſolet, permouit, quo minus caſtiſſimos ludos omni flagitio pollueres, dedecore maculares, ſcelere obligares? ſed quid ego id admiror? qui accepta pecunia Peſſinuntem *ipſum, ſedem domiciliumq́; matris deorum, uaſtaris; & Brogitaro Gallogræco, impuro homini, ac nefario, cuius legati te tribuno diuidere in æde* Caſtoris *tuis operis nummos ſolebant, totum illum locum fanumq́; uendideris; ſacerdotem ab ipſis aris puluinaribusq́; detraxeris; omnia illa, quæ uetuſtas, quæ* Perſæ, *quæ* Syri, *quæ reges omnes, qui* Europam Aſiamq́; *tenuerunt, ſemper ſumma religione coluerunt, peruerteris; quæ denique noſtri maiores tam ſancta duxerunt, ut, cum refertam urbem atque* Italiam *fanorum haberemus, tamen noſtri imperatores, maximis & periculoſiſſimis bellis, huic deæ uota facerent, eaq́; in ipſo* Peſſinunte, *ad illam ipſam principem aram, & in illo loco, fanoq́; perſoluerent. quod cum* Deiotarus *religione ſua caſtiſſime tueretur, quem unum habemus in orbe terrarum fideliſſimum huic imperio, atque amantiſſimum noſtri nominis:* Brogitaro, *ut ante dixi, addictum pecunia tradidiſti. atque hunc tamen* Deiotarum, *ſæpe à ſenatu regali nomine dignum exiſtimatum, clariſſimorum imperatorum teſtimonijs ornatum, tu etiam regem appellari cum* Brogitaro *iubes. ſed alter eſt rex iudicio ſena=*

tus per nos, pecunia Brogitarus *per te appellatus. alterum putabo regem, ſi habuerit, unde tibi ſoluat, quod ei per ſyngrapham credidiſti. nam cum multa regia ſunt in* Deiotaro,*tum illa maxime, quòd tibi nummum nullum dedit; quòd eam partem legis tuæ, quæ congruebat cum iudicio ſenatus, ut ipſe rex eſſet, non repudiauit; quòd* Peſſinuntem*, per ſcelus à te uiolatum, et ſacerdote ſacriſq; ſpoliatum, recuperauit, ut in priſtina religione ſeruaret; quòd cæremonias ab omni uetuſtate acceptas, à* Brogitaro *pollui non ſinit, mauultq; generum ſuum munere tuo, quàm illud fanum antiquitate religionis, carere. ſed ut ad hæc aruſpicum reſponſa redeam, ex quibus eſt primum de ludis: quis eſt, qui id non totum in iſtius ludos prædictum, & reſponſum eſſe fateatur?* S*equitur de locis ſacris, religioſis. ò impudentiam miram. de mea domo dicere audes? committe uel conſulibus, uel ſenatui, uel collegio pontificum tuam. ac mea quidem his tribus omnibus iudicijs, ut dixi antea, liberata eſt. at in ijs ædibus, quas tu,* Q. Seio *equite* R. *uiro optimo, per te apertiſſime interfecto, tenes, ſacellum dico fuiſſe, aras. tabulis hoc cenſorum, memoria multorum firmabo, ac docebo. agatur modo hæc res, quod ex eo* S. C. *quod nuper eſt factum, referri ad uos neceſſe eſt: habeo, quæ de locis religioſis uelim dicere. cum de domo tua dixero, in qua tamen ita eſt inædificatum ſacellum, ut alius fecerit, tibi tantummodo ſit demoliendum: tum uidebo, num mihi neceſſe ſit de alijs etiam aliquid dicere. putant enim non nulli ad me pertinere, armamentarium* Telluris *aperire. nuper id patuiſſe dicunt, & ego recordor: nunc ſanctiſſi-*

mam partem, ac ſedem maximæ religionis priuato dicunt ueſtibulo contineri. multa me mouent; quòd ædes Telluris eſt curationis meæ; quòd is, qui illud armamentarium ſuſtulit, meam domum, pontificum iudicio liberatam, ſecundum fratrem ſuum iudicatam eſſe dicebat. mouet me etiam in hac caritate annonæ, ſterilitate agrorum, inopia frugum, religio Telluris, & eo magis, quòd eodem oſtento Telluri poſtulatio deberi dicitur. uetera fortaſſe loquimur: quanquam hoc ſi minus ciuili iure perſcriptum eſt, lege tamen naturæ, communi iure gentium ſancitum eſt, ut nihil mortales à dijs immortalibus uſu capere poſſint. ueruntamen antiqua negligimus: etiam'ne ea negligemus, quæ fiunt maxime, quæ uidemus? L. Piſonem quis neſcit his ipſis temporibus maximum & ſanctiſſimum Dianæ ſacellum in Cœliculo ſuſtuliſſe? adſunt uicini eius loci: multi ſunt etiam in hoc ordine, qui ſacrificia gentilicia illo ipſo in ſacello, ſtatuto loco, anniuerſaria factitarint. & conquirimus, dij immortales quæ loca deſiderent, quid ſignificent, de quo loquantur? à Sex. Serrano ſanctiſſima ſacella ſuffoſſa, inceſa, inædificata, oppreſſa, ſumma denique turpitudine eſſe fœdata neſcimus? tu meã domum religioſam facere potuiſti? ecqua mente? qua inuaſeras: qua manu? qua diſturbaras: qua uoce? qua incendi iuſſeras: qua lege? quam ne in illa quidem impunitate tua ſcripſeras: quo puluinari? quod ſtupraras: quo ſimulacro? quod ereptum ex meretricis ſepulcro in imperatoris monimento collocaras. quid habet mea domus religioſi, niſi quòd impuri, & ſacrilegi parietem tangit? itaque, ne quis meorum imprudens in=

troſpicere poſſit tuam domum, ac te ſacra illa tua facientem uidere, tollam altius tectum, non ut ego te deſpiciam, ſed tu ne aſpicias urbem eam, quam delere uoluiſti. ſed iam aruſpicum reliqua reſponſa uideamus. Oratores contra ius faſq́; interfectos. *quid eſt hoc? de* Alexandrinis *uideo eſſe ſermonem: quem ego non refuto: ſic enim ſentio, ius legatorum, cum hominum præſidio munitum ſit, tum etiam diuino iure eſſe uallatum. ſed quæro ab illo, qui omnes iudices tribunus è carcere in forum effudit, cuius arbitrio ſicæ omnes nũc, atque omnia uenena tractantur, qui cum* Hermacho Chio *ſyngraphas fecit, ecquid ſciat unum acerrimum aduerſarium* Hermachi Theodoſium *legatum ad ſenatum à ciuitate libera miſſum ſica percuſſum? quod non minus, quàm de* Alexandrinis, *indignum dijs immortalibus eſſe uiſum, certo ſcio. nec confero nunc in te unum omnia. ſpes maior eſſet ſalutis, ſi præter te nemo eſſet impurus. plures ſunt. hoc & tu tibi confidis magis, & nos prope iure diffidimus. quis* Platorem *ex* Oreſtide, *quæ pars* Macedoniæ *libera eſt, hominem in illis locis clarum ac nobilem, legatum* Theſſalonicam *ad noſtrum, ut ſe ipſe appellauit, imperatorem ueniſſe neſcit? quem ille propter pecuniam, quam ab eo extorquere non poterat, in uincula coniecit, & medicum intromiſit ſuum, qui legato, ſocio, amico, libero fœdiſſime & crudeliſſime uenas incideret. ſecures ſuas cruentari ſcelere noluit: nomen quidem populi* R. *tanto ſcelere contaminauit, ut id nulla re poſſit, niſi ipſius ſupplicio, expiari. quales hunc carnifices putamus habere, qui etiam medicis ſuis non ad ſalutem, ſed ad necem utatur? ſed*

recitemus, quid ſequatur. Fidem et iuſiurandum neglectum. hoc quid ſit, per ſe ipſum non facile interpretor: ſed ex eo, quod ſequitur, ſuſpicor de tuorum iudicum manifeſto periurio dici: quibus olim erepti eſſent nummi, niſi à ſenatu præſidium poſtulaſſent. quare autem de his dici ſuſpicer, hæc cauſa eſt, quòd ſic ſtatuo, & illud in hac ciuitate eſſe maxime illuſtre, atque inſigne periurium, & te ipſum tamen in periurij pœnam ab ijs, quibuſcum coniuraſti, non uocari. Et uideo in aruſpicum reſponſis hæc eſſe ſubiuncta, ſacrificia uetuſta, occultáq; minus diligenter facta, pollutáq;. aruſpices hæc loquuntur, an patrij, penateſq; dij? multi enim ſunt, credo, in quos huius maleficij ſuſpicio cadat. quis præter hunc unum? obſcure dicitur, quæ ſacra polluta ſint? quid planius, quid grauius, quid religioſius dici poteſt? Vetuſta occultáq;. nego ulla uerba Lentulum, grauem oratorem ac diſertum, ſæpius, cum te accuſaret, uſurpaſſe, quàm hæc, quæ nunc ex Etruſcis libris in te conuerſa atque interpretata dicuntur. etenim quod ſacrificium tam uetus eſt, quàm hoc, quod à regibus æquale huic urbi accepimus? quod autem tam occultum, quàm id, quod non ſolum curioſos oculos excludit, ſed etiam errantes, quò non modo improbitas, ſed ne imprudentia quidem poſſit intrare? quod quidem ſacrificium nemo ante P. Clodium omni memoria uiolauit, nemo unquam adijt, nemo neglexit, nemo uir aſpicere non horruit: quod fit per uirgines Veſtales, fit pro populo R. fit in ea domo, quæ eſt in imperio, fit incredibili cæremonia, fit ei deæ, cuius ne nomen quidem uiros ſcire fas eſt: quam iſte iccirco Bonam

dicit, quòd in tanto ſibi ſcelere ignouerit. non ignouit, mihi crede, non. niſi forte tibi ignotum putas, quòd te iudices dimiſerunt excuſſum & exhauſtum, ſuo iudicio abſolutum, omnium condemnatum; aut quòd oculos, ut opinio illius religionis eſt, non perdidiſti. quis enim ante te ſacra illa uir ſciens uiderat, ut quiſquam pœnam, quæ ſequeretur illud ſcelus, ſcire poſſet? an tibi luminis obeſſet cæcitas plus, quàm libidinis? ne id quidem ſentis, conniuentes illos oculos abaui tui magis optandos fuiſſe, quàm hos flagrantes ſororis? tibi uero, ſi diligenter attenderis, intelliges hominum pœnas deeſſe adhuc, non deorum. homines te in re fœdiſſima defenderunt: homines turpiſſimum nocentiſſimumq́; laudarunt: homines propter pecuniam iudicio liberauerunt: hominibus iniuria tui ſtupri illata in ipſos dolori non fuit: homines tibi arma alij in me, alij poſt in illum inuictum ciuem dederunt: hominũ beneficia prorſus concedo tibi; ac maiora non eſſe quærenda. à dijs quidem immortalibus quæ poteſt homini maior eſſe pœna furore, atque dementia? niſi forte, in tragœdijs quos uulnere ac dolore corporis cruciari, ac conſumi uides, grauiores deorum immortalium iras ſubire, quàm illos, qui furentes inducuntur, putas. non ſunt illi eiulatus, et gemitus Philoctetæ tam miſeri, (quanquam ſunt acerbi) quàm illa exultatio Athamantis, et quàm ſomnium matricidarum. tu, cum furiales in concionibus uoces mittis, cum domos ciuium euertis, cum lapidibus optimos uiros foro pellis, cum ardentes faces in uicinorum tecta iactas, cum ædes ſacras inflammas, cum ſeruos concitas, cum ſacra ludosq́; conturbas, cum uxo-

rem ſororemq́; non diſcernis, cum, quod ineas cubile, non ſentis, cum baccharis, cum furis, tum das eas pœnas, quæ ſunt ſolæ hominum ſceleri à dijs immortalibus constitutæ. nam corporis quidem noſtri infirmitas multos ſubit caſus per ſe: denique ipſum corpus tenuiſſima ſæpe de cauſa conficitur: deorum tela in impiorum mentibus figuntur. quare miſerior es, cum in omnem fraudem raperis oculis, quàm ſi omnino oculos non haberes. ſed quoniam de ijs omnibus, quæ aruſpices commiſſa eſſe dicunt, ſatis eſt dictum; uideamus, quid ijdem aruſpices à dijs iam immortalibus dicát moneri. Mo*nent, ne, per optimatum diſcordiam diſſenſionemq́;, patribus principibusq́; cædes periculaq́; creentur, auxilioq́; diminuti deficiantur: quare ad unum imperium prouinciæ redeant, exercitusq́; pulſus, diminutioq́; accedat. aruſpicum uerba ſunt hæc omnia. nihil addo de meo. quis igitur hanc optimatium diſcordiam molitur? idem iſte: nec ulla ui ingenij, aut conſilij ſui, ſed quodam errore noſtro: quem quidem ille, quòd obſcurus non erat, facile perſpexit. hoc enim etiam turpius affligatur reſp. quòd ne ab eo quidem uexatur, ut, tanquam fortis in pugna uir, acceptis à forti aduerſario uulneribus aduerſis & honeſtis, cadere uideatur.* Ti. Gracchus *conuellit ſtatum ciuitatis, qua grauitate uir? qua eloquentia? qua dignitate? nihil ut à patris auiq́;* Africani *præſtabili inſigniq́; uirtute, præterquam quòd à ſenatu deſciuerat, deflexiſſet. ſecutus eſt* C. Gracchus*, quo ingenio? quanta ui, quanta grauitate dicendi? ut dolerent boni omnes, non illa tanta ornamenta ad meliorem mentem, uoluntatemq́; eſſe*

conuerſa. ipſe L. *Saturninus ita fuit effrænatus, & pene demens, ut auctor eſſet egregius, & ad animos imperitorum excitandos inflāmandosq́; perfectus. nam quid ego de* P. *Sulpicio loquar? cuius tanta in dicendo grauitas, iucunditas, tanta ubertas fuit, ut poſſet, uel, ut prudentes errarent, uel, ut boni minus bene ſentirent, perficere dicendo. cum hìs conflictari, & pro ſalute patriæ quotidie dimicare, erat omnino illis, qui tum remp. gubernabant, moleſtum: ſed habebat ea moleſtia quandam tamen dignitatem. hic uero, de quo ego ipſe tam multa nunc dico, pro dij immortales, quid eſt? quid ualet? quid affert, ut tanta ciuitas, ſi cadet, quod dij omen obruant, à uiro tamen confecta uideatur? qui, poſt patris mortem, primam illam ætatulam ſuam ad ſcurrarum locupletum libidines detulit: quorum intemperantia expleta, in domeſticis eſt germanitatis ſtupris uolutatus: deinde iam robuſtus, prouinciæ ſè, ac rei militari dedit, atque ibi piratarum contumelias perpeſſus, etiā Cilicum libidines, barbarorumq́; ſatiauit: poſt, exercitu* L. *Luculli ſolicitato, per nefandum ſcelus fugit illinc, Romæq́; recenti aduentu ſuo cum propinquis ſuis decidit, ne reos faceret: à Catilina pecuniam accepit, ut turpiſſime præuaricaretur. inde cum Muræna ſe in Galliam contulit: in qua prouincia mortuorum teſtamenta conſcripſit, pupillos necauit, nefarias cum multis ſcelerum pactiones ſocietatesq́; conflauit: unde ut redijt, quæſtum illum maxime fœcundum uberemq́; campeſtrem totum ad ſe ita redegit, ut homo popularis fraudaret improbiſſime populum, idemq́; uir clemens diuiſores omnium tribuum*

domi ipſe ſuæ crudeliſſima morte mactaret. exorta eſt illa reip. ſacris, religionibus, auctoritati ueſtræ, iudicijs publicis funeſta quæſtura: in qua idem iſte deos hominesq́;, pudorem, pudicitiam, ſenatus auctoritatem, ius, fas, leges, iudicia uiolauit. atque hic ei gradus (ò miſera tempora, ſtultasq́; noſtras diſcordias) P. *Clodio gradus ad remp. hic primus eſt aditus ad popularem iactationem, atque aſcenſus. nam* Ti. *Graccho inuidia Numantini fœderis, cui feriendo, quæſtor* C. *Mancini conſulis cum eſſet, interfuerat, et in eo fœdere improbando ſenatus ſeueritas dolori, & timori fuit: iſtaq́; res illum, fortem, & clarum uirum, à grauitate patrum deſciſcere coegit.* C. *autem Gracchum mors fraterna, pietas, dolor, magnitudo animi ad expetendas domeſtici ſanguinis pœnas excitauit. Saturninum, quòd in annonæ caritate quæſtorem à ſua frumentaria procuratione ſenatus amouit, eiq́; rei* M. *Scaurum præfecit, ſcimus dolore factum eſſe popularem. Sulpicium ab optima cauſa profectum, Caioq́; Iulio conſulatum contra leges petenti reſiſtentem, longius, quàm uoluit, popularis aura prouexit. fuit in his omnibus cauſa, etſi non iuſta, (nulla enim poteſt cuiquam male de rep. merendi iuſta eſſe cauſa) grauis tamen, & cum aliquo animi et uirili dolore coniuncta.* P. *Clodius à crocota, à mitra, à muliebribus ſoleis, purpureisq́; faſciolis, à ſtrophio, à pſaltria, à flagitio, à ſtupro eſt factus repente popularis. niſi eum mulieres exornatum ita deprehendiſſent, niſi ex eo loco, quò eum adire fas non erat, ancillarum beneficio emiſſus eſſet: populari homine populus* R. *reſp. ciue tali careret. hanc ob amen*

tiam in diſcordijs noſtris, de quibus ipſis his prodigijs recentibus à dijs immortalibus admonemur, arreptus eſt unus ex patricijs, cui tribuno pl. fieri non liceret. quod anno ante frater Metellus, *& concors etiam tum ſenatus principi* Cn. Pompeio *ſententiam dicenti excluſerat, acerrimeq; una uoce, ac mente reſtiterat, id poſt diſſidium optimatium, de quo ipſo nũc monemur, ita perturbatum, itaq; permutatum eſt, ut, quod frater conſul, ne fieret, obſtiterat, quod affinis & ſodalis, clariſſimus uir, qui illum reum non laudarat, excluſerat, id is conſul efficeret in diſcordijs principum, qui illi unus inimiciſſimus eſſe debuerat, et eo feciſſe auctore ſe diceret, cuius auctoritatis neminem poſſet pœnitere. iniecta eſt fax fœda, ac luctuoſa reip. petita eſt auctoritas ueſtra, grauitas ampliſſimorum ordinum, conſenſio bonorum omnium, totus denique ciuitatis ſtatus: hæc enim certe petebantur, cum in me cognitorem harum omnium rerum illa flamma illorum temporũ conijciebatur. excepi, & pro patria ſolus exarſi, ſic tamen, ut uos ijſdem ignibus circumſepti, me primum ictum pro uobis & fumantem uideretis. non ſedabantur diſcordiæ, ſed etiam creſcebat in eos odium, à quibus nos defenſi putabamur. ecce ijſdẽ auctoribus,* Pompeio *principe, qui cupientem* Italiam, *populum* R. *deſiderantem, flagitantes uos non auctoritate ſua ſolum, ſed etiam precibus ad meam ſalutem excitauit, reſtituti ſumus. ſit diſcordiarum finis aliquando: à diuturnis diſſenſionibus conquieſcamus: non ſinit eadem iſta labes: ea habet conciones: ea miſcet, ac turbat, ut modo uendat illis, nec tamen ita, ut ſe quiſquam, ſi ab*

iſto laudatus ſit, laudatiorem putet, ſed ut eos, quos non amant, ab eodem gaudeant uituperari. atque ego nunc non miror: quid enim faciat aliud? illos, homines ſapientiſſimos grauiſſimosq;, miror: primũ, quòd quenquam clarum hominem, atque optime de rep. ſæpe meritum, impuriſſimi uoce hominis uiolari facile patiuntur: deinde, quòd exiſtimant perditi hominis profligatiq; maledictis poſſe, id quod minime conducit ipſis, cuiuſquam gloriam dignitatemq; uiolari: poſtremo, quòd non ſentiunt id, quod tamen mihi iam ſuſpicari uidentur, illius furentes, ac uiolentos impetus in ſe ipſos poſſe conuerti. atque ex hac nimia nonnullorum alienatione, & quibuſdam hærentia tela in rep. quæ quandiu hærebant in uno me, grauiter equidem, ſed aliquanto leuius ferebam. an iſte, niſi primo ſe dedidiſſet ijs, quorum animos à ueſtra auctoritate ſeiunctos eſſe arbitrabamur; niſi eos in cœlum ſuis laudibus, præclarus auctor, extolleret; niſi exercitum C. Cæſaris, in quo fallebat multos, ſed eũ nemo redarguebat, niſi eum, inquam, exercitum ſignis infeſtis in curiam ſe immiſſurum minitaretur; niſi Cn. Pompeio adiutore, M. Craſſo auctore, quæ faciebat, facere clamaret; niſi conſules cauſam coniunxiſſe ſecum, in quo uno non mentiebatur, confirmaret; tam crudelis mei, tam ſceleratus reip. uexator eſſe potuiſſet? idem, poſteaquã reſpirare uos à metu cædis, emergere auctoritatem ueſtram à fluctibus illis ſeruitutis, reuiuiſcere memoriam ac deſiderium mei uidit, uobis ſe cœpit ſubito fallaciſſime uenditare. tum, leges Iulias contra auſpicia latas, & hic et in concionibus dicere: in quibus legibus inerat

curiata illa lex, quæ totum eius tribunatum continebat, quam cæcus amentia non uidebat: producebat fortiſſimum uirum M. Bibulum; quærebat ex eo; C. Cæſare leges ferente, de cœlo ſemper'ne ſeruaſſet? ſemper ſe ille ſeruaſſe dicebat. Augures interrogabat; quæ ita lata eſſent, recte'ne lata eſſent? illi uitio lata eſſe dicebant. ferebant in oculis hominem quidam boni uiri, & de me optime meriti, ſed illius, ut ego arbitror, furoris ignari. longius proceſſit: in ipſum Cn. Pompeium auctorem, ut prædicare eſt ſolitus, conſiliorum ſuorum inuehi cœpit. inibat gratiam à nonnullis. tum uero eſt ratus ſe poſſe, quoniam togatum domeſtici belli extinctorem nefario ſcelere fœdaſſet, illum etiam, illum externorum bellorum, hoſtiumq; uictorem affligere. tum eſt illa in templo Caſtoris ſcelerata et pene deletrix huius imperij ſica deprehenſa. tum ille, cui nulla hoſtium diutius urbs unquam fuit clauſa, qui omnes anguſtias, omnes altitudines, omnium obiecta tela ſemper ui & uirtute perfregit, obſeſſus ipſe eſt domi, meq;, nonnulla imperitorum uituperatione timiditatis meæ, conſilio & facto ſuo liberauit. nam ſi Cn. Pompeio, uiro uni omnium fortiſſimo, quicunque nati ſunt, miſerrimum magis fuit, quàm turpe, quandiu ille tribunus pl. fuit, lucem non aſpicere, carere publico, minas eius perferre; cum in concionibus diceret, uelle ſe in Carinis ædificare alteram porticum, quæ Palatio reſponderet: certe mihi exire domo mea ad priuatum dolorem fuit luctuoſum, ad rationem reip. glorioſum. uidetis igitur, hominem per ſe ipſum iampridem afflictum ac iacentem, pernicioſis optimatium diſcordijs excitari. cu=

ius initia furoris diſſenſionibus eorum, qui tum à uobis ſeiuncti uidebantur, ſuſtentata ſunt. reliqua iam præcipitantis tribunatus, etiam poſt tribunatum obtrectatores eorum, atque aduerſarij defenderunt, ne à rep. reip. peſtis remoueretur. reſtiterunt etiam, ne cauſam diceret; etiam, ne priuatus eſſet. etiam'ne in ſinu, atque in delicijs quidam optimi uiri uiperam illam uenenatam, ac peſtiferam habere potuerũt? quo tandem decepti munere? uolo, inquiunt, eſſe, qui in concione detrahat de Pompeio. detrahat ille uituperando? uelim, ſic hoc uir ſummus, atque optime de mea ſalute meritus accipiat, ut à me dicitur. dicam quidem certe, quod ſentio. mihi mediusfidius tum de illius ampliſſima dignitate detrahere, cum maximis laudibus efferebat, uidebatur. utrum tandem C. Marius ſplendidior, cum eum C. Glaucia laudabat, an cum eundem iratus poſtea uituperabat? an ille demens, & iampridem ad pœnam exitiumq́; præceps, fœdior atque inquinatior in Cn. Pompeio accuſando, quàm in uniuerſo ſenatu uituperando fuit? quod quidem miror, cum alterum gratum ſit iratis, alterum eſſe tam bonis ciuibus non acerbum. ſed ne id uiros optimos diutius delectet, legant hanc eius concionem, de qua loquor, in qua Pompeium ornat, an potius deformat? certe laudat, et unum eſſe in hac ciuitate dignum huius imperij gloria dicit, & ſignificat ſe illi amiciſſimum eſſe, & reconciliationem eſſe gratiæ factam. quod, ego quanquam, quid ſit, neſcio; tamen hoc ſtatuo, hunc, ſi amicus eſſet Pompeio, laudaturum illum non fuiſſe. quid enim, ſi illi inimiciſſimus eſſet, amplius ad eius laudem minuendam facere

cere

cere potuiſſet? uideant ij, qui illum Cn. Pompeio *inimicum eſſe gaudebant, ob eamq́; cauſam in tot, tantisq́; ſceleribus conniuebant, et non nunquam eius indomitos, atque effrænatos furores plauſu etiam ſuo perſequebantur, quàm ſe cito inuerterit: nunc enim iam laudat illum; in eos inuehitur, quibus ſe anteà uenditabat. quid exiſtimatis eum, ſi reditus ei gratiæ patuerit, eſſe facturum, qui tam libenter in opinionem gratiæ irrepat? quas ego alias optimatium diſcordias à dijs immortalibus definiri putem? nam hoc quidem uerbo neque* P. Clodius, *neque quiſquam de gregalibus eius aut de conſiliarijs deſignatur. habent* Etruſci *libri certa nomina, quæ in id genus ciuium cadere poſſunt. deteriores, repulſos (quod iam audietis) hos appellant, quorum & mentes & res ſunt perditæ, longeq́; à communi ſalute diſiunctæ. quare cum dij immortales monent de optimatium diſcordijs, de clariſſimorum, & optime meritorum ciuium diſſenſione prædicunt, cum principibus periculum cædemq́; portendunt; in tuto collocant* Clodium, *qui tantum abeſt à principibus, quantum à puris, quantum à religioſis. uobis ò clariſſimi, atque optimi ciues & ueſtræ ſaluti conſulendum, et proſpiciendum uident. cædes principũ oſtenditur: id, quod interitum optimatium ſequi neceſſe eſt, adiungitur: etiam, ne in unius imperium res decidat, admonemur. ad quem metum ſi deorum monitis non duceremur, tamen ipſi noſtro ſenſu, coniecturaq́; raperemur: neque enim ullus alius diſcordiarum ſolet eſſe exitus inter claros & potentes uiros, niſi aut uniuerſus interitus, aut uictoris dominatus, aut regnum. diſſenſit cum* Mario

clariſſimo ciue conſul nobiliſſimus, & fortiſſimus L. *Sylla: horum uterque ita cecidit uictus, ut uictor idem regnauerit. cum Octauio collega Cinna diſſenſit: utriſque horum ſecunda fortuna regnum eſt largita, aduerſa mortem. idem iterum Sylla ſuperauit: tum ſine dubio habuit regalem poteſtatem, quanquam remp. recuperauit. ineſt hoc tempore haud obſcurum odium, atque id inſitum penitus, & inuſtum animis hominum ampliſſimorum: diſſident principes: captatur occaſio: qui non tantum opibus ualent, neſcio quam fortunam tamen, ac tempus expectant: qui ſine controuerſia plus poſſunt, hi fortaſſe non nunquam conſilia ac ſententias inimicorum ſuorum extimeſcunt. tollatur hæc è ciuitate diſcordia: iam omnes iſti, qui portenduntur, metus extinguentur: iam iſta ſerpens, quæ tum hic deliteſcit, tum ſe emergit, et fertur illuc, compreſſa, atque illiſa morietur. monent enim ijdem, ne occultis conſilijs reſp. lædatur. quæ ſunt occultiora, quàm eius, qui auſus in concione eſt dicere, iuſtitium edici oportere, iuriſdictionem intermitti, claudi ærarium, iudicia tolli? niſi forte exiſtimatis hanc tantam colluuionem illi, tantamq; euerſionē ciuitatis in mentem ſubito in roſtris, nec cogitanti uenire potuiſſe. eſt quidem ille plenus uini, ſtupri, ſomni, plenuſq; inconſideratiſſimæ, ac dementiſſimæ temeritatis: ueruntamen nocturnis uigilijs, etiam coitione hominum iuſtitium illud conceptum ac meditatum eſt. mementote patres conſcripti uerbo illo nefario tentatas aures ueſtras, & pernicioſam uiam audiendi conſuetudine eſſe munitam.*

Sequitur illud, ne deterioribus, repulſiſq; honos au=

geatur, repulſos uideamus: nam deteriores, qui ſint, poſt docebo. ſed tamen in eum cadere hoc uerbum maxime, qui ſit unus omnium mortalium ſine ulla dubitatione deterrimus, concedendum eſt. qui ſunt igitur repulſi? non, ut opinor, ij, qui aliquando honorem uitio ciuitatis, non ſuo, non ſunt aſſecuti: nam id quidem multis ſæpe optimis ciuibus, atque honeſtiſſimis uiris accidit. repulſi ſunt ij, quos ad omnia progredientes, quos munera contra leges gladiatoria parantes, quos apertiſſime largientes non ſolum alieni, ſed etiam ſui, uicini, tribules, urbani, ruſtici repulerunt. hi ne honore augeantur, monemur. debet eſſe gratum, quod prædicunt: ſed tamen huic malo populus R. *ipſe nullo aruſpicum admonitu ſua ſponte proſpexit.* Deteriores *cauete. quorum quidem magna eſt natio, ſed tamen eorum omnium hic dux eſt, atque princeps. etenim ſi unum hominem deterrimum poeta præſtãti aliquis ingenio fictis conquiſitisq; uitijs deformatum uellet inducere, nullum profecto dedecus reperire poſſet, quod in hoc non ineſſet, multáq; in eo penitus defixa, atque hærentia præteriret. parentibus, & dijs immortalibus, et patriæ nos primum naturà conciliat. eodem enim tempore & ſuſcipimur in lucem, & hoc cœleſti ſpiritu augemur, & certam in ſedem ciuitatis, ac libertatis adſcribimur. iſte parentum nomen, ſacra, memoriam, gentem* Fonteiano *nomine obruit: deorum ignes, ſolennes menſas, abditos ac penetrales focos, occulta, & maribus nõ inuiſa ſolum, ſed etiam inaudita ſacra inexpiabili ſcelere peruertit: idemq; earum templum inflammauit dearum, quarum ope etiam alijs incendijs*

ſubuenitur. quid de patria loquar? qui primum eum ciuem ui, ferro, periculis, urbe, omnibus patriæ præſidijs depulit: quem uos patriæ conſeruatorem eſſe ſæpiſſime iudicaueratis: deinde euerſo ſenatus, ut ego ſemper dixi, comite; duce, ut ille dicebat; ſenatum ipſum, principem ſalutis, mentisq; publicæ, ui, cæde, incendijsq; peruertit: ſuſtulit duas leges, Aeliam, *&* Fuſiam, *maxime reip. ſalutares: cenſuram extinxit: interceſſionem remouit: auſpicia deleuit: conſules, ſceleris ſui ſocios, ærario, prouincijs, exercitu armauit: reges qui erant, uendidit; qui non erant, appellauit:* Cn. Pompeium *ui, ferro, domum compulit: imperatorum monimenta euertit: inimicorum domos diſturbauit: ueſtris monimentis nomen ſuum inſcripſit. infinita ſunt ſcelera, quæ ab illo in patriam ſunt edita. quid, quæ in ſingulos ciues, quos necauit? ſocios, quos diripuit? imperatores, quos prodidit? exercitus, quos tentauit? quid uero ea, quanta ſunt, quæ in ſe ipſum ſcelera, quæ in ſuos edidit? quis minus unquam pepercit hoſtium caſtris, quàm ille omnibus corporis ſui partibus? quæ nauis unquam in flumine publico tam uulgata omnibus, quàm iſtius ætas fuit? quis unquam nepos tam libere eſt cum ſcortis, quam hic cum ſororibus uolutatus? quã denique tam immanem* Charybdin *poetæ fingendo exprimere potuerunt, quæ tãtos exhaurire gurgites poſſet, quãtas iſte* Byzantiorũ Brogitarorumq; *prædas exorbuit? aut tam eminẽtibus canibus* Scyllã, *tamq; ieiunis, quàm quibus iſtum uidetis* Gellis, Clodijs, Titijs *roſtra ipſa mandentem? quare, id quod extremum eſt in aruſpicum reſponſis, prouidete ne reip. ſtatus com=*

mutetur: etenim uix hæc, ſi undique fulciamus, iam labefacta, uix, inquam, innixa in omnium noſtrum humeris cohærebunt. fuit quondam ita firma hæc ciuitas & ualens, ut negligentiam ſenatus, uel etiam iniurias ciuium ferre poſſet: iam non poteſt: ærarium nullum eſt: uectigalibus non fruuntur, qui redemerunt: auctoritas principum cecidit: conſenſus ordinũ eſt diuulſus: iudicia perierunt: ſuffragia diſtricta tenentur à paucis: bonorum animus ad nutum noſtri ordinis expeditus iam non erit: ciuem, qui ſe pro patriæ ſalute opponat inuidiæ, fruſtra poſthac requiretis. quare hunc ſtatum, qui nunc eſt, qualiſcunque eſt, nulla alia re, niſi concordia, retinere poſſumus. nam ut meliore ſimus loco, ne optandum quidem eſt, illo impunito: deteriore autem ſtatu ut ſimus, unus eſt inferior gradus, aut interitus, aut ſeruitutis. quò ne trudamur, dij immortales nos admonent, quoniam iampridem humana conſilia ceciderunt. Atque ego hanc orationẽ P.C. tam triſtem, tam grauem non ſuſcepiſſem, non, inquã, niſi hanc perſonam, & has partes honoribus populi R. ueſtris plurimis ornamentis mihi tributis deberem, & poſſem ſuſtinere. ſed tamen facile tacentibus cæteris reticuiſſem: ſed hæc oratio omnis fuit non auctoritatis meæ, ſed publicæ religionis. mea fuerunt uerba fortaſſe plura, ſententiæ quidem omnes aruſpicum. ad quos aut referri nunciata oſtenta non conuenit, aut eorum reſponſis commoueri neceſſe eſt. quòd ſi cætera magis peruulgata nos ſæpe & leuiora mouerunt: uox ipſa deorum immortalium non mentes omniũ permouebit? nolite enim id putare accidere poſſe, quod in fabulis ſæpe uidetis,

fieri, ut deus aliquis elapſus de cœlo cœtus hominum adeat, uerſetur in terris, cum hominibus colloquatur. cogitate genus ſonitus eius, quem Latinienſes nũnciarunt: recordamini illud etiam, quod non dum eſt relatum, quòd eodem fere tempore factus in agro Piceno Potentiæ nũciatur terræ motus horribilis cum quibuſdam multis metuendisq́; rebus: hæc eadem profecto, quæ futura proſpicimus, impendentia pertimeſcetis. etenim hæc deorum immortalium uox, hæc pene oratio iudicanda eſt, cum ipſe mundus, cum agri terræ motu quodam nouo contremiſcunt, & inuſitato aliquid ſono incredibiliq́; prædicunt. in quo conſtituendæ nobis quidem ſunt procurationes, et obſecratio, quemadmodum monemur: ſed faciles ſunt preces apud eos, qui ultro nobis uiam ſalutis oſtendunt: noſtræ nobis ſunt inter nos iræ, diſcordiæq́; placandæ.

PRO CN. PLANCIO. ORATIO XXXI.

C VM propter egregiam & ſingularem Cn. Plancij iudices in mea ſalute cuſtodienda fidem tam multos & bonos uiros eius honori uiderem eſſe fautores; capiebam animo non mediocrem uoluptatem; quòd, cuius officium mihi ſaluti fuiſſet, ei meorum temporum memoriam ſuffragari uidebam. cum autem audirem meos partim inimicos, partim inuidos huic accuſationi eſſe fauturos, eandemq; rem aduerſariam eſſe in iudicio Cn. Plancio, quæ in petitione fuiſſet adiutrix; dolebam iudices, & acerbe ferebam, ſi huius ſalus ob eam ipſam cauſam eſſet infeſtior, quòd is meam ſalutem atque uitam ſua beneuolentia, præſidio, cuſtodiáq; texiſſet. nunc autem ueſter iudices conſpectus, et conſeſſus iſte reficit et recreat mentem meã; cum intueor, & contemplor unumquenque ueſtrum. uideo enim hoc in numero neminem, cui mea ſalus cara non fuerit, cuius non extet in me ſuum meritum, cui nõ ſim obſtrictus memoria beneficij ſempiterna. itaque non extimeſco, ne Cn. Plancio cuſtodia meæ ſalutis apud eos obſit, qui me ipſum maxime ſaluum uidere uoluerunt. ſæpiuſq; iudices mihi uenit in mentem, admirandum eſſe, M. Laterenſem, hominem ſtudioſiſſimum, & diligentiſſimum ſalutis meæ, reum hunc potiſſimum ſibi delegiſſe; quàm metuendum, ne uobis id ille magna ratione feciſſe uideatur. quanquam mihi non ſumo tantum iudices, neque arrogo, ut Cn. Plan-

cium ſuis erga me meritis impunitatem conſecuturum putem. niſi eius integerrimam uitam, modeſtiſſimos mores, ſummam fidem, continentiam, pietatem, innocentiam oſtendero, nihil de pœna recuſabo. ſin omnia præſtitero, quæ ſunt à bonis uiris expetenda, petam iudices à uobis, ut cuius miſericordia ſalus mea cuſtodita ſit, uos ei ueſtram miſericordiam me deprecante tribuatis. equidem ad reliquos labores, quos in hac cauſa maiores ſuſcipio, quàm in cæteris, etiam hanc moleſtiam aſſumo, quòd mihi non ſolũ pro Cn. Plancio dicendum eſt, cuius ego ſalutem non ſecus ac meam tueri debeo; ſed etiam pro me ipſo, de quo accuſatores plura pene, quàm de re, reóq; dixerunt. quanquam iudices ſi quid eſt in me ipſo ita reprehenſum, ut id ab hoc alienum ſit, non me id magnopere conturbet: non enim timeo, ne, quia perraro grati homines reperiantur, iccirco, cum me nimium gratum illi eſſe dicant, id mihi criminoſum eſſe poſſit. quæ uero ita ſunt agitata ab illis, ut aut merita Cn. Plancij erga me minora eſſe dicerent, quàm à me ipſo prædicarentur; aut, ſi eſſent ſumma, negarent ea tamen ita magni, ut ego putarem, ponderis apud uos eſſe debere: hæc mihi ſunt tractanda iudices et modice, ne quid ipſe offendam; & tum denique, cum reſpondero criminibus; ne non tam innocentia reus ſua, quàm recordatione meorum temporum defenſus eſſe uideatur. Sed mihi in cauſa facili atque explicata perdifficilis iudices & lubrica defenſionis ratio proponitur. nam ſi tantummodo mihi neceſſe eſſet contra Lateranſem dicere, tamen id ipſum eſſet, in tanto uſu noſtro, tantáq; amicitia. moleſtum: uetus enim eſt

lex illa iuſtæ ueræq; amicitiæ, quæ mihi cum illo iam diu eſt, ut idem amici ſemper uelint: neque eſt ullum certius amicitiæ uinculum, quàm conſenſus, & ſocietas conſiliorum & uoluntatum. mihi autem non eſt in hac re ſolum moleſtum, contra illum dicere; ſed multo id magis, quòd in ea cauſa contra dicendum eſt, in qua quædam hominum ipſorum uidetur facienda eſſe contentio. quærit enim Laterenſis, *atque hoc uno maxime urget, qua ſe uirtute, quà laude* Plancius, *qua dignitate ſuperarit. ita, ſi cedo illius ornamentis, quæ multa & magna ſunt, non ſolum huius dignitatis iactura facienda eſt, ſed etiam largitionis recipienda ſuſpicio. ſin hunc illi antepono, contumelioſa habenda eſt oratio; & dicendum eſt id, quod ille me flagitat,* Laterenſem *à* Plancio *dignitate eſſe ſuperatum. ita aut amiciſſimi hominis exiſtimatio offendenda eſt, ſi illam accuſationis conditionem ſequar: aut optime de me meriti ſalus deſerenda eſt. ſed ego* Laterenſis *cæcum me & præcipitem ferri confitear in cauſa, ſi te aut à* Plancio, *aut ab ullo dignitate potuiſſe ſuperari dixero. itaque diſcedam ab ea contentione, ad quam tu me uocas; & ueniam ad illam, ad quam me cauſa ipſa deducit. Quid? tu non inanem dignitatis iudicem putas eſſe populum? fortaſſe non nunquam eſt: utinam uero ſemper eſſet: ſed eſt perraro, &, ſi quando eſt, in ijs magiſtratibus eſt mandandis, quibus ſalutem ſuam committi putat. his leuioribus comitijs, diligentia, & gratia petitorum honos paritur, non ijs ornamentis, quæ eſſe in te uidemus. nam quod ad populum pertinet, ſemper dignitatis iniquus iudex eſt, qui aut inuidet, aut fauet.*

quanquam nihil potes in te Laterenſis conſtituere, quod ſit proprium laudis tuæ, quin id tibi ſit commune cum Plancio. ſed hoc totum agetur alio loco. nunc tantum diſputo de iure populi: qui & poteſt, & ſolet nonnunquam dignos præterire: nec, ſi à populo præteritus eſt, quem non oportuit; à iudicibus condemnandus eſt, qui præteritus non eſt. nam ſi ita eſſet, quod patres apud maiores noſtros tenere non potuerunt, ut reprehenſores eſſent comitiorum, id haberent iudices, uel quod multo etiam minus eſt ferendum. tum enim magiſtratum non gerebat is, qui ceperat, ſi patres auctores non erant facti; nunc poſtulatur à uobis, ut eius exilio, qui creatus ſit, iudicium populi R. reprehendatis. itaque quanquam, qua nolui, ianua ſim ingreſſus in cauſam, ſperare uideor, tantum abfuturam eſſe orationem meam à minima ſuſpicione offenſionis tuæ, te ut potius obiurgem, quòd iniquum in diſcrimen adducas dignitatem tuam, quàm ut ego eam ulla contumelia coner attingere. tu continentiam, tu induſtriam, tu animum in remp. tu uirtutem, tu innocentiam, tu fidem, tu labores tuos, quòd ædilis non ſis factus, fractos eſſe, & abiectos, & repudiatos putas? uide tandem Laterenſis, quantum à te diſſentiam. ſi mediusfidius decem ſoli eſſent in ciuitate uiri boni, ſapientes, iuſti, graues, qui te indignum ædilitate iudicauiſſent: grauius de te iudicatum putarem, quàm eſt hoc, quod tu metuis, ne à populo iudicatum eſſe uideatur. non enim comitijs iudicat ſemper populus, ſed mouetur plerunque gratia, cedit precibus, facit eos, à quibus eſt maxime ambitus; denique ſi iudicat, non delectu aliquo aut ſapientia du

citur ad iudicandum, ſed impetu non nunquam, & quadam etiam temeritate. non eſt enim conſilium in uulgo, non ratio, non diſcrimen, non diligentia: ſemperq́; ſapientes ea, quæ populus feciſſet, ferenda, non ſemper laudanda duxerunt. quare cum te ædilem fieri oportuiſſe dicis, populi culpam, non competitoris accuſas. at fueris dignior, quàm Plancius: *de quo ita tecum contendam paulo poſt, ut conſeruem dignitatem tuam: ſed ut fueris dignior; non competitor, à quo es uictus, ſed populus, à quo es præteritus, in culpa eſt. in quo primum illud debes putare, comitijs, præſertim ædilicijs, ſtudium eſſe populi, non iudicium; eblandita illa, non enucleata eſſe ſuffragia; eos, qui ſuffragium ferant, quid denique ipſi debeant, conſiderare ſæpius, quàm quid cuique à rep. uideatur deberi. ſin autem mauis eſſe iudicium, non tibi id reſcindendum eſt, ſed ferendum. male iudicauit populus: at iudicauit. non debuit: at potuit. non fero: at multi clariſſimi, & ſapientiſſimi ciues tulerunt. eſt enim conditio liberorum populorum, præcipueq́; huius principis populi & omnium gentium domini atque uictoris, poſſe ſuffragijs uel dare, uel detrahere, quod uelit, cuique: noſtrum autem eſt, qui in hac tempeſtate populi iactemur ac fluctibus, ferre modice populi uoluntates, allicere alienas, retinere partas, placare turbatas; honores ſi magni non putemus, non ſeruire populo; ſin eos expetamus, non defatigari ſupplicando.* Venio *iam ad ipſius populi partes, ut illius contra te oratione potius, quàm mea diſputem. qui ſi tecum congrediatur, & ſi una uoce loqui poſſit, hæc dicat:* Ego *tibi* Laterenſis Plancium *non*

anteposſui; ſed, cum eſſetis æque boni uiri, meum beneficium potius ad eum detuli, qui à me contenderat, quàm ad eum, qui mihi non nimis ſubmiſſe ſupplicarat. reſpondebis, credo, te, ſplendore, & uetuſtate familiæ fretum, non ualde ambiendum putaſſe. at uero te ille ad ſua inſtituta, ſuorumq; maiorum exempla reuocabit. ſemper ſe dicet rogari uoluiſſe, ſemper placuiſſe; M: Seium, qui ne equeſtrem quidem ſplendorem incolumem à calamitate iudicij retinere potuiſſet, homini nobiliſſimo, innocentiſſimo, eloquentiſſimo, M. Piſoni prætuliſſe; præpoſuiſſe ſe Q. Catulo in ſumma familia nato, ſapientiſſimo & ſanctiſſimo uiro, non dico C. Serenum ſubtiliſſimum hominem, (fuit enim & animi ſatis magni, & conſilij) ſed Cn. Manlium, non ſolum ignobilem, uerum ſine uirtute, ſine ingenio, uita etiam contempta ac ſordida. deſiderarunt te, inquit, oculi mei, cum tu eſſes Cyrenis: me enim, quàm ſocios, tua frui uirtute malebam: & quo plus intererat, eo plus aberas à me: certe non uidebam: deinde ſitientem me uirtutis tuæ deſeruiſti, ac dereliquiſti: cœperas enim petere tribunatum pl. temporibus ijs, quæ iſtam eloquentiam, & uirtutem requirebant. quam petitionem cum reliquiſſes, ſi hoc iudicaſti, tanta in tempeſtate te gubernare non poſſe, de uirtute tua dubitaui: ſi nolle, de uoluntate: ſin, quod magis intelligo, temporibus te alijs reſeruaſti, ego quoque inquam & reſp. ad ea te tempora reuocaui, ad quæ tu te ipſe ſeruaras. pete igitur eum magiſtratum, in quo mihi magnæ utilitati eſſe poſſis.

* ædiles quicunque erunt. idem mihi, quod oſtenderas: aut ſi, quod mea minus intereſt, id te magis forte dele-

ſtat, reddam tibi iſtam ædilitatem etiam negligenter petenti. ſed ampliſſimos honores ut pro dignitate tua conſequare, condiſcas, cenſeo, mihi paulo ante diligentius ſupplicare. hæc populi oratio eſt: mea uero Laterenſis *hæc; quare uictus ſis, non debere iudicem quærere, modo ne largitione ſis uictus. nam ſi, quotieſcunque præteritus erit is, qui non debuerit præteriri; toties oportebit eum, qui factus erit, condemnari: nihil iam eſt, quòd populo ſupplicetur, nihil quòd direptio, nihil quòd ſupplicatio magiſtratuum, renunciatio ſuffragiorum expectetur. ſimul ut qui ſint profeſſi, uideo quid dicam: hic familia conſulari eſt, ille prætoria: reliquos uideo eſſe ex equeſtri loco: ſunt omnes ſine macula, ſunt æque boni uiri, atque integri: ſed ſeruari neceſſe eſt gradum. cedat conſulari generi prætorium, nec contendat cum prætorio equeſter locus: ſublata ſunt ſtudia, extinctæ ſuffragationes, nullæ contentiones, nulla libertas populi in mandandis magiſtratibus, nulla expectatio ſuffragiorum: nihil, ut plerunque euenit, præter opinionem accidet: nulla erit poſthac uarietas comitiorum. ſin hoc perſæpe accidit, ut & factos aliquos, & non factos eſſe miremur; ſi campus atque illæ undæ comitiorum, ut mare profundum, et immenſum, ſic efferueſcunt quodam quaſi æſtu, ut ad alios accedant, ab aliis autem recedant: in tanto nos impetu ſtudiorum, & motu temeritatis, modum aliquem, & conſilium, & rationem requiramus? quare noli me ad contentionem ueſtrum reuocare* Laterenſis. *etenim ſi populo grata eſt tabella, quæ frontes aperit hominum, mentes tegit; datq; eam libertatem, ut, quod uelint, faciant, promittant au-*

tem, quod rogentur: cur tu in iudicio exprimis, quod nõ ſit in campo? hic, quàm ille, dignior, perquam graue eſt dictu. quo modo igitur eſt æquum? ſic credo, (quod agitur, quod ſatis eſt iudici) hic factus eſt. cur iſte potius, quàm ego? uel neſcio, uel non dico, uel denique, quod mihi grauiſſimum eſſet dicere, ſed impune tamen deberem dicere, non recte. nam quid aſſequerere, ſi illa extrema defenſione uterer, populum, quod uoluiſſet, feciſſe, non quòd debuiſſet? quid, ſi populi quoque factum defendo Laterenſis, *et doceo* Cn. Plancium *non obrepſiſſe ad honorem, ſed eo ueniſſe curſu, qui ſemper patuerit omnibus hoc noſtro equeſtri loco; poſſum'ne eripere orationi tuæ contentionem ueſtram, quæ tractari ſine contumelia non poteſt, et te ad cauſam crimenq́; deducere? ſi, quòd equitis* R. *filius eſt, inferior eſſe debuit: omnes tecum equitum* R. *filij petiuerunt. nihil dico amplius: hoc tamen miror, cur tu huic potiſſimum iraſcare, qui longiſſime à te abfuit. equidem, ſi quãdo, ut fit, iactor in turba, non illum accuſo, qui eſt in ſumma* Sacra *uia, cum ego ad* Fabianum *fornicem impellor; ſed eum, qui in me ipſum incurrit, atque incidit. tu neque* Q. Pedio, *forti uiro, ſuccenſes, neque huic* A. Plotio, *ornatiſſimo homini, familiari meo: & ab eo, qui hos dimouit, potius, quàm ab ijs, qui in te ipſum incubuerunt, te depulſum putas. ſed tamen hæc tibi eſt prima cum* Plancio *generis ueſtri familiæq́; contentio, qua abs te uincitur: cur enim non confitear, quod neceſſe eſt? ſed non hic magis, quàm ego à meis competitoribus & alias, & in conſulatus petitione uincebar. ſed uide, ne hæc ipſa, quæ deſpicis, huic ſuffragata ſint: ſic enim confe-*

ramus. eſt tuum nomen utraque familia conſulare. num dubitas igitur, quin omnes, qui fauent nobilitati, qui id putant eſſe pulcherrimum, qui imaginibus, qui nominibus ueſtris ducuntur, te ædilem fecerint? equidem non dubito. ſed ſi parum multi ſunt, qui nobilitatem ament: num iſta eſt noſtra culpa? etenim ad caput, & ad fontem utriuſque generis ueniamus. tu es ex municipio antiquiſſimo Tuſculano, ex quo plurimæ familiæ ſunt conſulares, in quibus eſt etiam Iuuentia, quot è reliquis municipijs omnibus non ſunt: hic eſt è præfectura Atinati, non tam priſca, non tam honorata, non tam ſuburbana. quantum intereſſe uis ad rationem petendi? primum, utrum magis fauere putas Atinates, an Tuſculanos ſuis? alteri (ſcire enim hoc propter uicinitatem facile poſſum) cum huius ornatiſſimi atque optimi uiri Cn. Saturnini patrem ædilem, cum prætorem uiderunt, quòd primus ille non modo in eam familiam, ſed etiam in præfecturam illam ſellam curulem attuliſſet, mirãdum in modum lætati ſunt. alteros (credo quia refertum eſt municipium cõſularibus: nam maleuolos non eſſe certo ſcio) nunquam intellexi uehementius hoſpitum ſuorum honore lætari. habemus hoc nos, habent noſtra municipia. quid ego de me, de fratre meo loquar? quorum honoribus agri prope dicam ipſi, monteſq; fauerunt. num aliquando uides Tuſculanum aliquem de M. Catone illo in omni uirtute principe, num de Ti. Coruncanio municipe ſuo, num de tot Fabijs gloriari? uerbum nemo facit. at in quemcunque Arpinatem incideris, etiam ſi nolis, erit tamen tibi fortaſſe de nobis aliquid, aliquid & de C. Mario

audiendum. primum igitur hic habuit ſtudia ſuorum ardentia: tu tanta, quanta in hominibus iam ſaturatis honoribus eſſe potuerunt. deinde tui municipes ſunt illi quidem ſplendidiſſimi homines, ſed tamen pauci, ſi quidem cum Atinatibus cõferantur: huius præfectura plena uirorum fortiſſimorum, ſic, ut nulla tota Italia frequentior dici poſſit. quam quidem nunc multitudinem uidetis iudices in ſqualore, & luctu ſupplicem uobis. hi tot equites R. tot tribuni ærarij (nam plebem à iudicio dimiſimus, quæ cuncta comitijs adfuit) quid roboris, quid dignitatis huius petitioni attulerunt? non enim tribum Terentinam, de qua dicam alio loco, ſed dignitatem, ſed oculorum coniectum, ſed ſolidam, & robuſtam, & aſſiduam frequentiam præbuerunt. iam municipia coniunctione etiam uicinitatis uehementer mouentur. omnia, quæ dico de Plancio, dico expertus in nobis: ſumus enim finitimi Atinatibus. laudanda eſt, uel etiam amanda uicinitas retinens ueterem illum officij morem, non infuſcata maleuolentia, non aſſueta mendacijs, non fucata, non fallax, non erudita artificio ſimulationis uel ſuburbano, uel etiam urbano. nemo Arpinas non Plancio ſtuduit, nemo Soranus, nemo Caſinas, nemo Aquinas: totus ille tractus celeberrimus Venafranus, Aliſanus, tota denique noſtra illa aſpera, & montuoſa, at fidelis, & ſimplex, & fautrix ſuorum regio ſe huius honore ornari, ſe augeri dignitate arbitrabatur: ijſdemq; nunc à municipijs adſunt equites R. publice cum legationis teſtimonio; nec minore nunc ſunt ſolicitudine, quàm tum erant ſtudio: etenim eſt grauius ſpoliari fortunis, quàm non augeri

geri dignitate. ergo ut alia in te erant illuſtriora Laterenſis, quæ tibi maiores tui reliquerant: ſic te Plancius hoc non ſolum municipij, uerum etiam uicinitatis genere uincebat. niſi forte te Lauicana, aut Bouillana, aut Gabina uicinitas adiuuabat. quibus è municipijs uix iam, qui carnem Latinis petant, inueniuntur. Adiungam, ſi uis, id quod tu etiam huic obeſſe putas, patrem publicanum. qui ordo quanto adiumento ſit in honore, quis neſcit? flos enim equitum R. ornamentum ciuitatis, firmamentum reip. publicanorum ordine continetur. quis eſt ergo, qui neget, ordinis eius ſtudium fuiſſe in honore Plancij ſingulare? neque iniuria: uel quòd erat pater is, qui eſt princeps iandiu publicanorum: uel quòd is ab ſocijs unice diligebatur: uel quòd diligentiſſime rogabat: uel quia pro filio ſupplicabat: uel quia huius ipſius in illum ordinem ſumma officia quæſturæ, tribunatusq́; conſtabant: uel quòd illi in hoc ornando, ordinem ſe ornare, et conſulere liberis ſuis arbitrabantur. aliquid præterea: timide dico, ſed tamen dicendum eſt: non enim opibus, non inuidioſa gratia, non potentia uix ferenda, ſed commemoratione beneficij, ſed miſericordia, ſed precibus aliquid attulimus etiam nos. appellaui populum: tribubus ſubmiſi me, & ſupplicaui: ultro mehercules ſe mihi etiam offerentes, ultro pollicentes rogaui. ualuit cauſa rogandi, non gratia: nec, ſi uir ampliſſimus, cui nihil eſt quod roganti concedi non iure poſſit, de aliquo, ut dicis, non impetrauit, ego ſum arrogans, quòd me ualuiſſe dico. nam ut omittam illud, quòd ego pro eo laborabam, qui ualebat ipſe per ſeſe: rogatio ipſa ſemper eſt gratioſiſſima, quæ

eſt officio neceſſitudinis coniuncta maxime. neque ego ſic rogabam, ut petere uiderer, quia familiaris eſſet meus, quia uicinus, quia huius parente ſemper plurimum eſſem uſus, ſed ut quaſi parenti & cuſtodi meo. non potentia mea, ſed cauſa rogationis fuit gratioſa. nemo mea reſtitutione lætatus eſt, nemo iniuria doluit, cui non huius in me miſericordia grata fuerit. etenim ſi ante reditum meum Cn. Plancio ſe uulgo uiri boni, cum hic tribunatum peteret, ultro offerebant: cui nomen meum honori fuiſſet, ei meas præſentis preces non putas profuiſſe? an Minturnenſes coloni, quòd C. Marium ciuili errore atque ex impijs manibus eripuerunt, quòd tecto receperunt, quòd feſſum inedia fluctibusq; recrearunt, quòd uiaticum congeſſerunt, quòd nauigium dederunt, quòd eum linquentem terram eam, quam ſeruauerat, lacrymis uotisq; omnibus proſecuti ſunt, æterna in laude uerſantur: Plancio, quòd me uel ui pulſum, uel ratione cedentem tempori receperit, iuuerit, cuſtodierit, his & ſenatui populoq; R. ut haberent quod reducerent, conſeruarit, honori hanc fidem, miſericordiam, uirtutem fuiſſe miraris? uitia mehercule res hæ Cn. Plancij, de quibus dixi, tegere potuerūt; ne tu in ea uita, de qua iam dicam, tot & tanta adiumenta huic honori fuiſſe mirere. Hic eſt enim, qui adoleſcentulus cum A. Torquato profectus in Africam, ſic ab illo grauiſſimo, & ſanctiſſimo, atque omni laude & honore digniſſimo uiro dilectus eſt, ut & contubernij neceſſitudo, & adoleſcentuli modeſtiſſimi pudor poſtulabat. quòd ſi adeſſet, non minus ille declararet, quàm hic illius frater patruelis, & ſocer, T. Torquatus illi

omni uirtute & laude par: qui eſt quidem cum illo maximis uinculis & propinquitatis, & affinitatis coniunctus, ſed ita magni amoris, ut illæ neceſſitudinis cauſæ leues eſſe uideantur. fuit in Creta poſtea contubernalis Saturnini, propinqui ſui, miles huius Q. Metelli. quibus cum fuerit probatiſſimus, hodieq; ſit, omnibus eſſe ſe probatum debet ſperare. in ea prouincia legatus fuit C. Sacerdos, qua uirtute, qua conſtantia uir? L. Flaccus, qui homo? qui ciuis? qualem hunc putent, aſſiduitate teſtimonioq; declarant. in Macedonia tribunus militum fuit: in eadem prouincia poſtea quæſtor. primum Macedonia ſic eum diligit, ut indicant hi principes ciuitatum ſuarum: qui cum miſſi ſint ob aliam cauſam, tamen huius repentino periculo commoti huic aſſident, pro hoc laborant; huic ſi præſto fuerint, gratius ſe ciuitatibus ſuis facturos putant, quàm ſi legationem, & mandata ſua confecerint. L. uero Appuleius hunc tanti facit, ut morem illum maiorum, qui præſcribit in parentum loco quæſtoribus ſuis prætores eſſe oportere, officijs beneuolentiaq; ſuperarit. tribunus pl. fuit, non fortaſſe tam uehemens, quàm iſti, quos tu iure laudas; ſed certe talis, quales ſi omnes ſemper fuiſſent, nunquam deſideratus uehemens eſſet tribunus. omitto illa, quæ ſi minus neceſſaria ſunt, at certe, cum ſunt prolata, laudantur: ut uiuat cum ſuis, primum cum parente, (nam meo iudicio pietas fundamentum eſt omnium uirtutum) quem ueretur ut deum, (neque enim multo ſecus parens liberis) amat uero, ut ſodalem, ut fratrem, ut æqualem. quid dicam cum patruo? cum affinibus? cum propinquis?

cum hoc Cn. Saturnino, ornatiſſimo uiro? cuius quantam honoris huius cupiditatem fuiſſe creditis, cum uideatis luctus ſocietatem? quid de me dicam? qui mihi in huius periculo reus eſſe uideor. quid de his tot uiris talibus, quos uidetis ueſte mutata? atqui hæc ſunt indicia ſolida iudices, & expreſſa, hæc ſigna probitatis, non fucata forenſi ſpecie, ſed domeſticis inuſta notis ueritatis. facilis eſt illa occurſatio, & blanditia popularis: aſpicitur, non attrectatur: procul apparet, non excutitur, non in manus ſumitur. omnibus igitur rebus ornatum hominem, quem externis, quem domeſticis non nullis rebus inferiorem quàm te, generis & nominis dico; ſuperiorem alijs, municipum, uicinorum, ſocietatum ſtudio, temporum meorum memoria, patris uirtute, integritate, modeſtia, ædilem factum eſſe miraris? hunc tu uitæ ſplendorem maculis aſpergis iſtis? iacis adulteria, quæ nemo non modo nomine, ſed ne ſuſpicione quidem poſſit agnoſcere? maritum appellas, ut uerba fingas, non ſolum crimina. ductum eſſe ab eo in prouinciam aliquem dicis libidinis cauſa: quod non crimen eſt, ſed impudicum in maledicto mendacium. raptam eſſe mimulam: quod dicitur Atinæ factum à iuuene, uetere quodam in ſcenicos iure, maximeq́; oppidano. ò adoleſcentiam traductam eleganter, cui quidem cum, quod licuerit, obijciatur, tamen id ipſum falſum reperiatur. Emiſſus aliquis è carcere. & quidem emiſſus, ut cognoſtis, neceſſarij hominis, optimiq́; adoleſcentis rogatu. idem poſtea præ mandatis requiſitus. atque hæc, nec ulla alia, ſunt coniecta maledicta in eius uitam, de cuius uos pudore, religione, integri-

tate dubitetis. Pater uero, inquit, etiam obeſſe filio debet. ò uocem duram, atque indignam tua probitate Laterenſis. pater ut in iudicio capitis, pater ut in dimicatione fortunarum, pater ut apud tales uiros obeſſe filio debeat? qui ſi eſſet turpiſſimus, ſordidiſſimus, tamen ipſo nomine patrio ualeret apud clementes iudices et miſericordes, ualeret, inquam, communi ſenſu omnium, & dulciſſima commendatione naturæ. ſed cum ſit Cn. Plancius is eques R. ea primum uetuſtate equeſtris ordinis, ut pater, ut auus, ut maiores eius omnes equites R. fuerint, ſummum in præfectura florentiſſima gradum tenuerint & dignitatis, & gratiæ; deinde, ut ipſe in legionibus P. Craſſi imperatoris inter ornatiſſimos homines, equites R. ſummo ſplendore fuerit; ut poſtea princeps inter ſuos, plurimarum rerum ſanctiſſimus & iuſtiſſimus iudex, maximarum ſocietatum auctor, plurimarum magiſter: ſi non modo in eo nihil unquam reprehenſum, ſed laudata ſunt omnia, tamen is oberit honeſtiſſimo filio pater, qui uel minus honeſtum & alienum tueri uel auctoritate ſua, uel gratia poſſit? Aſperius, inquit, locutus eſt aliquid aliquando. immo fortaſſe liberius. at id ipſum, inquit, non eſt ferendum. ergo hi ferendi ſunt, qui queruntur libertatem equitis R. ſe ferre non poſſe? ubinam ille mos? ubi illa æquitas iuris? ubi illa antiqua libertas, quæ malis oppreſſa ciuilibus extollere iam caput, & aliquando recreata ſe erigere debebat? equitum ego R. etiam in homines nobiliſſimos maledicta, publicanorum in Q. Scæuolam, uirum omnibus ingenio, iuſtitia, integritate præſtantem, aſpere, & ferociter, & libere dicta commemorem?

conſuli P. Naſicæ præco Granius medio in foro, cum ille edicto iuſtitio domum deſcendens rogaſſet Granium, quid triſtis eſſet, an quòd auctiones eſſent; immo uero, inquit, quòd legiones. idem tribuno pl. potentiſſimo homini, M. Druſo, ſed multa in remp. molienti, cum ille eum ſalutaſſet, ut fit, dixiſſetq́;, quid agis Grani? reſpondit, immo uero tu Druſe quid agis? ille L. Craſſi, ille M. Antonij uoluntatem aſperioribus facetijs ſæpe perſtrinxit impune. nunc uſque eo oppreſſa ueſtra arrogantia ciuitas eſt, ut, quæ fuit olim præconi in ridendo, nunc equiti R. in plorando non ſit conceſſa libertas. quæ enim unquam fuit Plancio uox contumeliæ potius, quàm doloris? quid eſt autem unquam queſtus, niſi cum à ſocijs, & à ſe iniuriam propulſaret? cum ſenatus impediretur, quo minus, id quod hoſtibus ſemper erat tributum, reſponſum equitibus R. redderetur: omnibus illa iniuria dolori publicanis fuit: ſed eum ipſum dolorem hic tulit paulo apertius. communis ille ſenſus in alijs fortaſſe latuit: hic, quod cum cæteris animo ſentiebat, id magis, quàm cæteri, & uultu promptum habuit, & lingua. quanquam iudices (agnoſco enim ex me) permulta in Plancium, quæ ab eo nunquam dicta ſunt; conferuntur. ego quia dico aliquid aliquando non ſtudio adductus, ſed contentione dicendi, aut laceſſitus; & quia, ut fit in multis, exit aliquando aliquid, ſi non perfacetum, attamen fortaſſe non ruſticum: quod quiſque dixit, me id dixiſſe dicunt. ego autem, ſi quid eſt, quod mihi ſcitum eſſe uideatur, & homine ingenuo dignum atque docto, non aſpernor; ſtomachor uero cum aliorum non

me digna in me conferuntur. Nam quòd primus ſciuit legem de publicanis, tum cum uir ampliſſimus conſul id illi ordini per populum dedit, quod per ſenatum, ſi licuiſſet, dediſſet: ſi in eo crimen eſt, quia ſuffragium tulit, quis non tulit publicanus? ſi quia primum ſciuit, utrum id ſortis eſſe uis, an eius qui illam legem ferebat? ſi ſortis, nullum crimen eſt in caſu: ſi conſulis, ſplendor etiam Plancij, hunc à ſummo uiro principem ordinis iudicatum. Sed aliquando ueniamus ad cauſam: in qua tu nomine legis Liciniæ, quæ eſt de ſodalitijs, omnes ambitus leges complexus es: neque enim quidquam aliud in hac lege niſi editicios iudices es ſecutus. quod genus iudiciorum ſi eſt æquum ulla in re, niſi hac tribuaria: non intelligo, quamobrem ſenatus hoc uno in genere tribus edi uoluerit ab accuſatore, neque eandem editionem tranſtulerit in cæteras cauſas: de ipſo denique ambitu, de reiectione fieri uoluerit iudicium alternorum: cumq; nullum genus acerbitatis prætermitteret, hoc tamen unum prætereundũ putarit. quid? huius rei obſcura cauſa eſt, an & agitata, cum iſta in ſenatu res agebatur, & diſputata heſterno die copioſius à Q. Hortenſio? cui tum eſt ſenatus aſſenſus. hoc igitur ſenſimus: cuiuſcunque tribus largitor eſſet, & per conſenſionem magiſtratuum, quæ honeſte ſodalitas nominaretur, quam quiſque tribum turpi largitione corrumperet, eum maxime ijs hominibus, qui eius tribus eſſent, eſſe notum. ita putauit ſenatus, cum reo tribus ederentur eæ, quas is largitione deuinctas haberet, eoſdem fore teſtes et iudices. acerbũ omnino genus iudicij: ſed tamẽ, ſi uel ſua, uel ea, quæ maxime eſſet cuique

coniuncta, tribus ederetur, uix recuſandum. tu autem Laterenſis quas tribus edidiſti? Terentinam, credo. fuit certe id æquum, & certe expectatum eſt, & fuit dignum conſtantia tua. cuius tu tribus uenditorem, et corruptorem, & ſequeſtrem Plancium fuiſſe clamitas, eam tribum profecto, ſeueriſſimorum præſertim hominum & grauiſſimorum, edere debuiſti. aut Volitiniam. libet enim tibi, neſcio quid etiam de illa tribu criminari. hâc igitur ipſam cur non edidiſti? quid Plancio cum Lemonia? quid cum Veientina? quid cum Cruſtumina? nam tertiam etiam, non quæ iudicaret, ſed quæ reijceretur, eſſe uoluiſti. dubitatis igitur iudices, quin uos M. Laterenſis ſuo iudicio non ad ſententiam legis, ſed ad ſuam ſpem aliquam de ciuitate delegerit? dubitatis, quin eas tribus, in quibus magnas neceſſitudines habet Plancius, cum ille non ediderit, iudicarit officijs ab hoc obſeruatas, non largitione? quid enim poteſt dicere, cur iſta editio non ſummam habeat acerbitatem, remota ratione illa, quam in decernendo ſecuti ſumus? tu deligas ex omni populo aut amicos tuos, aut inimicos meos, aut denique eos, quos inexorabiles, quos inhumanos, quos crudeles exiſtimes? tu, me ignaro, nec opinante, inſcio, notes & tuos, et tuorum neceſſarios, uel iniquos meos, uel etiam defenſorum meorum? eodemq; adiungas, quos natura putes aſperos, atque omnibus iniquos? deinde effundas repente, ut ante conſeſſum eorum iudicũ uideam, quàm potuerim, qui eſſent futuri, ſuſpicari? apud eosq; me, ne quinque quidẽ reiectis, quod in proximo reo de conſilij ſententia conſtitutum eſt, cogas cauſam de fortunis omnibus dicere? nõ enim, ſi aut

Plancius ita uixit, ut offenderet ſciens neminem, aut tu ita erraſti, ut eos ederes imprudens, ut nos inuito te tamen ad iudices, non ad carnifices ueniremus; iccirco iſta editio per ſe non acerba eſt. an uero nuper clariſſimi ciues nomen editi iudicis non tulerunt, cum ex CXXV *iudicibus, principibus equeſtris ordinis, quinque & LXX reus reijceret,* L *referret; omniaq́; potius permiſcuerunt, quàm ei legi conditioniq́; parerent: nos neque ex delectis iudicibus, ſed ex omni populo, neque editos ad reijciendum, ſed ab accuſatore conſtitutos iudices ita feremus, ut neminem reijciamus? neque ego nunc legis iniquitatem queror, ſed factum tuum à ſententia legis doceo diſcrepare: et illud acerbum iudicium, ſi, quemadmodum ſenatus cenſuit, populusq́; iuſſit, ita feciſſes, ut in hunc & ſuam & ab hoc obſeruatas ederent, non modo non quererer, ſed hunc, iudicibus editis, qui teſtes ijdem eſſe poſſent, abſolutum putarem. neque nunc multo ſecus exiſtimo: cum enim has tribus edidiſti, ignotis te iudicibus uti malle, quàm notis iudicauiſti; fugiſti ſententiam legis, æquitatem omnem reiecisti; in tenebris, quàm in luce, cauſam uerſari maluiſti.* V*olitinia tribus ab hoc corrupta.* T*erentinam habuerat uenalem. quid diceret apud* V*olitinienſes, aut tribules ſuos iudices? immo uero tu quid diceres? quem iudicem ex illis, aut tacitum teſtem haberes, aut uero etiam excitares? etenim ſi reus tribus ederet,* V*olitiniam fortaſſe* P*lancius propter uicinitatem, ac neceſſitudinem ſuam non edidiſſet? et, ſi quæſitor edendus fuiſſet, quem tandem potius, quàm hunc* C. A*lſium, quem habet, cui notiſſimus eſſe debet, uicinum, tribulem,*

grauiſſimum hominem, iuſtiſſimumq́;, edidiſſet? cuius quidem æquitas, & meæ ſimilis uoluntas erga Cn. Plancij ſalutem, quam ille ſine ulla cupiditatis ſuſpicione præ ſe fert, facile declarat, non fuiſſe fugiendum tribulem huic iudicem, cui quæſitorem tribulem exoptandum fuiſſe uideatis. neque ego nunc conſilium reprehendo tuum, quòd non eas tribus, quibus hic maxime notus erat, edideris: ſed à te doceo conſilium non ſeruatum ſenatus. etenim quis te tum audiret illorum? aut quid diceres? ſequeſtrem'ne Plancium? reſpuerent aures, nemo agnoſceret, repudiaretur. an gratioſum? illi libenter audirent, nos non timide confiteremur: noli enim putare Laterenſis, legibus iſtis, quas ſenatus de ambitu ſancire uoluerit, id eſſe actum, ut ſuffragatio, ut obſeruantia, ut gratia tolleretur. ſemper fuerunt boni uiri, qui apud tribules ſuos gratioſi eſſe uellent. neque uero tam durus in plebem noſter ordo fuit, ut eã coli noſtra modica liberalitate noluerit: neque hoc liberis noſtris interdicendum eſt, ne obſeruent tribules ſuos, ne diligant, ne reficere neceſſarijs ſuis ſuam tribum poſſint, ne par ab his munus in ſua petitione reſpectent: hæc enim plena ſunt officij, plena obſeruantiæ, plena etiam antiquitatis. iſto in genere & fuimus ipſi, cum ambitionis noſtra tempora poſtulabant, & clariſſimos uiros eſſe uidimus, et hodie eſſe uidemus quamplurimos gratioſos. Decuriatio tribulium, deſcriptio populi, ſuffragia largitione deuincta ſeueritatem ſenatus, & bonorum omnium uim ac dolorem excitarunt. hæc doce, hæc profer, huc incumbe Laterenſis, decuriaſſe Plancium, conſcripſiſſe, ſequeſtrem fuiſſe, pro=

nunciaſſe, diuiſiſſe: tum mirabor te ijs armis uti, quæ tibi lex dabat, noluiſſe: tribulibus enim iudicibus, non modo ſeueritatem illorum, ſi iſta uera ſunt, ſed ne uultus quidem ferre poſſemus. hanc tu rationem cum fugeris; cumq́; hos iudices habere nolueris, quorum in huius delicto cum ſcientia certiſſima, tum dolor grauiſſimus eſſe debuerit: quid apud hos dices, qui abs te taciti requirunt, cur hoc ſibi oneris impoſueris, cur ſe potiſſimum delegeris, cur denique ſe diuinare malueris, quàm eos, qui ſcirent, iudicare? ego Plancium Laterenſis & ipſum gratioſum eſſe dico, & habuiſſe in petitione multos cupidos ſui gratioſos. quos tu ſi ſodales uocas, officioſam amicitiam nomine inquinas crimino ſo. ſin, quia gratioſi ſunt, accuſandos putas: noli mirari te id, quod tua dignitas poſtularit, repudiandis gratioſorum amicitijs non eſſe aſſecutum. iam ut ego doceo gratioſum eſſe tribulibus Plancium, quòd multis benigne fecerit, pro multis ſpoponderit, in operas plurimos patris auctoritate & gratia miſerit, quòd denique omnibus officijs per ſe, per patrem, per maiores ſuos totam Atinatem præfecturam comprehenderit: ſic tu doce ſequeſtrem fuiſſe, largitum eſſe, conſcripſiſſe, tribules decuriauiſſe. quod ſi non potes, noli tollere ex ordine noſtro liberalitatem, noli maleficium putare eſſe gratiam, noli obſeruantiam ſancire pœna. itaque hæſitátem te in hoc ſodalitiorum tribuario crimine ad communem ambitus cauſam contuliſti. in qua deſinamus aliquando, ſi uidetur, uulgari, & peruagata declamatione contendere: ſic enim tecum ago. quam tibi commodum eſt; unam tribum delige tu: doce id, quod

debes, per quem ſequeſtrem, quo diuiſore corrupta ſit: ego, ſi id facere non potueris, quod, ut opinio mea fert, ne incipies quidem; per quem tulerit, docebo. eſt'ne hæc uera contentio? placet'ne ſic agi? non poſſum magis pedem conferre, ut aiunt, aut propius accedere. quid taces? quid diſſimulas? quid tergiuerſaris? etiam atque etiam inſto, atque urgeo, inſector, poſco, atque adeo flagito crimen. quamcunque tribum, inquam, delegeris, quam tulerit Plancius; tu oſtendito, ſi poteris, uitium; ego, qua ratione tulerit, docebo. nec erit hæc alia ratio Plancio, ac Laterenſi. nam ut, quas tribus tu tuliſti, ſi iam ex te requiram, poſſis, quorum ſtudio tuleris, explicare: ſic ego hoc contendo, me tibi ipſi aduerſario, cuiuſcunque tribus rationem popoſceris, redditurum. ſed cur ego ſic ago? quaſi non comitijs iam ſuperioribus ſit Plancius deſignatus ædilis. quæ comitia primum habere cœpit conſul, tum omnibus in rebus ſumma auctoritate, tum harum ipſarum legũ ambitus auctor: deinde habere cœpit ſubito, præter opinionem omnium: ut, ne ſi cogitaſſet quidem quiſpiam largiri, daretur ſpatium comparandi. uocatæ tribus, latum ſuffragium, deſcriptæ, renunciatæ. longe plurimũ ualuit Plancius. nulla largitionis nec fuit, nec eſſe potuit ſuſpicio. an tandem una centuria prærogatiua tantum habet auctoritatis, ut nemo unquam prior eam tulerit, quin renunciatus ſit: tu aut his ipſis comitijs conſularibus, aut certe in illum annum ædilem Plancium factum miraris, in quo non exigua pars populi, ſed uniuerſus populus uoluntatem ſuam declararit, cuius in honore non unius tribus pars, ſed comitia tota comitijs fuerint

prærogata? quo quidem tempore, ſi id Laterenſis *facere uoluiſſes, aut ſi grauitatis eſſe putaſſes tuæ, quod multi nobiles ſæpe fecerunt, ut, cum minus ualuiſſent ſuffragijs, quàm putaſſent, poſtea prolatis comitijs proſternerent ſe, & populo* R. *fracto animo, atque humili ſupplicarent: non dubito, quin omnis ad te conuerſura ſe fuerit multitudo: nunquam enim nobilitas, integra præſertim atque innocens, à populo* R. *ſupplex repudiata fuit. ſed ſi tibi grauitas tua, & magnitudo animi pluris fuit, ſicut eſſe debuit, quàm ædilitas: noli, cum habeas id, quod malueris, deſiderare id, quod minoris putaris. equidem primum, ut honore dignus eſſem, maxime ſemper laboraui: ſecundo, ut exiſtimarer: tertium mihi fuit illud, quod pleriſque primum eſt, ipſe honos: qui ijs denique debet eſſe iucundus, quorum dignitati populus* R. *teſtimonium, non beneficium ambitioni dedit.* Quæris *etiam* Laterenſis, *quid imaginibus tuis, quid ornatiſſimo atque optimo uiro patri tuo reſpondeas mortuo? noli iſta meditari, atque illud caue potius, ne tua iſta querela, dolorq́; nimius ab illis ſapientiſſimis uiris reprehendatur. uidit enim pater tuus,* App. Claudium, *nobiliſſimum hominem, uiuo patre ſuo, potentiſſimo & clariſſimo ciue,* C. Claudio, *ædilem non eſſe factum, & eundem ſine repulſa factum eſſe conſulem: uidit, hominem ſibi maxime cõiunctum, egregium uirum,* L. Volcatium; *uidit,* M. Piſonem *in iſta ædilitate offenſiuncula accepta, ſummos à populo* R. *eſſe honores adeptos. auus uero tuus et* P. Naſicæ *tibi ædiliciam prædicaret repulſam, quo ciue neminem ego ſtatuo in hac rep. fortiorem; &* C. Marij,

qui, duabus ædilitatis acceptis repulſis, ſepties conſul eſt factus; & L. Cæſaris, Cn. Octauij, M. Tullij, quos omnes ſcimus ædilitate præteritos, conſules eſſe factos. ſed quid ego ædilicias repulſas colligo? quæ ſæpe eiuſmodi habitæ ſunt, ut ijs, qui præteriti eſſent, benigne à populo factum uideretur. Tribunus militum L. Philippus, ſumma nobilitate, & eloquentia, quæſtor Q. Celius, clariſſimus, ac fortiſſimus adoleſcens, tribuni pl. P. Rutilius Rufus, C. Fimbria, C. Caſſius, Cn. Oreſtes facti non ſunt: quos tamen omnes conſules factos ſcimus eſſe. quæ tibi ultro pater, & maiores tui non conſolandi tui gratia dicerent, neque uero quo te liberent aliqua culpa, quam tu uereris, ne à te ſuſcepta uideatur; ſed ut te ad curſum iſtum tenendum, quem à prima ætate ſuſcepiſti, cohortentur: nihil eſt enim, mihi crede Laterenſis, de te detractum: detractum dico? ſi mehercules uere, quod accidit, interpretari uelis, eſt aliquid etiam de uirtute ſignificatũ tua. noli enim exiſtimare non magnum quendam motum fuiſſe illius petitionis tuæ, de qua, ne aliquid iurares, deſtitiſti. denunciaſti homo adoleſcens, quid de ſumma reip. ſentires; fortius tu quidem, quàm nonnulli defuncti honoribus; ſed apertius, quàm uel ambitionis, uel ætatis tuæ ratio poſtulabat. quamobrem in diſſentiente populo noli putare nullos fuiſſe, quorum animos tuus ille fortis animus offenderet: qui te incautum fortaſſe nunc tuo loco dimouere potuerunt, prouidentem ante & præcauentem nunquam certe mouebunt. an te illa argumenta duxerunt? dubitabitis, inquit, quin coitio facta ſit, cum tribus pleraſque cum Plotio tulerit Plancius? an

una fieri potuerunt, ſi una tribus non tuliſſent? cum non nullas punctis pene totidem: quippe cum iam facti prope ſuperioribus comitijs declaratiq; ueniſſent. quanquam ne id quidem ſuſpicionem coitionis habuerit: neque enim unquam maiores noſtri ſortitionem conſtituiſſent ædiliciam, niſi uiderent accidere poſſe, ut competitores pares ſuffragijs eſſent. & ais, prioribus comitijs Anienſem à Plotio, Terentinam à Plancio tibi eſſe conceſſam; nunc ab utroque eas auulſas, ne in anguſtum uenirent. quàm conuenit, non dum cognita populi uoluntate, hos, quos iam tum coniunctos fuiſſe dicis, iacturam ſuarum tribuúm, quo uos adiuuaremini, feciſſe; eoſdem, cum iam eſſent experti quid ualerent, reſtrictos, & tenaces fuiſſe? etenim uerebantur, credo, anguſtias; quaſi res in contentionem, aut in diſcrimen aliquod poſſet uenire. ſed tamen tu an Plotium, uirum ornatiſſimũ, in idem crimen uocandum iudicas? an dicis eum te arripuiſſe, à quo non ſis rogatus? Nam quod queſtus es, plures te teſtes habere de Volitinia, quàm quot in ea tribu puncta tuleris: indicas, aut eos teſtes te adducere, qui, quia nummos acceperint, te præterierint; aut te ne gratuita quidem eorum ſuffragia tuliſſe. illud uero crimen de nummis, quos in circo Flaminio deprehenſos eſſe dixiſti, caluit re recenti, nũnc in cauſa refrixit: neque enim, qui illi nummi fuerint, nec quæ tribus, nec qui diuiſor, oſtenderis. atque is quidem adductus ad conſules, qui tum in crimen uocabatur, ſe inique à tuis iactatum, grauiter querebatur. qui ſi erat diuiſor, præſertim eius, quem tu habebas reum: cur abs te reus non eſt factus? cur non

eius damnatione aliquid ad hoc iudiciũ præiudicij comparaſti? ſed neque tu habes hæc, neque eis confidis. alia te ratio, alia cogitatio ad ſpem huius opprimendi excitauit. magnæ ſunt in te opes: late patet gratia: multi amici, multi cupidi tui, multi fautores laudis tuæ: multi huic inuident: multis etiam pater, optimus uir, nimium retinens equeſtris iuris, & libertatis uidetur: multi etiam communes inimici reorum omnium: qui ita ſemper teſtimonium de ambitu dicunt, quaſi aut moueant animos ſuis teſtimonijs, aut gratum populo R. *ſit, aut ab eo facilius ob eam cauſam dignitatem, quam uolunt, conſequantur. quibuſcum me iudices pugnantem meo more priſtino non uidebitis: non quòd fas ſit quidquam effugere, quod ſalus* Plancij *poſtulet: ſed quia neque neceſſe eſt me id perſequi uoce, quod uos mente uideatis; & quòd ita de me meriti ſunt illi ipſi, quos ego teſtes uideo paratos, ut eorum reprehenſionem uos ueſtræ prudẽtiæ aſſumere, meæ modeſtiæ remittere debeatis. illud unum uos magnopere oro, atque obſecro iudices, cum huius, quem defendo, tum communis periculi cauſa, ne fictis auditionibus, ne diſſeminato diſperſoq; ſermoni fortunas innocentium ſubijciendas putetis. multi amici accuſatoris, nonnulli etiam noſtri iniqui, multi cõmunes obtrectatores, atque omnium inuidi multa finxerunt. nihil eſt autem tam uolucre, quàm maledictum: nihil facilius emittitur, nihil citius excipitur, nihil latius diſſipatur. neque ego, ſi fontem maledicti reperietis, ut negligatis, aut diſſimuletis, unquam poſtulabo. ſed ſi quid ſine capite manabit, aut ſi quid erit eiuſmodi, ut non extet auctor, qui audierit;*

aut

aut ita negligens uobis eſſe uidebitur, ut, unde audierit, oblitus ſit; aut ita leuem habebit auctorem, ut memoria dignum non putarit: huius illa uox uulgaris auditu ne quid reo innocenti noceat, oramus. Sed *uenio iam ad* L. Caſſium *familiarem meum, cuius ex oratione ne illum quidem* Iuuentium *tecum expoſtulaui, quem ille omni & uirtute, et humanitate ornatus adoleſcens primum de plebe ædilem curulem factum eſſe dixit. in quo* Caſſi *ſi ita tibi reſpondeam, neſciſſe id populũ* R. *neque fuiſſe, qui id nobis narraret, præſertim mortuo* Longino; *non, ut opinor, admirere, cum ego ipſe non abhorrens à ſtudio antiquitatis, me hic id ex te primũ audiſſe, confitear. & quoniam tua fuit perelegans ac perſubtilis oratio, digna equitis* R. *uel ſtudio, uel pudore; quoniamq; ſic ab his es auditus, ut magnus honos et ingenio, & humanitati tuæ tribueretur. reſpondebo ad ea, quæ dixiſti, quæ pleraque de ipſo fine fuerunt: in quibus ipſi aculei, ſi quos habuiſti in me reprehendendo, tamen mihi non ingrati acciderunt.* Quæſiſti, *utrum mihi putarem equitis* R. *filio faciliorem fuiſſe ad adipiſcendos honores uiam, an futuram eſſe filio meo, qui eſſet familia conſulari? ego uero quanquam illi omnia malo, quàm mihi, tamen illi honorum aditus nunquam faciliores optaui, quàm mihi fuerunt: quin etiam, ne forte ille ſibi me potius peperiſſe iam honores, quàm iter demonſtraſſe adipiſcendorum putet, hæc illi ſoleo præcipere, quanquã ad præcepta ætas non eſt gnati, quæ ille à* Ioue *ortus ſuis præcepit filijs:* Vigilandum *eſt ſemper: multæ inſidiæ ſunt bonis. noſtis cætera. quę non ne id, quod multi inuideant. quæ ſcripſit grauis il-* *

le & ingenioſus poeta, ſcripſit, non ut illos regios pueros, qui iam nuſquam erant, ſed ut nos & noſtros liberos ad laborem, & laudem excitaret. Quæris, quid potuerit amplius aſſequi Plancius, ſi Cn. Scipionis fuiſſet filius? magis ædilis fieri non potuiſſet; ſed hoc præſtare, quòd ei minus inuideretur. etenim honorum gradus ſummis hominibus et infimis ſunt pares, gloriæ diſpares. quis noſtrum ſe dicit M' Curio, quis C. Fabritio, quis P. Duellio parem? quis Attilio Calatino? quis Cn. & P. Scipionibus, quis Africano, Marcello, Maximo? eoſdem ſumus honorum gradus, quos illi, aſſecuti: eſt enim in uirtute multis aſcenſus, uti is gloria maxime excellat, qui uirtute plurimum præſtet. honorum populi finis eſt conſulatus: quem magiſtratum iam octingenti fere conſecuti ſunt. horum, ſi diligenter quæras, uix decimam partem reperias gloria dignam. ſed nemo unquam ſic egit, ut tu: cur iſte fit conſul? quid potuit amplius, ſi L. Brutus eſſet, qui ciuitatem dominatu regio liberauit? honore nihil amplius, laude multum. ſic igitur Plancius nihilo minus quæſtor eſt factus, et tribunus pl. & ædilis, quàm ſi eſſet ſummo loco natus. ſed hæc pari loco orti ſunt innumerabiles alij conſecuti.

Profers triumphos Ti. Gracchi, & C. Marij, et quæris, quid ſimile in Plancio. quaſi uero iſti, quos commemoras, propterea magis laude fuerint digni, quòd triumpharunt, & non quia commiſſi ſunt ijs magiſtratus, in quibus re bene geſta triumpharent. Rogas, quæ caſtra uiderit, qui & miles in Creta Metello hoc imperatore, et tribunus in Macedonia militũ fuerit, et quæſtor tantum ex re militari detraxerit tẽporis, quantum

in me cuſtodiēdum transferre maluerit. Quæris, num diſertus, immo, id quod ſecundum eſt, ne ſibi quidem uidetur. num iuris conſultus. quaſi quiſquam ſit, qui ſibi hunc falſum de iure reſpondiſſe dicat: omnes enim iſtiuſmodi artes in ijs reprehenduntur, qui, cum profeſſi fuerint, ſatisfacere non poſſunt; non in ijs, qui abfuiſſe ab iſtis ſtudijs confitentur. uirtus, probitas, integritas in candidato, non linguæ uolubilitas, non ars, non ſcientia, requiri ſolet. ut nos in mancipijs parandis, quamuis frugi hominem ſi pro fabro, aut pro textore emimus, ferre moleſte ſolemus, ſi eas artes, quas in emendo ſecuti ſumus, forte neſciuerit; ſin autem emimus, quem uillicum imponeremus, quem pecori præficeremus, nihil in eo niſi frugalitatem, laborem, uigilantiam eſſe curamus: ſic populus R. *deligit magiſtratus, quaſi reip. uillicos: in quibus ſi qua præterea eſt ars, facile patitur; ſin minus, uirtute eorum, & innocentia contentus eſt: quotus enim quiſque diſertus? quotus quiſque iuris peritus eſt, ut eos numeres, qui uolunt eſſe? quòd ſi præterea honore dignus nemo, quidnam tot optimis, & ornatiſſimis ciuibus eſt futurum? Iubes Plancium de uitijs Laterenſis dicere. nihil poteſt; niſi eum nimis in ſe iracundum putabis fuiſſe. Idem effers Laterenſem laudibus. facile patior id te agere multis uerbis, quod ad iudicium non pertineat; et id te accuſantem tandiu dicere, quod ego defenſor ſine periculo poſſim confiteri. atqui non modo confiteor ſumma in Laterenſe ornamenta eſſe, ſed te etiam reprehendo, quòd ea non enumeres, alia quædam inania, & leuia conquiras. Præneſte feciſſe ludos. quid? alij quæſtores non ne*

fecerunt? Cyrenis liberalem in Publicanos, iuſtum in ſocios fuiſſe. quis negat? ſed ita multa Romæ geruntur, ut uix ea, quæ fiunt in prouincijs, audiantur. non uereor, ne mihi aliquid iudices uidear arrogaſſe, ſi de quæſtura mea dixero: quamuis enim illa floruerit, tamen eum me poſtea fuiſſe in maximis rebus arbitror, ut non ita mihi multum ſit ex quæſturæ laude repetendũ. ſed tamen non uereor, ne quis audeat dicere, ullius in Sicilia quæſturam aut gratiorem, aut clariorem fuiſſe. uere mehercules hoc dicam. ſic tum exiſtimabam; nihil homines unquam aliud Romæ, niſi de quæſtura mea, loqui. frumenti in ſumma caritate maximum numerum miſeram: negotiatoribus comis, mercatoribus iuſtus, municipibus liberalis, ſocijs abſtinens, omnibus eram uiſus in omni officio diligẽtiſſimus: excogitati quidam erant à Siculis honores inauditi: itaque hac ſpe decedebam, ut mihi populum R. ultro omnia delaturum putarem. at ego, cum caſu diebus ijs itineris faciendi cauſa decedens è prouincia, Puteolos forte ueniſſem, cum plurimi & lautiſſimi ſolent eſſe in ijs locis, cõcidi pene iudices, cum ex me quidam quæſiſſet, quo die Roma exiſſem, & nunquid in ea eſſet noui. cui cum reſpondiſſem, me è prouincia decedere: etiam, mehercules, inquit, ut opinor, ex Africa. huic ego iam ſtomachans faſtidioſe, immo ex Sicilia, inquam. tum quidam, quaſi qui omnia ſciret, quid? tu neſcis, inquit, hunc Syracuſis quæſtorem fuiſſe? quid multa? deſtiti ſtomachari, & me unum ex ijs feci, qui ad aquas ueniſſent. ſed ea res iudices, haud ſcio, an plus mihi profuerit, quàm ſi mihi tum eſſent omnes congratulati. nam poſteaquam

ſenſi populum R. *aures hebetiores, oculos acres atque acutos habere: deſtiti, quid de me audituri eſſent homines, cogitare: feci, ut poſtea quotidie me præſentem uiderent: habitaui in oculis: preſſi forum: neminem à congreſſu meo neque ianitor meus, neque ſomnus abſterruit. ecquid ego dicam de occupatis meis temporibus, cui fuerit ne otium quidem unquã otioſum? nam quas tu cõmemoras* Caſſi *legere te ſolere orationes, cum otioſus ſis: has ego ſcripſi ludis et ferijs, ne omnino unquã eſſem otioſus. etenim* M. Catonis *illud, quod in principio ſcripſit* Originum *ſuarum, ſemper magnificum & præclarum putaui, clarorũ uirorum, atque magnorum non minus otij, quàm negotij rationem extare oportere. ita ſi quam habeo laudem, quæ quanta ſit neſcio, parta* Romæ *eſt, quæſita in foro: meáq; priuata conſilia publici quoque caſus cõprobauerunt, ut etiam ſumma reſp. mihi domi fuerit gerenda, et urbs in urbe ſeruanda. eadem igitur* Caſſi *uia munita* Laterenſi *eſt, idem uirtutis curſus ad gloriam, hoc facilior fortaſſe, quòd ego huc à me ortus et per me nixus aſcendi, iſtius egregia uirtus adiuuabatur commendatione maiorum. ſed ut redeam ad* Plancium, *nunquã ex urbe abfuit, niſi forte, lege, neceſſitate. non ualuit rebus ijſdem, quibus fortaſſe non nulli: at ualuit aſſiduitate, at ualuit obſeruãdis amicis, ualuit liberalitate: fuit in oculis: petiuit: eſt uſus ratione, qua minima inuidia noui homines plurimi eoſdem honores cõſecuti ſunt.* Nam *quòd ais* Caſſi, *non plus me* Plancio *debere, quàm bonis omnibus, quòd ijs æque mea ſalus cara fuerit: ego me debere bonis omnibus fateor: ſed etiam ij, quibus ego debeo, bo=*

ni uiri & ciues, ædilitijs comitijs, aliquid ſe meo nomine debere, Plancio dicebant. uerum fac me multis debere, & in is Plancio: utrum igitur, me conturbare oportet, an cæteris, cum cuiuſque dies uenerit, hoc nomen, quod urget, nunc, cum petitur, diſſoluere? quanquam diſſimilis eſt pecuniæ debitio & gratiæ: nam qui pecuniam diſſoluit, ſtatim non habet id, quod reddidit; qui autem debet, is retinet alienum: gratiam autem &, qui refert, habet; &, qui habet, in eo ipſo, quod habet, refert. neque ego nunc Plancio deſinam debere, ſi hoc ſoluero: nec minus ei redderem uoluntate ipſa, ſi hoc moleſtiæ non accidiſſet. Quæris à me Caſſi, quid pro fratre meo, qui mihi eſt cariſſimus, quid pro meis liberis, quibus nihil poteſt mihi eſſe iucundius, amplius, quàm pro Plancio facio, facere poſſim: nec uides iſtorum ipſorum caritate ad huius ſalutem defendendam maxime ſtimulari me atque excitari: nam neque illis huius ſalute, à quo meam ſciunt eſſe defenſam, quidquam eſt optatius; et ego ipſe nunquam illos aſpicio, quin per hunc me his conſeruatum eſſe meminerim, huiusq́; meriti in me recorder. Opimium damnatum eſſe cõmemoras, ſeruatorem ipſum reip. Calidium adiungis, cuius lege Q. Metellus in ciuitatem ſit reſtitutus: reprehendis meas pro Plancio preces, quòd nec Opimius ſuo nomine liberatus ſit, nec Q. Metelli Calidius. de Calidio tibi tantum reſpondeo, quod ipſe uidi: Q. Metellum Pium conſulem prætorijs comitijs petente Q. Calidio populo R. ſupplicaſſe, cum quidem non dubitaret, & conſul, & homo nobiliſſimus, patronum illum eſſe ſuum, & familiæ ſuæ nobiliſſimæ, dicere. quo loco

quæro ex te, num id in iudicio Calidij putes, quod ego in Plancij facio, aut Metellum Pium, ſi Romæ eſſe potuiſſet, aut patrem eius, ſi uixiſſet, non fuiſſe facturum. nam Opimij quidem calamitas utinam ex hominum memoria poſſet euelli. uulnus illud reip. dedecus huius imperij, turpitudo populi R. non iudicium putandum eſt. quam enim illi iudices, ſi iudices, et non parricidæ patriæ nominandi ſunt, grauiorem potuerunt reip. infligere ſecurim, quàm cum illum è ciuitate eiecerunt, qui prætor finitimo, conſul domeſtico bello remp. liberarat? At enim nimis ego magnum beneficium Plancio, & , ut ais, id uerbis exaggero. quaſi uero me tuo arbitratu, et non meo gratum eſſe oporteat. quod iſtius tantum meritum, inquit? an quia te non iugulauit? immo uero, quia iugulari paſſus non eſt. quo quidem tu loco Caſſi etiam purgaſti inimicos meos, meæq; uitæ nullas ab illis inſidias fuiſſe dixiſti. poſuit hoc idem Laterenſis. quam ob rem de iſto paulo poſt plura dicam. de te tantum requiro, utrum putes odium in me mediocre inimicorum fuiſſe. quod fuit ullorum tantum? requiro, utrum putes odium unquam barbarorum tam immane, ac tam crudele in hoſtem? an fuiſſe in ijs aliquem, aut famæ metum, aut pœnæ, quorum uidiſti toto illo anno ferrum in foro, flammam in delubris, uim in tota urbe uerſari? niſi exiſtimas, eos iccirco uitæ meæ pepercisſe, quòd de reditu meo non timerent; & quenquam putas fuiſſe tam excordem, qui uiuis his, ſtante urbe & curia, rediturum me, ſi uiuerem, non putaret. quam ob rem non debes, is homo, et is ciuis, prædicare, uitam meam, quæ

ſidelitate amicorum conſeruata ſit, inimicorum moleſtia non eſſe appetitam. Reſpondebo tibi nunc Laterenſis, minus fortaſſe uehementer, quàm abs te ſum prouocatus; ſed profectò nec conſiderate minus, nec minus amice. nam primum illud fuit aſperius, me, quæ de Plancio dicerem, mentiri, & temporis cauſa fingere. ſcilicet homo ſapiens excogitaui, quam ob rem uiderer maximis beneficij uinculis obſtrictus, cũ liber eſſem, & ſolutus. quid enim? mihi ad defendendum Plancium parum multæ, parum iuſtæ neceſſitudines erant familiaritatis, uicinitatis, patris amicitiæ? quæ ſi non eſſent, uereor, credo, ne turpiter facerem, ſi hoc ſplendore, & hac dignitate hominem defenderem. fingenda fuit mihi iudices cauſa peracuta, ut ei, quẽ mihi debere oporteret, ego me omnia debere dicerem. at id etiam gregarij milites faciunt inuiti, ut coronam dent ciuicam, & ſe ab aliquo ſeruatos eſſe fateantur: non quo turpe ſit, protectum in acie, hoſtiũ manibus eripi: nam id accidere, niſi forti uiro, & pugnanti cominus, non poteſt: ſed onus beneficij reformidant, quòd permagnum eſt alieno debere idem, quod parenti. ego, cum cæterì uera beneficia etiam minora diſſimulent, ne obligati eſſe uideantur; eo me beneficio obſtrictum eſſe ementiar, cui ne referri quidẽ gratia poſſe uideatur? an hoc tu Laterenſis ignoras? qui, cum mihi eſſes amiciſſimus; cum uel periculum uitæ tuæ mecum ſociare uoluiſſes; cum me in illo triſti, & acerbo luctu, atque diſceſſu non lacrymis ſolum tuis, ſed animo, corpore, copijs proſecutus eſſes; cum meos liberos, & uxorem, me abſente, tuis opibus auxilioq; defendiſses: ſic me-

cum ſemper egiſti, te mihi remittere, atque concedere, ut omne ſtudium meum in Cn. Plancij honorem conſumerem, quòd eius in me meritum tibi etiam gratum eſſe dicebas. nihil autem me noui, nihil temporis cauſa dicere, non ne etiam illa teſtis eſt oratio, quæ eſt à me prima habita in ſenatu? in qua, cum perpaucis nominatim egiſſem gratias, quòd omnes enumerari nullo modo poſſent, ſcelus autem eſſet quenquam præteriri; ſtatuiſſemq; eos ſolum nominare, qui cauſæ noſtræ duces & quaſi ſigniferi fuiſſent; in his Plancio gratias egi. recitetur oratio, quæ, propter eius magnitudinem, dicta de ſcripto eſt, in qua ego, homo aſtutus, ei me dedam, cui nihil magnopere debeam, & huius tanti officij ſeruitutem aſtringam teſtimonio ſempiterno. nolo cætera, quæ à me mandata ſunt literis, recitare: prætermitto illa, ne aut proferre uidear ad tempus, aut eo genere uti literarum, quod meis ſtudijs aptius, quàm conſuetudini iudiciorum eſſe uideatur. Atque etiam clamitas Laterenſis: Quouſque iſta dicis? nihil in Ciſpio profeciſti: obſoletæ iam ſunt preces tuæ. de Ciſpio mihi ne tu obijcies, quem ego de me bene meritum quia te teſte cognoueram, te eodem auctore defendi? & ei dices, Quouſque, quem negas, quod pro Ciſpio contenderit, impetrare potuiſſe? nam iſtius uerbi, quouſque, hæc poterat eſſe inuidia. datus eſt tibi ille, condonatus ille: non facis finem: ferre non poſſumus. ei quidem, qui pro uno laborarit, & ipſum id non obtinuerit, dici, quouſque, irridentis magis eſt, quàm reprehendentis. niſi forte ego unus ita me geſſi in iudicijs, ita & cum his, & inter hos uixi, is in cauſis patronus, is in rep.

ciuis & ſum & ſemper fui, ſolus ut à te conſtituar, qui nihil à iudicibus debeam unquam impetrare. & mihi lacrymulam Ciſpiani iudicij obiectas: ſic enim dixiſti, uidi ego tuam lacrymulam. uide, quàm me uerbi tui pœniteat. non modo lacrymulam, ſed multas lacrymas & fletum cum ſingultu uidere potuiſti. an ego, qui meorum lacrymis me abſente commotus, ſimultates, quas mecum habebat, depoſuiſſet, meæq; ſalutis non modo non oppugnator, ut inimici mei putarant, ſed etiam defenſor fuiſſet, huius in periculo non dolorem meum ſignificarem? tu autem Laterenſis, qui tum lacrymas meas gratas eſſe dicebas, nunc eaſdem uis inuidioſas uideri. negas tribunatum Plancij quidquam attuliſſe adiumenti dignitati meæ: atque hoc loco (quod ueriſſime facere potes) L. Racilij, fortiſſimi & conſtantiſſimi uiri, diuina in me merita commemoras: cui quidem ego, ſicut Plancio, nunquam diſſimulaui me plurimum debere, ſemperq; præ me feram. nullas enim ſibi ille neque contentiones, neque inimicitias, neque uitæ dimicationes nec pro rep. nec pro me defugiendas putauit. atque utinam, quàm ego ſum in illum gratus, tam licuiſſet per hominum uim, et iniuriam populi R. ei gratiam referri. ſed ſi non eadem contendit in tribunatu Plancius, exiſtimare debes, non huic uoluntatem defuiſſe, ſed me, cum iam Plancio deberem, Racilij beneficijs fuiſſe contentum. an uero putas iudices iccirco minus mea cauſa facturos, quòd me eſſe gratum crimineris? an, cum populus R. illo S.C. quod in monumento Marij factum eſt, quo mea ſalus omnibus eſt gentibus commēdata, uni Cn. Plancio gratias egerit, (unus

enim fuit de magiſtratibus defenſor ſalutis meæ, cui ſenatus pro me gratias agendas putauit) ei ego à me referendam gratiam non putem? atqui, eum cum uides, quo me tandem animo in te putas eſſe Laterenſis? ullum eſſe tantum periculum, tantum laborem, tantam contentionem, quam ego non modo pro ſalute tua, ſed etiam pro dignitate defugerem? quo quidem etiam magis ſum, non dicam miſer, (natura quidem abhorret à uirtute uerbi) ſed certe exercitus: non quia multis debeo, (leue enim onus, beneficij gratia) ſed quia ſæpe concurrit, propter aliquorum de me meritorum inter ipſos contentiones, ut eodem tempore in omnes, uerear, ne uix poſſim gratus uideri. ſed ego hoc meis ponderibus examinabo, non ſolum quid cuique debeam, ſed etiam quid cuiuſque interſit, & quid à me cuiuſque tempus poſcat. agitur ſtudium tuum, uel etiam, ſi uis, exiſtimatio, laus, ædilitas: at Cn. Plancij ſalus, patria, fortunæ. ſaluum tu me eſſe cupiſti: hic fecit, etiam ut eſſe poſſem. diſtineor tamen, & diuellor dolore, et in cauſa diſpari offendi te à me, doleo: ſed mediusfidius multo citius meam ſalutem pro te obiecero, quàm Cn. Plancij ſalutem tradidero contentioni tuæ. etenim iudices cum omnibus uirtutibus me affectum eſſe cupiam, tamen nihil eſt quod malim, quàm me et gratum eſſe, & uideri. hæc eſt enim una uirtus non ſolum maxima, ſed etiam mater uirtutum omnium reliquarum. quid eſt pietas, niſi uoluntas grata in parentes? qui ſunt boni ciues, qui belli, qui domi de patria bene merentes, niſi qui patriæ beneficia meminerunt? qui ſancti, qui religionum colentes, niſi qui

meritam dijs immortalibus gratiam iuſtis honoribus, & memori mente perſoluunt? quæ poteſt eſſe iucunditas uitæ, ſublatis amicitijs? quæ porrò amicitia poteſt eſſe inter ingratos? quis eſt noſtrum liberaliter educatus, cui non educatores, cui non magiſtri ſui, atque doctores, cui non locus ille mutus, ubi ipſe altus aut doctus eſt, cum grata recordatione in mente uerſetur? cuius opes tantæ eſſe poſſunt, aut unquam fuerunt, quæ ſine multorum amicorum officijs ſtare poſſint? quæ certe, ſublata memoria, & gratia, nulla extare poſſunt. equidem nil tam proprium hominis exiſtimo, quàm non modo beneficio, ſed etiam beneuolentiæ ſignificatione alligari: nihil porro tam inhumanum, tam immane, tam ferum, quàm committere, ut beneficio, non dicam indignus, ſed uictus eſſe uideare. quæ cum ita ſint, iam ſuccumbam Laterenſis *iſti tuæ orationi: in eo ipſo, in quo nihil poteſt eſſe nimium, quoniam ita tu uis, nimium me gratum eſſe concedam: petamq́; à uobis iudices, ut eum beneficio complectamini, quem qui reprehenderit, in eo reprehendit, quòd gratum præter modum dicat eſſe. neque enim ad negligendam meam gratiam debet ualere, quod dixit idem, uos nec nocentes, nec litigioſos eſſe, quo minus me apud uos ualere oporteret. quaſi uero in amicitia mea non hæc præſidia, ſi qua forte ſunt in me, parata ſemper amicis eſſe maluerim, quàm neceſſaria. etenim ego de me tantum audeo dicere, amicitiam meam uoluptati pluribus, quàm præſidio fuiſſe: meq́; uehementer uitæ meæ pœniteret, ſi in mea familiaritate locus eſſet nemini, niſi litigioſo, aut nocenti. ſed hoc, neſcio*

quo modo, frequenter in me congeſſiſti, ſaneq́; in eo creber fuiſti, te iccirco in locos cauſam conijcere noluiſſe, ne ego mea conſuetudine aliquid de tenſis miſericordiæ cauſa dicerem, quod in alijs ædilibus ante feciſſem. non nihil egiſti hoc loco: nam mihi eripuiſti ornamentum orationis meæ. deridebor, ſi mentionem tenſarum fecero, cum tu id prædixeris: ſine tenſis autem quid potero dicere? hic etiam addidiſti, me iccirco mea lege ex iſto ambitu traxiſſe, ut miſerabiliores epilogos poſſem elicere. non uobis uideor cum aliquo declamatore, non cauſa laboris, & fori diſputare? Rhodi enim, inquit, non fui: me uult fuiſſe. ſed fui, inquit, (putabam in Nicæis dicturum,) bis in Bithynia. ſi locus haberet reprehenſionis anſam aliquam, neſcio, cur ſeueriorem Nicæam putes, quàm Rhodum. ſi ſpectanda cauſa eſt, & tu in Bithynia ſumma cum dignitate fuiſti, & ego Rhodi non minore. Nam quòd in eo me reprehendiſti, quòd nimium multos defenderim: utinam & tu, qui potes, & cæteri, qui defugiunt, uellent me labore hoc leuare: ſed ſit ueſtra diligentia, qui in cauſis ponderandis omnes fere repudiatis, ut ad nos pleræque confluant, qui miſeris, & laborantibus nihil negare poſſumus. Admonuiſti etiam, quòd in Creta fuiſſes, dictum aliquod in petitione tua dici potuiſſe, me id perdidiſſe. uter igitur noſtrum eſt cupidior dicti, egóne, qui, quod dici potuit, non dixerim, an tu, qui etiam ipſe in te dixeris? te aiebas de tuis rebus geſtis nullas literas miſiſſe, quòd mihi meæ, quas ad aliquem miſiſſem, obfuiſſent. quas ego mihi obfuiſſe non intelligo, reip. uideo prodeſſe potuiſſe. ſed ſunt hæc leuiora: illa

uero grauiora, atque magna, quòd meum diſceſſum, quem ſæpe defleras, nunc quaſi reprehēdere, et ſubaccuſare uoluiſti: dixiſti enim, non auxilium mihi, ſed me auxilio defuiſſe. ego uero fateor mehercule, quòd uiderim mihi auxilium non deeſſe, iccirco me illi auxilio pepercisſe. quis enim ſtatus, quod diſcrimen, quæ fuerit in rep. tempeſtas illa, quis neſcit? tribunicius me terror, an conſularis furor mouit? decertare mihi ferro magnum fuit cum reliquijs eorum, quos ego florentes atque integros ſine ferro uiceram. conſules poſt hominum memoriam teterrimi, atque turpiſſimi, ſicut & illa principia, & hi recentes rerum exitus declarant, quorum alter exercitum perdidit, alter uendidit; emptis prouincijs, à ſenatu, à rep. à bonis omnibus defecerant, qui exercitibus, qui armis, qui opibus plurimum poterant, cum, quid ſentirent, neſciretur, furialis illa uox nefarijs ſtupris, religioſis altaribus effœminata, ſecum & illos & conſules facere acerbiſſime perſonabat. egentes in locupletes, perditi in bonos, ſerui in dominos armabantur. aderat mecum ſenatus, & quidem ueſte mutata, quod pro me uno poſt hominum memoriam publico conſilio ſuſceptum eſt. ſed recordare, qui tum fuerint conſulum nomine hoſtes, qui ſoli in hac urbe ſenatum ſenatui parere non ſiuerint, edictoq; ſuo non luctum patribus conſcriptis, ſed luctus indicia ademerint. aderat mecum cunctus equeſter ordo: quem quidem in concionibus ſaltator ille Catilinæ conſul proſcriptionis denunciatione terrebat. at tota Italia conuenerat: cui quidem belli inteſtini, & uaſtitatis metus inferebatur. hiſce ego auxilijs ſtudentibus atque inci=

tatis uti me Laterenſis potuiſſe confiteor: ſed erat non iure, non legibus, non diſceptando decertandum: nam profecto, præſertim tam bona in cauſa, nunquam, quo cæteri abundarunt, id mihi ipſi auxilium meum defuiſſet: armis fuit, armis, inquam, fuit dimicandum: quibus à ſeruis, atque à ſeruorum ducibus cædem fieri ſenatus & bonorum, reip. exitioſum fuiſſet. uinci autem improbos à bonis, fateor fuiſſe præclarum, ſi finem eum uincendi uiderem: quem profecto non uidebam. ubi enim præſto fuiſſet mihi aut tam fortis cõſul, quàm L. Opimius, quàm C. Marius, quàm L. Flaccus, quibus ducibus improbos ciues reſp. uicit armatis; aut, ſi minus fortes, attamen tam iuſti. quàm P. Mucius, qui arma, quæ priuatus P. Scipio ſumpſerat, ea Ti. Graccho interempto iure optimo ſumpta eſſe defendit? eſſet igitur pugnandum cum conſulibus. nihil amplius dico, niſi illud: uictoriæ noſtræ graues aduerſarios paratos, interitus nullos ultores eſſe uidebam. hiſce ego auxilijs ſalutis meæ ſi iccirco defui, quia nolui dimicare, fatebor, id quod uis, nõ mihi auxilium, ſed me auxilio defuiſſe: ſin autẽ quo maiora ſtudia in me bonorum fuerũt, hoc ijs magis conſulendum, et parcendum putaui; tu id in me reprehendis, quod Q. Metello laudi datũ eſt, hodieq; eſt, et ſemper erit maximæ gloriæ: quem, ut potes ex multis audire, qui tum affuerunt, inuictiſſimis uiris, conſtat bonis ceſſiſſe; nec fuiſſe dubium, quin contentione, et armis ſuperior poſſet eſſe. ergo ille cum ſuũ, non cum ſenatus factum defenderet, cum perſeuerantiã ſententiæ ſuæ, non ſalutem reip. retinuiſſet; tamen ob illam conſtantiã, quæ illud uoluntarium uulnus accepit, iuſtiſſimos omnium

Metellorum, & clariſſimos triumphos gloriæ laude ſuperauit, quòd & illos ipſos improbiſſimos ciues interfici noluit, & , ne quis bonus interiret in eadem cæde, prouidit: ego tantis periculis propoſitis, cum, ſi uictus eſſem, interitus reip. ſi uiciſſem, infinita dimicatio pararetur; committerem, ut idem perditor reip. nominarer, qui ſeruator fuiſſem? mortem me timuiſſe dicis. ego uero ne immortalitatem quidem contra remp. accipiendam putarem, nedum emori cum pernicie reip. uellem. nam qui pro rep. uitam reddiderunt, (licet me deſipere dicas) nunquam mehercule eos mortem potius, quàm immortalitatem aſſecutos putaui. ego uero ſi tum illorum impiorum ferro ac manu concidiſſem, in perpetuum reſp. ciuile præſidium ſalutis ſuæ perdidiſſet. quin etiam ſi me uis aliqua morbi, aut natura ipſa conſumpſiſſet, tamen auxilia poſteritatis eſſent imminuta, quòd peremptum eſſet mea morte id exemplum, qualis futurus in me retinendo fuiſſet ſenatus populusq; R. An, ſi unquam in me uitæ cupiditas fuiſſet, ego menſe Decembri mei conſulatus omnium parricidarum tela commoſſem? quæ, ſi uiginti quieſſem dies, in aliorum iugulum conſulum recidiſſent. quamobrem ſi uitæ cupiditas contra remp. eſt turpis, certe multo mortis cupiditas mea turpior fuiſſet cum pernicie ciuitatis.

Nam quòd te in rep. liberum eſſe gloriatus es, id ego & fateor, & lætor, & tibi etiam in hoc gratulor: quòd me autem negaſti, in eo neque te, neque quenquam diutius patiar errare. nam ſi quis iccirco aliquid de libertate mea diminutum putat, quòd non ab omnibus eiſdem, à quibus antea ſolitus ſum diſſentire, diſſentiam: primum,

primum, ſi bene de me meritis gratum me præbeo, non deſino incurrere in crimen hominis nimium memoris, nimiumq́; grati: ſin autem ſine ullo reip. detrimento reſpicio etiam aliquando ſalutem tum meam, tum meorum, certe non modo non ſum reprehendendus, ſed etiam, ſi ruere uellem, boni uiri me, ut id ne facerem, rogarent: res uero ipſa publica ſi loqui poſſet, ageret mecum, ut, quoniam ſibi ſeruiſſem ſemper, nunquam mihi, fructus autem ex ſeſe non, ut oportuiſſet, lætos, & uberes, ſed magna acerbitate permixtos tuliſſem; ut iam mihi ſeruirem, conſulerem meis; ſe non modo ſatis habere à me, ſed etiam uereri, ne parum mihi pro eo, quod tum à me haberet, reddidiſſet. quid, ſi horum ego nihil cogito, & idem ſum in rep. qui fui ſemper: tamen ne tu libertatem requires meam? quam tu ponis in eo, ſi ſemper cum ijs, quibuſcum aliquando contendimus, depugnemus. quod eſt longe ſecus: ſtare enim omnes debemus tanquam in orbe aliquo reip. qui quoniam uerſetur, eam deligere partem debemus, ad quam nos illius utilitas, ſalusq́; conuerterit. ego autem Cn. Pompeium, *non dico auctorem, ducem, defenſorem ſalutis meæ, (nam hæc priuatim fortaſſe officiorum memoriam, & gratiam quærunt) ſed dico hoc, quod ad ſalutem reip. pertinet: ego eum non tuear, quem omnes in rep. principem eſſe concedunt? ego* C. *Cæſaris laudibus deſim, quas primum populi* R. *nunc etiam ſenatus, cui me ſemper addixi, plurimis atque ampliſſimis iudicijs uideam eſſe celebratas? tum hercule me confitear non iudicium aliquod habuiſſe de reip. utilitate, ſed hominibus amicum aut inimicum fuiſſe. an cum*

Pp

uideam nauem ſecundis uentis curſum tenẽtem ſuum, ſi non ea eum petat portum, quem ego aliquando probaui, ſed alium non minus tutum atque tranquillum: cum tempeſtate pugnem periculoſe potius, quàm illi, ſalute præſertim propoſita, obtemperem & paream? neque enim inconſtantis puto, ſententiam, tanquam aliquod nauigium, atque curſum ex reip. tempeſtate moderari. ego uero hæc didici, hæc uidi, quæ ſcripta legi; hæc de ſapientiſſimis & clariſſimis uiris & in hac rep. & in alijs ciuitatibus monimenta nobis literæ prodiderunt; non ſemper eaſdem ſentẽtias ab ijſdem, ſed quaſcunque reip. ſtatus, inclinatio temporum, ratio concordiæ poſtularet, eſſe defendendas. quod ego & facio Laterenſis, & ſemper faciam, libertatemq́;, quam in me requiris, quam ego neque dimiſi unquam, neque dimittam, non in pertinacia, ſed in quadam moderatione poſitam putabo. Nunc uenio ad illud extremum, quod dixiſti, dum Plancij in me meritum uerbis extollerem, me arcem facere ex cloaca, lapidemq́; è ſepulcro uenerari pro deo: neque enim mihi inſidiarum periculum ullum, neque mortis fuiſſe. cuius ego temporis rationem explicabo breui, neque inuitus: nihil enim ex meis eſt temporibus, quod minus peruagatum, quodq́; minus aut mea commemoratione celebratum ſit, aut hominibus auditum atque notum. ego enim, Laterenſis, ex illo incendio legum, iuris, ſenatus, bonorum omnium cedens, cum mea domus ardore ſuo deflagrationem urbi, atque Italiæ toti minaretur, niſi quieuiſſem; Siciliam petiui animo, quæ & ipſa erat mihi, ſicut domus una, coniuncta, & obtinebatur à C. Virgilio, quo cum me

uno uel maxime cum uetuſta amicitia, tum mei fratris collegia, tum reſp. ſociarat . uide nunc caliginem temporum illorum. cum ipſa pene inſula mihi ſeſe obuiam ferre uellet, prætor ille eiuſdem tribuni pl. concionibus propter eandem reip. cauſam ſæpe uexatus, nihil amplius dico, niſi, me in Siciliam uenire noluit. quid dicam? C. Virgilio, tali ciui & uiro, beneuolentiam in me, memoriam communium temporum, pietatem, humanitatem, fidem defuiſſe? nihil uidelicet eſt eorum: ſed quam tempeſtatem nos uobiſcum non tuliſſemus, metuit, ut eam ipſe non poſſet opibus ſuis ſuſtinere. tum conſilio repente mutato, iter à Vibone Brunduſium terra petere contendi: nam maritimos curſus præcludebat hiemis magnitudo. cum omnia illa municipia, quæ ſunt à Vibone Brunduſium, in fide mea iudices eſſent, iter mihi tutum multis minitantibus magno cum ſuo metu præſtiterunt. Brunduſium ueni, uel potius ad mœnia acceſſi: urbem unam mihi amiciſſimam declinaui: quæ ſe uel potius excindi, quàm è ſuo complexu ut eriperer, facile pateretur. in hortos me M. Lenij Flacci contuli: cui cum omnis metus, publicatio bonorum, exilium, mors proponeretur, hæc perpeti, ſi acciderent, maluit, quàm cuſtodiam mei capitis dimittere. huius ego, & parentis eius prudentiſſimi atque optimi ſenis, & utriuſque filiorum manibus in naui tuta ac fideli collocatus, eorumq; preces & uota de meo reditu exaudiens, Dyrrhachium, quod erat in fide mea, petere contendi. quò cum ueniſſem, cognoui, id quod audieram, refertam eſſe Græciam ſceleratiſſimorum hominum ac nefariorum, quorum impium ferrum, igneſq; p[illegible]ſe-

ros meus ille conſulatus è manibus extorſerat: qui antequam de meo aduentu audire potuiſſent, cum tum abeſſent, aliquorum dierum uiam in Macedoniam, *ad* Planciumq́; *perrexi. hic uero ſimul atque me mare tranſiſſe cognouit: audi atque attende* Laterenſis, *ut ſcias quid ego* Plancio *debeam, confiteareq́; aliquando, quod faciam, me & grate, & pie facere, huic, quæ pro ſalute mea fecerit, ſi minus profutura ſint, obeſſe certe non oportere: nam ſimul ac me* Dyrrhachium *attigiſſe audiuit, ſtatim ad me, lictoribus dimiſſis, inſignibus abiectis, ueſte mutata profectus eſt. ò acerbam mihi iudices memoriam temporis illius & loci, cum hic in me incidit. complexus eſt, conſperſitq́; lacrymis, nec loqui præ mœrore potuit. ò rem cum auditu crudelem, tum uiſu nefariam: ò reliquas omnes dies nocteſq́; eas, quibus iſte à me non recedés* Theſſalonicam *me in quæſtoriumq́; perduxit. hic ego nunc de prætore* Macedoniæ *nihil dicam amplius, niſi eum & ciuem optimum ſemper, & mihi amicum fuiſſe, ſed eadem timuiſſe quæ cæteros;* Cn. Plancium *fuiſſe unum, non qui minus timeret, ſed, ſi acciderent ea, quæ timerentur, mecum ea ſubire, & perpeti uellet. qui, cum ad me* L. Tubero, *meus neceſſarius, qui fratri meo legatus fuiſſet, decedens ex* Aſia *ueniſſet, eaſq́; inſidias, quas mihi paratas ab exulibus coniuratis audierat, animo amiciſſimo detuliſſet; in* Aſiam *me ire propter eius prouinciæ metum, & cum*
* *meo fratre necis inſidias comparatas non eſt paſſus. ui me inquam* Plancius *& complexu ſuo retinuit, multoſq́; menſes à capite meo non diſceſſit, abiecta quæſtoria perſona, comitiſq́; ſumpta. ò excubias tuas* Cn.

Planci miſeras, ò flebiles uigilias, ò noctes acerbas, ò cuſtodiam etiam mei capitis infelicem, ſi quidem ego tibi uiuus non proſum, qui fortaſſe mortuus, profuiſſem. memini enim, memini, neque unquam obliuiſcar noctis illius, cum tibi uigilanti, aſſidenti, mœrenti uana quædam miſer, atque inania, falſa ſpe inductus, pollicebar; me, ſi eſſem in patriam reſtitutus, præſentem tibi gratiam relaturum; ſin autem uitam mihi ſors ademiſſet, aut uis aliqua maior reditũ peremiſſet, hos, hos (quos enim ego tum alios animo intuebar?) omnia tibi illorum laborum præmia pro me perſoluturos. quid me aſpectas? quid mea promiſſa repetis? quid meam fidem imploras? nihil tibi ego tum de meis opibus pollicebar, ſed horum erga me beneuolentiam promittebam: hos pro me lugere, hos gemere, hos decertare pro meo capite uel uitæ periculo uelle uidebam: de horum deſiderio, luctu, querelis quotidie aliquid tecum ſimul audiebã: nunc timeo, ne nihil tibi præter lacrymas queam reddere, quas tu in meis acerbitatibus plurimas effudiſti: quid enim poſſum aliud, niſi mœrere? niſi flere? niſi te cum mea ſalute complecti? ſalutem tibi ijdem dare poſſunt, qui mihi reddiderunt. huc exurge tamen quæſo: retinebo, & complectar, nec me ſolum deprecatorem fortunarum tuarũ, ſed comitem ſociumq; profitebor: atque, ut ſpero, nemo erit tam crudeli animo, tamq; inhumano, nec tam immemor meorum, non dicam in bonos meritorum, ſed bonorum in me, qui à me mei ſeruatorem capitis diuellat, ac diſtrahat. non ego meis ornatum beneficijs à uobis deprecor iudices, ſed cuſtodem ſalutis meæ: non opibus contendo, non a[illegible]toria

tate, non gratia, ſed precibus, ſed lacrymis, ſed miſericordia: mecumq́; uos ſimul miſerrimus, & optimus obteſtatur parens, & pro uno filio duo patres deprecamur. nolite iudices per uos, per fortunas ueſtras, per liberos, inimicis meis, iјs præſertim, quos ego pro ueſtra ſalute ſuſcepi, dare lætitiam, gloriantibus uos iam oblitos mei, ſalutisq́; eius, à quo mea ſalus conſeruata eſt, hoſtes extitiſſe: nolite animum meum debilitare tum luctu, tum etiam metu commutatæ ueſtræ uoluntatis erga me: ſinite me, quod uobis fretus huic ſæpe promiſi, id à uobis ei perſoluere. teq́; C. Flaui oro, & obteſtor, qui meorum conſiliorum in conſulatu ſocius, periculorum particeps, rerum, quas geſſi, adiutor fuiſti, meq́; non modo ſaluum ſemper, ſed etiam ornatum, florentemq́; eſſe uoluiſti; ut mihi per hos conſerues eum, per quem me tibi, & his conſeruatum uides. plura ne dicam, tuæ me etiam lacrymæ impediunt, ueſtræq́; iudices, non ſolum meæ: quibus ego magno in metu meo ſubito inducor in ſpem, uos eoſdem in hoc conſeruando futuros, qui fueritis in me; quoniam iſtis ueſtris lacrymis, de illis recordor, quas pro me ſæpe, & multum profudiſtis.

aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk *ll mm*
nn oo pp qq rr ss tt uu xx yy zz
A*a* B*b* C*c* D*d* E*e* F*f* G*g* H*h* I*i*
K*k* L*l* M*m* N*n* O*o* P*p*

Omnes quaterniones præter P *p duernio.*

VENETIIS, APVD PAVLVM
MANVTIVM ALDI FILIVM,
M. D. LIIII.

AL DVS

[illegible]

Casella 116